
TRUMP FAMILY FOUNDATION
קרן טראמפ
בשיתוף עם קרן טראמפ
חיינו לאן?
הדור הצעיר בישראל
בתקופה משברית
ספטמבר 2024
תמר אלמוג
עוז אלמוג

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

חיינו לאן?

הדור הצעיר בישראל בתקופה משברית

ספטמבר 2024

תמר אלמוג | עוז אלמוג

בשיתוף עם קרן טראמפ

הסקר נערך ועוצב על ידי חברת iPanel
עיצוב ועריכה גרפית של הדו"ח: שירלי רחל רוכמן
תמונת הכריכה עוצבה ב־Midjourney ai

תוכן עניינים

הקדמה 7

שכבת הגיל הנחקרת 8
כלי המחקר 9
גבולות הדור 11
הקושי הטמון בהכללה הדורית 11
החוויות המעצבות 12
מגבלות המחקר 14

תעסוקה ופרנסה 16

הקושי לבחור מסלול מקצועי 17

המוניטין המקצועי 21

מקורות המוניטין 21
מקצועות הסובלים מיחסי ציבור גרועים 21
תנודות במוניטין המקצועי 24

הזוהר המזויף 26

מיתוס העבודה המהנה 26
שמות מפוצצים 26
לעוף על החלום הלא נכון 27

כיצד בוחרים מקצוע 32

דימוי עצמי בעזרת אלימינציה 32
הפספוס של מערכת החינוך 32
הכוון תעסוקתי 38
הבינה המלאכותית מתגייסת לגיוס 46
עבודות המיועדות לצעירים 46
הטבות לחיילים 47
הקושי לשים רגל בדלת 47

העלמות המקצועות המסורתיים 50

מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית 56

מובילי דיעה 56
ידוענות אינסטנט 60

הכשרה מקצועית 62

הכשרה מקצועית בבית הספר 62
הכשרה מקצועית בצבא 62
ההפסד המקצועי של הערבים 63
הכשרה מקצועית לאחר בית הספר והצבא 66
חשיבות הכישורים הרכים 70

ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה 73

ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה 83

הבדלים בין הגילים 83
ציפיות חדשות 83
סוף עידן הקביעות 89

גמישות תעסוקתית 91

שבוע עבודה מקוצר 91
עבודה במשמרות 93
עבודה חלקית 93
עבודה זמנית 94

"הוולטרים" 98

חזרה לימי הביניים 98
"העבודות השחורות" 100
ברכת הקללה 103

עבודה מהבית 104

המהפכה כבר כאן 104
ליהנות משני העולמות 105

החלפת מקום עבודה 109
ההייטק בישראל 115
בליגה הבינלאומית הגבוהה 115
הקטר הכלכלי 115
כוח האדם בענף 115
הטובים והטובות להייטק 117
האם הקסם מתחיל לפוג? 120
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור 127
מחסור בכוח אדם 128
העתיד בתעשיות הביטחוניות 131
הקמבק של הפרילנסרים 133
יוצאים מהמרוץ 137

לימודים והשכלה 138

הישגים וכישלונות 139
הקושי להכליל 139
השיפורים הנראים לעין 140
הדילמה של מבחני הבגרות 143
כל דכפין ייתי ויתקבל 144
ללא הכשרה מתאימה 145
משבר הקורונה כמראה ארגונית 149
איכות המורים 153
שבר המורים 154
נוטשים את הספינה הטובעת 155
ליבה ותשתית ידע 160
קנון לאומי בסימן שאלה 160
לימודי הליבה 165
בין הריאלי להומני 168
בין דמוקרטיה ליהדות 173
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה? 180
האיום הטכנולוגי החדש 189
סטודנטים במלחמה 190
עידן השטחיות 194
האמנם הדור רדוד? 194
ילדים מוגנים 195
עצלות בחסות השפע 196
קצר ושטחי 196
בורות מרצון 197
ללא ביקורת 199
עיגול פינות 201
מגפת הקיטש 203

זוגיות הורים וחברים 205

ההורים כחברים 206
חינוך ללא סמכות 206
הורות מגוננת 208
התלות הכלכלית בהורים 217
זוגיות 223
אהבה זמנית 223
מפגש פרופילים 225
פרדוקס המיניות 229
מיסוד הזוגיות 231
הבאת ילדים לעולם 235
שיעורי הפריון 235
צאצאים 236
חברות 241
סיינפלד במקור השראה 241
חברות מודל Z 242
היתרונות והחסרונות של הלכידות הקבוצתית 242
להט"בים 248
סובלנות תלוית מגדר 248
הפתיחות של דור ה-Z 248
הנוער הלהט"בי 250
להט"בים בצה"ל 251

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

פוליטיקה 256

סקרנות בקיאות ומעורבות 257

פוליטיקה במערכת החינוך 267

הצבעה 270

שיעורי הצבעה בישראל 270
שיעורי הצבעה של צעירים 271
ללא פוליטיקאים צעירים 272
תיאוריות קונספירציה 272
למי הם מצביעים? 273
דור הרצף 276

מחאות צעירים בישראל 277

תום הנעורים 277
ראשית המחאות ההמוניות 277
שביתות מחאה של יוצאי אתיופיה 277
שביתות מחאה של ערביי ישראל 278
אי שקט בעידן נתניהו 279
מגינים על הדמוקרטיה 279
המחאה במהלך מלחמת חרבות ברזל 282

השירות בצה"ל 290

צה"ל כתנועת נוער 291

השחיקה באתוס השירות 294

סולם ערכים חדש 294
הסטטיסטיקה לא משקרת 297
תחרות בית ספרית ומגזרית 298

הכנה לצה"ל 301

איכות אנשי הקבע 304

המוטיבציה של "הסרוגים" 309

בשולי הצבא 309
ישיבות ההסדר 309
המכינות הקדם צבאיות 310
בין שירות לאומי לצבאי 312
"האחיכם יבואו למלחמה, ואתם תשבו פה?" 316

המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל 320

כל העם במילואים? 326

מי פטור? 326
אי שוויון בנטל 327
שמיכה קצרה 328

אסון ה־7 באוקטובר 333

ייחודיות המלחמה 334

חווית הקרב 338

שכול 340

פציעות פיזיות 341

פציעות נפש 343

היקפי הטראומה 343
העומס על המערכת 344

תכנים קשים לצפייה 350

השפעות עקיפות של סטרס 354

תדמית הצעירים במלחמה 356

ההלל התקשורתי 356
השימוש הרווח במושג "דור" 357
גיבורים 359
עד כמה הלוחמים מייצגים את הדור 362
הפיל הגדול שבחדר 363

מצוקת המפונים 366

העתיד הכלכלי 369

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

מכאן לאן? 377

עיקרי הממצאים מהסקר 378

רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח 382

אתגר האצת השינוי 382
אתגר הייחודיות הדורית 383
אתגר מיקוד ההשקעה הציבורית 383
אתגר המצוינות 385
אתגר ההכוון התעסוקתי 386
אתגר הכישורים הרכים 386
אתגר התעשייה המסורתית 387
אתגר החינוך 387
אתגר הבינה המלאכותית 388
אתגר הליבה 388
אתגר הפייק ניוז 388
אתגר חלוקת הרווחים 389
אתגר ההייטק 389
אתגר ההסברה 390
אתגר השוויון בנטל 390
אתגר הטראומה 391
אתגר ההגירה 392

רשימת מקורות 395

תמר אלמוג
עוז אלמוג

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

הקדמה

עמוד נוכחי
7

מתוך
408

בני נוער ברחבי העולם בכלל, ובישראל בפרט, נכנסים לעולם המבוגרים בסיטואציה מורכבת במיוחד. זו תקופה לא יציבה המאופיינת בזעזועים פוליטיים, כלכליים, טכנולוגיים, ביטחוניים ורפואיים. הם מטלטלים את הנפש, מקשים על תכנון ארוך טווח ומצמיחים שאלות חדשות בנוגע לזהות, ערכים ושאיפות אישיות.

2023–2024 הן אולי השנים הדרמטיות והמטלטלות ביותר בתולדות מדינת ישראל. מגיפת הקורונה, המאבק סביב הרפורמה המשפטית, המחדל והטבח ב־7 באוקטובר, מלחמת חרבות ברזל, סערת החטופים, האנטישמיות הגואה בעולם והמשבר הכלכלי והתעסוקתי שבפתח – כל אלה יוצרים מציאות חדשה שכמוה לא חוותה החברה הישראלית.

הצעירים הם אלה שנושאים בעיקר הנטל והם גם אלה שיצטרכו להגדיר את עתידם לנוכח השינויים בעולם הסובב אותם, אולי גם לחשב מסלול מחדש.

מטרת מחקר זה היא מיפוי וניתוח של הדעות, השאיפות, הציפיות, הצרכים וההתמודדויות של צעירים בישראל בשכבה הצעירה יותר של דור ה־Z.

שכבת הגיל הנחקרת

אין הגדרה אחידה ומוסכמת לטווח הגילים המגדיר את אוכלוסיית הצעירים, והגדרות שונות ניתנות בהתאם לצרכים מגוונים – סוציולוגיים, כלכליים, משפטיים ואחרים. האו"ם, לצרכים סטטיסטיים, מגדיר צעירים כמי שנמצאים בטווח הגילים 15 ל־24, בעוד שתוכנית הפעולה של ה־OECD מגדירה צעירים בקבוצת הגיל 15 עד 29 (בקר, 2022). גם בישראל אפשר למצוא הגדרות סטטיסטיות שונות של המונח "צעיר", אולם בדרך כלל ההתייחסות היא לטווח הגילים 18 עד 34 – שכבה המהווה כ־23% מאוכלוסיית ישראל (למ"ס, 2022).

אוכלוסיית הצעירים בני 18 עד 35 גדלה ב־586,300 איש/ה בין השנים 1998 ל־2018, אך חלקם היחסי מכלל אוכלוסיית ישראל הצטמצם ב־3% באותה תקופה. הריכוז הגבוה ביותר של צעירים יהודים (כ־50%) נמצא באזור המרכז (כולל מחוז תל אביב), ושל הצעירים הערבים (45%) נמצא באזור הצפון (גרניט, 2022).

במדינות ה־OECD, צעירים מסיימים את חובותיהם הלימודיות בגיל 18 ולעיתים משתלבים בשוק העבודה בגיל צעיר יותר. בישראל, לעומת זאת, תקופת הצעירות נמשכת מעבר למקובל במדינות המפותחות, בין היתר משום שרוב הצעירים ממשיכים לאחר הלימודים לשירות צבאי או לאומי. גם בקרב הציבור החרדי, רבים מהצעירים ממשיכים את לימודיהם במוסדות חינוך לאחר גיל 18 (שבע, 25.6.2023).

מחקר זה מתמקד בשכבה הגילית 16–25, ממספר סיבות:

- טווח גילאים זה הוא שלב מעבר חשוב בין נעורים לבגרות מוקדמת. צעירים בגילאים אלו מתמודדים עם שינויים משמעותיים בחייהם, ביניהם סיום תיכון, גיוס לצבא, התחלת לימודים אקדמיים או מקצועיים וכניסה לשוק העבודה. תקופה זו כוללת קבלת החלטות מכריעות לגבי זהותם המקצועית, החברתית והאישית, מה שהופך אותה לרלוונטית ביותר לחקר מאפיינים והעדפות ייחודיים לדור הזה.
- בגילאים אלו הצעירים עוברים שינויים מנטליים ורגשיים משמעותיים, בהם גיבוש זהות אישית, ערכים ואמונות. הם מתחילים לפתח השקפת עולם עצמאית ולהתמודד עם סוגיות כמו לחץ חברתי, אתגרים אקדמיים והתחלות ראשונות של מערכות יחסים זוגיות משמעותיות.
- בגילאים אלו, ניתן להבחין ביתר חדות בהשפעת השינויים הדרמטיים המתחוללים בעולם הטכנולוגי, ובמיוחד כניסת הבינה המלאכותית (AI), על עיצוב תפיסות עולם ודפוסי התנהגות.
- צעירים בגילאים אלו טרם התמודדו עם מלוא האחריות של החיים הבוגרים, כמו נישואין, הקמת משפחה או התחייבויות כלכליות גדולות, כגון רכישת דירה. מחקר על קבוצה זו מאפשר קבלת תמונה נקייה יותר של ערכיהם, צורכיהם וציפיותיהם, לפני שגורמים חיצוניים מתחילים להשפיע באופן משמעותי על בחירותיהם ותפיסותיהם.

במדינת ישראל חיים 1.43 מיליון צעירים בגילאי 15–24, כאשר 72.3% מהם יהודים. האוכלוסייה הלא־יהודית בקבוצת גיל זו מורכבת מכ־77% ערבים מוסלמים, 5.6% ערבים נוצרים, 5.8% דרוזים, וכ־11.2% ללא שיוך דתי (ג'ובראן ואח', 2023).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 8
מתוך 408

כלי המחקר

המחקר עומד על שלושה נדבכים:

- **איסוף ועיבוד חומר רקע עדכני**, הכולל דוחות, מאמרים, כתבות וספרים העוסקים בדור ה־Z, הן בעולם והן בישראל, לצד חומרים המתארים תופעות המשפיעות על דור זה באופן עקיף.
- **ניתוח תוצאות סקר מקיף שבנינו**, המונה 77 שאלות ומכסה מגוון תחומים בחייהם של צעירים כיום. השאלות גובשו ותוקפו באמצעות פיילוט, כאשר לסקר קדמה סדרת ראיונות עם 20 צעירים בגילאים הנכללים במחקר, שנועדו לסייע בגיבוש בסיס ידע לבניית הסקר.
- **פרשנות סוציולוגית** המבוססת על הצלבת הנתונים שנאספו, במטרה להציע תובנות על עולמם של הצעירים בישראל.

הסקר נערך באמצעות דגימה אינטרנטית ממאגר המשיבים של חברת iPanel, בהתאם לפרטים הבאים:

- איסוף הנתונים בוצע במהלך חודש אוגוסט 2024.
- הסקר בחן עמדות של בני השכבה הצעירה בדור ה־Z בישראל במגוון רחב של נושאים ותוצאותיו מבוססות על מדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית בגילאי 16–25 (למעט חרדים).
- המדגם כלל 1027 נשאלים ונבנה בהתאם למשקלם היחסי של המגזרים הבאים: חילוני־מסורתי, דתי־לאומי, ערבי־מוסלמי, ערבי־נוצרי, דרוזי.
- השכבות שהוגדרו בדגימה היו: גיל, מגדר, מקום מגורים, דת ורמת דתיות. בתוך כל שכבה בוצעה דגימה אקראית.

הערה:

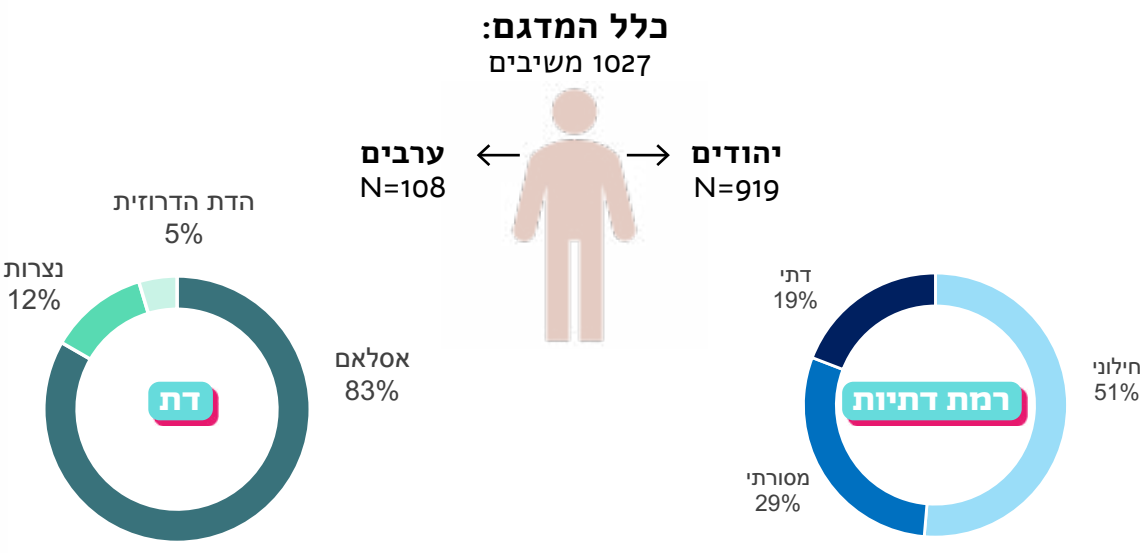
עקב קושי בגיוס משיבים דוברי ערבית, משקלם בקטגוריה אינו תואם במדויק (אך קרוב) את משקלם היחסי באוכלוסייה. עם זאת, הממצאים שוקללו בהתאם למשקלם היחסי באוכלוסייה הישראלית.

לשאלות הפתוחות נערך ניתוח תוכן בשיטה המבוססת על חלוקה לקטגוריות. הקטגוריות התגבשו באופן טבעי מתוך הטקסט, בהתאם לתשובות שניתנו על ידי המשיבים. משיבים שלא ענו על השאלה או דילגו עליה הוסרו מהניתוח. עבור כל קטגוריה הוצג גודל התא, שמציע על מספר המשיבים שהתייחסו לאותה שאלה.

יש לשים לב שבסקר כל דוברי הערבית – מוסלמים, נוצרים ודרוזים – נכללים בחתך משותף שנקרא "ערבים".

- טעות הדגימה המרבית עבור כלל המדגם היא ±3.1% ברמת ביטחון של 95%.

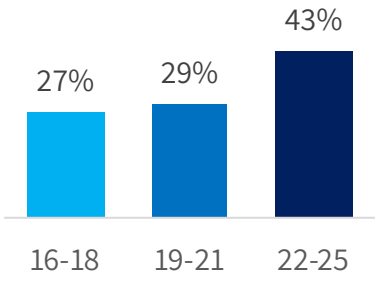
מאפייני המדגם

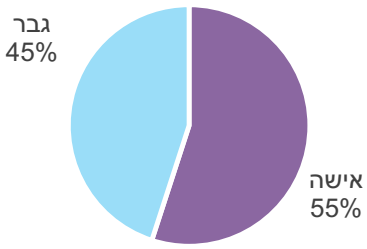
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

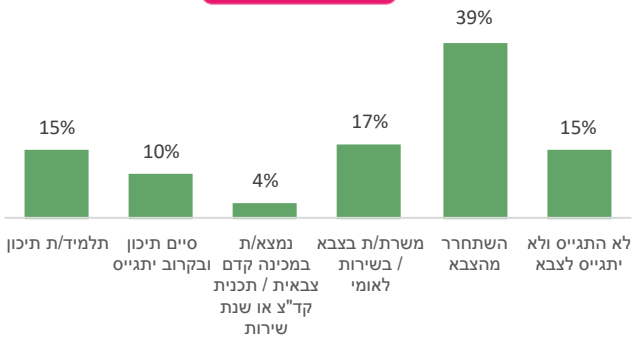
גיל

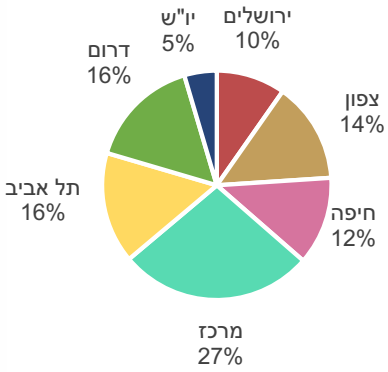
מגדר

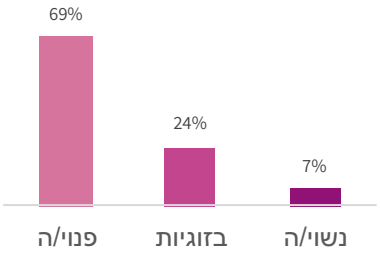
שירות צבאי
בקרב יהודים

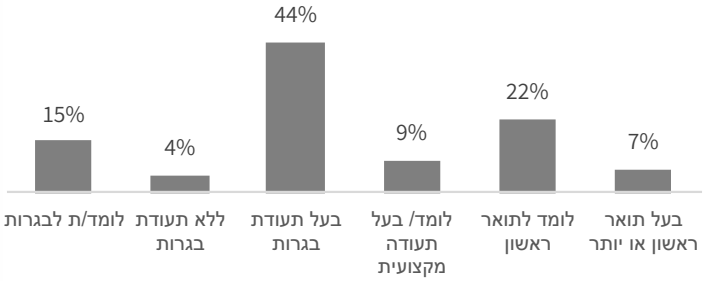
מגורים ע"פ מחוז

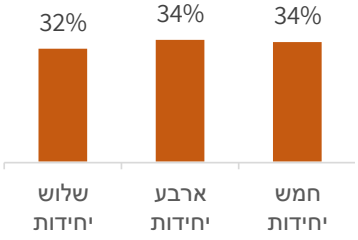
מצב משפחתי

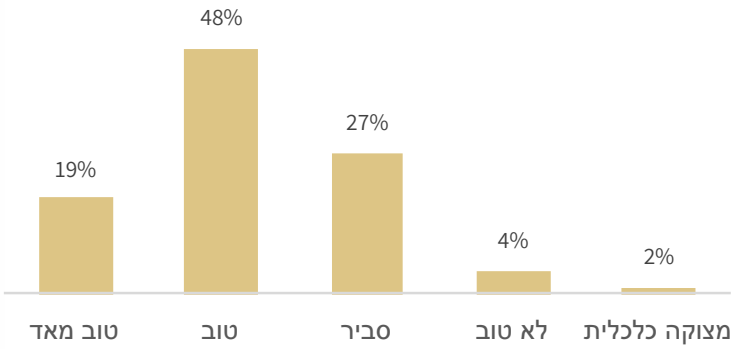
השכלה

יחידות לימוד במתמטיקה

מצב כלכלי

הגדרת החתכים ומשתני הפילוח

משתנה	קבוצה	N	הערות
מגזר	יהודים	919	ע"פ הגדרה עצמית, ללא חרדים
	ערבים	108	ע"פ הגדרה עצמית, מוסלמים, נוצרים ודרוזים
מגדר	אישה	565	ע"פ דיווח עצמי. למשיבים הייתה אופציית 'אחר', אשר אף אחד לא בחר בה
	גבר	462	
דתיות	חילוני	472	למשיבים הייתה אופציה לבחור גם בתשובה 'חרדי'. משיבים אשר בחרו בתשובה זו סוננו החוצה מן הסקר
	מסורתי	271	
	דתי	176	
גיל	16-18	282	למשיבים הייתה אופציה לבחור בכל גיל שהוא. משיבים אשר בחרו בגיל שאינו נמצא במסגרת הדגימה סוננו החוצה מן הסקר
	19-21	302	
	22-25	443	
שירות צבאי (ליהודים בלבד)	תלמיד תיכון ולפני צבא	247	
	בשירות צבאי	201	כולל שירות לאומי. קבוצה זו מכילה גם משיבים אשר נמצאים במכינה קדם צבאית / תכנית קד"צ או שנת שירות (36 תצפיות)
	משוחרר	400	
	לא התגייס	71	בסקר אופציה זו הופיעה במוסח: "לא התגייסתי ולא אתגייס לצבא", על מנת להבהיר למשיבים שאין לבחור בתשובה זו אם המשיב נמצא לפני גיוס
השכלה	לומד/ת לבגרות	152	
	ללא ת. בגרות	46	
	בעל ת. בגרות	450	
	לומד/ בעל ת. מקצועית	90	
	לומד לתואר ראשון	221	
	בעל תואר ראשון	68	קבוצה זו מכילה גם משיבים אשר לומדים לתואר שני (12 תצפיות) או בעלי תואר שני (3 תצפיות)
מצב משפחתי	פנוי/ה	712	
	בזוגיות	243	
	נשוי/ה	72	
מצב כלכלי	סה"כ טוב	684	קבוצה זו מכילה את משיבי התשובות "טוב מאוד" ו- "טוב" בשאלת מצב הכלכלי שבו גדלו
	סביר	281	
	סה"כ רע	62	קבוצה זו מכילה את משיבי התשובות "לא טוב" ו- "במצוקה כלכלית" בשאלת מצב הכלכלי שבו גדלו
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	329	
	ארבע יחידות	352	
	חמש יחידות	346	קבוצה זו כוללת גם משיבים אשר למדו יותר מחמש יח' לימוד (3 תצפיות)

גבולות הדור

דור ה־Z (באנגלית: Generation Z) זכה לכינוי זה בשל היותו הדור שאחרי דור ה־Y. שמות אחרים, שנמצאים בשימוש מצומצם יותר, הם: "זומרים" (zoomers), "דור ה־M", דור הטיקטוק, דור המסכים, דור הפלזמה או iGeneration.

אף שאין הסכמה מלאה לגבי שנת ההתחלה והסיום של הדור הזה, נהוג להתייחס בדרך כלל לאלו שנולדו בין סוף שנות ה־90 של המאה ה־20 (1995–1997) לבין אמצע העשור השני של המאה ה־21 (2012–2020).

ה־Zניקים הם ברובם צאצאים להורים בני דור ה־X או דור ה־XY. הם גם האחים והאחיות הצעירים יותר של ה־Yניקים (לרציונל הסוציולוגי שעומד מאחורי החלוקה הדורית ראו: אלמוג ואלמוג, 2015).

בין השנים 1997 ל־2012 נולדו ברחבי העולם כ־2 מיליארד בני אדם, המהווים כיום כחמישית מאוכלוסית העולם (OK Zoomer, 18.4.2024). במדינות העשירות חיים כיום כ־250 מיליון אנשים שנולדו בטווח שנים זה (The Economist's editorial team, 16.4.2024).

הקושי הטמון בהכללה הדורית

בעבר, המושג "דור" בישראל התייחס בעיקר לצעירים מקרב האליטה החילונית המשכילה. קבוצות אחרות, במיוחד אלו מהפריפריה החברתית והגיאוגרפית, הודרו מהכללה זו בשל סטריאוטיפים מושרשים והנחות מקובלות שהאליטה היא זו שמעצבת את האידיאולוגיה וסגנון החיים במדינה, בעוד השאר נאלצים ליישר קו. גם החוקרים, האמנים והעיתונאים שעסקו בניתוח מאפייני הדור הצעיר צמחו ברובם מתוך אותה אליטה, ומכיוון שלא הכירו לעומק את אורח החיים של קבוצות הפריפריה, נטו להכללות ששיעתקו את ההטיות הקיימות.

היום קשה יותר לבצע הכללות דוריות, שכן המציאות הפכה למורכבת יותר מהסיבות הבאות:

- בעבר, האליטה הישראלית הייתה מורכבת מאנשים בעלי צבע דמוגרפי ותרבותי אחיד – אשכנזים חילוניים. כיום, לעומת זאת, אנשים מרקעים מגוונים מודעים יותר ליכולותיהם הייחודיות ומפסיקים להסתכל על המציאות מלמטה למעלה. רבים מהם מפתחים גאווה עצמית ותופסים את עצמם כחלק מהאליטה. דוגמא בולטת לכך היא ציבור "הכיפות הסרוגות". בעבר, רבים מהם חשו כמי שנמצאים בשולי החברה, אך כיום הם רואים עצמם כיורשי החילונים וכמי שראויים להוביל את המדינה. הדרישה הגוברת מצד קבוצות שבעבר הודרו להכרה במעמדן ובתרומתן נובעת גם מהתחזקות הקוד הפלורליסטי בחברה הישראלית ומהתפתחות מסלולי מוביליות רבים. סמלי סטטוס הישגיים, שבעבר

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

היו נחלתה הבלעדית של השכבה החילונית־אשכנזית – כמו תעודת בגרות, שירות צבאי משמעותי, תארים אקדמיים, נכסים בכליים ומוניטין אישי ומקצועי – עברו תהליך ביזור, וכיום הם מפוזרים יותר מאי פעם בקרב מגוון רחב של שכבות דמוגרפיות.

- אפליה, קיפוח ופערים חברתיים לא נעלמו מהנוף הישראלי, אבל היום, בניגוד לעבר, התפקידים המרכזיים בתחומים המובילים ובעמדות הכוח – כלכלה, ביטחון, תקשורת, בידור, אמנות ועוד – מאוישים על ידי אנשים ממגוון רחב יותר של רקעים. כך, למשל, רופא בכיר עשוי להיות ערבי וקצין ביחידת עילית עשוי להגיע מעיירת פיתוח ולפקד על קיבוצניק שבעבר נחשב לחלק מהאליטה. אפילו במוסדות שבעבר היו מזוהים עם האליטה, כמו האקדמיה, הפרקליטות או הכנסת – ניתן למצוא כיום ייצוג רחב יותר של רקעים אישיים.
- החברה הישראלית מפוצלת לקהילות נפרדות, שכל אחת מהן מעצבת את צעיריה דרך מנגנוני סוציאליזציה ייחודיים. כך למשל, צעירים שלמדו במכינות קדם־צבאיות מתייחסים למדינה ולצבא באופן שונה מאלו המתגייסים מיד לאחר התיכון או מאלו שאינם מתגייסים כלל. אפילו בתוך כל מגזר קיימים לעיתים הבדלים ניכרים. כך למשל, צעיר חרד"לי שונה באופן מהותי, בהשקפתו וסגנון חייו, מ"דתי לייט", וערבי נוצרי מחיפה שונה בתפיסותיו מבדואי מוסלמי מרהט.
- בעבר, מסלול החיים של חלק גדול מהצעירים הישראלים היה ברור ומובנה: תיכון, צבא, טיול גדול, לימודים גבוהים, עבודה והקמת משפחה. כיום, התמונה השתנתה באופן משמעותי. ההפרדה בין עבודה, לימודים ופנאי כבר אינה מוחלטת; אפשר לעבוד במקצועות "של גדולים" כבר בתיכון או במהלך השירות הצבאי; זוגיות והקמת משפחה נדחות פעמים רבות לשלבים מאוחרים יותר בחיים. כמו כן, קיימות יותר אפשרויות ללימודים בחו"ל, והכשרות מקצועיות ממוקדות מחליפות לעיתים מסלולי לימוד ארוכים ומסורתיים. שינויים אלה מגבירים את ההטרוגניות בתוך קבוצת הצעירים.
- תודעתם של הצעירים מעוצבת במידה רבה על ידי התקשורת, ובעידן הנוכחי היא מפוצלת יותר מאי פעם, בעיקר על רקע פוליטי. למשל, צעירים שנחשפו למסרים מערוצי תקשורת ימניים־דתיים מפתחים תפיסות שונות מאלו שגדלו על מסרים מערוצים חילוניים. הפיצול החד הזה מתבטא בהבדלים עמוקים בערכים, כמו בין תומכי נתניהו למתנגדיו, או בין תומכי הרפורמה המשפטית למתנגדיה.
- בעבר, "רוח הזמן" המשותפת עיצבה את הדור כולו, אך בעידן הדיגיטלי קצב השינויים מהיר כל כך שה"רוחות" הללו הפכו ל"טייפונים". עוד לפני שעולם חוויות אחד מספיק להותיר את רישומו התרבותי, מופיע עולם חוויות חדש המותיר חותם משלו.

יתרה מזו, קצב האירועים הפוליטיים והביטחוניים בישראל תמיד היה מהיר, אך נדמה כי בעשורים האחרונים הדרמה הפכה לרכבת שדים, בין השאר בעקבות השינויים המהותיים בעולם התקשורת. התזזיתיות של האירועים ועוצמת הדרמה מקשות על עיבוד התודעה הציבורית, וכתוצאה מכך גם על יצירת פרשנות לאומית משותפת שתשמש כ"דבק" תרבותי לדור הצעיר. החברה הישראלית מתפצלת יותר ויותר לשבטים עוינים, כאשר כל אחד מהם יוצר דור בעל מאפיינים משלו.

לסיכום, כאשר מדברים על דור מסוים, הכוונה היא למאפיינים השכיחים או הבולטים בקרב שכבת גיל מסוימת, תוך התחשבות בפערים המשמעותיים הקיימים בין קבוצות ופרטים בתוך אותה שכבת גיל.

החוויות המעצבות

חרף השונות הפנימית הגדולה, גם דור זה שותף למספר חוויות מעצבות שנוצרו בעקבות אירועים גלובליים ומקומיים דרמטיים, והשפיעו על תפיסת עולמו ועל שאיפותיו וציפיותיו. הנה כמה מהאירועים המרכזיים ברמה הגלובלית:

- **התגברות השימוש באפליקציות ובמדיה החברתית.** בשונה מבני דור ה־Y, שגדלו לתוך המהפכה הדיגיטלית, הזומרים נולדו ישירות לתוך עולם דיגיטלי עשיר באפליקציות שמיועדות לכל צורך. פלטפורמות כמו פייסבוק, אינסטגרם, סנאפצ'ט, טוויטר, טיקטוק ועוד הפכו לחלק בלתי נפרד מחייהם והן חושפות אותם לכמויות אדירות של מידע והשפעה. השימוש הנרחב בפלטפורמות הדיגיטליות, שאותו מוביל היום דור ה־Z, מצמיח שיח עולמי סביב סוגיות של התמכרות, פרטיות, בריונות ברשת, ובריאות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

הנפש. הזדניקים הם גם הראשונים שמאמצים את טכנולוגיית ה־AI בחיי היומיום; הם גם השכבה שתפיק את מירב התועלת מהמדיום הזה, אך גם זו שהכי תסבול מהשלכותיו.

בשונה מהדורות הקודמים, הצריכה של דור ה־Z אינה מבוססת על טקסטים כתובים או מוקלדים אלא על תוכן ויזואלי מהיר ונגיש. יש המגדירים אותם כ־"דור ה־Mute" משום שרבים מהם מעדיפים לשמור את המכשירים הניידים שלהם במצב שקט, כשהם נמנעים משיחות טלפוניות ומתקשרים באמצעות מסרים ויזואליים. בכך, הם מהווים את הדור הכי פחות מילולי בהשוואה לדורות קודמים. גישתם היא: "למה להקליד ולהסביר במילים את מה שאני מרגיש, כשאפשר לשתף סרטון שמעביר את המסר בקלות, במהירות ובאופן אפקטיבי?".

השימוש האינטנסיבי במדיום הדיגיטלי בכל הנראה גובה מחיר נפשי כבד מהצעירים בימינו. הכלכלן פרופ' דייוויד בלאנשפלאואר (David Blanchflower) חקר את שביעות הרצון מהחיים ברחבי העולם ומצא דפוס של עקומת U: שביעות הרצון גבוהה בסוף שנות ה־20, יורדת לשפל סביב גיל 50, ואז עולה שוב עד לשיא בסביבות גיל 70 (Blanchflowerm & Oswald, 2008).

אבל בעת האחרונה חלה תפנית מדהימה. "לא מזמן הסתכלתי בנתונים חדשים", סיפר בלאנשפלאואר בשיחת וידיאו עם כתב "הארץ", "ופתאום גיליתי שהדפוס הזה נעלם. תחת שיהיו מאושרים יותר ואומללים פחות, כדרך הטבע, הצעירים היום הם קבוצת האוכלוסייה המדוכאת והמיואשת מכולן. אז הלכתי והסתכלתי על בריטניה, כי אני בריטי במקור. ואל אלוהים, ראיתי את זה גם שם. ואז בדקתי את הולנד, ואוסטרליה, וניו זילנד, וקנדה. ואותו הדפוס הופיע בכולן". גרף האומללות החדש לא היה בצורת U הפוכה – רמה נמוכה בגילים הצעירים, עלייה באמצע החיים וירידה בגיל מבוגר. במקומו הופיע בכל המדינות שנבדקו קו אלכסוני למדי: מידת האומללות הגבוהה ביותר נמדדה בקרב צעירים, ועם הגיל היא הולכת ופוחתת. בלאנשפלאואר החליט לבחון נתונים שנאספו בעבר וגילה שניצני הדפוס החדש הופיעו בארה"ב כבר ב־2013–2014. תחילה סבר שהסיבה לעלייה באומללות בקרב צעירים היא מגפת הקורונה. אבל הנתונים נותרו בעינם גם אחרי המגפה (לב, 12.8.2024).

ממצאים דומים, שתומכים בממצא של בלאנשפלאואר, פורסמו גם במחקרים אחרים ובעיקר בספרו של הפסיכולוג החברתי ג'ונתן היידט (Haidt Jonathan) "דור החרדה", שהיכה גלים (Haidt, 2021). היידט טען שהשימוש הנרחב בסמארטפונים וברשתות החברתיות, שהחל ב־2012, גרם לעלייה משמעותית ברמות החרדה, הדיכאון והמצוקה הנפשית בקרב בני דור ה־Z. התופעה הזו, לצד החשיפה המוגברת לתכנים ברשתות החברתיות וירידה במפגשים חברתיים פנים אל פנים, השפיעו לרעה על היכולת של הצעירים לפתח מערכות יחסים בריאות ולהתמודד עם לחצים פסיכולוגיים.

- **דור הגיימינג.** דור ה־Z מוביל באופן משמעותי בתעשיית המשחקים הדיגיטליים, הן כצרכנים פעילים והן כיצרני תוכן משפיעים. הצעירים הללו לא רק צורכים משחקים במגוון רחב של פלטפורמות, אלא גם מעצבים מחדש את הדרך שבה התעשייה מתפתחת, באמצעות יצירת תוכן מקורי, סטרימינג של משחקים, עיצוב חווית משתמש, והשתתפות בקהילות מקוונות ובספורט אלקטרוני.
- **גלובליזציה בסימן שאלה.** דור ה־Z הצליח לבסס קשרים חוצי יבשות ולבנות קהילות גלובליות וירטואליות. יחד עם זאת, מגמות של האטה בגלובליזציה, כתוצאה מעליית הלאומנות במדינות שונות, משברים כלכליים, והגבלות נסיעה בעקבות מגפת הקורונה, שינו חלק מהאידיאלים הגלובליים. יציאתה של בריטניה מהאיחוד האירופי הייתה אירוע משמעותי שיצר דילמות סביב סוגיות של לאומיות, גלובליזציה, ואחדות אירופית. השפעותיו ניכרו בעיקר על דור ה־Z, שמהווה היום את הכוח המוביל בתהליך הגלובליזציה.
- **איומים ביטחוניים.** דור ה־Z נחשף מילדותו לאיומים גלובליים שונים, הכוללים בין השאר פיגועי טרור רצחניים, אירועי ירי המוני, ולאחרונה גם למלחמה באוקראינה ולהתפתחות הציר האנטי דמוקרטי (רוסיה, סין, צפון קוריאה, איראן) המאיים על העולם המערבי. האיומים הללו מעצימים תחושות של אי וודאות וחרדה לגבי העתיד, לצד צריכה מוגברת של חדשות.
- **דעזועים כלכליים.** דור ה־Z גדל בתקופה של משבר כלכלי עולמי, שהביא לאי־יציבות פיננסית, צמצום הזדמנויות תעסוקה, ועליית יוקר המחיה והדיור. החוויה הזו הובילה לתודעה כלכלית זהירה, חשש מפני העתיד ורצון לחפש דרכים מגוונות להתפרנס.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

- **קיטוב פוליטי.** דור ה־Z נחשף להתעצמות הקיטוב הפוליטי במערב ובמדינות רבות אחרות. התחזקות עליית הפונדמנטליזם הדתי והלאומני לצד עליית תנועות פרוגרסיביות קיצוניות, יצרו דיונים פוליטיים סוערים במדיה החברתית אשר מעצבים את השקפת עולמם ורגשותיהם. עלייתם של מנהיגים כמו ברק אובמה ודונלד טראמפ בארה"ב שימשה הן מראה והן זרז למגמת הקיטוב המאיימת לפורר את הסולידריות הפנימית במדינות הדמוקרטיות ולערער את היסודות שעליהן הן נשענות.

- **משבר האקלים.** משבר האקלים ומודעות גוברת לנזקים הסביבתיים הפכו לנושא מרכזי עבור דור ה־Z. הם עדים לאסונות טבע בקנה מידה חדש ולמשבר קיימות מחריף ולכן רבים מהם נוקטים בגישה אקטיביסטית בכל הקשור לשמירה על הסביבה, ומצפים ממדינות, חברות מסחריות ואנשים פרטיים לקחת אחריות על עתיד כדור הארץ.

- **מגפת הקורונה (2020–2022).** המגפה העולמית שינתה את חייהם של בני דור ה־Z באופן משמעותי בהיבטים רבים: חברתיים, לימודיים, תעסוקתיים, פוליטיים ועוד. המגבלות החברתיות שנכפו על הציבור בעקבות המגפה העמיקו תחושות של בידוד וריחוק, במיוחד בקרב צעירים שנמצאים בשלב קריטי מבחינת התפתחות חברתית ורגשית. התפשטות תיאוריות קונספירציה במהלך המגפה, לצד זעזועים כלכליים (למשל, פיטורים נרחבים) וכרסום באמון בממסד, תרמו לעלייה בחרדה הקיומית ולחששות מפני עתיד לא ידוע.

- **המאבק לשוויון זכויות.** המודעות והרגישות לכיבוד האחר ולשוויון זכויות, שהתעצמו בעשור האחרון – בעיקר בעקבות תנועות Black Lives Matter, זכויות הלהט"ב, ו־#MeToo – גיבשו את דור ה־Z סביב סוגיות של צדק חברתי, שוויון וזכויות מיעוטים. התנועות הללו תרמו ליצירת שיח פרוגרסיבי רגשי רחב, אשר לעיתים גולש לגישות פשטניות וקיצוניות.

- **הופעת הבינה המלאכותית.** טכנולוגיה שהייתה עד לא מזמן בגדר דמיון הפכה למציאות שמשפיעה על כל תחומי החיים. עבור הצעירים, הבינה המלאכותית מציבה אתגר משמעותי במיוחד, שכן הם גדלים למציאות שבה היא אינה רק כלי עזר, אלא גורם מרכזי שעשוי לשנות באופן מהותי את פני החברה כפי שהכרנו אותה עד כה.

מטבע הדברים דור ה־Z הישראלי הושפע גם מחוויות מקומיות ובראשן: המחאה החברתית הגדולה של העשור הקודם, שבמרכזה עמדו מחירי הדיור ויוקר המחיה, המתיחות הבטחונית המתמשכת (האינתיפאדה השנייה, מלחמת לבנון השניה, מתקפות הטילים והמבצעים הצבאיים בעזה וביהודה ושומרון, טרור הסכינים והפשיעה הפנימית הגוברת), הוויכוח הציבורי הנוקב סביב ניהול הממשלה את משבר הקורונה, המחלוקת הפוליטית סביב נתניהו ושותפיו הפוליטיים, שהובילה את ישראל לשסע פנימי חסר תקדים, ועכשיו הטראומה של ה־7 באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל.

אל אלה צריך לצרף גם את החוויות הייחודיות לכל אחד מהמגזרים בחברה הישראלית, שגם הם עברו ועדיין עוברים טלטלה פנימית גדולה – בעיקר הדתיים־הלאומיים והערבים – שמשפיעה באופן משמעותי על הצעירים בתוכם.

מגבלות המחקר

- העיסוק בדורות הפך לפופולרי במיוחד בעשור האחרון, בעיקר בחברה האמריקאית. ספרות, קולנוע וטלוויזיה עוסקים תדיר בצעירי דור ה־Z ובמאפייניהם מזוויות שונות, והאינטרנט מוצף במידע בנושא – סקרים, דוחות, מאמרים ופרשנויות – חלקם בעלי ערך (ראו למשל: Parker & Igielnik, 14.5.2020), ואחרים שטחיים, לא מדויקים ואף מטעים.

לשם המחשה, מאמר שפורסם ב־The Economist תחת הכותרת "Generation Z is unprecedentedly rich" מציג נתונים המצביעים לכאורה על מצבם הכלכלי המשופר של בני דור ה־Z בהשוואה לדורות קודמים (The Economist's editorial team, 16.4.2024). אמנם, המספרים הגולמיים עשויים לתמוך בטענה זו, אך הם אינם מספרים את כל הסיפור. בני דור ה־Z עשירים יותר בממוצע, בעיקר בזכות תמיכה כלכלית מוגברת מצד הוריהם ובשל הנטייה לדחות הקמת משפחה – מה שמפחית את ההוצאות הגדולות הקשורות לגידול ילדים, לרכישת דירה ועוד, הוצאות שהיו מנת חלקם של הדורות הקודמים בגילם.

מעבר לכך, בשל הפערים הגדולים, קשה להשוות בין צעירים במדינות העשירות לבין צעירים במדינות הצומחות (מדינות באסיה, אפריקה ודרום אמריקה, שבהן הצעירים משכילים ועשירים יותר מהוריהם, לעיתים בפער גדול) וכך גם בין צעירים מהמעמדות הנמוכים בתוך המדינות העשירות לבין צעירים מהמעמדות הגבוהים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

השתדלנו איפה ככל האפשר לברור את הנתונים בזהירות רבה ומתוך גישה ביקורתית. עם זאת, אין לנו אפשרות מעשית לבדוק כל נתון ונתון שצוטט בדוח.

- כפי שציינו לעיל, החברה הישראלית הטרוגנית מאד בהרכבה והדבר מקשה על הכללות רחבות אודות הדור הישראלי כולו. הבעיה חריפה במיוחד כאשר מכניסים לאותו סל יהודים וערבים. זאת בשל מספר סיבות שחשוב להדגישן:
  - אוכלוסיית הצעירים הערבים היא צעירה: 47.3% מן הצעירים בה הם בני 18–24 (לעומת 28.9% בקרב בני 25–29 ו־23.8% בקרב בני 30–34) [אביב מתוק, 2023].
  - זו גם אוכלוסייה דתית בעיקרה: 19.4% בלבד הגדירו עצמם בסקר שנערך ב־2023 "לא דתיים", ואחוז זה היה נמוך אף יותר בקרב המוסלמים בלבד – 11.4% (אביב מתוק, 2023).
  - בסקר שנערך בשנת 2020, 43.5% מהצעירים הערבים ציינו כי הזהות הערבית היא הזהות המייצגת אותם מבין מספר זהויות אחרות (פלסטינית, דתית וישראלית). 33.3% מהם ציינו כי הזהות הדתית היא המייצגת אותם, 14.8% ציינו את הזהות הפלסטינית, ורק 8.4% את זהותם הישראלית (אביב מתוק, 2023).
  - ישראל היא חברה ניידת בדומה לחברות מערביות אחרות. אבל קיימים פערים גדולים בין ניידות הצעירים הערבים לבין ניידות הצעירים היהודים. בשל הריכוזיות הגדולה והניידות המוגבלת של האוכלוסייה הערבית ובשל סיבות תרבותיות, אזור המגורים ממלא תפקיד הרבה יותר חשוב בהגדרת הזהות של הצעירים הערבים (המשרד לשוויון חברתי – רשות הצעירים, 2020).
  - הצעירים הערבים מתאפיינים במעבר קצר בין תקופת הלימודים העל־יסודיים לחיי האזרחות, מאחר שמרביתם אינם משרתים בצבא וגם לא בשירות לאומי. לא זו בלבד שהם אינם חווים חוויות יסוד ישראלית אלא שבעקבות זאת הם נדרשים להשתלב בשוק העבודה בגיל מוקדם יותר כאשר רמת הבשלות שלהם בוסרית. הם גם סובלים מדעות קדומות ואפליה יותר מכל מגזר אחר – מה שמשפיע על זהותם ושאיפותיהם.
  - שיעור השתתפותם של כלל הצעירים בישראל בכוח העבודה הוא נמוך יחסית בהשוואה לגילאים המבוגרים יותר. יש לכך שתי סיבות שונות: לימודים וצבא (חכים, פברואר 2024). עם זאת, למרות שרובם אינם משרתים בצבא, שיעור האבטלה בקרב הצעירים הערבים שבגיל העבודה גבוה במיוחד. בשנת 2021 עמד אחוז המועסקים בקרב צעירים יהודים ואחרים בני 18–24 על 59.5% ואילו אחוז המועסקים בקרב ערבים היה נמוך בהרבה: 34.5% (אביב מתוק, 2023).

    בקרב הערבים בגילאי 18–24 היה אחוז הגברים המועסקים גבוה מאחוז הנשים המועסקות: 42.8% לעומת 25.9% בהתאמה. מגמה זו חזרה גם בקרב הדרוזים והבדואים בנגב. לעומת זאת, בקרב יהודים ואחרים נצפתה מגמה הפוכה, שבה אחוז הנשים המועסקות היה גבוה מאחוז הגברים המועסקים (אביב מתוק, 2023).

בשל הפערים הללו, השתדלנו להציג את הממצאים בפילוח מגזרי, שמאפשר תמונה דיפרנציאלית לכל מגזר. גם הפרשנות לממצאים ניתנה בהתאם.

- מחקר חברתי שנערך בזמן אמת הוא תמיד אתגר לא פשוט, ובפרט במדינת ישראל, שבה המציאות משתנה בקצב מסחרר, אבל המחקר הנוכחי התבצע בתקופה יוצאת דופן במיוחד – בזמן שהמלחמה עדיין משתוללת, החטופים עודם בעזה, המפונים טרם שבו לבתיהם והצפון נמצא תחת אש. הטראומה האישית והקולקטיבית עדיין רחוקה מעיבוד, המשבר הכלכלי מעמיק, ומשמעויותיו לטווח הארוך לוטות בערפל. עוד לא פורסמו תחקירים מקיפים בצה"ל, על ידי מבקר המדינה, ובוועדות אחרות שעוד צפויות לקום. הזירה הפוליטית עדיין מעורפלת, ואפילו תאריך הבחירות לא ברור. כל יום צצים אירועים דרמטיים חדשים, והמציאות ממשיכה להפתיע. ודאי עוד יבואו התפתחויות נוספות שישנו את התמונה. לכן, יש לראות את תוצאות המחקר הזה בפרספקטיבה המתאימה – כחיישן דופק ראשוני בלבד, שאינו יכול לשקף את כל הרבדים המורכבים של הדור הזה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

תמר אלמוג
עוז אלמוג

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 16
מתוך 408

תעסוקה ופרנסה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 17
מתוך 408

הקושי לבחור מסלול מקצועי

כל אדם מקבל אינספור החלטות לאורך חייו, אך רק למעט מהן נודעת חשיבות אישית גורלית. לדוגמא, בחירת בן או בת זוג; קבלת החלטות פיננסיות משמעותיות – כמו רכישת בית, השקעה בפנסיה וחיסכון לטווח ארוך; ההחלטה האם ומתי להביא ילדים לעולם; בחירת סוג ומיקום המגורים; החלטות לגבי חינוך ולימודים גבוהים; והחלטות בריאותיות, בעיקר במצבים של טיפולים מורכבים ומסוכנים.

אחת ההחלטות המשמעותיות ביותר בחיינו היא בחירת מסלול הקריירה. מה שנראה לנו כיום כמובן מאליו, לא היה כך בעבר הרחוק. בעולם העתיק, שבו ההישרדות הייתה תלויה על בלימה והאפשרויות לסיפוק הצרכים הבסיסיים היו מוגבלות, רוב האנשים עסקו במלאכות מסורתיות שסיפקו קיום בסיסי בלבד. בעוד חלקם התאימו לעיסוקים שנכפו עליהם בהתאם לנטיותיהם הטבעיות, אחרים נאלצו לעסוק במלאכות שלא תאמו את כישוריהם. רק מעטים, בעיקר שליטי החברה ובני המעמד הגבוה, זכו לבחור את דרכם. לעומת זאת, בעולם המודרני, שבו הצרכים הבסיסיים של רוב הצעירים מובטחים לפחות עד תחילת העשור השני לחייהם, רבים זוכים לבחור מסלולים התואמים את אישיותם וכישוריהם כבר מתחילת הדרך.

הקושי בבחירת בן או בת זוג מתעצם עם השנים ולכן זוכה לתשומת לב ציבורית רבה ולפתרונות מגוונים, כגון אפליקציות הכרויות. אבל משום מה, הקושי בבחירת עיסוק מקצועי, שגם הוא הולך וגובר, נותר בשולי השיח הציבורי ואינו זוכה למענה הולם ומותאם לתקופתנו.

בעבר, ההתלבטות סביב בחירת מקצוע ומקום עבודה לא הייתה מורכבת במיוחד, שכן האפשרויות בשוק היו מוגבלות. למעשה, סוג המקצוע והעבודה הוכתבו לרוב הצעירים על ידי משפחתם, הקהילה שבה גדלו והחוקים המגבילים של החברה (בעיקר חוקים הקשורים לדת, למעמד ולמגדר). לעומת זאת, בעידן הנוכחי, הבחירה בהתמחות מקצועית ובמקום העבודה הפכה למורכבת, מבלבלת וקשה יותר מאי פעם. לכך יש מספר סיבות:

- **שפע אפשרויות.** מגוון אפשרויות התעסוקה גדל בימינו משמעותית, הן בשל הופעתם של מקצועות ועיסוקים חדשים (במיוחד בתחום הדיגיטלי) והן בשל התמחויות נוספות שצמחו בתחומים הוותיקים. המרחב התעסוקתי של היום מציב אתגר של ניווט בתוך מגוון עצום של אפשרויות, מה שהופך את תהליך קבלת ההחלטות למורכב ומאתגר. אפילו שמות העיסוקים המקצועיים כבר אינם ברורים כפי שהיו בעבר. כך למשל, בעבר היה ברור ההבדל בין נגר, חשמלאי או בנאי, ואילו כיום קשה לדעת מה בדיוק מבדיל בין "מנתח נתונים" (Data Analyst) ל"מדען נתונים" (Data Scientist) או במה עוסק "אנליסט־מוצר" (Product Analyst). יתר על כן, האתגר בימינו אינו מסתכם רק בהחלטה באיזה תחום לבחור, אלא גם בשאלה היכן ללמוד ולהתמקצע בכל תחום. לכך מתווספת בעיית ה־FOMO (החשש מהחמצת הזדמנויות), שכן גם לאחר שכבר נבחר תחום מקצועי או מקום עבודה, מתגנבת הדאגה שאולי פספסת אפשרות מוצלחת יותר. החשש הזה מעיק על צעירים וצעירות רבים ולעיתים משתק אותם עוד לפני שהספיקו להחליט ממה יתפרנסו בחייהם הבוגרים.
- **הפחד מבחירה עצמאית וההרגל שלא להחליט לבד.** צעירים נטו תמיד ליישר קו עם בני גילם ולקבל החלטות בהתאם ל"רוח העדר", אך בעידן המותגים, המשפיענים והרשתות החברתיות, הנטייה הזו התחזקה אף יותר. מספיק להתבונן בסגנון האחיד שבו מתלבשים הצעירים כיום כדי להבין את עוצמת הלחץ החברתי עליהם. הטכנולוגיה, שהפכה לחלק בלתי נפרד מחיינו, תורמת גם היא להיבט זה. רבים מהצעירים מתרגלים מגיל צעיר להסתמך על "חבר טלפוני" זמין או על מומחה חיצוני שיקבל עבורם את ההחלטות החשובות. עם זאת, הבעיה היא שהחבר או המומחה לא תמיד יודעים באמת מה הכי טוב ונכון עבורם.
- **הבחירה כבר אינה מובנת מאליה.** בעבר, העולם היה מרובד הרבה יותר מבחינה מעמדית ולכן גם מוסלל יותר. כל קבוצה חברתית פיתחה אופק שאיפות והעדפות שיתאימו למעמדה ולאפשרויות הריאליות שעמדו בפניה. החלטות בתחום התעסוקה, כמו בתחום בחירת בן או בת הזוג, הוכתבו ותווכו מראש על ידי המשפחה והקהילה שבהן אנשים נולדו וגדלו. אופק השאיפות של הבנים והבנות נקבע בהתאם לאופק השאיפות של הוריהם, ולמעשה המסלול ההתפתחותי שלהם היה די ברור ומובן מאליו: היכן ומה תלמד, מי יממן את הלימודים, ומי יסדר לך להתקבל למקום העבודה לאחר סיום התואר, כדי שתוכל להגיע לרמת ההכנסה והמוניטין "הטבעיים" למעמדך. כיוון שהשכבה השלטת הייתה צרה, התחרות על כל משרה נחשבת הייתה קלה יותר מבימינו ופחות אכזרית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

גם החברה הישראלית בעבר הייתה קטנה, סגורה ומאד "פרוטקציוניסטית". מגזרים שלמים הוסללו לנתיבים מוגדרים של לימודים ועבודה, כאשר בפועל מקצועות וענפים רבים שנחשבו "פריבילגיים" היו סגורים בפניהם. רבים לא השיגו תעודת בגרות, ובוודאי שלא תואר אקדמי, ולכן גם הציפיות שלהם מעצמם היו בהתאם.

בעולם הדמוקרטי של היום, הנפוטיזם פחת, הנגישות לסמלי סטטוס והון אנושי גדלה בהתמדה, והתחרות על כל משרה ותפקיד מתעצמת בהתאם. יתרה מכך, עבור רבים מהשכבות הסוציו־אקונומיות הניידות, הרקע המקצועי של ההורים כבר פחות רלוונטי. לכן, הם חסרים מודל חיקוי בתחום התעסוקה וגם לא תמיד יש להם עם מי להתייעץ בנוגע לפיתוח הקריירה.

במציאות שבה החברה פתוחה ותחרותית יותר, צעירים נדרשים לעשות בחירות מוקדמות שיכולות להעניק להם יתרון בשוק העבודה. למשל, הם בוחרים להיעזר במורים פרטיים ולקחת חוגי העשרה כדי להשיג ציונים טובים, או לבחור ב"מקצוע מורחב" יוקרתי בתיכון.

הבהרה:

מקצוע מורחב הוא מקצוע שבו תלמידים לומדים בהיקף נרחב יותר בהשוואה למקצועות אחרים שהם לומדים. מקצוע זה נלמד בדרך כלל ברמת 5 יחידות לימוד, לעומת 3 יחידות לימוד במקצועות אחרים, והוא נחשב לקורס מתקדם המעניק לתלמידים ידע מעמיק ומקיף יותר בתחום הנלמד. הבחירה במקצוע מורחב מאפשרת לתלמידים להתמקד בנושאים שמעניינים אותם במיוחד או בתחומים בהם הם מצטיינים, והיא יכולה להוות יתרון בקבלה לאוניברסיטאות ובפיתוח קריירה עתידית. לדוגמא, תלמידים יכולים לבחור להרחיב במתמטיקה, פיזיקה, כימיה, ביולוגיה, מדעי המחשב, ספרות, היסטוריה, תנ"ך ועוד. הבחירה במקצועות מורחבים מתבצעת בדרך כלל בכיתה י' וממשיכה עד לבגרות בכיתה י"ב. מקצוע מורחב דורש מהתלמידים השקעה רבה יותר בלמידה ובתרגול, ולעיתים כולל גם עבודות מחקר, פרויקטים מיוחדים ומבחנים ברמה גבוהה יותר.

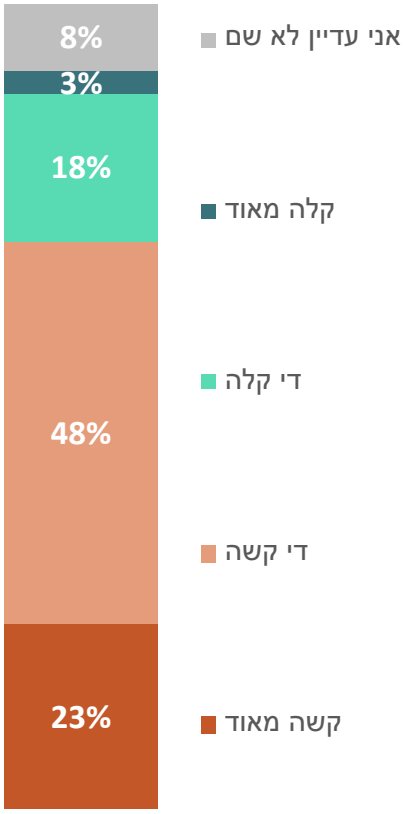
- **שינויים מהירים בשוק העבודה.** ההתפתחות המהירה של טכנולוגיות חדשות משנה את דפוסי העבודה ויוצרת מקצועות חדשים, תוך שהיא מחליפה בהדרגה מקצועות ותיקים. תהליכי אוטומציה ושימוש בבינה מלאכותית מחליפים משרות רבות ודורשים מהעובדים לפתח מיומנויות חדשות (כפי שיפורט בהמשך).
- **שינויים במודלים של קריירה.** המודל המסורתי של "קריירה לינארית" כולל מסלול תעסוקה שבו אדם מתחיל בתפקיד זוטר ומתקדם בהדרגה במעלה ההיררכיה הארגונית, תוך קבלת תפקידים עם יותר אחריות, סמכות ותגמול. מסלול זה מאופיין ביציבות ובתחושת התקדמות ברורה בתחום או בארגון לאורך זמן.

  בעשורים האחרונים, העולם התעסוקתי חווה שינויים משמעותיים אשר השפיעו על המודל המסורתי של הקריירה הלינארית. בין המודלים החדשים שנוצרים ניתן למצוא את "הקריירה הנודדת" או "הקריירה הלא לינארית", שבהם אדם עובר בין תפקידים, ארגונים או אפילו תחומים מקצועיים שונים, במקום להתקדם בצורה מסורתית בתוך ארגון אחד או תחום אחד. מודלים נוספים כוללים את "הקריירה המקבילה" שבה אדם עובד ביותר ממשרה אחת בו זמנית, "הקריירה המבוססת על פרויקטים" שבה עובדים על פרויקטים קצרים ומגוונים במקום בתפקיד קבוע, ו"הקריירה של הסבה מקצועית", שבה אדם עובר בין תחומים מקצועיים שונים במהלך חייו. כתוצאה מהשינויים הללו, ההחלטות לגבי סוג העיסוק ומקום העבודה נעשות לעיתים קרובות לטווח הקצר יותר, ובמובן זה הן פחות הרות גורל.
- **עבודה מרחוק ועבודה היברידית.** כיום, הבחירה אינה עוסקת רק בתחום העבודה אלא גם באופי העבודה. עובדים רבים מוכנים להתפשר על תחום העבודה, אך פחות על תנאי ההעסקה, כמו עבודה מרחוק או עבודה היברידית (על כך בהרחבה בהמשך).
- **שינוי בדפוסי הלמידה וההכשרה.** כל בחירה מקצועית כרוכה גם בבחירה במוסד ההכשרה ובדפוסי ההכשרה המתאימים, כולל משך הזמן הנדרש לתהליך. למעשה, מדובר בחבילה שלמה שמוסיפה מורכבות נוספת לתהליך הבחירה. לדוגמא, גם אם אתה אוהב ומתאים לתחום המשפטים, יתכן שההכשרה המקצועית הארוכה בתחום הזה, שכוללת ארבע שנות התמחות, כבר לא תהיה מתאימה לך. יתרה מכך, במציאות הכלכלית והטכנולוגית של היום, ייתכן שבעתיד הלא רחוק הכשרות ארוכות יקוצרו, ובנסיבות אלו, ייתכן שראוי לדחות את ההכשרה למועד מאוחר יותר.

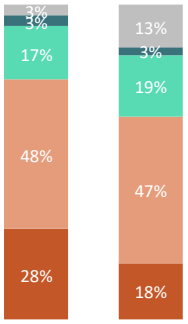
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q1 בחירת תחום תעסוקה והתמחות מקצועית היא אחת ההחלטות המשמעותיות בחיינו. עד כמה קשה עבורך הבחירה הזו?

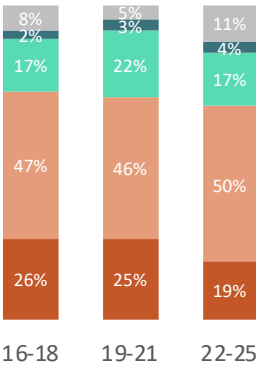
כלל המדגם

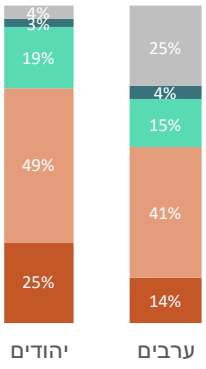
מגדר

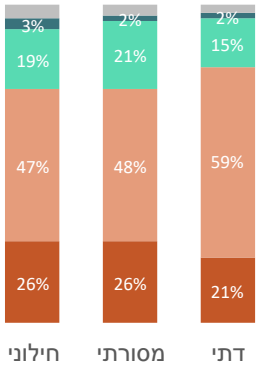
קבוצות גיל

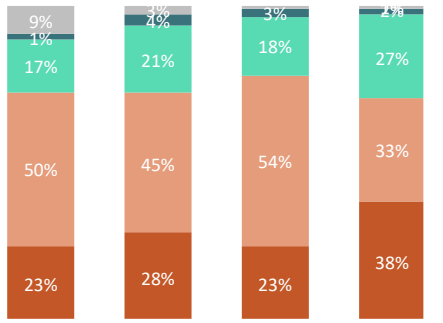
מגזר

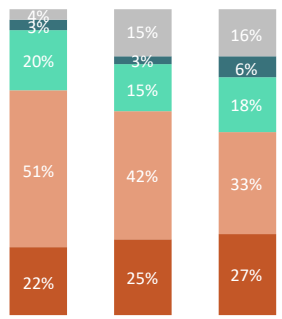
רמת דתיות (יהודים)

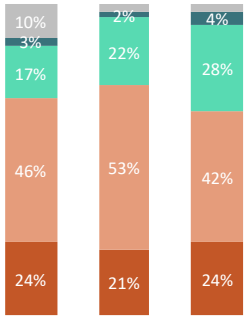
סטטוס גיוס לצבא (יהודים)

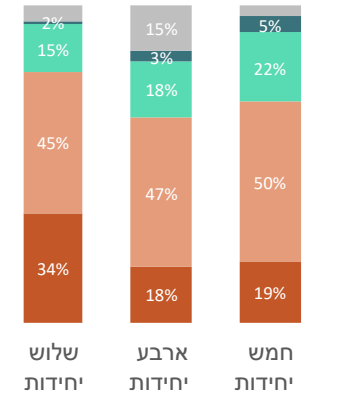
מצב כלכלי

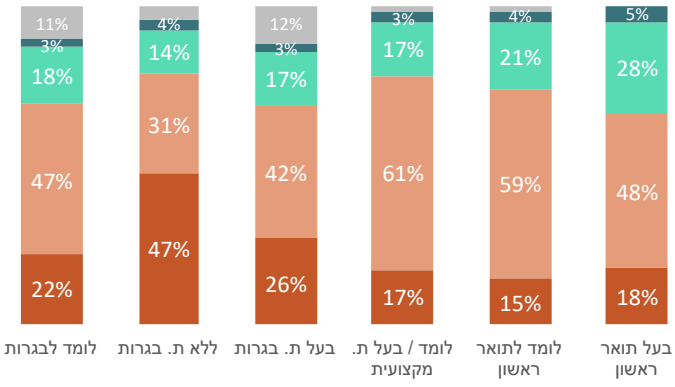
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 20
מתוך 408

Q1 ממצאים עיקריים

- בחירת תחום תעסוקה והתמחות מקצועית מהווה אתגר משמעותי עבור רוב הצעירים, כאשר 71% מהם מציינים שמדובר במשימה קשה עבורם. נתון זה עקבי בין כלל החתכים שנבחנו. עם זאת, עבור בעלי תואר ראשון הבחירה מעט קלה יותר, כנראה בזכות העובדה שהם כבר התוו מסלול מקצועי ועשו צעד ראשון בשוק העבודה.
- צעירים שלמדו או לומדים 3 יחידות במתמטיקה חווים קושי רב יותר בבחירת תחום תעסוקה לעומת אלו שלמדו 4 או 5 יחידות (79% לעומת 65% ו־69% בהתאמה). ייתכן שהלימודים המוגברים במתמטיקה מנתבים את התלמידים לכיוונים מקצועיים מוגדרים יותר, מה שלא קיים במקצועות ההומניים.
- ממצא בולט נוסף נוגע לאוכלוסייה הערבית: 25% מהצעירים הערבים חשים שטרם הגיעו לשלב שבו הם יכולים להחליט על תחום תעסוקה, לעומת 4% בלבד בקרב היהודים. הדבר עשוי לנבוע מכמה סיבות:
- קשיים כלכליים גדולים יותר שאתם מתמודדים צעירים ערבים, המעכבים את קבלת ההחלטות בנוגע לקריירה.
- השפעה משפחתית וקהילתית חזקה יותר בחברה הערבית על החלטות אישיות, כולל בחירת מקצוע, מה שמוביל לדחיית קבלת ההחלטות לשלב מאוחר יותר.
- ציפיות משפחתיות וקהילתיות הקשורות לנישואין, עבודה או מגורים (כמו רכישת דירה לפני נישואים), מעכבות את קבלת ההחלטות העצמאיות לגבי קריירה תעסוקתית.
- אפליה תעסוקתית, שממנה סובל המגזר הערבי, המובילה לחששות ולעיכוב בבחירת מסלול תעסוקתי בקרב צעירי המגזר.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 21
מתוך 408

המוניטין המקצועי

מקורות המוניטין

אין דרך אחת להעריך יוקרה של מקצוע, וההערכה עשויה להשתנות מאדם לאדם, ממקום למקום ומעת לעת. חשוב לזכור שיוקרה מקצועית אינה מגדירה בהכרח את הרמה האישית או המקצועית של בעל/ת המקצוע והתפקיד.

מספר גורמים משפיעים על יוקרת המקצועות:

- **תרומה לחברה.** מקצועות הנחשבים לחשובים יותר מבחינה פונקציונלית לחברה, כגון רפואה, משפטים והנדסה, זוכים לרוב להערכה וכבוד גדולים יותר בהשוואה לאחרים. בנוסף, מקצועות בעלי גוון אלטרואיסטי, כמו עזרה לזולת, מקבלים בדרך כלל נקודות זכות נוספות.

  חשוב לסייג שמידת החשיבות לחברה אינה מדד אובייקטיבי מוחלט, שכן היא נקבעת על בסיס מוסכמות זמניות, מיתוסים מושרשים, ולעיתים גם מניפולציה של קבוצות כוח. לדוגמא, אין סיבה אובייקטיבית שמקצוע עריכת הדין ייחשב יוקרתי יותר ממקצוע ההוראה. שניהם חשובים מאד לחברה, ואולי ההוראה אף יותר. יתכן שמקצוע עריכת הדין זוכה ליוקרה רבה יותר ולרמת תגמולים גבוהה יותר בשל מסורת הסינון שהתקבעה לאורך השנים (רף הקבלה ללימודי משפטים באוניברסיטאות גבוה יותר מזה של לימודי חינוך), וכן עקב סטריאוטיפים מגדריים מושרשים. בעוד שעריכת דין נחשבה בעבר למקצוע גברי, ההוראה נתפסה כמקצוע נשי.

- **נדירות הכישרון.** המוניטין של מקצועות רבים קשור לקושי לאתר אנשים המתאימים להם וכן לקושי להכשירם לתפקיד. ככל שהתפקיד נדיר יותר וחשוב יותר, כך כוח המיקוח של האנשים המתאימים לו גבוה יותר. דוגמאות בולטות לכך הן טייסים ורופאים.

- **שכר והטבות.** רמות השכר וההטבות הנלוות למקצועות מסוימים משפיעות במידה רבה על יוקרתם. אמנם ניתן לראות בכך מרכיב של היצע וביקוש, אך גם כוחן של קבוצות הגמוניות משחק כאן תפקיד מרכזי.

- **השקעה והתמחות.** מקצועות הדורשים הכשרה והתמחות ממושכים ויקרים יותר, זוכים לרוב להערכה גבוהה יותר בשל המאמץ וההשקעה הכרוכים בהם.

- **נראות ציבורית.** מקצועות שמקבלים תשומת לב רבה בחברה, בין אם בזכות חשיפה תקשורתית או ייצוג בולט בתרבות הפופולרית (כגון סדרות טלוויזיה), נוטים להיות מוערכים יותר.

- **קדמה וחדשנות.** מקצועות המובילים בשימוש ובפיתוח טכנולוגיות חדשות נחשבים ליוקרתיים יותר בחברה המודרנית, המעריכה התקדמות וחדשנות.

- **השפעה (כוח) ומנהיגות.** מקצועות הדורשים כריזמה, עצמאות, ובעלי השפעה משמעותית על החברה כולה, נוטים לזכות בהערכה רבה יותר.

מקצועות הסובלים מיחסי ציבור גרועים

ליחסי הציבור של מקצועות מבוקשים יש תפקיד חשוב בגיוס עובדים איכותיים, אך הם גם יוצרים הטיה בעייתית: חוסר הערכה והוקרה למקצועות הפחות זוהרים, מה שמוביל להיעדר תגמולים הולמים עבור אלו שבחרו לעסוק בהם. הטיה זו מרוקנת מקצועות רבים מכוח אדם בכלל ומעובדים מוכשרים בפרט – בעיקר בתחומי הסיעוד, החינוך והתחזוקה. בנוסף, היא מקפחת את העובדים המסורים שנותנים את הלב והנשמה בעבודות אלו.

ההטיה הזו נובעת מהסיבות הבאות:

- כבר בבית הספר, התלמידים המוכשרים, חדורי המוטיבציה והשקדנים מופנים למקצועות ה־STEM – מדעים (Science), טכנולוגיה (Technology), הנדסה (Engineering), ומתמטיקה (Mathematics). תחומים אלו נחשבים לחשובים ומוערכים במיוחד בשל תרומתם לחדשנות טכנולוגית, מדעית וכלכלית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 22
מתוך 408

מערכות חינוך רבות ברחבי העולם משקיעות בשנים האחרונות את מרב תשומת הלב והמשאבים לפיתוח תוכניות לימוד במקצועות ה־STEM, מתוך תפיסה שאלה הכישורים העיקריים הנדרשים לשוק העבודה העתידי. כתוצאה מכך, גם צעירים המוכשרים בתחומים אחרים, כמו מדעי הרוח, החברה והחינוך, נוטים לבחור במקצועות הללו ומדירים עצמם מהתחומים הטבעיים להם. הדבר מוביל לירידה בכוח אדם חדש בתחומים אלה, ומשאיר ענפים רבים ללא עתודה הולמת.

- החברה האולטרה־קפיטליסטית נוטה להעמיד את גובה השכר בקריטריון המרכזי, ולעיתים הבלעדי, להערכת שוויו של ענף מקצועי. עם זאת, עיסוק מקצועי יכול להעניק לעובדיו יתרונות רבים נוספים שאינם זוכים להבלטה מספקת, כגון יציבות, גיוון, גמישות, זמן פנוי, עצמאות, אינטראקציה חברתית, סיפוק אלטרואיסטי ועוד.

  כך למשל, מקצועות כמו חינוך וסיעוד פגיעים פחות לתנודות כלכליות ולכן מציעים יציבות תעסוקתית גבוהה, בניגוד למקצועות יוקרתיים בתחום הטכנולוגיה, שמציעים שכר גבוה אך מלווים באורח חיים לחוץ ותזזיתי. עבודה בטיפול בחולים או בסיוע לקשישים יכולה להעניק לעובדים תחושת שליחות והכרה בכך שהם משפיעים לטובה ובאופן משמעותי על חייהם של אחרים.

באופן עקרוני ניתן לשפר את המוניטין והביקוש למקצועות הפחות זוהרים באמצעות מספר צעדים:

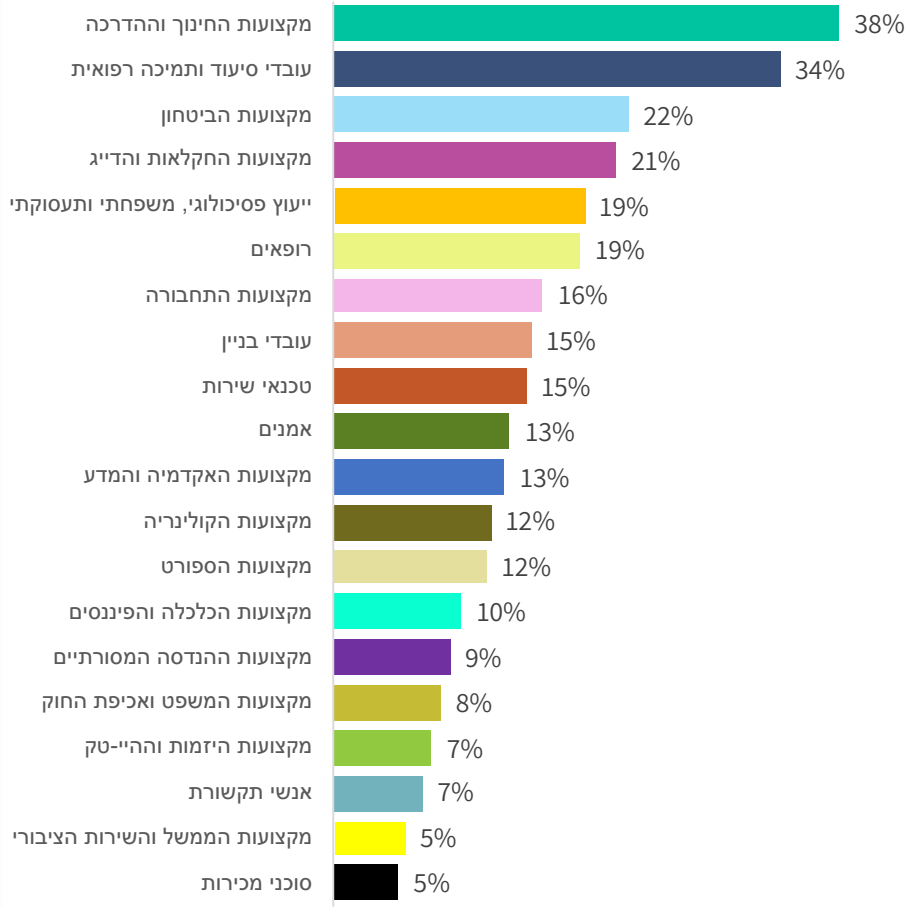
- **העלאת השכר.** שכר גבוה יותר יכול לעודד צעירים לבחור במקצועות אלו ולהתמיד בהם לאורך זמן.
- **שיפור תנאי העבודה.** לדוגמא, הפחתת עומס העבודה או הגברת הגמישות בתנאי ההעסקה.
- **העלאת המודעות הציבורית** לחשיבותם של מקצועות שאינם נחשבים לזוהרים. ניתן לעשות זאת באמצעות קמפיינים ציבוריים, תכניות חינוך, סדרות טלוויזיה, או הענקת פרסי הצטיינות (כגון תחרות "המורה של המדינה").

למרבה הצער, צעדים אלו ננקטים באופן מוגבל מאוד, וכתוצאה מכך שוק העבודה נותר בלתי מאוזן ובלתי יעיל בניתוב כישרונות למקומות שבהם הם נדרשים יותר.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q2 מתוך הרשימה הבאה, בחר/י בשלושה מקצועות שלדעתך אינם זוכים להערכה חברתית שהם ראויים לה.

כלל המדגם

מגזר	יהודים	41%	37%	25%	22%	20%	20%	16%	15%	15%	13%	12%	10%	11%	9%	9%	7%	7%	5%	5%	4%
	ערבים	29%	20%	11%	19%	14%	16%	14%	16%	13%	16%	20%	19%	14%	14%	9%	10%	13%	9%	14%	9%
מגדר	אישה	43%	39%	24%	21%	21%	21%	17%	16%	15%	12%	12%	11%	9%	10%	6%	7%	6%	5%	5%	5%
	גבר	34%	29%	21%	22%	17%	16%	17%	16%	14%	15%	13%	11%	14%	15%	12%	9%	9%	9%	6%	5%
דתיות	חילוני	41%	36%	22%	22%	20%	19%	16%	15%	13%	16%	17%	11%	12%	11%	6%	10%	8%	8%	5%	3%
	מסורתי	39%	35%	29%	19%	22%	20%	15%	18%	9%	6%	9%	11%	14%	9%	6%	9%	7%	6%	4%	6%
	דתי	43%	45%	23%	28%	18%	19%	20%	17%	15%	12%	7%	10%	9%	6%	5%	5%	6%	6%	5%	3%
גיל	16-18	38%	38%	28%	19%	24%	26%	17%	14%	13%	11%	13%	9%	11%	6%	8%	6%	7%	4%	3%	4%
	19-21	43%	35%	22%	23%	18%	15%	14%	14%	13%	14%	14%	13%	13%	7%	9%	7%	11%	6%	6%	3%
	22-25	35%	29%	17%	22%	16%	15%	17%	17%	17%	15%	13%	14%	11%	11%	7%	12%	11%	7%	7%	7%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	38%	35%	27%	22%	24%	25%	18%	15%	11%	10%	8%	14%	8%	8%	9%	8%	7%	5%	3%	4%
	בשירות צבאי	42%	35%	25%	24%	20%	21%	13%	13%	17%	16%	12%	11%	9%	8%	7%	7%	8%	2%	4%	5%
	משוחרר	41%	40%	25%	21%	16%	15%	17%	17%	17%	12%	10%	11%	11%	10%	10%	10%	5%	6%	6%	3%
	לא התגייס	46%	36%	12%	21%	25%	11%	16%	13%	18%	19%	16%	14%	8%	8%	8%	9%	7%	6%	3%	6%
השכלה	לומד לבגרות	38%	36%	25%	18%	24%	28%	19%	14%	11%	10%	12%	15%	10%	6%	6%	7%	10%	5%	4%	3%
	ללא ת. בגרות	23%	24%	16%	25%	19%	5%	26%	29%	17%	22%	10%	19%	14%	17%	6%	8%	5%	8%	2%	6%
	בעל ת. בגרות	40%	35%	24%	22%	20%	19%	14%	12%	14%	13%	12%	11%	11%	10%	8%	8%	8%	8%	6%	6%
	לומד / בעל ת. מקצועית	25%	30%	27%	20%	14%	15%	21%	22%	21%	16%	4%	15%	10%	15%	14%	7%	14%	10%	4%	5%
	לומד לתואר ראשון	44%	35%	18%	26%	16%	13%	13%	15%	15%	14%	21%	12%	10%	9%	6%	11%	6%	8%	6%	3%
	בעל תואר ראשון	42%	32%	15%	14%	13%	20%	14%	23%	18%	12%	9%	13%	17%	13%	7%	15%	7%	3%	5%	8%
מצב משפחתי	פנוי/ה	39%	35%	21%	22%	19%	18%	17%	15%	14%	13%	14%	12%	13%	9%	8%	8%	7%	7%	6%	5%
	בזוגיות	36%	32%	29%	21%	20%	22%	13%	13%	15%	15%	14%	11%	9%	11%	12%	12%	8%	10%	6%	4%
	נשוי/ה	36%	29%	21%	23%	13%	19%	18%	25%	25%	8%	5%	11%	9%	11%	12%	8%	11%	5%	6%	9%
מצב כלכלי (בעיני הילדים)	סה"כ טוב	40%	35%	25%	22%	19%	20%	16%	15%	15%	13%	13%	10%	11%	9%	7%	9%	9%	8%	6%	4%
	סביר	37%	31%	19%	20%	19%	16%	15%	15%	14%	13%	13%	14%	13%	11%	11%	10%	11%	7%	7%	7%
	סה"כ רע	34%	29%	13%	22%	24%	17%	20%	23%	19%	12%	10%	23%	12%	10%	7%	7%	12%	3%	4%	1%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	32%	34%	22%	23%	20%	16%	15%	19%	14%	18%	7%	15%	12%	10%	8%	7%	10%	5%	6%	6%
	ארבע יחידות	38%	30%	23%	18%	19%	20%	15%	12%	17%	13%	12%	14%	10%	9%	9%	9%	12%	9%	6%	6%
	חמש יחידות	44%	38%	23%	23%	18%	20%	18%	15%	13%	9%	19%	7%	13%	6%	7%	10%	6%	8%	4%	3%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 24
מתוך 408

Q2 ממצאים עיקריים

- מבין רשימה של 20 מקצועות, הצעירים בחרו בחינוך והדרכה (38%) במקצוע שהכי סובל מהערכה חברתית לא מספקת. מקצוע זה דורג בשיעורים הגבוהים ביותר כמעט בכל החתכים. עם זאת, בקרב המשיבים הערבים שיעור הבחירה בו היה נמוך יותר מאשר אצל היהודים (29% לעומת 41%). ייתכן שהסיבה לכך היא ההערכה הגבוהה יותר כלפי מורים ועובדי מערכת החינוך במגזר הערבי בהשוואה למגזר היהודי.
- עובדי הסיעוד והתמיכה הרפואית דורגו במקום השני, כש־34% מהמשיבים ציינו שהם אינם מקבלים את ההערכה החברתית הראויה. בקרב המגזר הדתי וקבוצת המשיבים שלמדו 3 יחידות במתמטיקה, מקצועות הסיעוד דורגו בשיעורים הגבוהים ביותר, אם כי בהפרש קטן ממקצועות החינוך וההדרכה.

תנודות במוניטין המקצועי

בעידן שבו המוניטין של מקצועות נתון לתנודות חדות, הבחירה במקצוע הופכת למורכבת במיוחד. האתגר גובר כאשר מקצועות שבעבר נחשבו ליוקרתיים מאבדים מהשפעתם ומזוהרם. בחירה במקצוע כזה דומה להשקעה במניה שערכה גבוה אך נמצאת במגמת ירידה. דוגמאות בולטות לכך הן ענף העיתונות וענף המשפטים.

מקצוע העיתונות נחשב בעבר לאחד היוקרתיים ביותר בשוק התעסוקה, אך בשנים האחרונות זוהרו התעמם. דוח של Pew Research Center מ־2021 מצביע על ירידה של 26% בתעסוקה בתחום החדשות בארה"ב מאז 2008, עם ירידה משמעותית של כ־57% במספר העובדים בעיתונים במהלך תקופה זו [Walker, 31.7.2021]. תחזיות התעסוקה בארה"ב מציינות שמספר המשרות הכולל של עיתונאים וכתבים צפוי להמשיך לרדת [Bureau of Labor Statistics. correspondents and broadcast news analysts].

בשנים האחרונות, נרשמה ירידה ניכרת במספר העיתונים, ערוצי הרדיו ותחנות הטלוויזיה ברחבי העולם. כך למשל, בארה"ב, מספר העיתונים ירד ב־25% מאז 2004. בינואר 2023 בלבד בוטלו בארה"ב לפחות 1,000 משרות בתחום העיתונות, עם קיצוצים משמעותיים במגזינים כמו Entertainment Weekly ובחברות מדיה כמו Vox Media ו־Smart News.

העיתונות המסורתית מאבדת מיוקרתה והכנסותיה, בעיקר בשל התחרות הגוברת בתחום ובשל המעבר להפקה וצריכה דיגיטליות (Walker, 31.7.2021). כיום, רוב האנשים צורכים חדשות ובידור דרך האינטרנט, כאשר חלק גדול מהתכנים נגיש ללא תשלום או בתשלום סמלי בלבד. מצב זה מביא לירידה משמעותית בהכנסות מפרסום במדיה המסורתית (Pew Research Center, ND).

בנוסף, חדשות רבות ותצלומים עדכניים מופקים כיום על ידי אנשים פרטיים, מה שמקטין את הצורך בכתבי שטח וצלמים מקצועיים. השימוש החינמי ברשתות החברתיות דוחק גם את ערוצי התקשורת בתשלום ומשנה את פני הענף מקצה לקצה.

הירידה במוניטין של מקצועות העיתונות, ובתוצאה מכך גם בביקוש למקצועות אלה, משפיעה גם על מספר הסטודנטים הבוחרים ללמוד בתחום. חוגים אקדמיים לתקשורת נדרשים להסתגל למצב החדש ולמשוך סטודנטים על ידי הצעת התמחויות חדשות כמו עיתונות דיגיטלית, מדיה חברתית וניתוח נתונים. עם זאת, קשה יותר ויותר למשוך תלמידים למקצוע שנמצא במגמת דעיכה.

דוגמא בולטת נוספת היא הירידה במוניטין ובביקוש למקצוע עריכת הדין. ירידה זו ניכרת בשכר הממוצע של עורכי דין בתחילת דרכם, שהוא נמוך יותר בהשוואה לעבר, ובאפשרויות ההתקדמות הכלכלית במקצוע (Pay Scale, 2024; Salary.com, 2024).

בשנים האחרונות ניכרת ירידה בביקוש ללימודי משפטים ולקריירה בעריכת דין בכמה אזורים בעולם. לדוגמא, בארצות הברית, חווה תחום המשפטים ירידה משמעותית בביקוש, במיוחד במשרדי עורכי דין קטנים ובינוניים (King-Newman Rebecca, 31.1.2023).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

מחקר שערך איגוד עורכי הדין האמריקני מצא ששיעור הסטודנטים שסיימו את לימודיהם במשפטים ולא הצליחו למצוא עבודה במשרה מלאה בתוך עשרת החודשים שלאחר סיום לימודיהם, נמצא בשנים האחרונות במגמת עליה (Bureau of Labor Statistics.ND).

מספר גורמים תורמים לירידת היוקרה והביקוש למקצוע המשפטים:

- גידול משמעותי במספר עורכי הדין, יוצר רוויה בשוק ומוביל לתחרות עזה על כל משרה. בישראל, לדוגמא, מספר עורכי הדין לנפש הוא מהגבוהים בעולם, ולכן עורכי דין בתחילת דרכם מתקשים למצוא משרות קבועות ומתגמלות.
- מקצוע עריכת הדין מאופיין במתח גבוה ובשעות עבודה ארוכות. העבודה המלחיצה גורמת לשחיקה מהירה במיוחד בקרב עורכי דין העובדים במשרדים הגדולים והמבוקשים.
- מקצוע עריכת הדין היום מזוהה פחות עם עשיית צדק ויותר עם אתיקה מפוקפקת ועושק. הביקורת הציבורית כלפי עורכי דין והמערכת המשפטית מחזקת את התדמית השלילית של המקצוע ומרחיקה ממנו צעירים ערכיים.
- פיתוחים טכנולוגיים משפיעים גם הם על הביקוש למקצוע המשפטים. זיכרון המחשב מייתר בהדרגה את הזיכרון האנושי, שהיה אחד מסמלי הסטטוס במקצוע המשפטים, ובפתח כבר עומדת הבינה המלאכותית שעומדת להחליף חלק ניכר מהמשימות המשפטיות השוטפות [World Economic Forum, 30.4.2023].

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 26
מתוך 408

הזוהר המזויף

מיתוס העבודה המהנה

בעולם המודרני נקשרו לא מעט מיתוסים סביב העבודה. כך למשל, האמונה שעבודה קשה מובילה תמיד להצלחה. במציאות, עבודה קשה לבדה אינה מבטיחה הצלחה, ולעיתים נדרשים גם קשרים, מזל והזדמנויות מתאימות. גם התפיסה שעבודה במקצועות יוקרה היא תמיד מהנה רחוקה מהמציאות. בפועל, רבים העוסקים במקצועות אלו אינם מרוצים או מתוגמלים כפי שציפו, והלחצים הנלווים יכולים להיות משמעותיים.

גם בנוגע לשכר, קיימות לא מעט תפיסות מוטעות. אמנם כסף הוא גורם חשוב בחיים, אך רבים מוצאים סיפוק בעבודתם דרך הגשמה עצמית, אתגרים מקצועיים, תחושת שייכות ותרומה לחברה.

אבל דומה שהמוסכמה המופרכת ביותר בתקופתנו היא שהדבר החשוב ביותר הוא למצוא עבודה מהנה בעלת משמעות. זהו יעד מוגזם ולא מציאותי. רוב העבודות הן אפורות ולעיתים אף משעממות או לא נעימות. בפועל, רבים מאיתנו ממתינים לסיום יום העבודה כדי לעסוק בפעילויות שאנו באמת אוהבים ונהנים מהן.

חשוב להבהיר כי רבים אינם סובלים מעבודתם, בין אם מפני שהסתגלו למציאות ובין אם בזכות הערך המוסף שהיא מספקת, שאינו בהכרח קשור לתחום העיסוק הספציפי. כך למשל, העבודה יכולה לספק תחושת שגרה המעניקה יציבות וביטחון, למלא את הצורך לצאת מהבית או לספק הזדמנויות לאינטראקציה חברתית. עם זאת, יש לזכור כי עבור רבים, העבודה היא יותר הכרח מאשר בחירה.

שמות מפוצצים

במקום לומר לצעירים את האמת על אופי העבודה, צצו בשנים האחרונות כינויים "מפוצצים" שנועדו להעניק תדמית יוקרתית מזויפת למקצועות ולעבודות שגרתיות ובנאליות, לעיתים גם עם תנאי העסקה גרועים. כינויים אלו מטשטשים את המציאות, יוצרים אטרקטיביות מלאכותית, ולעיתים אף מסתירים ניצול ואפליה.

כך למשל, "מתאם דלפק ראשי", "מומחה למסמכים אלקטרוניים", "קצינת הפצה תקשורתית", "קציץ מחזור" (מרוקן פחי אשפה), "יועץ סניטרי" (מנקה בתי שימוש) ו"טכנאיות משטחים" (מנקות).

אחת הדוגמאות הבולטות והמשעשעות לתופעה זו הוא הכינוי "מהנדס אושר" (Chief Happiness Officer), שמיוחס לעיתים לתפקידי שירות לקוחות או משאבי אנוש. למרות השם היוקרתי, העבודה עצמה עוסקת בטיפול בתלונות, פתרון בעיות יומיומיות, והתמודדות עם בעסים של לקוחות לא מרוצים. הכינוי "מהנדס אושר" עשוי למשוך צעירים המחפשים עבודה יצירתית ובעלת משמעות, אך במציאות, הם מוצאים את עצמם בעבודה שוחקת ומונוטונית, שאינה עומדת בציפיות שהכינוי מעורר.

דוגמא נוספת היא הכינוי "מנהל חוויית לקוח" (Customer Experience Manager), שמשמש לעיתים לתיאור תפקידים בקופות או בשירות לקוחות פנים מול פנים. בפועל, העבודה כוללת עמידה בקופה, טיפול במוצרים וחיוב לקוחות – תפקיד פיזי ושגרתי, שאינו מכיל את המשמעות העמוקה שמרמז השם היוקרתי. השימוש בשם זה עלול להטעות צעירים לחשוב שמדובר בתפקיד ניהולי או בעל השפעה משמעותית, כאשר למעשה מדובר בעבודה בסיסית ויומיומית.

גם בתחום הכתיבה והשיווק ניתן למצוא דוגמאות לשימוש בכינויים מפוארים. תפקידים כמו "אסטרטג תוכן" (Content Strategist) או "מנהל תוכן דיגיטלי" ניתנים לעיתים לתפקידים שכוללים כתיבה בסיסית או העלאת תכנים לרשתות החברתיות. אף שהכינויים מרמזים על תפקיד ניהולי או אסטרטגי, בפועל מדובר בעבודה הכוללת יצירה של פוסטים שיווקיים פשוטים או תפעול עמודי רשתות חברתיות, לרוב ללא מרחב תמרון יצירתי או השפעה אסטרטגית אמיתית.

השימוש בכינויים מפוצצים לתיאור עבודות בנאליות הוא לא רק מגוחך, אלא גם מזיק לצעירים הנכנסים לשוק העבודה. כינויים אלה יוצרים ציפיות מוגזמות ולא מציאותיות, מה שמוביל לאכזבה כאשר המציאות לא עומדת בקנה אחד עם השם האטרקטיבי של התפקיד.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

לעוף על החלום הלא נכון

התפתחות תרבות ה"יאפי", שמציבה את הקהילה המקצועית במרכז ההוויה החברתית (בתחליף לקהילות האתניות, הדתיות והיישוביות), יוצרת מיתוסים מטעים נוספים סביב התעסוקה. אחד מהם הוא המיתוס שאם רק תשקיע מספיק מאמץ, תוכל להגשים את שאיפותיך, או כפי שנהוג לומר, "לעוף על החלום שלך".

המוטו האמריקאי הזה נראה לכאורה אופטימי ומלא השראה, אבל הוא טומן בחובו מסר פשטני ומטעה, שכן בפועל רק מעטים באמת מצליחים "לעוף על החלום שלהם" – במיוחד אם החלום הזה אינו ריאלי (Robinson, 2009; Robinson & Aronica, 2014).

כתוצאה מהמיתוס הזה, צעירים רבים נכנסים לשוק העבודה עם ציפיות גבוהות מדי, ומגלים שהמציאות רחוקה ממה שסיפרו להם ומהדמיונות שטיפחו (מנלה, 10.5.2024). בפועל, דרישות העבודה והמשימות היומיומיות אינן תמיד מסעירות, מהנות או מרגשות. בניית קריירה ומוניטין מקצועי הם מסע ארוך ומפרך, רצוף אכזבות. זהו תהליך שמצריך עבודה קשה, סבלנות, התמדה וצניעות.

הפער בין החלום למציאות מוביל לעיתים קרובות לתסכול ואף לפגיעה בביטחון העצמי, כאשר התחושה המרכזית היא: "אני לא מספיק טוב, או לא טוב כפי שחשבתי וכפי שגרמו לי להאמין."

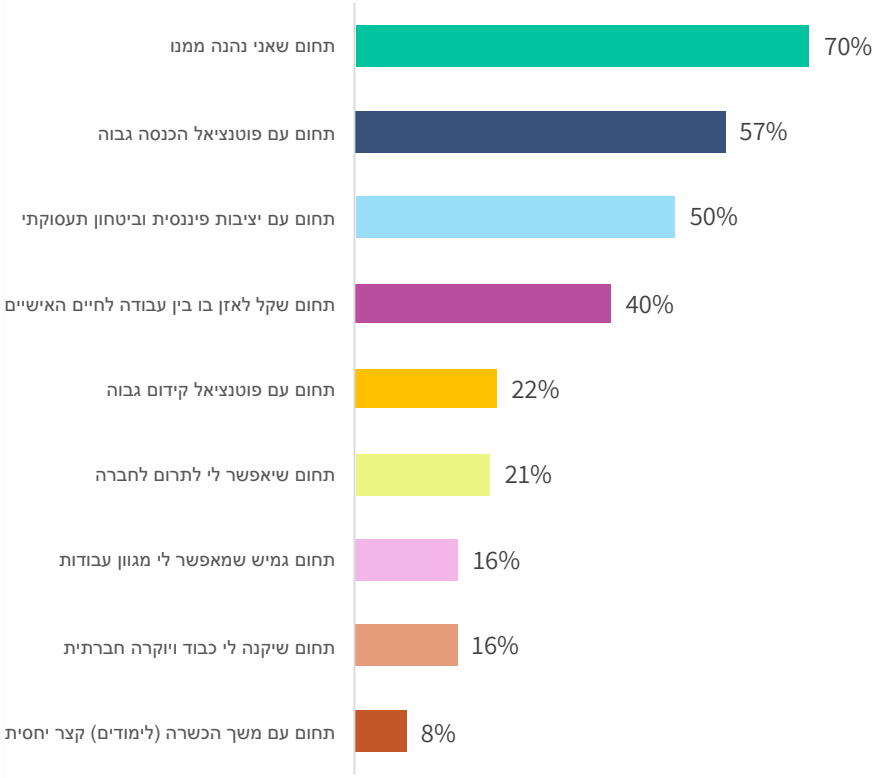
חשוב להבין שהעבודה לא חייבת להיות המקום בו אנו מגשימים את עצמנו או מוצאים את ייעודנו. לעיתים, עבודה היא פשוט עבודה. אולם, התקשורת הישראלית, שאימצה את המסר האמריקאי הקיטשי של "לחלום בגדול", נוטה להציג מקצועות רבים בצורה חד־ממדית – בלומר, בדגש על ההיבטים המרתקים והזוהרים בלבד, כמו ההישגים, ההצלחות והרגעים הדרמטיים. כך היא מתעלמת או מצניעה את מה שקורה מאחורי הקלעים: העבודה הסיזיפית, המונוטונית, השוחקת וכפוית הטובה.

למרבה הצער, גם מערכת החינוך אינה תורמת למזעור ההטיה התקשורתית הזו. היא אינה מספקת לתלמידים הבנה מעמיקה על האופי האמיתי של העיסוקים השונים או מכינה אותם למציאות האפרורית של עולם התעסוקה. מערכת החינוך גם אינה מקנה את התובנה החשובה שהצלחה מגיעה בעיקר דרך עבודה קשה ומתמשכת, ולא דרך רגעי זוהר מרגשים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q3 להלן מספר שיקולים טיפוסיים שאנשים לוקחים בחשבון בבחירת תחום תעסוקה והתמחות מקצועית. בחר/י מבין הרשימה שלהלן את שלושת השיקולים הכי חשובים בעיניך:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	76%	60%	51%	41%	19%	20%	14%	13%	6%
	ערבים	44%	46%	42%	32%	37%	27%	27%	30%	14%
מגדר	אישה	73%	59%	52%	42%	19%	21%	13%	14%	5%
	גבר	67%	55%	47%	37%	25%	21%	19%	18%	10%
דתיות (יהודים)	חילוני	77%	62%	50%	37%	19%	19%	17%	14%	5%
	מסורתי	76%	58%	53%	44%	22%	17%	12%	12%	6%
	דתי	78%	56%	51%	50%	11%	26%	8%	8%	12%
גיל	16-18	81%	61%	48%	41%	15%	22%	12%	13%	7%
	19-21	74%	58%	51%	42%	22%	20%	13%	13%	6%
	22-25	59%	54%	49%	37%	28%	21%	22%	21%	10%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	83%	61%	48%	40%	16%	22%	12%	11%	6%
	בשירות צבאי	79%	57%	54%	45%	18%	19%	12%	12%	5%
	משוחרר	71%	61%	55%	39%	22%	18%	16%	13%	6%
	לא התגייס	68%	61%	43%	47%	15%	21%	14%	18%	15%
השכלה	לומד לבגרות	81%	64%	45%	42%	14%	23%	12%	14%	6%
	ללא ת. בגרות	64%	65%	47%	44%	22%	24%	10%	5%	19%
	בעל ת. בגרות	71%	56%	48%	41%	24%	22%	15%	14%	9%
	לומד / בעל ת. מקצועית	69%	61%	52%	45%	21%	12%	17%	13%	10%
	לומד לתואר ראשון	64%	52%	56%	32%	25%	21%	24%	21%	5%
	בעל תואר ראשון	60%	55%	59%	35%	22%	19%	17%	30%	3%
מצב משפחתי	פנוי/ה	72%	57%	49%	41%	21%	22%	16%	16%	8%
	בזוגיות	70%	58%	52%	37%	26%	19%	15%	16%	7%
	נשוי/ה	52%	67%	54%	40%	21%	15%	20%	22%	10%
מצב כלכלי (בעיני הילדים)	סה"כ טוב	75%	57%	52%	40%	20%	21%	14%	17%	6%
	סביר	64%	60%	46%	41%	23%	19%	21%	16%	10%
	סה"כ רע	51%	55%	45%	37%	39%	30%	20%	8%	15%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	72%	62%	47%	39%	25%	19%	14%	12%	9%
	ארבע יחידות	65%	54%	46%	41%	22%	23%	18%	20%	11%
	חמש יחידות	75%	56%	56%	39%	19%	20%	16%	15%	4%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

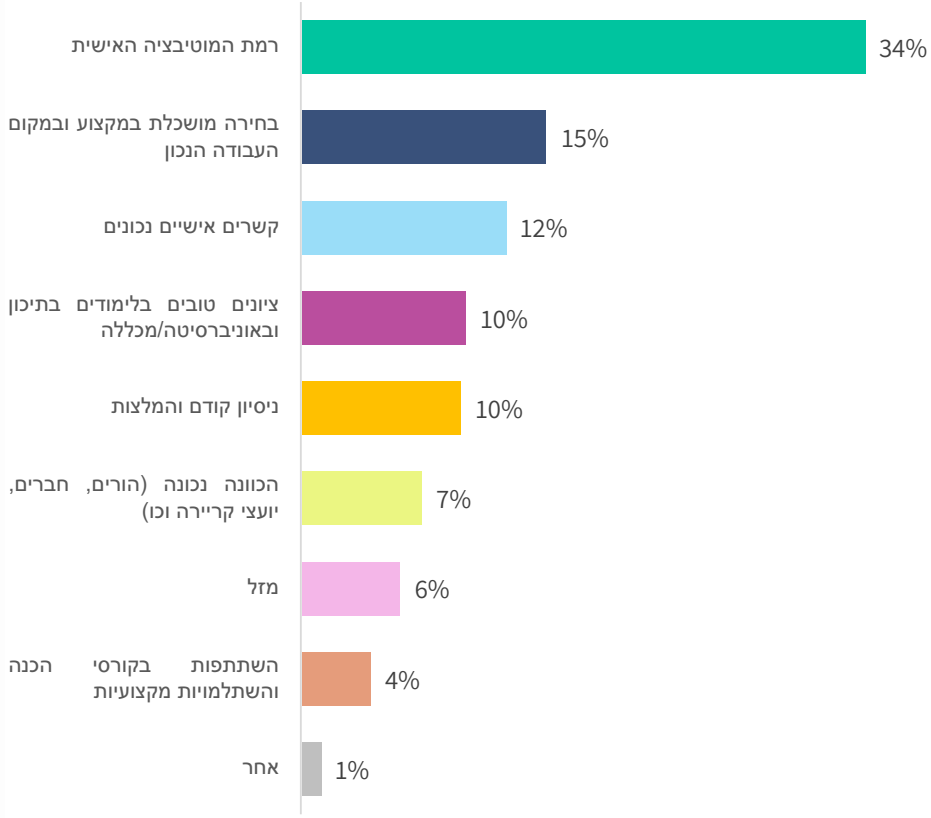
Q3 ממצאים עיקריים

- השיקול המרכזי בבחירת תחום התעסוקה וההתמחות המקצועית בקרב כלל המדגם הוא "התחום שאני הכי נהנה ממנו", כאשר 70% ציינו אותו כאחד משלושת השיקולים החשובים ביותר. השיקול השני בשכיחותו הוא "תחום עם פוטנציאל הכנסה גבוה" (57%), ואחריו "תחום המבטיח יציבות פיננסית וביטחון תעסוקתי" (50%). כלומר, עבור הצעירים, הנאה מהעבודה חשובה אף יותר מההכנסה והביטחון התעסוקתי.
- בקרב המשיבים מהמגזר הערבי, השיקול "תחום עם פוטנציאל הכנסה גבוה" נבחר בשיעור הגבוה ביותר (46%), אם כי שיעור זה נמוך בהשוואה למגזר היהודי (60%).
- בהשוואה לחילונים ולמסורתיים, צעירים דתיים הדגישו יותר את הצורך בתחום שמאפשר איזון בין עבודה לחיים האישיים, וכן את האפשרות לתרום לחברה. לעומת זאת, "תחום עם פוטנציאל קידום גבוה" היה פחות משמעותי עבורם בהשוואה לחילונים ומסורתיים. הבחירות הללו משקפות כבר הנראה את האוריינטציה האידיאליסטית שלהם, המתמקדת בדאגה לקולקטיב יותר מאשר לפרט.
- תחום שמקנה כבוד ויוקרה חברתית היה משמעותי יותר עבור בעלי תואר ראשון (30%) בהשוואה לצעירים ברמות השכלה אחרות. ייתכן שכאשר צעירים בוחרים במסלול לימודים עם פוטנציאל הכנסה נמוך יחסית, הם מפצים על כך באמצעות ייחוס שיקולים אחרים לבחירתם, כמו כבוד ויוקרה חברתית, שמעניקים לתחום שבחרו תחושת ערך ומשמעות נוספת.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q4 להערכתך, מה מבין הגורמים הבאים יקדם אותך הכי טוב לעבודה הנחשקת בשוק התעסוקה?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	38%	15%	12%	11%	9%	7%	4%	3%	2%
	ערבים	17%	17%	14%	6%	11%	10%	15%	10%	–
מגדר	אישה	36%	17%	12%	10%	10%	7%	5%	3%	0%
	גבר	33%	13%	13%	11%	9%	8%	7%	6%	2%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	39%	14%	13%	13%	10%	4%	4%	3%	1%
	מסורתי	38%	15%	10%	8%	9%	10%	4%	4%	2%
	דתי	37%	14%	14%	14%	10%	7%	2%	2%	2%
גיל	16-18	41%	14%	8%	16%	7%	7%	3%	2%	1%
	19-21	34%	18%	13%	8%	12%	7%	5%	3%	1%
	22-25	28%	13%	16%	7%	10%	8%	9%	7%	2%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	39%	13%	10%	17%	7%	8%	3%	2%	1%
	בשירות צבאי	46%	17%	9%	9%	9%	5%	3%	2%	1%
	משוחרר	32%	13%	16%	8%	12%	7%	5%	5%	2%
	לא התגייס	36%	19%	13%	5%	9%	6%	9%	1%	2%
השכלה	לומד לבגרות	43%	13%	8%	17%	6%	8%	5%	1%	1%
	ללא ת. בגרות	32%	24%	3%	5%	9%	9%	6%	8%	6%
	בעל ת. בגרות	33%	16%	11%	9%	9%	8%	9%	5%	1%
	לומד / בעל ת. מקצועית	41%	13%	11%	7%	11%	6%	3%	5%	3%
	לומד לתואר ראשון	26%	13%	22%	11%	12%	7%	4%	4%	1%
	בעל תואר ראשון	38%	20%	15%	2%	19%	5%	–	–	1%
מצב משפחתי	פנוי/ה	35%	15%	12%	10%	9%	7%	6%	4%	1%
	בזוגיות	33%	15%	14%	10%	12%	6%	5%	4%	1%
	נשוי/ה	35%	18%	5%	6%	16%	12%	6%	1%	2%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	38%	13%	12%	11%	10%	7%	4%	3%	1%
	סביר	26%	18%	12%	9%	10%	9%	9%	6%	0%
	סה"כ רע	20%	16%	13%	6%	8%	5%	9%	8%	5%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	40%	15%	10%	5%	8%	9%	7%	4%	2%
	ארבע יחידות	33%	15%	13%	8%	9%	8%	7%	7%	1%
	חמש יחידות	30%	15%	15%	17%	12%	5%	4%	2%	1%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q4 ממצאים עיקריים

- 34% מהנשאלים ציינו כי רמת המוטיבציה האישית היא הגורם שיקדם אותם בצורה הטובה ביותר לעבודה נחשקת, בפער גדול בהשוואה לשאר הגורמים.
- הערבים יחסו את המשקל הגבוה ביותר מכלל החתכים ל"מזל" (15%) לעומת 4% בלבד בקרב היהודים, מה שמרמז על הבדלים בתפיסת האחריות האישית בין שני המגזרים.
- עם העלייה בגיל, פוחתת האמונה שרמת המוטיבציה האישית תגדיל את הסיכויים לעבודה נחשקת, ובמקביל מתחזקת האמונה שקשרים אישיים יהוו גורם מאיץ.

בשורה התחתונה, רבים מהצעירים מגיעים לשוק העבודה עם תפיסה תמימה, לפיה מוטיבציה גבוהה (עד כמה הם רוצים להצליח) תספיק להם כדי להגשים את חלום התעסוקה. עם הגיל, חלה התפכחות הדרגתית והבנה שהעולם הרבה יותר מורכב ומאתגר.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 32
מתוך 408

כיצד בוחרים מקצוע

דימוי עצמי בעזרת אלימינציה

תהליך הבחירה בתחום ההתמחות המקצועי של נערים ונערות בחברה המודרנית מתחיל כבר בגיל צעיר. מילדות, ילדים מתחילים לגבש את הזהות והדימוי העצמי שלהם, כלומר להבין במה הם מצטיינים ובמה פחות, מה מסב להם הנאה וריגוש ומה גורם להם קושי ותסכול. המשובים העקיפים והישירים שהם מקבלים מהסביבה על התנהגותם משחקים תפקיד מרכזי בתהליך זה.

עם הזמן מתחדדות התכונות הבולטות של הילדים הן בעיני עצמם והן בעיני הסביבה. תכונות אלו כוללות, בין היתר, אמפתיה, דחף להשפיע ולהוביל, נחישות, תודעה עצמית, יכולת המצאה ויצירתיות, סבלנות, כנות, ניהול זמן, אופטימיות, הבנה ורגישות חברתית (יכולת לקרוא רגשות),כישורי ניהול והנהגה, גמישות והתאמה לנסיבות משתנות, חשיבה יצירתית, סובלנות, יכולת פתרון בעיות, חוסן נפשי ועמידה בלחצים, לקיחת אחריות, תכנון וארגון, יכולת לימוד עצמי, עצמאות חשיבתית, ביטחון עצמי ויכולת לשתף פעולה ולעבוד בצוות.

אנחנו נוטים לחשוב שאנשים בוחרים במקצועות שבהם הם חזקים, אך בפועל רובנו מתנהלים לפי שיטת האלימינציה. כלומר, עם הזמן אנחנו לומדים במה איננו טובים וכתוצאה מכך מזהים את התחומים שלהם אנחנו פחות מתאימים. כאשר אדם מגלה את תחומי החולשה שלו, הוא יכול למקד את מאמציו במקומות שבהם הוא מצליח יותר. מעבר לתהליך הטבעי הזה שמתרחש באופן עצמאי, קיימים כיום כלים מקצועיים ומובנים לסינון ומיון על פי קריטריונים אישיותיים. הבעיה היא שהכלים הללו מופעלים רק כאשר הנער או הנערה חורגים מהנורמה, ולא כחלק אינטגרלי מהלימודים בבתי הספר.

הכלים העיקריים למיון כוללים מבחני כשירות כמו מבחני הבגרות, שהם כיום הכלי המרכזי למיון תלמידים, מבחנים פסיכוטכניים ופסיכומטריים, מבחני אינטליגנציה ויצירתיות, ועוד. בנוסף, קיימים גם כלים מקוונים בסגנון משחקי מחשב, המאפשרים לכל אחד לבדוק באופן עצמאי את תחומי החוזק שלו.

הפספוס של מערכת החינוך

לכאורה, ניתן היה לצפות שבית הספר יסייע לתלמידים להבין את החוזקות והחולשות שלהם, דבר שיכול לסייע להם בבחירת תחומי התמחות מקצועית ולהימנע מעוגמת נפש בעתיד. בפועל, זה כמעט ולא קורה. אמנם בית הספר הוא מקום חשוב לפיתוח הבנה עצמית, שכן הוא מציע לתלמידים חשיפה למגוון מקצועות לימוד, מה שמאפשר להם להעריך באופן כללי מה מעניין או משעמם אותם ומה קל או קשה עבורם. עם זאת, קיימת מכשלה משמעותית. לא אחת, כישלון בבית הספר נגרם כתוצאה ממורה לא מספיק טוב/ה, מה שיכול להוביל לתחושת ביטחון עצמי נמוכה ולקיבוע של דימוי שלילי, הן לגבי התלמיד עצמו והן לגבי המקצועות שבהם הוא מתקשה.

מורים שאינם מצליחים להניע את תלמידיהם ללמוד או לספק להם תמיכה הולמת עלולים להשפיע לרעה על התפתחותם האישית והמקצועית. תלמידים המתקשים במקצועות מסוימים עלולים להירתע מהם לחלוטין, גם אם יש להם פוטנציאל להצטיין בהם עם ההדרכה המתאימה. למרבה הצער, לא רק שרמת המורים הממוצעת במערכת החינוך אינה גבוהה, אלא שלא מופעלות היום תכניות הערכה אישיותיות וחינוכיות בתוך מסגרת הלימודים. תכניות אלו, אם היו קיימות, יכלו לסייע לתלמידים לזהות את כישוריהם ונטיותיהם בצורה מדויקת ומקיפה יותר.

בישראל היו בעבר שני מסלולים עיקריים בחינוך התיכוני: המסלול העיוני והמסלול המקצועי, שכל אחד מהם שימש מטרות שונות והתאים לצרכים שונים של התלמידים.

המסלול העיוני נועד להכין את התלמידים ללימודים אקדמיים באוניברסיטה ולפיתוח השכלה כללית רחבה. במסגרת מסלול זה למדו התלמידים מקצועות עיוניים כגון מתמטיקה, פיזיקה, כימיה, ביולוגיה, היסטוריה, ספרות ותנ"ך, עם דגש על לימוד תיאורטי והבנה מעמיקה של החומר. התלמידים נבחנו במקצועות אלו במסגרת בחינות הבגרות, שהיו המדד המרכזי לקבלה למוסדות אקדמיים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

לעומת זאת, המסלול המקצועי נועד להכין את התלמידים להשתלבות ישירה בשוק העבודה או להמשך לימודים במוסדות להכשרה מקצועית. גברים הופנו למקצועות טכניים מעשיים כגון חשמלאות ועיבוד שבבי, בעוד שנשים הופנו למלאכות יד ולמקצועות שירותים ופקידות.

בפועל, מערכת החינוך בישראל נהגה בהסללה פורמלית ובלתי פורמלית, שנבעה מדעות קדומות וסטריאוטיפים מגדריים ואתניים. במבט לאחור, ברור כי הסללה זו תרמה באופן משמעותי לאפליה ולקיפוח של עדות המזרח ושל נשים בישראל.

עם השנים, עברה מערכת החינוך בישראל שינויים רבים, ושני המסלולים הללו התקרבו זה לזה. כיום, הנטייה היא לשלב יותר בין לימודים עיוניים למקצועיים, והתלמידים יכולים לבחור ממגוון רחב יותר של מקצועות בהתאם לתחומי העניין והכישורים האישיים שלהם.

כחלק מהשינויים, גם המסלול העיוני פוצל ואיפשר בחירה במסלולי משנה בעלי מוניטין דיפרנציאלי: המסלול הריאלי והמסלול ההומני.

המסלול הריאלי נועד להכין תלמידים ללימודים גבוהים בתחומים המדעיים והטכנולוגיים, כגון הנדסה, פיזיקה, מתמטיקה ומדעי המחשב. מקצועות הליבה במסלול זה כללו מתמטיקה, פיזיקה, כימיה וביולוגיה, והדגש היה על פיתוח חשיבה לוגית ומדעית ופתרון בעיות. רוב התלמידים שבחרו במסלול זה היו בנים.

המסלול ההומני, לעומת זאת, נועד להכין תלמידים ללימודים גבוהים במדעי הרוח והחברה, כגון ספרות, היסטוריה, פילוסופיה ופסיכולוגיה. מקצועות הליבה כללו ספרות, היסטוריה, תנ"ך, גיאוגרפיה ושפות זרות, עם דגש על פיתוח חשיבה ביקורתית, הבנה היסטורית ויכולת ניתוח טקסטים. רוב התלמידים שבחרו במסלול זה היו בנות.

כיום, מערכת החינוך הישראלית מאמצת גישות מגוונות ומציעה לתלמידים אפשרויות רבות יותר בבחירת מקצועות לימוד, בהתאם לתחומי העניין והכישורים שלהם. ישנה גמישות רבה יותר בבחירת מקצועות, והתלמידים יכולים לשלב בין מקצועות ריאליים להומניים לפי העדפותיהם (משרד החינוך - המנהל לכלכלה ותקציבים, ללא תאריך; ויקיפדיה, חינוך בישראל).

בשנות השמונים גילה עולם החינוך האקדמי את התיאוריה של ריבוי האינטליגנציות, אשר פותחה על ידי הווארד גארדנר (1984). בניגוד לגישה המסורתית, שמודדת אינטליגנציה באמצעות IQ בלבד, גארדנר גורס שישנם סוגים שונים של אינטליגנציה, וכל אדם יכול להיות חזק יותר בכמה מהן וחלש יותר באחרות. גארדנר חילק את האינטליגנציה האנושית לשמונה סוגים עיקריים:

- **אינטליגנציה לשונית:** היכולת להשתמש בשפה ביעילות לצורכי ביטוי ותקשורת.
- **אינטליגנציה לוגית-מתמטית:** היכולת לחשוב בצורה לוגית ולבצע חישובים מתמטיים.
- **אינטליגנציה מרחבית:** היכולת לתפוס את העולם החזותי-מרחבי ולבצע מניפולציות מנטליות של מרחב.
- **אינטליגנציה מוזיקלית:** היכולת להבין, ליצור ולהעריך מוזיקה וצלילים.
- **אינטליגנציה גופנית-תנועתית:** קואורדינציה ויכולת להשתמש בגוף בצורה מיומנת לצורכי הבעה ותנועה.
- **אינטליגנציה בין-אישית (או אינטליגנציה חברתית):** היכולת להבין אחרים וליצור יחסים בין-אישיים אפקטיביים.
- **אינטליגנציה תוך-אישית:** היכולת להבין את עצמך ולהכיר את רגשותיך ותחושותיך הפנימיים.
- **אינטליגנציה טבעית:** היכולת להבין את העולם ולהכיר מינים שונים של צמחים ובעלי חיים.

חוקרי חינוך ופסיכולוגיה הוסיפו עוד שני סוגי אינטליגנציה:

- **אינטליגנציה טכנולוגית:** היכולת להבין, לעבוד ולנהל מערכות טכנולוגיות, לפתור בעיות טכניות ולהשתמש בכלים ובטכנולוגיות בצורה יעילה.
- **אינטליגנציה קוגניטיבית:** היכולת לנהל פעילויות קוגניטיביות כמו תהליכי חשיבה, זיכרון, למידה והבנה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 34
מתוך 408

אחד הפיתוחים התיאורטיים החשובים ביותר שצמחו מתוך תיאוריית ריבוי האינטליגנציות של גרדנר הוא המושג "אינטליגנציה רגשית" (Emotional Intelligence, EI או Emotional Quotient, EQ). מושג זה מתאר את היכולת לזהות, להבין ולנהל את הרגשות שלך ושל אחרים. המונח הוצג לראשונה על ידי הפסיכולוגים פיטר סלוביי וג'ון מאייר בשנת 1990, וזכה לפופולריות רבה, בזכות דניאל גולמן שהרחיב אותו בספרו "אינטליגנציה רגשית" שפורסם בשנת 1995.

מרכיבי האינטליגנציה הרגשית כוללים:

- **מודעות עצמית (Self-awareness):** היכולת לזהות ולהבין את הרגשות שלך, להבין כיצד הם משפיעים על מחשבותיך והתנהגותך, ולזהות את החוזקות והחולשות האישיות שלך.
- **ניהול עצמי (Self-regulation):** היכולת לנהל את הרגשות, ההתנהגויות והדחפים בצורה יעילה. זה כולל את היכולת לשמור על רוגע ונינוחות במצבי לחץ ולהימנע מהתנהגות אימפולסיבית.
- **מוטיבציה פנימית (Intrinsic Motivation):** היכולת להשתמש ברגשות שלך כדי להניע את עצמך לפעול ולהשיג מטרות. מדובר ביכולת לשמור על רמה גבוהה של אנרגיה ומוטיבציה גם במצבים מאתגרים.
- **אמפתיה (Empathy):** היכולת להבין ולחוות את רגשותיהם של אחרים, ולזהות את הסימנים הרגשיים שלהם. אמפתיה תורמת לבניית קשרים בין-אישיים טובים ומאפשרת תגובה רגישה ומתחשבת לצורכי אחרים.
- **מיומנויות בין-אישיות (Social Skills):** היכולת לפתח ולתחזק קשרים חברתיים טובים, לשתף פעולה בצורה אפקטיבית ולהיות מנהיגים יעילים. זה כולל יכולות תקשורת, ניהול סכסוכים ועבודת צוות.

אינטליגנציה רגשית משחקת תפקיד מרכזי במגוון תחומים, כולל עבודה, לימודים וחיים אישיים. מחקרים מצביעים על כך שאנשים בעלי אינטליגנציה רגשית גבוהה נוטים להצליח יותר בתחומים אלו, שכן הם מסוגלים לנהל את רגשותיהם בצורה אפקטיבית, להבין ולהגיב לרגשות אחרים, ולבנות קשרים חיוביים ופרודוקטיביים. יתרה מכך, הם מצליחים להוביל צוותים, לנהל קונפליקטים ולהבין את הצרכים והמוטיבציות של אחרים בצורה טובה יותר [Kendra, 31.12.2023; Psychology Today, No date].

ההבנה המעמיקה של מגוון היכולות והחוזקות האנושיים השפיעה אמנם על מערכת החינוך בישראל, במיוחד בחיזוק גישת ה"הוראה מותאמת אישית", אך בפועל השינויים המהותיים בתחום היו מוגבלים. גם כיום, התלמידים אינם עוברים אבחון מקצועי שמסייע להם להבין אילו אינטליגנציות הן החזקות ביותר אצלם. אין ספק שאם היה נערך אבחון כזה, היו נראים שיפורים ניכרים הן בלמידה והן בהשמה המקצועית שלהם בהמשך.

הערה:

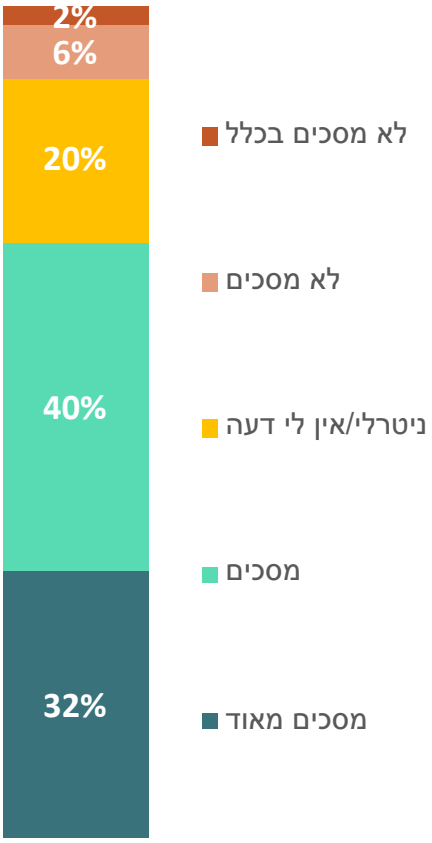
הייתה ועדין קיימת מחלוקת לגבי השאלה האם בית הספר צריך לחזק את האינטליגנציות החזקות או דווקא את החלשות. עם זאת, אין ספק שאדם לא יבחר בתחום עיסוק שבו הוא חלש. לכן, נראה הגיוני לערוך אבחון כזה בשלב מסוים, לפחות לקראת בחירת מקצועות הלימוד המורחבים או לקראת סיום לימודי התיכון.

האבחון המקצועי הראשון שצעירים עושים לעולם העבודה בדרך כלל מתבצע לאחר שירות צבאי (או לאחר סיום התיכון אצל הערבים).

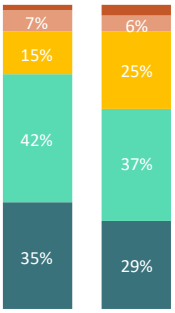
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q5 עד כמה את/ה מסכים/מה עם ההצהרה הבאה: "אבחון אישיותי מקצועי, הכולל זיהוי חוזקות וחולשות, הוא חיוני לכל נער ונערה בגיל תיכון כדי להבטיח בחירה מושכלת יותר של תחום התמחות מקצועי בעתיד"?

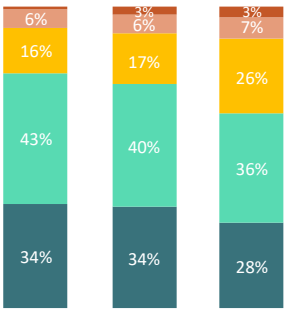
כלל המדגם

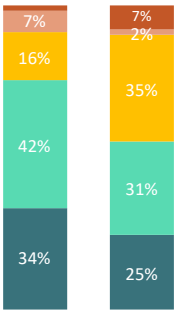
מגדר

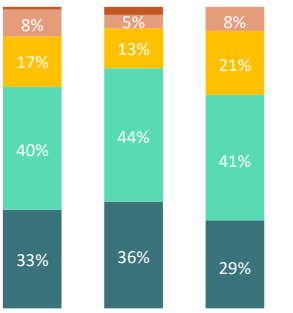
קבוצות גיל

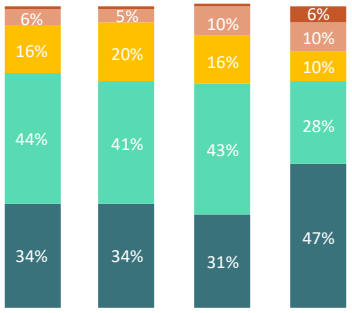
מגזר

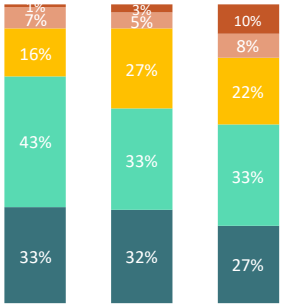
רמת דתיות (יהודים)

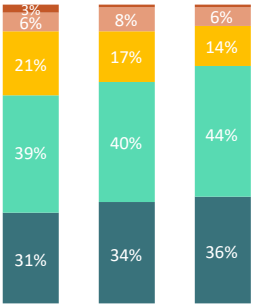
שירות צבאי (יהודים)

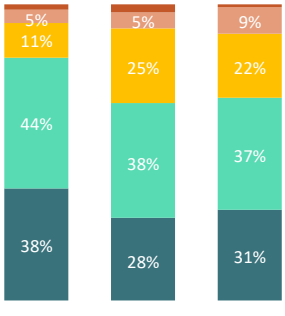
מצב כלכלי

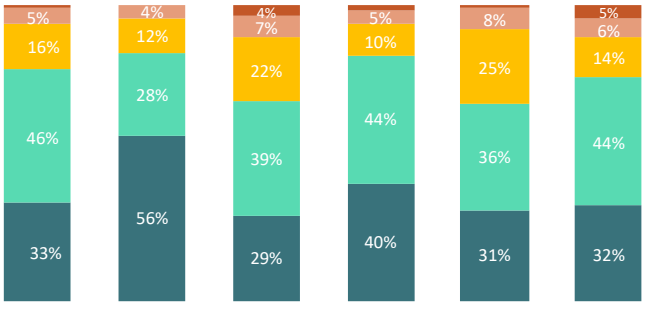
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

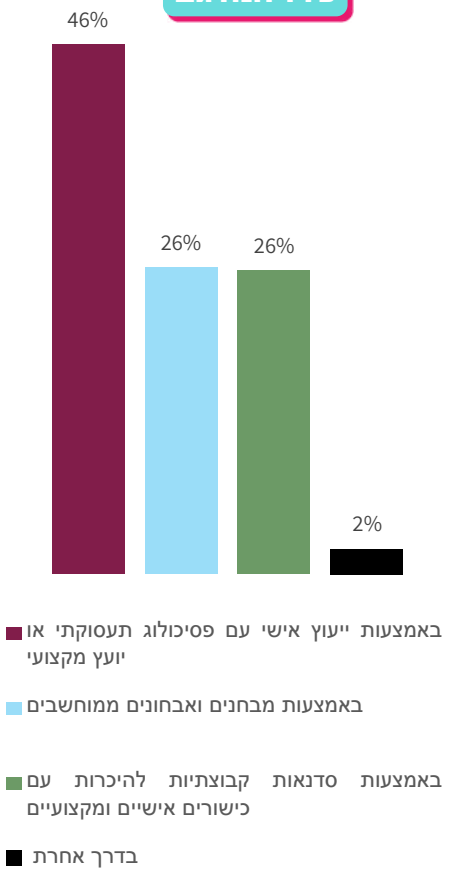
Q5 ממצאים עיקריים

- ישנה הסכמה רחבה (72% מכלל המדגם) שאבחון אישיותי מקצועי הוא חיוני לכל נער ונערה בגיל התיכון, כדי להבטיח בחירה מושכלת יותר של תחום ההתמחות המקצועית בעתיד.
- נשים (77%) הסכימו עם הטענה הזו בשיעור גבוה יותר מאשר גברים (66%), יהודים (76%) יותר מערבים (56%), חילונים ומסורתיים (73% ו־80%) יותר מדתיים (70%), ותלמידי 3 יחידות לימוד במתמטיקה (82%) יותר מתלמידי 4 ו־5 נקודות יחידות לימוד (66% ו־68% בהתאמה).
- ככל שהגיל צעיר יותר, כך ההסכמה גדלה: גילאי 16–18 הסכימו בשיעור של 77%, 19–21 בשיעור של 74%, 22–25 בשיעור של 64%.
- בשורה התחתונה, ככל שהרקע של הצעיר/ה פלורליסטי יותר (מגזר, גיל ומגדר משפיעים על משתנה זה), כך עולה הפתיחות לאבחון אישיותי מקצועי.

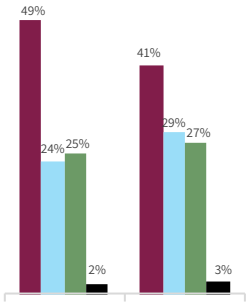
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q6 במידה ואת/ה מסכים/מה עם ההצהרה בשאלה הקודמת, כיצד לדעתך יש לבצע את האבחון האישיותי המקצועי?

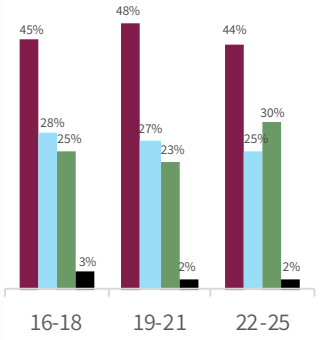
כלל המדגם

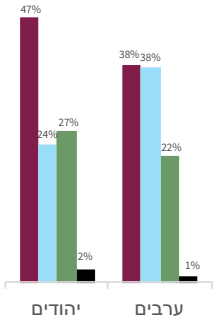
מגדר

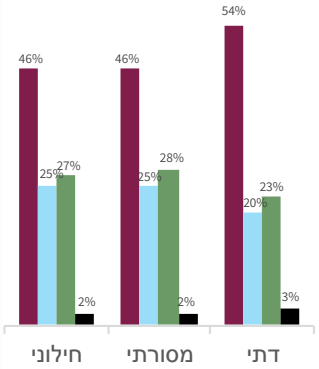
קבוצות גיל

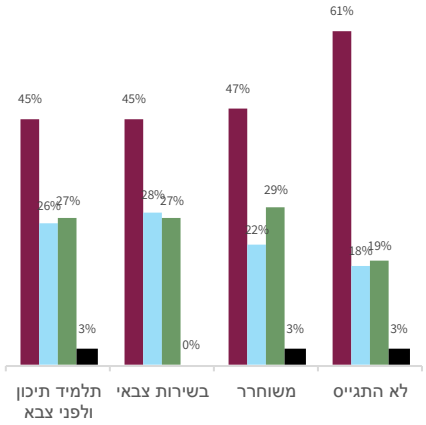
מגזר

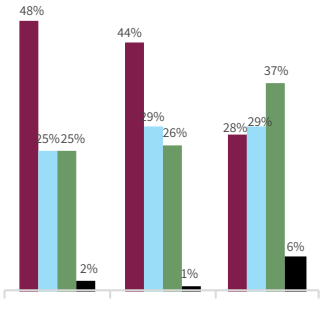
רמת דתיות (יהודים)

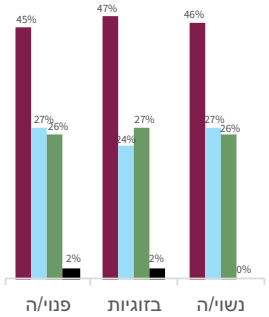
שירות צבאי (יהודים)

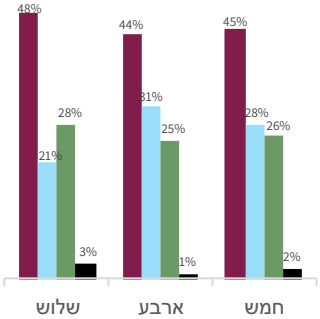
מצב כלכלי

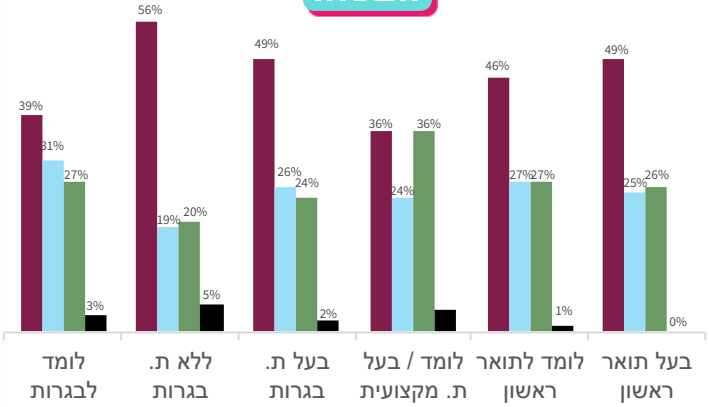
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 38
מתוך 408

Q6 ממצאים עיקריים

46% מהנשאלים שהסכימו עם ההצהרה שהוצגה בשאלה הקודמת, ציינו כי הדרך הטובה ביותר לבצע אבחון אישיותי מקצועי היא באמצעות ייעוץ אישי עם פסיכולוג תעסוקתי או יועץ מקצועי. 26% העדיפו שימוש במבחנים ואבחונים ממוחשבים, ואותו אחוז (26%) בחר בסדנאות קבוצתיות. רק 2% מהנשאלים ציינו אפשרות אחרת.

הכוון תעסוקתי

ביום קיימים מספר כלים מקצועיים שנועדו לסייע לצעירים למצוא את המסלול התעסוקתי המתאים להם עם כניסתם לשוק העבודה. בין הבולטים ניתן למצוא:

- **יועצי השמה וקריירה עצמאיים.** אנשי מקצוע פרטיים המציעים שירותי ייעוץ פרטיים לקהל הרחב, בדרך כלל בתשלום. יועצים אלה מקיימים מפגשים אישיים עם צעירים, מסייעים להם לבחון את יכולותיהם, רצונותיהם ושאיפותיהם המקצועיות, ומספקים הכוונה למסלולי קריירה מתאימים. יועצים אלה יכולים להיות פסיכולוגים תעסוקתיים, מאמנים אישיים (קואוצ'רים) או אנשי מקצוע אחרים בעלי ניסיון בתחום ההכוונה התעסוקתית.

למרבה ההפתעה, תחום הייעוץ וההכוונה התעסוקתית בישראל, המכונה לעיתים "אימון תעסוקתי", הוא תחום פרוץ ולא מוסדר בישראל. מרבית היועצים בתחום זה רכשו את הכשרתם בקורסים של מוסדות לא אקדמיים, והידע שלהם מבוסס בעיקר על ניסיון אישי ואינטואיציות. כתוצאה מכך, לצד יועצים מוכשרים ומנוסים העושים עבודה חשובה, ניתן למצוא גם לא מעט שרלטנים שמפזרים קלישאות ומשיאים עצות שטחיות ולעיתים מזיקות.

מיכל גרינברג, אחת מ"מאמנות הקריירה" הוותיקות והמנוסות בארץ, ליוותה במשך קרוב לעשרים שנה צעירים רבים במסגרת הקליניקה הפרטית שלה, ולימים הקימה את המחלקה להכוון תעסוקתי בחברת AllJobs – מספקת הצצה לשדה הזה. להלן מספר מאפיינים שעלו בראיון עימה:

- **בלבול מההיצע הגדול.** המגוון הרחב של האפשרויות בשוק העבודה נוטה לבלבל ואף לשתק צעירים וצעירות בתחילת דרכם המקצועית.
- **חרדות בכניסה לשוק העבודה.** עבור רבים מהצעירים, הכניסה לשוק העבודה מלווה בחששות ובחרדות, למשל מפני איבוד החופש האישי, אי־עמידה בציפיות (של עצמם ושל הסביבה), ומביצוע טעויות.
- **תקופת ביניים.** צעירים רבים עובדים במהלך הלימודים, מה שמעניק להם הזדמנות להתנסות ב"עבודות של מבוגרים" לפני הכניסה לקריירה משמעותית.
- **עבודות זמניות ומזדמנות.** כיום כמעט כל הצעירים מתחילים את דרכם המקצועית בעבודות זמניות, כדוגמת מלצרות או שליחויות, שנמשכות לרוב תקופות זמן קצרות.
- **הבדלים בפרופיל המחפשים.** חיילים משוחררים המחפשים עבודה מועדפת שונים מאוד מצעירים שחזרו מהטיול הגדול ומחפשים להתחיל את "החיים האמיתיים".
- **התנסויות בחו"ל.** יותר ויותר צעירים מתנסים בעבודות מחוץ לאזור הנוחות שלהם, כלומר מחוץ לישראל. זה מאפשר להם לצבור ניסיון מקצועי, ללמוד שפה חדשה, לטוות קשרים, וכל זאת תוך כדי טיול.
- **מגבלות הייעוץ התעסוקתי.** ההשמה המקצועית דורשת ידע מקיף בתחום מגוון ודינמי, מה שהופך את הייעוץ במתכונתו הנוכחית לקשה ומורכב מתמיד.
- **היועץ/ת כפסיכולוג/ית.** אחד היתרונות המרכזיים של "האימון התעסוקתי" הוא ההיבט הפסיכולוגי. צעירים רבים מחפשים מנטור/ית בו יוכלו לבטוח, במיוחד לאור הבגרות המעוכבת, התלותיות, וקשיי הקשב והריכוז הרווחים בדור זה. מנטור/ית תעסוקתי/ת מוצלח/ת מתפקד/ת למעשה כמו פסיכולוג טוב או "שדכן תעסוקתי" מיומן, שמסוגל/ת לשאול את השאלות הנכונות, לזהות את החוזקות והחולשות של הקליינטים, ולסייע להם במציאת הכיוון התעסוקתי המתאים ביותר עבורם.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

תהליך הדרגתי. הייעוץ התעסוקתי מתבצע בשלבים, הפרוסים על פני מספר פגישות, במטרה לאפשר ללקוחות לבצע משימות חיוניות כמו איתור אנשי קשר, כתיבת קורות חיים, ניהול ראיונות עבודה, משא ומתן על תנאי העסקה, והסבה מקצועית. ההדרגתיות חשובה במיוחד לאור הפרעות הקשב והריכוז המאפיינות את הדור הנוכחי, המקשות על מיקוד ממושך. המטרה הסופית היא לסייע למבקש/ת העבודה להגיע בסוף התהליך לבחירה מושכלת של כיוון תעסוקתי, תוך התחשבות במגבלות האישיות ובתנאי השוק.

צורך בתמיכה. רבים מהצעירים פונים לייעוץ מתוך רצון להימנע מהמחויבות להחליט בעצמם, מה שמאפשר להם להשתחרר מאשמה ואחריות אם ההחלטה תתברר כשגויה. עם זאת, מדובר בדור פתוח יותר, שאינו חושש מסטיגמות ישנות ומבין את החשיבות של התייעצות ובקשת עזרה.

מעורבות הורים. צעירים רבים פונים לייעוץ תעסוקתי בהמלצת הוריהם, שמוצאים עצמם במבוי סתום בניסיונותיהם לסייע לילדיהם במציאת עבודה. ההורים מקווים שהיועץ/ת לא רק יספק הכוונה מקצועית אלא גם ידרבן את הצעירים לנקוט פעולה ולהתחיל לעבוד.

חיפוש אחר "הכל". רבים מהצעירים מתקשים להגדיר במדויק מה הם מחפשים בעבודה. הם שואפים למצוא עבודה שתהיה מהנה, מאתגרת, מתגמלת ולא תובענית מדי, ובו זמנית תספק להם הערכה ומעמד חברתי. השאיפות הרחבות והבלתי מוגדרות הללו יוצרות קושי ראשוני עבור היועץ, שנדרש לעזור להם לגבש ציפיות ריאליות ולהתמקד במטרות ברות השגה.

הסבת מקצוע. צעירים רבים שסיימו את לימודיהם חווים תחושת חוסר התאמה למקצוע שבחרו, ומוצאים את עצמם חולמים על שינוי כיוון מקצועי. תחושה זו מתחזקת במיוחד כאשר הם מסיימים לימודים בתחום שבו לא היו שלמים עם הבחירה מראש.

מערכות ממוחשבות להכוונה תעסוקתית. פלטפורמות מקוונות כמו CareerOneStop, O*NET Online ו־My Next Move בארה"ב מספקות מידע חלקי על מגוון מקצועות, כולל דרישות השכלה, כישורים נדרשים, תחזיות תעסוקה, ועוד. פלטפורמות אלו מהוות תחליף למודעות הדרושים המסורתיות בעיתונות המודפסת.

הפלטפורמה של "תעשיידע" היא דוגמא מקומית המותאמת לצעירים. הפלטפורמה מציעה כלים ומשאבים מגוונים שנועדו להעניק ידע, הכוונה, והכשרה מקצועית לתלמידים ובני נוער. המשתמשים יכולים לגשת למידע על תחומים שונים בתעשייה, להשתתף בסדנאות מקוונות, ולהיחשף לתכניות לימוד והכשרה המיועדות להכינם לשוק העבודה. תעשיידע מציעה תכניות כמו "היכרות עם עולם התעסוקה", "הכשרה טכנולוגית" ו"יזמות עסקית", כולן מקוונות ומשלבות התנסויות מעשיות ומפגשים עם אנשי מקצוע מתעשיות שונות. בנוסף, התלמידים יכולים לקבל ייעוץ אישי והכוונה ממדריכים מקצועיים (אתר תעשיידע).

מערכות ממוחשבות לומדות. פלטפורמות מקוונות כמו Paycor (לשעבר Talenya), Workable, Talentprise, Fortay, או Pyjama Jobs (שמתמקדת בעבודה מרחוק) משתמשות באלגוריתמים מתקדמים מבוססי בינה מלאכותית כדי לשדך באופן אקטיבי בין מועמדים פוטנציאלים לבין משרות. תהליך השידוך מתבצע על סמך התאמה מדויקת בין כישורי המועמדים – כגון השכלה, מומחיות, ניסיון ומיומנויות – לבין הדרישות והצרכים של המשרה והמעסיק (Mackenzie, September 2023).

הערה:

באופן די מפתיע, למרות שפלטפורמות אלו מתקדמות מאוד ומשמשות מיליוני אנשים במדינות המפותחות, בישראל הן זוכות לביקוש מועט. ניתן להצביע על שתי סיבות אפשריות לתופעה זו: (א) עד לאחרונה, ה־AI בפלטפורמות אלו פעל בעיקר בסביבה של השפה האנגלית, מה שהקשה על התאמתן לשוק המקומי. (ב) החברה הישראלית, שהיא קטנה ומשפחתית, מעדיפה את השיטה המסורתית של "חבר מביא חבר".

פלטפורמות אינטרנטיות לחיפוש עבודה. אתרי חיפוש עבודה כמו Indeed, Glassdoor, AllJobs ו־JobMaster מספקים מידע נרחב על משרות פנויות ודרישות התפקיד.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 40
מתוך 408

שירות התעסוקה הישראלי מציע אף הוא מנוע חיפוש משרות ייחודי, המאפשר חיפוש לפי תחום עיסוק, סוג משרה ואזור גיאוגרפי, ובנוסף מספק ייעוץ והכוון תעסוקתי באמצעות יועצי השמה מקצועיים בלשכות התעסוקה ברחבי הארץ [אתר שירות התעסוקה הישראלי].

קבוצת Alljobs יצרה אתר ייחודי בשם "סחבק", המוקדש למשרות המיועדות לקהל הצעיר בישראל. האתר כולל מאגר גדול של משרות, עם אפשרות חיפוש לפי טווח גילים (15+ עד 25+), תחום עניין ואזור גיאוגרפי. האתר מתמקד במשרות המתאימות לצעירים, וכולל תחומים כמו אופנה, מסעדנות, חיי לילה, מכירות, עבודה מהבית, עבודה בחו"ל, אבטחה, משרות לסטודנטים ועוד. הוא מציע משרות חלקיות, מלאות, פרילנס, וכן עבודות זמניות ועונתיות (אתר סחבק).

- **אבחונים ומבחני אישיות.** כלים שנועדו לזהות את סגנון האישיות ותחומים מקצועיים המתאימים ביותר לכל אדם.
- **נטוורקינג ורשתות חברתיות מקצועיות.** פלטפורמות כמו LinkedIn מאפשרות יצירת קשרים מקצועיים, חיפוש משרות והשתתפות בקבוצות דיון מקצועיות.

  חברות רבות מפרסמות משרות ברשתות חברתיות כמו פייסבוק וטוויטר, במטרה להגיע למועמדים המתאימים ביותר.
- **סדנאות בנושאי חיפוש עבודה.** מוסדות חינוך, שירותי תעסוקה וארגונים ללא מטרות רווח מציעים סדנאות שעוסקות בכתיבת קורות חיים, הכנה לראיונות עבודה, ושיפור מיומנויות חיפוש עבודה.
- **תוכניות מנטורינג.** תוכניות המשלבות מנטורים מנוסים שמספקים ליווי אישי בתהליך בניית הקריירה, נותנות עצות והכוונה מקצועית ומסייעות למעוניינים להגיע למטרותיהם המקצועיות.
- **שירותים קהילתיים וארגונים ללא מטרות רווח.** שירותי תעסוקה עירוניים וארגונים קהילתיים המציעים ייעוץ תעסוקתי, הכשרות מקצועיות וסיוע בחיפוש עבודה לאוכלוסיות שונות.
- **מדיה דיגיטלית ובלוגים מקצועיים.** בלוגים, פודקאסטים וסרטוני וידאו בנושאי פיתוח קריירה והכוונה תעסוקתית המספקים ידע עדכני על מגמות חדשות ואפשרויות בשוק העבודה.
- **שירותים ממשלתיים וציבוריים:**
  - **שירות התעסוקה הישראלי** מספק ייעוץ והכוונה תעסוקתית בחינם למובטלים, סטודנטים ואנשים המחפשים שינוי קריירה. השירות כולל סדנאות, ייעוץ אישי והכשרה מקצועית.
  - **מרכזי צעירים** מופעלים על ידי הרשויות המקומיות ומציעים ייעוץ קריירה לצעירים, הכשרות מקצועיות ופעילויות נוספות לתמיכה במציאת עבודה מתאימה.
  - **מרכזי תעסוקה קהילתיים** פועלים בפריפריה ומספקים שירותי ייעוץ והכוונה לתושבים במטרה לשפר את השתלבותם בשוק העבודה.
- **ייעוץ תעסוקתי באקדמיה.** רוב המוסדות להשכלה גבוהה בישראל מפעילים מרכזי קריירה המעניקים שירותי ייעוץ לסטודנטים ולבוגרים. המרכזים מציעים סדנאות, הכנה לראיונות עבודה, סיוע בכתיבת קורות חיים, ואירועי נטוורקינג עם מעסיקים פוטנציאליים.
- **עמותות המסייעות להשתלבות בשוק העבודה.** עמותות כמו "תבת" (השותפות הבין־מגזרית לתעסוקה ולפיתוח כלכלי חברתי), "קו הזינוק" ו"עולים ביחד" מציעות ייעוץ והכוונה תעסוקתית לאוכלוסיות מיוחדות, כגון עולים חדשים, אנשים עם מוגבלויות ובני מיעוטים.
- **ארגונים ועמותות המתמקדים בצעירים.** ארגונים ועמותות כמו "עתידים", "צעירים מובילים שינוי" ו"הפרויקט הלאומי" מציעים תמיכה וייעוץ תעסוקתי לצעירים בתחילת דרכם המקצועית.
- **חברות השמה וכוח אדם.** חברות כמו "מעוף", "אופק משאבי אנוש", "מנפאואר", "אדם מילא", "פילת" ו"קינן שפי", מציעות מגוון שירותים בתחום הייעוץ התעסוקתי, כולל

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

אבחון מקצועי, סיוע במציאת עבודה והכוונה תעסוקתית. הן גם מסייעות למעסיקים המחפשים עובדים פוטנציאליים.

חשוב להבחין בין חברות כוח אדם לחברות השמה. חברות כוח אדם מתמקדות בעיקר בעובדים לא מקצועיים, ללא התמחות ספציפית או כיוון תעסוקתי ברור, ובמקרים רבים מתמחות בהשמה של עבודות זמניות.

חברות השמה מתמקדות בעיקר במועמדים בעלי תואר והשכלה מקצועית. לכן חברות אלה מתמחות בתחומים ספציפיים כמו השמה להייטק, השמת בכירים, השמה למשרדי עורכי דין והשמה לעבודה בחו"ל. הן מחזיקות במאגרים נרחבים של קורות חיים ומבצעות ראיונות ראשוניים עם מועמדים כדי לוודא את איכותם לפני ההתאמה למשרות מסוימות.

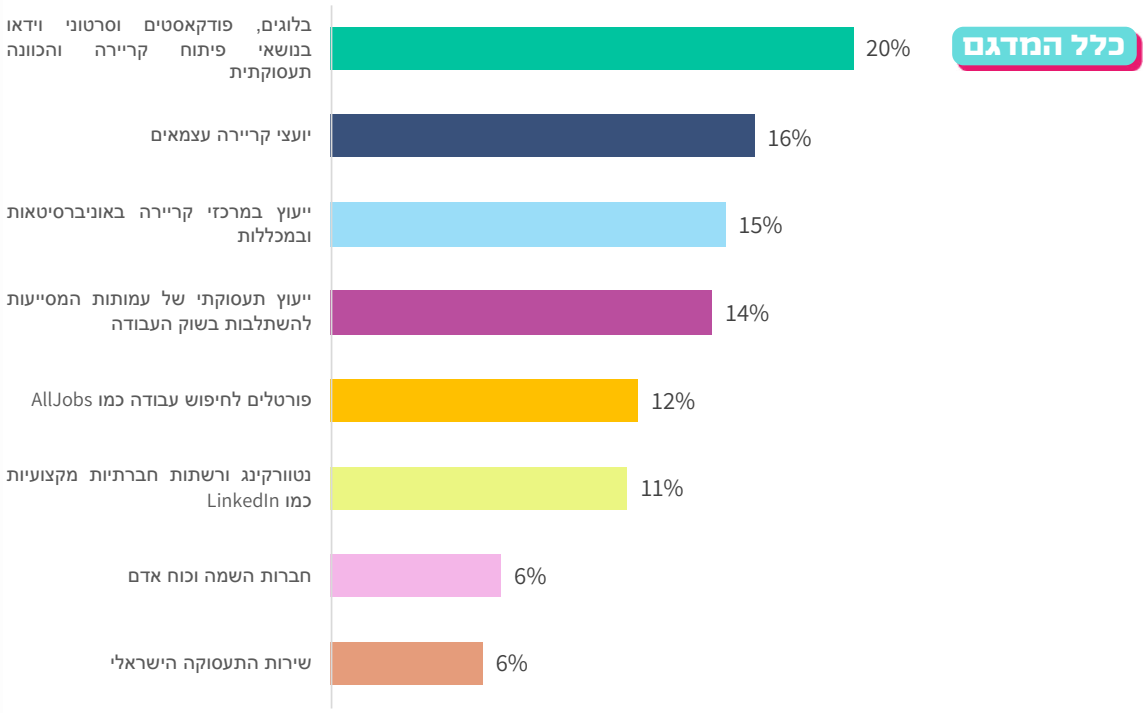
הבדל נוסף בין חברת כוח אדם לחברת השמה נוגע למודל התעסוקתי: חברת כוח אדם מעסיקה את העובד בעצמה, אחראית לשלם את משכורתו ולספק לו את התנאים הנלווים, כשהיא גובה תשלום שוטף מהמעסיק עבור שירותיה. במילים אחרות, העובד אינו נמנה על הסגל של החברה שבה הוא עובד. בחברות ההשמה, לעומת זאת, לא קיימים יחסי עובד מעביד עם המועמדים ואת המשכורת ותנאי ההעסקה מקבלים העובדים מהחברות שאליהן הושמו. חברת ההשמה גובה תשלום חד־פעמי מהמעסיק עבור כל עובד שנמצא מתאים למשרה.

בעידן המודרני, שבו הטכנולוגיה שואפת כל הזמן לייעל ולפשט תהליכים, הדורות הצעירים הפכו לברנריים יותר. אם בעבר חברות ההשמה היו הבחירה הראשונית עבור מחפשי עבודה, כיום צעירים רבים מעדיפים לדלג על התיווך וליצור קשר ישיר ככל האפשר עם המעסיק.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q7 צעירים נעזרים בכלים שונים כדי להחליט באיזה תחום תעסוקה לבחור. מה מבין הרשימה שלהלן הוא בעניך הכלי הטוב ביותר עבורך?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	20%	16%	15%	14%	12%	12%	6%	6%
	ערבים	18%	15%	17%	15%	11%	9%	9%	7%
מגדר	אישה	17%	17%	18%	14%	12%	10%	6%	5%
	גבר	22%	15%	11%	15%	12%	12%	7%	7%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	21%	15%	16%	12%	13%	14%	5%	4%
	מסורתי	21%	14%	14%	15%	11%	10%	8%	7%
	דתי	17%	25%	10%	20%	11%	9%	2%	6%
גיל	16-18	23%	17%	16%	13%	12%	7%	7%	4%
	19-21	17%	15%	17%	14%	11%	12%	7%	6%
	22-25	19%	16%	12%	16%	12%	14%	5%	7%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	23%	15%	17%	13%	14%	8%	6%	3%
	בשירות צבאי	20%	16%	13%	14%	10%	15%	7%	5%
	משוחרר	17%	17%	13%	16%	12%	14%	5%	7%
	לא התגייס	23%	16%	14%	18%	8%	8%	5%	9%
השכלה	לומד לבגרות	24%	15%	13%	12%	19%	6%	7%	4%
	ללא ת. בגרות	17%	13%	18%	28%	10%	5%	8%	1%
	בעל ת. בגרות	21%	15%	16%	16%	9%	12%	6%	6%
	לומד / בעל ת. מקצועית	24%	13%	11%	11%	10%	14%	9%	9%
	לומד לתואר ראשון	12%	20%	17%	10%	13%	14%	8%	6%
	בעל תואר ראשון	22%	24%	10%	13%	13%	12%	1%	5%
מצב משפחתי	פנוי/ה	20%	16%	16%	15%	11%	11%	7%	5%
	בזוגיות	19%	17%	13%	12%	14%	14%	5%	7%
	נשוי/ה	18%	15%	10%	18%	16%	8%	5%	11%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	20%	17%	15%	12%	11%	13%	7%	6%
	סביר	19%	15%	16%	17%	13%	7%	6%	6%
	סה"כ רע	19%	12%	10%	20%	11%	15%	7%	6%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	19%	19%	12%	15%	12%	9%	6%	8%
	ארבע יחידות	21%	15%	17%	17%	9%	9%	6%	5%
	חמש יחידות	19%	14%	15%	11%	14%	16%	7%	4%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 43
מתוך 408

Q7 ממצאים עיקריים

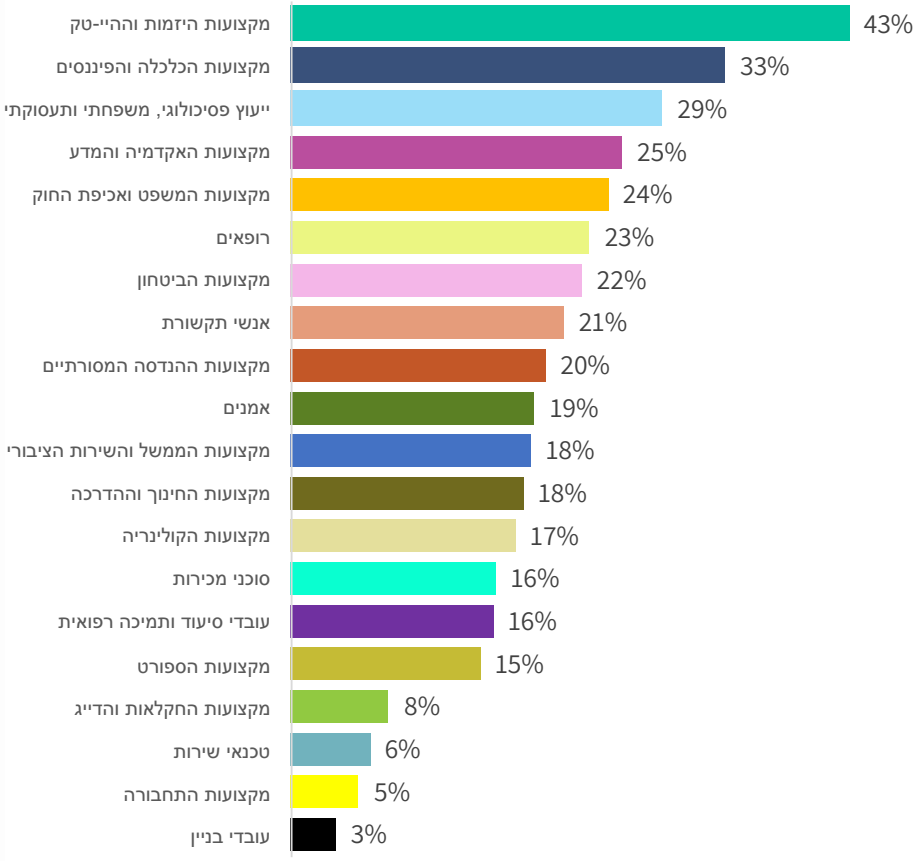
- באופן כללי, לא קיימת העדפה ברורה לאחד מהכלים שהוצגו לנשאלים לצורך קבלת החלטה באיזה תחום תעסוקה לבחור. ניתן לייחס זאת לשתי סיבות: (א) רוב הצעירים אינם מכירים את מכלול האפשרויות הזמינות; (ב) הבחירה של צעירים רבים נעשית בסופו של דבר לא באמצעות בכלים מקצועיים, אלא בעיקר בייעוץ מחברים ומשפחה.
- ממצא חשוב ומעניין הוא הבחירה של לא פחות מ־20% מהנשאלים בבלוגים, פודקסטים וסרטוני וידאו כבלי ייעוצי בתחום זה. זה מסמן כיוון חדש בהכוונה תעסוקתית, כפי שתיארנו בדו"ח זה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 44
מתוך 408

Q8 להלן רשימה של תחומי התמחות מקצועית. סמן את המקצועות שהיית רוצה לדעת עליהם יותר

כלל המדגם

מגזר	יהודים	47%	35%	29%	26%	25%	24%	23%	20%	21%	19%	19%	19%	17%	13%	14%	7%	5%	5%	3%
	ערבים	27%	24%	25%	15%	16%	14%	14%	11%	17%	8%	14%	13%	8%	11%	25%	18%	9%	9%	8%	6%
מגדר	אישה	43%	31%	39%	25%	27%	29%	21%	17%	23%	16%	21%	15%	20%	17%	21%	13%	5%	2%	3%	2%
	גבר	43%	35%	18%	25%	22%	17%	24%	21%	14%	20%	15%	13%	15%	22%	21%	16%	10%	10%	8%	5%
דתיות	חילוני	55%	38%	29%	32%	28%	24%	23%	21%	23%	21%	18%	20%	15%	15%	13%	6%	6%	4%	3%	
	מסורתי	37%	31%	29%	22%	25%	26%	26%	22%	21%	19%	19%	18%	19%	12%	15%	10%	5%	7%	3%	
	דתי	43%	37%	32%	30%	23%	26%	26%	26%	19%	14%	20%	22%	21%	20%	9%	5%	4%	3%	1%	
גיל	16-18	49%	35%	31%	29%	31%	28%	29%	23%	20%	27%	17%	19%	22%	19%	15%	7%	3%	2%	2%	
	19-21	39%	34%	30%	24%	25%	23%	20%	20%	16%	17%	19%	21%	17%	16%	15%	6%	6%	4%	3%	
	22-25	41%	32%	25%	23%	18%	18%	19%	20%	22%	13%	20%	14%	13%	12%	14%	9%	8%	8%	4%	
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולמני צבא	51%	36%	31%	31%	30%	31%	29%	23%	21%	27%	18%	18%	22%	20%	11%	7%	4%	2%	2%	
	בשירות צבאי	50%	35%	30%	29%	25%	22%	25%	19%	19%	19%	21%	16%	23%	16%	14%	8%	6%	4%	3%	
	משוחרר	43%	38%	28%	25%	22%	21%	21%	27%	22%	16%	24%	19%	14%	16%	14%	7%	6%	6%	3%	
	לא התגייס	33%	24%	28%	24%	31%	30%	18%	17%	13%	26%	14%	19%	21%	11%	15%	7%	11%	5%	10%	6%
השכלה	לומד/ת לבגרות	51%	34%	31%	33%	27%	31%	29%	21%	19%	28%	18%	20%	20%	20%	12%	15%	7%	3%	1%	2%
	ללא ת. בגרות	27%	21%	23%	15%	22%	15%	19%	12%	5%	28%	4%	36%	10%	19%	19%	18%	16%	6%	20%	–
	בעל ת. בגרות	41%	31%	29%	22%	25%	21%	22%	22%	18%	19%	19%	19%	15%	16%	16%	7%	6%	6%	5%	4%
	לומד/ בעל ת. מקצועית	40%	36%	29%	21%	22%	21%	25%	24%	22%	23%	19%	17%	16%	8%	7%	7%	10%	5%	5%	
	לומד לתואר ראשון	43%	39%	27%	30%	21%	21%	18%	20%	27%	9%	20%	12%	16%	18%	11%	9%	6%	4%	7%	
	בעל תואר ראשון	47%	36%	28%	28%	24%	32%	14%	19%	13%	6%	19%	25%	9%	4%	16%	2%	7%	2%	4%	
מצב משפחתי	פנוי/ה	42%	31%	26%	26%	24%	21%	22%	22%	19%	21%	19%	18%	18%	15%	16%	8%	6%	4%	5%	
	בזוגיות	44%	38%	35%	26%	23%	26%	19%	23%	14%	15%	18%	17%	18%	13%	16%	8%	6%	1%	6%	
	נשוי/ה	42%	41%	33%	20%	34%	33%	21%	17%	10%	18%	12%	13%	16%	17%	10%	2%	9%	11%	2%	
מצב כלכלי	סה"כ טוב	47%	37%	30%	27%	27%	26%	24%	21%	22%	18%	19%	19%	19%	14%	15%	7%	6%	5%	3%	
	סביר	35%	24%	24%	21%	19%	18%	21%	23%	15%	22%	20%	15%	14%	13%	8%	5%	5%	5%	4%	
	סה"כ רע	39%	38%	34%	30%	19%	12%	11%	17%	16%	8%	17%	16%	16%	19%	14%	11%	9%	11%	4%	
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	39%	30%	36%	13%	26%	20%	23%	22%	13%	26%	17%	22%	18%	15%	16%	8%	6%	6%	7%	2%
	ארבע יחידות	32%	34%	26%	22%	25%	21%	21%	24%	17%	16%	20%	18%	16%	16%	15%	9%	6%	5%	4%	
	חמש יחידות	58%	36%	25%	40%	23%	28%	17%	23%	15%	18%	17%	14%	16%	10%	12%	5%	7%	4%	4%	

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 45
מתוך 408

Q8 ממצאים עיקריים

- 43% ממשתתפי הסקר ציינו כי הם מעוניינים לדעת יותר על מקצועות היזמות וההיי־טק, יותר מכל מקצוע אחר מבין 20 המקצועות שהוצגו להם. יהודים בחרו במקצוע זה בשיעור גבוה משמעותית מהערבים (47% לעומת 27%). צעירים בגילאים 18–16 הביעו עניין גבוה יותר במקצועות אלו, עם 49%, לעומת גילאי 19–21 ו־25–22 (39% ו־41% בהתאמה). בקרב לומדי 5 יחידות במתמטיקה, 58% בחרו במקצועות ההיי־טק, לעומת 39% מלומדי 3 יחידות ו־32% מלומדי 4 יחידות.
- במקום השני מבחינת מוקד העניין נמצאים מקצועות הכלכלה והפיננסים, עם 33%. בקרב הצעירים הערבים, מקצועות הסיעוד והתמיכה הרפואית דורגו במקום השני עם 25%, בהשוואה ל־13% בלבד בקרב היהודים.
- בפילוח מגדרי נמצא כי גברים הביעו עניין רב יותר במקצועות ההנדסה המסורתיים (22% לעומת 17% בקרב הנשים), בעוד נשים העדיפו מקצועות כגון ייעוץ פסיכולוגי, משפחתי ותעסוקתי (39% לעומת 18% בקרב הגברים) ורפואה (29% לעומת 17%).
- בקרב משיבים ללא תעודת בגרות, המקצועות הפופולריים ביותר היו מקצועות הקולינריה (36%), תקשורת (30%) ואומנות (28%).

הנתונים הללו מרמזים על מספר תופעות:

- החברה הישראלית, בדומה לרוב החברות המערביות, נעשית יותר ויותר מוכוונת רווח חומרי, והצעירים מיישרים קו עם מגמה זו.
- חלק ניכר מהצעירים נוקטים בגישה פונקציונלית צרה, ולעיתים אף דוגמטית, כשהם מתמקדים בחיפוש מידע על מקצועות בעלי פוטנציאל תעסוקתי גבוה במציאות הנוכחית, וממעטים לחקור אפשרויות שייתכן והיו מתאימות יותר לכישוריהם ולתחומי העניין שלהם. גישה זו עלולה להוביל להחמצה כפולה: מצד אחד, רבים מהם עלולים למצוא עצמם עוסקים במקצוע שאינו תואם את כישוריהם או שאיפותיהם, ומצד שני, שוק התעסוקה דינמי, ומקצועות שפחות מתגמלים כלכלית כיום עשויים להפוך בעתיד למבוקשים, בעוד מקצועות פופולריים כיום עלולים לאבד מהרלוונטיות שלהם (כפי שהסברנו בהרחבה).
- המחסור במידע ניכר בשיעורים דומים לגבי רוב המקצועות (29%–15%), מה שמצביע על פערים במידע הבסיסי הזמין לצעירים בנוגע לשוק התעסוקה.
- סטריאוטיפים מגדריים עדיין מושרשים גם בדור הנחשב לפמיניסטי ביותר בהיסטוריה, כאשר נשים וגברים רבים פונים למקצועות המסומנים מסורתית באופן מגדרי.
- רוב הצעירים הערבים מכוונים את שאיפותיהם למקצועות שכבר קיימת בהם נוכחות משמעותית של עובדים ערבים, ובראשם מקצועות הרפואה. מצד אחד, מדובר במהלך טבעי ומציאותי, אך מצד שני, הדבר מלמד על הדרך הארוכה שהחברה הערבית צריכה עדיין לעבור כדי להעלות את רף הציפיות העצמיות של צעיריה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 46
מתוך 408

הבינה המלאכותית מתגייסת לגיוס

הבינה המלאכותית משנה את תהליך גיוס העובדים ומציאת עבודה מהיסוד. אחד מיתרונותיה הבולטים הוא היכולת לסנן ולנתח כמויות גדולות של מועמדים במהירות וביעילות. מערכות AI מסוגלות לנתח קורות חיים, לזהות מילות מפתח רלוונטיות ולהעריך במהירות את מידת התאמתו של מועמד/ת למשרה מסוימת. כך הן מסייעות בסינון מועמדים על פי קריטריונים מוגדרים מראש, כמו השכלה, ניסיון מקצועי ומיומנויות נדרשות, ובכך מפחיתות את העומס הכרוך במיון הראשוני.

בנוסף, הבינה המלאכותית מאפשרת לחברות לקיים ראיונות וירטואליים מתקדמים. מערכות AI יכולות לנתח את תשובות המועמדים בראיונות וידאו באמצעות זיהוי דפוסי דיבור, טון ואפילו הבעות פנים. כלים אלו מספקים הערכה מדויקת יותר של התאמת המועמד לתרבות הארגונית ולדרישות התפקיד.

יתרה מכך, הבינה המלאכותית משפרת את חוויית המועמדים באמצעות צ'אטבוטים המספקים תמיכה בזמן אמת, משיבים לשאלות, מספקים מידע על המשרה ועל תהליך הגיוס, ומייעלים את התקשורת בין המועמדים לבין המעסיקים.

גם תהליך חיפוש העבודה הפך ליעיל ונגיש יותר בזכות הבינה המלאכותית. מערכות AI מתאימות בין פרופיל מועמד/ת למשרות פנויות בדיוק רב יותר, תוך התחשבות במגוון פרמטרים כמו תחומי עניין, מיומנויות נדרשות ומיקום גיאוגרפי.

בנוסף, פלטפורמות תעסוקה מבוססות AI מספקות כלים ללמידה ולהתפתחות מקצועית, כמו קורסים מקוונים מותאמים אישית והמלצות לשיפור מיומנויות ובישורים.

בסקר שערכה חברת HRD בקרב 150 ארגונים, נמצא כי 92% ממנהלי ומנהלות הגיוס דיווחו שהם עושים שימוש בבינה מלאכותית בגיוס עובדים, 7% מתכננים להתחיל להשתמש בה בקרוב, ורק אחוז אחד לא השתמשו בה ולא מתכננים לעשות זאת. עיקר השימוש בבינה המלאכותית מתמקד בניסוח מודעות דרושים ובייעוץ לגבי מקורות גיוס. זאת ועוד, מספר מערכות גיוס, כולל לינקדאין, הטמיעו יכולות AI מובנות, המאפשרות ניסוח פוסטים לאיתור מועמדים בעזרת בינה מלאכותית (מנלה, 9.8.2024).

צעירים רבים כיום משתמשים במודלי שפה כמו Chat GPT, Teal, REZI, Jobalytics, Kickresume AI, Wordtune, Typli כדי לנסח את קורות החיים שלהם. כדי להגיש מועמדות למשרות, יש צורך בקורות חיים מותאמים ועדכניים לכל משרה, והתוכנות הללו מאפשרות לנהל "שיחה" עם המועמד, כלומר לשאול שאלות רלוונטיות ולהפיק את המסמך מתוך התשובות המתקבלות. המסמך שנוצר מהווה בסיס, אותו המועמדים יכולים להתאים ולשפר בהתאם לטון האישי שלהם, לעובדות הרלוונטיות ולניסיון המקצועי והכישורים שלהם.

מחקר של ResumeBuilder מצא כי 70% מהמועמדים שהשתמשו ב־ChatGPT דיווחו על עלייה בשיעור התגובות שקיבלו ממעסיקים (מנלה מעין, 9.8.2024).

עבודות המיועדות לצעירים

בשנים האחרונות קמו חברות רבות המתמחות בהשמת צעירים, בעיקר חיילים משוחררים וסטודנטים. חברות אלה מתמקדות בעיקר בהכוונת צעירים למשרות זמניות, כמו עבודה במסעדות, באבטחה, במוקדי שירות ועוד. תחום נוסף הוא עבודה זמנית בחו"ל, כגון מכירה ב"עגלות" בקניונים במדינות שונות.

באופן כללי, מרבית העבודות המיועדות לצעירים בשוק התעסוקה הן זמניות, עונתיות וחלקיות. משרות אלו מתמקדות בעיקר בתחומים שאינם דורשים ידע מוקדם או הכשרה שאורכת יותר ממספר ימים. בין התחומים הבולטים ניתן למנות מכירות, שירותים (כמו מלצרות ועבודות מטבח), אבטחה (תחום בו צעירים רבים מביאים עימם ידע וניסיון מהצבא), מלונאות (מלצרות, חדרנות, צוותי בידור), שמירה על ילדים והדרכה. עבודות אלו מתבצעות לרוב בצוות, מה שהופך אותן למועדפות במיוחד על צעירים.

המודעות באתרי ההשמה לעבודות הללו מעוצבות באופן מושך, תוך הדגשת היתרונות שמעניינים צעירים: כיף (Fun), למידה של דברים חדשים, גמישות, מגוון רחב של אפשרויות, ותנאים נוחים לצעירים, כולל לעיתים גם תנאים סוציאליים. בנוסף, מצוין אם העבודה כלולה ברשימת העבודות המועדפות (על כך נרחיב בהמשך).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 47
מתוך 408

לדוגמא: "חובש ו/או מאבטח בוא לטייל, להכיר ולהרוויח!"; "לארגון גדול בפריסה ארצית דרושים/ות מטפלים/ות עם נשמה לטיפול ב [...]. המשרה כוללת [...] ושותפות בבניית תכניות טיפול בדגש על קידום אישי, עצמאות ובחירה". במודעה אחרת למלצרים ברשת מלונות: "המלצרים במלונות לאונרדו נהנים מכל העולמות: הכשרה והיכרות עם מחלקות המזון והמשקה: סנייק בר, לובי, שירות חדרים, מסעדות וחדרי האוכל; אפשרות לעבוד קרוב לבית אם אתם גרים בתל אביב, חיפה, ירושלים, טבריה וכו... או לרדת לעשות מועדפת עם מגורים באילת/ים המלח; העבודה במשמרות כולל שבתות וחגים". בהצעה לעבודה בביטחון מובטחים "תנאים סוציאליים מלאים: קרן השתלמות וקרן פנסיה מהיום הראשון לעבודה".

במודעות הדרושים הדיגיטליות מופנה המועמד/ת להגשת מועמדות בווטסאפ ויש גם קישור ל"שלח/י לחבר".

הטבות לחיילים

המדינה מעניקה לחיילים שתי הטבות עיקריות בתמורה לשירותם הצבאי, שנועדו לסייע להם להשתלב בחיים האזרחיים:

- **"פיקדון לחיילים משוחררים".** פיקדון זה הוא סכום כסף שהמדינה מפקידה עבור החיילים, שכולל כמה מרכיבים בהתאם לאורך השירות וסוג השירות (שירות חובה, קבע ומילואים). חיילים שסיימו שירות חובה מלא זכאים לפיקדון בסכום מסוים; חיילי קבע עשויים לקבל תוספת לפיקדון בהתאם לאורך וסוג השירות; וחיילי מילואים עשויים להיות זכאים להטבות נוספות.

  הפיקדון מיועד לשמש למספר מטרות מוגדרות:

  - מימון לימודים אקדמיים, לימודי מקצוע, קורסים והכשרות מקצועיות.
  - סיוע במימון הוצאות להקמת עסק חדש.
  - סיוע במימון רכישת דירה או שיפוץ דירה קיימת.
  - מימון חלק מההוצאות הכרוכות בנישואין.

  הפיקדון זמין לחיילים משוחררים לפרק זמן מוגבל, ובדרך כלל יש לנצלו תוך חמש שנים ממועד השחרור. אם החייל המשוחרר לא עושה שימוש בפיקדון במהלך תקופה זו, הוא עשוי לאבד את הזכאות למרביתו או לכולו, בהתאם למדיניות הקיימת.

  כדי לקבל את הפיקדון, החייל/ת המשוחרר/ת נדרש/ת לפנות לאחד מהבנקים המורשים המנהלים את הפיקדונות ולמלא טופס בקשה. חשוב לציין כי הכסף אינו ניתן למשיכה במזומן; יש להציג קבלות או חשבוניות עבור ההוצאות המותרות על פי תנאי השימוש בפיקדון.

- **"עבודה מועדפת לאחר הצבא".** התוכנית הממשלתית לעבודה מועדפת (המכונה גם עבודה נדרשת) בישראל הושקה בשנת 1984, במטרה לעודד חיילים/ות משוחררים/ות להשתלב בעבודה בתחומים בהם יש מחסור בכוח אדם, או שנדרשת בהם תוספת של עובדים, כמו חקלאות, תעשייה, בניין, מלונאות, סיעוד ותחנות דלק.

  מי שעומד/ת בתנאי התוכנית זכאי/ת למענק כספי נוסף על השכר הרגיל. תנאי הזכאות לעבודה מועדפת כוללים עבודה באחד מהמקצועות המוכרים כ"מועדפים", במשך לפחות שישה חודשים מלאים, ותוך שנתיים ממועד השחרור מהשירות הצבאי (אתר המוסד לביטוח לאומי).

הקושי לשים רגל בדלת

צעירים רבים מתקשים למצוא משרה ראשונה בשוק העבודה מסיבות שונות. להלן הסיבות המרכזיות לכך:

- **חוסר ניסיון מקצועי.** מעסיקים רבים מחפשים עובדים עם ניסיון עבודה קודם, מה שמקשה על צעירים, שעדיין לא צברו ניסיון, להשתלב בשוק העבודה.
- **מחסור בכישורים ומיומנויות.** הצעירים רוכשים ידע תיאורטי במהלך לימודיהם האקדמיים, אך לעיתים חסרות להם המיומנויות הפרקטיות הנדרשות על ידי המעסיקים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 48
מתוך 408

תחרות עזה. צעירים רבים מתמודדים על אותן המשרות, והתחרות בשוק העבודה גוברת. בעידן הדיגיטלי הנוכחי, תהליך חיפוש העבודה השתנה משמעותית. עם היכולת להגיש קורות חיים בלחיצת כפתור, חברות רבות מוצאות את עצמן מוצפות בכמות עצומה של מועמדויות לכל משרה פתוחה. המבול של קורות החיים יוצר אתגר משמעותי לאנשי HR, שמתקשים להתמודד עם הכמות העצומה ולבצע סינון יסודי. הזמן המוקצה לקריאת כל קורות חיים מצטמצם, ולעיתים קרובות מועמדויות נדחות מבלי שניתנה להן בדיקה מעמיקה.

כדי להתמודד עם הכמות העצומה של קורות החיים, חברות רבות פונות לשימוש במערכות סינון אוטומטיות (ATS – Applicant Tracking System). מערכות אלו סורקות את קורות החיים ומסננות אותם בהתאם למילות מפתח וקריטריונים מוגדרים מראש. אבל למרות יעילותן, לא נדיר שהמערכות מפספסות מועמדים מצוינים שאינם משתמשים במילות המפתח הנכונות או שמסמכיהם אינם מותאמים במדויק לדרישות המערכת.

מצד המועמדים, תהליך חיפוש העבודה עשוי להיות מתיש ומתסכל. חוסר מענה או תשובות שליליות מאוחרות יוצרים תחושת חוסר ודאות ופוגעים במורל. מועמדים שהשקיעו זמן ומאמץ בהכנת קורות חיים ובשליחתם מצפים לפחות לתגובה, ואי קבלת תשובה נתפסת כהתעלמות וחוסר כבוד. רבים מתייאשים, הופכים לפסימיים, מאבדים תקווה וביטחון עצמי, ולעיתים מסתגרים בבית.

מחסור בקשרים אישיים ומקצועיים. בעולם התעסוקה המודרני, כישורים מקצועיים והשכלה חשובים להצלחה, אך הם אינם מספיקים בפני עצמם. יכולתו של אדם ליצור קשרים מקצועיים, או "נטוורקינג", הפכה לאחת מהמיומנויות המרכזיות להתקדמות בקריירה ולהשגת מטרות מקצועיות.

קשרים מקצועיים יכולים לפתוח דלתות להזדמנויות עבודה שלא היו נגישות בדרך אחרת. פעמים רבות, משרות אינן מפורסמות לציבור הרחב ונשמרות לאנשים שמגיעים דרך המלצות אישיות. נטוורקינג מאפשר לעובדים לשמוע על הזדמנויות כאלו לפני שהן מתפרסמות רשמית, ומגדיל את הסיכויים להיבחר לתפקידים בכירים יותר. יתרה מכך, קשרים בתעשייה עשויים להניב המלצות חמות, המעניקות יתרון משמעותי בתהליכי הגיוס.

בתחום העבודה, ידע הוא כוח, והיכולת לגשת למידע רלוונטי ומעודכן היא חיונית להצלחה. דרך קשרים, ניתן ללמוד על מגמות חדשות בתעשייה, טכנולוגיות מתקדמות, שיטות עבודה אפקטיביות ועוד. בנוסף, חברים ברשת הקשרים יכולים לסייע במציאת פתרונות לאתגרים מקצועיים, לשתף בניסיון אישי ולספק נקודות מבט חדשות על סוגיות מקצועיות.

אנשי קשר יכולים לשמש גם כמנטורים, להעניק עצות מקצועיות, ולסייע בהכוונה במהלך הקריירה. בנוסף, רשת קשרים חזקה מספקת תמיכה נפשית ומקצועית בזמנים קשים, ומסייעת בשמירה על מוטיבציה והתמדה בדרך להצלחה.

צעירים רבים, במיוחד מהפריפריה החברתית, חסרים את הרשתות החברתיות והמקצועיות הנדרשות למציאת הזדמנויות עבודה ולקבלת המלצות מאנשים מוכרים בשוק העבודה. הדבר נכון שבעתיים לצעירים במגזר הערבי, אשר ברובם מנותקים ממוקדי הכוח בארץ.

דעות קדומות ואפליה. למרבה הצער, אפליה מודעת ובלתי מודעת נותרה עדיין תופעה רווחת בשוק העבודה הישראלי. הקבוצות המופלות ביותר כוללות נשים מכל המגזרים, עולים, חרדים וערבים. צעירים מקבוצות אלו מתמודדים עם דעות קדומות וסטריאוטיפים המונעים מהם הזדמנויות תעסוקה שוות. לדוגמא, יוצאי אתיופיה מתקשים להשתלב במקצועות חופשיים ובתפקידים ניהוליים, חרדים נתקלים בקשיים בשל פערים תרבותיים ולימודיים, ועולים חדשים נתקלים בחסמים בשפה ובקושי בהכרה בהשכלתם הקודמת. קבוצת הערבים־ישראלים סובלת מהאפליה החמורה ביותר בשוק התעסוקה בישראל, החל מתהליך הגיוס ועד לשכר וקידום.

בשנת 2021 דיווחו 36.8% מן הצעירים בני 20–34 כי חוו אפליה כלשהי בשנה החולפת על רקע אחד מן ההיבטים הבאים: מין, גיל, לאום, דת או מוצא. תחושת האפליה הייתה גבוהה במיוחד בקרב צעירים ערבים: 49.6% מהם דיווחו על כך, לעומת 33.4% מן הצעירים היהודים ואחרים. בקרב הגברים הערבים, אחוז המדווחים על אפליה כלשהי היה גבוה יותר מאחוז הנשים (54.3% לעומת 45.3% בהתאמה). לעומת זאת, בקרב

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 49
מתוך 408

הצעירים היהודים ואחרים, אחוז הנשים שדיווחו על תחושת אפליה היה גבוה יותר מאחוז הגברים (36.5% לעומת 30.5% בהתאמה) [אביב מתוק, 2023].

בסקר שבדק את תדירות החשיפה ליחס לא הוגן ומפלה, נמצא כי 33.1% מהצעירים הערבים דיווחו שהם תמיד נתקלים ביחס כזה מצד פקידים במערכת הביטחון והמשפט בשל היותם ערבים. בנוסף, 27.6% דיווחו על חשיפה קבועה ליחס מפלה במסגרת העבודה, 28.4% נתקלים ביחס כזה מצד פקידים במוסדות ממשלה ו־26.1% חווים יחס כזה במקומות בילוי ביישובים יהודיים. התגובות השכיחות ליחס המפלה כללו זעם, אכזבה, עלבון, דיכאון, פחד, ייאוש וחוסר אונים (חכים, פברואר 2024).

מבחינה מגזרית, ניתן לראות כי בעוד שצעירים יהודים מעריכים את סיכוייהם למצוא עבודה בצורה יציבה יחסית, הערכת הצעירים הערבים את סיכוייהם למצוא עבודה נמוכה יותר. עם זאת, בין השנים 2012 ל־2022 חלה עלייה משמעותית בהערכת סיכוי העבודה בקרב צעירים ערבים. נתון זה עשוי להעיד על נגישות הולכת וגוברת של צעירים ערבים לשוק התעסוקה הכללי, או לפחות על התקרבות בין שוק התעסוקה הנגיש ליהודים לזה הנגיש לערבים (חכים, פברואר 2024).

חוסר ידע בתהליך החיפוש והגשת מועמדות. חלק מהצעירים אינם יודעים כיצד לחפש עבודה ביעילות, כיצד לכתוב קורות חיים מרשימים, או כיצד להתכונן לראיונות עבודה (בין השאר בשל התלותיות והילדותיות שמאפיינת רבים בדור הזה). הבעיה הזו מקשה על רבים במציאות משרה ראשונה.

במרץ 2024 דווח בתקשורת על סרטון ויראלי באורך דקה ו־42 שניות שהעלתה ללינקדאין מנהלת שיווק בת 29, אשר הייתה מובטלת (קונסטנץ, 2.3.2024). לאחר שפנתה למאות מעסיקים בבקשה לראיון עבודה ולא קיבלה כל תגובה, היא החליטה לשווק את כישוריה ויתרונותיה התעסוקתיים באמצעות סרטון, שבו אף שיתפה את סיפור פיטוריה. התגובה הייתה פנומנלית: הסרטון קיבל יותר מ־76 אלף לייקים בלינקדאין, ו־80 אלף לייקים ו־6.8 מיליון צפיות בטוויטר. בנוסף, היא קיבלה מאות פניות ממעסיקים שהתרשמו ממנה לטובה, כולל הצעות עבודה מאנשים שדחו אותה קודם לכן באמצעות אי־מיילים אוטומטיים. כמה מעסיקים אף הציעו לה תשלום כדי לבצע רילוקיישן.

אולי זו סנונית ראשונה לערוץ חדש שמתאים יותר לדור הצעיר כיום. אפשר שאמצעים כגון רייטינג, וידאו וחוכמת ההמונים יחליפו את קורות החיים המסורתיים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 50
מתוך 408

העלמות המקצועות המסורתיים

צעירים שנכנסים כיום לשוק התעסוקה ניצבים בפני עולם מגוון ומאתגר מצד אחד, אך גם בלתי יציב מצד שני. מציאות זו מציבה בפניהם סימני שאלה רבים לגבי כדאיות הבחירות המקצועיות שלהם. מקצועות ומסלולים שבעבר נחשבו לבחירה טבעית, כולל אלו שבולטים ביוקרתם וביקושם, נמצאים כיום תחת סימני שאלה. במיוחד מתחדדת השאלה בשמדובר במקצועות שמקיימים את שני התנאים הבאים: (א) הם דורשים השקעה משמעותית של זמן, משאבים ואנרגיה הן בעת הקבלה אליהם והן במהלך ההכשרה. (ב) הטכנולוגיות החדשות, בראשן הבינה המלאכותית (AI), מתחרות עם מקצועות אלה ויכולות להחליפם או לפחות להוריד את ערכם החברתי ואת הביקוש להם (אביגד, 16.2.2023).

מאז השקת תוכנת ChatGPT, הבינה המלאכותית הפכה לנושא מרכזי בשיח העולמי. ברור כיום שמדובר בטכנולוגיה מהפכנית בעלת פוטנציאל לשנות את העולם מהיסוד. גופי מחקר וייעוץ עוסקים בהערכת השפעות הבינה המלאכותית (AI) על החברה, תוך דגש על קצב התפתחותה המהיר. בעוד שהמהפכות החקלאית והתעשייתית נמשכו עשרות שנים, המהפכה הטכנולוגית הנוכחית מתקדמת בקצב מהיר בהרבה, ומביאה עמה שינויים מרחיקי לכת – מהצלת חיים ועד לאיום על מיליוני מקצועות ומשרות שעד כה סיפקו פרנסה, גאווה ומשמעות קיומית למיליונים, כולל בתחומים יוקרתיים.

התקדמות זו מתאפשרת הודות לשני גורמים מרכזיים: כמויות אדירות של מידע זמין וכוח מחשוב עצום. ייחודה של הבינה המלאכותית טמון ביכולתה לא רק לאגור מידע, אלא גם לעבד אותו, ללמוד ממנו וליצור תוצרים חדשים. תוכנות ובוטים יכולים לקלוט וללמוד מטקסטים, תמונות וצלילים, ולהפיק תוצרים חדשים ומגוונים בצורה פשוטה, מהירה ומקצועית להפליא.

חידושים טכנולוגים שבעבר נראו כמו חומר מדע בדיוני הם כיום חלק מהמציאות היומיומית. דוגמא לכך היא ההשקה של "אמזון גו" – הסופרמרקט הראשון ללא קופאים של אמזון. חנות זו מציעה חווית קנייה חלקה: הלקוחות נכנסים, בוחרים את הפריטים שלהם ויוצאים מבלי לבצע שום פעולה נוספת. הטכנולוגיה מאחורי הקלעים מזהה את הפריטים שנלקחו, את זהות הלקוח ומעבדת את התשלום באופן אוטומטי. חנות חלוצית זו, לצד סגירת אלפי בתי כלבו מסורתיים מדי שנה בארצות הברית, מסמנת שינוי עמוק בנוף הקמעונאי – וחשוב מכך, בשוק העבודה.

מעבר לחיסכון המשמעותי בזמן, הבינה המלאכותית מסוגלת לבצע משימות שבעבר היו מחוץ להישג ידו של האדם, כגון זיהוי מוקדם של מחלות. היא מובילה לשינוי פרדיגמטי ומעמידה בסיכון מיליוני משרות. מחקרים שונים מעריכים שבעשורים הקרובים, אחוז ניכר מהמשרות יהפוך לאוטומטי ואוטונומי, מה שיביא לשינוי דרמטי בשוק העבודה (שטיינהרט, 29.7.2023).

המהירות וההיקף של השינויים הללו, כמו גם ההשלכות שלהם, קשים לחיזוי, במיוחד לאור הקצב המהיר של האבולוציה הטכנולוגית. ובכל זאת, השוק מוצף במחקרים המציעים תחזיות מגוונות (אלמוג, 2019). כך למשל, מחקר שנעשה באוניברסיטת אוקספורד הצביע על כך שכמחצית מהמשרות הקיימות כיום עשויות להיעלם בעשור הקרוב. מחקר נוסף הראה שאחד מכל שני מקצועות או תפקידים עלול להיעלם באותו פרק זמן.

מחקר של ה־OECD מצא כי ל־14% מהמשרות ב־35 המדינות החברות בארגון יש סיכון של יותר מ־70% להיעלם עקב אוטומציה ומחשוב, והשפעה זו נוגעת לכ־66 מיליון עובדים. כמובן קיימות וריאציות בין המקצועות: לדוגמא, המחקר מצא שלעובדי מטבח יש סיכון של 64% לאובדן עבודה, בעוד שלנהגים הסיכון עומד על 58% (Nedelkoska & Quintini, 14.3.2018).

אף שתחזיות מסוג זה עשויות להיראות דרמטיות ויומרניות לעיתים, הן ממחישות את ממדי השינוי האורב לנו בפינה. למעשה, מהפכת המקצועות כבר איננה תחזית רחוקה אלא מציאות עכשווית שמעצבת מחדש את שוק העבודה.

לא רק מקצועות ספציפיים עומדים בפני סיכון של מחיקה, אלא גם ענפים שלמים. להלן כמה דוגמאות (OECD, ינואר 2021; OECD, Future of Work):

המגזר החקלאי. העבודה האינטנסיבית תחת השמש הקופחת איבדה מזמן את קסמה המסורתי, וההסתמכות על מהגרים קשי יום שיעשו את העבודה המתישה לא פתרה את

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 51
מתוך 408

הבעיה. המגזר החקלאי נאלץ להישען יותר ויותר על טכנולוגיה מתקדמת, והיא אכן עונה על הציפיות. אם עבר הכרנו בעיקר את החליבה הממוחשבת ואת הטיפול הדיגיטלי בגידולי השדה, הרי שבעתיד נוכל לצפות לפיתוחים טכנולוגיים נוספים שיפחיתו את הצורך בכוח עבודה ידני.

- **עובדי פסי הייצור.** עובדי כפיים היו תמיד הראשונים להיפגע מהמהפכות הטכנולוגיות. כך למשל, מנקי הארובות וסוללי הכבישים. האוטומציה כבר החליפה עבודות רוטיניות במגזר הייצור, והמגמה צפויה להימשך עם התפתחות הבינה המלאכותית. רובוטים חכמים המצוידים במערכות חישה ובקרה מתקדמות מבצעים כיום אלפי משימות במהירות ובדיוק גבוהים. הם מצמצמים את הצורך בעבודות עתירות כוח אדם, שרגישותן גבוהה (שביתות) ושרידותן נמוכה (תאונות עבודה, הזדקנות וכו').
- **נציגי שירות ומכירות.** שירותים רבים, כמו קניות, מכירות ותשלומים, שביצע אדם בעבר פנים אל פנים, זמינים כיום בלחיצת כפתור. מערכות חכמות, הנגישות דרך הסלולר, החליפו את הצורך בנציגי שירות אישיים. נכון שהשירות הדיגיטלי העלה את הביקוש לעובדים בתחום האריזה והמשלוח, אך גם הם בדרך להיות מוחלפים ברובוטים, רחפנים, וטכנולוגיות נוספות שעד לא מזמן נראו דמיוניות.

  פורטלים בתחום הקניות, התיירות והנדל"ן עולים ופורחים והם מייתרים את הצורך בסוכנים ואדמיניסטרטורים שהתפרנסו היטב מתווך.

התחזיות החברתיות מצביעות על כך שהמקצועות הראשונים שייעלמו יהיו אלה המונוטוניים שאינם דורשים תואר אקדמי, הכשרה ארוכה או מיומנות ייחודית, כמו קופאיות, עובדי תחנות דלק, עובדי דואר ונהגי משאית.

אבל אם פעם חשבנו שרק העניים והפחות משכילים יסבלו, היום כבר ברור שהסחף הטכנולוגי לא ידלג על שום רובד חברתי. גם מקצועות צווארון לבן, שנחשבו עד לא מזמן יוקרתיים ומבוקשים, צפויים להיעלם או לפחות לאבד באופן משמעותי מהיקפם. אין דרך לדעת מתי תהליך הדיגיטציה של תחום המסחר הפיסקאלי יושלם במלואו, אך כספי המזומן כבר נעלמים מחיינו עקב העלייה בברטיסי האשראי הדיגיטליים. מקצועות כמו בנקאות, ראיית חשבון ואפילו עריכת דין נמצאים גם הם בדעיכה. בשוק כבר קיימות תוכנות שסורקות פסקי דין או פרוטוקולים – מה שמחליף את הידע שנצבר אצל עורך דין מנוסה.

עיתונאות נחשבה בעבר למקצוע עתיר מוניטין – בעיקר בעלי הטורים שמיתגו את העיתון וקבעו גורלות. אבל כבר היום, רבים מהאתרים מסתמכים על כתיבה מבוססת בינה מלאכותית. לאחרונה, אחד מאתרי החדשות הגדולים בעולם נתפס כשהוא מפרסם כתבות שנכתבו על ידי בינה מלאכותית. אז אולי יישארו לנו פה ושם עיתונאי שטח וכמה תחקירנים זריזים, אבל כתיבת חדשות והגשתן יועברו בנראה בעתיד לידיה של מכונה ממוחשבת. לאור זאת, ייתכן שכדאי לצעירים לשקול מחדש את הכדאיות של לימודי תקשורת במכללות, המשוועות לסטודנטים חדשים.

גם רופאי משפחה עשויים למצוא עצמם מוחלפים. למרות ניסיונם להדגיש את ייחודם, רבים מהם מתפקדים בעיקר כפקידים שמפנים לבדיקות ומנפקים מרשמים כמעט באופן אוטומטי. גם רופאים המצטיינים באבחון יתקשו להתחרות עם בינה מלאכותית, המספקת במהירות דיאגנוזות ופרוגנוזות מדויקות.

אפילו תפקידים שבעבר היו נחלתם הבלעדית של מיטב המוחות המבריקים, כמו אנליסטים בתעשיית ההייטק, מאבדים בהדרגה את מקומם לטובת מחשבים. כיום, מערכות ממוחשבות מסוגלות לחלץ תובנות מתקדמות בצורה אוטומטית, תוך התמודדות עם שאילתות מורכבות וביצוע ניתוחים מעמיקים ברמות שקשה להתחרות בהן.

אנשים מוכשרים רבים שהתפרנסו מכתיבת תוכן מוצאים עצמם כיום בין הקורבנות הגדולים ביותר של מהפכת ה־AI. בוקר אחד הם מתעוררים לגלות שמכונות דיגיטליות רבות עוצמה מחליפות אותם, ובצורה מהירה ואיכותית יותר. חלקם נמצאים עדיין בהכחשה מוחלטת, בעוד שאחרים מתחילים להבין את הסיבות לירידה בביקוש למרכולתם ומתחילים לחפש אפיקי פרנסה חלופיים.

ישנן תעשיות שבהן השינוי מורכב ומתעתע, שבן מצד אחד הצורך בהן הולך וגובר, אך מצד שני חלופות טכנולוגיות כבר מבצבצות באופק. כך למשל בתחום המלונאות: בעוד שכמות הנופשים והתיירים בעולם עולה בקצב מסחרר, פלטפורמות כמו Airbnb משנות את פני הענף. דוגמא נוספת היא ענף הבנייה: אף על פי ששוק הנדל"ן ממריא לגבהים חדשים במדינות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 52
מתוך 408

רבות, טכנולוגיות חדשות בתחום הבנייה המודולרית, לרבות בתי מגורים, מתחילות לתפוס תאוצה. גם ענף השליחויות, שבו הצורך בנהגי אופנועים רק הולך וגדל, צפוי לעבור שינוי דרמטי עם כניסת הרחפנים לשוק, מה שעלול לדחוק את שליחי וולט ואמזון החוצה. מקצועות כמו קופאים, ברמנים ומלצרים מבוקשים היום מאד בשל מהפכת הפנאי והתיירות, אך גם הם כבל הנראה יוחלפו בעתיד הקרוב בטכנולוגיות מתקדמות. כבר היום, בעת הזמנת ארוחה במקדונלד'ס, מעודדים אותנו להשתמש במסכי מגע המוצבים בכניסה לסניף, ולא מעט מסעדות בעולם החלו להפעיל רובוטים לפינוי כלים והגשת מנות. מי יודע באילו עבודות יעסקו הצעירים בזמן לימודיהם באוניברסיטה, אם בכלל תישאר אוניברסיטה, כי גם היא (כפי שנסביר בהמשך) בדרך לפח האשפה של ההיסטוריה.

גם מקצועות שלא ייעלמו לחלוטין יעברו שינויים משמעותיים. כך, לדוגמא, קרוב לוודאי שלפחות בטווח הנראה לעין נמשיך להזדקק לאחים ואחיות סיעודיים שיטפלו בנו בזמני מצוקה, אך את המשימות היומיומיות כמו הגשת אוכל, מדידת לחץ דם ומתן תרופות, יבצעו הרובוטים במקומם.

לשינויים הללו יהיו השלכות מרחיקות לכת על תהליכי ההכשרה וההעסקה המקצועיים, והם ישפיעו על החלטות כמו את מי להעסיק, מה ללמד, ואלו תגמולים להעניק. ישנם מקצועות שהשינוי הטכנולוגי יטיב עימם ויש כאלה שבדיוק להיפך.

אז מה אפשר לייעץ לצעירים שנכנסים היום לשוק העבודה? בעבר היה ברור שתכנות הוא אחד המקצועות המשתלמים ביותר, וההמלצה ללמוד אותו הייתה חד־משמעית. אך כיום, הצורך במתכנתים פוחת, לא רק בגלל הבינה המלאכותית אלא גם בגלל שמעסיקים פונים לפתרונות זולים יותר במדינות כמו פקיסטן והודו. במקביל, צומחים מקצועות והתמחויות חדשים שנועדו לשרת את הצרכים העדכניים של השוק, כגון מומחים בפיתוח, תחזוקה והפעלה של מערכות מבוססות בינה מלאכותית, מומחי אנרגיות מתחדשות וטכנולוגיות סביבה ומיחזור, מומחי לוגיסטיקה ואוטומציה, מנהלי צוותים גלובליים, מומחי טכנולוגיות עבודה מרחוק, ואפילו מאמנים אישיים להסתגלות לעבודה מהבית (ליאור, 21.6.2024).

יש שיטענו שבנסיבות הללו אולי עבודה זמנית עשויה להיות הבחירה הנכונה ביותר, שכן היא לא דורשת השקעה מרובה ומאפשרת גמישות רבה במעבר בין תפקידים ותחנות. מי יודע?

אולי נדרשת כעת "החלפת דיסקט" חדשה. הנה כי כן, אם בעבר לימודי מדעי החברה וההתנהגות לא הובילו לתעסוקה יציבה או לשכר גבוה, ייתכן שבעתיד דווקא מי שיתמחה באמפתיה ובתמיכה אנושית יזכה לא רק למצוות אלא גם לפרנסה טובה.

מעבר לכך, אנשי מקצוע מציינים כי בעתיד יגדל הביקוש לא רק ל"מומחי פנאי" אלא גם למטפלים, בעיקר בתחום הטיפול בקשישים, כמו גם בתחומים נוספים הקשורים לשירותים אישיים – למשל, עיסויים, שנדרשים יותר ויותר עקב אורח החיים היושבני והמתח הרב בו אנשים נמצאים בימינו. נציין שכבר היום כ־10% מאזרחי ישראל הם מעל גיל 65, ובתוך 30 שנה, שיעור זה צפוי לעלות ל־15%. העלייה בתוחלת החיים תוביל לגידול בביקוש לעובדים, מוצרים ושירותים המיועדים לאוכלוסייה המבוגרת, בין אם הם עצמאיים ובין אם סיעודיים. עולם חדש ומורכב לפנינו.

באופן אירוני ואולי אפילו מגוחך, כמה מהמקצועות המסורתיים והאזוטריים ביותר מתקופות עברו עשויים להיות "הצוחקים האחרונים". חישבו, למשל, על עושה חורים במאפיית מצות בעבודת יד, או על סופר סת"ם. סביר להניח שמקצועות כאלה לא ייעלמו במהרה, גם בעולם שעבר דיגיטציה מלאה. אדרבא, ייתכן מאוד שהתפילין של נכדינו עדיין ייכתבו בקפידה בנוצה ובקסת, ממש כפי שנעשו במשך דורות.

באשר מציגים לשמרנים ולספקנים את כיוון וקצב השינוי, הם נוטים להנהן בביטול ולומר: "לא משנה כמה העולם יתקדם, תמיד יהיה צורך בבני אדם. אחרי הכל, רגשות אינם ניתנים להמרה, ושום מכונה דיגיטלית לא תוכל לחקות אהבה או קנאה." במבט ראשון, זה אולי נשמע הגיוני, אך ספק אם זה יכול להעניק נחמה, משתי סיבות: ראשית, ההיסטוריה הדיגיטלית מלמדת שאפשר למצוא תחליפים יעילים גם לפעילויות שנחשבו לייחודיות לטבע האנושי. מי היה מאמין, למשל, שמחשב יוכל לכתוב מאמר או ספר בהזמנה, ואפילו בסגנון שהוכתב לו מראש? או שמחשב ייצר, באבחת מקלדת, יצירות גרפיות מתוחכמות יותר מאלה של הגרפיקאים המוכשרים ביותר? שנית, גם אם בראש הפירמידה יישארו אנשים מאוד מוכשרים ויצירתיים – מתמטיקאים, סטטיסטיקאים, אנשי תוכנה ופיתוח וכדומה – שינהלו את התהליכים (המעמד השליט), עדיין רוב בסיס הפירמידה עלול להישאר מובטל וחסר תועלת. אז מה נמליץ לילדינו?

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

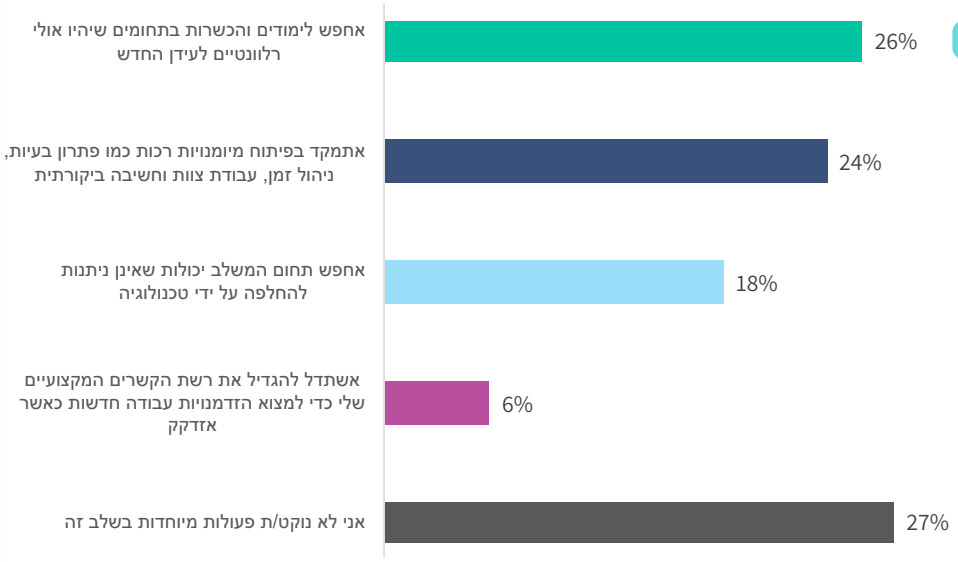
אבל עד שזה יקרה, הרוב המכריע של האנשים, כולל אלה שקרובים לפנסיה, עדיין צריכים לעבוד ולהתפרנס. בסופו של דבר הצעירים שנכנסים היום לשוק העבודה לא יכולים להרשות לעצמם לחשוב רק במונחים של שיקולים ארוכי טווח שלוקחים בחשבון תהליכי מאקרו. הם חייבים לקבל החלטות כאן ועכשיו – איפה ללמוד וביצד להתפרנס.

דור ה־Z הוא הראשון שנכנס לעולם שבו הבינה המלאכותית היא לא חלום רחוק או חזון אפוקליפטי, אלא מציאות נוכחת ועכשווית. ההיסטוריה הקצרה של התפתחות המחשוב מראה ששינויים בתחום הזה מתרחשים במהירות מסחררת ומוחקים נופים חברתיים וכלכליים בני מאות ואלפי שנים. לפני שמספיקים להביע ספק, ביקורת או מחאה, השינוי כבר מוטמע עמוק בשגרה ודורש מכולנו הסתגלות בזמן אמת.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q9 מומחים מעריכים כי מקצועות רבים ייעלמו עקב התפתחויות טכנולוגיות חדשות, ובפרט בשל טכנולוגיית הבינה המלאכותית (AI). מה את/ה עושה או מתכוון לעשות כדי להתמודד עם האתגר הזה?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	28%	24%	18%	6%	25%
	ערבים	17%	24%	18%	4%	38%
מגדר	אישה	26%	28%	19%	5%	22%
	גבר	25%	19%	17%	7%	32%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	30%	23%	19%	5%	23%
	מסורתי	25%	23%	19%	8%	25%
	דתי	24%	28%	12%	6%	30%
גיל	16-18	28%	24%	20%	4%	25%
	19-21	25%	26%	18%	6%	26%
	22-25	24%	22%	17%	7%	30%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	29%	25%	19%	4%	23%
	בשירות צבאי	31%	19%	21%	7%	23%
	משוחרר	25%	24%	17%	8%	26%
	לא התגייס	21%	28%	14%	5%	33%
השכלה	לומד לבגרות	27%	28%	19%	3%	24%
	ללא ת. בגרות	16%	17%	11%	7%	48%
	בעל ת. בגרות	25%	21%	17%	6%	32%
	לומד / בעל ת. מקצועית	35%	25%	14%	6%	20%
	לומד לתואר ראשון	25%	25%	23%	7%	20%
	בעל תואר ראשון	23%	31%	23%	8%	16%
מצב משפחתי	פנוי/ה	25%	23%	17%	5%	30%
	בזוגיות	27%	25%	22%	7%	19%
	נשוי/ה	26%	32%	16%	6%	20%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	28%	24%	20%	6%	22%
	סביר	21%	22%	16%	4%	37%
	סה"כ רע	20%	31%	10%	8%	32%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	26%	25%	18%	5%	26%
	ארבע יחידות	24%	22%	18%	5%	31%
	חמש יחידות	26%	24%	19%	7%	25%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 55
מתוך 408

Q9 ממצאים עיקריים

- הממצאים מראים שרוב הצעירים (73%) מודעים לבעיה העומדת לפתחם, אך בשל חוסר הוודאות לגבי העתיד, הפתרונות שהם בוחרים מגוונים. בקרב היהודים המודעות גבוהה יותר, כאשר 75% בחרו באחת מהאפשרויות שהוצעו להם בשאלה, לעומת 62% בקרב הערבים.
- ממצא חשוב ומעניין הוא שכרבע (24%) מהצעירים בוחרים להתמודד עם השינויים הצפויים באמצעות פיתוח מיומנויות רכות. אפשר שזה נובע מהמודעות שלהם לגבי אופי השינויים הצפויים, או לחלופין, מההכרה בחולשות שלהם בתחום זה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 56
מתוך 408

מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית

מובילי דיעה

דור ה־Z מושפע במידה רבה ממובילי דעה (Influencers) בעיצוב תפיסות עולם, ערכים וסגנון חיים. כיום קיימים משפיענים כמעט בכל תחום, והשפעתם נובעת ממספר גורמים מרכזיים: החשיפה המתמשכת של צעירים לתכנים ברשתות החברתיות, הקושי שלהם בקבלת החלטות עצמאית, ונטייתם המעט ילדותית לעבוד על פי "הוראות הפעלה".

אם בעבר הפופולריות של מובילי דעה נבעה בעיקר מכריזמה והישגים אישיים יוצאי דופן, כיום, הבולטות שלהם נגזרת גם ממאפיינים נוספים שהתפתחו בעידן המדיה החדשה:

- יופי חיצוני ממשיך להיות משאב חשוב להצלחה חברתית, אך בשנים האחרונות חל שינוי מענין בהיבט זה. אם בעבר אידיאל היופי היה בלתי מושג, כיוון שנקבע לרוב על ידי תעשויות כמו קולנוע ודוגמנות, היום סלבריטאים זוכים להצלחה דווקא כאשר המראה החיצוני שלהם דומה לזה של המעריצים והמעריצות ורק מעט משודרג.
- הסלבס של היום לא צריכים רק להיראות כמו רוב המעריצים שלהם, אלא גם לכתוב ולדבר בסגנון שלהם, בגובה העיניים. זו אחת הסיבות לכך שמובילי דעה רבים הם לא חכמים במיוחד, לא יפים במיוחד, וגם לא מקוריים במיוחד. רבים מהם עטופים בצוות מיומן שיודע להתאים את התכנים שהם יוצרים לרמה, לטעם ולסגנון של מעריציהם הרבים. שתי דוגמאות בולטות לכך הן קים קרדשיאן וטיילור סוויפט.

  צבא המעריצות של סוויפט, ה"סוויפטיז", הפך אותה מכוכבת פופ רגילה לתופעה חברתית חסרת תקדים בעולם המוזיקה והבידור. מדובר בקהילה עולמית שמעצימה את הפולחן סביבה: הן עושות הכול כדי להשיג כרטיס להופעותיה, מתאפרות ומתלבשות בהשראתה, מנתחות את המשמעויות החבויות בפזמוניה (גם כשלא בהכרח יש כאלה...) ומכינות זו לזו צמידי חברות, כמו ילדות בנות שש.

  רבים ניסו לפענח את סוד הצלחתה של טיילור סוויפט באמצעות כלים מסורתיים, אך החמיצו את הנקודה המרכזית: דווקא מפני שהיא אינה יוצרת מקורית במיוחד, לא עמוקה במיוחד (מבחינת לחן ומילים), אינה מתבלטת ביופיה באופן יוצא דופן, ולא ניחנה בקול ייחודי או בכישורי נגינה וריקוד פנומנליים – היא הצליחה. אין ספק שסוויפט היא פיקחית ומוכשרת מאוד בתחום השיווק, אך הצלחתה טמונה דווקא ב"בינוניות המשודרגת" שלה. היא מזכירה למעריציה את עצמם – במראה, בביוגרפיה האישית, בנושאים שבשיריה ובסגנון ההגשה שלה. בכך היא משדרת: ההצלחה שלי היא ההצלחה שלכן, ואולי ביום מהימים גם אתן תוכלנה להיות טיילור סוויפט (D'melio, Beast & Earle 13.2.2023; Hilton-Segel & Hatami, ND).
- הסלבריטאים של היום חייבים להיות בין הראשונים לאמץ פלטפורמות חדשות וכלים טכנולוגיים מתקדמים. הדוגמא המובהקת ביותר לכך היא קים קרדשיאן, שמתוארת בערך הוויקיפדיה שלה כנושאת לא פחות משישה תארים שהם למעשה תואר אחד: יזמית, ידוענית ריאליטי, מעצבת אופנה, אשת עסקים, אשת חברה ודוגמנית. להצלחתה המדהימה של קרדשיאן תרמו מספר גורמים, בהם שימוש מושכל באסטרטגיות שיווק שמיתגו את דמותה הציבורית, ניצול מרבי של מדיום הריאליטי (תוכנית הריאליטי המשפחתית "Keeping Up with the Kardashians" שימשה כפלטפורמה המרכזית שבנתה את המותג של קים ושל משפחתה), והקמת קווי מותג מצליחים בתחומי ההלבשה והקוסמטיקה. אך מעל לכל, קרדשיאן הייתה בין הראשונות שזיהו את הפוטנציאל המסחרי העצום הטמון במדיה החברתית. היא עושה שימוש בפלטפורמות כמו אינסטגרם, טוויטר, וסנאפצ'אט כדי לתקשר ישירות עם מיליוני מעריציה, לשתף תכנים אישיים ולקדם את מוצריה ועסקיה. המדיה החברתית מאפשרת לה לשמור על רלוונטיות ולהישאר בכותרות כל הזמן (Robehmed, 11.7.2018; Sicardi, 16.2.2021; Sukkersudha, 19.11.2023).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 57
מתוך 408

- צעירים מזהים ומעריכים אנשים אמיתיים ואותנטיים. היכולת לייצר תקשורת ישירה ופתוחה עם העוקבים, כולל תגובה למשובים, כנות וחשיפה עצמית – יוצרים קרבה ואמון בין הסלב לקהל המעריצים. שיתוף בסיפורים אישיים וחוויות יומיומיות, במיוחד כשמדובר באכזבות ובאבים, מסייע ביצירת הזדהות רחבה.
- חשוב גם לחדש כל הזמן וליצור תוכן מעניין ומקורי כדי לשמור על תשומת לב וציפייה מתמדת. מובילי דעה מצליחים לזהות ולהגיב לטרנדים עכשוויים, ולהיות מעודכנים בנעשה בסביבתם החברתית והתרבותית. התכנים חייבים להיות רלוונטיים לחיי היומיום של הצעירים, ולא פחות מזה: פרובוקטיביים – רבים ממובילי הדעה לא מהססים להשתמש בהצהרות נועזות ומרגיזות כדי להישאר בבותרות.
- התמחות בתחום מסוים ויכולת לספק מידע מקצועי ואמין מגבירים את הסמכותיות ומעוררים כבוד מצד העוקבים. צעירים מעריכים תוכן שמעשיר אותם ומספק ערך מוסף מעשי (Shee, 23.6.2023; Mains, 4.5.2023; Sharma, No Date).

מובילי הדעה כיום מרוויחים הון עתק משיווק מוצרים ושירותים, בעיקר באמצעות סגנון החיים והעצות שהם מציגים ומפיצים להמונים – כל אחד בתחום התמחותו.

מחקרים מראים שכ־50% מבני דור ה־Z בארה"ב סומכים על המלצות של מובילי דעה בעת רכישת מוצרים. צעירים רבים ברחבי העולם, כולל בישראל, מתוודעים למוצרים חדשים דרך משפיענים שהם עוקבים אחריהם ברשתות החברתיות כמו אינסטגרם וטיקטוק (Lekkas, 20.10.2020; Germano, 3.9.2020).

מחקרים מראים שמובילי הדעה משפיעים כיום גם על בחירות קריירה והתמחות מקצועית של צעירים (Hilton-Segel & Hatami, ND).

רבים מהמשפיענים משתפים תכנים הקשורים לקריירה וללימודים, כולל סיפורי הצלחה אישיים, טיפים לקריירה, ומידע על מקצועות שונים. העוקבים גם זוכים להצצה לחיים האמיתיים במקומות העבודה. להלן שתי פלטפורמות נפוצות:

- **סרטוני GRWM (Get Ready With Me)** הם פורמט פופולרי ברשתות החברתיות, במיוחד ביוטיוב ובאינסטגרם. בסרטונים אלה, היוצרים משתפים את תהליך ההתארגנות שלהם לקראת אירוע מסוים. מעבר לנושאים כמו איפור, טיפוח, עיצוב שיער ואופנה, הסרטונים כוללים גם שיחות על נושאים מקצועיים. היוצרים מדברים עם הצופים בזמן ההתארגנות, משתפים במחשבותיהם על היום הקרוב, האירוע המתוכנן או בנושאים אישיים אחרים. למעשה, סרטוני GRWM מספקים לצופים הצצה לחיים האישיים של יוצר/ת, תוך שהם מעניקים טיפים והשראה, גם בתחומי הקריירה.
- **סרטוני "Day in the Life"** הם פורמט פופולרי ברשתות החברתיות, שבו היוצר משתף את הגולשים בחייו/ה האישיים. התכנים המשותפים בסרטונים אלו כוללים לרוב תיאור מפורט של השגרה היומיומית, כולל הצגת סביבת העבודה או הלימודים, בין אם מדובר במשרד, בבית או בבית הספר/אוניברסיטה. היוצרים מציגים את המשימות והעבודות שהם מבצעים במהלך היום, פגישות, ישיבות או שיעורים. עבור צעירים, זוהי אחת הדרכים הבודדות לקבל הצצה אותנטית לעולם העבודה, על כל המורכבויות שהוא טומן בחובו (D'melio, Beast & Earle, 13.2.2023).

שיתופים דומים קיימים גם בעולם התוכן בעברית. יש היום יוצרים ישראלים רבים, בעיקר צעירים, שמשתפים תוכן קצר ביוטיוב, פייסבוק, אינסטגרם, טיקטוק ובלוגים אישיים. התכנים עוסקים בשגרת יומם, תחביביהם, עבודתם, לימודיהם ועוד. סרטונים אלו מספקים הצצה למגוון תחומי עיסוק ולא אחת משמשים כמקור מידע בלתי אמצעי על מקצועות ומקומות עבודה פוטנציאליים. דוגמאות לכך כוללות "יום בחיי חייל קרבי", "יום בחיי סטודנטית באוניברסיטת תל אביב", "יום בחיי אימא עובדת בתל אביב", "יום בחיי יזם הייטק בהרצליה", "יום בחיי מורה בבית ספר יסודי בירושלים", "יום בחיי חקלאי במושב", או "יום בחיי מתנדב במד"א".

- מובילי דעה רבים יוצרים תוכן חינוכי, תוך שימוש בפלטפורמות דיגיטליות כמו יוטיוב, פודקאסטים ורשתות חברתיות, כדי לשתף בידע ובניסיון שצברו. הם מעודדים צעירים להתפתח בתחומי התמחות מגוונים. להלן כמה דוגמאות בולטות בישראל:

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

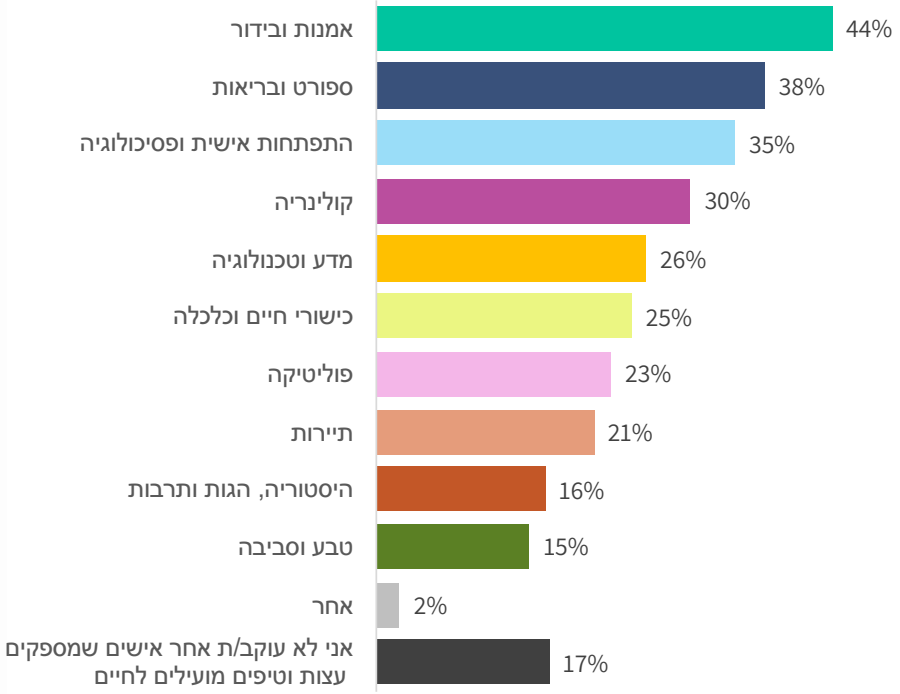
עמוד נוכחי 58
מתוך 408

- **אורי אשכנזי** – יוצר ערוץ היוטיוב "CodeMaven", שמלמד תכנות בשפות שונות כמו Python ו־JavaScript. הערוץ מציע שיעורים מפורטים, אתגרי תכנות, והסברים מעמיקים על מושגים בעולם התכנות.
- **נטע ברזילי** – זמרת ויוצרת מוכרת, זוכת האירוויזיון, הפועלת לקידום יצירתיות וביטוי עצמי. נטע מעבירה סדנאות ומפגשים עם צעירים, בהם היא מעודדת אותם לפתח את היכולות המוזיקליות והאמנותיות שלהם.
- **רן לוי** – יוצר ומנחה הפודקאסט "עושים היסטוריה", אשר עוסק בנושאים מדעיים, טכנולוגיים והיסטוריים. לוי מציע פרקים מרתקים ומעשירים בנושאים מגוונים כמו הנדסה, היסטוריה של המדע ועוד.
- **אביבית ירקוני כהן** – יזמית חינוכית ומנהלת "קודיט", חברת חינוך טכנולוגי המציעה תכניות לימוד לילדים ונוער. אביבית מעבירה סדנאות וקורסים מקוונים שמקנים מיומנויות תכנות וחשיבה לוגית לצעירים.
- **יניב טבזניק** – יוצר תוכן ומנחה ערוץ היוטיוב "שפיץ", המתמקד במדעים מדויקים ומציע סרטונים בנושאי פיזיקה, כימיה ומתמטיקה. יניב מעביר את החומר בצורה נגישה ומעניינת, עם דגש על הבנת המושגים הבסיסיים והתנסות מעשית.
- **שרי רוזנבלום** – יזמית ומנחה בתחום היזמות והעסקים, מציעה סדנאות ותכניות חינוכיות בתחום היזמות, עם דגש על פיתוח כישורי ניהול, חשיבה יצירתית ופתרון בעיות.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q10 ברשתות החברתיות פועלים אישים שמספקים עצות וטיפים מועילים לחיים. ציינ/י לאיזה תחומים משתייכים האישים שאת/ה עוקב/ת אחריהם במדיה החברתית

כלל המדגם

מגזר	יהודים	50%	40%	35%	34%	28%	26%	25%	24%	17%	15%	3%	13%
	ערבים	21%	27%	34%	16%	17%	17%	12%	10%	11%	15%	1%	31%
מגדר	אישה	57%	38%	44%	40%	21%	23%	20%	28%	12%	17%	3%	10%
	גבר	31%	37%	25%	21%	31%	27%	25%	14%	20%	13%	1%	23%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	48%	38%	29%	34%	32%	27%	25%	26%	18%	15%	2%	14%
	מסורתי	51%	43%	45%	34%	26%	27%	26%	23%	18%	15%	2%	10%
	דתי	50%	37%	29%	30%	23%	23%	25%	18%	14%	15%	5%	17%
גיל	16-18	54%	40%	39%	35%	34%	27%	21%	22%	20%	15%	2%	11%
	19-21	43%	40%	38%	32%	22%	25%	24%	24%	14%	17%	2%	14%
	22-25	37%	33%	28%	25%	23%	23%	23%	18%	15%	13%	3%	24%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	52%	41%	35%	37%	34%	28%	23%	21%	22%	15%	2%	12%
	בשירות צבאי	47%	40%	38%	34%	28%	24%	26%	25%	17%	15%	2%	13%
	משוחרר	49%	40%	32%	32%	24%	25%	26%	24%	14%	15%	3%	15%
	לא התגייס	51%	40%	39%	29%	24%	35%	32%	30%	18%	11%	2%	12%
השכלה	לומד לבגרות	50%	35%	37%	33%	31%	25%	20%	18%	23%	16%	3%	13%
	לא ת. בגרות	45%	37%	30%	36%	24%	26%	26%	25%	12%	18%	-	21%
	בעל ת. בגרות	43%	40%	34%	32%	25%	26%	24%	23%	14%	15%	2%	19%
	לומד / בעל ת. מקצועית	48%	39%	44%	35%	23%	30%	21%	17%	20%	21%	3%	10%
	לומד לתואר ראשון	43%	35%	29%	26%	24%	19%	24%	24%	18%	13%	4%	17%
	בעל תואר ראשון	38%	31%	41%	18%	30%	22%	34%	11%	12%	6%	3%	16%
מצב משפחתי	פנוי/ה	44%	38%	34%	29%	27%	23%	22%	21%	17%	15%	3%	18%
	בזוגיות	47%	39%	39%	35%	25%	29%	23%	23%	15%	15%	1%	14%
	נשוי/ה	38%	32%	33%	30%	21%	35%	29%	18%	17%	17%	2%	13%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	49%	39%	35%	33%	31%	26%	24%	23%	18%	15%	2%	13%
	סביר	35%	34%	34%	27%	16%	21%	22%	17%	12%	15%	2%	22%
	סה"כ רע	35%	36%	35%	22%	25%	24%	25%	18%	20%	17%	1%	26%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	49%	39%	38%	33%	19%	25%	24%	20%	14%	14%	1%	14%
	ארבע יחידות	42%	36%	36%	29%	25%	24%	22%	23%	17%	16%	3%	20%
	חמש יחידות	43%	38%	30%	30%	33%	25%	22%	20%	18%	14%	3%	15%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 60
מתוך 408

Q10 ממצאים עיקריים

- 83% מהנשאלים במדגם ציינו כי הם מקבלים עצות וטיפים מאישים ברשתות החברתיות, כאשר שיעור היהודים העושים זאת גבוה מזה של הערבים (87% מול 69%) ושיעור הנשים גבוה מזה של הגברים (90% מול 77%). ככל שהגיל צעיר יותר, כך גוברת הנטייה להיעזר במדיום הזה: 89% מבני 16–18, 86% מבני 19–21, ו־76% מבני 22–25.
- 44% מהנשאלים עוקבים אחרי אישים מתחום האומנות והבידור, עם פער משמעותי בין נשים לגברים (57% לעומת 31%).
- 38% עוקבים אחרי אישים מתחום הספורט והבריאות, בשיעור זהה בין שני המגדרים.
- 35% עוקבים אחרי אישים מתחום ההתפתחות האישית והפסיכולוגיה, כאשר נשים מובילות גם כאן (44% לעומת 25% מהגברים).

הממצאים הללו ממחישים בבירור כי כללי המשחק בתחום ההכוונה התעסוקתית משתנה מאד, וכל הגופים העוסקים בכך חייבים להתאים את עצמם לשינוי הזה.

ידוענות אינסטנט

בעידן שבו כל אדם יכול להפוך לידוען – כל עוד הוא מצליח למשוך ולעניין קהל – נוצרה תופעה חדשה של "משפיענים". אלו הם אנשים שהפכו למוכרים בזכות נוכחותם הדיגיטלית והיכולת שלהם להשפיע על דעות, מגמות צריכה וסגנון חיים של מיליוני עוקבים, מבלי שתהיה להם בהכרח הצלחה או כישורים יוצאי דופן מעבר לכך.

הצעירים של היום נחשפים לתופעה הזו כבר מגיל צעיר ורבים מהם מייחסים לה חשיבות רבה. הם רואים את הצלחתם של משפיענים וידוענים ברשתות החברתיות כמקור השראה – לא רק בגלל ההכרה הציבורית והפופולריות, אלא גם בשל ההזדמנויות הכלכליות הנלוות לכך, כגון שיתופי פעולה עם מותגים, פרסום ושיווק מוצרים, והכנסות מכובדות מפרסומות ותוכן ממומן.

המדיה החברתית הפכה לזירה המרכזית שבה צעירים מבטאים את עצמם, יוצרים קשרים ומעצבים את זהותם. הפלטפורמות האלו מאפשרות לכל אחד להציג את חייו, כישוריו ודעותיו בפני הקהל הרחב. עבור רבים, ההזדמנות להפוך לדמות משפיעה ולזכות בהכרה נראית מושכת במיוחד. הרצון להיות "מגניב" נובע מהיכולת להכתיב אופנות, לקבוע מה נחשב ל"חם" ומה ל"לא", ולהרגיש שהם במרכז העניינים.

מעבר לכך, הצעירים מבינים שהפופולריות במדיה החברתית עשויה לפתוח דלתות להזדמנויות נוספות, כמו הופעות בטלוויזיה, השקת מותגים אישיים או קידום אג'נדות חברתיות. עבור חלקם, השאיפה להיות ידוענים אינה רק רצון לתשומת לב, אלא גם כלי לבניית קריירה ולהשפעה חברתית.

אבל יש גם צד אפל לקסם הפרסום. המרדף אחרי לייקים, תגובות ועוקבים עלול לגרום ללחץ נפשי, לתחושת חוסר סיפוק תמידית ולחשיפה לביקורת ציבורית קשה. צעירים שמציבים לעצמם מטרה להיות ידוענים ומשפיענים עלולים למצוא את עצמם חיים בעולם שבו ערכם העצמי נמדד רק במונחים של פופולריות דיגיטלית, מה שעלול לפגוע בבריאותם הנפשית.

נוסף לכך, ההשקעה האדירה ביצירת תוכן וברדיפה אחר תשומת לב ציבורית עשויה לבוא על חשבון פיתוח כישורים מקצועיים אחרים או בניית מערכות יחסים אמיתיות ועמוקות. צעירים, שרואים את הצלחתם של משפיענים ברשתות החברתיות, עשויים לפתח אשליה שזו הדרך הקלה להצלחה, מבלי להבין את ההשקעה הרבה והמחירים האישיים הכרוכים בכך.

זאת ועוד, תופעת הידוענות והשאיפה להיות משפיענים ברשתות החברתיות מחזקת תרבות של "אינסטנט – הצלחה", שבה לכאורה ניתן להשיג מוניטין וממון בקלות ובמהירות, ללא צורך בהשקעה ממושכת. תחושה זו גורמת לכך שהמקצועות המסורתיים, כולל אלה הנחשבים ליוקרתיים, נתפסים כפחות זוהרים ומתגמלים. רבים מהצעירים מאמינים שניתן להגיע להצלחה כלכלית ולעמדת השפעה בזמן קצר יותר באמצעות המדיה החברתית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

חשוב להבין שמאחורי ההבטחות והאשליות עומדת מציאות מורכבת הרבה יותר. בפועל, מעטים מאוד מצליחים להתפרנס מ"ידוענות" בלבד, ורבים מגלים שאותה הצלחה דיגיטלית אינה פשוטה כפי שהיא נראית. העובדה שמספר מצומצם של ידוענים מצליחים להגיע לעושר ולעמדת השפעה יוצרת תקוות שווא בקרב צעירים, בדומה לאשליה של זכייה בלוטו.

המרדף אחרי הצלחה ברשתות החברתיות לא רק מביא לתסכול אישי, אלא גם לירידה כללית בהערכה כלפי עבודה רגילה ומקצועות מסורתיים, החשובים לתפקוד ולפיתוח החברה והכלכלה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 62
מתוך 408

הכשרה מקצועית

הכשרה מקצועית בבית הספר

בתי הספר, שבהם מחויבים הצעירים ללמוד במסגרת חוק לימוד חובה, מקנים ידע וכישורים חשובים שמכינים את התלמידים לעולם העבודה, לפחות ברמה הבסיסית. להלן הידע והכישורים העיקריים (OECD, 2022):

- ידע באריתמטיקה. כולל פעולות חשבון בסיסיות וידע מתמטי מתקדם כמו אלגברה, גיאומטריה, טריגונומטריה וחשבון דיפרנציאלי ואינטגרלי.
- ידע במדעי הטבע והסביבה. כולל פיזיקה, כימיה, ביולוגיה, גיאולוגיה ואקולוגיה.
- ידע במדעי הרוח והחברה. כולל היסטוריה, גיאוגרפיה, אזרחות, וספרות.
- כישורים של קריאה, כתיבה והבעה בעל פה. בשפת האם, באנגלית כשפה בינלאומית, ובשפות נוספות בהתאם לתוכנית הלימודים.
- כישורים חברתיים ורגשיים. כולל עבודת צוות, תקשורת בין אישית (הקשבה, ניהול שיח פורה והבעת דעות), ניהול רגשות, והבנה והבעת של רגשות.
- כישורי פתרון בעיות. כולל היכולת להתמודד עם בעיות קוגניטיביות, אישיות וחברתיות, חקר פתרונות אפשריים ובחירה מושכלת של הפתרון המתאים.
- כישורים כלכליים. הבנת מושגים בסיסיים בכלכלה ויכולת ניהול תקציב אישי.
- מיומנויות טכנולוגיות ומידענות. שימוש במחשב, אוריינות מידע ואוריינות דיגיטלית.
- חשיבה ביקורתית. יכולת לנתח ולהבין מידע בצורה ספקנית וביקורתית.
- פיתוח יצירתיות ורצון לחדשנות. עידוד יצירתיות וחשיבה מחוץ לקופסה באמצעות פרויקטים, יצירות אמנות וכתיבת טקסטים יצירתיים.

עם זאת, התכנים הנלמדים כיום בבתי הספר אינם מספקים הכשרה מלאה לעולם העבודה. לכך מספר סיבות (Jorgensen, 11.7.2023; World Economic Forum, 20.10.2020):

- בתי הספר מתמקדים בעיקר בלימודים עיוניים ולא במיומנויות מעשיות הנדרשות בשוק העבודה. אף שהתלמידים רוכשים ידע בתחומים שונים, הם לרוב אינם מקבלים הזדמנות ליישם את הידע בצורה מעשית.
- מערכת החינוך לא מצליחה להקנות לתלמידים הכשרה מספקת במיומנויות דיגיטליות וטכנולוגיות חדשניות, אשר מהוות חלק משמעותי משוק העבודה המודרני.
- בתי הספר מקדישים פחות מדי תשומת לב לפיתוח מיומנויות רכות כמו תקשורת בין אישית, עבודת צוות, חשיבה ביקורתית ופתרון בעיות יצירתי.
- החינוך המקצועי ברוב בתי הספר העיוניים אינו מקיף ואינו שם דגש על מיומנויות טכניות.
- רבים מהצעירים שסיימו את בית הספר מגלים שהתארים והתעודות שברשותם אינם מספיקים לצורך קבלה לעבודה, ולרוב הם נדרשים להכשרה מקצועית נוספת.
- במערכת החינוך חסר לעיתים קרובות מנטורינג אישי שמסייע לתלמידים לבחור במקצוע המתאים להם.

הכשרה מקצועית בצבא

מעסיקים רבים מעדיפים מועמדים בעלי רקע צבאי, במיוחד לתפקידים שדורשים משמעת ואחריות, מה שנותן יתרון תחרותי משמעותי בשוק העבודה. סקר שערכה רשות הצעירים במשרד לשוויון חברתי מצא שכ־70% מהצעירים בגילאי 20–34 סבורים שהשירות הצבאי משפיע או משפיע מאוד על הסיכוי להתקבל לעבודה (המשרד לשוויון חברתי – רשות הצעירים, מרץ 2020).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 63
מתוך 408

ההכשרה הצבאית מתמקדת אמנם במיומנויות צבאיות, אבל החיילים והמפקדים רוכשים בעת שירותם בסדיר, בקבע ובמילואים, ידע וכישורים חשובים שניתן ליישם גם בעולם האזרחי (Basuthakur; 1.7.2023 ,Norris 11.11.2021). הנה כמה דוגמאות לכך:

- השירות הצבאי מספק לצעירים הזדמנויות לפתח כישורי מנהיגות וניהול, כולל הדרכה ופיקוד על צוותים.
- השירות הצבאי מזמן התנסויות בתכנון מבצעי, ביצוע משימות מורכבות, ויכולת לתפקד בתנאי לחץ.
- חיילים רבים נחשפים במהלך השירות לטכנולוגיות מתקדמות וכך הם רוכשים בהן ידע מעשי משמעותי.
- השירות הצבאי מלמד ומאמן את החיילים לעבוד עם שותפים מכל חלקי החברה, לחלוק רעיונות ולפתור בעיות ביחד.
- החיילים לומדים לתכנן ולנהל את זמנם ביעילות, לעמוד בלוחות זמנים ולהשלים משימות תחת לחץ זמן.
- צה"ל מקנה משמעת אישית גבוהה, אחריות ומחויבות לעמידה ביעדים ובמשימות מאתגרות.
- השירות הצבאי מפתח חוסן נפשי, יכולת להתמודד עם מצבי לחץ וחוסר ודאות.
- השירות הצבאי מאפשר התנסות בתכנון וניהול מערכים לוגיסטיים, כולל אספקה, תחזוקה וניהול משאבים, וכן זיהוי בעיות לוגיסטיות ומתן פתרונות מתאימים.

חרף היתרונות הרבים של השירות הצבאי, יש לקחת בחשבון שהסביבה הצבאית שונה באופן מהותי מהסביבה האזרחית בכמה היבטים מרכזיים:

- הצבא מבוסס על מבנה היררכי עם שרשרת פיקוד אנכית, שבו החלטות מתקבלות על ידי מפקדים ומבוצעות במורד הפירמידה. לעומת זאת, "באזרחות", המבנה הארגוני לרוב פחות היררכי ויותר גמיש, כאשר ההחלטות מתקבלות לעיתים קרובות בצורה שיתופית.
- בסביבה הצבאית מושם דגש חזק על משמעת, נהלים קשיחים ולוחות זמנים, עם סנקציות חמורות על חריגות מהם. בסביבה האזרחית, לעומת זאת, נהוגה גמישות רבה יותר והתאמה אישית.
- מטרות הסביבה הצבאית ממוקדות בביטחון ובהגנה על המדינה. לעומת זאת, בסביבה האזרחית המטרות רבות ומגוונות ויכולות לכלול רווחיות, פיתוח אישי, שירות לקוחות ועוד.
- שגרת העבודה בצבא נוקשה יחסית ולא מאפשרת התאמה אישית רבה לכל אחד מבעלי התפקידים. בסביבה האזרחית, לעומת זאת, שגרת העבודה היא נזילה יותר, תלויה בתפקיד ובחברה, ומאפשרת יותר מקום לאיזון בין עבודה לחיים פרטיים.

הבדלים אלו עשויים להקשות על תהליך קליטת החיילים המשוחררים בשוק התעסוקה. הטיול הגדול, שמאפשר לכאורה מעין תקופת מעבר בין השירות הצבאי לשוק העבודה, עלול במקרים רבים להקשות עוד יותר על תהליך ההסתגלות.

ההפסד המקצועי של הערבים

ההחלטה לפטור את הערבים מהשירות הצבאי התקבלה ב־1948. באופן כללי, כל ערבי אזרח ישראל מקבל היום פטור אוטומטי משירות צבאי, אך ישנן קבוצות מסוימות באוכלוסייה הערבית, בעיקר בדואים, שבוחרות להתנדב לשירות. בקרב הדרוזים והצ'רקסים, השירות הצבאי הוא בגדר חובה עבור הגברים, אך ניתנת האפשרות לקבל פטור במקרים חריגים, בדרך כלל מסיבות בריאותיות או אחרות שמוכרות על ידי צה"ל.

למרות שהשירות הצבאי אינו חובה עבור הערבים, ישנם מקרים שהם בוחרים להתנדב לשירות לאומי או אזרחי.

אחוז הצעירים בגילאי 20–34 שדיווחו בשנים 2019–2021 על שירות לאומי־אזרחי היה 8.2% בממוצע: 6.6% בממוצע בקרב צעירים ערבים ו8.6% בממוצע בקרב צעירים יהודים ואחרים. אחוז הצעירים הדרוזים שדיווחו ששירתו בשנים אלה בשירות לאומי־אזרחי היה גבוה יותר – 11.9% בממוצע. בנוסף, אחוז הנשים שדיווחו ששירתו בשנים אלה בשירות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

לאומי־אזרחי היה גבוה מאחוז הגברים בשתי קבוצות האוכלוסייה ובקרב כל הקבוצות באוכלוסייה הערבית (אביב מתוק, 2023).

צעירים ערבים בני 18–34 מדווחים בסקרים על מגוון מניעים שהובילו אותם להתנדב לשירות לאומי־אזרחי. כך למשל, בסקר שנערך בשנת 2020, 88.0% הסכימו עם ההיגד "לעשות משהו מועיל בתקופה שבין סיום בית הספר התיכון להמשך הלימודים או היציאה לעבודה"; 87.8% הסכימו עם ההיגד "לטפח אישיות עצמאית ואחראית"; 84.3% הסכימו עם ההיגד "להשיג עבודה יותר טובה בעתיד"; 78.9% הסכימו עם ההיגד "לתרום לחברה הערבית"; 78.2% הסכימו עם ההיגד "לרכוש ניסיון מקצועי"; 76.6% הסכימו עם ההיגד "לקדם שוויון בין ערבים ויהודים". מניעים נוספים כללו "להימנע מאבטלה" (55.0%), "רווח כספי" (52.8%), "לתרום למדינה ולחברה הישראלית" (51.1%), ו"לפתח קשרים עם יהודים" (36.5%) [אביב מתוק, 2023].

בין גברים לנשים במגזר הערבי נמצאו הבדלים במניעים להתנדב לשירות לאומי־אזרחי. כך למשל, 83.1% מהנשים הערביות ציינו את התרומה לחברה הערבית כמניע, זאת לעומת 71.0% מן הגברים. גם מבחינה תעסוקתית, ניכרים הבדלים ברורים: 81.5% מהנשים ציינו שאחד המניעים שלהן היה רכישת ניסיון מקצועי, לעומת 72.0% מן הגברים; 64.3% מהנשים ציינו את הרצון להימנע מאבטלה, לעומת 37.8% מן הגברים; 60.2%1 ציינו את הרווח הכספי, לעומת 38.9% מן הגברים. גם את הרצון לפתח קשרים עם יהודים אפשר לייחס לשאיפתן של הנשים לקדם את עצמן מבחינה תעסוקתית: 46.5% מן הנשים לעומת 18.0% מן הגברים. מנגד, גברים נטו לציין מניעים חברתיים יותר: 72.1% ציינו את קידום השוויון בין ערבים ליהודים, לעומת 65.3% מהנשים; 57.4%1 ציינו תרומה למדינה ולחברה הישראלית, לעומת 47.8% בקרב הנשים (אביב מתוק, 2023).

בחברה הנמצאת במעבר מדפוסי חיים קולקטיביים־מסורתיים לדפוסי חיים מודרניים־אינדיווידואליסטיים, התמיכה של הסביבה הקרובה בהחלטה להתנדב לשירות לאומי־אזרחי עשויה להיות מכרעת. בשנת 2020, 33.5% מהצעירים ששירתו שירות לאומי־אזרחי ציינו כי קרובי משפחתם התנגדו לכך, 20.4% ציינו שקרובי משפחתם תמכו בהחלטה, 46.1%1 ציינו שהדעות של קרובי משפחתם היו חלוקות. אחוז הגברים שציינו כי זכו לתמיכה מצד קרובי משפחה היה יותר מכפול מאחוז הנשים (29.6% לעומת,14.2% בהתאמה). נוכח האחוז הגבוה יותר של נשים המשרתות שירות לאומי־אזרחי חרף התמיכה המעטה, נראה שהמוטיבציה של צעירות ערביות לשירות כזה גבוהה במיוחד.

עוד מלמדים הממצאים בסקר הזה על עלייה בתמיכה בהתנדבות לשירות לאומי־אזרחי: 23.6% מהצעירים בני 18–24 ציינו כי זכו לתמיכה מצד קרובי משפחה, לעומת 19.9% בקרב בני 25–29 ו12.9% בקרב בני 30–35. ינתונים אלו עשויים להעיד על מגמה של הפחתת ההתנגדות לשירות לאומי־אזרחי באוכלוסייה הערבית. לחילופין, אפשר שנעשו התאמות במסלולי השירות לצרכים ולמניעים של הצעירים הערבים (אביב מתוק, 2023).

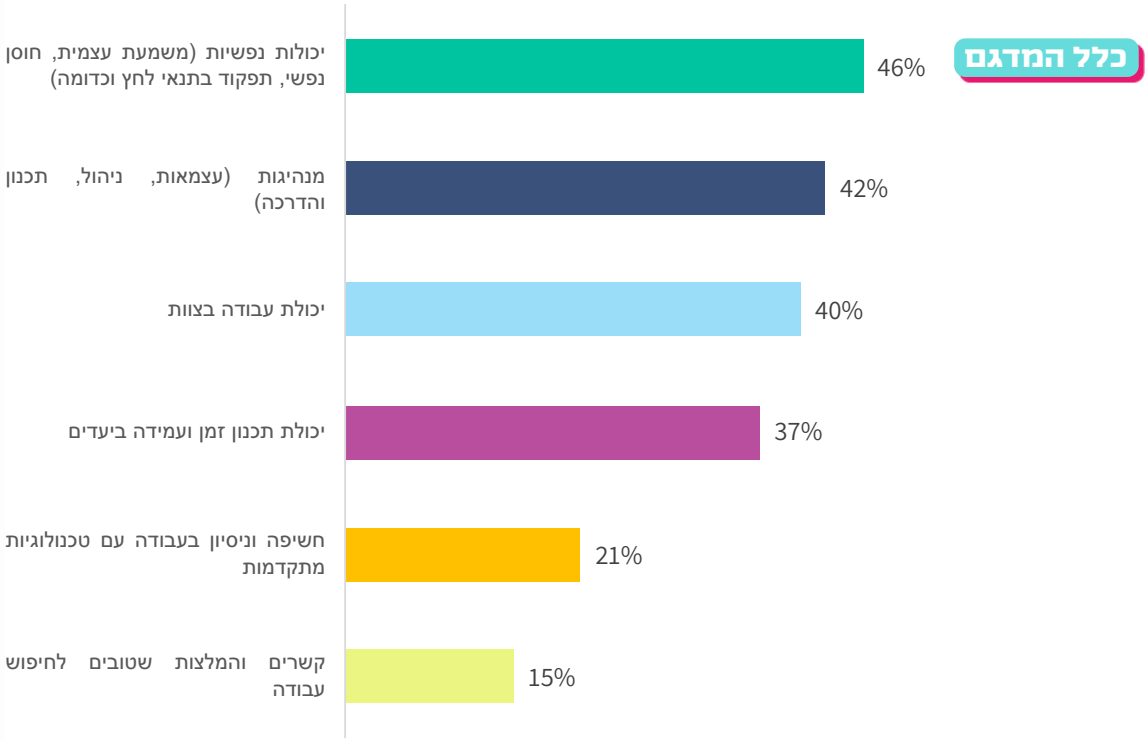
במקצועות מסוימים, השירות הצבאי מהווה דרישת סף, מה שמגביל את אפשרויות התעסוקה של הערבים. לדוגמא, במשרות ביטחוניות מסוימות, הדרישה לשירות צבאי היא תנאי חובה.

חשוב לציין שגם אם השירות הצבאי אינו דרישת סף לעבודה, ערבים אינם נהנים מהיתרונות של יצירת רשתות חברתיות ומקצועיות במסגרת השירות. הם גם אינם רוכשים את הכישורים והניסיון המקצועי שהצבא מקנה למשרתים בו.

ערבים נתקלים לא אחת גם בדעות קדומות ואפליה בשוק העבודה, כאשר היעדר שירות צבאי משמש כתירוץ להעדפת מועמדים יהודים, גם כאשר אין לכך סיבה מקצועית מוצדקת (מכון מאיירס־ג'וינט־ברוקדייל, 2016).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q11 מהם לדעתך שני היתרונות החשובים ביותר בתחום התעסוקה, שהשירות בצה"ל מקנה למשרתים?

מגזר	יהודים	51%	43%	39%	35%	18%	14%
	ערבים	23%	38%	47%	42%	33%	17%
מגדר	אישה	50%	47%	35%	37%	17%	15%
	גבר	42%	38%	45%	36%	25%	15%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	52%	43%	38%	32%	20%	15%
	מסורתי	49%	45%	37%	40%	15%	14%
	דתי	52%	41%	45%	35%	17%	11%
גיל	16-18	50%	43%	37%	35%	23%	13%
	19-21	45%	40%	39%	38%	20%	17%
	22-25	42%	44%	43%	37%	20%	14%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	48%	44%	37%	33%	23%	14%
	בשירות צבאי	48%	41%	40%	40%	15%	16%
	משוחרר	55%	46%	39%	34%	13%	13%
	לא התגייס	50%	33%	39%	36%	26%	16%
השכלה	לומד לבגרות	52%	40%	37%	32%	26%	13%
	ללא ת. בגרות	51%	31%	26%	50%	27%	15%
	בעל ת. בגרות	45%	43%	39%	42%	19%	12%
	לומד / בעל ת. מקצועית	40%	43%	46%	32%	21%	19%
	לומד לתואר ראשון	44%	44%	41%	31%	22%	19%
	בעל תואר ראשון	43%	44%	56%	24%	13%	20%
מצב משפחתי	פנוי/ה	45%	40%	41%	37%	23%	15%
	בזוגיות	47%	49%	40%	35%	13%	16%
	נשוי/ה	46%	50%	36%	35%	22%	11%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	47%	46%	40%	34%	19%	15%
	סביר	44%	38%	40%	43%	23%	13%
	סה"כ רע	36%	29%	47%	38%	31%	19%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	45%	42%	39%	41%	17%	15%
	ארבע יחידות	45%	44%	40%	41%	18%	12%
	חמש יחידות	46%	41%	41%	28%	27%	18%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 66
מתוך 408

Q11 ממצאים עיקריים

- הצעירים רואים בפיתוח היכולות הנפשיות (כגון משמעת עצמית, חוסן נפשי ותפקוד במצבי לחץ) את הערך המוסף המשמעותי ביותר שניתן לקבל מהשירות הצבאי. בחירה זו עשויה לרמוז על חוסר בשלות נפשית שמלווה את הצעירים כשהם מגיעים לצבא, כלומר, הצבא משלים עבורם פערים בתחום זה, שנובעים מהחולשה של החינוך בבית ובבית הספר.
- עבור 45% מהגברים, היתרון המרכזי של השירות הצבאי הוא פיתוח יכולת עבודה בצוות, לעומת 35% מהנשים. פער זה נובע ככל הנראה מהנוכחות הגבוהה יותר של גברים ביחידות הלוחמות, שבהן שיתוף פעולה בצוות הוא חיוני ומרכזי.

הכשרה מקצועית לאחר בית הספר והצבא

צעירים זקוקים להכשרה מקצועית מקיפה שתשלב מיומנויות טכניות מעשיות יחד עם מיומנויות רכות, ותהיה מותאמת למציאות המשתנה בשוק העבודה. להלן האפשרויות הקיימות כיום, על יתרונותיהן וחסרונותיהן:

א. לימודים במוסדות אקדמיים

עד לפני מספר שנים לא רב, המוסדות האקדמיים (אוניברסיטאות ומכללות) שימשו כברטיס הכניסה העיקרי לשוק התעסוקה, במיוחד למשרות שמצריכות רמה גבוהה של ידע וכישורים. אך בשנים האחרונות, התועלת התעסוקתית של ההשכלה האקדמית פוחתת (אלמוג ואלמוג, 2020). זאת ממספר סיבות:

- הטכנולוגיות החדשות מצריכות מיומנויות מעשיות וטכניות שאינן נלמדות בהכרח במסגרת אקדמית. חברות טכנולוגיה רבות שמות דגש על ניסיון מעשי ויכולות טכניות, על חשבון ההשכלה הפורמלית.
- בעשורים האחרונים, מספר בעלי התארים האקדמיים עלה משמעותית, מה שיצר "היצע יתר" בשוק העבודה. כאשר יותר אנשים מחזיקים בתארים, התואר מאבד מהייחודיות שלו והופך לפחות אטרקטיבי כמדד להצלחה פוטנציאלית.
- ההתפתחות המהירה של הקורסים המקוונים, בעיקר בעקבות מגפת הקורונה, משנה את כללי המשחק בתחום ההכשרה המקצועית. תכניות הכשרה באינטרנט, וקורסי "מיקרו" כמו אלה המוצעים ב־Coursera ו־Udemy מציעים למידה ממוקדת במיומנויות ספציפיות הנדרשות בשוק העבודה. הכשרות טכנולוגיות ממוקדות, כגון Bootcamps, צברו פופולריות במיוחד בתחומים כמו תכנות, עיצוב UI/UX וניתוח נתונים.
- חלק גדול מהתוכניות האקדמיות מדגישות ידע תאורטי ולא מעניקות הכשרה מעשית מספקת, מה שמוביל לכך שבוגרי התוכניות אינם מוכנים במידה מספקת לאתגרים היומיומיים בשוק העבודה.

דו"ח של UNICEF מצא שכמעט שלושה רבעים מהצעירים בגילאי 15–24 ב־92 מדינות אינם מחזיקים בכישורים הדרושים לתעסוקה בשוק העבודה של היום. מדובר בכישורים כגון אוריינות דיגיטלית ומיומנויות מקצועיות בסיסיות (UNICEF, 12.7.2022).

- רבות מהתוכניות האקדמיות אינן גמישות מבחינת שעות הלימוד, דבר שמקשה על סטודנטים לשלב עבודה עם לימודים או להתאים את הלימודים לצרכים האישיים שלהם.
- מעסיקים רבים מחפשים עובדים עם כישורים רכים (soft skills) משוכללים (על כך בהרחבה בהמשך).
- עלות הלימודים הגבוהה, כולל עלויות שכר לימוד ושכירת דירה, לא תמיד מצדיקה את ההשקעה בתואר אקדמי, במיוחד בתחומים שבהם החזר ההשקעה אינו גבוה.
- מעסיקים רבים מעדיפים מועמדים עם ניסיון מעשי מוכח. סטאז'ים, פרויקטים עצמאיים ועבודות זמניות יכולים להיות בעלי ערך רב יותר מאשר תואר אקדמי בלבד. השוק

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 67
מתוך 408

הגלובלי מאפשר העסקת עובדים מכל העולם, ולעיתים מעסיקים מוצאים מועמדים מובשרים ומנוסים ממדינות אחרות שבהן הדרישות לתארים אקדמיים פחות מחמירות.

- בשוק התעסוקה צומחים בהדרגה מוסדות הכשרה לא אקדמיים המהווים תחליף יעיל יותר לאקדמיה. עלות הלימודים במוסדות אלו נמוכה יותר וההכשרה קצרה ואפקטיבית יותר. המוסדות הלא אקדמים מתמקדים בהכשרה מעשית ומקצועית – בדגש על מיומנויות הנדרשות בשוק העבודה, ובלמידה תכליתית יותר – באמצעות קורסים ספציפיים וממוקדים שמכינים את החניכים לעבודה מיידית בתחום הנלמד. לעיתים מוסדות אלו גם מעניקים ניסיון מעשי חשוב.

מוסדות ההכשרה הלא אקדמיים מציעים יתרונות נוספים על פני ההכשרה האקדמית: (א) תוכניות ההכשרה הלא אקדמיות נבנות לפי הצרכים העדכניים של השוק, כך שהכישורים הנלמדים בדרך כלל עדכניים ורלוונטיים יותר לצרכים הנוכחיים של התעשייה. (ב) התוכניות הללו מותאמות יותר לצרכים האישיים של הלומדים, כולל אפשרויות ללימוד בערב או בסופי שבוע. זה מאפשר לשלב את הלימודים עם עבודה או התחייבויות אחרות. (ג) בחלק מהמוסדות הללו אין את הלחץ של הציונים ולעיתים יש דרישה רק לנוכחות. המטרה היא להבטיח שכולם יצליחו ויעברו את ההכשרה, מבלי להתמקד בתיוג ודירוג התלמידים, שמרתיע רבים.

חשוב להדגיש כי התואר האקדמי עדיין מעוגן עמוק במסורת הלאומית של מדינות רבות בעולם, כולל ישראל. לכן, ייקח עוד זמן עד שיימצאו תחליפים הולמים שימלאו באופן מלא את התפקידים שמוסדות ההשכלה הגבוהה ממלאים כיום בשוק העבודה. בנוסף, חלק מהמוסדות להשכלה גבוהה מציעים מתקנים ומשאבים מתקדמים, כמו מעבדות מחקר, המאפשרים לסטודנטים להתנסות וללמוד בצורה מעשית, במיוחד בתחומים כמו מדעי החיים.

ב. לימודים לא אקדמיים במכללות ובבתי ספר מקצועיים

מכללות לא אקדמיות ובתי ספר מקצועיים מציעים מגוון רחב של תכניות לימוד קצרות וזולות יותר מאוניברסיטאות, תוך דגש על הכשרה מקצועית מעשית בתחומים מבוקשים בשוק העבודה. תחומים אלה כוללים הנדסאות, טכנאות, עיצוב, אופנה, קוסמטיקה, מקצועות הבנייה, חשמלאות ועוד (Farm Bureau Financial Services, 20.9.2023; College Transitions, 5.2.2024; Simmons, 24.5.2023; Begley, 15.3.2024).

בישראל קיימים מספר מוסדות המציעים השכלה על תיכונית שאינה אקדמית, כולל הכשרה מקצועית בתחומים שונים. להלן כמה דוגמאות:

- **מכללות טכנולוגיות.** מוסדות כמו המכללה הטכנולוגית להנדסאים תל אביב ומכללת אורט מציעות תכניות ללימודי הנדסאים בתחומים כגון חשמל, מכונות, בניין, אלקטרוניקה, תעשייה וניהול ומחשבים.
- **בתי ספר למקצועות היופי והאסתטיקה.** מוסדות כמו "ירין שחף", "רווית אסף" ו"איל מקיאג'", מציעים הכשרות מקיפות במגוון תחומי היופי. הקורסים המוצעים כוללים איפור מקצועי, איפור אופנה, איפור כלות, אפקטים מיוחדים, עיצוב שיער, בניית ציפורניים והדרכת יופי.
- **מכונים להכשרת מדריכים בנושאים של הורות, יחסים ומשפחה.** מוסדות כמו מכון אדלר, מכון שילת ומכון ת.ל.ם מציעים לימודי תעודה בתחומים כגון הדרכת הורים, טיפול זוגי ומשפחתי, גירושין בשיתוף פעולה ועוד.
- **מכללות ללימודי עיצוב ואמנות.** מוסדות כמו מכון אבני ומכללת מנשר מציעים לימודים בתחומים של עיצוב גרפי, עיצוב פנים, עיצוב אופנה, צילום, אמנות חזותית, קולנוע וכתיבה.
- **מכללות ובתי ספר למקצועות ההייטק.** מוסדות כמו ג'ון ברייס והאקריו מספקים הכשרות בניתוח מערכות, פיתוח אפליקציות, ניהול רשתות, סייבר, פיתוח תוכנה ובדיקות תוכנה.
- **מכללות להנדסה ולתעשייה.** מוסד כמו המכללה להנדסה וטכנולוגיה עזריאלי מציע תכניות הנדסיות בתחומים כמו הנדסת מכונות, חשמל ואלקטרוניקה.
- **מוסדות להכשרה מקצועית בחקלאות.** מכון וולקני מציע הכשרות בתחומים כמו גידול צמחים, גידול בעלי חיים וחקלאות מתקדמת.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 68
מתוך 408

- **מחלקות לימודי החוץ של מוסדות אקדמיים.** מוסדות אקדמיים מציעים תכניות לימוד קצרות שאינן מבוססות על תואר אקדמי מלא. כך למשל, מכללת שנקר, המציעה תכניות בתחום העיצוב והאופנה, מכללת בצלאל, המספקת הכשרות בעיצוב תעשייתי, אמנות חזותית ותקשורת חזותית, והטכניון, המציע הכשרות קצרות בתחומי הנדסה שונים.

ג. מרכזי הכשרה מקצועיים ממוקדים

בשוק התעסוקה קיימות תכניות הכשרה מקצועיות המנוהלות הן על ידי גופים ממשלתיים והן על ידי גופים פרטיים, המספקים הכשרות מעשיות המותאמות לצרכים משתנים בשוק העבודה, הבולטים ביניהם:

- **שירות התעסוקה הישראלי**, כפוף כיום למשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ומציע מגוון רחב של קורסים להכשרה מקצועית בתחומים שונים, ללא עלות או בעלות מסובסדת. חלק מההכשרות מועברות בקורסים ייחודיים בתחומים שונים, שמפותחים ומפוקחים על ידו, בעוד שחלק אחר מתבצע במסגרת מקומות העבודה עצמם.
- **מכון התקנים הישראלי** מציע קורסים להכשרה מקצועית בתחומים כמו ניהול איכות, בטיחות ובריאות בתעסוקה.
- **רשת מוסדות עמל** מציעה קורסים בתחומים מגוונים כגון עיצוב שיער, טכנאות שיניים וניהול חשבונות.
- **מרכזים קהילתיים** ברחבי הארץ מציעים קורסים וסדנאות בתחומים מבוקשים כמו מחשבים, שפות וטכנאות, בסבסוד מקומי.

בשנת 2021, דיווחו 31.6% מהצעירים היהודים בגילאי 34–20 שלמדו אי פעם בקורס הכשרה מקצועית (פרטי או ממשלתי). 27.5% מהצעירים/ות הערבים דיווחו על כך. בקרב הצעירות הערביות, ההכשרות הפופולריות כללו טיפוח החן, ניהול שיווק ופיננסים, וחינוך וטיפול. הצעירים הערבים העדיפו הכשרות בתחומי תחבורה ורכב (אביב מתוק, 2023).

ד. תכניות התמחות (Internships)

במדינות שונות בעולם קיימים ארגונים פרטיים המציעים הכשרות מקצועיות לעובדים במימון המעסיקים ולעיתים גם בסבסוד ממשלתי. המגמה הזו צוברת תאוצה בעולם, במיוחד בארגונים בינלאומיים גדולים. כך למשל, תוכנית Google Career Certificates של חברת גוגל, המציעה הכשרות במגוון תחומים כמו IT, ניתוח נתונים, וניהול פרויקטים; תוכניות של מיקרוסופט; ותוכנית של אמזון (Amazon Web Service) המציעה מגוון רחב של הדרכות והסמכות בתחום שירותי הענן. תוכניות אלו מאפשרות למשתתפים לרכוש מיומנויות מבוקשות בתוך מספר חודשים בלבד, ובסיומן לעיתים להשתלב ישירות בעבודה בארגון.

גם בישראל קיימים שיתופי פעולה מסוג זה. להלן מספר דוגמאות:

- **עמותת "מומנטום"** יצרה שותפות עם מעסיקים בענף הרכב כדי להתמודד עם המחסור המתמשך בעובדים מיומנים בתחום. שש עשרה יבואניות הרכב הגדולות בארץ התאחדו כדי ליצור הכשרות מקצועיות ממוקדות, המותאמות לצרכים הייחודיים של הענף. ההכשרות מתבצעות בליווי מקצועי וכלכלי מצד המעסיקים, בשיתוף עם בתי ספר מקצועיים ומכללות טכנולוגיות. מעורבות זו בגיבוש תכני ההכשרה מאפשרת למעסיקים להבטיח לעצמם זרם מתמיד של עובדים מיומנים. עם סיום ההכשרה, הבוגרים משתלבים בעבודה אצל אחד מהמעסיקים (רגב, ירדן ונאור, 2020; גרמנדי כהן, מאי 2022).
- **תוכניות להכשרת "ג'וניורים"** שמפעילות מספר חברות גדולות, חלקן במימון הרשות לחדשות וקרנות פילנתרופיות שונות. לדוגמא, תוכניות הכשרה של Wix, Simlex, Ness; TSG, Kenago, Qualitest, Simplex (מנלה, 13.9.2024).
- **אינטל ישראל** מציעה תכניות הכשרה בתחומי ההנדסה והטכנולוגיה, כולל הכשרות ייעודיות לסטודנטים ולבוגרי אוניברסיטאות המעוניינים להצטרף לחברה.
- **חברת טבע** מציעה הכשרות מקצועיות בתחומי הפארמצבטיקה והביוטכנולוגיה, המעניקות למשתתפים כלים ומיומנויות להשתלבות מהירה בתעשיית התרופות.
- **חברת סייברארק** מציעה תכניות הכשרה והסמכה בתחום אבטחת סייבר, עם דגש על כלים ומיומנויות להגנה על מערכות ומידע בחברות מסחריות.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

כאשר המוסד המלמד והמכשיר למקצוע מסוים הוא גם חברה מסחרית גדולה, נוספים שני יתרונות משמעותיים להכשרה: (א) תוכניות ההכשרה משלבות לעיתים קרובות עבודה מעשית, המאפשרת לסטודנטים לצבור ניסיון משמעותי תוך כדי הלימודים, ובכך להכין אותם טוב יותר לשוק העבודה. (ב) ההוראה נעשית בדרך כלל על ידי אנשי מקצוע מנוסים מהחברה, מה שמבטיח גישה לידע ולניסיון מעשי ממקור ראשון, תוך שיתוף בחוויות והבנה מעמיקה יותר של התחום.

- בישראל פועלות גם עמותות שמטרתן צמצום פערים וקידום שוויון הזדמנויות בפריפריה החברתית־גאוגרפית באמצעות הכשרה מקצועית. כך למשל עמותת "תפוח" שמפעילה עשרות תכניות הכשרה למקצועות טכנולוגיים.

התוכניות נעות בין 4–6 חודשים וכוללות את ההכשרה המעשית במהלך תקופת הלמידה או אחריה. בכל תכנית משתתפים בממוצע 30–40 איש ובסך הכל משתתפים מאות אנשים בשנה בהכשרות של העמותה. הקורסים בעלות דמי רצינות סמליים למשתתפים והם מסובסדים על ידי העמותה הודות לתרומות ותוכניות במימון ממשלתי. דרישות הקבלה להכשרות של תפוח הן פוטנציאל לעיסוק והשמה בחברות הייטק ובתפקידים טכנולוגיים.

המיון נעשה על פי מבדק מיון של אנשי מקצוע בעמותה הבודקים אוריינטציה טכנולוגית, מוטיבציה, אנגלית ברמה שתאפשר למידה ועוד. מבין המשתתפים ישנם עשרות אנשים בשנה שמבצעים את דרישת הרגל הראשונה בעולם הטכנולוגיה וההייטק (מנלה, 13.9.2024).

- בישראל, אוניברסיטאות ומכללות רבות מציעות מגוון רחב של תוכניות לימודים עם התמחות מקצועית, המאפשרות לסטודנטים לרכוש ניסיון מעשי בתחום לימודיהם. המקצועות העיקריים כוללים רפואה, סיעוד, רוקחות, פיזיותרפיה וריפוי בעיסוק, עריכת דין, הנדסה, מדעי המחשב, חינוך והוראה, עבודה סוציאלית, פסיכולוגיה, קרימינולוגיה, עיתונאות ותקשורת, אמנות ועיצוב, מנהל עסקים, חשבונאות, חקלאות וביוטכנולוגיה.

המנעד של ההתמחויות המקצועיות נע בין התמחות רחבה הנמשכת מספר שנים לבין התמחות מצומצמת הנמשכת שבועות ספורים. אין ספק שנדרשת חשיבה אסטרטגית שתוביל להרחבת ההזדמנויות להתמחות, הן בתיכונים והן באקדמיה. מגמה זו תואמת גם את ציפיות הצעירים. הנה כי כן, בסקר שנערך על ידי חברת "מאגר מוחות" בקרב מדגם מייצג של צעירים עובדים בגילאי 18–35 בישראל, נמצא כי רוב מוחלט של הצעירים בעלי הדעה (81%) סבורים כי אם היו מקבלים את ההזדמנות לבצע התמחות בתחום הלימוד שלהם במהלך הלימודים, הם היו בוחרים לעשות זאת, בתנאי שההתמחות תספק יתרון במציאת עבודה או שהשעות יהיו גמישות (מאגר מוחות, 1.5.2019).

ה. חניכות במקומות עבודה (On-the-Job Training)

תכניות חניכות (Apprenticeships), שנפוצות מאד באירופה, אוסטרליה וארה"ב, הן תוכניות שמציעות הכשרה מקצועית, המאפשרת לצעירים ללמוד את המקצוע ישירות ממעסיקים במקום העבודה עצמו. החניכים מתחילים לעבוד ולקבל שכר כבר מהיום הראשון של ההכשרה. תכניות אלו נפוצות בעיקר בתחומים כמו בנייה, טכנאות רכב, חשמלאות ועיצוב שיער.

היתרונות של תכניות חניכות כוללים למידה מעשית ישירה מהשטח תחת פיקוח של מומחים מנוסים, התאמה לדרישות השוק וליכולות של צעיר/ה, ושכר מהיום הראשון שמקל על התמודדות עם ההוצאות האישיות ומפחית את הצורך בחסכונות או הלוואות. ומעל כל, חניכים רבים מוצאים עבודה במקום שבו עשו את ההתמחות, הודות להיכרות עם המעסיק ולניסיון המעשי שצברו.

עם זאת, חסרון בולט של מסלול זה הוא ההתמקדות בתחום מסוים, דבר שעלול להגביל את החניכים להתמקצעות בתחום זה ולגרום להם לקושי בעת שינוי קריירה בעתיד.

ו. קורסים מקוונים ופלטפורמות לימוד דיגיטליות

הרשמה לקורסים מקוונים, שהופקו באופן מקצועי על ידי מומחים מוסמכים, ומקנים לעיתים תעודות סיום והסמכה – מהווה כיום את השינוי הגדול והחשוב ביותר בתחום ההכשרה המקצועית.

בעולם קיימות פלטפורמות רבות המציעות קורסים מקוונים, כגון Coursera, Udacity, edX ו־Udemy (הכוללת גם קורסים רבים בעברית). היצע הקורסים בפלטפורמות אלו מגוון – אקדמיים, מקצועיים וקהילתיים, חלקם בחינם וחלקם בעלות נמוכה. הקורסים מכסים תחומים שונים, כולל תחומים מבוקשים במיוחד כמו טכנולוגיה, עסקים, עיצוב ושפות תכנות. קורסי

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 70
מתוך 408

(MOOCs – Massive Open Online Courses) מספקים גישה לתכנים המופקים על ידי מיטב המרצים והאוניברסיטאות המובילות בעולם, כגון סטנפורד, MIT והרווארד, כמו גם ממומחים עולמיים שאינם שייכים לעולם האקדמי.

בישראל, הפלטפורמה הלאומית ללמידה דיגיטלית היא קמפוס IL, המציעה מגוון רחב של קורסים חינמיים.

היתרונות המרכזיים של הקורסים המקוונים הם האפשרות ללמוד מכל מקום בעולם בקצב אישי ובזמן נוח למשתמש. הקורסים המקוונים גם לרוב זולים יותר מאשר לימודים פורמליים במוסדות אקדמיים. בחלק מהמקרים, ישנם גם קורסים חינמיים אפילו של המוסדות היוקרתיים ביותר.

עם זאת, חיסרון משמעותי של הקורסים המקוונים כיום הוא אינטראקציה אנושית עם מרצים וסטודנטים פחותה בהשוואה לביתות מסורתיות, מה שעלול להגביל את חוויית הלמידה. יתר על כן, במקצועות הדורשים עבודה מעשית, כמו הנדסה או רפואה, הלמידה המקוונת אינה מספקת את אותה רמת הכשרה מעשית שמספקות ביתות פרונטליות, בשל מוגבלות הגישה למעבדות, ציוד מתקדם ומשאבים אחרים הנמצאים במוסדות האקדמיים.

זאת ועוד, הלמידה העצמית מחייבת רמת משמעת ומוטיבציה גבוהה מצד הלומדים. תלמידים מסוימים עשויים להתקשות בשמירה על קשב לאורך הלמידה ללא משובים מידיים ואיכותיים שניתנים על ידי מורים במוסדות לימוד פורמליים.

חשוב לציין כי למרות שקורסים מקוונים מציעים תעודות גמר, לא כל המעסיקים רואים בתעודות אלו כחלופה שוות ערך לתארים אקדמיים מסורתיים. תעודות מהכשרות עצמאיות לא תמיד מתקבלות בהוכחה מספקת לידע ולמיומנויות הנדרשות בשוק העבודה.

ז. לימוד עצמי באמצעות סרטוני הדרכה ועצות

דרך יעילה ומגוונת ללמוד נושאים חדשים ולהתפתח באופן אישי ומקצועי היא באמצעות סרטונים המופקים על ידי גופים ואנשים פרטיים ומופצים ברשתות החברתיות. לימוד עצמי דרך פלטפורמות חברתיות מאפשר לכל אחד ללמוד בקצב שלו, בזמן שנוח לו ובתחום שמעניין אותו, תוך ניצול התכנים החינמיים והעשירים הזמינים באינטרנט. להלן מספר דוגמאות:

- **ערוץ "TED-Ed" ביוטיוב** מציע מגוון רחב של סרטוני הדרכה וחינוך בכל תחומי המדע, החברה והתרבות. הסרטונים מספקים מידע מרתק ומעשיר בנושאים מגוונים.
- **פרופיל "yogawithadriene" באינסטגרם.** מדריכת יוגה פופולרית המפרסמת סרטונים ותמונות עם תרגולי יוגה, טיפים לבריאות ורוגע, ומדיטציה. ניתן למצוא סרטונים קצרים להדרכה יומית.
- **חשבון "drjuliesmith" בטיקטוק.** ד"ר ג'ולי סמית, פסיכולוגית קלינית, מציעה טיפים וכלים לניהול מתח, חרדה ובריאות נפשית בסרטונים קצרים וברורים.
- **עמוד "CreativeLive" בפייסבוק** מספק הדרכות מקצועיות בתחומים כמו צילום, עיצוב ומוזיקה.

חשיבות הכישורים הרכים

בעולם התעסוקה המודרני, הדרישות מהמועמדים לעבודה ומהעובדים עצמם משתנות ללא הפסקה. בעוד שכישורים טכניים ומקצועיים נותרו חשובים, עולה כעת ההכרה בחשיבותם של "כישורים רכים" (Soft Skills).

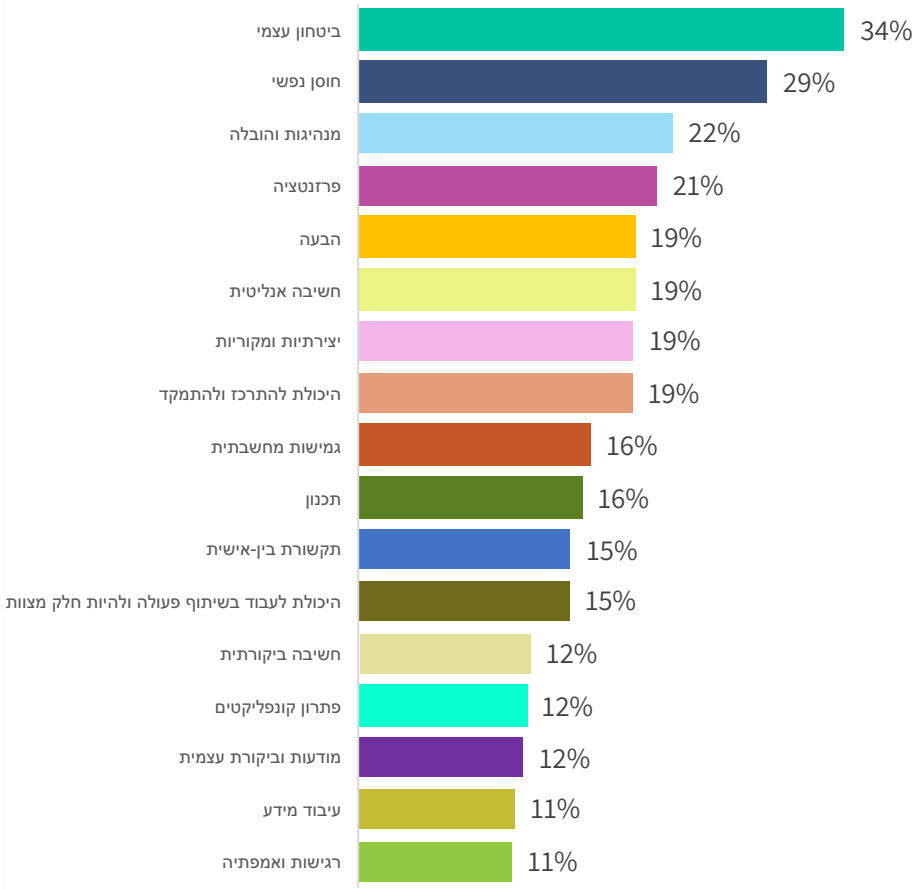
כישורים רכים שונים מידע מקצועי או טכני (כישורים קשים). הם כוללים יכולות אישיות, התנהגויות ומיומנויות בין־אישיות שמאפשרות לאדם ליצור, לפתור בעיות, לתקשר ביעילות ולעבוד בהרמוניה עם אחרים. בניגוד לכישורים טכניים, שניתן לרכוש בעיקר באמצעות לימודים והכשרה מקצועית, כישורים רכים תלויים יותר בתכונות האישיות של כל אדם, אם כי ניתן לפתחם ולשפרם באמצעות צבירת ניסיון, בעיקר בעבודת צוות, הכשרה ולמידה מתמשכת, כולל מנטורינג וליווי אישי, משובים והערכה (רשימת כישורים רכים ראו בשאלה שניתנה בסקר).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתברת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q12

כישורים רכים הם מיומנויות אישיות ובין־אישיות שאינן קשורות ישירות לידע טכני או מקצועי, אלא יותר ליכולות האישיות הכלליות של האדם, שחשיבותן בעולם התעסוקה עולה בשנים האחרונות.
בחר מתוך הרשימה שלהלן 3 כישורים רכים שאותם תרצה לשפר בעתיד:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	37%	30%	23%	22%	20%	19%	19%	22%	21%	19%	20%	15%	16%	14%	14%	10%	11%
	ערבים	22%	23%	26%	34%	23%	20%	19%	15%	19%	21%	14%	19%	22%	11%	21%	14%	12%
מגדר	אישה	38%	34%	20%	23%	18%	20%	16%	18%	13%	13%	11%	12%	10%	10%	10%	10%	12%
	גבר	30%	23%	24%	19%	19%	22%	20%	18%	16%	16%	13%	13%	11%	12%	12%	12%	12%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	36%	28%	23%	24%	20%	20%	20%	16%	16%	14%	14%	17%	11%	11%	10%	11%	11%
	מסורתי	38%	35%	19%	20%	18%	19%	19%	21%	16%	13%	17%	9%	14%	14%	9%	9%	14%
	דתי	36%	24%	20%	20%	22%	17%	25%	22%	12%	18%	19%	14%	13%	5%	8%	14%	11%
גיל	16-18	40%	30%	22%	22%	18%	17%	18%	16%	12%	16%	16%	17%	10%	10%	7%	17%	12%
	19-21	31%	31%	24%	21%	20%	20%	23%	18%	21%	15%	12%	11%	12%	10%	14%	11%	8%
	22-25	31%	25%	20%	20%	21%	21%	17%	21%	15%	16%	17%	16%	11%	14%	15%	16%	13%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	40%	30%	23%	23%	16%	16%	18%	13%	13%	17%	18%	17%	15%	11%	7%	17%	11%
	בשירות צבאי	36%	27%	17%	20%	26%	19%	18%	13%	20%	18%	15%	17%	12%	9%	11%	17%	9%
	משוחרר	35%	30%	21%	24%	22%	17%	22%	16%	16%	20%	15%	10%	10%	13%	12%	10%	9%
	לא התגייס	32%	37%	19%	16%	18%	16%	26%	13%	12%	29%	15%	7%	10%	11%	11%	7%	15%
השכלה	לומד לבגרות	39%	30%	22%	21%	19%	16%	17%	15%	12%	12%	19%	17%	14%	14%	9%	17%	16%
	ללא ת. בגרות	39%	26%	15%	17%	17%	15%	26%	26%	12%	18%	11%	9%	9%	10%	9%	9%	19%
	בעל ת. בגרות	33%	29%	24%	19%	18%	20%	20%	20%	16%	13%	13%	18%	13%	12%	11%	18%	11%
	לומד / בעל ת. מקצועית	38%	37%	19%	20%	21%	19%	13%	17%	21%	21%	15%	9%	10%	14%	9%	9%	9%
	לומד לתואר ראשון	29%	21%	21%	25%	23%	25%	21%	18%	18%	22%	18%	10%	16%	8%	10%	10%	6%
	בעל תואר ראשון	35%	36%	17%	26%	16%	13%	23%	25%	20%	15%	14%	11%	19%	7%	13%	7%	4%
מצב משפחתי	פנוי/ה	34%	27%	21%	20%	20%	19%	19%	16%	16%	15%	15%	16%	12%	12%	12%	11%	12%
	בזוגיות	32%	33%	28%	23%	18%	17%	19%	17%	14%	15%	15%	13%	12%	11%	12%	10%	8%
	נשוי/ה	42%	32%	12%	21%	17%	18%	25%	18%	24%	16%	16%	6%	7%	7%	7%	17%	11%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	35%	29%	22%	24%	19%	19%	22%	17%	17%	15%	15%	14%	12%	11%	12%	10%	10%
	סביר	33%	30%	22%	14%	22%	19%	11%	24%	16%	15%	15%	15%	12%	13%	13%	13%	13%
	סה"כ רע	30%	23%	24%	22%	16%	23%	25%	14%	12%	19%	16%	20%	7%	11%	11%	12%	14%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	34%	36%	19%	18%	22%	19%	20%	21%	18%	15%	12%	11%	9%	14%	12%	11%	11%
	ארבע יחידות	35%	25%	25%	19%	18%	19%	17%	19%	16%	15%	15%	18%	13%	12%	12%	11%	13%
	חמש יחידות	33%	25%	22%	25%	19%	20%	21%	17%	15%	18%	18%	15%	12%	10%	13%	11%	8%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 72
מתוך 408

Q12 ממצאים עיקריים

- מבין 17 הכישורים הרכים שהוצגו למשתתפי הסקר, 34% ציינו כי הם היו רוצים לשפר את הביטחון העצמי שלהם, ו־29% את החוסן הנפשי. שני הכישורים הללו נבחרו בשיעורים גבוהים בכל החתכים שנבדקו.
- בנוסף, 22% רצו לשפר את יכולת המנהיגות וההובלה, ו־21% את יכולת העמידה בפני קהל (פרזנטציה). התמונה המצטיירת היא של דור המתמודד עם תלותיות גבוהה ודימוי עצמי בעייתי, לצד מודעות עצמית גבוהה לנקודות החולשה הללו ונכונות להיחשף ולשתף בקשיים – תכונה חיובית שלא הייתה נפוצה בדורות קודמים.

עם זאת, ניתן להתייחס לנתונים הללו מזווית נוספת: הרשתות החברתיות ותוכניות הריאליטי מקדמות את המסר שהצלחה והערכה חברתית נשענות על אסרטיביות, מוחצנות ודומיננטיות. תכונות כמו ביישנות, מופנמות או צניעות נתפסות כחולשות שיש להתגבר עליהן. השאיפה להיראות מצליחים ומשפיעים יוצרת תסכול אצל אלה שמתקשים לעמוד בציפיות הללו, מה שעלול להוביל לירידה בביטחון העצמי ובהערכה עצמית נמוכה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 73
מתוך 408

ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה

כפי שתואר קודם, הכישורים הרכים הם בראש ובראשונה תלויי גנטיקה, אך לסביבה שבה כל דור מתבגר יש תפקיד משמעותי בעיצובם, לחיוב או לשלילה. דור ה־Z התבגר בסביבה ייחודית מבחינה היסטורית בשני היבטים: (א) חברה שבה הדיגיטל, ובעיקר השימוש במכשירים סלולריים, מהווים חלק בלתי נפרד מחוויית היסוד ומשפיעים לא רק על סגנון החיים, אלא גם על דפוסי החשיבה והתפיסה. (ב) חברה שבה הסמכות המסורתית של הורים, מורים ומנהיגים הלכה ונחלשה.

הצעירים של דור זה מביאים עימם יתרונות רבים לעולם העבודה החדש, אך יש בהם גם תכונות שיוצרות קשיים ואתגרים לא פשוטים, הן עבורם והן עבור מעסיקיהם.

דור ה־Z נכנס לשוק העבודה מצויד במגוון כישורים ומיומנויות ייחודיים המהווים יתרונות משמעותיים, אך גם מציבים חסרונות מסוימים. הנה כמה מהיתרונות הבולטים של הדזניקים:

- **שליטה בטכנולוגיה דיגיטלית.** צעירי דור ה־Z נולדו לתוך עידן הדיגיטל, ולכן אין להם חשש מטכנולוגיה. הם שולטים בה באופן טבעי, מיומנים בהקלדה מהירה ומוכנים לנסות כל חידוש טכנולוגי. כמו כן, הם מיומנים יותר מכל דור אחר בלמידה עצמית באמצעות כלים דיגיטליים, בעיקר באמצעות סרטונים.
- **גמישות והתאמה.** הם בדרך כלל מפגינים יכולת טובה להסתגל לשינויים ולהתמודד עם מצבים חדשים ובלתי צפויים.
- **שליטה במדיה החברתית.** בעולם השיווק המודרני, שם החשיפה המהירה והרחבה חשובה מאי פעם, היכולת לייצר תוכן שמגיע לקהל רחב במהירות הופכת את הצעירים למשאב יקר ערך עבור מותגים וחברות. הדור הצעיר גדל בתוך עולם דיגיטלי שבו המדיה החברתית היא חלק בלתי נפרד מהחיים היומיומיים. הם לא רק משתמשים פאסיביים בפלטפורמות כמו אינסטגרם, טיקטוק, וסנאפצ'ט, אלא גם יוצרים ומפיצים תוכן באופן פעיל. היכולת להבין את הניואנסים של כל פלטפורמה – כמו סוג התוכן שמושך משתמשים, תזמון הפרסום, ואופן יצירת תגובה רגשית או מעורבות של הקהל – מאפשרת לצעירים לשווק בצורה טבעית ואפקטיבית. הם מזהים טרנדים במהירות ויודעים כיצד לנצל אותם לפני שהם מתיישנים, מה שיכול להוביל ליצירת תוכן ויראלי שמגיע למיליוני אנשים בתוך זמן קצר.

  בנוסף, לצעירים יש הבנה אינטואיטיבית של השפה והסגנון שמדבר אל הקהל הצעיר יותר, אשר מהווה פלח שוק חשוב בעולם השיווק הדיגיטלי. היכולות הללו מאפשרות להם ליצור קמפיינים שמרגישים אותנטיים ורלוונטיים יותר, בשונה מקמפיינים מסורתיים שמנוהלים על ידי צוותים מבוגרים יותר, שלעיתים מתקשים להתאים את המסרים לשפה התרבותית העדכנית.
- **שליטה באנגלית.** דור ה־Z נחשף לתוכן באנגלית בהיקף רחב יותר מאשר דורות קודמים, בעיקר בזכות סדרות טלוויזיה, סרטים, משחקי וידאו ותוכן אינטרנטי מגוון. חשיפה משמעותית זו מאפשרת לצעירים רבים ברחבי העולם, כולל בישראל, לתקשר בשפה הבינלאומית החשובה ביותר בצורה שוטפת ובביטחון רב יותר.

  יתרון זה משמעותי במיוחד בעולם התעסוקה הגלובלי, שבו אנגלית מהווה את השפה השולטת בתחומים רבים, כגון טכנולוגיה, מדע, עסקים ושיווק. היכולת לתקשר באנגלית פותחת בפני בני דור ה־Z הזדמנויות רבות יותר, שכן היא מאפשרת להם לעבוד עם צוותים בינלאומיים, לגשת למידע ומחקרים עדכניים, ולהשתתף בקלות בכנסים וסמינרים ברחבי העולם.

  בנוסף, שליטה באנגלית מאפשרת לדור ה־Z להיחשף למגוון רחב יותר של מקורות מידע וללמוד נושאים חדשים באופן עצמאי דרך האינטרנט, שם רוב התוכן הזמין הוא באנגלית.
- **הכרה בקשיים וחולשות.** בניגוד לדורות קודמים, ששמרו בקנאות על פרטיותם וחונכו לאיפוק רגשי ולשמירה על תדמית חזקה (בעיקר הגברים), דור ה־Z גדל בתקופה שבה יש דגש גובר על תקשורת רגשית פתוחה. האתוס הפסיכולוגיסטי מציב במרכז את הרעיון

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 74
מתוך 408

של חקר עצמי, מודעות עצמית ושיתוף ברגשות, מה שמאפשר לצעירים לזהות קשיים פנימיים, להכיר בחולשות ולחפש פתרונות, כולל פנייה לסיוע.

המאפיין הזה גם מסייע לדור ה־Z לפתח גישה הומוריסטית כלפי חולשותיהם ומצבים לא נוחים, מה שמסביר את היכולת שלהם לצחוק על עצמם ולהגחיך מצבים.

הפתיחות הזו חשובה לעולם התעסוקה משום שהיא מאפשרת לעובדים להתמודד עם אתגרים באופן מודע ומכוון יותר, לתקשר טוב יותר עם אחרים ולהתאים את עצמם לסביבות משתנות.

- **שיתופיות.** הנטייה של צעירים מדור ה־Z לשתף מידע וחוויות ביניהם מהווה יתרון משמעותי בשוק התעסוקה ממספר סיבות: השיתוף מעודד תקשורת פתוחה שמסייעת לפתרון בעיות מהיר וליצירת סביבה תומכת; השיתוף מאפשר לעובדים ללמוד זה מזה, לפתח כישורים חדשים ולהתאים את עצמם במהירות לטכנולוגיות חדשות או לאתגרים חדשים; שיתוף מידע בין עובדים מאפשר גישה למגוון רחב של דעות ותובנות; השיתופיות מאפשרת לעובדים להסתגל בקלות למצבים משתנים, שכן הם מקבלים תמיכה ומידע חיוני בזמן אמת מהקולגות שלהם.
- **עבודת צוות טובה.** רבים מהם חיים ב"להקות חברים", ולכן הם מיומנים ואוהבים לעבוד בצוותים, עם יכולת גבוהה לשיתוף פעולה, סובלנות וקשב הדדי.
- **רב־תרבותיות וסובלנות.** דור ה־Z הוא הדור עם הפרופיל הדמוגרפי הרב־תרבותי ביותר בהיסטוריה, והם נוטים להפגין סובלנות גבוהה כלפי אנשים מרקעים מגוונים, כולל בזוגיות רב־תרבותית ורב־מגדרית (נתונים, ראו למשל The European Parliament, September 2021). תכונות אלו מקדמות דמוקרטיזציה ופלורליזם בעולם העבודה.
- **רגישות לצדק.** צעירי דור ה־Z מגלים רגישות ומחויבות חזקות להוגנות ושוויון במגוון תחומים, כולל מגדר, אתניות, ותעסוקה. הם דורשים סביבה שוויונית ומכבדת, ודוחפים לשינויים חברתיים המקדמים צדק חברתי גם בשוק העבודה. עמידתם על ערכים אלו לא רק משפיעה על התרבות הארגונית, אלא גם מייצרת מקומות עבודה מגוונים והוגנים יותר, אשר תורמים ליצירת סביבה מכילה ולחיזוק תחושת השייכות של כל העובדים.

  הדגמה לחשיבות הרבה שמייחס הדור הצעיר בישראל לשוויון מגדרי ניתן למצוא בסקר שנערך בשנת 2022 בקרב בני 18–34: כ־78% מהצעירים היהודים הגדירו שוויון מגדרי כ"חשוב" או "חשוב מאוד". עוד עולה מהסקר כי ככל שרמת הדתיות גבוהה יותר, כך התמיכה בשוויון מגדרי פוחתת. בקרב הצעירים הערבים, כ־72% דירגו שוויון מגדרי כ"חשוב מאוד". העלייה בתמיכה בשוויון מגדרי בקרב צעירים ערבים נובעת במידה רבה מתהליך הישראליזציה של החברה הערבית, המוביל לשינויים במערכת היחסים בין המינים. בנוסף, הדיון המתפתח בחברה הערבית בישראל על תפקידה ומעמדה של האישה תורם אף הוא למגמה זו (ג'ובראן ואח', 2023).
- **זרימות מחשבתית.** מחקרים מראים כי המוח האנושי מסתגל לסביבה הדיגיטלית על ידי פיתוח מיומנויות כמו עיבוד מידע מהיר, סינון מידע שאינו רלוונטי וזיהוי תבניות. צעירים מגיבים בזריזות לגירויים דיגיטליים, מפגינים יכולת מרשימה בעבודה על מספר משימות במקביל והם מאופיינים גם בקואורדינציה פיזית טובה.
- **אקלים עבודה נעים.** כמו דור ה־Y, גם דור ה־Z מביא עמו גישה מאוזנת ובריאה יותר לעבודה בהשוואה לדורות הקודמים. הם מערערים על ההיררכיות הנוקשות והאווירה חמורת הסבר שאפיינו את עולם העסקים המסורתי, ובמקום זאת מטפחים אקלים עבודה פתוח, שבו הנאה, כיף וחברותא הם חלק בלתי נפרד מהשגרה.

מצד שני, הדור הזה מציב לא מעט אתגרים לעולם התעסוקה, הן בשל התמכרותו לדיגיטל והן בשל התנאים המגוננים שבהם גדל. אמנם קשה להוכיח תכונות דוריות באופן אמפירי, במיוחד בהיעדר נתונים היסטוריים ברי השוואה, אך כמעט כל אנשי החינוך והתעסוקה שעמם שוחחנו, כולל במחקרנו הקודם על דור ה־Y (ראו אלמוג ואלמוג, 2015), הציגו את האתגרים הטיפוסיים הבאים:

- **בשלות מעוכבת.** בדומה לבני דור ה־Y, ואף יותר מכך, בני דור ה־Z מתבגרים לאט ומגיעים לבשלות אינטלקטואלית ורגשית רק בשלהי שנות ה־20 לחייהם. המשמעות היא שהם נכנסים "לא אפויים" לעולם המבוגרים.

עם זאת, יש להתייחס בזהירות להכללה זו לגבי צעירים בישראל היום. בחמש השנים האחרונות הם התמודדו עם שלושה משברים לאומיים משמעותיים: משבר הקורונה, משבר

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 75
מתוך 408

הרפורמה המשפטית ומשבר הטבח של ה־7 לספטמבר ומלחמת חרבות ברזל, שהעמידו אותם בחזית ואילצו אותם לקחת אחריות. משברים אלו עשויים ליצור אפקט U: מצד אחד, לעכב עוד יותר את תהליך ההתבגרות, ומצד שני, להאיץ אותו.

קשיי קשב וריכוז. בעיית הקשב והריכוז בקרב הדור הצעיר, אינה חדשה, אך בשנים האחרונות היא קיבלה ממדים חדשים והפכה לשכיחה יותר, ככל הנראה עקב השינויים הסביבתיים, החברתיים והטכנולוגיים. לתופעה זו יש סיבות רבות שלא נוכל לעסוק בהן כאן בהרחבה. נסתפק בציון כמה מהעיקריות:

- יש הגורסים שלא מדובר בעלייה אמיתית בהפרעות קשב וריכוז, אלא במודעות גוברת שמובילה לאבחון מדויק יותר – ואולי גם לאבחון יתר.
- הדור הצעיר בישראל גדל בעידן דיגיטלי מהיר, שבו המסכים ממלאים תפקיד מרכזי בחיי היומיום. הגירויים הבלתי פוסקים שמספקים המכשירים הדיגיטליים – טלפונים חכמים, טלוויזיה, מחשבים ומשחקי וידאו – תורמים לפגיעה ביכולת הקשב והריכוז. החשיפה המתמדת לתכנים מהירים ומתחלפים מקשה עליהם להתמקד במשימה אחת לאורך זמן ולהתמודד עם פעילויות הדורשות סבלנות והתמדה.
- הלחץ החברתי והחינוכי שמופעל על ילדים ונוער בישראל להצליח ולהצטיין בלימודים, לצד הבגרות המעוכבת שלהם, מהווים גורם נוסף להופעת תסמיני הפרעות הקשב, שכן לעיתים התגובה ללחץ יתר היא התנתקות.

התרופות, בעיקר ממשפחת הממריצים הפסיכואקטיביים (בגון ריטלין וקונצרטה), הפכו לפתרון שכיח להתמודדות עם בעיות קשב וריכוז. אמנם במקרים רבים התרופות מסייעות לילדים ונערים להתמקד ולשפר את תפקודיהם הלימודיים, אך השימוש הגובר בהן מעורר חששות כבדים, מהסיבות הבאות:

- מדובר בתרופות בעלות פוטנציאל להתמכרות, במיוחד כשנעשה בהן שימוש קבוע וללא פיקוח רפואי צמוד. התרופות משפיעות על מערכת העצבים המרכזית ועלולות לגרום לתחושות אופוריה, מה שמוביל חלק מהמשתמשים להעלות את המינון על דעת עצמם או להשתמש בהן מחוץ להקשר הרפואי – למשל, כמעין "סמי ריכוז" בזמן בחינות.
- השימוש בתרופות הללו עשוי לעיתים לשמש כפתרון מהיר ונוח עבור הורים ומערכת החינוך, מבלי להתמודד עם הגורמים העמוקים יותר של הבעיה. במקום לבחון את ההשפעות של אורח החיים המודרני, התזונה, חוסר השינה או בעיות רגשיות, התרופות נרשמות לעיתים כפתרון יחיד, תוך התעלמות מההקשרים הרחבים יותר שבהם מתפתחת הבעיה.

בעיית הקשב והריכוז, אשר נראית בולטת יותר בדור הנוכחי, לצד השימוש הנפוץ בתרופות לטיפול בה, מציבים אתגר לא פשוט לעולם העבודה. מצד אחד, תרופות לטיפול בהפרעות קשב וריכוז יכולות לשפר באופן ניכר את יכולת ההתמקדות והניהול העצמי של העובדים הסובלים מהפרעות אלה. עבור רבים מהם, השימוש בתרופות מאפשר תפקוד יעיל יותר, עמידה בלוחות זמנים, ושיפור באיכות הביצועים בעבודה. עובדים המשתמשים בתרופות מדווחים לעיתים על יכולת טובה יותר להתמודד עם משימות מורכבות, לשמור על שגרת עבודה רציפה, ולהתנהל בצורה מאורגנת יותר.

מצד שני, השימוש הקבוע בתרופות ממריצות עלול להוביל לתופעות לוואי כמו חרדה, דיכאון או עצבנות, שיכולות לפגוע ברווחת העובד ובתפקודו המקצועי. בנוסף, קיים חשש להתמכרות או לשימוש יתר בתרופות, מה שעלול לגרום לקשיים תפקודיים בטווח הארוך.

זאת ועוד, השימוש בתרופות ממריצות מעלה שאלות אתיות בנוגע לתחרותיות בעבודה. למשל, האם זה הוגן שעובדים שנוטלים תרופות אלה ישיגו יתרון תפקודי על פני עובדים עמיתים שאינם משתמשים בהן? במקומות עבודה תחרותיים במיוחד, ישנם מקרים בהם עובדים חשים לחץ להשתמש בתרופות כדי לעמוד בדרישות ולהתחרות עם אחרים.

בנוסף, עולה השאלה האם ארגונים מסתמכים יתר על המידה על התרופות כפתרון לבעיות קשב וריכוז, במקום להתאים את סביבת העבודה לצרכים של עובדים עם ADHD. במקום להסתמך רק על טיפול תרופתי, ארגונים יכולים לשקול שינויים מבניים כמו שעות עבודה גמישות, הפחתת הסחות דעת בסביבת העבודה, והדרכות לשיפור הניהול העצמי.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

מיקוד עצמי שגולש לא אחת לנרקיסיזם. סוגיית המיקוד העצמי של צעירים שנויה במחלוקת, בשל גורמים תרבותיים (כמו השפעת התקינות הפוליטית), פסיכולוגיים (הקושי של המבוגרים בימינו למתוח ביקורת על ילדיהם ונכדיהם) ומדעיים (הקושי למדוד את התופעה ולהשוותה לדורות קודמים). מצדדי הטענה שדור ה־Y, וביתר שאת דור ה־Z, מאופיינים במיקוד עצמי, מצביעים על שני גורמים: (א) הם דור שהורגל בעיקר לקבל ופחות לתת, משום שהוריהם פינקו אותם ודאגו להסיר מכשולים מדרכם. (ב) המדיה הדיגיטלית מעצימה התנהגויות נרקיסיסטיות. זאת מכמה סיבות:

- המדיה החברתית מעודדת שיתוף תוכן שמטרתו לעורר תגובות חיוביות כמו לייקים, תגובות נלהבות ושיתופים, מה שמוביל לתלות גוברת בתמיכה חיצונית לצורך תחושת ערך עצמי.
- המדיה החברתית יוצרת תחושה של תחרות מתמדת על תשומת הלב וההערכה של המגיבים. ההשוואות בלתי פוסקות לחיים 'מושלמים' שמוצגים בפלטפורמות כמו אינסטגרם ופייסבוק, מעודדות התנהגויות נרקיסיסטיות.
- במאמץ לזכות בהכרה, אנשים מנסים להציג את חייהם בצורה האטרקטיבית ביותר, מה שמוביל לעיסוק יתר במראה חיצוני ובחוויות שטחיות.
- המדיה החברתית מאפשרת לאנשים לבנות ולתחזק זהות דיגיטלית המשקפת את התפישה העצמית שלהם, ולא בהכרח את המציאות.
- המדיה החברתית מטשטשת את הגבול בין הפרטי לפומבי, מה שמוביל לשיתוף יתר של פרטים אישיים במטרה לקבל תשומת לב ואישור.
- הצורך המתמיד להרגיש נאהב ומוערך על ידי קהל רחב יוצר תחושת נרקיסיזם ומגביר את התלות בתמיכה חיצונית.
- תלות זו בתשומת לב מאחרים יכולה להוביל לערך עצמי פגיע ולא יציב, התלוי באישור חיצוני ולא בתחושת ערך פנימית.
- ההתמקדות המרובה בעצמי ובבניית דימוי עצמי מושלם גורמת לעיתים לירידה באמפתיה וביכולת להתחבר ולהבין את רגשותיהם של אחרים.
- השוואות חברתיות בלתי פוסקות ולחץ לשמור על דימוי מושלם עשויים להוביל לדיכאון וחרדה בקרב אנשים שאינם מצליחים לעמוד בציפיות הבלתי מציאותיות של המדיה החברתית.

חרדה ודיכאון. הנטיות לחרדה ודיכאון, הנפוצות בקרב דור ה־Z יותר מאשר בקרב דורות אחרים, פוגעות בריכוז וביכולת קבלת ההחלטות, ומובילות לתשישות ושחיקה מהירה. בנוסף, הן מגבירות את הסיכוי להיעדרויות מהעבודה, פוגעות ביכולת לבנות מערכות יחסים בריאות עם עמיתים ומנהלים, ומעלות את הסיכוי לעזיבה מהירה של מקום העבודה.

קשיים בפיתוח עצמאות, ביטחון עצמי ומנהיגות. דור זה פיתח תלות גבוהה בהורים, במשפיענים, בחברים ובטכנולוגיה, ונוטה להמתין להוראות הפעלה ולא לקבל החלטות באופן עצמאי. מאפיין זה מציב אתגר מיוחד בתחום הטכנולוגי, שבו נדרשים יוזמה, ביטחון עצמי ותעוזה לפרוץ גבולות ולהוביל חדשנות.

חשש מעימותים. היכולת להביע דעה לא מקובלת בצורה גלויה ואסרטיבית, להיאבק על עקרונות ולהתעמת עם קולגות ומנהלים למען מטרה ראויה הם מרכיבים חיוניים לעבודת צוות יעילה ולמנהיגות אפקטיבית. לכן, הנטייה של דור ה־Z להימנע מעימותים וממאבקים, במאמץ לשמור על הרמוניה בכל מחיר, מהווה מכשול משמעותי בשוק התעסוקה.

לא מעבר למינימום. תכונה בולטת באופי הישראלי־המסורתי היא מה שמכונה בסלנג המקומי "ראש גדול". אדם "עם ראש גדול" אינו מסתפק בביצוע המשימות המוטלות עליו בלבד; הוא חושב מעבר לנדרש, שואף לשפר תהליכים, לוקח על עצמו משימות נוספות, ואף מציע רעיונות חדשים. גישה זו מבטאת מעורבות אישית ורצון לראות את התמונה הכוללת, מעבר לתפקיד הצר.

במקום העבודה, עובד "עם ראש גדול" הוא נכס עבור מנהליו, שכן ניתן לסמוך עליו שיבצע את המשימות בצורה מיטבית, ייזום פעולות לשיפור העבודה או הפרויקט, ויהיה מוכן לקחת אחריות על תוצאות מעבר לציפיות ממנו. לעיתים קרובות מדובר בעובד יצירתי המציע פתרונות לאתגרים שלא הוגדרו במדויק במסגרת תפקידו.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

מורים, מדריכים, מעסיקים ומנהלים רבים שעמם שוחחנו ציינו כי תכונה זו נעדרת לעיתים קרובות אצל הצעירים כיום, והוחלפה במידה רבה בהיפוכה – "ראש קטן".

קושי מילולי. דור ה־Z מצטיין בתקשורת באמצעות המדיה האודיו־ויזואלית, אך מתקשה בכל הנוגע למדיום המילולי – קריאה, כתיבה והבעה בכתב. הקושי הזה משפיע על תפקודם בשוק התעסוקה בכמה היבטים: היכולת לנסח טקסטים ברורים, לכתוב מיילים מקצועיים ולהפיק דוחות היא חיונית כמעט בכל תחום; בעוד המדיה האודיו־ויזואלית מצטיינת בהעברת מסרים קצרים ותמציתיים, לעיתים נדרש מדיום מילולי כדי להעביר רעיונות מורכבים ועמוקים יותר; חולשה במיומנויות המילוליות עלולה להוביל לאי־הבנות, לעכב תהליכים ארגוניים חשובים, ולהשפיע לרעה על שיתוף הפעולה בין צוותים; תקשורת מילולית טובה גם הכרחית לפתרון קונפליקטים וניהול משא ומתן.

קושי בניהול זמן ובתעדוף משימות. תהליך תעדוף משימות כולל הערכת המשימות העומדות בפנינו והחלטה אילו מהן יש לבצע קודם. זה דורש זיהוי של חשיבות ודחיפות המשימות, והקצאת הזמן והמשאבים הנחוצים להן.

קושי בתעדוף משימות יכול לנבוע מחוסר בהירות לגבי מה באמת חשוב ומה דחוף, מה שמוביל לתחושת בלבול וחוסר יכולת להחליט היכן להתחיל.

תעדוף שגוי של משימות יכול גם לגרום לבזבוז זמן על פעילויות שאינן מועילות ולדחיית משימות חשובות עד לרגע האחרון. זה יוצר לחץ נוסף, עיכובים בהשלמת משימות ולעיתים גם מוביל לבישלון.

ניהול זמן ותעדוף משימות הם מיומנויות חיוניות להצלחה בחיים האישיים והמקצועיים. עם זאת, רבים מהצעירים בימינו מתקשים לשלוט בהן, עקב מספר גורמים:

- נטיית הדחיינות היא תופעה שכיחה המאפיינת אנשים בכל גיל, אך היא נפוצה במיוחד בקרב צעירים. ייתכן שהדבר נובע מהיעדר חינוך למשמעת, ובפרט למשמעת עצמית (למעט בתחומי הספורט), ומהסובלנות הרבה שמאפיינת את מערכת החינוך בכל הקשור למשמעת עצמית ואיחורים. אם איחרת לשיעור — זה לא קריטי. לא הגשת עבודה בזמן? אין בעיה, תגיש מאוחר יותר. סובלנות זו, המאפשרת דחייה מתמשכת של משימות, תורמת להעמקת הדחיינות ולחוסר בפיתוח מיומנויות ניהול זמן ומשמעת עצמית.

  זאת ועוד, רבים מהמבוגרים המשמעותיים בחיי הילדים, כגון הורים ומורים, נוטים להקל עליהם ולהסיר מכשולים וקשיים. הם מאפשרים לילדים לבחור במשימות קלות או נעימות יותר במקום להתמודד עם האתגרים המורכבים והמשמעותיים באמת.

- המהירות והלחץ של החיים המודרניים, יחד עם הציפיות הגבוהות מהסביבה החברתית והמקצועית, מגבירים את תחושת העומס ויוצרים תחושת שיתוק שמובילה לעיתים גם לנסגנות.

- הסחות דעת מתמידות, במיוחד מהמדיה הדיגיטלית, כמו הודעות טקסט, רשתות חברתיות ודוא"ל, מקשות על שמירה על ריכוז והשלמת משימות עד תום ובזמן.

קושי בהתמדה ובעבודה מונוטונית. כמעט כל עבודה כוללת מרכיבים מונוטוניים שאינם זוהרים ודורשים סבלנות ואורך רוח. למרות הפיתוי לחפש תפקידים שמספקים גירויים מתמידים ואדרנלין, המציאות היא שרוב העבודות – גם אלו שנראות מרגשות מבחוץ – כוללות רגעים רבים של שגרה ועבודה שחוזרת על עצמה. אלו הן המשימות השוטפות, התחזוקה היומיומית והפעולות הטכניות החיוניות להצלחת כל פרויקט, שאינן נושאות עמן זוהר או סיפוק מיידי.

היכולת להתמודד עם האספקטים המונוטוניים של העבודה היא חיונית להצלחה ארוכת טווח בכל תחום מקצועי. סבלנות, התמדה ואורך רוח הם הכלים שמאפשרים לעובדים להישאר ממוקדים ולהתקדם גם כאשר התגמולים אינם מיידיים. לעיתים דווקא במקומות שבהם העבודה שגרתית נבנות המיומנויות הנדרשות וההבנה העמוקה של התחום, מה שמוביל בסופו של דבר להישגים משמעותיים ולקריירה מספקת.

למרבה הצער, רבים מהצעירים מתקשים בעבודות מונוטוניות ומשתעממים במהירות, מה שמגביר את הסיכוי לעזיבה. עבורם, עבודה בסביבה נטולת גירויים או במשימות שחוזרות על עצמן – בין אם פיזיות או מנטליות – נתפסת כמשעממת ובלתי מספקת, דבר שיכול

להוביל לקושי בביצוען. לעיתים, כדי להקל על השעמום, הם עלולים למלא את משימותיהם תוך כדי גלישה בסלולרי, מה שמוביל לביצוע חלקי ולא יסודי של העבודה.

בנוסף, כאשר הצלחה או תגמול אינם מגיעים מיד אלא רק לאחר פרק זמן של השקעה, מי שמורגל לקבל תגמולים מהירים עלול להתקשות לשמור על המוטיבציה לאורך זמן.

סף שבירה נמוך. בעשורים האחרונים חלו שינויים בגישות החינוכיות ובדפוסי ההורות, תוך מתן דגש חזק יותר על תמיכה והגנה לצעירים. למרות שמגמה זו נושאת עמה יתרונות רבים, יש לה גם מחירים. כאשר נמנעים מתיקון טעויות, מהצבת אתגרים אמיתיים, וממתן ביקורת או ענישה, הצעירים לא מתנסים בהתמודדות עם כישלון ולא מפתחים את החוסן הנפשי הנדרש להתמודד עם קשיים, אכזבות, משברים ונפילות זמניות.

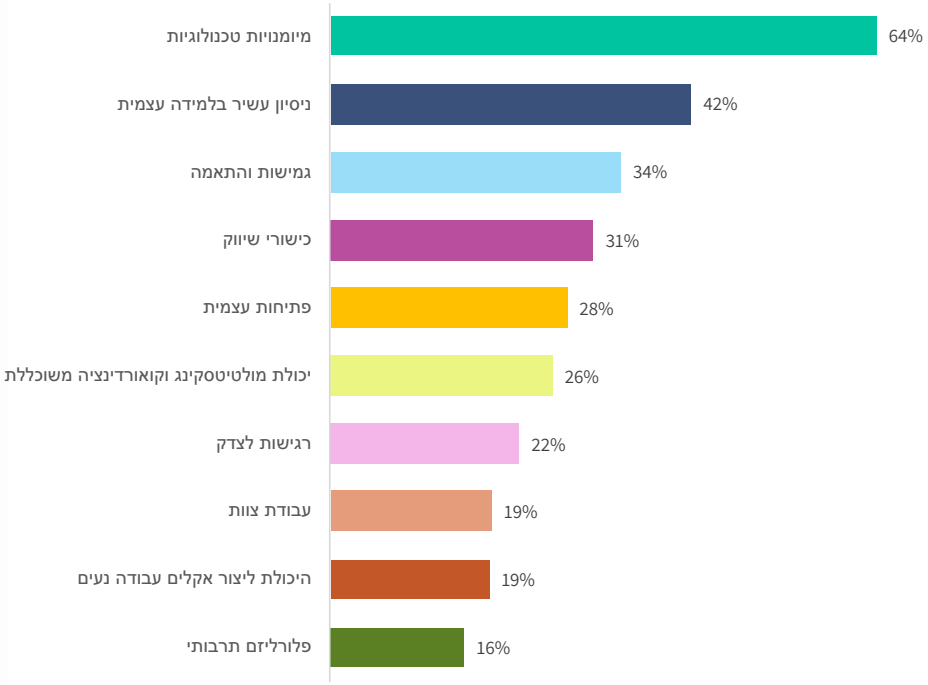
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 79
מתוך 408

Q13 דור ה־Z נכנס היום לשוק העבודה עם מגוון יתרונות בולטים. ציין מבין הבאים את שלושת היתרונות הבולטים ביותר של הדור הצעיר בעיניך.

כלל המדגם

מגזר	יהודים	68%	44%	34%	32%	26%	27%	21%	17%	17%	15%
	ערבים	47%	34%	35%	27%	34%	21%	27%	27%	28%	20%
מגדר	אישה	65%	41%	34%	38%	26%	28%	23%	15%	15%	15%
	גבר	63%	43%	35%	24%	29%	24%	21%	22%	23%	16%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	70%	42%	34%	27%	25%	30%	22%	17%	15%	18%
	מסורתי	62%	45%	33%	38%	30%	25%	22%	15%	18%	13%
	דתי	75%	50%	33%	31%	24%	22%	16%	20%	19%	10%
גיל	16-18	67%	46%	31%	30%	27%	28%	23%	14%	19%	15%
	19-21	67%	43%	37%	32%	27%	24%	21%	18%	17%	14%
	22-25	58%	38%	34%	30%	29%	26%	22%	23%	21%	18%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	67%	47%	34%	30%	29%	28%	21%	13%	18%	14%
	רשירות צבאי	70%	42%	33%	28%	22%	31%	20%	19%	18%	15%
	משוחרר	68%	40%	35%	35%	27%	26%	22%	17%	15%	16%
	לא התגייס	69%	52%	29%	38%	28%	17%	18%	23%	14%	11%
השכלה	לומד לתגרות	61%	49%	37%	30%	29%	24%	22%	13%	18%	18%
	ללא ת. בגרות	42%	45%	30%	38%	35%	11%	42%	28%	22%	8%
	בעל ת. בגרות	66%	41%	32%	30%	26%	30%	22%	18%	20%	16%
	לומד / בעל ת. מקצועית	62%	44%	25%	47%	28%	24%	19%	22%	16%	14%
	לומד לתואר ראשון	66%	39%	41%	26%	29%	24%	20%	22%	19%	15%
	בעל תואר ראשון	69%	39%	35%	30%	27%	25%	23%	18%	18%	17%
מצב משפחתי	פנוי/ה	64%	44%	35%	28%	27%	26%	22%	20%	19%	16%
	בזוגיות	66%	36%	31%	40%	27%	29%	24%	15%	16%	17%
	נשוי/ה	61%	44%	33%	35%	36%	20%	20%	18%	25%	9%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	65%	43%	34%	31%	27%	26%	22%	17%	20%	15%
	סביר	63%	41%	35%	32%	30%	26%	21%	20%	18%	16%
	סה"כ רע	56%	40%	35%	26%	22%	30%	27%	26%	18%	21%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	62%	39%	33%	32%	33%	23%	26%	16%	21%	15%
	ארבע יחידות	61%	40%	30%	33%	28%	23%	24%	22%	20%	18%
	חמש יחידות	69%	47%	40%	27%	22%	32%	17%	18%	16%	13%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 80
מתוך 408

Q13 ממצאים עיקריים

- לא מפתיע שמיומנויות טכנולוגיות נתפסות כיתרון בולט (64%) של הדור בשוק העבודה. עם זאת, ייתכן שרבים מהמורים והמעסיקים אינם מודעים לכך שהצעירים מוכשרים גם בלמידה עצמית, הודות לניסיונם הרב בתחום הזה. כלומר, בשעה שהלמידה העצמית נתפסת על ידי הצעירים (ובצדק) כיתרון משמעותי בשוק התעסוקה (מדורגת שניה ברשימת היתרונות עם שיעור של 42%), נראה כי שהדור המבוגר לא מעניק להם את הקרדיט הראוי לכך – וייתכן שכתוצאה מכך מחמיץ את הפוטנציאל הטמון בהם.
- בנוסף, ישנם כישורים נוספים בקרב הצעירים, כמו פלורליזם תרבותי, יכולת לייצר סביבת עבודה נעימה, עבודת צוות ורגישות לצדק, שבאופן מפתיע אינם נתפסים כיתרון בשוק התעסוקה. ייתכן שהסיבה לכך היא שהמיומנויות הללו נראות לצעירים כמובנות מאליהן, אף שבפועל אין זה כך.

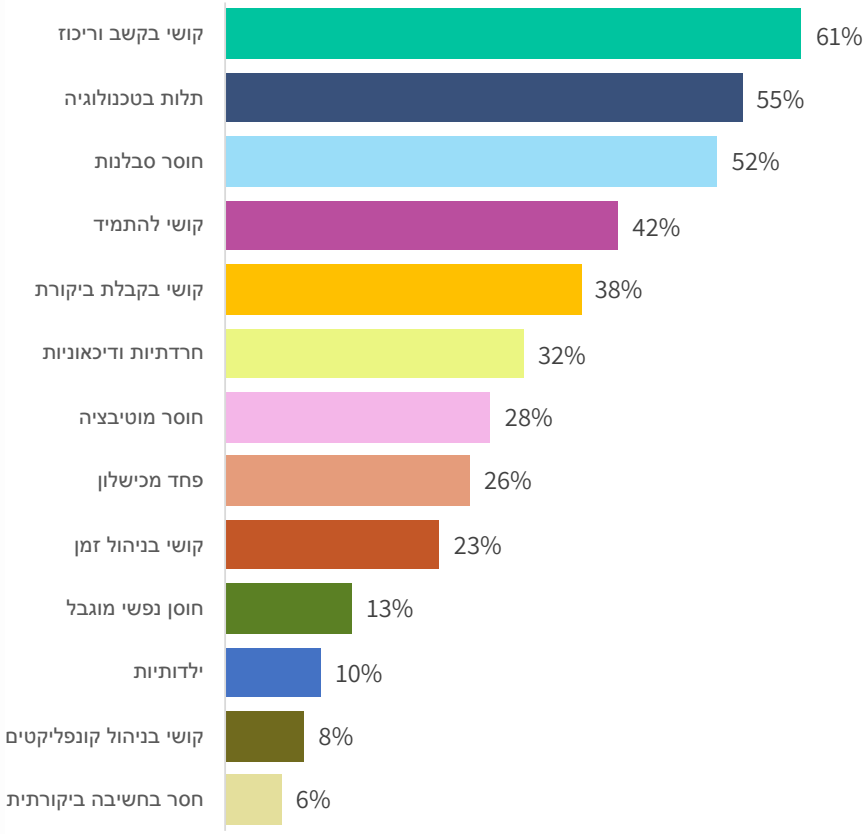
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q14 מדד ההסכמה למאפייני דור ה־Z

סיכום דעות המשיבים על מאפייני בני דורם.

מחושב כהפרש בין שיעור המשיבים שציינו כי אותו קושי מאפיין את בני דורם לבין שיעור המשיבים שציינו כי קושי זה לא מאפיין את בני דורם

כלל המדגם

מגזר	יהודים	70%	59%	57%	47%	41%	35%	30%	30%	24%	13%	11%	7%	4%
	ערבים	19%	33%	30%	16%	20%	16%	21%	6%	19%	16%	5%	14%	13%
מגדר	אישה	70%	60%	54%	47%	45%	41%	37%	27%	20%	11%	8%	8%	8%
	גבר	52%	49%	50%	35%	30%	22%	19%	25%	25%	16%	12%	9%	4%
דתיות	חילוני	70%	60%	54%	44%	37%	34%	25%	26%	13%	12%	10%	7%	-1%
	מסורתי	67%	57%	59%	52%	45%	36%	37%	34%	31%	20%	15%	12%	14%
	דתי	78%	64%	61%	46%	46%	37%	27%	34%	37%	-1%	8%	-3%	0%
גיל	16-18	71%	52%	54%	46%	42%	33%	28%	30%	31%	5%	12%	1%	0%
	19-21	61%	62%	52%	35%	40%	34%	34%	20%	16%	11%	8%	6%	1%
	22-25	52%	50%	50%	43%	31%	28%	24%	27%	21%	22%	10%	16%	15%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	72%	54%	58%	48%	45%	27%	28%	34%	31%	11%	16%	3%	4%
	בשירות צבאי	65%	54%	52%	38%	43%	45%	25%	24%	8%	5%	-5%	0%	0%
	משוחרר	71%	66%	57%	51%	38%	38%	29%	33%	24%	18%	18%	12%	7%
	לא התגייס	76%	66%	71%	52%	36%	29%	54%	18%	36%	12%	22%	26%	11%
השכלה	לומד/ת לבגרות	73%	51%	53%	48%	41%	29%	26%	35%	34%	15%	11%	4%	0%
	ללא ת. בגרות	61%	42%	67%	50%	57%	42%	50%	27%	36%	13%	34%	36%	20%
	בעל ת. בגרות	56%	53%	47%	40%	33%	32%	28%	20%	16%	11%	10%	4%	1%
	לומד/ בעל ת. מקצועית	71%	52%	51%	43%	48%	46%	40%	29%	36%	16%	22%	6%	27%
	לומד לתואר ראשון	54%	62%	55%	34%	34%	23%	19%	29%	17%	-1%	7%	11%	-1%
	בעל תואר ראשון	73%	66%	73%	47%	44%	35%	32%	27%	35%	17%	37%	29%	40%
מצב משפחתי	פנוי/ה	61%	53%	49%	41%	36%	29%	30%	24%	25%	11%	11%	11%	4%
	בזוגיות	65%	63%	62%	41%	43%	41%	26%	33%	12%	12%	-1%	11%	11%
	נשוי/ה	49%	42%	52%	45%	32%	23%	12%	29%	30%	-2%	13%	11%	11%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	66%	56%	56%	44%	43%	34%	28%	26%	26%	9%	11%	8%	3%
	סביר	55%	53%	47%	35%	28%	28%	29%	27%	19%	24%	11%	10%	12%
	סה"כ רע	37%	41%	29%	41%	21%	23%	23%	17%	10%	9%	-3%	7%	4%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	67%	54%	63%	51%	46%	31%	44%	37%	31%	24%	12%	19%	17%
	ארבע יחידות	48%	46%	40%	36%	27%	30%	18%	21%	17%	11%	10%	6%	2%
	חמש יחידות	69%	64%	55%	39%	42%	33%	24%	21%	22%	7%	9%	1%	0%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 82
מתוך 408

Q14 ממצאים עיקריים

- המשיבים נשאלו לגבי 13 קשיים אפשריים בשוק העבודה (שהתכתבו עם חולשותיהם), שנבחרו במטרה לבדוק עד כמה הם מסכימים שקשיים אלה אכן מאפיינים את בני דורם. המשיבים נשאלו על כל קושי בנפרד בנוסח הבא: "עד כמה קושי זה מאפיין את בני דורך". חשוב להעיר שהתוצאות עשויות להיות מעט "מלוכלכות", משום שאחוזים גבוהים מהמשיבים (בעיקר בקרב הערבים) בחרו באפשרות "לא יודע".
- הגרף משקף מדד הסכמה המחושב כהפרש בין שיעור המשיבים שהסכימו עם הקושי (שבחרו "מאפיין מאוד" או "מאפיין") לבין אלה שלא הסכימו ("מאד לא מאפיין" או "לא ממש מאפיין"). חשוב להדגיש כי עבור כל הקשיים, שיעור ההסכמה היה גבוה משיעור אי־ההסכמה, מה שמרמז על מודעות ופתיחות רבה של בני הדור הנוכחי.
- להלן רשימת הקשיים שהוצגו למשיבים, בסדר יורד לפי רמת ההסכמה שניתנה להם:
  - **קושי בקשב וריכוז:** הנטייה להיגרר אחר הסחות דעת כמו רשתות חברתיות ורעש סביבתי במהלך העבודה (73% הסכימו ו־12% לא הסכימו).
  - **תלות בטכנולוגיה:** הנטייה להסתמך יותר מדי על טכנולוגיות ולא להפעיל חשיבה עצמאית (69% הסכימו ו־14% לא הסכימו)
  - **חוסר סבלנות:** הנטייה לרצות תוצאות מידיות ולהתקשות בהמתנה (67% הסכימו ו־15% לא הסכימו).
  - **קושי להתמיד:** הקושי לשמור על רצף פעילות, לעמוד בהתחייבויות ולסיים משימות (61% הסכימו ו־19% לא הסכימו).
  - **קושי בקבלת ביקורת:** הנטייה לקחת ביקורת בצורה אישית ולהגיב בהגנתיות (57% הסכימו ו־19% לא הסכימו).
  - **חרדתיים ודיכאוניים:** נוטים לשקוע במרה שחורה ולפתח תחושות של חרדה, בידוד ובדידות (53% הסכימו ו־21% לא הסכימו).
  - **חוסר מוטיבציה:** הנטייה לחוסר אנרגיה ומוטיבציה, במיוחד בעבודות שגרתיות או משעממות (53% הסכימו ו־25% לא הסכימו).
  - **פחד מכישלון:** הנטייה להימנע מלקחת סיכונים מחשש לכישלון (50% הסכימו ו־24% לא הסכימו).
  - **קושי בניהול זמן:** הנטייה להתקשות בניהול זמן ובתכנון משימות (50% הסכימו ו־27% לא הסכימו).
  - **חוסן נפשי מוגבל:** מתקשים להתמודד עם קשיים, לחצים ומשברים, ולחזור לתפקוד לאחר חוויות קשות (43% הסכימו ו־30% לא הסכימו).
  - **ילדותיות:** חוסר בגרות רגשית, חוסר משמעת עצמית, תלות באחרים ומיקוד עצמי (43% הסכימו ו־33% לא הסכימו).
  - **קושי בניהול קונפליקטים:** הנטייה להימנע מקונפליקטים או לנהל אותם בצורה לא אפקטיבית (40% הסכימו ו־32% לא הסכימו).
  - **חסר בחשיבה ביקורתית:** הנטייה לקבל מידע ללא בחינה מעמיקה וניתוח ביקורתי (39% הסכימו ו־33% לא הסכימו).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 83
מתוך 408

ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה

הבדלים בין הגילים

מטבע הדברים, צעירים וצעירות שזה עתה סיימו את לימודיהם בתיכון או השתחררו מצה"ל, כמו גם סטודנטים הלומדים במכללות ובאוניברסיטאות, מחזיקים בציפיות שונות מהעבודה בהשוואה לאלה שסיימו את לימודיהם האקדמיים ומתחילים קריירה בשוק העבודה.

בסקר שנערך על ידי מכון המחקר Panels בשיתוף עם מחלקת המחקר של AllJobs, נדגמו 411 מרואיינים בגילאי 21–26, שהשתחררו מצה"ל לפני כשנתיים או פחות וחיפשו עבודה בארץ בשנה האחרונה. כ־58% מהנשאלים ציינו כי המטרה המרכזית שלהם במציאת עבודה ראשונה הייתה לממן הוצאות מחיה שוטפות, כמו רכב ובילויים, ואילו כ־54% השיבו שעשו זאת כדי לחסוך ללימודים. כאשר נשאלו הצעירים על הסיבות להעדפת מקום עבודה מסוים, 68% ציינו את נוחות סביבת העבודה כגורם מכריע, בעוד שרק כרבע מהנשאלים ציינו את השכר כגורם מרכזי בבחירת מקום העבודה (וייסמן, ללא תאריך).

ציפיות חדשות

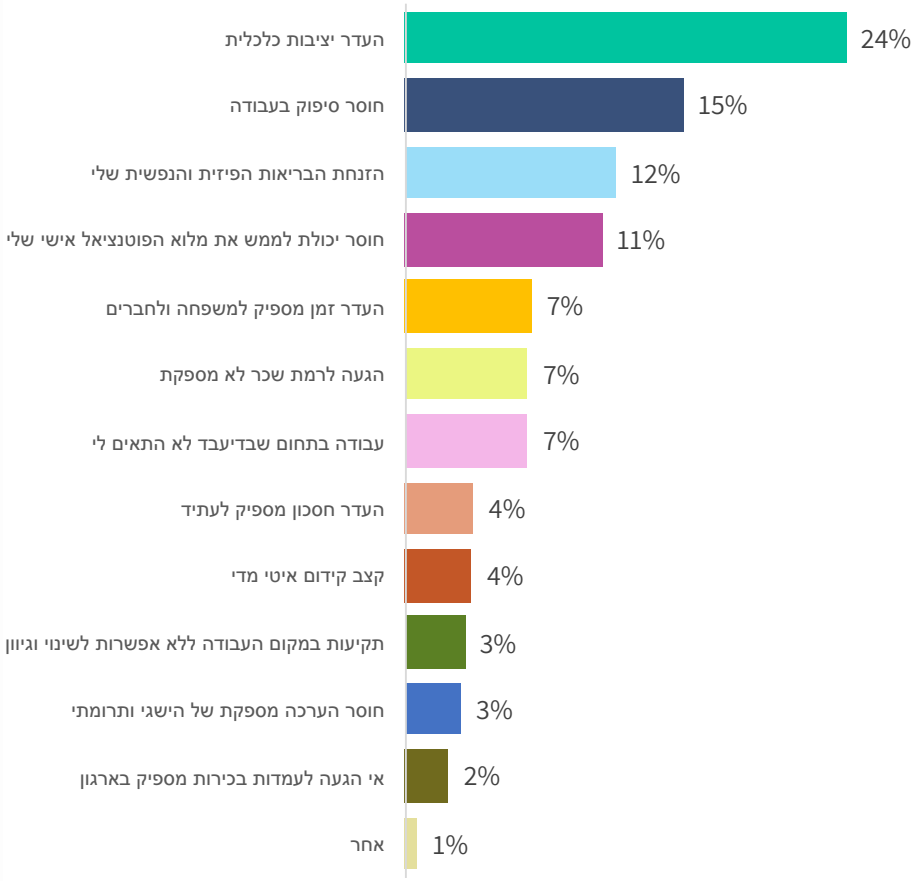
בשנים האחרונות חלו שינויים משמעותיים בציפיותיהם של עובדים צעירים לגבי תנאי העבודה. להלן כמה מהמגמות הבולטות בתחום:

- שכר ותנאים כלכליים טובים עדיין עומדים בראש סדר העדיפויות, אך כיום, מעבר לשכר תחרותי, עובדים מצפים גם לתגמולים נוספים כמו מניות, אופציות, בונוסים על הישגים, ביטוח בריאות פרטי, וצ'ופרים במקום העבודה כגון ארוחות, חוגים, פעילויות ספורט, טיפוח גוף, שירותי בייביסיטר ובדומה.
- מגפת הקורונה האיצה את המעבר לעבודה מרחוק, ובעת עובדים רבים מצפים לשמר את הגמישות הזו, שמאפשרת להם לשלב בצורה טובה יותר בין החיים האישיים לעבודה (על כך בהרחבה בהמשך).
- כיום, עובדים מחפשים מקומות עבודה שמכירים בחשיבות הזמן הפנוי והמשפחה, ומציעים תמריצים שמקדמים איזון בין החיים האישיים למקצועיים, כמו חופשות נוספות, הפסקות יזומות במהלך העבודה ותמיכה בנושאים אישיים.
- עובדים מצפים היום לתמיכה נפשית, ימי מחלה נוספים ותוכניות רווחה שמטרתן לשפר את בריאותם הכללית.
- עובדים מעוניינים בהזדמנויות לפיתוח קריירה ומחפשים מקומות עבודה המספקים הכשרות, סדנאות והזדמנויות לקידום ולהתפתחות מקצועית.
- רבים מהעובדים הצעירים אינם מסתפקים בשגרה ומחפשים משמעות עמוקה יותר בעבודתם. הם מעדיפים להשתלב בארגונים בעלי מעורבות ותרומה חיובית לחברה שסביבם.
- הדור הצעיר מייחס חשיבות רבה לתרבות ארגונית חיובית, המקדמת ערכים של הכלה, גיוון ושוויון – מגדרי, אתני ואחרים, לצד סביבת עבודה נעימה המתאפיינת ביחסי עבודה טובים עם המנהלים והקולגות.
- צעירים מצפים לעבודה עם טכנולוגיות מתקדמות וכלי עבודה מודרניים, כמו תוכנות לניהול פרויקטים, כלי תקשורת מתקדמים וטכנולוגיות שיתוף פעולה, המייעלות את העבודה ומאפשרות עבודה נוחה וחדשנית יותר.
- צעירים מעדיפים מקום עבודה נגיש, הן מבחינת מיקום פיזי והן מבחינת זמינות התחבורה ציבורית, כדי להימנע מבזבוז זמן בדרכים. הקרבה הזו חשובה במיוחד להורים צעירים, כולל אבות, הזקוקים לגמישות המאפשרת להם לאסוף את ילדיהם מהגן או מבית הספר בזמן.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q15 מה מבין האפשרויות הבאות ייחשב בעיניך לכישלון אישי הכי גדול בתחום התעסוקתי?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	27%	17%	10%	12%	7%	7%	5%	4%	3%	3%	2%	1%
	ערבים	13%	9%	17%	5%	8%	8%	14%	4%	7%	5%	7%	--
מגדר	אישה	24%	17%	12%	12%	7%	8%	6%	3%	4%	3%	1%	1%
	גבר	25%	14%	11%	9%	7%	6%	8%	4%	3%	3%	4%	1%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	27%	17%	10%	14%	5%	6%	6%	4%	3%	4%	2%	1%
	מסורתי	28%	17%	10%	10%	7%	7%	3%	5%	3%	3%	2%	1%
	דתי	23%	15%	12%	14%	12%	6%	7%	2%	2%	1%	3%	1%
גיל	16-18	26%	18%	13%	11%	7%	4%	6%	2%	5%	3%	3%	1%
	19-21	24%	18%	8%	12%	9%	9%	5%	4%	4%	2%	3%	1%
	22-25	24%	11%	13%	10%	6%	7%	10%	5%	3%	5%	3%	1%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	28%	18%	14%	10%	6%	4%	5%	3%	4%	4%	3%	1%
	בשירות צבאי	27%	22%	6%	13%	10%	7%	6%	5%	1%	1%	1%	1%
	משוחרר	28%	14%	10%	12%	6%	9%	6%	3%	3%	4%	2%	1%
	לא התגייס	21%	17%	15%	16%	10%	6%	2%	6%	5%	--	3%	1%
השכלה	לומד לבגרות	26%	16%	16%	10%	6%	4%	5%	3%	6%	5%	2%	--
	ללא ת. בגרות	31%	17%	10%	14%	7%	2%	5%	2%	2%	2%	3%	--
	בעל ת. בגרות	23%	17%	12%	10%	8%	7%	9%	5%	3%	2%	2%	1%
	לומד / בעל ת. מקצועית	30%	16%	8%	12%	3%	13%	4%	1%	2%	5%	3%	--
	לומד לתואר ראשון	26%	12%	9%	12%	7%	6%	5%	5%	5%	4%	5%	0%
	בעל תואר ראשון	17%	13%	13%	11%	10%	14%	3%	2%	2%	8%	6%	--
מצב משפחתי	פנוי/ה	24%	17%	12%	11%	7%	6%	8%	4%	4%	3%	2%	1%
	בזוגיות	26%	13%	11%	10%	7%	11%	3%	4%	3%	4%	3%	1%
	נשוי/ה	28%	10%	11%	15%	9%	1%	10%	2%	1%	1%	9%	1%
מצב כלכלי	מה"כ טוב	25%	17%	9%	12%	7%	8%	5%	4%	4%	3%	3%	1%
	סביר	24%	14%	15%	9%	8%	5%	9%	4%	2%	5%	5%	1%
	מה"כ רע	22%	9%	22%	7%	6%	4%	13%	4%	8%	2%	2%	--
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	27%	14%	13%	8%	7%	9%	5%	5%	5%	3%	3%	1%
	ארבע יחידות	21%	15%	12%	11%	7%	7%	10%	4%	2%	3%	4%	1%
	חמש יחידות	25%	17%	10%	14%	7%	5%	5%	3%	5%	4%	3%	1%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 85
מתוך 408

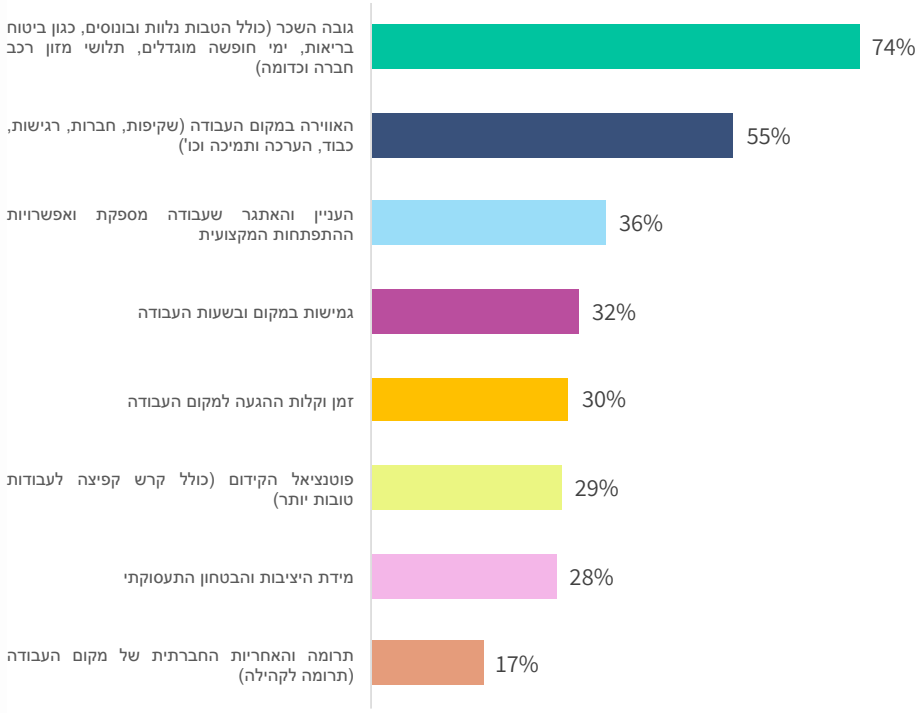
Q15 ממצאים עיקריים

- מבין 13 האפשרויות שהוצגו לנשאלים, 24% בחרו ב"היעדר יציבות כלכלית" כמשהו שיחשב בעיניהם לכישלון הגדול בחייהם. הבחירה באופציה זו הייתה בפער משמעותי מהאפשרות השנייה בדירוג – "חוסר סיפוק בעבודה" (15%). נראה שאם בעבר הגמישות והניידות בתחום התעסוקה היתה חשובה במיוחד לצעירים, כיום היציבות תופסת מקום חשוב יותר בשיקוליהם, וייתכן שעם הזמן היא תשפיע גם על יחס הצעירים לענף ההייטק, המאופיין בחוסר יציבות כרוני.
- באופן מפתיע, במגזר הערבי דווקא "הזנחת הבריאות הפיזית והנפשית" נבחרה בשכיחות הגבוהה ביותר (17%), בעוד ש"היעדר יציבות כלכלית" דורג רק במקום השלישי (13%) אחרי "עבודה בתחום שבדיעבד לא מתאים לי".
- העובדה כי "הזנחת הבריאות הפיזית והנפשית" דורגה במקום השלישי בקרב כלל המדגם, מרמזת אולי על הדאגה העמוקה של ה־Zדניקים ממצבם הנפשי הרעוע והשלכותיו על בריאותם הפיזית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q16 להלן שיקולים הנלקחים בחשבון בבחירת מקום עבודה. בחר/י את ה-3 החשובים ביותר עבורך:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	76%	58%	36%	31%	28%	26%	30%	16%
	ערבים	64%	44%	35%	36%	40%	41%	20%	19%
מגדר	אישה	78%	62%	35%	32%	29%	25%	27%	13%
	גבר	70%	48%	37%	31%	31%	33%	30%	21%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	75%	57%	41%	30%	29%	25%	28%	14%
	מסורתי	79%	56%	31%	33%	24%	29%	32%	18%
	דתי	73%	64%	31%	27%	30%	21%	32%	22%
גיל	16-18	78%	61%	37%	26%	25%	24%	32%	17%
	19-21	75%	59%	34%	35%	29%	29%	25%	14%
	22-25	70%	47%	36%	33%	35%	33%	28%	19%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	77%	62%	39%	26%	24%	23%	30%	20%
	בשירות צבאי	76%	57%	38%	32%	25%	27%	32%	13%
	משוחרר	76%	53%	33%	32%	32%	27%	30%	16%
	לא התגייס	74%	65%	32%	36%	29%	30%	25%	9%
השכלה	לומד לבגרות	77%	61%	37%	24%	25%	26%	29%	22%
	ללא ת. בגרות	79%	49%	12%	40%	44%	19%	24%	33%
	בעל ת. בגרות	71%	57%	36%	31%	29%	28%	31%	17%
	לומד / בעל ת. מקצועית	80%	58%	32%	36%	31%	27%	29%	6%
	לומד לתואר ראשון	77%	47%	40%	33%	33%	34%	21%	14%
	בעל תואר ראשון	69%	47%	37%	37%	35%	35%	29%	12%
מצב משפחתי	פנוי/ה	73%	57%	37%	31%	30%	27%	28%	18%
	בזוגיות	79%	48%	33%	32%	29%	35%	28%	15%
	נשוי/ה	71%	53%	26%	39%	39%	33%	31%	9%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	78%	56%	38%	29%	29%	28%	28%	15%
	סביר	66%	54%	31%	36%	30%	30%	32%	20%
	סה"כ רע	72%	50%	34%	37%	40%	28%	17%	22%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	75%	57%	27%	38%	32%	26%	30%	15%
	ארבע יחידות	71%	57%	34%	32%	29%	31%	27%	19%
	חמש יחידות	76%	52%	45%	25%	29%	29%	28%	16%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 87
מתוך 408

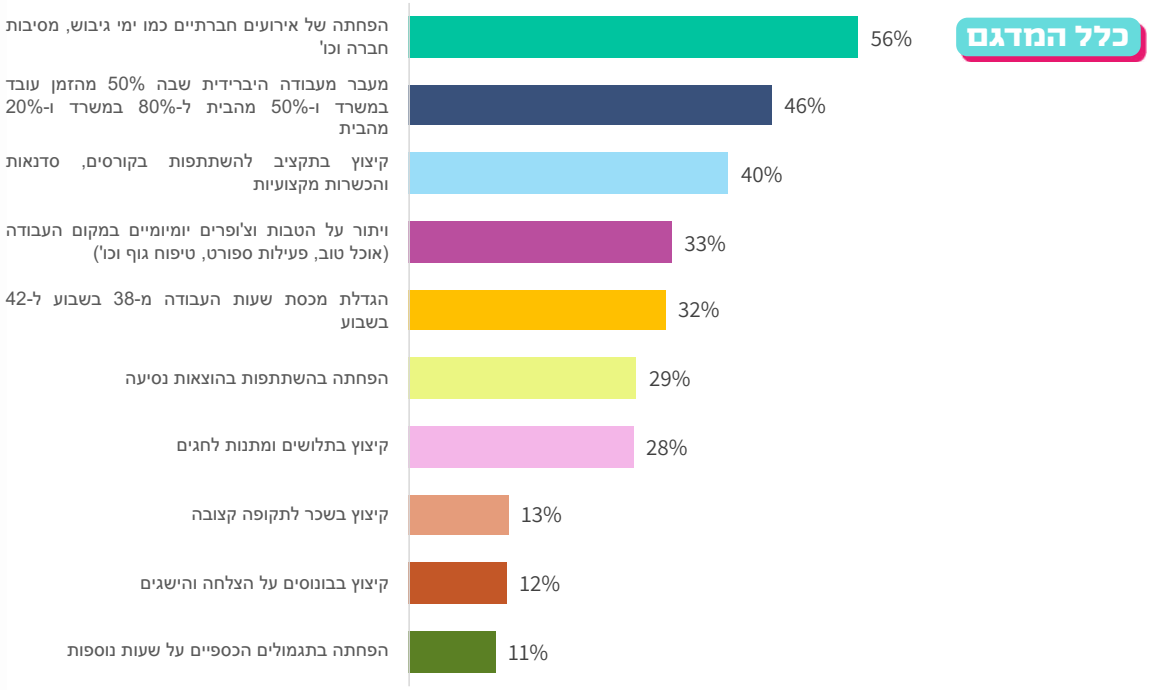
Q16 ממצאים עיקריים

- ההטבות הכלכליות (74%) הן השיקול המרכזי בבחירת מקום עבודה, דבר שאינו מפתיע. עם זאת, מה שייחודי לצעירים כיום הוא שהשיקול השני בחשיבותו הוא האווירה במקום העבודה (55%). שני השיקולים הללו בולטים בכל החתכים שבדקנו.
- ראוי לציין שהשיקול של עניין ואתגר בעבודה בלט במיוחד בקרב תלמידי 5 יחידות במתמטיקה (45%) בהשוואה ל־36% בכלל המדגם, 27% בקרב תלמידי 3 יחידות ו־12% בקרב חסרי תעודת בגרות. נתון זה עשוי להצביע על כך שאלו שבוחרים להרחיב במתמטיקה הם בעלי מוטיבציה לימודית גבוהה יותר.
- באופן מעניין, צעירים במצב כלכלי קשה דירגו את יציבות וביטחון התעסוקה בשיעורים נמוכים במיוחד (17% לעומת 28% בכלל המדגם), ייתכן משום שהם אינם מצפים למצוא עבודה יציבה.
- ראויה לתשומת לב העובדה שהשיקול האלטרואיסטי לבחירת מקום עבודה (תרומה והאחריות החברתית של מקום העבודה) נבחר במקום האחרון ברשימת השיקולים של כלל המדגם, ובשיעורים נמוכים במיוחד (17%).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q17 באופן היפותטי, לו החברה שבה אתה מועסק היתה מבקשת ממך לבחור סעיפי קיצוץ מתוך רשימת התגמולים שאתה מקבל כעובד/ת שלה - באילו שלושה סעיפים היית מעדיף/ה לקצץ?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	60%	47%	40%	35%	32%	29%	29%	9%	10%	9%
	ערבים	39%	39%	41%	25%	31%	25%	29%	27%	22%	21%
מגדר	אישה	58%	50%	40%	35%	35%	26%	24%	11%	11%	10%
	גבר	54%	41%	40%	31%	30%	32%	32%	14%	14%	12%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	63%	49%	37%	34%	33%	26%	33%	8%	9%	8%
	מסורתי	55%	47%	46%	32%	34%	30%	22%	11%	13%	9%
	דתי	65%	40%	37%	42%	26%	34%	31%	9%	7%	8%
גיל	16-18	56%	53%	33%	29%	34%	34%	32%	11%	9%	10%
	19-21	57%	43%	43%	39%	36%	28%	27%	10%	13%	7%
	22-25	56%	41%	44%	32%	28%	25%	26%	17%	15%	16%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	55%	54%	35%	31%	34%	34%	34%	10%	9%	8%
	בשירות צבאי	62%	41%	41%	35%	32%	30%	28%	10%	13%	9%
	משוחרר	63%	46%	44%	39%	31%	23%	25%	9%	10%	9%
	לא התגייס	65%	37%	43%	34%	34%	37%	26%	4%	8%	11%
השכלה	לומד לבגרות	61%	54%	32%	25%	34%	38%	31%	11%	8%	7%
	ללא ת. בגרות	60%	40%	30%	38%	28%	36%	39%	8%	12%	10%
	בעל ת. בגרות	54%	44%	41%	34%	30%	29%	27%	14%	14%	13%
	לומד / בעל ת. מקצועית	58%	42%	47%	38%	33%	22%	21%	12%	15%	12%
	לומד לתואר ראשון	55%	48%	43%	36%	37%	20%	29%	13%	10%	8%
	בעל תואר ראשון	57%	33%	48%	31%	26%	28%	28%	15%	20%	15%
מצב משפחתי	פנוי/ה	57%	45%	39%	34%	31%	28%	29%	14%	13%	12%
	בזוגיות	55%	49%	37%	30%	37%	30%	30%	10%	12%	10%
	נשוי/ה	60%	36%	64%	32%	33%	30%	14%	9%	14%	9%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	58%	47%	38%	34%	32%	30%	29%	11%	11%	10%
	סביר	52%	44%	47%	31%	32%	28%	25%	15%	16%	12%
	סה"כ רע	57%	44%	33%	32%	37%	21%	34%	17%	9%	17%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	58%	47%	44%	34%	33%	30%	27%	10%	10%	8%
	ארבע יחידות	53%	46%	40%	33%	28%	28%	24%	16%	17%	15%
	חמש יחידות	57%	44%	38%	33%	36%	28%	34%	11%	9%	10%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 89
מתוך 408

Q17 ממצאים עיקריים

- לא מפתיע שהסעיפים הקשורים לתגמול כלכלי יהיו האחרונים שבהם העובדים הצעירים יבחרו לקצץ: שכר (13%), בונוסים (12%) ותגמולים על שעות נוספות (11%).
- אפשר גם להבין שצעירים נשואים נוטים לוותר על השתתפות בקורסים, סדנאות והכשרות מקצועיות, משום שההשתתפות בהם כרוכה לעיתים קרובות בהיעדרות מהבית.
- אבל בתשובות היה גם ממצא פחות צפוי: במגזר היהודי, שיעורים גבוהים יותר העדיפו לקצץ בסעיף של אירועים חברתיים במקום העבודה בהשוואה למגזר הערבי (60% מול 39%). ייתכן והדבר נובע מהחשיבות שהצעירים הערבים מייחסים לאירועים אלו כמפתח להשתלבותם ולהתקרבותם לאוכלוסייה היהודית. כלומר, עבורם יש לאירועים החברתיים מהסוג הזה ערך אינטגרטיבי משמעותי. ייתכן גם שהאירועים הללו חשובים עבורם משום שהם מאפשרים אינטראקציה חברתית עם קולגות וחברים מהמגזר הערבי.

סוף עידן הקביעות

קביעות בעבודה היא הטבה המספקת לעובדים ביטחון תעסוקתי לטווח ארוך במסגרת הארגון שבו הם מועסקים. הקביעות מוענקת לרוב לאחר תקופת ניסיון, והיא מבטיחה לעובד יציבות תעסוקתית ללא חשש מפיטורים בלתי צפויים, למעט במקרים של עבירות משמעת חמורות או הפרת חוזה העבודה.

עובדים בעלי קביעות נהנים לרוב מהטבות נוספות כגון פנסיה מוגדלת, ביטוח בריאות מקיף, ימי מחלה נוספים וזכויות אחרות. במקרים רבים, הקביעות כוללת גם התחייבות לשיפור הדרגתי בתנאי השכר וההטבות לאורך השנים, בהתאם למתווה מוסכם מראש.

הקביעות בעבודה סיפקה לעובדים שקט נפשי וביטחון כלכלי, אפשרות לתכנון פרויקטים לטווח ארוך וחופש ביטוי, כולל אפשרות להשמיע ביקורת כלפי הארגון המעסיק. באקדמיה, לדוגמא, הקביעות אפשרה לבצע מחקרים ולכתוב מאמרים וספרים ביקורתיים מבלי לחשוש מפיטורים.

הקביעות הייתה נפוצה במגזר הציבורי ובמשרות ממשלתיות, כמו גם במערכת החינוך הממלכתית (מורים ופרופסורים באוניברסיטאות ובבתי ספר ציבוריים רבים זכו לקביעות לאחר מספר שנים של עבודה והערכה מקצועית) ובחברות וותיקות גדולות.

בעבר, הקביעות הייתה מטרה נחשקת עבור רבים, אך כיום, צעירים רבים אינם רואים בה יעד חשוב. הם מחפשים גיוון ואתגר מקצועי יותר מאשר יציבות כלכלית ונוטים לעבור בין חברות לחברה. יתרה מכך, בעידן הדיגיטלי נפתחו מקורות הכנסה ואפשרויות תעסוקה חדשות, המאפשרות לצעירים לפתוח עסק עצמאי בקלות רבה יותר (על כך בהרחבה בהמשך). אפשרויות אלו מצמצמות את הצורך בחיפוש אחר קביעות בעבודה מסורתית.

כיום, מוסד הקביעות, שהיה נחשב לאחד המאפיינים המרכזיים של מקומות עבודה במגזר הציבורי והממשלתי, נתון לביקורת ציבורית חריפה. כתוצאה מכך, ניכרת מגמה של הפחתת ההיצע שלו ברחבי העולם, כולל בישראל.

המתנגדים למודל הקביעות מעלים מספר חסרונות בולטים:

- קביעות עלולה להוביל לשאננות ובטלנות בקרב העובדים. תחושת הביטחון במעמדם עלולה להפחית את המוטיבציה שלהם להשקיע ולהצטיין, מה שמוביל לירידה בפרודוקטיביות ובאיכות השירותים הניתנים לציבור.
- הקביעות מקשה על הארגונים לנהל כוח אדם בצורה יעילה. פיטורי עובדים שאינם מתפקדים כראוי הופכים למורכבים ולעיתים בלתי אפשריים, מה שמוביל להיתקעות של עובדים לא מתאימים בתפקידים קריטיים ("מסמר בלי ראש").

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 90
מתוך 408

- עובדים עם קביעות עשויים להיות פחות גמישים ופחות פתוחים לשינויים טכנולוגיים וארגוניים. הם עלולים להעדיף את השיטות הישנות והנוחות על פני אימוץ חדשנות ושיטות עבודה מתקדמות.
- קביעות כוללת הטבות סוציאליות ושכר גבוה לאורך זמן, מה שמכביד על התקציבים של ארגונים ממשלתיים וציבוריים.
- הפחתת הקביעות מאפשרת לארגונים להשקיע יותר בהכשרת עובדים ובהתפתחות מקצועית מתמדת – מה שמוביל להגברת החדשנות והיעילות הארגונית.

העובדה שחלק לא מבוטל מדור ההורים נהנה מהטבות הקביעות בשירות הציבורי, בעוד הדור הצעיר נאלץ להתמודד עם חוסר יציבות תעסוקתית, מובילה לתחושת אי־שוויון חריפה. הצעירים חשים שיחס המדינה והמערכות הציבוריות אליהם אינו הוגן, מכיוון שהם עובדים באותם מוסדות אך ללא הביטחון שהיו זכאים לו הדורות הקודמים.

החיכוך הבין־דורי בנושא זה משפיע על היחסים בתוך מקום העבודה ועל תחושת השייכות של העובדים הצעירים למערכת הציבורית. בנוסף, הוא גם מעורר דיונים פוליטיים וכלכליים באשר לשאלת חלוקת המשאבים ואי־השוויון במגזר הציבורי, במיוחד בתקופות של משבר כלכלי או קיצוצים תקציביים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 91
מתוך 408

גמישות תעסוקתית

בעשורים האחרונים חלה תמורה משמעותית בתפיסות הערכים של צעירים רבים ביחס לעבודה ולחיים בכלל. בעוד שבעבר העבודה הייתה המרכז שסביבו סבבו כל היבטי החיים, והקריירה נתפסה כציר המרכזי להצלחה ולמשמעות, כיום אנו עדים לשינוי בסדרי העדיפויות: הפנאי, הבריאות הנפשית והאיזון בין החיים האישיים לעבודה תופסים מקום מרכזי יותר בחייהם של צעירים.

נכון לשנת 2020 (הנתון האחרון שפורסם), ישראל דורגה במקום ה־33 מתוך מדינות ה־OECD בדירוג איזון עבודה – חיים אישיים. דירוג זה מושפע בין היתר משעות העבודה המרובות של העובד הישראלי בהשוואה לעובד הממוצע במדינות המפותחות (שבע, 25.6.2023).

בשנת 2021 דיווחו 63.7% מהצעירים כי הם מרוצים מהאיזון בין הזמן המוקדש לעבודה לבין הזמן המוקדש לתחומים אחרים בחיים. אחוז הצעירים הערבים שהביעו שביעות רצון מהאיזון היה גבוה יותר מאחוז הצעירים היהודים ואחרים: 68.2% לעומת 62.7%, בהתאמה (אביב מתוק, 2023).

לפי נתוני הסקר החברתי לשנת 2018, כ־68% מהצעירים בגילאי 20–24 מרוצים או מרוצים מאוד מהשילוב בין עבודה לחיים אישיים. אולם, ככל שעולים בגיל, שביעות הרצון פוחתת: בגילאי 25–29 כ־63% מרוצים מהשילוב, ובגילאי 30–34 השיעור יורד ל־56%. ניתן לשער שחלק מהירידה נובע משינויים בסטטוס המשפחתי (כמו חתונה והולדת ילדים) ומהצורך ליצירת איזון חדש בין עבודה לחיים אישיים. בכלל האוכלוסייה, כ־61% מרוצים מהשילוב בין עבודה לחיים אישיים (שבע, 25.6.2023).

בנוסף, רוב הצעירים בגילאי 18–35 בישראל (59%) מדווחים על קושי לשמור על איזון בין חייהם הפרטיים לעבודה. חוסר איזון זה משפיע לרעה על חייהם האישיים, על תפקודם בעבודה, או על שניהם גם יחד – כאשר 26% מהצעירים מציינים פגיעה בשני התחומים במקביל (מאגר מוחות, 1.5.2019).

הצעירים של היום מעריכים יותר את איכות החיים, החוויות האישיות והקשרים החברתיים. מבחינתם, העבודה צריכה לשרת את המטרות הללו ולא להיפך. רבים מהם מוכנים לוותר על משרות יוקרתיות עם שעות עבודה ארוכות אם הן אינן מתאימות לסגנון החיים שהם שואפים לו (צעירים רבים מייחלים לפרוש לפנסיה מוקדם ככל האפשר, למשל באמצעות בניית הכנסה פאסיבית). במקום זאת, הם מעדיפים עבודות המעניקות להם חופש, גמישות ותחושת סיפוק אישי.

מגפת הקורונה, שהביאה עמה שינוי דרמטי בהרגלי העבודה, חיזקה את המגמה הזו. הצורך לעבוד מהבית, המרחק הפיזי מהעבודה והזמן הרב שבילו הצעירים בביתם הובילו רבים מהם להעריך מחדש את החשיבות של איזון בין עבודה לחיים פרטיים. הם הבינו שניתן לעבוד ביעילות גם מרחוק ושאפשר לנהל חיים מקצועיים מבלי להקריב את הפנאי ואת הזמן עם המשפחה.

בנוסף, השימוש הנרחב בטכנולוגיה ובפלטפורמות דיגיטליות מאפשר לצעירים לשלוט בצורה טובה יותר בזמן שלהם ולבחור כיצד ומתי לעבוד. גמישות זו הופכת את הפנאי לא רק לאפשרי אלא גם לנחוץ עבור הדור הצעיר, שמעריך את האפשרות לבלות זמן עם חברים, לעסוק בתחביבים ולהשקיע בעצמו.

יתר על כן, רבים מהצעירים מייחסים כיום חשיבות רבה יותר להורות ולזוגיות שלהם בהשוואה לדורות קודמים, ולכן הם נמנעים ממסלול תעסוקתי שיכול להביא ל־Workaholism.

שבוע עבודה מקוצר

הגמשת מתכונת העבודה המסורתית מתבטאת בכמה אופנים: שבוע עבודה מקוצר, עבודה במשמרות, עבודה חלקית או זמנית. פתרון קיצוני יותר הוא עבודה מהבית, במלואה או חלקית.

בעבר, היה נהוג להגיע למקום העבודה בבוקר ולעזוב אחר הצהריים. אם היית בר מזל, היית יכול לצאת להפסקת צהריים או אפילו לתפוס תנומה קצרה ("שלף־שטונדה") באמצע היום. עם בואה של מהפכת כרטיס הנוכחות, יום העבודה הפך גמיש יותר. אולם, באופן פרדוקסלי ועצוב, הגמשת שעות העבודה לא הקלה על העובדים; במקום זאת, היא הובילה להגדלת עומס השעות והציפיות, ויצרה מגיפה של סטרס. כך נולד המונח "עבדי הצוואון הלבן", המתאר עובדים במשרות עם שכר גבוה ומוניטין רב, אך נידונים לחיי שיעבוד (Inman, 13.8.2023; Probst, 20.1.2023; Fuller and Kerr, 2022).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 92
מתוך 408

חוק שעות עבודה ומנוחה בישראל קובע את מספר שעות העבודה המותרות ואת אורך המנוחה השבועית. החוק מגביל את יום העבודה ל־8 שעות ומפרט את השעות הנוספות וההפסקות. החוק המקורי קבע כי שבוע העבודה לא יעלה על 45 שעות. ביולי 2000 נכנס לתוקף "צו הרחבה – הסכם מסגרת 2000", אשר קיצר את מספר שעות העבודה השבועיות ל־43 שעות, ללא הפחתה בשכר. צו הרחבה נוסף, שנחתם במרץ 2018, קיצר את שבוע העבודה בשעה נוספת ל־42 שעות. בספטמבר 2024 קוצר שבוע העבודה במגזר הציבורי ל־40 שעות.

למרות קיצור שעות העבודה, בישראל עדיין עובדים יותר מהממוצע במדינות ה־OECD, שעומד על כ־37 שעות שבועיות. עם זאת, התפוקה לשעת עבודה בישראל היא בין הנמוכות במערב.

מדוע התפוקה שלנו נמוכה יותר מאשר במדינות אחרות? מומחים סבורים כי הסיבה העיקרית היא תופעה הנקראת "זמן שולחן" מיותר. כלומר, עובדים נשארים בעבודה עד מאוחר כדי להיראות מחויבים ומסורים יותר, או מגיעים לעבודה חולים ולכן בתפקוד נמוך. אחד הפתרונות המוצעים להגברת הפרודוקטיביות הוא עבודה בשעות גמישות.

שעות עבודה גמישות מאפשרות לעובדים לנהל את יום העבודה שלהם ללא מסגרת זמן קבועה וקשיחה. זה כולל את היכולת להתחיל ולסיים את יום העבודה בשעות שונות, לעבוד שעות ארוכות במהלך ימים מסוימים ופחות באחרים, לחלק את שעות העבודה לאורך היום, או אפילו לבחור לעבוד רק בחלק מהימים.

קיצור שבוע העבודה הוא תופעה שהולכת ומתפשטת בשנים האחרונות במדינות רבות, כמענה לשחיקה הגדולה של העובדים, שמרגישים כי רוב היום שלהם כולל עבודה ואין להם זמן פנוי לדברים אחרים. הקיצור יכול להתבטא בהפחתת מספר ימי העבודה בשבוע או בקיצור שעות העבודה הכוללות. הפורמט הנפוץ ביותר הוא מעבר לשבוע עבודה של ארבעה ימים במקום חמישה או שישה, תוך שמירה על שכר העובדים. ה־OECD צפה ב־2018 ששבוע העבודה יקוצר בעתיד הקרוב אף לשלושה ימים (OECD, 2018).

הערה:

מעטים זוכרים שהמשק הישראלי עבד שישה ימים בשבוע עד לא מזמן. בשנת 1989 התקבלה החלטה ממשלתית לקצר את שבוע העבודה בהדרגה משישה ימים לחמישה. בשנת 1995 בוצע הצעד המשמעותי כאשר ממשלת ישראל קבעה שרוב המגזר הציבורי יעבור לשבוע עבודה של חמישה ימים. המעבר במגזר הפרטי התרחש גם הוא בהדרגה, כאשר חברות רבות אימצו את המודל של חמישה ימי עבודה בשבוע במהלך שנות ה־90 ותחילת שנות ה־2000. כיום, חמישה ימי עבודה בשבוע הוא הנורמה ברוב המגזרים במשק הישראלי, הן הציבורי והן הפרטי.

בשנתיים האחרונות השתתפו מאות חברות ברחבי העולם בפיילוטים לבחינת האפקטיביות של שבוע העבודה המקוצר. התוצאות ברובן היו מרשימות והשפיעו לחיוב הן על ההכנסות של החברות והן על רווחת העובדים.

בלגיה הייתה המדינה הראשונה באירופה שעיגנה בחוק את האפשרות לעבוד ארבעה ימים בשבוע. החוק, שנכנס לתוקף בנובמבר 2022, מאפשר לעובדים לבחור אם לעבוד ארבעה או חמישה ימים בשבוע ללא אובדן שכר. סקרים שנערכו לאחרונה במדינה הראו שלא הרבה עובדים בחרו לאמץ את המודל. מה שמעניין הוא שהשינוי נצפה בעיקר בקרב העובדים הצעירים יותר (גולדברג, 17.1.2024).

באותן שנים נערכו מספר פיילוטים שנמשכו בדרך כלל 6 חודשים במדינות נוספות כמו איסלנד, ניו זילנד, אנגליה, ארה"ב וקנדה. מטרת הפיילוטים הייתה לבחון את האפקטיביות של צמצום שבוע העבודה, בעיקר על ידי הוספת יום חופשי בשבוע. התוצאות היו עקביות: חלה הגברת התפוקה ושיפור באיכות העבודה, משום שהעובדים ניצלו את זמנם בעבודה בצורה יעילה יותר. בנוסף, חלה עלייה בגיוס עובדים חדשים ובשימור עובדים קיימים, כיוון שהחברה הפכה לאטרקטיבית יותר. נצפתה ירידה בהיעדרויות עובדים, עלייה בשביעות הרצון וברווחה הנפשית, במיוחד בכל הנוגע לאיזון בין העבודה לחיים האישיים (כגון גידול בפעילות גופנית, שעות פנאי, שעות שינה ושהות של עובדים גברים עם ילדיהם). כמו כן, הייתה הפחתה בפליטת CO_2 בשל ההישארות בבית.

רוב החברות שהשתתפו בפיילוטים הביעו רצון להמשיך בשבוע עבודה של ארבעה ימים גם לאחר סיום הפיילוט. למשל, בבריטניה – 92%, ובארה"ב ובקנדה – כולן (גולדברג, 17.1.2024; חדשות החוץ, 25.2.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 93
מתוך 408

עם זאת, נראה כי ידרש עוד זמן כדי ליישם את שבוע העבודה המקוצר באופן נרחב, שכן ישנם מספר חסרונות ואתגרים שמחייבים התמודדות:

- מעבר לשבוע עבודה מקוצר דורש התאמה מחדש של לוחות הזמנים והמשימות, מה שמוביל לעיתים להתנגדות לשינוי מצד עובדים ומנהלים כאחד.
- חברות חוששות שקיצור שבוע העבודה עלול להשפיע על הזמינות למתן שירותים ללקוחות ולגרום לחוסר שביעות רצון אצל לקוחות שלא יקבלו את השינוי בהבנה.
- קיים גם חשש שהקיצור יביא להגדלת העומס בימים הארוכים, דבר שעלול להוביל לשחיקה מוגברת של העובדים. ניסויים בקיצור שבוע העבודה במדינות כמו אוסטריה לא צלחו במקרים רבים, בעיקר בשל שחיקה מהירה של העובדים בימים המרוכזים, בהם הם עבדו עד 10 שעות ביום.

ומה לגבי ישראל? כיום, רק מספר מצומצם של חברות בישראל משתתפות בפיילוטים לקיצור שבוע העבודה. חלקן משתתפות במסגרת התנועה הגלובלית לקיצור שבוע העבודה, כמו "מלונות אפריקה ישראל" וחברת "מידווד לתכנון הנדסי כלכלי", בעוד אחרות בחרו לנסות את המודל באופן עצמאי. למשל, חברת Sage דיווחה על עלייה בתפוקה לאחר תקופת הניסוי, וחברת Forter אימצה כבר ביוני 2020 מודל של שבוע עבודה בן ארבעה ימים אחת לשבועיים (גולדברג, 17.1.2024; סמולסקי ושחף, 26.2.2023).

ב־Sage החליטו לא רק לקצר את שבוע העבודה אלא גם לאמץ מודל עבודה היברידי. יום ראשון הוגדר כיום חופשה נוסף, וארבעת ימי העבודה חולקו לשני ימים במשרד ושניים מהבית. שגב בר־און, מנכ"ל מרכז הפיתוח של Sage ישראל, דיווח בראיון על תוצאות ההתנסות: "זה משנה חיים. העובדה שאפשר להנות מיום חופש נוסף, מסוף שבוע ארוך, שיש יותר זמן של שקט לפנאי ולסידורים – מאפשרת להגיע ביום שני למשרד עם אנרגיה ומפה מגיעה ההצלחה" (סמולסקי ושחף, 26.2.2023).

עבודה במשמרות

עבודה במשמרות היא סידור עבודה שבו העובדים מחולקים לקבוצות (משמרות) ועובדים בזמנים שונים במהלך היממה. סוג זה של עבודה נפוץ במיוחד במקומות שבהם נדרש לספק שירותים 24/7, כמו בבתי חולים, משטרה, מפעלים חיוניים, תחנות דלק וחברות תעופה.

עבודה במשמרות יכולה להוות פתרון פרקטי למי שמחפש איזון בין עבודה לחיים פרטיים, במיוחד לצעירים המתמודדים עם חוסר וודאות כלכלית. סקרים עדכניים מראים שצעירים ברחבי העולם (בני דור ה־Z ודור ה־Y) מביעים עניין בעבודה במשמרות ובאפשרות לשלב אותה עם לימודים או פעילויות פנאי (Deloitte, 2024; Future of Jobs Report, 2023).

נכון להיום, לא קיימת התייחסות ישירה בסקרים ליחסם של צעירים בישראל לעבודה במשמרות. זאת משום שלעבודה במשמרות יש אופי שונה בהתאם למקצוע ולמקום העבודה. למשל, העבודה במשמרת של רופאים או עובדי סיעוד שונה מהותית מעבודה במשמרות של מלצרים או אנשי תמיכה טלפונית.

עבודה חלקית

העבודה החלקית היא סידור עבודה שבו ההיקף של שעות העבודה נמוך מזה של משרה מלאה. בעוד שבעבר נתפסה עבודה חלקית כאופציה פחות מכובדת או לא מתאימה לכל אחד, בשנים האחרונות התפיסה השתנתה, והעבודה החלקית הפכה לאטרקטיבית יותר עבור עובדים ומעסיקים כאחד. היתרונות הרבים שלה, הן מבחינת גמישות והן מבחינת איזון בין עבודה לחיים אישיים, תורמים לכך.

בשוק התעסוקה קיימות כמה צורות של עבודה חלקית:

- **עבודה לפי שעות.** העובדים משתכרים לפי מספר השעות שבהן הם עובדים בפועל.
- **משרה חלקית קבועה.** משרה שנקבעת מראש בהיקף חלקי, עם שעות עבודה קבועות וידועות מראש. לדוגמא, חצי משרה המקבילה למחצית מהיקף שעות המשרה המלאה.
- **משרה חלקית זמנית/פרויקטלית.** עבודה המיועדת לתקופה מוגבלת או לפרויקט ספציפי, ומסתיימת עם סיום התקופה או הפרויקט.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 94
מתוך 408

להלן מספר דוגמאות לעבודות חלקיות: בתחום המסחר והשירותים – קופאים, מוכרים, ברמנים, מלצרים; בתחום הבריאות – אחיות, פיזיותרפיסטים, מטפלים; בתחום החינוך – מורים פרטיים, מדריכים; בתחום העבודות המשרדיות – עוזרים אדמיניסטרטיביים, אנשי תמיכה טכנית, מזכירות.

בשנת 2021, אחוז המועסקים במשרה מלאה עמד על 71.5% בקרב בני 24–18 ו־65.3% בקרב בני 34–25. אחוז הצעירים הערבים המועסקים במשרה מלאה היה נמוך יותר מהאחוז בקרב הצעירים היהודים ואחרים בגיל 24–18 (69.4% לעומת 71.8%) וגבוה יותר בגיל 34–25 (75.5% לעומת 63.4%). באופן כללי, נשים נוטות לעבוד יותר במשרות חלקיות מאשר גברים (אביב מתוק, 2023).

עבודה זמנית

עבודה זמנית נעשית לפרק זמן מוגבל ולא לתקופה ארוכה או קבועה. זו יכולה להיות עבודה עונתית: כגון עבודה בחקלאות או בתיירות בעונות שיא; לתקופת חגים: כגון מכירות מיוחדות; לפרויקטים מיוחדים: כגון בתחום הבנייה, הטכנולוגיה או השירותים הפיננסיים; בתקופות של מחסור זמני בכוח אדם: כגון חופשות לידה, חופשות מחלה או חופשות שנתיות. יש גם עובדים זמניים שמגויסים לתמוך בתקופות עומס מיוחדות, כגון פתיחת סניפים חדשים, השקות מוצרים או כנסים ואירועים.

רוב העבודות הזמניות אינן מחייבות הכשרה מיוחדת וארוכה.

מחקרים עכשוויים מראים כי יותר צעירים מעדיפים עבודה גמישה, כולל עבודות חלקיות, זמניות ובמשמרות (Deloitte, 2024; Stanford Report, 14.2.2024; Vogels and Gelles–Watnick, 24.4.2023).

הביקוש הגובר למשרות אלו נובע, בין היתר, מהיתרונות הרבים שהן מספקות הן לעובדים והן למעסיקים.

עבור העובדים

- צעירים רבים מחפשים גמישות בשעות העבודה, שתאפשר להם לשלב עבודה עם לימודים, תחביבים או אחריות משפחתית.
- העבודות הללו מאפשרות הכנסה נוספת לצד עבודה אחרת או לימודים, במיוחד בשעות הלילה, בסופי שבוע ובחגים.
- העבודות מאפשרות לטעום תחומי עיסוק שונים מבלי להתחייב לטווח הארוך, תוך צבירת ניסיון תעסוקתי מגוון.
- התנסות במגוון עבודות, במיוחד בראשית הקריירה, יכולה להעשיר את קורות החיים ולספק יתרון בשוק העבודה.

עבור המעסיקים

- הגיוס לעבודה זמנית הוא לרוב מהיר ופשוט יותר, מה שמאפשר למעסיקים להיענות לצרכים מיידיים במהירות.
- עבודה זמנית וחלקית מאפשרת למעסיק להעריך את ביצועי העובד לפני קבלת החלטה על העסקתו לטווח הארוך.
- העבודות הללו מסייעות למלא צרכים זמניים כגון מחסור בכוח אדם, תקופות עומס או פרויקטים מיוחדים.
- משרות זמניות או חלקיות מאפשרות חיסכון בעלויות נוספות הקשורות לעובדים במשרה מלאה, כמו הטבות ותשלומים סוציאליים.
- משרות מסוג זה עשויות למשוך עובדים שאינם יכולים או מעוניינים לעבוד במשרה מלאה, כגון סטודנטים, הורים צעירים או פנסיונרים.

עם זאת, לעבודות חלקיות, זמניות ובמשמרות יש גם מספר חסרונות בולטים:

עבור העובדים

- עבודות מסוג זה עשויות להקל על המעסיקים לנצל את חולשת העובדים, במיוחד צעירים. לעיתים, העבודה החלקית אינה העדפה של העובד/ת אלא צורת העסקה שנכפתה עליו/ה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

- ההכנסה מעבודות חלקיות או זמניות לרוב נמוכה יותר מעבודה מלאה, מה שעלול להשפיע על היכולת לכלכל משפחה או לשמור על רמת חיים נאותה.
- משרות חלקיות וזמניות כוללות בדרך כלל פחות הטבות סוציאליות מאשר משרות מלאות. הן גם אינן מספקות יציבות תעסוקתית, מה שעשוי לגרום לחוסר ביטחון כלכלי מתמשך.
- לעובדים חלקיים וזמניים יש פחות הזדמנויות לקידום בהשוואה לעובדים קבועים.
- רבים מהצעירים מתמודדים עם קושי לשמור על קצב חיים בריא עקב עבודה בלילות ובשעות לא שגרתיות, מה שעלול להוביל לעייפות כרונית ולעצבנות.
- עבודה במשמרות עשויה להפריע לזמני איכות עם חברים ומשפחה, דבר שיכול להוות חסרון משמעותי במיוחד עבור צעירים המבקשים לבלות ולהיות פעילים חברתית.

עבור המעסיקים

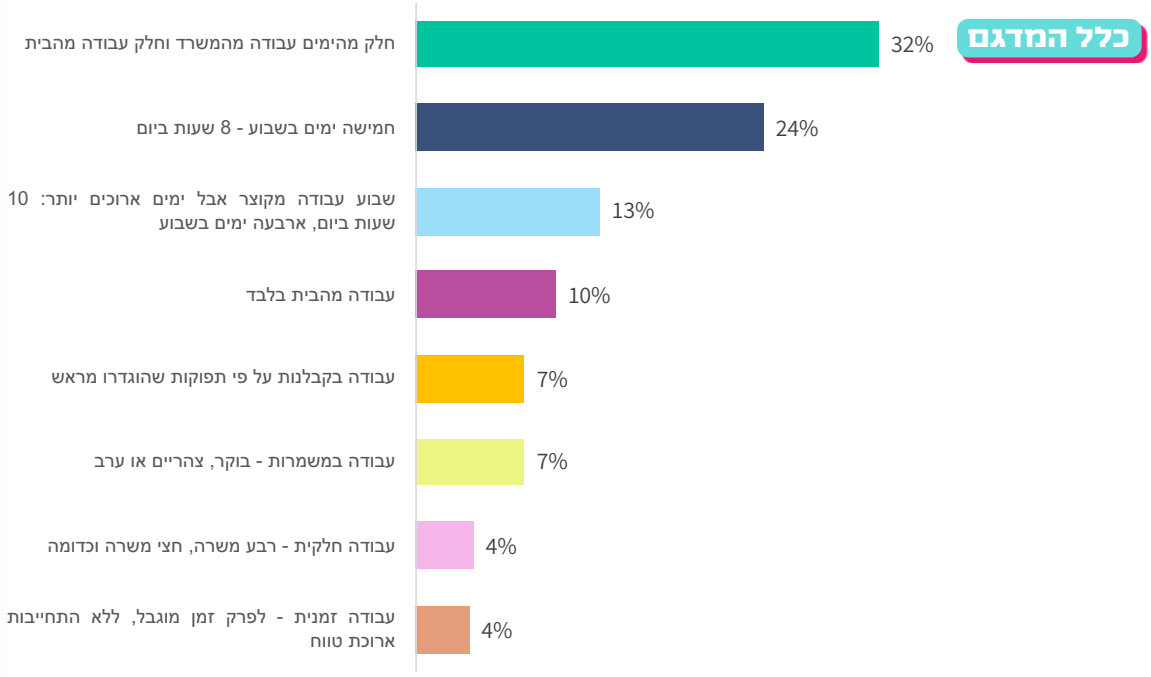
- ניהול צוות של עובדים חלקיים עשוי להיות מורכב יותר ודורש תיאום נוסף כדי להבטיח שכולם פועלים ביעילות.
- עובדים חלקיים וזמניים עלולים להיות פחות מחויבים ונאמנים לארגון ולמטרותיו בהשוואה לעובדים במשרה מלאה. העסקת עובדים זמניים מתאימה בעיקר לתכנון לטווח הקצר, בעוד שפרויקטים ארוכי טווח דורשים כוח אדם קבוע.
- תחושת הזמניות יכולה לפגוע במוטיבציה ובמעורבות של העובדים, מה שעשוי להשפיע על איכות העבודה והביצועים הכוללים.
- עובדים זמניים דורשים זמן ומשאבים להכשרה והדרכה, מה שעלול להכביד על הצוות הקיים.

העסקה זמנית וחלקית יוצרת בעיות משמעותיות למשק גם ברמת המאקרו. זאת, מכמה סיבות:

- היא יוצרת תלות במהגרי עבודה ולכן גם מגדילה את חוסר השקט והמתח הפוליטי, ובמקביל מקשה על גיוס עובדים לטווח ארוך בענפים חיוניים כמו בנייה, חקלאות ותיירות.
- התפשטות המשרות החלקיות והזמניות מעודדת את התופעה של "כלכלת החלטורה" (gig economy), שבה איכות העבודה נוטה לרדת. לא רק שהעובדים מתקשים להתמחות ונוטים להשקיע פחות בפיתוח מיומנויות, אלא שהם נוטים לפזר את תשומת הלב בין מספר עבודות שונות. כאשר צעירה מרכיבה לעצמה למשל "סל עבודות" שנעשות במקביל (מלצרית, בייביסיטרית, מדריכת פילטיס) היא תתקשה להצטיין בכל אחד מהתחומים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q18 אם הייתה ניתנת לך האפשרות לבחור את מודל העבודה הרצוי לך, מה מבין הבאים היית מעדיף/ה?

מגזר	יהודים	34%	26%	14%	7%	8%	7%	3%	1%
	ערבים	24%	12%	8%	21%	6%	9%	7%	13%
מגדר	אישה	38%	23%	13%	7%	5%	8%	5%	2%
	גבר	25%	24%	13%	12%	10%	7%	3%	5%
דתיות	חילוני	37%	22%	14%	8%	8%	7%	2%	1%
	מסורתי	30%	32%	13%	6%	7%	6%	4%	2%
	דתי	29%	27%	14%	5%	8%	12%	4%	1%
גיל	16-18	34%	28%	12%	7%	6%	9%	3%	2%
	19-21	32%	22%	13%	10%	8%	7%	4%	4%
	22-25	29%	21%	13%	12%	8%	7%	5%	4%
סטטוס צבא (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	35%	30%	12%	6%	5%	7%	3%	3%
	בשירות צבאי	35%	25%	10%	7%	9%	10%	4%	1%
	משוחרר	34%	25%	18%	7%	7%	6%	2%	1%
	לא התגייס	21%	27%	12%	10%	15%	4%	9%	1%
השכלה	לומד לבגרות	37%	28%	13%	5%	6%	7%	2%	2%
	ללא ת. בגרות	14%	22%	13%	12%	17%	13%	5%	6%
	בעל ת. בגרות	31%	23%	11%	11%	6%	9%	4%	6%
	לומד / בעל ת. מקצועית	23%	21%	21%	15%	8%	5%	6%	2%
	לומד לתואר ראשון	38%	23%	12%	9%	9%	5%	4%	0%
	בעל תואר ראשון	33%	26%	18%	6%	9%	–	8%	--
מצב משפחתי	פנוי/ה	32%	22%	13%	10%	7%	8%	4%	5%
	בזוגיות	30%	20%	13%	6%	9%	8%	4%	1%
	נשוי/ה	30%	32%	9%	16%	6%	1%	5%	1%
מצב כלכלי	טה"כ טוב	34%	27%	13%	8%	7%	7%	3%	1%
	סביר	27%	19%	11%	14%	7%	9%	5%	8%
	סה"כ רע	28%	13%	14%	6%	10%	11%	9%	8%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	33%	27%	11%	7%	9%	7%	4%	2%
	ארבע יחידות	25%	22%	13%	12%	6%	10%	5%	7%
	חמש יחידות	38%	23%	14%	9%	8%	4%	3%	1%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 97
מתוך 408

Q18 ממצאים עיקריים

- מודל העבודה ההיברידי (שילוב של עבודה מהבית ומהמשרד) הוא המועדף ביותר בקרב הצעירים, עם 32% שבחרו בו מכלל המדגם. רק 10% מהצעירים מעדיפים עבודה מהבית בלבד, דבר שממחיש כי עבודה מרחוק עדיין אינה יכולה עדיין להחליף לחלוטין את העבודה מהמשרד בשל סיבות חברתיות, מקצועיות ואולי גם משפחתיות.
- עם זאת, נראה שכאשר הצעירים מתמסדים ומקימים משפחה, הנטייה לעבור לעבודה מלאה מהבית גוברת (16%), כנראה בשל העובדה שהם כבר אינם מחפשים זוגיות ויש להם יותר מחויבויות משפחתיות המתנגשות עם יציאה לעבודה.
- נקודה נוספת שראויה לציון היא שהמודל הסטנדרטי של עבודה במשך 8 שעות ביום, 5 ימים בשבוע, מועדף יותר מאשר צמצום ימי העבודה והארכת שעות העבודה בכל יום (24% מול 13%). ייתכן שהדבר נובע מהקושי של צעירים לעבוד שעות ארוכות ברצף.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 98
מתוך 408

"הוולטרים"

חזרה לימי הביניים

בעבר, עבודות חלקיות וזמניות היו בעיקר נחלתם של העניים והמהגרים – השכבה התחתונה ביותר בחברה. כיום, התמונה השתנתה באופן דרמטי. מספר הוגי דעות וחוקרים טוענים שבמהלך שבעת העשורים האחרונים חווינו התרחבות של מעמד הביניים ברחבי העולם המפותח, אך כיום מעמד זה הולך ודועך. במקומו, צומחת חברה דו־מעמדית פוסט־קפיטליסטית. בחלקה העליון ניצבת אליטה אוליגרכית צרה, ריכוזית, יזמית וטכנוקרטית – מעין קליקה גלובלית המחזיקה בבעלות על רוב ההון האנושי והכלכלי. מתחתיה מעמד ביניים עם משרות קבועות שהולך ונשחק, ובמקומו מתרחב מעמד חדש ש"צף על פני המים", שמזכיר במאפייניו את מעמד הפועלים של תחילת המאה ה־19, כשלעובדים עדיין לא היו זכויות.

מעמד שביר זה אמנם לא רעב ללחם כמו ה"צמיתים" בתקופת הפיאודליזם של ימי הביניים, הודות למימון ציבורי כמו ביטוח לאומי, אך הוא חי במצב של חוסר יציבות – הן זוגית והן משפחתית. הוא סובל מחוסר הון עצמי וחסכונות, חי בתחושה של ניכור, ואינו מאושר. נע בין ייאוש לתקווה, ובעיקר חסר עתיד ומתקשה למצוא משמעות עמוקה לחייו. במקום לבנות חיים מסודרים, הוא עוסק בהישרדות ובאילתור פתרונות זמניים (Kotkin, 2020; West, 23.11.2020).

אם בעבר אחד המאפיינים המרכזיים של מעמד הביניים היה מוביליות חברתית, הרי שכיום נראה כי אפשרות זו נעצרה. מיליוני אנשים, רובם צעירים, מוצאים את עצמם תקועים במקום – ללא דירה משלהם, ללא אופק כלכלי וללא קריירה ברורה. הם חיים מהיום להיום כאילו אין מחר. רובם מועסקים במשרות חלקיות וזמניות, שמספרן ושיעורן עולים משנה לשנה. המחשה לכך אפשר למצוא בסקר של התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות בישראל, שנערך ב־2023. בסקר נמצא כי 44% מהסטודנטים מעריכים שלא תהיה להם את היכולת לרכוש דירה במהלך חייהם (התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית, 2023).

גם בתוך המעמד החדש הזה קיימת היררכיה פנימית: ישנם הומלסים, חולים ובודדים עם תוחלת חיים נמוכה, לצד קהילות של חלטוריסטים המדלגים מעבודה לעבודה, מדירה לדירה, ומבן/ת זוג אחד לאחר. הם מתאגדים סביב זהויות משותפות כמו אהדה לאישיות מסוימת, תחום מסוים, סגנון חיים או תחביבים.

מעמד זה, הכולל בעיקר צעירים רווקים או גרושים, מוערך בכרבע מאוכלוסיית העובדים ברבות מהמדינות וכמחצית מאוכלוסיית העובדים הצעירים. תופעה זו בולטת כל כך עד שזכתה למושג סוציולוגי חדש: "פרקריאט" (precariat) – הלחם של המילה precarious (לא יציב, רעוע, לא ודאי) עם המילה proletariat (מעמד הפועלים – מה שכונה בעבר "הצווארון הכחול"). את המושג טווה גיא סטנדינג בספרו "הפרקריאט – המעמד המסוכן החדש" (2021, המהדורה באנגלית פורסמה ב־2011).

הפרקריאטים נתונים למצב של פגיעות לאורך כל שלבי התעסוקה: החל מגיוסם לעבודה, שנעשה לעיתים קרובות בצורה אקראית ולא מותאמת לכישוריהם, או באמצעות מתווכים בגון חברות כוח אדם שמביאות עימן עלויות נוספות (גוזרות עליהם קופון), דרך חוזים שנוגסים בזכויותיהם ומאפשרים פיטורים בקלות רבה, וכלה בהעדר חסכונות והפרשות פנסיוניות שיקיימו אותם לעת זקנה. הם נמצאים בסיכון תמידי גם מפני שאין להם הגנה מספקת מפני מחלה, נכות או תאונה. כך נוצר דור שלם שחי על כרעי תרנגולת. לא מדובר רק בקשיי הקיום הכלכליים, אלא גם בירידה בתחושת הייעוד והמשמעות הקיומית.

רבים מהצעירים של היום צוברים זעם חברתי שמתבטא בתיאוריות קונספירציה, איבה כלפי הממסד, לאומנות קיצונית ופונדמנטליזם דתי, ולעיתים גם באלימות ואנרכיזם. יש הטוענים כי עליית הפופוליזם של טראמפ ("טראמפיזם") בארה"ב היא במידה רבה תגובת נגד לכלכלה הזו. תופעה זו ניכרת גם בקרב האולטראס האנרכיסטיים ביציעי הכדורגל והכדורסל, כמו גם במפגינים אנטישמיים ואנטי־ישראלים בקמפוסים האמריקאיים.

מאחורי התופעה המטרידה הזו עומדים מספר גורמים:

- הסגידה לתחרות לפי המתווה האמריקאי ("המנצח לוקח הכל") משאירה "מפסידים" רבים מאחור.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 99
מתוך 408

- שחיקת מעמד הביניים נובעת מריכוז ההון בידי פירמות גדולות ובידי מעטים בעלי הון עתק. לשם המחשה, כיום 40 האמריקנים העשירים ביותר מחזיקים עושר רב יותר מ־185 מיליון האמריקנים העניים ביותר. 100 בעלי הקרקע המובילים מחזיקים ב־40 מיליון דונם של אדמה אמריקאית, שטח השווה לניו אינגלנד. חברות הענק אפל, אמזון, גוגל ופייסבוק בעלות תוצר השווה לזה של צרפת (Kotkin, 2020).

- פירוק מדינת הרווחה והפרטת המרחב הציבורי, לצד המתקפות על איגודי העובדים, משאירים ליחיד את האחריות הבלעדית לדאוג לעצמו. למרבה הצער, לא כולם מצליחים (Open Society Fundations, 11.9.2023).

בהקשר זה ראוי לציין כי מאז תחילת שנות ה־60 של המאה ה־20, נחלשה מערכת המיקוח של העובדים בישראל, שבעבר הסתמכה על רמה גבוהה של התאגדות מקצועית. כיום, המשא ומתן בין עובדים למעסיקים מתנהל בצורה מבוזרת יותר, למעט במגזר הציבורי. שיעור העובדים הלא־מאוגדים, שאינם כלולים בהסכמים קיבוציים, גדל בעשורים האחרונים, אם כי בשנים האחרונות מסתמנת מגמה של שינוי. בישראל, רק כ־25% מהעובדים מאוגדים, דבר שמצמצם את כוח המיקוח של מגזרים רבים במשק (שבע, יולי 2020).

- הבורות בטכנולוגיה מתקדמת של רוב הציבור הופכת המונים לחסרי אונים ולתלויים בבעלי ההון.

- אבטלה, שבעבר הייתה נחלתם של אנשים עניים ולא משכילים, פוגעת כיום גם באנשים בעלי השכלה גבוהה. רבים נזרקים משוק העבודה עקב הצמיחה והקריסה המהירה של חברות סטארטאפ, או משום שבמגוון מקצועות, בעיקר בהייטק, מי שעבר את גיל 50 נחשב ללא רלוונטי.

- שוק התעסוקה הפך עם השנים לרעיל ובוגדני. המעסיקים אינם סופרים את העובדים, והעובדים אינם סופרים את המעסיקים, תלוי במצב השוק והענף. מדובר בעולם אכזרי וציני שבו אתמול חיבקו אותך, והיום אתה מלווה ליציאה עם איש אבטחה. התייחסות כזו יוצרת תחושת חוסר ערך שמגשימה את עצמה.

- בדורות קודמים אנשים התקדמו עקב בצד אגודל במעלה הסולם המקצועי והתעסוקתי עם אופק ברור. כיום, הצעירים רואים בכל עבודה שורה ברזומה – קפיצה זמנית לרמה הבאה. הם מודעים לכך שבמילא כל מקום עבודה הוא זמני. או שהם יעזבו או שהמעסיקים יפטרו אותם.

- אצל רבים מהצעירים, העבודה כבר אינה נחשבת ללב הקיום, אלא דווקא הפנאי.

- רבים מ"הפרקריאטים" הם צעירים התלויים בהוריהם למגורים, טיפול רפואי, מימון שוטף ופנאי. ההורים מקבלים את התלות הזו בגדרת גורל ואפילו בשמחה, דבר שמבטיח את המשך התלות. יתר על כן, הצעירים נשארים היום סינגלים לטווח ארוך, וכאשר הם לא נדרשים לפרנס משפחה או לרכוש בית, הם לא מוצאים סיבה לחסוך. וכשאין תמריץ לחסוך גם אין תמריץ ליציבות תעסוקתית. למעשה, משק הבית הגרעיני נמצא בדעיכה, עם 32 מיליון מבוגרים אמריקאים שחיים עם הוריהם או סביהם, ותופעה זו גוברת במעט בכל מדינות המערב.

- הצעירים היום חשופים דרך התקשורת למקרים של הצלחה מהירה – יזמים שעשו אקזיטים, ידועני שהפכו למיליונרים (כמו זמרים, דוגמנים ושחקנים) ועוד. המסר המתקבל הוא עיוות של המציאות, המניח שניתן להגיע להצלחה ותהילה במהירות ובקיצורי דרך. כל מה שנדרש לבאורה הא לדעת היכן לשים את הז'יטונים ולהקדים את האחרים.

- רוב ה"חלטוריסטים" מתגוררים כיום בערים הגדולות, בדירות שכורות במסגרת "שבטים אורבניים", מה שמשפיע על שוק הדיור ועל חזות העיר. הם מעדיפים להוציא (יש אומרים לבזבז) את הכסף שהרוויחו על פינוקים כמו מסעדות, חופשות ומסיבות, משום שלדבריהם אין להם צורך לחסוך – גם לא ליום סגריר. רובם לא גדלו בעידן של חסר ולא התנסו בקשיים כלכליים משמעותיים. כך הם משפיעים גם על שוק הצריכה והבילוי בעיר.

- העבודות המזדמנות מהוות הרחבה של שלב הלימינליות בחיים, כלומר הן מאפשרות לצעירים לא להתחייב עד גיל מבוגר. הצעירים למעשה "דוחים את הקץ" של ההתבגרות, ההתברגנות וההתמסדות, שבעיניהם אין מהן דרך חזרה. הבעיה היא שכאשר דוחים יותר מדי, מתחילים גם להתרגל, כשם שמי שחי זמן רב בגפו – מתקשה להתרגל לחיים בזוגיות.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 100
מתוך 408

- "גוסטינג" הוא מונח המתאר את התופעה שבה אדם מנתק בפתאומיות את כל התקשורת עם אדם אחר, ללא התרעה, הסבר או התנצלות. תופעה זו נפוצה בעיקר בעולם הדייטינג המקוון (ראו להלן בפירוט). כאשר אדם מבצע גוסטינג, הוא לא מגיב להודעות, שיחות טלפון או ניסיונות תקשורת אחרים. המעבר מאינטראקציה פעילה לדממה מוחלטת מותיר את האדם שנגטש בתחושת חוסר ודאות, תסכול ולעיתים כאב רגשי. גוסטינג נתפס כמעשה בלתי מכבד ובלתי הוגן, שכן הוא מונע סגירת מעגל ותקשורת ברורה בין הצדדים. למרבה הצער, תופעת הגוסטינג חדרה גם לעולם התעסוקה, כשהעבודה נתפסת כסוג של דייט שאפשר לנטוש ללא התרעה או הסבר.
- בשל האופי הזמני של העבודות וכושר המיקוח המוגבל של העובדים, המעסיקים נוטים לנצל את עובדיהם. כתוצאה מכך, העובדים מפתחים יחס אינסטרומנטלי ואופורטוניסטי למקום העבודה ולחיים בכלל. הגישה היא: אם מנצלים אותי, אם לא מתייחסים אליי בצורה הוגנת – גם אני אתייחס כך למקום העבודה ולמעסיקים. אין לי מחויבות, אין לי נאמנות.

"העבודות השחורות"

בשנים האחרונות גובר הקושי בגיוס עובדים לעבודות ותפקידים הכרוכים במאמץ פיזי מתמשך או במשימות מונוטוניות הכרוכות בשעמום, שחיקה פיזית ונפשית גבוהה, שכר נמוך, תנאים קשים, והיעדר אופק קידום מקצועי. עבודות אלה מאפיינות את ענפי הבניין, הניקיון, התעשייה המסורתית (פועלי ייצור), החקלאות, שירותי המזון והתחזוקה, הזבנות, הפקידות, המוקדנות, האבטחה ובדומה.

בכתבה שפורסמה ב־Ynet נסקרה התופעה באמצעות ראיונות עם מומחים בתחום גיוס העובדים, הורים ועובדים צעירים. אודליה אורבך, יועצת שיווק ואסטרטגיה בפורטל חיפוש העבודה "היידה", שמתמקד בדור ה־Z, מתארת את האתגר: "למרות שאנחנו פונים אליהם בפלטפורמות ובשפה שלהם, מעלים קמפיינים שמדברים טיקטוקית ומנסים להתאים את עצמנו לצרכים המשתנים שלהם. [...] המגייסות אומרות לי, ממש מתחננות: רק תשלחו לי בנאדם עם דופק, עם כל השאר אני אסתדר. עד כדי כך המצוקה קשה. וגם אחרי שגייסו והעובדים הגיעו ביום הראשון לעבודה, יש מי שמגיעים לשעתיים, רואים שזה לא בשבילם וקמים והולכים. הם לא נשארים איפה שלא מתאים להם, וכשמתקשרים אליהם לבדוק מה קרה, הם לא מוכנים לדבר בטלפון, אלא בעיקר בווטסאפ וחותכים עם 'זה לא מתאים לי'" (לב־אדלר, 7.9.2024).

הסירוב של הצעירים בישראל להשתלב בעבודות "שחורות", אפילו באופן זמני, נובע מהסיבות שצוינו לעיל לגבי עבודות קבועות, ולהן ניתן להוסיף מספר סיבות נוספות:

- במדינות המפותחות, עבודות "שחורות" נתפסות בעיקר כמתאימות למהגרי עבודה או עובדים אונליין, שמקבלים שכר נמוך, ולכן צעירים מקומיים נמנעים מלעסוק בהן.

מנכ"ל רשת מלונות ישרוטל, ליאור רביב, ציין בראיון ל"דה־מרקר" כי למרות העלאת שכר ב־25%, הוא מתקשה בגיוס עובדים: "אני חושב שזה קשור לסיפור וולט. הם שואבים לשם כמויות עצומות של חבר'ה צעירים שהם אדונים לעצמם, קובעים לעצמם את השעות ומתפרנסים לא רע. זו גמישות מטורפת שאין במלונות". (קנה, 2.6.2022).

- עבודות פיזיות ושירותיות לרוב מתוגמלות בשכר נמוך שאינו משקף את יוקר המחיה, ומחייבות מודל עבודה קשות.
- בעבר, היה מקובל להיכנס למשרות זמניות כדי ליצור קרש קפיצה לעתיד מבטיח. כיום, הקריירה הלינארית פחות אטרקטיבית לצעירים. הם אינם רואים טעם בעבודות המציעות אופק קידום מוגבל ומעט הזדמנויות לצבור מוניטין מקצועי או קשרים משמעותיים.
- עבודות אלה דורשות התחייבות מסוימת למעסיק לצורך התלמדות והסתגלות. אולם הצעירים של היום נזהרים מהתחייבות כזו. הדור הצעיר, המחובר לעולם הדיגיטלי ומרבה לשתף, חשוף להזדמנויות בסביבתו וברגע שצצה עבודה טובה יותר, הם נוטים לעבור לרעות בשדות זרים.
- צעירים שגדלו במעטפת מגוננת נרתעים יותר מעבודות תובעניות, הן מבחינה פיזית והן מבחינה נפשית.
- ג'ובים רבים מהסוג הזה מחייבים שעות עבודה ארוכות ומונוטוניות, כולל עבודה בשעות הקטנות של הלילה או המוקדמות של הבוקר. עבור דור של בליינים המודל הזה אינו מושך.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

- צעירים רבים נעשו בשנים האחרונות בררנים בחיפוש עבודה. זה בולט בישראל שבה שיעורי האבטלה נמוכים יחסית למדינות העולם המפותחות (בשנת 2023, עמד שיעור האבטלה בישראל עמד על 3.39%, נתון נמוך משמעותית מהממוצע העולמי שעמד על כ־7%, ומהממוצע במדינות ה־OECD שהיה 5.4% לפני מגפת הקורונה).

- העבודות השחורות המסורתיות מאבדות אטרקטיביות גם משום שצמח מודל אלטרנטיבי שבינתיים מאפיין בעיקר את מקצוע השליחויות. מודל תעסוקה זה שפותח בעיקר בחברת וולט מציע שכר נאה (בישראל 70–90 ₪ לשעה – רחוק משכר המינימום שעומד על 32 ש"ח), שמשולם באופן מיידי, חופש אישי, דינמיות, גמישות גבוהה (עבודה בזמן שמתאים לי, איפה שמתאים לי וכמה שמתאים לי), ואינו כולל בוסים. כתוצאה מכך, מה שנחשב בעבר לעבודה זמנית לסטודנטים בדרך לקריירה יציבה, הפך בשנים האחרונות למשלח יד קבוע. לא במקרה שליחי "וולט" רבים כבר בגילאי הארבעים ומעלה (World Economic Forum, 30.4.2023).

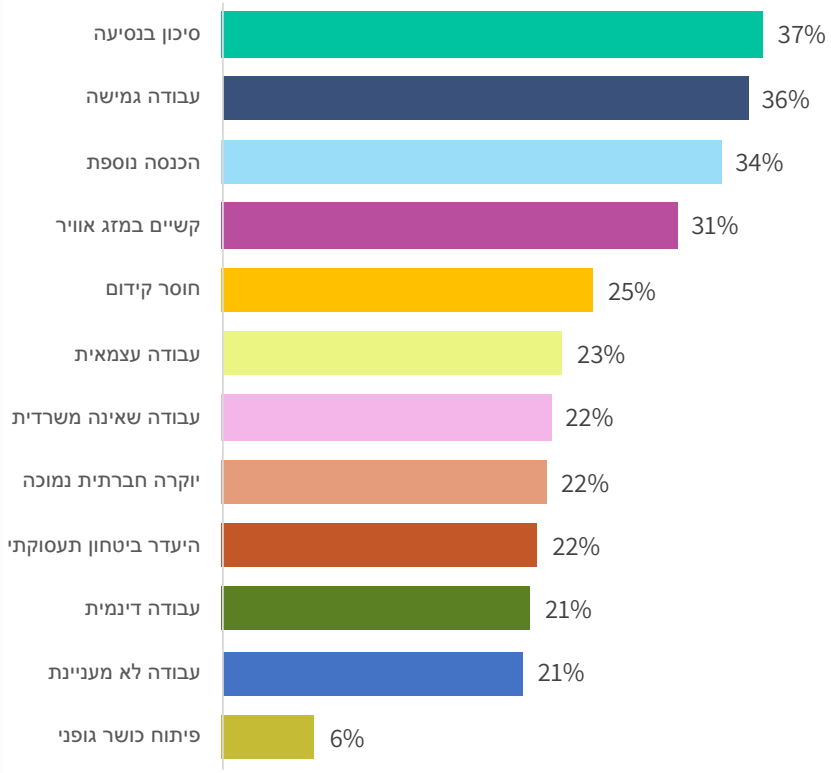
רוב המומחים רואים בדאגה את התופעה של סירוב הצעירים להשתלב בעבודות "שחורות", במיוחד בישראל, שבה רוב העבודות הללו מבוצעות על ידי מהגרי עבודה, עולים חדשים או ערבים שלא רכשו השכלה. קבוצות אלו אינן מצליחות לעמוד בביקוש הגובר לידיים עובדות, הן בשל חוקי הגירה נוקשים המגבילים את מספר העובדים החוקיים, והן בשל תהליכי מוביליות מהירים של העולים והערבים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתברת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 102
מתוך 408

Q19 מה לדעתך שלושת הדברים שהכי מאפיינים עבודה כשליח של וולט (WOLT)?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	38%	37%	35%	30%	25%	23%	23%	22%	22%	21%	20%	3%
	ערבים	32%	30%	29%	35%	28%	25%	20%	24%	17%	22%	21%	19%
מגדר	אישה	39%	35%	39%	32%	23%	21%	21%	24%	23%	20%	20%	4%
	גבר	35%	36%	29%	30%	28%	26%	24%	21%	20%	22%	21%	8%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	43%	37%	34%	28%	23%	24%	23%	21%	23%	20%	21%	3%
	מסורתי	34%	37%	36%	32%	27%	24%	22%	22%	23%	21%	21%	2%
	דתי	32%	38%	37%	34%	25%	18%	24%	23%	20%	24%	18%	8%
גיל	16-18	33%	38%	36%	29%	24%	22%	27%	25%	24%	18%	23%	2%
	19-21	41%	34%	32%	34%	29%	20%	19%	21%	24%	21%	19%	6%
	22-25	37%	35%	34%	31%	23%	27%	22%	21%	18%	23%	20%	10%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	33%	35%	37%	30%	25%	21%	27%	24%	24%	18%	23%	3%
	בשירות צבאי	40%	38%	35%	30%	24%	21%	17%	25%	24%	24%	20%	3%
	משוחרר	39%	40%	34%	29%	23%	26%	24%	18%	21%	22%	19%	4%
	לא התגייס	50%	31%	34%	38%	34%	21%	19%	17%	19%	17%	20%	1%
השכלה	לומד לבגרות	32%	32%	34%	30%	26%	21%	30%	28%	25%	14%	25%	5%
	ללא ת. בגרות	40%	45%	26%	38%	19%	19%	21%	19%	24%	21%	27%	2%
	בעל ת. בגרות	38%	36%	35%	32%	24%	24%	22%	22%	21%	22%	20%	7%
	לומד / בעל ת. מקצועית	32%	31%	45%	25%	26%	25%	28%	18%	22%	30%	13%	5%
	לומד לתואר ראשון	40%	41%	30%	29%	31%	22%	21%	18%	19%	19%	21%	8%
	בעל תואר ראשון	40%	29%	31%	38%	18%	29%	26%	26%	19%	23%	15%	7%
מצב משפחתי	פנוי/ה	35%	37%	34%	29%	25%	23%	23%	23%	22%	21%	21%	7%
	בזוגיות	43%	35%	38%	36%	25%	18%	20%	19%	21%	17%	18%	4%
	נשוי/ה	38%	29%	26%	35%	25%	20%	29%	23%	19%	30%	19%	7%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	38%	36%	35%	29%	26%	24%	23%	21%	21%	22%	22%	3%
	סביר	37%	35%	33%	32%	24%	20%	22%	24%	25%	22%	18%	12%
	סה"כ רע	26%	41%	33%	44%	23%	30%	16%	18%	15%	22%	18%	13%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	40%	39%	38%	32%	21%	23%	22%	23%	19%	24%	16%	4%
	ארבע יחידות	33%	32%	33%	31%	26%	24%	22%	21%	20%	22%	25%	9%
	חמש יחידות	39%	37%	31%	30%	28%	23%	24%	20%	27%	17%	20%	5%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 103
מתוך 408

Q19 ממצאים עיקריים

- השאלה נועדה לבחון את התדמית של עבודה בשליח בוולט. למרות שאפשר היה לצפות שהתדמית תהיה נמוכה, נראה כי רוב הצעירים רואים בה עבודה חיובית למדי. זאת בעיקר בשל היתרונות שהיא מציעה לדעתם: גמישות (שנבחרה במקום השני עם 36%), הכנסה נוספת (במקום השלישי עם 34%), עצמאות (23%) והאפשרות לעבוד מחוץ למשרד (22%).
- התדמית השלילית של העבודה נובעת בעיני הצעירים בעיקר מהסיכונים הפיזיים הכרוכים בה: סיכון בתאונות בזמן הנסיעה (37%) והתמודדות עם קשיי מזג האוויר (31%).
- המשמעות של התשובות הללו רחבה הרבה יותר, כפי שהסברנו בפרק העוסק בתופעת ה"וולטרים". עבודה בוולט היא לא רק תופעה בלכלית זמנית, אלא עשויה לשקף שינויים מבניים עמוקים בשוק התעסוקה. ייתכן שמודל העבודה הגמיש והעצמאי שמציעה וולט מסמן את הדרך להתפתחות צורות העסקה חדשות, המאופיינות באי־תלות במעסיק יחיד ובגמישות גבוהה יותר בניהול זמן ועבודה.

ברכת הקללה

לחוסר בידיים עובדות בתחומי "העבודות השחורות" עשוי להיות גם השפעה חיובית בטווח הארוך מהסיבות הבאות:

- המחסור בידיים עובדות יאלץ את המעסיקים להעלות את השכר ולשפר את תנאי העבודה במטרה למשוך עובדים איכותיים. כאשר זה יקרה, ייתכן שהציבור ישנה את תפיסתו לגבי תחומים אלו, שסובלים מדימוי שלילי ונחות.
- המחסור בידיים עובדות עשוי להוביל לשיפור במודעות החברתית לזכויות עובדים, לחיזוק ההגנה החוקית עליהם וליצירת תנאים הולמים להעסקתם.
- המחסור בידיים עובדות עשוי ליצור הזדמנויות לשילוב קבוצות שעד כה לא השתלבו בשוק העבודה בצורה מלאה, כמו אנשים עם מוגבלויות ואוכלוסיות חרדיות וערביות. מהלכים לקידום שילובן של אוכלוסיות אלו יכולים לתרום לצמצום אי השוויון החברתי ולהגדלת התעסוקה.
- בשל המשבר בתעשיות שעד כה נשענו על כוח עבודה זול יידרש פיתוח של פתרונות טכנולוגיים יעילים יותר, מה שיוביל לשיפור התפוקה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 104
מתוך 408

עבודה מהבית

המהפכה כבר כאן

העבודה מהבית, לפחות באופן חלקי, אינה תופעה חדשה בשוק העבודה, אך בשנים האחרונות היא הפכה נפוצה במיוחד, בעיקר במקצועות הטכנולוגיה, המידע והמדיה.

תעשיית ההיי־טק הייתה בין הראשונות לאמץ מודלים של עבודה מרחוק, הודות לקרבה לטכנולוגיה ולגישה לתשתיות אינטרנט מתקדמות, וכן בשל הצורך בזמינות גלובלית מסביב לשעון כדי לתת שירותים דיגיטליים.

עולם ההייטק אימץ למעשה שתי גישות לעבודה מהבית. הראשונה היא עבודה במודל של העסקה מרחוק, שבו חברות גדולות מעסיקות טאלנטים המתגוררים הרחק ממשרדיהן, לעיתים בעיר או מדינה אחרת. הגישה השנייה והנפוצה יותר היא עבודה גמישה, שמאפשרת לעובדים לבחור שלא להגיע למשרד יום אחד או יותר בשבוע, ללא קשר למרחק מגוריהם ממקום העבודה (גויכמן, 17.10.2017).

בסקר שנערך באוגוסט 2017, טרם פרוץ מגפת הקורונה, על ידי חברת אתוסיה המתמחה בהשמה להייטק וביוטק, השתתפו 200 מנהלים ומנהלי משאבי אנוש מחברות היי־טק ישראליות. מהסקר עלה כי 70% מחברות התוכנה, 48% מחברות האינטרנט, 67% מחברות הביו־טק, 61% מחברות התקשורת ו־38% מחברות החומרה מאפשרות לעובדיהן לשלב עבודה מהבית. כמו כן, 87% מהמעסיקים ציינו שביעות רצון מתפוקת העובדים במודל זה (גויכמן, 17.10.2017).

נכון ל־2023, 41.2% מהמשרות המפורסמות בלינקדאין הן משרות מרחוק; כ־60% מהעובדים בארה"ב מעדיפים עבודה מרחוק אם ניתנת להם האפשרות, ו־98% מהם היו ממליצים לאחרים לעבוד מהבית לפחות חלק מהזמן (Shewale, 19.12.2023).

מספר גורמים האיצו והרחיבו את מודל ההעסקה מהבית ברחבי העולם וגם בישראל:

- השיפור המתמיד במהירות וביציבות האינטרנט מאפשר עבודה מהבית בצורה חלקה יותר, לצד ירידה משמעותית במחירי חבילות הגלישה לאורך השנים.
- כלים לשיתוף פעולה, עבודה והתקשרות מרחוק כמו Zoom, Microsoft Teams, Slack ו־Google Meet הפכו את העבודה מרחוק לאופציה קלה ונגישה עבור מספר רב של עובדים.
- טכנולוגיות מתקדמות לאבטחת מידע מאפשרות לעובדים להתחבר לרשתות הארגוניות מרחוק בבטחה.
- מגפת הקורונה יצרה צורך מיידי לשמור על ריחוק חברתי ולהימנע מהתכנסויות, מה שהוביל חברות וארגונים רבים להעביר את עובדיהם לעבודה מהבית (על השינוי בהיקף העבודה מהבית בקרב צעירים ראו: המשרד לשוויון חברתי – רשות הצעירים, 2020).

  מכיוון שהמגפה נמשכה זמן רב, היא נרמלה את העבודה מהבית ברחבי העולם, ועודדה את הממשלות לתמוך במודל באמצעות חקיקה ותמריצים כלכליים. זאת ועוד, לאחר משבר הקורונה, יותר עובדים – ובמיוחד צעירים – החלו לדרוש ממעסיקיהם גמישות רבה יותר בשעות העבודה ובמיקומה, כחלק מהמשא ומתן על תנאי ההעסקה. יתרה מכך, לפני פרוץ המגפה, מעסיקים רבים חששו לאמץ את מודל העבודה מהבית, אף על פי שטכנולוגית הוא כבר היה אפשרי. אך "הניסוי העולמי" שכפתה הקורונה הראה לעסקים רבים כי לעבודה מהבית, בין אם באופן מלא או חלקי, יש יתרונות משמעותיים. להלן העיקריים:

יתרונות לעובדים

- מחקרים מראים כי גמישות בעבודה מגבירה את שביעות הרצון של העובדים, שכן היא מאפשרת איזון טוב יותר בין החיים האישיים לעבודה. ניתן להספיק לריצת בוקר, לערוך קניות בשעות נוחות, להימנע מפקקים ולחסוך נסיעות ארוכות. כמו כן, היא מאפשרת שוויון גדול יותר בין הורים (במיוחד בטיפול בילדים) ומאפשרת הזדמנויות למנוחה המותאמת לשעון הביולוגי של כל אחד ואחת. כך גם השחיקה בעבודה קטנה.
- עבודה מהבית מקלה על נשים, שעדיין נושאות ברוב נטל הטיפול בילדים, ומאפשרת להן כניסה וקידום בשוק העבודה בצורה נוחה יותר.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 105
מתוך 408

כאשר רוב העבודה נעשית באמצעות מחשב, ניתן לעבוד מכל מקום ובכל זמן. גמישות זו מאפשרת שילוב טוב יותר בין עבודה לפנאי, ואף תומכת בתופעת ה"נוודות הדיגיטלית" – אורח חיים שצבר תאוצה ברחבי העולם בתקופת הקורונה: אנשים העובדים מרחוק באמצעות מחשב וחיבור אינטרנטי, תוך כדי ניידות ממקום למקום, ואף בין מדינות. כך הם יכולים לשלב עבודה וטיול ברחבי העולם.

יתרונות למעסיקים

- מעסיקים המאפשרים לעובדיהם גמישות במיקום ובשעות העבודה משדרים לעובדים אמון ואכפתיות, מה שמוביל לנאמנות גבוהה יותר ומחזק את מיתוג המעסיק.
- מחקרים מראים כי עבודה בתנאים המאפשרים לעובדים לשלוט באופן ביצוע עבודתם משפרת את הפרודוקטיביות שלהם, שכן השליטה מגבירה את המוטיבציה והיעילות.
- עבודה מהבית מצמצמת את ההיעדרויות בשל מחלה או בלת"מים אחרים. בנוסף, כאשר עובדים מהבית, נמנעת הפצת מחלות במשרד.
- מעבר לעבודה מהבית תורם לחיסכון בעלויות השכירות והתחזוקה של משרדים, וכן בהוצאות שוטפות נוספות כמו חשמל, ניקיון ושירותים נלווים.

חסרונות לעובדים ולמעסיקים

- עבודה מהבית עלולה ליצור תחושת בדידות ולהפחית את החיבור החברתי עם עמיתים לעבודה.
- היעדר מפגשים פנים אל פנים עשוי להקשות על אינטראקציה ושיתוף פעולה מקצועי, במיוחד בפרויקטים הדורשים עבודת צוות אינטנסיבית.
- ללא מסגרת משרדית מוגדרת, עובדים מתקשים לעיתים לשמור על משמעת עצמית ולנהל את זמנם באופן אפקטיבי.
- עבודה מהבית יכולה להיות מאתגרת בגלל הסחות דעת כמו בני משפחה, מטלות ביתיות, טלוויזיה או ביקורים בלתי צפויים.
- תקשורת מקוונת לעיתים מתקשה להעביר את הניואנסים הלא־מילוליים, כגון הבעות פנים ושפת גוף, מה שעלול לפגוע בהבנה מלאה של המסר.
- כשעובדים ממקומות שונים או בשעות שונות, קשה לשמור על תחושת קהילה ועל חיבור אנושי ספונטני בין עמיתים.
- עבודה מהבית מטשטשת את הגבולות בין זמן העבודה לזמן האישי, מה שעלול להוביל לשחיקה וללחץ נפשי מוגבר.
- חיבור אינטרנט לא יציב או בעיות טכניות ללא תמיכה מיידית של צוות ה־IT עשויים לפגוע ביעילות העבודה.
- עבודה מהבית מגבירה את הסיכון לאבטחת מידע, במיוחד כאשר העובדים מסתמכים על רשתות פרטיות שאינן תמיד מאובטחות כראוי.
- במתווה של עבודה מהבית, קשה לעקוב ולתעד את שעות העבודה וההפסקות של העובדים, מה שמקשה להבטיח עמידה בדרישות החוק, שכוללות: שמירה על זכויות עובדים, תשלום עבור שעות נוספות, ותנאי עבודה נאותים.

ליהנות משני העולמות

מודל ההעסקה "היברידי" משלב את היתרונות של עבודה מהמשרד ומהבית, ומעניק לעובדים גמישות רבה יותר בניהול יומם, תוך התאמה לצרכים האישיים והמקצועיים שלהם. במודל זה, העובדים יכולים לבחור לעבוד מהמקום הנוח להם ביותר.

המודל יכול להתבצע בכמה דרכים:

- **ימים קבועים.** העובדים מגיעים למשרד בימים מסוימים בשבוע ועובדים מרחוק בימים אחרים.
- **גמישות מלאה.** העובדים בוחרים מדי יום האם לעבוד מהמשרד או מרחוק, לפי העדפותיהם וצרכיהם המשתנים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 106
מתוך 408

- **שילוב עובדים.** חלק מהעובדים עובדים מרחוק באופן מלא, ואילו אחרים מגיעים למשרד באופן קבוע.

המודל ההיברידי פופולרי במיוחד בקרב צעירים בעולם (Half, 5.6.2024), בשל הקושי שלהם לעבוד לבד, הצורך שלהם בקשר חברתי ועבודה משותפת, והחיבור העמוק שלהם עם החברים (כולל חברים לעבודה). הוא גם עונה על הצורך שלהם לצאת, לראות ולהיראות ולייצר שעות הפרדה בינם לבין בן/בת הזוג. צורת העסקה זו מספקת גם גיוון בשעות ובמיקום העבודה, ומונעת שגרה מונוטונית של יום עבודה קבוע מ־8 עד 17.

המודל ההיברידי מועדף לא רק על העובדים אלא גם על מנהלים בדרגים הגבוהים, הן בשל הנטייה לשמרנות והן בשל הקושי שלהם "לשחרר" את העובדים לעבודה מלאה מהבית. מנהלים רבים מייחסים חשיבות רבה ל"שיחות המסדרון", ה"בונדינג" (bonding) וסיעור המוחין המתקיימים בצורה טבעית יותר במפגשים פנים אל פנים.

בנוסף, המודל ההיברידי מאפשר גיוס של כישרונות מגוונים שאולי לא יכלו להגיע פיזית למשרד חמישה ימים בשבוע, במיוחד כשמקום העבודה מרוחק גיאוגרפית ממקום מגוריהם.

לאחר סיום מגפת הקורונה, מגמת החזרה לעבודה במשרדים משתנה בין חברות, תחומים ומדינות שונות. באופן כללי, ניתן לזהות כמה מגמות מרכזיות:

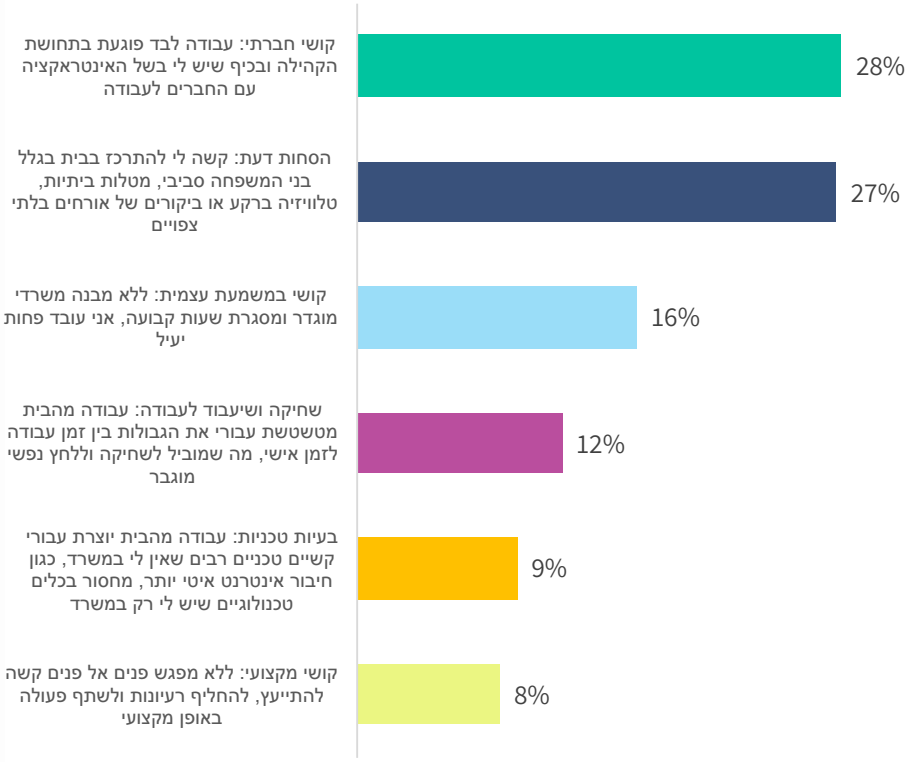
- **מודל עבודה היברידי.** מודל זה הפך לפופולרי במיוחד בקרב חברות טכנולוגיה, פיננסים ומקצועות יצירתיים, שכן הוא מאפשר לעובדים גמישות רבה יותר תוך שמירה על פרודוקטיביות גבוהה.
- **חזרה למשרדים.** ישנן חברות, בעיקר בתחומים הדורשים נוכחות פיזית או תרבות ארגונית חזקה, שחזרו למודל עבודה מלא מהמשרד. חברות אלו מדגישות את החשיבות של עבודה משותפת במקום פיזי לשם שיתוף פעולה ושמירה על תרבות החברה.
- **המשך עבודה מרחוק.** ישנן גם חברות, בתחום הטכנולוגיה, שהחליטו להשאיר את מודל העבודה מרחוק כמודל העיקרי שלהן. חברות כמו Twitter ו־Square הכריזו שהעובדים שלהן יוכלו לעבוד מרחוק באופן קבוע, גם לאחר סיום המגפה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 107
מתוך 408

Q20 לצד היתרונות הרבים, העבודה מהבית מציבה קשיים לעובדים. מה בעיניך הקושי הכי גדול (סמן/י קושי אחד מתוך הרשימה שלהלן)?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	31%	30%	16%	10%	5%	8%
	ערבים	14%	17%	14%	17%	28%	10%
מגדר	אישה	28%	29%	16%	11%	8%	8%
	גבר	27%	26%	16%	12%	10%	8%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	30%	31%	17%	10%	4%	7%
	מסורתי	33%	28%	15%	9%	6%	8%
	דתי	27%	30%	19%	15%	2%	7%
גיל	16-18	31%	32%	15%	9%	3%	10%
	19-21	26%	28%	15%	11%	10%	9%
	22-25	26%	23%	18%	14%	13%	5%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	31%	32%	15%	9%	4%	9%
	בשירות צבאי	30%	27%	16%	14%	5%	9%
	משוחרר	33%	29%	17%	9%	6%	5%
	לא התגייס	23%	34%	22%	13%	1%	7%
השכלה	לומד לבגרות	28%	32%	17%	8%	4%	10%
	ללא ת. בגרות	25%	37%	13%	13%	10%	2%
	בעל ת. בגרות	26%	27%	14%	13%	13%	7%
	לומד / בעל ת. מקצועית	29%	27%	21%	12%	6%	5%
	לומד לתואר ראשון	30%	25%	19%	10%	6%	10%
	בעל תואר ראשון	33%	21%	11%	15%	8%	12%
מצב משפחתי	פנוי/ה	29%	26%	15%	12%	10%	9%
	בזוגיות	26%	32%	17%	12%	6%	6%
	נשוי/ה	21%	34%	25%	12%	3%	5%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	31%	30%	16%	9%	4%	10%
	סביר	22%	22%	16%	17%	17%	6%
	סה"כ רע	26%	25%	16%	13%	19%	2%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	29%	29%	14%	13%	9%	7%
	ארבע יחידות	23%	28%	17%	10%	15%	9%
	חמש יחידות	32%	26%	17%	13%	4%	8%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 108
מתוך 408

Q20 ממצאים עיקריים

- הקשיים המרכזיים בעבודה מהבית הם קושי חברתי (28%) והסחות דעת (27%).
- בקרב הצעירים במגזר הערבי, 28% ציינו שבעיות טכניות מהוות את הקושי המרכזי בעבודה מהבית, לעומת 5% בלבד במגזר היהודי. נתון זה עשוי להעיד על פערים בתשתיות התקשורת ביישובי המגזר הערבי.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 109
מתוך 408

החלפת מקום עבודה

בעבר, עבודה לאורך זמן באותו ארגון, חברה או משרד הייתה הנורמה. אנשים נהגו למצוא משרה בתחילת חייהם הבוגרים ולהישאר בה עד הפנסיה. היו לכך מספר סיבות:

- העבודה סיפקה יציבות כלכלית וביטחון תעסוקתי. מקומות עבודה נהגו להציע חוזים ארוכי טווח, קביעות, ולעיתים גם פנסיות והטבות נוספות, שניתנו לעובדים שהפגינו נאמנות לאורך שנים.
- השינויים הטכנולוגיים היו איטיים יותר. מקצועות רבים נשארו רלוונטיים ואטרקטיביים לאורך עשרות שנים, מה שאִפשר לעובדים להתמחות ולבנות קריירה יציבה.
- תהליכי הכשרה מקצועיים דרשו השקעה גדולה של זמן ומשאבים, מה שגרם לאנשים להישאר באותו תחום לאחר השלמתם, ולהימנע ממעברים לתחומים אחרים.

כיום, המציאות שונה לחלוטין. אחת המהפכות שהביא דור ה־Y לעולם התעסוקה היא ניידות גבוהה בין מקומות עבודה. צעירים היום אינם נוטים להתחייב לשנים ארוכות באותה חברה, והחלפת מקום עבודה מדי תקופה הפכה לא רק למקובלת אלא אף לרצויה – בהתאם לצרכיהם האישיים והמקצועיים המשתנים.

להלן כמה נתונים שממחישים את ממדי התופעה הזו בעולם:

- דוח שפורסם על ידי LinkedIn בשנת 2021 מראה כי צעירים בגילאי 18–24 מחליפים עבודה בממוצע כל 2.8 שנים, בהשוואה ל־5.1 שנים אצל בני 45–54. כמו כן, כ־45% מהצעירים בגילאי 25–34 נמצאים בחיפוש פעיל אחר עבודה חדשה (Economic Graph, Team, 7.10.2021).
- מחקר של Deloitte משנת 2021 מצא כי כ־40% מהצעירים בגילאי 18–34 שוקלים להחליף מקצוע במהלך השנתיים הקרובות. הסיבות העיקריות לכך הן חיפוש אחר סיפוק ומימוש עצמי (56%) ושעמום מהעבודה הנוכחית (39%) [Deloitte, 2021].
- דו"ח של Pew Research Center מראה כי צעירים בארצות הברית נוטים להחליף עבודות בתדירות גבוהה יותר מקבוצות גיל אחרות. הדו"ח מציין כי שיעור עזיבת העבודה מרצון עמד על 2.8% במאי 2022, עלייה מ־1.6% באפריל 2020. בנוסף, כ־50% מהעובדים שהחליפו עבודה עברו גם לתחום או עיסוק שונה (Kochhar, Parker and Igielnik, 28.7.2022; Parker and Horowitz, 9.3.2022).
- סקר של Business News Daily מגלה כי בני דור ה־Y וה־Z מחזיקים בממוצע בעבודה כ־2.75 שנים בלבד. 21% מהם החליפו עבודה לפחות פעם אחת בשנה האחרונה, פי שלושה משיעור העזיבה אצל דורות קודמים (Vemparala, 24.10.2023).

גם בישראל נמצא במספר מחקרים כי עובדים צעירים מתמידים בעבודתם פחות מעובדים מבוגרים, ומביעים עניין רב יותר במעבר לתפקידים חדשים (גל, 2018; חכים, פברואר 2024). רצון זה להחליף עבודה נובע בין היתר מההערכה של רבים מהם שלא יתקשו למצוא אחת חלופית. הנה כי כן, בסקר שנערך בשנת 2023, נמצא כי 75.9% מהצעירים המועסקים העריכו שסיכוייהם למצוא עבודה אחרת ברמת ההכנסה הנוכחית שלהם גבוהים. עם זאת, בקרב צעירים ערבים שיעור זה היה נמוך יותר בהשוואה לצעירים יהודים ואחרים: 64.2% לעומת 78.7% בהתאמה. לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין גברים לנשים בשתי הקבוצות (אביב מתוק, 2023).

מדוע צעירים מחליפים עבודה ולעיתים אף מקצוע בתדירות כה גבוהה? התשובה נעוצה בשילוב של מספר גורמים:

- הטכנולוגיה והגלובליזציה יצרו שפע של הזדמנויות תעסוקתיות חדשות. ההתפתחות המהירה של הטכנולוגיה גורמת לכך שכישורים שהיו מבוקשים לפני מספר שנים מתיישנים במהירות. מקצועות רבים נעלמים, אחרים מתחדשים, ונוצרות התמחויות חדשות – מה שמצריך מהעובדים לעדכן את כישוריהם באופן מתמיד. כך, המעבר בין עבודות הופך לחלק טבעי בתהליך של התאמת הכישורים לדרישות המשתנות של השוק.
- האופי האינדיבידואליסטי של העבודות בעידן המודרני (במיוחד בתחום הטכנולוגי) מעודד את העובדים לחפש את המסלול האישי ש"תפור למידות שלהם". תהליך זה מעודד חיפוש מתמיד.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 110
מתוך 408

- הפחד מהחמצה (FOMO – Fear of Missing Out) משפיע גם על עולם העבודה. צעירים רבים חווים תחושת אי־שקט וחוסר סיפוק, מתוך ההנחה שתמיד קיימת אפשרות טובה יותר מעבר לפינה. גם ההרגל שלא להסתפק במה שיש (שלא לדבר על הסתפקות במועט) מוביל רבים להמשיך לתור אחר "המשרה המושלמת".
- הדור הצעיר גדל בעולם שבו הערכים של יציבות וביטחון כלכלי התחלפו בערכים של מימוש עצמי, חוויות אישיות וגיוון. עבורם, העבודה אינה חייבת להיות יציבה ובטוחה, אלא בעיקר מעניינת, מאתגרת ומספקת.
- צעירים היום נוטים להשתעמם במהירות ולחפש גירויים חדשים. תרבות הצריכה והמדיה החברתית, המציעות גירויים בלתי פוסקים, משפיעות על סף הסבלנות והיכולת להתמיד בעיסוק אחד. כך, לאחר תקופה קצרה יחסית, הם מרגישים שמיצו את התפקיד הנוכחי ומחפשים את האתגר הבא ש"ידליק אותם" מחדש.
- הלחץ החברתי והמדיה החברתית מגבירים את הצורך בשינויים. הצעירים רואים את חבריהם מתקדמים לתפקידים חדשים ומרתקים (הודות לשיתוף סלקטיבי), וחשים לחץ לעמוד בקצב ולהשיג גם הם הישגים דומים. יתר על כן, האינטרנט מאפשר גישה למידע על אינספור הזדמנויות תעסוקתיות, מה שמעצים את התחושה שה"דשא של השכן ירוק יותר".
- רבים מהצעירים מבינים כי השוק משתנה בקצב מהיר וכי אין מקצוע מובטח לנצח. בהתאם לכך, הם מתמקדים בפיתוח כישורים מגוונים וביכולת להתאים את עצמם לשינויים במקום להישאר נאמנים למקצוע אחד בלבד.
- נגישות להכשרה מקצועית מקוונת מאפשרת לצעירים לצבור הכשרות והסמכות בתחומים שונים באופן גמיש ומודולרי. כך, באמצעות "ארנק של הכשרות והסמכות מקצועיות" הם יכולים להרחיב את אופציות הקריירה שלהם ולהתכונן למעבר מהיר לתחומים חדשים לפי הצורך.
- העלייה במספר העצמאים, הפרילנסרים ועובדי העבודות הזמניות יוצרת גמישות רבה יותר ומאפשרת לצעירים להתנסות במקצועות שונים ללא מחויבות ארוכת טווח.

מצד אחד, החלפת עבודות מרעננת את העובד, יוצרת אתגרים חדשים ומעבירה ידע וניסיון ממקום למקום. היא גם מחייבת את המעסיקים להיות קשובים לצורכי העובדים. מצד שני, עבור הצעירים היא גם יכולה לעורר תחושת אי־שקט מתמיד, שחיקה מהירה, חוסר סיפוק, חוסר יציבות מקצועית ואישית, ולעיתים אף קושי בפיתוח קריירה ממושכת ויציבה.

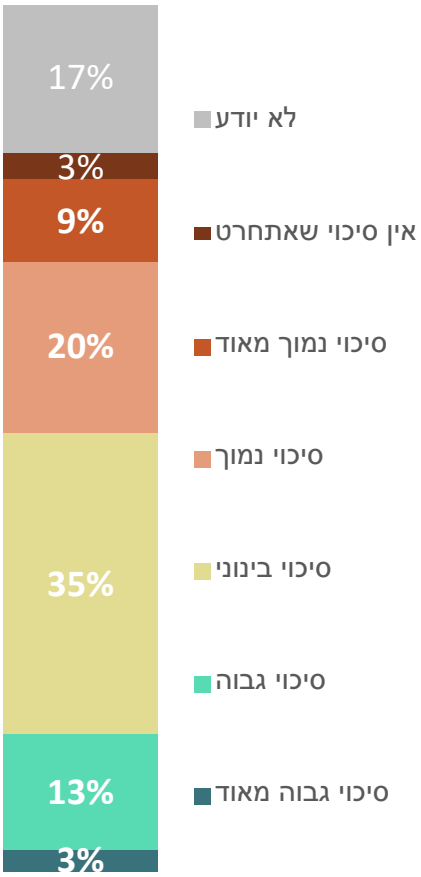
ומה לגבי המעסיקים? מצד אחד, תחלופה תכופה של עובדים צעירים מהווה הזדמנות לשיפור סביבת העבודה, להציע אתגרים חדשים ולהתאים את הארגון לצורכי העובדים המשתנים. מצד שני, תופעה זו גובה מחיר כבד. המעסיקים מתקשים לשמר עובדים, נאלצים להשקיע משאבים רבים יותר בגיוס, הכשרה ושימור כוח האדם, ולעיתים הם סובלים מירידה בפריון ובמורל עקב תחלופת עובדים גבוהה. יתר על כן, המעברים התכופים של עובדים בין חברות עלולים לשבש פרויקטים ותהליכים ארגוניים, וכתוצאה מכך אובדים ידע וניסיון יקרי ערך, שנצברו במשך שנים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

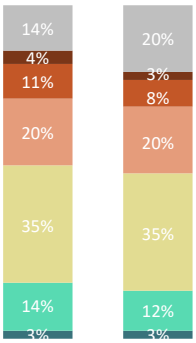
עמוד נוכחי 111
מתוך 408

Q21 מה לדעתך הסיכוי שתתחרט/י בעתיד על הבחירה שעשית/ תעשה בתחום בחירת המקצוע המועדף עליך (כולל לימודים)?

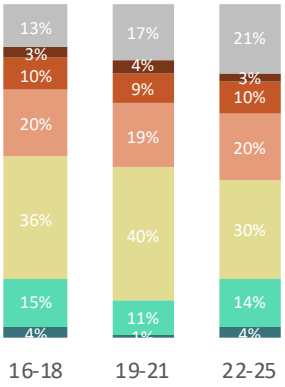
כלל המדגם

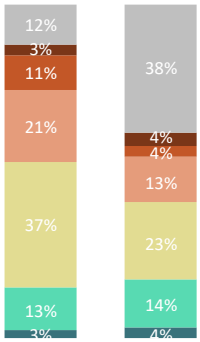
מגדר

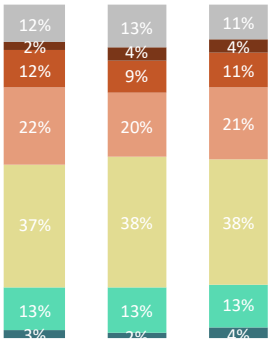
קבוצות גיל

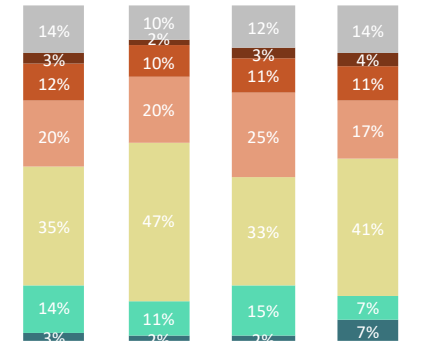
מגזר

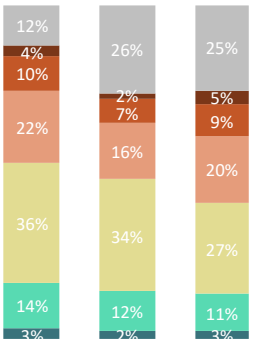
רמת דתיות (יהודים)

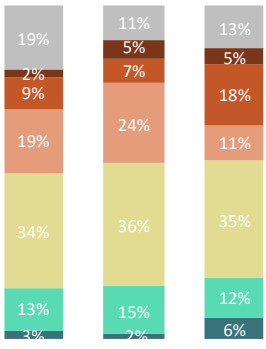
סטטוס גיוס לצבא (יהודים)

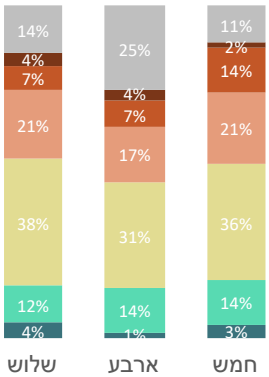
מצב כלכלי

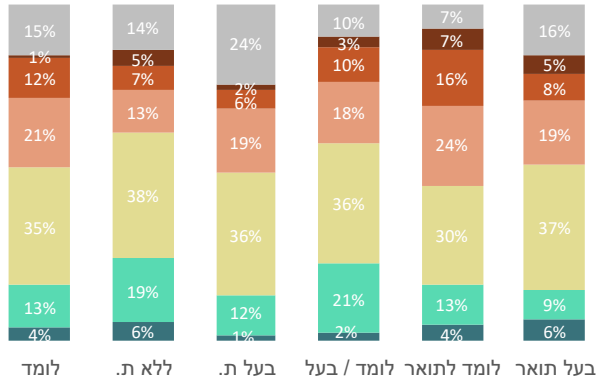
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 112
מתוך 408

Q21 ממצאים עיקריים

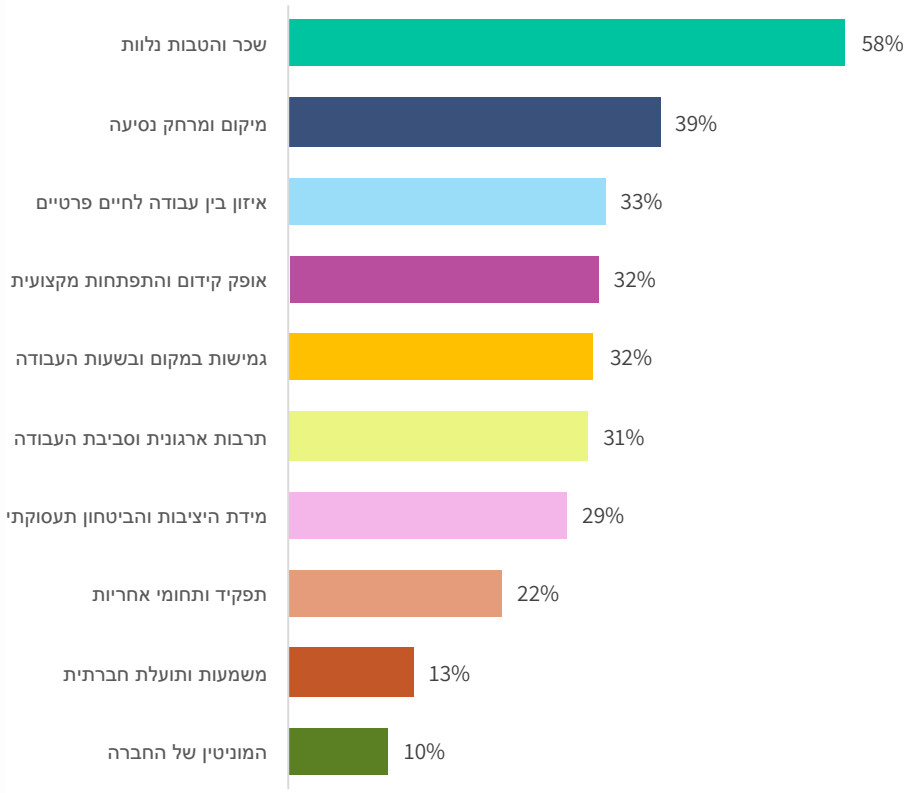
- רק כשליש מהמשיבים (32%) מרגישים ביטחון בבחירת המקצוע המועדף עליהם, בין אם הבחירה כבר נעשתה ובין אם תתקבל בעתיד. לעומת זאת, לא פחות מ־16% מעריכים כי קיים סיכוי גבוה או גבוה מאוד שיתחרטו על הבחירה. בקרב היהודים, מידת הביטחון בבחירת מקצוע גבוהה יותר מאשר בקרב הערבים (35% מול 21%).
- חשוב לציין ש־38% מהמשיבים הערבים ענו "לא יודע" לשאלה זו, בהשוואה ל־12% בלבד בקרב היהודים.
- המשמעות היא שה־FOMO (Fear Of Missing Out) משחק כנראה תפקיד מרכזי בבחירת מקצוע בקרב צעירים. החשש המתמיד שאולי קיימת אפשרות טובה יותר מהבחירה הנוכחית גורם לספקות ולחוסר שקט תמידי.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 113
מתוך 408

Q22 להלן מספר סיבות שמניעות עובדים לעבור מקום עבודה. בחר מבניהן את השלוש שנראות לך הכי משכנעות:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	60%	38%	34%	33%	30%	32%	29%	22%	12%	10%
	ערבים	51%	42%	27%	30%	40%	30%	28%	22%	19%	14%
מגדר	אישה	61%	42%	32%	32%	30%	34%	30%	22%	9%	7%
	גבר	55%	35%	34%	33%	34%	28%	28%	23%	17%	14%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	59%	40%	36%	34%	28%	31%	30%	22%	11%	10%
	מסורתי	63%	35%	31%	31%	34%	33%	27%	25%	13%	9%
	דתי	56%	39%	39%	33%	28%	34%	31%	18%	13%	11%
גיל	16-18	59%	38%	33%	32%	30%	32%	32%	24%	11%	9%
	19-21	57%	41%	30%	30%	33%	34%	27%	22%	14%	12%
	22-25	59%	37%	36%	35%	32%	28%	28%	21%	14%	11%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	61%	38%	34%	31%	30%	32%	30%	25%	11%	9%
	בשירות צבאי	56%	38%	37%	30%	31%	31%	31%	23%	16%	8%
	משוחרר	63%	38%	33%	37%	29%	32%	27%	21%	10%	11%
	לא התגייס	58%	34%	39%	31%	33%	35%	29%	19%	12%	11%
השכלה	לומד לבגרות	56%	39%	33%	32%	35%	33%	29%	25%	12%	7%
	ללא ת. בגרות	59%	47%	41%	31%	29%	24%	30%	10%	16%	13%
	בעל ת. בגרות	56%	37%	31%	30%	33%	31%	29%	24%	16%	13%
	לומד / בעל ת. מקצועית	62%	42%	25%	37%	32%	35%	28%	18%	14%	9%
	לומד לתואר ראשון	63%	39%	36%	38%	27%	31%	29%	20%	8%	11%
	בעל תואר ראשון	64%	38%	47%	28%	29%	28%	30%	25%	6%	6%
מצב משפחתי	פנוי/ה	57%	37%	33%	33%	32%	31%	29%	23%	14%	12%
	בזוגיות	63%	43%	32%	32%	30%	33%	29%	23%	9%	6%
	נשוי/ה	59%	46%	38%	31%	36%	29%	28%	11%	12%	11%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	58%	38%	33%	35%	31%	31%	29%	22%	13%	10%
	סביר	57%	40%	30%	28%	33%	34%	31%	23%	13%	11%
	סה"כ רע	67%	37%	45%	29%	35%	21%	23%	19%	14%	11%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	64%	44%	34%	31%	29%	32%	30%	16%	11%	9%
	ארבע יחידות	53%	34%	31%	33%	36%	31%	30%	24%	17%	12%
	חמש יחידות	59%	39%	35%	33%	30%	31%	27%	26%	11%	10%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 114
מתוך 408

Q22 ממצאים עיקריים

- שכר הוא הסיבה המרכזית עבור מרבית הצעירים (58%) שמניעה אותם לשקול מעבר מקום עבודה, והיא נבחרה בשיעורים הגבוהים ביותר בכל החתכים שנבדקו.
- השיקול השני בחשיבותו הוא מיקום ומרחק הנסיעה למקום העבודה, ומהווה שיקול מרכזי עבור 39% מהצעירים. נתון זה מדגיש את החשיבות שהצעירים מייחסים למגורים בערים הגדולות, המאפשרות קרבה בין מקום העבודה, המגורים והפנאי.
- השיקול השלישי הוא איזון בין עבודה לחיים פרטיים, שנמצא כגורם חשוב עבור 33% מהצעירים. סיבה זו בולטת במיוחד בקרב בעלי תואר ראשון, שם 47% רואים בה שיקול מרכזי.

ישנן שתי דרכים עיקריות להשגת עבודה חדשה: חיפוש יזום ופנייה למעסיקים פוטנציאליים, וקבלת הצעת עבודה ממעסיק.

בעבר, הבחירה בין הצעות עבודה הייתה פשוטה יחסית, בעיקר בשל ההיצע המוגבל וההבדלים הקלים בתגמולים ובתנאים. כיום, לעומת זאת, ההחלטה מורכבת ומאתגרת יותר ממספר סיבות:

- המרדף אחרי כישרונות אינו חדש, אך בימינו שוק התעסוקה הפך לדינמי ותחרותי יותר מתמיד. מעסיקים מחפשים כל הזמן כישרונות חדשים, במיוחד עובדים עם מיומנויות גבוהות ויכולות יוצאות דופן, כדי למלא משרות קריטיות ולחזק את הארגונים שלהם. אתרי עבודה, רשתות חברתיות מקצועיות כמו LinkedIn, ופלטפורמות גיוס מקוונות מאפשרים להם לפנות למועמדים פוטנציאליים בכל עת ובכל מקום ברחבי העולם.
- "ציידי ראשים" (headhunters) מתמחים באיתור וגיוס מועמדים פוטנציאליים, לעיתים גם כאשר המועמדים אינם מחפשים עבודה באופן פעיל. כך נוצר "שוק בשר" שבו טקטיקות גיוס אגרסיביות יותר ויותר מופעלות כדי למשוך עובדים איכותיים.

  כתוצאה מכך, עובדים צעירים, ובמיוחד אלו בעלי כישורים נדרשים ונדירים, מוצאים עצמם תחת "מתקפה בלתי פוסקת" של הצעות עבודה, גם כשהם מרוצים בעבודתם הנוכחית. הצעות אלו כוללות לעיתים הבטחות לשכר גבוה יותר, תנאים משופרים, אפשרויות קידום מהירות יותר, ותרבות ארגונית אטרקטיבית יותר.
- הטכנולוגיה המתקדמת והזמינות הרבה של מידע מאפשרות לעובדים לבצע מחקר מעמיק על חברות ומעסיקים פוטנציאליים. אתרי ביקורות כמו Glassdoor ו־LinkedIn ורשתות חברתיות כמו פייסבוק מספקים מידע נרחב על חוויות עובדים, מדיניות החברה, תרבות ארגונית ותנאי עבודה. שפע המידע הזה, שלעיתים עשוי להיות סובייקטיבי, רק מגביר את ההתלבטויות והספקות, שמאפיינים את דור ה־Z.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 115
מתוך 408

ההייטק בישראל

בליגה הבינלאומית הגבוהה

מדינת ישראל זכתה לכינוי המחמיא "Startup Nation" בזכות תעשיית ההייטק שלה, שזוכה למוניטין עולמי ממספר סיבות:

- **הון אנושי.** ישראל הצליחה לנצל את התרבות היזמית שלה, הניסיון המצטבר בצה"ל והאיכות הגבוהה של המוסדות להשכלה גבוהה, כדי ליצור מסורת של חדשנות ויזמות בקנה מידה עולמי.
- **חברות הזנק.** ישראל מובילה במספר חברות הסטארט־אפ לנפש, עם מספר רב של חברות טכנולוגיה חדשות המוקמות מדי שנה. נכון לאפריל 2023, פעלו בישראל 9,093 חברות טכנולוגיה שגייסו הון ממשקיעים מיום הקמתן, מה שממקם את ישראל במקום השלישי בעולם במדד זה (רשות החדשנות, 2023). זאת ועוד, לפי הערכת Aviv Tech23, במאי 2023 פעלו בישראל 98 יוניקורנים (חברות טכנולוגיה פרטיות ששווין נאמד, בסבב הגיוס האחרון שלהן, במיליארד דולר ומעלה), שגייסו במצטבר מעל 44 מיליארד דולר (רשות החדשנות, 2023).
- **גיוסי הון.** תעשיית ההייטק הישראלית נחשבת למובילה מבחינת נתח גיוסי ההון העולמי. מעל 75% מההשקעות בתעשייה מגיעות ממשקיעים זרים (פורום ההיי טק למען ישראל, ינואר 2024). לפי נתוני ה־OECD, ישראל היא המדינה היחידה בארגון שבה למעלה מ־50% מהמו"פ במגזר הפרטי ממומן על ידי משקיעים מחוץ למדינה (רשות החדשנות, 2023).

גם בקרב הגורמים המקומיים האחראים על השקעות בסטארט־אפים, ובראשם קרנות הון הסיכון הישראליות, רוב ההון מגיע ממקורות זרים. כתוצאה מכך, בפועל, שיעור המימון הזר למחקר ופיתוח בישראל גבוה אף יותר מכפי שמשתקף בהשוואות בינלאומיות (רשות החדשנות, 2023). זאת ועוד, התעשייה מושכת אליה חברות בינלאומיות רבות שהקימו בישראל מרכזי מחקר ופיתוח גדולים, המעסיקים עשרות אלפי עובדים (פורום ההייטק למען ישראל, ינואר 2024).

בעשור האחרון ישראל חוותה צמיחה פנומנלית בגיוסי הון לסטארט־אפים. בין השנים 2013 ל־2022, גייסו חברות הטכנולוגיה הישראליות סכום שיא של 95 מיליארד דולר. נתון זה ממקם את האב החדשנות הישראלי במקום השישי בעולם במדד זה, הישג מרשים במיוחד לנוכח העובדה שההאבים הגדולים המדורגים לפני ישראל נמצאים במעצמות כלכליות כמו ארצות הברית וסין (רשות החדשנות, 2023).

הקטר הכלכלי

ענף ההייטק הוא הקטר של המשק הישראלי וחשיבותו לחוסן הכלכלי של המדינה עצומה. ההכנסות מההייטק מהוות למעלה מ־30% מכלל הכנסות המדינה ממיסים, כ־12% מכוח העבודה, כ־18% מהתוצר המקומי, ולמעלה מ־50% מסך היצוא של ישראל (פורום ההייטק למען ישראל, ינואר 2024). זהו הענף בעל התוצר הגדול והצומח ביותר במשק, עם קצב הגידול המהיר ביותר במספר העובדות והעובדים ובשכרם (רשות החדשנות, 2023).

הצמיחה בתוצר ההייטק בולטת במיוחד בהשוואה לצמיחה בענפים אחרים: כך למשל, בשנת 2012, היה תוצר ההייטק גבוה ב־50% מתוצר ענף המסחר והקמעונאות, הענף השני בגודלו. עשור לאחר מכן, בשנת 2022, הפער בין שני הענפים זינק ליותר מ־90%. ניתוח הפריון של עובדי ההייטק מגלה כי התוצר לשעת עבודה בענף כמעט כפול מזה של שאר המשק (רשות החדשנות, 2023).

כוח האדם בענף

להלן כמה מאפיינים של כוח האדם בענף ההייטק הישראלי:

- **כמות ושיעור המועסקים.** בשנת 2022 הועסקו בענף ההייטק הישראלי כ־402 אלף שכירים ושכירות. כאשר כוללים גם שכירים בתפקידים טכנולוגיים במגזרים אחרים

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 116
מתוך 408

במשק (בגון מתכנתת ברשת סופרמרקטים או מהנדס בבנק), המספר עולה ל־509 אלף, המהווים כ־14% מכלל השכירים בישראל (רשות החדשנות, 2023).

חברות הסטארט־אפ שהוקמו בישראל מעסיקות עובדים ועובדות גם בתפקידים שאינם טכנולוגיים, כגון שיווק, מכירות, משאבי אנוש ועוד. למעשה, על כל עובד טכנולוגי מועסקים 3–2 עובדים שאינם טכנולוגיים (פורום ההייטק למען ישראל, ינואר 2024).

קצב הגידול במספר ושיעור המועסקים. אחת המגמות הבולטות בעשור האחרון היא הצמיחה המהירה במספר המועסקים והמועסקות בענף ההייטק, במיוחד בהשוואה לשאר ענפי המשק. בין השנים 2012 ל־2022, קצב הצמיחה השנתי הממוצע במספר המועסקים בהייטק עמד על 6.3%, לעומת קצב של 2.2% בכלל המשק – כלומר, ההייטק צמח בקצב מהיר פי שלושה משאר הענפים. יתרה מכך, מאז 2017 ועד 2022, קצב הצמיחה השנתי הממוצע בהייטק עלה ל־7.5%.

בנוסף, ענף ההייטק הוא כמעט היחיד במגזר הפרטי שבו לא נרשמה האטה במספר המועסקים בעקבות מגפת הקורונה, אשר גרמה לצמצום משמעותי בכוח העבודה ברוב הענפים המרכזיים במגזר הפרטי (רשות החדשנות, 2023).

ייצוג נשים. נשים מהוות את הקבוצה הגדולה ביותר שסובלת מתת־ייצוג בענף ההייטק – תופעה הנפוצה ברחבי העולם. בשנת 2022, שיעור הנשים בהייטק עמד על 33.4%, נתון שכמעט ולא השתנה בעשור האחרון, כאשר גברים ממשיכים להוות כשני שלישים מכלל העובדים בענף (רשות החדשנות, 2023).

יתר על כן, לפי ממצאי רשות החדשנות, שיעור הגברים בתפקידים טכנולוגיים גבוה משמעותית מזה של הנשים, בעוד שבקטגוריות תפקידים שאינן בליבת העשייה הטכנולוגית, שיעור הנשים גבוה משיעור הגברים (רשות החדשנות, 2023).

שיעור התעסוקה של נשים יהודיות לא־חרדיות בענף ההייטק גבוה משמעותית מזה של קבוצות אוכלוסייה אחרות. יחד עם זאת, התפתחות מעודדת נרשמה בקרב נשים חרדיות, ששיעורן בתעסוקת הייטק עלה מפחות מ־1% באמצע העשור הקודם, למעל ל־3% כיום. לעומת זאת, בקרב נשים ערביות, למרות שהן לומדות בבתי הספר התיכוניים מקצועות מדעיים בשיעורים גבוהים בהרבה מאשר הנשים היהודיות – אין סימנים משמעותיים לעלייה בתעסוקה בהייטק. אחד ההסברים לכך הוא מיקומם הגיאוגרפי של מרכזי התעסוקה בהייטק – בעיקר במרכז הארץ, בעוד שהאוכלוסייה הערבית מתגוררת בעיקר בצפון (42%) [פוקס ווייס, דצמבר 2018].

ייצוג מגזרי. מגמת שילוב הערבים והחרדים (גברים ונשים יחדיו) בענף ההייטק נותרה איטית מאוד. בשנת 2014 רק 2% מהשכירים והשכירות בהייטק השתייכו לחברה הערבית ו־2.2% לחברה החרדית. בשנת 2022 עלה הייצוג של החברה הערבית בהייטק רק בארבע עשיריות אחוז ל־2.4% והייצוג של החברה החרדית עלה ל־3% (רשות החדשנות, 2023).

הייצוג של החברה החרדית בתחום ההייטק אמנם עדיין נמוך, אך הוא צומח בקצב מהיר יותר מזה של החברה הערבית, בעיקר בזכות הנשים. בשנת 2022 עמד מספר הנשים החרדיות בתחום על כ־11.5 אלף, לאחר שצמח כמעט פי שלושה מאז 2014. לעומת זאת, מספר הגברים החרדים בהייטק באותה שנה היה כ־5,000 בלבד, עם קצב גידול של רבע מזה של הנשים (רשות החדשנות, 2023).

סקר שנערך ב־2023 חשף שהסיכוי של ערבים נוצרים ומוסלמים עם הורים מהרבעון התחתון של ההכנסות להיות מועסקים בהייטק נמוך פי 6 ו־7 בהתאמה, לעומת סיכוי של יהודים אשכנזים מאותו רבעון הכנסות.

מחברי הדו"ח שבמסגרתו נעשה הסקר מציינים כי "מקור הפער בין המגזרים הוא במשתנים שאנו לא יכולים לפקח עליהם במסגרת הנתונים שברשותינו. בין היתר, הפער עשוי לנבוע מהבדלים תרבותיים ופערי הון חברתי המביאים פרטים ערבים, גם בעלי השכלה מתאימה לתעסוקה בהייטק, לבחור מקצועות אחרים. כמו כן הפער עשוי לנבוע מהבדלים ביכולות ובמיומנויות שאנו לא יכולים להעריך, למשל כאלו שנרכשו במהלך השירות הצבאי. לבסוף הפער עלול לנבוע מאפליה והעדפה מצד המעסיקים של מועמדים יהודים לתפקידים בהייטק" (הירש, מרגלית, נועם ופלוג, יוני 2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 117
מתוך 408

הטובים והטובות להייטק

העבודה בהייטק הפכה לסמל למצוינות ולהצלחה ממספר סיבות עיקריות:

- **הובלת שינויים טכנולוגיים חדשניים.** המהפכה הדיגיטלית שינתה את נוף התעסוקה, תוך שהיא מעלימה מקצועות ישנים ויוצרת חדשים. עבודה בתחום ההייטק מאפשרת לעובד/ת להיות חלק מהקטר המוביל את השינויים הללו, לתרום לפיתוח טכנולוגיות חדשות ומרגשות – שמשפיעות על חיי היומיום של אנשים רבים, ולהרגיש את דופק הקדמה בזמן אמת.
- **תנאי העסקה אטרקטיביים והאפשרות להתעשר במהירות.** ההייטק הפך למשאת נפש של צעירים והוריהם בעיקר בזכות תנאי ההעסקה המשופרים שהוא מציע ובראשם השכר. זאת ועוד, הענף מציע הזדמנויות לרווחים משמעותיים בזמן קצר. מוצרי ההייטק, ובעיקר בתחום התוכנה, נהנים מיתרונות שיווקיים ייחודיים כמו שכפול עותקים ללא עלות, ייצוא קל לכל העולם, אפשרות לניסוי לפני רכישה, תרגום מהיר לשפות ועדכונים בתשלום. השפעת התרבות האמריקאית, שבה הכסף נחשב למדד עיקרי להצלחה, מגבירה את האטרקטיביות של התחום. הצלחה בהייטק נתפסת בקוד התרבותי האמריקאי, שסחף את העולם, כמדד להצלחה חברתית וכלכלית, גם אם לא תמיד מדובר ברווחים אדירים.

הערה:

פלטפורמת Compete מרכזת נתונים על חבילות השכר וההטבות שניתנות לעשרות אלפי מועסקים בתחום ההייטק בישראל, העובדים במגוון תפקידים ובחברות רבות, כולל סטארט־אפים, יוניקורנים וחברות ציבוריות. הנתונים נלקחים מחברות הפועלות בתחומים שונים, כגון סייבר, פינטק, גיימינג וטכנולוגיות בריאות. על פי נתונים שהתפרסמו ב־2023 באתר tech12, השכר הממוצע ברוטו לשכיר בהייטק עמד במאי אותה שנה על 29,100 שקלים, לעומת 12,300 שקלים בכלל המשק. בנוסף, רבות מחברות ההייטק מציעות חבילות הטבות מקיפות, הכוללות ביטוחי בריאות, אופציות למניות, בונוסים שנתיים, חופשות לידה ארוכות (כולל של בן הזוג), ימי חופשה רבים ועוד (סמולסקי, 14.9.2023).

- **האתגר והיוקרה.** הקבלה לעבודה בהייטק, במיוחד בחברות המובילות, נחשבת לאתגר משמעותי. עוד לפני הגשת קורות החיים ובדיקת תיק העבודות, הראיונות, ההמלצות, המבחנים הטכניים ומבחני ההתאמה האישיותיים – המועמדים חייבים לעבור את רף ההשכלה שמהווה מסננת בפני עצמו.

סקר שנערך בישראל ב־2023 מציג מאפיינים של צעירים שהם בעלי סיכוי גבוה להיות מועסקים בהייטק:

- צעירים שלמדו 5 יחידות באנגלית הם בעלי סיכוי גבוה פי 2.1 להיות מועסקים בהייטק לעומת צעירים שלא נבחנו באנגלית במסגרת הבגרויות. לצעירים שלמדו 4 יחידות באנגלית יש סיכוי גבוה פי 1.5, ולאלה שלמדו 3 יחידות יש סיכוי גבוה פי 1.2.
- צעירים שלמדו 5 יחידות במתמטיקה הם בעלי סיכוי גבוה פי 2.3 להיות מועסקים בהייטק לעומת צעירים שלא נבחנו במתמטיקה במסגרת הבגרויות. לצעירים שלמדו 4 יחידות במתמטיקה יש סיכוי גבוה פי 1.6 ולצעירים שלמדו 3 יחידות יש סיכוי גבוה פי 1.2.
- צעירים שלמדו תואר שאינו בתחום ה־STEM אך דורש ציון פסיכומטרי גבוה, נהנים מסיכוי גבוה בכ־30% להיות מועסקים בהייטק לעומת צעירים עם תעודת בגרות בלבד.
- לבוגרי תואר בתחום ה־STEM מאוניברסיטה יש סיכוי גבוה פי 5.3 להשתלב בהייטק, ולבוגרי תואר בתחום ה־STEM ממכללה הסיכוי גבוה פי 6.5.

בהתחשב בזה, אין זה מפתיע שכ־68% מהמועסקים בהייטק הם צאצאים להורים מהחציון העליון של ההכנסות, לעומת 11% בלבד שהם בני הרבעון התחתון של ההכנסות (הירש, מרגלית, נועם ופלוג, יוני 2024).

הדרישות הגבוהות והסינונים הקפדניים מעניקים לעוסקים בתחום תחושת גאווה וביטחון עצמי. העבודה בהייטק יוצרת תחושה של שייכות לנבחרת עילית חברתית, אליה כולם נושאים את עיניהם.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 118
מתוך 408

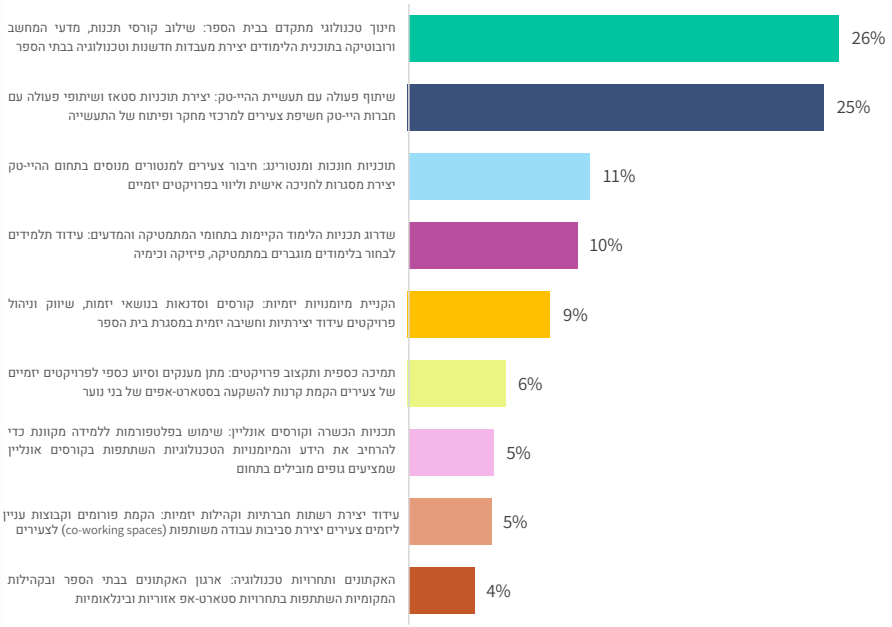
- **עבודה יצירתית.** למרות שרוב העבודות בהייטק אינן בהכרח יצירתיות כפי שמקובל לחשוב, התדמית הרווחת היא שמדובר בתחום שבו ניתן להמציא דברים מאפס ולהתעשר. ספרים, סרטים וסדרות טלוויזיה מחזקים דימוי זה ומושכים צעירים רבים לתחום.
- **סביבת עבודה מתקדמת וגמישה.** חברות הייטק רבות משקיעות ביצירת סביבות עבודה מתקדמות ונעימות, עם משרדים מעוצבים, מתקני פנאי, ומדיניות עבודה גמישה הכוללת עבודה מהבית ושעות עבודה גמישות.
- **אפשרויות קידום והתפתחות מקצועית.** ענף ההייטק ידוע בקידום המהיר שהוא מאפשר, עם הזדמנויות רבות ללמידה והתפתחות מקצועית דרך קורסים, סדנאות ופרויקטים שונים.
- **עבודת צוות ושיתוף פעולה בינלאומי.** ברוב חברות ההייטק קיימת תרבות עבודה המקדשת את עבודת הצוות ושיתוף הפעולה, מה שיוצר אווירה תומכת. הענף מאופיין בצוותים מגוונים ובינלאומיים, המאפשרים עבודה עם אנשים מרקעים תרבותיים שונים והרחבת הרשת המקצועית והחברתית.
- **יחסי ציבור ועידוד מטעם המדינה.** המדינה מעודדת את תחום ההייטק ומציעה מסגרות לימוד כבר בתיכון ובמוסדות להשכלה גבוהה, מה שמחזק את מעמדו כמסלול קריירה מבטיח ומוערך.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 119
מתוך 408

Q23 מתוך הרשימה שלהלן, בחר/י את הדרך הטובה ביותר לדעתך להכין את התלמידים בבית הספר להיות יזמי היי־טק

כלל המדגם

מגזר	יהודים	28%	26%	11%	10%	9%	6%	5%	3%	3%
	ערבים	16%	22%	10%	9%	8%	6%	7%	15%	8%
מגדר	אישה	27%	29%	12%	11%	8%	5%	5%	2%	2%
	גבר	25%	21%	10%	10%	9%	7%	6%	8%	5%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	26%	28%	10%	13%	9%	4%	4%	3%	4%
	מסורתי	33%	24%	13%	7%	6%	8%	5%	3%	1%
	דתי	25%	23%	9%	11%	13%	9%	6%	2%	4%
גיל	16-18	29%	26%	11%	13%	8%	6%	3%	3%	2%
	19-21	26%	25%	10%	9%	10%	7%	6%	4%	4%
	22-25	23%	24%	12%	9%	8%	5%	6%	7%	6%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	31%	24%	11%	9%	10%	7%	4%	2%	2%
	בשירות צבאי	30%	27%	9%	14%	8%	4%	3%	2%	4%
	משוחרר	27%	25%	12%	9%	8%	6%	7%	2%	4%
	לא התגייס	17%	30%	11%	12%	5%	8%	5%	8%	3%
השכלה	לומד לבגרות	29%	29%	10%	7%	12%	5%	3%	3%	2%
	ללא ת. בגרות	14%	20%	12%	13%	6%	16%	8%	9%	2%
	בעל ת. בגרות	28%	23%	9%	10%	8%	6%	6%	8%	3%
	לומד / בעל ת. מקצועית	20%	27%	18%	10%	11%	6%	4%	2%	2%
	לומד לתואר ראשון	21%	26%	16%	12%	7%	5%	6%	1%	6%
	בעל תואר ראשון	37%	23%	5%	15%	4%	1%	4%	2%	9%
מצב משפחתי	פנוי/ה	26%	24%	11%	10%	10%	6%	4%	6%	4%
	בזוגיות	25%	28%	12%	10%	5%	5%	8%	3%	3%
	נשוי/ה	31%	22%	6%	12%	5%	9%	5%	2%	8%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	27%	25%	12%	11%	8%	6%	5%	2%	4%
	סביר	24%	26%	10%	8%	9%	5%	6%	9%	3%
	סה"כ רע	18%	21%	10%	8%	5%	9%	4%	14%	10%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	26%	24%	10%	12%	10%	8%	4%	3%	3%
	ארבע יחידות	28%	22%	12%	8%	8%	5%	6%	9%	3%
	חמש יחידות	23%	29%	11%	11%	8%	5%	5%	2%	6%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 120
מתוך 408

Q23 ממצאים עיקריים

- לדעת הצעירים, שתי הדרכים היעילות ביותר להכין תלמידים להיות יזמי הייטק הן חינוך טכנולוגי מתקדם בבתי הספר (26%) ושיתוף פעולה עם תעשיות ההייטק (25%). שתי דרכים אלו הן המועדפות על פני כל החתכים. נתון זה מהווה איתות ברור למשרד החינוך ולחברות ההייטק, שכן מעורבותן הנוכחית במערכת החינוך היא אקראית וחלשה.
- עבור 15% מהצעירים הערבים, הדרך הטובה ביותר לקדם יזמות הייטק היא באמצעות עידוד יצירת רשתות חברתיות וקהילות יזמיות, לעומת 3% בלבד במגזר היהודי. המחסור בקשרים הוא אכן בעיה משמעותית עבור צעירים מהמגזר הערבי, מה שמדגיש את החשיבות בהקמת רשתות אלו שיסייעו הן בהכשרה והן בהשמה.

האם הקסם מתחיל לפוג?

ההייטק בישראל, שהפך לענף מרכזי בתעשייה המקומית בסוף שנות ה־90, והתבסס כענף המוביל של המשק החל מהשנים הראשונות של המאה ה־21. עם זאת, נראה שבשנים האחרונות מעמדו הבלתי מעורער כפסגת השאיפות של צעירים מתחיל להתערער. להלן מספר סיבות לכך:

- **מיתוס העושר מתגלה כמטעה.** על אף הדימוי של תחום ההייטק כמקור להתעשרות מהירה, בפועל רבים מגלים שהמציאות מורכבת יותר. בעוד מהנדסי תוכנה ובעלי תפקידים בכירים מרוויחים שכר גבוה, רבים מהמועסקים בתעשייה משתכרים ברמות דומות למקצועות צווארון לבן אחרים ולעיתים אף פחות. למעשה, חברות רבות שמוגדרות כהייטק אינן מציעות שכר גבוה כפי שנדמה, ומשרות רבות בתעשייה כוללות תפקידים "אפורים" שאינם מתוגמלים ברמות שכר דומות לאלו של תפקידים טכנולוגיים מובילים.
- **עומס ושחיקה.** התרבות הארגונית בהייטק מתאפיינת בלחץ גבוה ועומס עבודה משמעותי, עם ציפיות לזמינות גבוהה גם מחוץ לשעות העבודה. השחיקה הנובעת מכך, במיוחד בקרב מנהלים, היא תופעה רחבה שמרתיעה יותר ויותר מועמדים פוטנציאליים.
- **תחרותיות מתישה.** הדרישה לשמור על רמת ביצועים גבוהה, להתעדכן בטכנולוגיות חדשות ולהתמיד בלמידה, יוצרת סביבה תחרותית ולוחצת. תופעה זו מובילה לשחיקה ומרתיעה רבים מלהיכנס לתעשייה או להמשיך בה לטווח הארוך.
- **עלויות מחיה גבוהות.** מרכזי ההייטק ממוקמים בעיקר בערים גדולות עם עלויות מחיה גבוהות, מה שמקשה על שמירה על רמת חיים נוחה, במיוחד עבור עובדים צעירים. התחייבויות כלכליות שנובעות מההרגל "לחיות בגבוה" משעבדות את העובדים לעבודה והופכות אותם לסוג של אסירים בתוך היכל העושר.
- **קריירה קצרה ולא יציבה.** ההייטק מעולם לא סיפק יציבות מלאה, אך כיום ברור יותר מתמיד שמדובר בתעשייה שמשתמשת וזורקת. היא נוטה להעדיף צעירים ומפטרת עובדים מבוגרים ברגע שהם נתפסים כלא רלוונטיים או כ"יקרים" להעסקה. הבנה זו מובילה לתחושת בגידה מצד העובדים ולתפיסה שהקריירה בהייטק עלולה להיות קצרה ולא בטוחה. וותיקי הענף, שסיכמו לאחרונה את הקריירות שלהם בחיבורים אוטוביוגרפיים, מעלים שוב ושוב את השאלה אם כל זה היה שווה, בהתחשב במחירים הכבדים שנאלצו לשלם ברמה האישית והמשפחתית (אלמוג, 2024). צאצאיהם שומעים את הקולות ואולי גם מסיקים מסקנות.
- **היעדר גיוון והכלה.** למרות ההתקדמות בשנים האחרונות, ההייטק הישראלי עדיין סובל ממחסור בגיוון רב תרבותי – מה שמרתיע צעירים משכבות חלשות יותר לנסות להשתלב.
- **השפעת הבינה המלאכותית.** יותר ויותר עבודות בהייטק מתבצעות על ידי עובדים ממדינות זרות בשכר נמוך, והמגמה של אוטומציה מאיימת על יציבותם של מקצועות רבים בענף. השאלה האם בדאי להשקיע בלימודים ארוכים וקשים בתחום, כאשר עתידם של מקצועות רבים אינו מובטח, הופכת לרלוונטית מתמיד.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 121
מתוך 408

- **המתחרים מבחוץ מתחזקים.** הדור הנוכחי בישראל פונה בהמוניו ללימודי הנדסה ומקצועות טכנולוגיים במטרה להשתלב בהייטק ולהרוויח סכומים גבוהים. אך ישראל היא מדינה קטנה, והיתרון היחסי שלה בתחומים אלו הולך וקטן עם הזמן. מדינות ענק כמו סין והודו, שמכשירות כמות עצומה של מתכנתים ואנשי טכנולוגיה, מדביקות את הפער, והעתיד של ההייטק בישראל נראה פחות מובטח.
- **המתחרים מפנים.** ההייטק אינו יכול להתקיים לבד. הוא תלוי בתמיכה של מקצועות רבים אחרים כמו רפואה, בנייה, תחבורה ושירותים שונים. עם העלייה ברמת החיים, הביקוש לאנשי מקצוע טובים בתחומים אלו עולה, מה שמוביל לשאלה האם כדאי להשקיע דווקא במקצועות התמיכה ולא רק במקצועות הליבה של ההייטק.
- **תנודתיות כלכלית ואי־ודאות.** ההייטק בעולם וכך גם בישראל נמצא בתקופה מאתגרת. משבר הקורונה השבית חברות רבות; מלחמת רוסיה־אוקראינה פגעה בשרשרת האספקה העולמית ויצרה לחצים אינפלציוניים; העלאת הריבית של בנקים מרכזיים בעולם במקביל לירידות חדות בשוקי המניות – כל אלה הביאו לירידה ניכרת בהיקף השקעות ההון סיכון בעולם ובישראל.

במחצית השנייה של 2022 האטו חברות ההייטק את קצב הגיוסים שלהן, ומספר המשרות הפנויות ירד בכל רבעון. עם תחילת 2023, המשבר העמיק: לא רק שנפתחו פחות משרות, אלא גם גל הפיטורים הגובר הביא לצמצום מספר המועסקים.

החל מתחילת 2023 התווסף למשבר העולמי גם משבר פוליטי ובטחוני חמור. בכירים בתעשיית ההייטק הישראלית הזהירו מפני השלכות הרפורמה המשפטית שניסתה הממשלה להוביל, ביניהן החשש של משקיעים זרים להמשיך ולהשקיע בישראל. בנייר עמדה שפורסם באפריל 2023 על ידי רשות החדשנות, זוהו שתי נורות אדומות בהייטק הישראלי מאז תחילת השנה: הראשונה, ירידה ברישום חברות סטארט־אפ חדשות בישראל; והשנייה, עלייה בשיעור חברות הסטארט־אפ הישראליות שנרשמות בחו"ל (רשות החדשנות, 2023).

"מלחמת חרבות ברזל", שפגעה משמעותית בכלכלה הישראלית, הוסיפה שמן לדלקה והעמיקה את חוסר הוודאות והחששות סביב התעשייה הישראלית בכלל ותעשיית ההייטק בפרט.

חשוב לציין כי ענף ההייטק בישראל תלוי מאוד בגורמים חיצוניים. ככל שמשקיעים זרים יירתעו מחוסר היציבות הפוליטית בישראל או משינויים אפשריים אחרים במדינה, כך עלולות ההשקעות בהייטק הישראלי לעצור או להאט. תוצאה של מצב זה עשויה להיות ירידה בכמות החברות הטכנולוגיות החדשות, פיחות בכמות המשרות בשכר גבוה, וירידה ברכישת שירותים שונים בישראל, כמו שטחי משרדים, מסעדות, ושירותים מקצועיים כגון עורכי דין ורואי חשבון. לכן, ירידה בהשקעות הזרות בהייטק עלולה להשפיע גם על תחומים נוספים מחוץ לענף עצמו, ולפגוע בצמיחת המשק הישראלי בטווח הבינוני והארוך.

בנוסף, עולה לראשונה אפשרות שההון האנושי, שמהווה את הדלק המניע של ענף ההייטק בישראל, הולך ומצטמצם. בעוד שהתפיסה הציבורית עדיין רואה את ההייטק כענף מצליח (בעיקר בשל הכותרות בתקשורת על חברות סטארטאפ ישראליות שנקנו על ידי חברות ענק מחו"ל), נמשכת מגמה של ירידה במספר חברות הסטארט־אפ המוקמות בארץ. בשנת 2014 הוקמו כ־1400 סטארט־אפים בישראל, בעוד שבשנת 2022 נפתחו רק 600–700 חברות חדשות (רשות החדשנות, 2023).

מחקר משותף של רשות החדשנות ומכון SNPI בחן את הסיבות לירידה בפעילות היזמית בישראל ומצא שלושה גורמים עיקריים: (א) היחלשות תחום המדיה החברתית והפרסום – שפרח ושגשג לפני כעשור. (ב) עם הנסיקה במשכורות הניתנות על ידי חברות הייטק, בעיקר הרב־לאומיות, מתקשים סטארט־אפים, במיוחד בשלביהם המוקדמים, לגייס עובדים מנוסים הדורשים שכר גבוה. (ג) והמדאיג מכל – מחסור בכוח אדם איכותי (רשות החדשנות, 2023).

ייתכן שהפער בין הדורות שיצרו את התעשייה לבין הדור הנוכחי, מבחינת התכונות הנדרשות ליזמות ולשרידות בשוק התחרותי, מתחיל לתת את אותותיו. במיוחד, נראה כי קיים פיחות בתכונות היסוד שהניעו את פריחת ההייטק בכל בעולם ואת הישראלי בפרט: מוטיבציה גבוהה להצלחה, חוסן נפשי, התמדה, יזמות וחשיבה מחוץ לקופסה, ועצמאות רבה.

במאמר שפורסם לאחרונה ב"אקונומיסט" צוין כי דור ה־Z נוטה להיות פחות יזמי בהשוואה לדורות הקודמים. עורכי העיתון כתבו: "אנו מעריכים כי רק 1.1% מהאנשים בשנות ה־20 לחייהם באיחוד האירופי מנהלים עסק המעסיק עובדים – וחלק זה נמצא בירידה בשנים

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 122
מתוך 408

האחרונות. בסוף שנות ה־2000, יותר מ־1% מהמיליארדרים בעולם, לפי מגזין "פורבס", היו בני דור המילניום. באותה תקופה, התקשורת התמקדה רבות במייסדי חברות טכנולוגיה צעירים כמו מארק צוקרברג (פייסבוק), פטריק קוליסון (Stripe), ואוון שפיגל (Snapchat). לעומת זאת, כיום פחות מ־0.5% מהמיליארדרים ברשימת "פורבס" הם בני דור ה־Z. מישהו יכול לציין מייסד סטארט־אפ מפורסם מדור ה־Z? בנוסף, בני דור ה־Z מייצרים פחות חידושים טכנולוגיים. לפי מחקר של ראסל פאנק מאוניברסיטת מינסוטה, צעירים כיום נוטים פחות להגיש פטנטים לרישום זכויות מאשר בעבר הקרוב. גם בתעשיית המוזיקה ניכרת ירידה בנוכחות הדור הזה: בשנת 2008, 42% מהשירים שכבשו את מצעד ה־"Billboard Hot 100" היו בביצוע בני דור המילניום; אך 15 שנים לאחר מכן, רק 29% מהלהיטים בוצעו על ידי בני דור ה־Z. גם טיילור סוויפט, מהאומניות הפופולריות ביותר, קראה לאלבום המפורסם ביותר שלה "1989" – על שם שנת הולדתה. האם יופיע היום מישהו שיפיק אלבום הנושא את השם "2004"?" (The Economist's editorial team, 16.4.2024).

חשוב להדגיש שישראל עדיין נותרה מעצמת הייטק מובילה, במיוחד בתחומי תוכנה ארגונית, פינטק וסייבר, שבהם פועלות כשליש מחברות ההייטק המקומיות. בנוסף, רבות מהחברות בתחום התוכנה בישראל מפתחות ומשתמשות בתשתיות ובכלים מבוססי בינה מלאכותית, מה שמאפשר להן להציע פתרונות חדשניים ותחרותיים בשוק הגלובלי. גם קרנות ההשקעה בארץ צברו מומחיות בתחומים אלו.

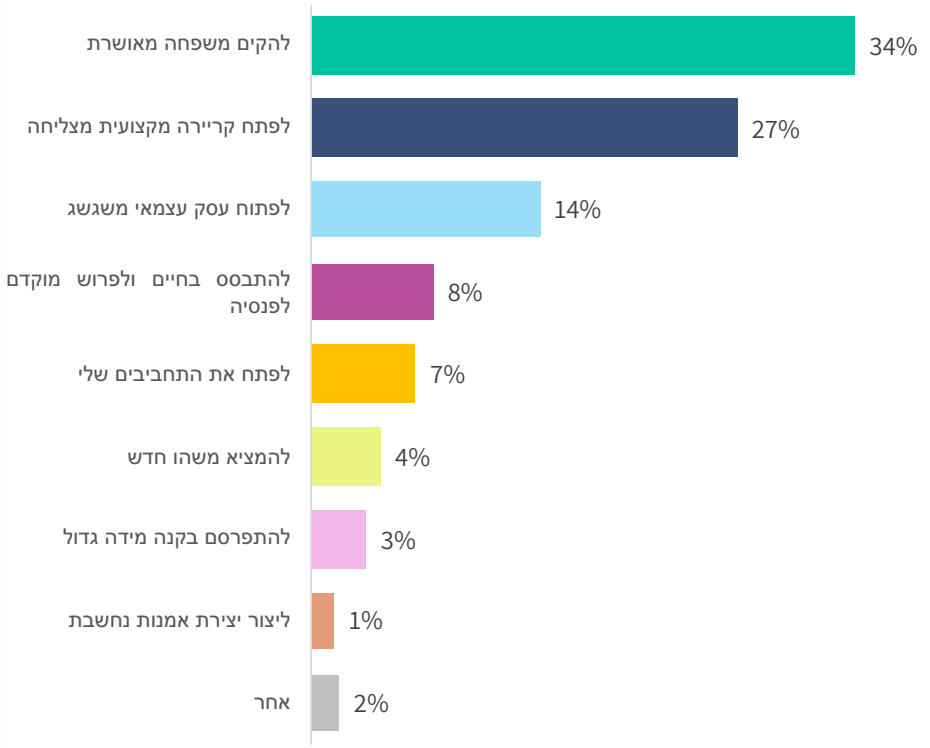
משבר האקלים, הנחשב לאחד האיומים הגדולים על עתיד כדור הארץ והאנושות, יוצר לישראל הזדמנות להתמקצע ולהפוך ליצואנית פתרונות גלובלית בתחום האקלים־טק. נכון לשנת 2022, פועלות בישראל כ־516 חברות בתחום זה. גם תחום הביוטק (השילוב של ביולוגיה וטכנולוגיה) מתפתח מאוד וכבר היום ישראל נחשבת לאחת המובילות בתחום (רשות החדשנות, 2023).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 123
מתוך 408

Q24 מבין האפשרויות הבאות, איזה חלום את/ה הכי שואף/ת להגשים בעתיד?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	38%	26%	13%	8%	6%	3%	2%	2%	1%
	ערבים	17%	28%	20%	6%	8%	8%	8%	2%	3%
מגדר	אישה	38%	29%	13%	5%	5%	3%	2%	3%	1%
	גבר	30%	24%	15%	10%	8%	6%	4%	1%	2%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	31%	29%	12%	11%	8%	4%	4%	2%	1%
	מסורתי	40%	27%	17%	5%	5%	3%	1%	2%	1%
	דתי	59%	16%	8%	5%	5%	3%	2%	1%	2%
גיל	16-18	38%	30%	11%	7%	6%	4%	2%	2%	1%
	19-21	33%	26%	17%	9%	7%	4%	2%	2%	1%
	22-25	32%	25%	15%	7%	7%	5%	5%	1%	2%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	36%	30%	13%	8%	6%	3%	2%	2%	1%
	בשירות צבאי	45%	24%	8%	7%	8%	6%	2%	0%	1%
	משוחרר	39%	24%	15%	9%	6%	2%	3%	2%	1%
	לא התגייס	25%	28%	21%	9%	7%	3%	1%	2%	5%
השכלה	לומד לבגרות	31%	33%	12%	8%	6%	3%	3%	3%	1%
	ללא ת. בגרות	23%	16%	14%	17%	13%	12%	--	2%	3%
	בעל ת. בגרות	38%	22%	14%	6%	7%	4%	5%	2%	2%
	לומד / בעל ת. מקצועית	31%	26%	17%	9%	7%	2%	2%	4%	3%
	לומד לתואר ראשון	32%	31%	15%	9%	5%	6%	1%	0%	--
	בעל תואר ראשון	30%	36%	13%	3%	8%	3%	5%	--	1%
מצב משפחתי	פנוי/ה	33%	26%	13%	8%	8%	5%	4%	2%	2%
	בזוגיות	36%	30%	15%	7%	3%	2%	3%	3%	1%
	נשוי/ה	39%	18%	24%	4%	7%	5%	2%	--	1%
מצב כלכלי (בעיני הילדים)	סה"כ טוב	36%	29%	13%	7%	7%	4%	2%	2%	1%
	סביר	34%	21%	16%	9%	5%	5%	5%	2%	4%
	סה"כ רע	19%	24%	16%	12%	12%	7%	8%	2%	--
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	33%	22%	20%	7%	7%	2%	3%	3%	2%
	ארבע יחידות	34%	26%	11%	10%	6%	5%	5%	2%	1%
	חמש יחידות	36%	31%	12%	6%	6%	5%	2%	1%	1%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 124
מתוך 408

Q24 ממצאים עיקריים

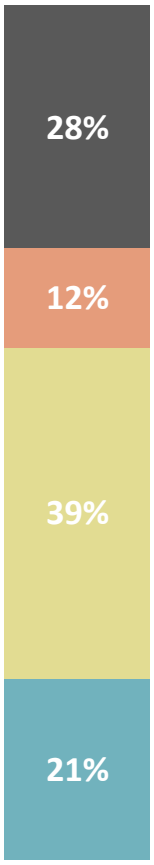
- השאיפה השכיחה ביותר בקרב הצעירים (34%) היא להקים משפחה מאושרת, בחירה מפתיעה לנוכח הנטייה העולמית של צעירים לדחות את גיל הנישואין וההורות, כמו גם לאור הקשיים הרבים שהם חווים ביצירת קשרים זוגיים יציבים. ואולי דווקא בשל כך זו נעשתה שאיפה דומיננטית כל כך. ויש כאן כנראה עוד סיבה: חלק גדול מהצעירים גדלו במשפחות מחבקות ותומכות, ולכן הם שואפים להקים משפחה דומה בעצמם.
- בקרב היהודים, קיים מתאם בין רמת דתיות לבין עוצמת השאיפה למשפחה מאושרת: הדתיים מובילים עם 59% שבחרו בתשובה זו, המסורתיים במקום השני (40%) והחילונים אחריהם (31%). הדבר משקף בכל הנראה את מידת המרכזיות של המשפחה הגרעינית והשפעתה בכל אחד מהמגזרים הללו.
- באופן מפתיע, צעירים יהודים מייחסים חשיבות רבה יותר להקמת משפחה (38%) בהשוואה לצעירים ערבים (17%). אצל הצעירים הערבים, לעומת זאת, השאיפות הכלכליות (קריירה מצליחה ועסק עצמאי משגשג) עומדות במקום הראשון (עם 48% שבחרו באחת מהן).
- השאיפה שדורגה במקום השני בקרב כלל המדגם פחות מפתיעה: 27% בחרו ב"פיתוח קריירה מקצועית מצליחה". עם זאת, אפשר להסתכל על כך גם מזווית אחרת: בחברה הישגית וחומרנית, פחות משליש מהצעירים רואים בקריירה מקצועית יעד מרכזי בחייהם.
- השאיפה שדורגה במקום השלישי בקרב כלל המדגם היא "לפתוח עסק עצמאי משגשג" (14%), משקפת בכל הנראה מגמה שצוינה בדוח: החשיבות ההולכת וגדלה שצעירים מייחסים היום לקריירה עצמאית, בעיקר בתחום היזמות הקטנה.
- בתחום השאיפה לפיתוח קריירה מקצועית, מתגלים הבדלים משמעותיים בין לומדי 3 יחידות במתמטיקה (22%) לבין לומדי 4 יחידות ו־5 יחידות (26% ו־31% בהתאמה). בנוסף, בעוד ש־20% מלומדי 3 יחידות ציינו כי החלום המשמעותי ביותר שלהם הוא לפתוח עסק עצמאי משגשג, רק 11% ו־12% מלומדי 4 ו־5 יחידות בחרו בשאיפה הזו. פער זה עשוי להצביע על הבדלים ברמת הביטחון העצמי, הנובעים מהתפיסה החברתית השגויה שמי שמצליח במתמטיקה הוא גם מובשר יותר ובעל סיכויים טובים יותר לפתח קריירה מקצועית מצליחה (הטענה הזו נדונה בהרחבה בדו"ח).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 125
מתוך 408

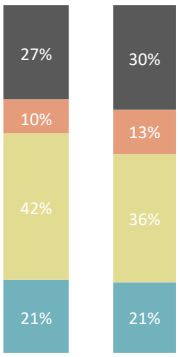
Q25 האם התדמית הציבורית של תעשיית ההיי־טק בישראל כיום תואמת את המציאות לדעתך?

כלל המדגם

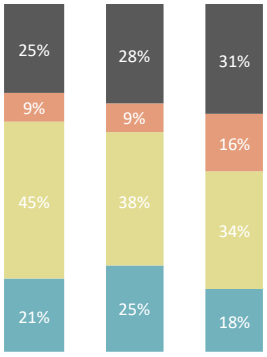

- אין לי מספיק מידע כדי לגבש דעה
- התדמית נכונה לגבי העובדים המנוסים והבכירים, אך פחות נכונה לגבי העובדים הצעירים והמתחילים בתחום, שחווים קשיים רבים יותר
- התדמית תואמת את המציאות רק בחלקה אמנם ישנם הישגים גדולים ויתרונות רבים, אך לא מבליטים מספיק את כמות הכישלונות של הסטרטאפים, ואת המחיר האישי
- התדמית תואמת את המציאות תעשיית ההייטק בישראל נמצאת במקום גבוה בליגה הבינלאומית, מושכת את מיטב הצעירים ומציעה תנאי עבודה מעולים

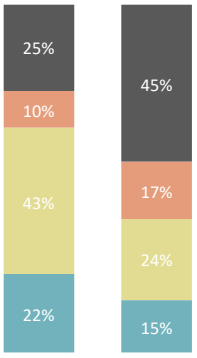
מגדר

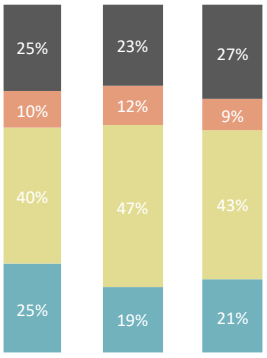
קבוצות גיל

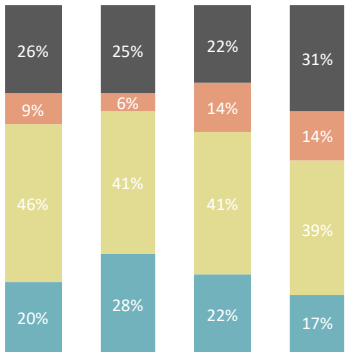
מגזר

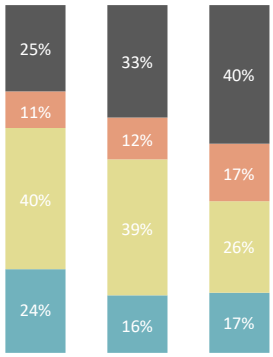
רמת דתיות (יהודים)

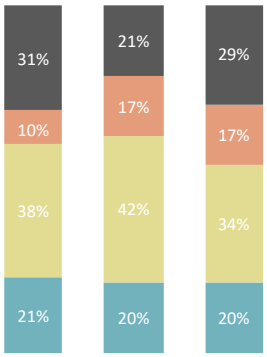
שירות צבאי (יהודים)

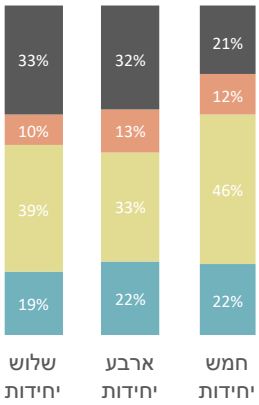
מצב כלכלי

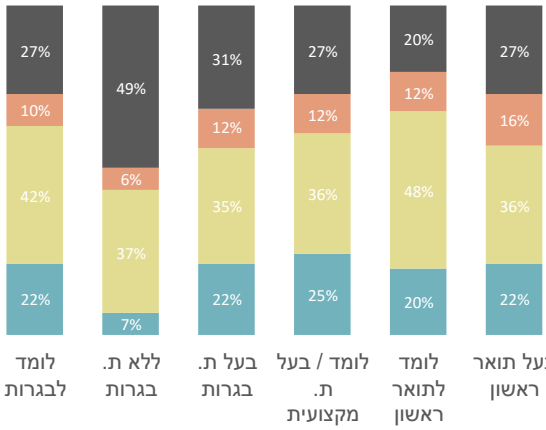
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 126
מתוך 408

Q25 ממצאים עיקריים

העובדה שיותר ממחצית מבעלי הדעה במדגם הטילו ספק בתדמית הזוהרת של תעשיית ההייטק עשויה להצביע על תחילתו של כרסום במיתוס שנקשר סביבה. אם נוסיף לכך את הנתון שהדור הנוכחי פחות יזמי בהשוואה לדורות קודמים (כמתואר בפרק זה), ניתן להעריך כי הביקוש לתחום זה יפחת בשנים הקרובות.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 127
מתוך 408

התעשייה המסורתית משתרכת מאחור

בישראל מרבים לדבר על הצלחת ההייטק, ואין ספק שמדובר בהצלחה פנומנלית בכל קנה מידה. אך לצד ההצלחה הזו, יש גם צד פחות זוהר שנשכח: התעשייה המסורתית בישראל נמצאת במגמת התדרדרות, כאשר בעשור האחרון היא חוותה התכווצות משמעותית. בשנת 2010 הוקמו בישראל 43 מפעלים חדשים, ואילו בשנת 2020 המספר צנח לשני מפעלים בלבד.

התעשייה המסורתית כוללת מגוון רחב של תחומים המייצרים מוצרים פיזיים בתהליכי ייצור מסורתיים. בין הענפים המרכזיים ניתן למצוא:

- **תעשיית המתכת והנפחות**: ייצור מוצרים מתכתיים כמו חלקי מכונות, כלי עבודה, גשרים ומבנים מתכתיים.
- **תעשיית המכונות**: ייצור מכונות ותשתיות לתעשיות אחרות, כמו מכונות חקלאיות, מכונות ייצור וציוד הנדסי.
- **תעשיית העץ והריהוט**: ייצור רהיטים ומוצרי עץ שונים, כולל מוצרי בנייה.
- **תעשיית המזון והמשקאות**: עיבוד וייצור מוצרי מזון, כולל מאפיות, מפעלי חלב, משחטות ומפעלי מזון מעובד.
- **תעשיית הטקסטיל וההלבשה**: ייצור בגדים, בדי טקסטיל ומוצרי הלבשה.
- **תעשיית הנייר והדפוס**: ייצור מוצרי נייר, עיתונים, ספרים ומוצרי דפוס.
- **תעשיית הבניין**: ייצור חומרי בניין כמו בטון, מלט, רעפים ולבנים.
- **תעשיית הכימיקלים והפרמצבטיקה**: ייצור כימיקלים תעשייתיים, חומרי גלם כימיים, דשנים, חומרי ניקוי ומוצרי פרמצבטיקה.
- **תעשיית הפלסטיק והגומי**: ייצור מוצרי פלסטיק וגומי, כגון חלקי רכב, כלי בית, אריזות פלסטיק ומוצרים תעשייתיים שונים.
- **תעשיית הזכוכית והקרמיקה**: ייצור מוצרים מזכוכית, כלי זכוכית, מוצרי קרמיקה, אריחים וכלי חרסינה.

ההיסטוריונים מונים שלוש מהפכות תעשייתיות בעידן המודרני:

- **קיטור.** המהפכה התעשייתית הראשונה החלה בשנת 1784, עם המצאת הנול המכני הראשון לאריגה. מהפכה זו אפשרה הקמת בתי מלאכה שהתבססו על ייצור מכני מונע על ידי מים וקיטור. הנול המכני שימש במשך כחמישים שנה, עד שהוחלף בנול אוטומטי, ועד שנת 1850 פעלו באנגליה כ־260,000 יחידות ייצור אוטומטיות.
- **חשמל ודלק.** המהפכה התעשייתית השנייה החלה בשנת 1870 עם המצאת חגורת המסוע, שאפשרה ייצור המוני במהירות גבוהה במיוחד בהשוואה לייצור הידני או המכני. הכוח שהניע את המפעלים היה החשמל.
- **אלקטרוניקה ומחשבים.** המהפכה התעשייתית השלישית החלה בשנת 1969 עם המצאת הבקר המתוכנת הראשון – מודיקון 084 (Modicon 084). מהפכה זו הביאה לאוטומציה מדויקת, חסכונית ויעילה במפעלי היצור עם יכולות ניטור ופתרון תקלות בזמן אמת. התוכנה החכמה החליפה את הרכיבים החשמליים ששימשו לאוטומציה חלקית.
- **אינטרנט של הדברים, רובוטיקה, בינה מלאכותית וסייבר.** המונח Industry 4.0 מתייחס למה שנחשב היום למהפכה הרביעית בתעשייה. מדובר בשלב חדש ופורץ דרך שבו טכנולוגיות חישוב מתקדמות משתלבות עם מערכות תקשורת ומסדי נתונים עצומים, ומאפשרות למכונות לנהל תהליכי ייצור ולקבל החלטות עצמאיות. השילוב של רובוטיקה וחיישנים חכמים משפר את הדיוק, היעילות והמהירות של תהליכי הייצור – החל מהרעיון ועד לייצור המוצר הסופי. מפעלים חכמים מהדור החדש מסוגלים להתאים עצמם במהירות לדרישות הלקוח, להגדיר פרטי ייצור ולשנות אותם בזמן אמת.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 128
מתוך 408

המהפכה התעשייתית הרביעית מונעת על ידי כמה גורמים מרכזיים:

- ירידה משמעותית בעלויות אחסון ועיבוד נתונים.
- חיישנים ופלטפורמות ענן מתקדמות המאפשרות סימולציות מורכבות.
- התפתחויות טכנולוגיות משוכללות כמו בינה מלאכותית, אלגוריתמים מתקדמים, ממשקי אדם־מכונה (למשל מסכי מגע), רובוטים מהדור החדש והדפסה בתלת־ממד.

הטמעת הטכנולוגיות הללו בתהליכי הייצור צפויה להוביל לירידת מחירי מוצרים בזכות ההתייעלות שהיא מאפשרת. עם זאת, היא עלולה גם לגרום לפיטורים נרחבים של עובדים שהופכים למיותרים, דבר שיחייב את הממשלות למצוא עבורם תעסוקה חלופית במקצועות חדשים (קורן, 24.8.2017).

הדיון סביב המהפכה התעשייתית הרביעית הוא לא רק כלכלי אלא גם דיפלומטי ופוליטי. המדינות המתועשות המובילות, ובראשן ארצות הברית, גרמניה וסין, מאמצות את השינויים ונערכות אליהם, בעוד שישראל נמצאת בפיגור בתחום הזה. המכון לייצוא מתקדם של מנהל התעשיות במשרד הכלכלה, בשיתוף עם תפן ואורט בראודה, החל לפעול לקידום הטמעת חדשנות טכנולוגית בתהליכי הייצור במפעלי תעשייה, במטרה לשפר את הפריון ולחזק את כושר התחרות של התעשייה הישראלית בעולם. אך לצערנו, עדיין למעלה ל־80% מהארגונים בישראל אינם מיישמים חדשנות וטכנולוגיה או מיישמים אותה באופן חלקי בלבד.

קבוצת הייעוץ Tefen ערכה בשנת 2020 סקר לבחינת מצב התעשייה בישראל. הסקר הופץ ל־1,500 בעלי תפקידים בתעשייה, ומתוכם 500 מנהלים השיבו. 40% מהמשיבים היו בדרג יו"ר או מנכ"ל, והיתר סמנכ"לים. הסקר כלל משתתפים מענפי תעשייה מגוונים. מהסקר עלה כי 60% מהמפעלים לא מיישמים כלל את הטכנולוגיות המתקדמות של המהפכה התעשייתית הרביעית. בקרב אלו שכן מיישמים, השימוש הבולט ביותר הוא ברובוטיקה (64.3%) ולאחר מכן בינה מלאכותית ו־IoT (כל אחד 39.3%). למעלה מ־50% מהמנהלים מציינים כי התחומים שבהם הם חווים את המחסור הגדול ביותר בידע הם אסטרטגיה, חדשנות וטכנולוגיה.

עוד עולה מהסקר כי התעשייה הישראלית מקצה רק 21.3% מההשקעות לטכנולוגיה וחדשנות, בעוד שהחלק הארי של ההוצאות (מעל 60%) מופנה לחומרי גלם ולגיוס והכשרת כוח אדם (ביצור פרנס, 19.3.2020).

מחסור בכוח אדם

אחת הבעיות המרכזיות של התעשייה המסורתית בישראל, ואולי החריפה מכולן, היא המחסור בכוח אדם מקצועי בענפי תעשייה רבים, לצד חוסר גמישות מצד המדינה במתן אשרות לעובדים זרים במקצועות שבהם יש מחסור חמור בארץ. הקשיים הללו פוגעים ביעילות וביכולת העבודה השוטפת של המפעלים.

על פי הסקר שהוזכר לעיל, 56% מהמנהלים בתעשייה סבורים כי עד שנת 2030 צפוי מחסור משמעותי בכוח אדם מיומן וטכנולוגי לייצור מתקדם. כמעט שליש מהמנהלים מעריכים כי מפעלים רבים ייאלצו להעביר את פעילותם למזרח אירופה ולסין, ורק 7.8% מאמינים שהתעשייה הישראלית תצמח ותשקיע בהקמת מפעלים וייצור בתוך הארץ (ביצור פרנס, 19.3.2020).

התעשיות המסורתיות מתקשות למשוך את הדור הצעיר לשורותיהן, על אף חשיבותן הכלכלית וההיסטורית. רק 8.9% מהצעירים בגילאי 24–18 בישראל מועסקים בענפי התעשייה והחרושת – 12.1% מהגברים ו־5.8% מהנשים (שבע, 25.6.2023).

סקרים שנערכו בארה"ב ובאירופה מצביעים על כך שצעירים בכל העולם מעדיפים לעבוד בחברות קטנות או סטארטאפים על פני תאגידים גדולים (Deloitte, 2024; Deloitte, 2023; Gallup, 2016; PwC, ND). בישראל התמונה מעט שונה, כיוון שהחברות הבינלאומיות אטרקטיביות מאד לצעירים כאן (ראו להלן בסקר). עם זאת, מפעלי התעשייה המסורתית סובלים גם בישראל מתדמית לא גבוהה והביקוש נמוך בהתאם.

מדוע צעירים אינם נמשכים לעבוד בתעשיות המסורתיות ואינם רואים בהן את עתידם? מספר גורמים באים בחשבון:

- **תדמית ומוניטין.** התעשייה המסורתית נתפסת בעיני צעירים רבים, בין השאר בהשפעת המדיה, כתחום מיושן, לא חדשני ומאד "גברי" באופיו. לעומתה, תחומי ההייטק והטכנולוגיה נתפסים כמובילי קידמה וחדשנות וכרב־מגדריים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 129
מתוך 408

- **תנאי שכר.** תנאי השכר בתעשייה המסורתית נחשבים לרוב פחות טובים בהשוואה לענפי ההייטק והטכנולוגיה. צעירים רבים מחפשים מקומות עבודה המציעים תנאים מיטביים מבחינת שכר והטבות נלוות. יתרה מכך, אחד היתרונות הבולטים של תעשיית ההייטק הוא הקשר בין התגמול של העובדים להצלחת החברה (כגון בונוסים ומניות). בתעשייה המסורתית, השכר בדרך כלל קבוע ואינו משתנה בהתאם להצלחות או לכישלונות של החברה, מה שעלול להוריד את המוטיבציה של העובדים ולהשפיע על תחושת הזהות והגאווה שלהם במקום העבודה.
- **חוסר גמישות.** מפעלי התעשייה המסורתיים נתפסים במקרים רבים כמציעים עבודות שגרתיות עם פחות גמישות בלוח הזמנים, כולל אפשרויות מוגבלות לעבודה מרחוק.
- **מגבלת קידום והתפתחות מקצועית.** בהייטק ובתחומים החדשניים ישנם מסלולי קריירה מגוונים ואפשרויות קידום מהירות בהשוואה לתעשייה המסורתית, שנתפסת כמקום שבו הקידום המקצועי איטי ומוגבל.
- **השפעת המערכת החינוכית והחברתית.** מערכת החינוך והחברה הישראלית מעודדות כיום קריירות בתחום הטכנולוגיה וההנדסה על פני תעשיות מסורתיות כמו בניין, מזון או עיבוד מתכת.
- **סביבת עבודה לא מושכת.** אחת הבעיות המרכזיות בתעשיות המסורתיות היא סביבת העבודה הלא מזמינה. מפעלי ייצור, תעשיות כבדות ומפעלים כימיים כרוכים לעיתים בעבודות פיזיות קשות ובתנאים שמובילים לזיהום וללכלוך. האבק, השמנים, חומרי הגלם המזהמים והרעש הבלתי פוסק הם חלק בלתי נפרד מהסביבה הזו. הדור הצעיר, שגדל בסביבות מודרניות וטכנולוגיות, מצפה לתנאי עבודה נקיים, נוחים ומתקדמים יותר.

  בנוסף, התעשיות המסורתיות סובלות גם מבעיה אסתטית. מפעלים תעשייתיים רבים נראים מיושנים ולא מושכים מבחינה חיצונית. בניגוד למשרדי הייטק מודרניים עם חללים פתוחים, עיצוב חדשני ופינות פנאי מדליקות, מפעלי ייצור מסורתיים לעיתים קרובות נראים קרים, אפורים ומיושנים.
- התרבות הארגונית במפעלי התעשייה המסורתית נוטה להיות היררכית ונוקשה, עם דגש על סמכות ומשמעת. הדור הצעיר מחפש סביבת עבודה פתוחה יותר, המעודדת תקשורת פתוחה, שיתוף פעולה וחדשנות.

כדי להתמודד עם האתגרים ולמשוך את הדור הצעיר לתעשיות המסורתיות, יש צורך בעיצוב תדמית חדשה וצעירה לתעשיות אלה, באמצעות קמפיינים במדיה, שיפור תנאי העבודה והשכר, והדגשת מסלולי קריירה מגוונים ומאתגרים. בנוסף, נדרש אימוץ תרבות ארגונית פתוחה ומשתפת, לצד הטמעת גישות חדשניות שעדיין אינן נפוצות במפעלים ובחברות רבות בארץ, במיוחד במגזר הציבורי.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

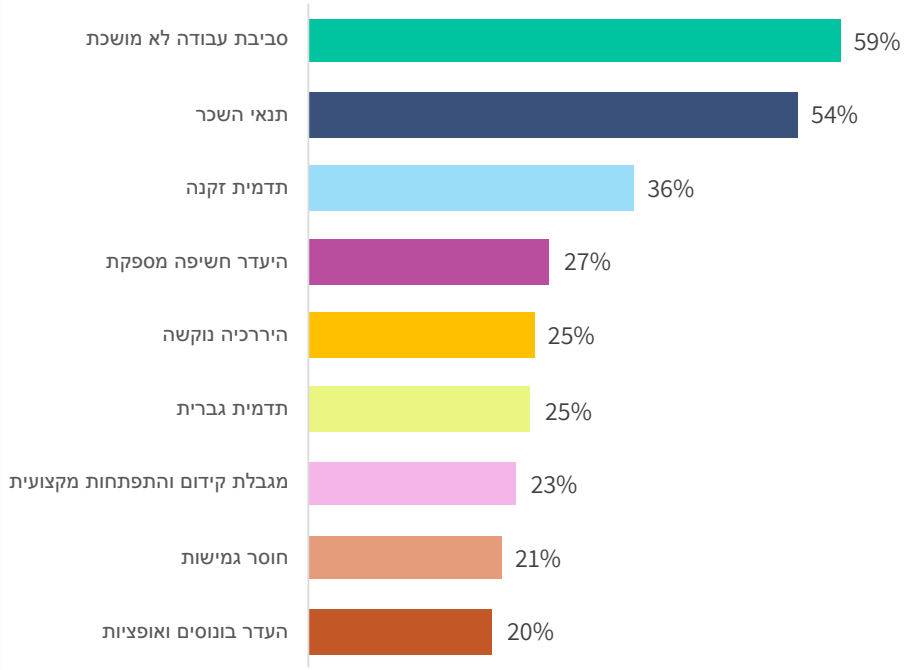
עמוד נוכחי 130
מתוך 408

Q26

התעשייה המסורתית כוללת את הענפים הבאים:
מתכת ונפחות, מכונות, עץ וריהוט, מזון ומשקאות, טקסטיל והלבשה, נייר ודפוס, בניין, כימיקלים ופרמצבטיקה, פלסטיק וגומי, זכוכית וקרמיקה, ועוד. על אף חשיבות הענפים הללו הם מתקשים למשוך אליהם עובדים צעירים.

בחר מבין הסיבות הבאות שלוש הסיבות שבעיניך הכי מסבירות את חוסר האטרקטיביות של הענפים הללו בעיני הצעירים (ניתן לבחור עד 3 סיבות).

כלל המדגם

מגזר	יהודים	63%	56%	39%	28%	23%	24%	20%	19%	17%
	ערבים	39%	45%	23%	23%	34%	27%	36%	30%	32%
מגדר	אישה	59%	55%	34%	27%	19%	29%	26%	20%	22%
	גבר	58%	53%	37%	27%	30%	20%	19%	23%	19%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	66%	61%	39%	26%	21%	23%	19%	20%	17%
	מסורתי	59%	48%	36%	29%	25%	27%	22%	20%	20%
	דתי	65%	61%	43%	28%	23%	19%	17%	15%	12%
גיל	16-18	63%	55%	36%	32%	26%	27%	19%	18%	14%
	19-21	62%	55%	39%	21%	23%	24%	26%	24%	17%
	22-25	52%	52%	33%	26%	25%	23%	24%	21%	29%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	59%	59%	36%	33%	25%	27%	19%	17%	14%
	בשירות צבאי	70%	53%	43%	25%	27%	19%	16%	22%	17%
	משוחרר	62%	56%	40%	26%	19%	24%	22%	19%	21%
	לא התגייס	68%	56%	34%	15%	20%	24%	24%	21%	17%
השכלה	לומד לבגרות	62%	63%	31%	35%	23%	26%	17%	17%	12%
	ללא ת. בגרות	51%	40%	45%	18%	32%	25%	18%	19%	21%
	בעל ת. בגרות	59%	50%	38%	28%	26%	24%	22%	23%	21%
	לומד / בעל ת. מקצועית	54%	38%	39%	23%	29%	34%	20%	20%	30%
	לומד לתואר ראשון	57%	64%	33%	25%	22%	20%	29%	21%	18%
	בעל תואר ראשון	64%	54%	29%	9%	19%	21%	34%	22%	34%
מצב משפחתי	פנוי/ה	59%	55%	35%	27%	25%	24%	23%	21%	19%
	בזוגיות	58%	51%	43%	27%	25%	23%	20%	22%	24%
	נשוי/ה	62%	57%	21%	12%	23%	33%	32%	24%	28%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	63%	56%	37%	27%	23%	24%	22%	19%	19%
	סביר	53%	49%	35%	28%	28%	25%	26%	23%	22%
	סה"כ רע	45%	56%	24%	23%	28%	33%	21%	32%	27%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	55%	51%	34%	25%	23%	27%	23%	24%	22%
	ארבע יחידות	56%	49%	35%	29%	28%	25%	21%	22%	25%
	חמש יחידות	64%	63%	39%	25%	23%	22%	25%	17%	14%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 131
מתוך 408

Q26 ממצאים עיקריים

- שלוש הסיבות העיקריות לחוסר האטרקטיביות של התעשייה המסורתית בעיני צעירים הן: סביבת עבודה לא מושכת (59%), תנאי שכר לא מספקים (54%) ותדמית מיושנת וזקנה (36%). ממצאים אלה, התואמים את מה שהוצג על ידינו בהרחבה קודם לכן, מחייבים את קברניטי התעשייה המסורתית להיערך בהתאם.
- נקודה נוספת שראויה לציון היא ששיעור גבוה יחסית מהצעירים (27%) ציינו את "היעדר חשיפה מספקת" כסיבה לכך שהם אינם שוקלים את התעשיות הללו כמקום תעסוקה. להערכתנו, על מנת להתמודד עם מכשול זה, המפעלים יצטרכו לגבש תוכניות חשיפה שתכלול בין השאר סרטונים, סיורים וסדנאות.

העתיד בתעשיות הביטחוניות

התעשייה הביטחונית בישראל הגיעה להישגים מרשימים ומובילה בתחומים רבים בזירה העולמית. לאורך השנים, מיטב המוחות בארץ פיתחו בה מוצרים פורצי דרך, שחלקם אף זכו בפרסים יוקרתיים.

עם זאת, עד לאחרונה, תעשייה זו נחשבה בעיני רבים מהצעירים המבטיחים כיעד תעסוקתי משני, בעיקר בשל הסיבות שהוזכרו קודם לכן. ייתכן כי מלחמת חרבות ברזל מסמנת את תחילתה של תפנית במגמה זו.

המלחמה הציבה אתגרים צבאיים מורכבים, במיוחד בלוחמה בשטח בנוי ובהתמודדות עם רשתות מנהרות טרור, לצד איום הטילים שהדגיש את החשיבות הקריטית של מערכות הגנה אווירית מתקדמות. הצלחותיהן המרשימות של מערכות כמו כיפת ברזל (Iron Dome), קלע דוד (David's Sling), מערכת חץ (Arrow), ברק 8 (Barak 8), כיפת ברזל ימית (C-Dome) ומערכת מגן רקיע (Sky Shield), חיזקו את ההבנה הגלובלית לגבי החשיבות הרבה של השקעה בטכנולוגיות אלה, במיוחד עבור מדינות המתמודדות עם איומים ביטחוניים מורכבים.

בעקבות ההצלחות המרשימות, ההתעניינות העולמית במערכות ההגנה הישראליות צפויה להתרחב, ומדינות רבות עשויות לשקול רכישת טכנולוגיות אלו לשיפור ההגנה הלאומית שלהן. התעשיות הביטחוניות המובילות בישראל, ובראשן רפאל, התעשייה האווירית ואלביט, כבר מדווחות על עלייה דרמטית בהיקף ההזמנות למוצריהן, בסכומים הנאמדים במיליארדי דולרים (מערכת, 27.3.2024). ביוני 2024 דיווח משרד הביטחון על שיא חדש ביצוא הביטחוני של ישראל, שנשבר זו השנה השלישית ברציפות (יהושוע, 17.6.2024).

הביקוש לטכנולוגיות מתקדמות בתעשיות הביטחוניות צפוי לעלות באופן משמעותי, גם בשל הצרכים הביטחוניים המוגברים של ישראל. משרד הביטחון כבר העניק לתעשיות "צ'ק פתוח" על מנת להתמודד עם האתגר המרכזי במלחמה מול חיזבאללה: כלי הטיס הבלתי מאוישים, שמצליחים לעיתים לחדור את מערכות ההגנה האווירית של ישראל. למרות שלוחמי ההגנה האווירית יירטו למעלה מ־150 כלי טיס (מאז תחילת המלחמה ועד יוני 2024), כלי טיס אחרים הצליחו לפגוע במטרותיהם, וגרמו לנזקים כבדים ולנפגעים בנפש (יהושוע, 17.6.2024; אזולאי, 16.5.2024).

הביקוש הגובר למוצרים ביטחוניים צפוי להוביל ליצירת הזדמנויות תעסוקה חדשות לצעירים ישראלים. התעשיות הביטחוניות יידרשו לגייס בזמן הקרוב כוח אדם מיומן ומקצועי. תחומים כמו הנדסת תוכנה, הנדסת חשמל ואלקטרוניקה, הנדסת מכונות, פיתוח אלגוריתמים ובינה מלאכותית יהיו במרכז הביקושים העתידיים.

בנוסף, התרחבותן של התעשיות הביטחוניות לשווקים גלובליים פותחת דלתות גם עבור אנשי מקצוע מתחומים נוספים, כגון ניהול פרויקטים, שיווק בינלאומי ותפעול.

כתבות שונות שפורסמו לאחרונה מסמנות את מגמת הביקוש החדשה. כך למשל, באפריל 2024 דיווח "בלבליסט" על זינוק במספר הפניות מצד מועמדים לחברות הביטחוניות, וכן על עלייה ניכרת בהיענות המועמדים להצעות עבודה מאז תחילת המלחמה. החברות מדווחות על עלייה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 132
מתוך 408

של עשרות אחוזים בפניות להשתלבות בעבודה. בתעשייה האווירית, שמובילה קמפיין אקטיבי לגיוס מהנדסים, נרשמה עלייה של 200% בכמות קורות החיים המוגשות, עם אלפי קורות חיים שמתקבלים מדי חודש.

רפאל מעסיקה כיום כ־9,000 עובדים, רובם בצפון הארץ, והחברה מתכננת לגייס השנה כ־2,200 עובדים נוספים. באלביט, שמעסיקה כ־13,000 עובדים מתוכנן גיוס של קרוב ל־2,000 עובדים (מנלה, 28.4.2024).

העלייה בפניות להתקבל לעבודה בחברות הביטחוניות (בעיקר הגדולות אך גם הקטנות יותר) מוסברת בהילה שנוצרה למערכות הללו במהלך המלחמה, בחוסר היציבות הנוכחי בשוק ההייטק הפרטי (שגרם לפיטוריהם של רבים המחפשים כעת עבודה) ובהכרה הולכת וגוברת שהתעשיות הביטחוניות נמצאות על סף פריחה משמעותית.

בהקשר זה ראוי לציין כי המלחמה תרמה, ככל הנראה, לעלייה בשאיפה ליציבות כלכלית וביטחון תעסוקתי בקרב צעירים. רמז לכך ניתן למצוא בסקר שנערך על ידי התאחדות הסטודנטים ביוני 2024, אשר הצביע על מגמה גוברת להעדיף מסלולי קריירה בטוחים יותר, עם דגש על תנאים יציבים והכנסה קבועה. לשאלה "ביצד השפיעה המלחמה על הצורך שלך בעבודה שתספק ביטחון תעסוקתי ויציבות?" השיבו 70% כי הצורך התחזק. בקרב 27% הוא נותר ללא שינוי, ורק בקרב 3% נרשמה ירידה (טיש וגלמן, יוני 2024).

החברות הביטחוניות מציעות כיום יציבות תעסוקתית, שפעמים רבות מעוגנת בהסכמים ארוכי טווח, המפחיתים את הסיכון לאובדן מקום העבודה. בתקופה הנוכחית, ליציבות זו יש חשיבות רבה, שלעיתים אף גוברת על אופציות ובונוסים שמציעות חברות ההייטק. כמו כן, החברות הביטחוניות מציעות מגוון הטבות ותנאים אטרקטיביים לעובדים שלהן כגון: "שכר תחרותי, במיוחד למהנדסים ובעלי התמחויות מיוחדות, אתגרי פיתוח מתקדמים, ביטוחי בריאות ושירותי רפואה, השתלמויות מקצועיות וקידום, תוכניות פנסיה ופיצויים מוגדלות, ארוחות מסובסדות, חופשות ונופשים, מתקני רווחה ופנאי, מענקים והלוואות, ועוד", (מנלה, 28.4.2024).

אמנם שכר הבסיס של מהנדסים בתעשיות הביטחוניות אינו משתווה לזה שמציעות חברות כמו גוגל או מיקרוסופט, אך מדובר בשכר בסיס בלבד. לחברות הביטחוניות ישנן דרכים שונות לתגמל את עובדיהן באמצעות בונוסים ותוכניות תגמול ארוכות טווח, המוסיפות לתמריץ הכלכלי.

הצמיחה הצפויה בתעשיות הביטחוניות תוביל קרוב לוודאי גם לעלייה משמעותית בביקוש ללימודי הנדסאות. מוסדות להשכלה הנדסית כבר נערכים למענה לדרישה הגוברת. לדוגמא, מכללת אורט רחובות פיתחה מסלול הכשרה ייחודי בתחום הנדסת מכונות עם התמחות בהנדסת ייצור, שנועד לתת מענה למחסור בכוח אדם. התוכנית מאפשרת להנדסאים להשתלב בתעשיות הביטחוניות בתפקידים בהם קשה למצוא מהנדסים, כאשר כל המשתתפים בתוכנית נקלטים לעבודה בתעשייה האווירית כבר מהיום הראשון, ועוסקים במקצועות התעופה במקביל להכשרתם (לוקש, 19.6.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 133
מתוך 408

הקמבק של הפרילנסרים

הסוחרים הזעירים ונותני השירותים העצמאיים לא זכו בעבר ליוקרה רבה במדינת ישראל ממספר סיבות:

- התנועה הציונית ראתה בעבודת הכפיים והחקלאות את הבסיס לבניית חברה יהודית עצמאית וריבונית. לעומת זאת, הסוחרים, שהיו מזוהים עם סטריאוטיפ היהודי הגלותי, נתפסו כפחות מרכזיים במפעל הציוני.
- בראשית דרכה של המדינה, החברה הישראלית שמה דגש על ערכים סוציאליסטיים. תנועות הפועלים והקיבוצים היו בלב השיח והתרבות, והדגישו את עבודת האדמה, התעשייה והבנייה כערכים מובילים. הסוחרים, שנתפסו כמי שפועלים בעיקר למען רווח אישי, לא השתלבו בתפיסה החברתית הזו.
- בגולה, סוחרים זעירים רבים נחשבו לבעלי מעמד נמוך יחסית בהיררכיה החברתית, במיוחד בהשוואה לתלמידי חכמים או בעלי מלאכה מיומנים. תפיסה זו השתרשה גם בחברה הישראלית בראשית דרכה.
- בעידן המודרני, כלכלה מתקדמת נשענת על תעשיות מתוחכמות, שירותים וטכנולוגיה. סוחרים זעירים, העוסקים לרוב במסחר קמעונאי, נתפסים כפחות תורמים לכלכלה הלאומית בהשוואה לתעשיות מתקדמות והייטק. בנוסף, העובדה שניתן לעסוק במסחר ללא השכלה גבוהה חיזקה את הדימוי הפחות יוקרתי שלהם.
- המעמד של הסוחרים הזעירים נשחק גם בעקבות תחרות עם רשתות קמעונאיות גדולות ושינויים כלכליים גלובליים, שהקשו עליהם לשרוד ולהתפתח.

המהפכה הכלכלית בישראל, שהחלה בסוף שנות השבעים של המאה ה־20, שיפרה את מעמדם של בעלי העסקים הקטנים, אך עיקר היוקרה הופנתה אל יזמי ההייטק. בהדרגה, בזכות סיקור תקשורתי נרחב ובהמשך עם התפשטות הרשתות החברתיות, תפיסת היזמות השתנתה. התברר שכדי להצליח כלכלית, אין צורך להיות גאון מחשבים; די בזיהוי תחום שבו ניתן לספק מענה מקורי ויעיל לצורך המוני. כך, גם בעלי מקצועות כמו מעצבי שיער, נהגי מוניות או מעצבות ציפורניים וגבות יכולים להרוויח יפה ולעבוד ללא תלות במעסיקים. יתרה מכך, בחברת השפע, ובפרט בעידן האינטרנטי, יוזמה קטנה ומקומית יכולה לצמוח במהירות לעסק גדול, כפי שקורה בתחומים כמו קבלנות, מסעדנות ותיירות.

האינפלציה בתארים האקדמיים והנטייה של הצעירים לחפש קיצורי דרך תרמו מכיוון נוסף לאטרקטיביות של יזמות עסקית קטנה. דור ה"טיקטוק" נמשך יותר ויותר לתחום הזה, בין היתר בזכות כלי שיווק אישיים שלא היו זמינים בעבר. הם מבינים שהמפתח להצלחה כלכלית טמון קודם כל בשיווק. אם יש לך גימיק ייחודי או פטנט, ואתה יודע ליצור את הבאז הנכון סביבו, אפשר להפוך רעיון קטן לתופעה גדולה. מה שעובד במוזיקה ובדוגמנות, יכול בהחלט להצליח גם בכל יוזמה אחרת.

לאחרונה, תרבות היזמות הקטנה חדרה גם לתחום השירותים והתמיכה המקצועית. ההתפתחות של אתרי דירוג, המלצות וחוות דעת, כמו Yelp ו־TripAdvisor, נתנה לתופעה דחיפה משמעותית. אתרים אלו מסייעים לצרכנים בקבלת החלטות מושכלות על סמך חוויות של לקוחות קודמים, תוך יצירת שקיפות בשוק והגברת התחרות בין נותני השירותים. בעלי מקצוע הבינו כי המוניטין שלהם תלוי בביקורות חיוביות, מה שדחף אותם לשפר את איכות השירות. בנוסף, האתרים האלה אפשרו לעסקים קטנים ולנותני שירותים זעירים לקבל חשיפה רחבה ולקדם את עצמם ללא צורך בהשקעה גדולה בפרסום. דוגמא בולטת לכך בישראל היא אתר "מדרג", שמאפשר לצרכנים לדרג ולבחור נותני שירותים.

התופעה הזו כבר זכתה לכינוי "מקצועות חגורת הכלים" – מקצועות טכניים ועבודות כפיים כמו חשמלאות, נגרות, אינסטלציה, מיזוג אוויר ותחזוקת בית, שבהם בעלי המקצוע נדרשים להשתמש בכלים פיזיים הנמצאים בחגורתם, כגון פטישים, מברגים ומסמרים.

יותר ויותר צעירים בעולם, שאינם יכולים להרשות לעצמם את שכר הלימוד הגבוה במוסדות להשכלה גבוהה, שאינם מעוניינים בתארים ארוכים ומייגעים, ומחפשים חיים גמישים ומאוזנים יותר ואולי גם הזדמנות להתעשרות מהירה, בוחרים בנתיב התעסוקתי הזה. מגפת הקורונה האיצה את המגמה משום שרבים, ובעיקר צעירים, נאלצו לאלתר פתרונות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 134
מתוך 408

תעסוקתיים מקוונים מהבית. המגפה פתחה את עיניהם לאפשרות של קריירה דיגיטלית בת־קיימא, ורבים מהם החלו לחשוב ביצד ליישם זאת באופן יצירתי. האינטרנט מאפשרת היום לצעירים רבים להתחיל לעבוד אונליין כבר בגיל התיכון, או אפילו במהלך השירות הצבאי.

בסקר שנערך ב־2022 נמצא כי 38.6% מהצעירים היהודים ו־49.5% מהצעירים הערבים העדיפו להיות עצמאים על פני שכירים (ג'ובראן ואח', 2023).

חברת פייבר (Fiverr), שהוקמה ב־2010 על ידי מיכה קאופמן ושי וינינגר, תרמה רבות להתפתחות תופעת הפרילנסרים. פייבר היא פלטפורמה מקוונת המאפשרת למשתמשים לקנות ולמכור שירותים דיגיטליים במגוון תחומים כמו עיצוב גרפי, כתיבה, תרגום, תכנות, ושיווק דיגיטלי. היא מחברת בין נותני שירותים מכל העולם ללקוחות גלובליים, ובכך מרחיבה את טווח ההזדמנויות הכלכליות עבור אנשים ממדינות שונות. כך נוצר שוק חופשי גלובלי, שבו נותני שירותים מתחרים על בסיס כישורים ומחירים.

פייבר גם יצרה מערכת דירוג וביקורות שמאפשרת ללקוחות להעריך את איכות העבודה של נותני השירות על סמך חוויות קודמות, מה שמגביר את השקיפות והאמון בין הקונים לבין מספקי השירות. הפלטפורמה סייעה בהעברה של חלק ניכר מהתעסוקה לעולם הדיגיטלי, במיוחד בתחומים יצירתיים וטכנולוגיים, ובכך תמכה במגמה העולמית של מעבר לעבודה מרחוק ולכלכלה מבוססת שירותים דיגיטליים הניתנים על ידי פרילנסרים.

מומחים מעריכים כי עד 2028 מספר הפרילנסרים בארה"ב לבדה יעלה על 90 מיליון. במאמר שיוחד לתופעה דווח על כך ש־50% מעובדי דור ה־Z משתתפים בכלכלה העצמאית, בהשוואה ל־26% בלבד בקרב דור הבייבי בומרס (Preston, 19.1.2023). סביר להניח שמגמה דומה תתרחש גם בישראל בשנים הקרובות.

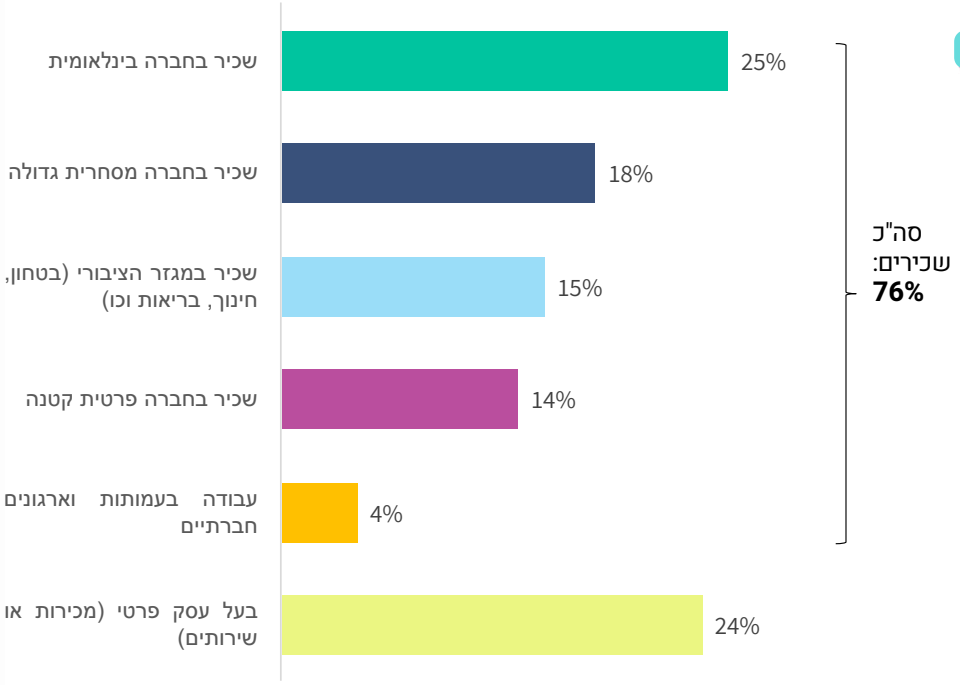
ראוי לציין כי בישראל רוב מוחלט של הצעירים בגילאי 35–18 (כ־90%) עדיין מועסקים כשכירים. בנוסף, כרבע מהעצמאים הצעירים (26%) נאלצים לעבוד גם כשכירים כדי להתפרנס, פי 4 יותר מאשר שכירים שעובדים בעבודה נוספת (6%) (מאגר מוחות, 1.5.2019).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תבונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 135
מתוך 408

Q27 איזה סוג עבודה מועדף/ת עליך מבין האפשרויות הבאות:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	26%	20%	14%	16%	2%	22%
	ערבים	24%	11%	18%	3%	13%	31%
מגדר	אישה	25%	18%	16%	15%	2%	24%
	גבר	26%	18%	14%	12%	7%	24%
דתיות	חילוני	29%	21%	13%	15%	2%	20%
	מסורתי	24%	19%	14%	16%	2%	26%
	דתי	18%	18%	20%	20%	4%	20%
גיל	16-18	28%	19%	12%	14%	1%	25%
	19-21	25%	14%	16%	15%	4%	26%
	22-25	24%	20%	16%	12%	7%	21%
סטטוס צבא (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צרא	30%	17%	13%	15%	2%	25%
	רשוירות צראי	24%	24%	18%	13%	3%	18%
	משוחרר	23%	22%	14%	19%	3%	21%
	לא התגייס	26%	8%	11%	16%	4%	34%
השכלה	לומד/ת לבגרות	29%	17%	13%	13%	2%	26%
	ללא ת. בגרות	19%	14%	9%	16%	15%	28%
	בעל ת. בגרות	24%	17%	16%	15%	6%	23%
	לומד/ בעל ת. מקצועית	27%	20%	8%	13%	2%	31%
	לומד לתואר ראשון	29%	21%	17%	12%	3%	19%
	בעל תואר ראשון	16%	20%	22%	13%	1%	28%
מצב משפחתי	פנוי/ה	26%	17%	15%	14%	5%	23%
	בזוגיות	24%	22%	13%	13%	2%	26%
	נשוי/ה	18%	14%	18%	14%	8%	29%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	25%	19%	14%	17%	3%	22%
	סביר	24%	16%	18%	7%	6%	29%
	סה"כ רע	32%	12%	10%	12%	13%	22%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	22%	17%	14%	15%	5%	27%
	ארבע יחידות	25%	16%	17%	12%	6%	24%
	חמש יחידות	29%	21%	14%	14%	2%	21%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
ביצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
ההייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 136
מתוך 408

Q27 ממצאים עיקריים

- כמעט רבע מהצעירים (24%) שואפים להקים עסק עצמאי. אמנם אין בידינו נתונים משווים לדורות קודמים, אך ההשערה שלנו היא שמדובר בשיעור גבוה באופן משמעותי בהשוואה לצעירים שגדלו בארץ בשנות ה־50, ה־60, ה־70 ואפילו ה־90. זאת, בין היתר, בשל ההתרחבות העצומה במגוון האפשרויות בתחום היזמות והפשטות הרבה יותר שנוצרה הודות לטכנולוגיות דיגיטליות.
- 31% מהצעירים הערבים מעדיפים להיות בעלי עסק פרטי, לעומת 22% מהיהודים. אפשר אולי להסביר זאת במסורת המפותחת של מסחר במגזר הערבי ובחסמים הגבוהים העומדים בפני ערבים בשוק העבודה השכירה בישראל.
- בקרב אלה ששואפים להיות שכירים, ישנה העדפה ברורה לעבוד בחברה בינלאומית (25%) או בחברה מסחרית גדולה (18%). העובדה שרק 15% בחרו בעבודה שכירה במגזר הציבורי (ביטחון, חינוך, בריאות וכו') עשויה לשקף את התדמית הנמוכה של עיסוקים אלו.
- ראויה לציון גם השאיפה לעבוד בעמותות ובארגונים חברתיים, שהייתה בולטת במיוחד בקרב הצעירים הערבים (13%), חסרי תעודת בגרות (15%) וצעירים במצב כלכלי קשה (13%), זאת בהשוואה לשיעור הכללי במדגם (4%). ייתכן שהסיבה לכך נעוצה באופן השאיפות הנמוך יותר של קבוצות אלה, או בתחושה שהתחומים הללו פתוחים יותר עבורם ומפלים פחות.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
הקושי לבחור מסלול מקצועי
המוניטין המקצועי
הזוהר המזויף
כיצד בוחרים מקצוע
העלמות המקצועות המסורתיים
מודלים לחיקוי בתחום ההצלחה התעסוקתית
הכשרה מקצועית
ההתאמה של תכונות הצעירים בימינו לשוק העבודה
ציפיות תעסוקתיות ותנאי העסקה
גמישות תעסוקתית
"הוולטרים"
עבודה מהבית
החלפת מקום עבודה
הה־ייטק בישראל
התעשייה המסורתית משתרכת מאחור
הקמבק של הפרילנסרים
יוצאים מהמרוץ
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 137
מתוך 408

יוצאים מהמרוץ

הצעירים של ימינו נולדו לעולם שמקדש מהירות, הצלחה ותחרותיות. מגיל צעיר הם חשופים ללחץ הישגי, שמתחיל בבית הספר, ממשיך באקדמיה, ומגיע לשיאו בשוק העבודה. עבור רבים, הדרישות הללו מובילות לשחיקה נפשית ופיזית, לתחושת ריקנות, ולהרהורים על משמעות המרוץ הזה והמחירים שהוא גובה.

בעשורים האחרונים הולכת ומתחזקת מגמה בקרב צעירים רבים, שבוחרים לזנוח מקצועות תחרותיים ומלחיצים לטובת אורח חיים שליו, נטול דאגות ופשוט יותר. הם מחפשים שקט פנימי, קרבה לטבע, למשפחה ולקהילה. רבים מהם פונים לעיסוקים בתחומים אמנותיים או בריאותיים, שמעניקים להם חיבור רגשי ויצירתי לאנשים וליקום שסביבם.

שורשיה של תופעה זו נעוצים בעידן ההיפים של שנות השישים, אך היא זכתה לתנופה משמעותית עם התפתחות תרבות הניו־אייג' והפוסט־יאפיות. אף שישנם אלו שמתייחסים אליה בביקורתיות ולעיתים אף בציניות, מכנים אותה בזלזול "שנטי" או "סטלנות", ורואים בה נסיגה לא יצרנית ולא אחראית, ולעיתים גם "פלצנות" – מדובר ביום בתופעה רצינית, רחבה ומשמעותית.

אורח חיים זה הוא במידה רבה תגובת נגד לקפיטליזם המוקצן, המדגיש צרכנות, מעמד כלכלי והצלחה אישית. צעירים הבוחרים בדרך זו שואפים להתנתק ממעגל הצריכה המתמיד ולחיות חיים צנועים ומצומצמים יותר, שבהם הם יכולים להתמקד בצרכים הבסיסיים ולהימנע מהכורח המתמיד "להשיג עוד".

במקרים רבים, הבחירה הזו מלווה גם בשאיפה לחיים מקיימים יותר, עם דגש על שמירה על הסביבה ושימוש מופחת במשאבים.

תמר אלמוג
עוז אלמוג

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

לימודים וההשכלה

עמוד נוכחי 138
מתוך 408

הישגים וכישלונות

הקושי להכליל

בשנת הלימודים תשפ"ב 2021/22 עמד מספר התלמידים במערכת החינוך הישראלית, מגני הילדים ועד לאוניברסיטאות, על כ־2,816,000 תלמידים – גידול של 975,000 תלמידים משנת תש"ס (1999/2000). בחינוך הגבוה (אוניברסיטאות, מכללות וחינוך על־תיכוני) ניכר גידול משמעותי של 140,000 תלמידים (65%) בטווח השנים הזה.

רוב הציבור בישראל שופט את מערכת החינוך בחומרה ומביע חוסר שביעות רצון מתמשך ממצבה ומתפקודה (בלס, דצמבר 2022). לעיתים הביקורת מוצדקת ולעיתים פחות.

נקדים ונציין כי קשה מאוד לערוך הכללה רחבה על מערכת החינוך בישראל ממספר סיבות:

- מדובר במערכת ענקית ומגוונת, מההטרוגניות ביותר בעולם המערבי. פערים גדולים בהישגים הלימודיים בין בתי ספר, יישובים ומגזרים הופכים כל הכללה לכמעט חסרת ערך. נזכיר כי מערכת החינוך בישראל מחולקת לארבעה "זרמים" נפרדים: ממלכתי, ממלכתי־דתי, חרדי וערבי. זרמים אלו נבדלים זה מזה לא רק בתוכניות הלימוד אלא גם במימון ובמרכיבים רבים נוספים.

  לדוגמא, מערכת החינוך הדתית־לאומית עברה בשנים האחרונות תהליך הפרטה בלתי־פורמלית, והפערים בינה לבין מערכת החינוך הממלכתית ניכרים, בין היתר בכל הקשור לאיכות המורים ולאקלים הבית־ספרי. גם מערכות החינוך הערבית־נוצרית והחרדית פועלות לפי חוקים משלהן, דבר המשפיע באופן חיובי ושלילי על תלמידיהן.

  המורכבות הזו באה לידי ביטוי גם בנתונים הסטטיסטיים. כך למשל, ישראל מדורגת במקום האחרון ב־OECD בהוצאותיה לתלמיד ביחס לתמ"ג לנפש, אך כשמדובר בהוצאה הציבורית לתלמיד בבתי ספר תיכוניים פרטיים, התמונה שונה לחלוטין. שם, ההוצאה לתלמיד גבוהה כמעט פי ארבעה מזו של בתי הספר הציבוריים, והיא הגבוהה ביותר ב־OECD (בן דוד וקמחי, דצמבר 2018).

  דוגמא נוספת לבעיית ההטרוגניות במערכת החינוך בישראל ניתן למצוא בנתונים בינלאומיים בתחום "החשיבה היצירתית". חשיבה יצירתית מוגדרת כ"יכולת לעסוק באופן פורה ויעיל בהעלאת רעיונות מגוונים ומקוריים שרק מעטים היו חושבים עליהם, וכן בהערכה ושיפור של רעיונות". מומחי החינוך סבורים כי ניתן לפתח ולשכלל יכולת זו באמצעות לימוד ותרגול, בין היתר בבתי הספר.

  ממבחן פיז"ה הבינלאומי שנערך בשנת 2022 עולה כי ישראל מדורגת במקום ה־20 מתוך 64 מדינות בחשיבה יצירתית, אך הפערים בין האוכלוסיות השונות בתוך המדינה משמעותיים. שיעור המצטיינים במדד זה בקרב התלמידים דוברי העברית הוא מהגבוהים בעולם (35%), בעוד שבקרב דוברי הערבית הוא נמוך בהרבה (11%).

  יצוין כי ממוצע ההישגים של ישראל בתחום זה דומה לממוצע במדינות ה־OECD, ומציב את ישראל בקרבת הממוצעים של המדינות המדורגות במקומות 13–23. בהשוואה למדינות ה־OECD, התלמידים בישראל מצליחים יותר במשימות של "הערכה ושיפור רעיונות" ו"פתרון בעיות חברתיות ומדעיות", אך מתקשים יחסית במשימות הדורשות "הבעה בכתב" (טרבלסי חדד, 18.6.2024).

פרט פיקנטי:

בפילוח ארצי, שיעור הבנים המתקשים בחשיבה יצירתית עומד על 29% ושיעור הבנות על 21%.

- כדי להעריך באופן הוגן את מערכת החינוך הישראלית, חשוב להשוות אותה למערכות חינוך במדינות אחרות. למעט מספר מבחנים בינלאומיים המבוססים על מדדים מוגדרים (שיידונו בהמשך), נערכו מעט מאוד השוואות כאלה. לכן, כאשר קובעים אם המערכת טובה או לא, עולה השאלה: ביחס למה ולמי? (בהקשר זה חשוב לציין כי ההשוואות בין מדינות מורכבות בשל הבדלי מסורת ותרבות).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים וכישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 139
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים וכישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

לדוגמא, מספר ימי הלימוד בישראל הוא ייחודי ביחס למדינות אחרות ב־OECD – כמעט 220 ימים בשנה, לעומת מעט יותר מ־200 ימים ביפן, המדורגת מיד אחריה (בן־דוד וקמחי, דצמבר 2018). עם זאת, מערכת החינוך ביפן מאופיינת בהיררכיה נוקשה, בדרישה גבוהה למשמעת, בקפדנות ובציפיות גבוהות (כולל בבחינות הכניסה לאוניברסיטאות, שנחשבות קשות מאד ומכריעות את עתיד התלמידים). ביפן, התלמידים לומדים שעות ארוכות, כולל שעות אחר הצהריים ולעיתים גם בסופי שבוע. גישה זו נובעת מהמוטו החברתי היפני המדגיש התגברות על מכשולים באמצעות מאמץ אישי.

לעומת זאת, מערכת החינוך הישראלית שמה דגש על פרמטרים אחרים: יחסים בלתי־פורמליים בין מורים לתלמידים, שיח רגשי פתוח, גישה פדגוגית מקלה (כולל בתחום המשמעת) ומעורבות חזקה של הורים.

- יש המודדים את ההצלחה בחינוך לפי הישגי המדינה בתחומי המדע, האמנות או התעשייה. עם זאת, קריטריון זה בעייתי משתי סיבות: ראשית, צעירים זוכים לחינוך והשכלה גם מחוץ לכותלי בית הספר, במיוחד בשנים האחרונות, שבהן המורים הפרטיים והחוגים תופסים תפקיד מרכזי. כך קשה לקבוע מי האחראי העיקרי להצלחה או לכישלון. שנית, לעיתים האתגר החשוב יותר הוא דווקא לקדם את השכבה החלשה באוכלוסייה – בעיקר במדינה כמו ישראל, שבה נקודת הזינוק של אוכלוסיות רבות הייתה נמוכה מאוד בעבר.
- קשה להעריך הישגים וכישלונות בחינוך כיוון שבשום מדינה בעולם אין הסכמה על כלל מטרות החינוך. יש מי שמייחל בעיקר להישגים בתחום הידע, השני מחפש "חינוך לערכים" והשלישי בעיקר רוצה שהילד יהיה חברותי ומאושר. זאת ועוד, קיימת מחלוקת גם לגבי האמצעים הלגיטימיים להשגת יעדי החינוך: חינוך סמכותי או פלורליסטי, ציבורי או מופרט, עם דגש על תכנים מקומיים (לאומיים, דתיים, עדתיים וכו') או באוריינטציה גלובלית? כל אחד עם האג'נדה שלו.
- קשה לערוך הכללות רחבות על מערכת החינוך גם מכיוון שבחלק מהתחומים היא השתפרה ואף מאוד בשנים האחרונות, בעוד שבתחומים אחרים היא קפאה על שמריה ואף נסוגה לאחור. הדבר מזכיר את הבדיחה על אדם שטובל רגל אחת במים קפואים ואת השנייה במים רותחים, ובממוצע "מרגיש טוב".

השיפורים הנראים לעין

במבט היסטורי, קל לראות כי מערכת החינוך של היום עשירה ומגוונת יותר מאי פעם. שירותי החינוך המיוחד והחינוך הבלתי פורמלי הורחבו, החינוך הטכנולוגי השתדרג משמעותית, ובגני הילדים פועלים צהרונים המסייעים להורים עובדים. בנוסף, מגוון הזרמים החינוכיים התרחב, והועמק הניהול העצמי של בתי הספר.

ביישובים רבים ברחבי הארץ, הסביבה הפיזית של בתי הספר והגנים עברה שינוי מהותי ביחס לעבר. שדרוגים אלה כוללים בניית כיתות חדשות, שיפוץ כיתות קיימות, התקנת מערכות מיזוג, הקמת תשתיות מודרניות, והוספת אמצעי נגישות לתלמידים עם צרכים מיוחדים. כמו כן, הוקמו ספריות ומעבדות מדע וטכנולוגיה מתקדמות. גם בתחום החינוך הספורטיבי חלה התקדמות משמעותית, עם שילוב מגרשי ספורט מתקדמים בבתי הספר, הקמת חוגים מגוונים ונבחרות במגוון רחב של ענפים, בהנחיית מאמנים מקצועיים ומנוסים.

המערכת משלבת בכל שנה תוכניות לימוד חדשניות, המכוונות לפיתוח חשיבה ביקורתית, פתרון בעיות, שיתוף פעולה, ועבודה יצירתית. נוסף על כך, שולבו תוכניות ייעודיות לקידום תחומי STEM (מדע, טכנולוגיה, הנדסה ומתמטיקה) ולפיתוח מיומנויות דיגיטליות.

בחלק מהמאמץ לשיפור איכות ההוראה, המערכת מאמצת שיטות הוראה מתקדמות, כמו למידה פעילה, פרויקטים קבוצתיים, הוראה דיפרנציאלית והתאמה אישית לצרכי התלמיד. השימוש בטכנולוגיות חינוכיות גובר אף הוא, וכולל בין השאר שימוש בלומדות מגוונות. הכנסת מחשבים, טאבלטים, לוחות חכמים ורשתות אינטרנט מהירות בבתי הספר שדרגו את סביבת הלמידה והפכו את החינוך לטכנולוגי וחדשני יותר.

יתרה מכך, באופן מפתיע, הנתונים מראים כי למרות הפופולריות של הטענות על מחסור במורים, בפועל בין השנים 2012–2021 גדלו מספרי המשרות והעובדים במערכת בכ־34%, בעוד שמספר התלמידים גדל ב־23% בלבד. כלומר, יחס התלמידים למשרת מורה ירד מ־15.4

בשנת 2012 ל־14 בשנת 2021 (אילן, 1.8.2022).

גם בתחום הישגי הלימוד נרשמה התקדמות יפה. נחום בלס פרסם לאחרונה מאמר סקירה מקיף המציג נתונים סטטיסטיים מגוונים המצביעים בבירור על שיפור, ואף שיפור מרשים במספר תחומים (בלס, דצמבר 2022). כדי לקצר, נציין להלן את עיקרי השיפור ללא פירוט הנתונים:

- **גידול בתקציב.** בין השנים 2010 ל־2019 גדל תקציב משרד החינוך באופן ניכר, גם בהשוואה לגידול הנומינלי במספר התלמידים בגנים ובבתי הספר. גידול זה בא לידי ביטוי בצמצום גודל הכיתות ובירידה במספר התלמידים לכל מורה במשרה מלאה.

  יש לציין כי האוכלוסייה שנהנתה באופן המשמעותי ביותר מהגידול בתקציב הייתה אוכלוסיית התלמידים הערבים והדרוזים – אוכלוסייה עם שיעור גבוה של תלמידים מרקע חברתי־כלכלי חלש, שבמשך שנים רבות סבלה מפערים גדולים ביחס לאוכלוסייה היהודית.

- **שיפור במבחנים מקומיים.** מבחני הסקר, שנערכו בשנות החמישים והשישים; מבחני המשוב הארציים, שנערכו בשנות השמונים והתשעים; ומבחני המיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית ספריים), שנערכו בראשית שנות האלפיים – לא היו מכוילים ועל כן לא איפשרו הערכה מדעית. מצב זה השתנה ב־2008 כשמבחני המיצ"ב (שנבנסו לשימוש ב־2002) כוילו ומאז מאפשרים למדוד הישגים וכישלונות, ציפיות ואכזבות.

  בבחינת המיצ"ב המיועדת להערכת הישגי תלמידים במקצועות הליבה (שפת אם, מתמטיקה, אנגלית ומדע וטכנולוגיה) בבתי ספר יסודיים ובחטיבות הביניים – חל שיפור מתמשך בכלל האוכלוסייה, עם שיפור משמעותי יותר בקרב דוברי הערבית.

  בעקבות מגפת הקורונה המבחנים צומצמו ושמם שונה לאסי"ף. המבחן בתצורתו החדשה אינו מציג ציונים מספריים, אלא נתונים מילוליים שמשווים את ביצועי בית הספר לבתי ספר בעלי מאפיינים סוציו־אקונומיים דומים, במטרה לשקף את החוזקות והאתגרים הייחודיים לכל מוסד חינוכי.

  משרד החינוך פרסם בסוף ספטמבר 2024 את נתוני המבחן החדש. הנתונים, שפורסמו על ידי הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה), מציעים מבט מקיף על הישגיהם של כ־3,000 בתי ספר בתחומים כגון שפה, מיומנויות דיגיטליות וחברתיות, וכן אופן הלמידה בכיתות, מצב הצוות החינוכי ועוד. מדד זה מאפשר לבחון באילו תחומים בית הספר מצטיין, דומה, או מתעכב ביחס לבתי ספר אחרים (אודם, 26.9.2024).

- **שיפור במבחנים בינלאומיים.** משרד החינוך אימץ למעשה את התפישה האמריקאית (ויש שיאמרו "השיגעון האמריקאי") של המדידה וההשוואה. ההנחה היתה שמבחנים בינלאומיים שמספקים מדדים השוואתיים לא רק יגדילו את השקיפות במערכת אלא יסייעו לצמצום פערים מול מערכות חינוך מקבילות בעולם. הישגי התלמידים נמדדים מאז במספר מבחנים כאלה שמאפשרים השוואה לאורך זמן: מבחן פירלס (PIRLS) מבחן טימס (TIMSS) ומבחן פיזה (PISA). הנתונים הסטטיסטיים היבשים, שמופיעים בדו"ח של נחום בלס (דצמבר 2022) מראים בחלקם שיפור:

  - **במבחן הבינלאומי טימס** (TIMSS – Trends in International Mathematics and Science Study), הבודק את רמת הידע וההישגים של תלמידים (בכיתה ד' וח') במתמטיקה ומדעים ניכר גם כן שיפור. ב־1999 דורגה ישראל במקום ה־13 מבין 16 המדינות בשני המקצועות, וב־2019 היא זינקה למקום ה־9 במדעים ולמקום ה־7 במתמטיקה (השיפור נמשך גם בשנים האחרונות, אם כי הקצב הואט).

  - **במבחן הבינלאומי פיזה** (Pisa – Programme for International Student Assessment), הבודק את האורינות של תלמידים (בגילאי 15–16) בקריאה, במתמטיקה ובמדעים, ההישגים אמנם אינם יציבים (בחלק מהשנים היתה עליה ובחלק אחר קיפאון ואף ירידה) אבל באופן כללי הצטמצם הפער בין התוצאות של תלמידי ישראל אל מול הממוצע של תלמידי ה־OECD.

  - **במבחן הבינלאומי פירלס** (PIRLS), הבודק את אוריינות הקריאה של תלמידי כיתה ד', נרשמה עלייה בהישגי התלמידים בישראל רק עד 2011. ב־2016 נרשמה ירידה קלה וב־2022 ירידה משמעותית (ראמ"ה, מאי 2023).

- **גידול בשנות השכלה.** אם יש מדד שבו מדינת ישראל יכולה באמת להתגאות – זה הממוצע הכללי של שנות ההשכלה. אחוז הצעירים בעלי תעודת בגרות או תעודה גבוהה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים וכישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

יותר עלה בהדרגה בין שנת 2001 לשנת 2021 כאשר בכל השנים אחוז הנשים המשכילות היה גבוה מאחוז הגברים המשכילים. אצל הנשים העליה היתה: מ־68.4% ל־78.8% בקרב בנות 18–24 ומ־67.3% ל־84.8% בקרב בנות 24–35. אצל הגברים: מ־52.3% ל־67.1% בקרב בני 18–24 ומ־59.5% ל־67.9% בקרב בני 24–35 (בן סימון וצ'סלב, דצמבר 2023).

האוכלוסייה בגילי העבודה העיקריים בישראל היא היום אחת המשכילות ביותר בעולם. עם 13.4 שנות לימוד בממוצע לאדם בן 35–54 שנה, המדינה דורגה ב־2016 במקום השלישי בין מדינות ה־OECD. במונחים של השכלה אקדמית, 31.6% מהאוכלוסייה בגילי העבודה העיקריים הם בעלי תואר אקדמי, ונתון זה מעמיד את ישראל במקום הרביעי בין מדינות ה־OECD (בן־דוד, 2016). אם מוציאים מהמשוואה את החרדים, שגוזרים על עצמם בערות מדעית, הרי שמדינת ישראל מצטיינת אף יותר.

עם זאת, המדדים הסטטיסטיים הללו, שחשובים במידה מסוימת למיפוי וליצירת קריטריונים של בדיקה והערכה, רחוקים מלספק תמונה אמיתית וכוללת על מערכת החינוך הישראלית משתי סיבות עיקריות:

- **אליטה ללא יורשים.** ייתכן שרוב השיפור במדדים החינוכיים נובע מכך שאוכלוסיות שבעבר הודרו מהשכלה איכותית (בעיקר ערבים, דרוזים, ויהודים מיישובי ושכונות הפריפריה) עשו התקדמות משמעותית. זאת, בעקבות השיפור במצבה הכלכלי של ישראל, תהליכי דמוקרטיזציה וגורמים נוספים. אך "הקצפת" של העוגה – כלומר, השכבה המובילה של צעירים מהשכבות המבוססות – דווקא נסוגה לאחור (בהכללה רחבה, כמובן). במבחנים הבינלאומיים, התלמידים הישראלים באחוזונים העליונים מדורגים מתחת לתלמידים המצטיינים ב־18 מתוך 25 מדינות. כפי שכותבים דן בן דוד ואיל קמחי בסקירתם המקיפה: "זהו סימן לבאות, המשקף את יכולתה העתידית של המדינה לשמור על יתרונה האיכותי בתחומים הנדרשים כדי להימנות עם הכלכלות המפותחות" (בן דוד וקמחי, דצמבר 2018).

  דוגמא לכך נמצאה במבחן פירלס (PIRLS) האחרון (2022) בו נרשמה ירידה חדה בממוצע ההישגים של תלמידי כיתות ד' בשפת האם, לרמה דומה לזו של 2001. הירידה התמקדה בעיקר בהישגי התלמידים החזקים דוברי העברית, בעוד שהתוצאות בקרב דוברי הערבית נותרו נמוכות וללא שינוי מובהק (ראמ"ה, מאי 2023).

- **המיקום הבעייתי בדירוג.** למרות מגמת השיפור בהישגי התלמידים, רוב הציונים הממוצעים של ישראל בעשור האחרון נותרו מתחת לממוצע של מדינות ה־OECD. יתרה מכך, ההישגים הממוצעים במתמטיקה, מדעים וקריאה מציבים את התלמידים הישראלים מתחת לרמת ההישגים של כמעט כל 25 המדינות המפותחות.

  נוסף על כך, ילדים דוברי ערבית בישראל משיגים ציונים ממוצעים נמוכים בהשוואה לילדים ממדינות מתפתחות רבות. למעשה, הציון הממוצע שלהם נמוך אף מרוב המדינות המוסלמיות בעולם. יתרה מכך, ארגון ה־OECD מגדיר שש רמות הישגים במתמטיקה, מדעים וקריאה. תלמידים הנמצאים ברמה 1 או נמוכה מכך נחשבים כמי שאינם מוכנים כראוי לשווקי העבודה העתידיים. כ־30% מהתלמידים בישראל נמצאים ברמה 1 או נמוכה ממנה בממוצע בשלושת המבחנים הללו, מה שממקם את ישראל בשורה אחת עם הרפובליקה הסלובקית, שבה שיעור הילדים שאינם מוכנים לעולם המפותח הוא מהגבוהים ביותר.

  זאת ועוד, לא רק שרמות ההישגים הממוצעות בישראל נמוכות מאלו של רוב המדינות המפותחות, אלא שגם פערי ההישגים בין הילדים בתוך המדינה הם הגדולים ביותר בעולם המפותח. פערים אלו היו אף גדולים יותר אילו כל ילדי המגזר החרדי היו משתתפים במבחן הבינלאומי (בן דוד וקמחי, דצמבר 2018).

- **מערכת השכלה אפורה מקבילה.** המדדים עלולים להטעות גם משום שיותר ויותר הורים נאלצים בשנים האחרונות לשכור מורים פרטיים לילדיהם כדי לגשר על הפערים הנוצרים בביתה, אפילו כאשר מדובר בתלמידים עם יכולות ממוצעות ואף גבוהות. הסתמכות זו על מורים פרטיים מחריפה את הפערים הכלכליים והחברתיים, שכן רק משפחות בעלות אמצעים יכולות להרשות לעצמן את ההוצאה הנוספת הזו.

- **הקומבינות הפנימיות.** המדדים הבינלאומיים והמקומיים מטעים גם משום שיש אינספור דרכים "לסבן" בבחינות. למשל, ישנם בתי ספר המעודדים או מכוונים תלמידים

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 142
מתוך 408

חלשים להיעדר ממבחני המיצ"ב או הפיז"ה, כדי למנוע ירידה בממוצע הציונים של המוסד. במוסדות מסוימים, ממליצים לתלמידים בעלי הישגים נמוכים לקבל התאמות מוגברות במבחנים, כמו הארכת זמן או קבלת עזרה מיוחדת, גם אם אין בכך צורך אמיתי, במטרה לשפר את התוצאות.

בנוסף, קיימים דיווחים על בתי ספר המכינים את התלמידים באמצעות תרגול של שאלות ממבחנים קודמים – גישה שאינה מתאימה למטרת הבחינות, שאמורות להעריך ידע באופן בלתי מותנה.

בבחינות המיצ"ב, חלק מהתוצאות נשלחות לבדיקה חיצונית, אך ישנם מקרים שבהם בתי ספר משפרים את הציונים הפנימיים, המשמשים את משרד החינוך להערכת האקלים החינוכי במוסד.

ישנם גם מנהלי בתי ספר המפעילים לחץ על מורים לנקוט שיטות רמאות או להגיש את התלמידים באופן שאינו משקף את רמתם האמיתית, במטרה לשפר את דירוג המוסד. במקרים מסוימים דווח כי מורים אף מספקים לתלמידים רמזים או הכוונות במהלך הבחינה עצמה, כדי לשפר את ביצועיהם.

חשוב להדגיש כי קיימת בעיה מהותית בעצם השימוש במדדים סטטיסטיים להערכת רמתה של מערכת החינוך ולניטור בעיותיה. לא רק בישראל, אלא ברוב מערכות החינוך בעולם, שמים כיום דגש על הישגים מדידים יותר מאשר על פיתוח חשיבה ביקורתית ועל עומק (Kotkin, 26.2.2024). כאשר המוטיבציה העיקרית היא שיפור דירוג בית הספר, המורים מתמקדים בללמד את "הפתרון הנכון" במקום לעודד חיפוש פתרונות ייחודיים וחשיבה מחוץ לקופסה.

יתרה מזו, כאשר כל מקצוע נלמד ונמדד בנפרד, התלמידים מאבדים את ההזדמנות לפתח חשיבה מערכתית ואינטגרטיבית, דבר המקשה עליהם להבין בעיות מורכבות ולפתח "ראש גדול".

בסופו של דבר, המדדים הסטטיסטיים הם חד־ממדיים. הם משעבדים את המערכת לתפוקות מלאכותיות, מייצרים אחידות יתר, מלחיצים את המורים והתלמידים, מעודדים רמאות ובעיקר מעקרים יצירתיות וסקרנות. הם גם מעכבים ואף מונעים יוזמות פדגוגיות מקומיות, שכן כולם נדרשים להתיישר לפי הקריטריונים והכלים שהכתיב משרד החינוך כדי להשיג דירוג לאומי ובינלאומי גבוה.

הדילמה של מבחני הבגרות

הזכאות לבגרות נתפסת כחשובה הן לפרט והן לחברה, ופרסום תוצאות בחינות הבגרות מעורר תהודה ציבורית רבה. משרד החינוך מתגאה בכך ששיעור הניגשים לבחינות הבגרות מכלל תלמידי כיתה י"ב עלה בעשור האחרון. בנוסף, צומצמו הפערים בין המגזרים, כאשר המגזר הדרוזי בולט במיוחד בשיפור שחל בקרבו. גם שיעור הזכאים לתעודת בגרות מכלל תלמידי כיתה י"ב עלה בין השנים 2010 ל־2019, ובעיקר במגזר הדרוזי והערבי. בנוסף, חל שיפור ניכר בשיעור הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות (משרד החינוך, המינהל לכלכלה ותקציבים, תשפ"ג).

עם זאת, קיימת בעיה מרכזית בהקשר זה: הבחינות אינן מכוילות, ולכן קשה לקבוע אם השיפור בזכאות נובע מהעלייה ברמת התלמידים או מירידה ברמת הקושי של הבחינות. יש הטוענים כי השיפור נובע מציוני מגן נדיבים מדי, מהקלות בבחינות, מהעתקות (בעיקר בקרב קבוצות אוכלוסייה מסוימות) ומירידה כללית ברמת הבחינות.

השאלה הגדולה היא האם יש בכלל צורך בבחינות הבגרות. אף שמדינת ישראל משקיעה כ־800 מיליון ש"ח בשנה בבחינות אלו, מעולם לא נערך דיון רציני לגבי חשיבותן. המוסדות האקדמיים משתמשים בבחינות כקריטריון סינון, בין היתר משום שתהליך הסינון שלהם אנכרוניסטי ורחוק מלהיות יעיל והוגן (ראו בהרחבה: אלמוג ואלמוג, 2020).

מבקרים רבים רואים בבחינות הבגרות כלי מיותר והרסני, הפוגע בהכשרתם של ילדי ישראל כלומדים עצמאיים וסקרנים. הבחינות מעודדות שינון ולא מעוררות חשיבה מעמיקה או יצירתית, יוצרות מעמסה מיותרת ומגבירות את הלחץ הנפשי בקרב התלמידים והוריהם. מרבית הבחינות אינן מותאמות לצרכים של המאה ה־21, ובעיקר לשוק העבודה המודרני, ואינן בהכרח מנבאות הצלחה עתידית באקדמיה או בקריירה.

אפילו מבקר המדינה מותח ביקורת על בחינות הבגרות. בדו"ח מ־2021 הוא מציין: "ריבוי

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 143
מתוך 408

הבחינות בישראל (כ־10 עד 11 בחינות לעומת 2 עד 5 במדינות שונות בעולם) מייצר מערכת המקשה על בתיה"ס לתת עדיפות ולהשקיע בהקניית המיומנויות הנדרשות לתלמידים. ההערכות החלופיות, שמטרתן להחליף חלק מבחינות הבגרות בכתב, מלוות בחסמים רבים, ועל כן אינן מאפשרות ללמוד על שליטתם של בוגרי המערכת במיומנויות החשובות להשתלבותם בשוק העבודה המשתנה" (מבקר המדינה, מרץ 2021).

חוקר החינוך ד"ר אברהם פרנק, מבקר בולט של בחינות הבגרות, כתב: "כל עוד המטרה החינוכית הבלעדית של מדינת ישראל היא זכאות לתעודת הבגרות, לא תתפתח אצלנו מערכת חינוך הנותנת תשובות לצרכים של סוף העשור השני במאה ה־21. איש החינוך המפורסם סר קן רובינסון מדבר בספריו על הצורך של כל אדם להיות במקום הנכון לו. בניגוד להשקפתו זו של רובינסון, המוכרת גם במשרד החינוך, "המקום הנכון" היחידי בחינוך הישראלי הוא המקום שבו מעניקים תעודות בגרות. אין עדיין סימנים לכך שמדינת ישראל הולכת למשות את עצמה מהביצה הזאת" (פרנק, 24.4.2023).

כל דכפין ייתי ויתקבל

השיעור העולה של המתקבלים למוסדות האקדמיים, שבו מתגאה משרד החינוך, הוא נתון "מלובלך" ובעייתי ממספר סיבות:

- הלחץ הגובר מצד הורים ותלמידים על בתי הספר מוביל למגוון הקלות וקיצורי דרך, חלקם גלויים ואחרים סמויים. לדוגמא, תלמידים שלומדים מחשבים וסייבר אך מנסים לעקוף מקצועות מאתגרים יותר כמו פיזיקה. תופעה זו הפכה כה נפוצה, עד שגם היחידות הטכנולוגיות בצבא ויתרו בעבר על הוראת ידע תשתיתי. אחת ההשלכות ההרסניות של מגמה זו היא העברת מסר לצעירים שהדרך להצלחה עוברת דרך לחץ וקשרים, במקום דרך מאמץ והתמדה.

  כבר כיום ישנן יוזמות פרטיות מסחריות המנסות לנצל זאת. דוגמא לכך היא אתר בשם "הקלות", הפונה לצעירים: "הידעת שיש לך סיכוי גבוה לקבל הקלות לפסיכומטרי? נשמח אם תענה על מספר שאלות כדי שנוכל לבדוק לך את זה ולדאוג לך לאישור המתאים".

- התקשורת מחזקת את המסר של חיפוש קיצורי דרך. דוגמא בולטת לכך היא תוכניות ריאליטי לגילוי כישרונות מוזיקליים, המקדמות את הרעיון של "כוכבות אינסטנט" – הצלחה מהירה ללא צורך במסע ארוך של עבודה קשה. נעמי פולני ז"ל, ממעצבות להקות הזמר בישראל ובכלת פרס ישראל בתחום אמנות הבמה, התיאטרון והמחול נשאלה באחד הראיונות (הוא נערך ב־2012): מה את חושבת על "כוכב נולד"? תשובתה הייתה: "התוכנית פסולה מעיקרה רק בגלל האינסטנט הזה. מי שבונה אותם עושה את השקר הכי גדול. הוא מחנך אותם לא טוב. זה נורא לבנות דבר שלא על ה־דבר, לא על התבונה שבו. מה שהם מלמדים הוא לא לרצות לעבוד אלא לשלוף הצלחה בין רגע, כי אנשים מאמינים שהם מסוגלים לזה. זה מגדל דור של עצלנים ושואפי בצע. הבדיחה היא ששואלים ילד מה הוא רוצה להיות כשיהיה גדול והוא עונה להיות מפורסם. פעם הוא רצה להיות שוטר או רופא והיום הוא רוצה להיות מפורסם. זה מלמד אותם לא להתעסק בתוכן העניינים אלא במשהו שלא שייך לעניין. יש שם אנשים עם קול באמת יפה, אבל היות שאתה לומד להצליח בקפיצת דרך אז אתה רוצה רק קפיצות דרך. אתה לא מבין את הרצינות שבמלאכה. והשירים שלהם, כמו 'הוי אהובתי למה עזבת אותי', והם עוד אומרים 'זה אותנטי'." (מצוטט בתוך: מיכלין עמיחי, 18.4.2024).

- בשנים האחרונות חלה מגמה ברורה במוסדות האקדמיים בישראל לעקוף את רף הבגרות והפסיכומטרי באמצעות שיטות שונות, במטרה למשוך כמה שיותר תלמידים. המניע העיקרי לכך הוא בעיקר פיננסי. המוסדות האקדמיים, ובעיקר המכללות הפרטיות, מתמודדים עם תחרות גוברת על סטודנטים, והגדלת מספר הנרשמים חיונית להישרדותם הכלכלית. ככל שמספר הסטודנטים עולה, כך גדלות הכנסותיהם משכר הלימוד, מה שמאפשר את המשך הפעילות וההתפתחות של המוסד.

  השיטות לעקיפת הסף מגוונות. אחת מהן היא תוכניות קדם־אקדמיות (מכינות), המיועדות לסטודנטים שלא עברו את המבחן הפסיכומטרי או שלא השיגו ציונים גבוהים בבגרות. לאחר השלמת המכינה, הסטודנטים מתקבלים ללימודים על סמך הישגיהם במכינה בלבד. לרוב, תוכניות אלה נחשבות פחות תובעניות ממבחני הפסיכומטרי והבגרות, ומספקות דרך קלה יותר להתקבל לאוניברסיטה או למכללה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 144
מתוך 408

שיטה נוספת היא תוכניות לימודים מיוחדות, שבהן הקבלה נעשית על סמך קריטריונים חלופיים כמו ראיון אישי, תיק עבודות, או רקע מקצועי בתחום. שיטה זו נפוצה במיוחד במקצועות האמנות, העיצוב, התקשורת, ולעיתים גם במקצועות נוספים שבהם היכולות האישיות או הניסיון המעשי נחשבים למרכזיים בתהליך הקבלה.

ישנם גם מוסדות אקדמיים המציעים תוכניות משותפות עם מכללות או מכונים חיצוניים, שבהן הסטודנטים מתחילים את לימודיהם במוסד לא אקדמי ולאחר תקופה מסוימת עוברים להמשך לימודים במוסד המעניק את התואר – כל זאת ללא דרישות קבלה נוקשות.

נתוני ההשכלה הגבוהה מטעים מאד גם בשל ההבדלים בין המוסדות והחוגים, ובשל התפלגות סוגי ההשכלה. כך למשל, 80 אחוזים ויותר מהנשים האקדמאיות הערביות והחרדיות הן בעלות תואר ראשון בלבד, ומרביתן למדו במכללות להוראה שדרישות הקבלה אליהן נמוכות במיוחד. לשם השוואה, רק ל־54 אחוזים מהנשים האקדמאיות היהודיות שאינן חרדיות יש תואר ראשון בלבד (בן דוד וקמחי, דצמבר 2018).

אין זה מקרה שבשנים האחרונות גוברת תחושת חוסר שביעות רצון, ואף דאגה, בקרב מרצים באקדמיה ברחבי העולם בנוגע לרמתם של הסטודנטים – תופעה שלא הייתה נפוצה בעבר (לדיון מעמיק בנושא רמת הסטודנטים המידרדרת וסיבותיה ראו בספרנו אלמוג ואלמוג, 2020). מתברר כי רבים מהתלמידים שעוברים את בחינות בית הספר ואת הפסיכומטרי בציונים גבוהים, מגיעים לאקדמיה כשהם חסרים ידע בסיסי בתחומים בסיסיים, שלא לדבר על עילגות מדהימה. במילים אחרות, הם אמנם למדו והתאמנו כדי לעבור את הבחינות, אך מתקשים לעמוד ברף ההשכלה המינימלי הנדרש ללימודים הגבוהים.

ללא הכשרה מתאימה

למעשה, מה שהתדרדר במיוחד בשנים האחרונות, וקשה למדידה והשוואה, הוא רמת הקשב והעניין של התלמידים. כאשר רמתם הממוצעת של המורים בישראל נמוכה (על כך בהמשך) ואמצעי ההוראה מיושנים ולא מתאימים לעידן הדיגיטלי, התלמידים משתעממים בביתות ויוצאים לעולם המבוגרים ללא הכלי החשוב ביותר: חדוות הלימוד וההעמקה.

דוח מבקר המדינה שפורסם ב־2021 מותח ביקורת חריפה על משרד החינוך בנוגע ל"היערכות מערכת החינוך לשוק העבודה המשתנה". הדוח מציג שורת כישלונות, ובראשם חוסר יישום "רפורמת הלמידה המשמעותית" שעיצב השר פירון ב־2014. רפורמה זו נועדה "להתאים את מערכת החינוך למאה ה־21 ולהקנות לתלמידים את המיומנויות הדרושות להם בעת הזאת".

מהדוח עולה שגם התלמידים מסכימים עם הביקורת: 38% מהתלמידים בבתי הספר העל־יסודיים סבורים שבית הספר אינו מכשיר אותם לחיים ואינו מעניק להם כלים להשתלב בעולם העבודה. תחושת האכזבה אינה ייחודית לתלמידים בלבד: 61% ממנהלי בתי הספר העל־יסודיים ציינו בשאלון של משרד מבקר המדינה כי לדעתם, חטיבת הביניים מקנה לתלמידים את המיומנויות הנדרשות במידה מועטה או בינונית.

רבים מסכימים שכדי להגיע ליעדים אלו, יש להעניק למנהלי בתי הספר יותר עצמאות. עם זאת, בסקר שערך המבקר, 67% ממנהלי בתי הספר העל־יסודיים ציינו כי מוענקת להם גמישות פדגוגית במידה בינונית ומטה. "גמישות פדגוגית" מתייחסת ליכולת שניתנת על ידי משרד החינוך למוסדות החינוך לקבל החלטות ולפעול באופן עצמאי בתחומים פדגוגיים כמו תוכניות לימודים, ארגון זמן ושיטות הוראה (מבקר המדינה, מרץ 2021).

להגנתו של משרד החינוך הישראלי צריך לומר שהחינוך בכל העולם ניצב בפני אתגרים מורכבים במיוחד. כיום קשה מאוד למורים להניע תלמידים להשקיע בלימודים, בין היתר משום שהילדים/ות והנערים/ות מגיעים מהבית עם חינוך חסר גבולות, רסנים ושליטה. רבים מהם חסרים קודים בסיסיים של נימוס וכבוד לזולת, וסובלים מבעיות קשות של קשב וריכוז שמקורן בין השאר בחינוך סובלני מדי. בנוסף, הם רגילים לגירויים מהירים, המנוגדים לחלוטין לאקלים הכיתתי המבוסס על הוראה פרונטלית. ומעל לכל, בשל החשיפה המתמדת שלהם לגירויים דיגיטליים חזקים, קשה יותר ויותר להלהיב אותם.

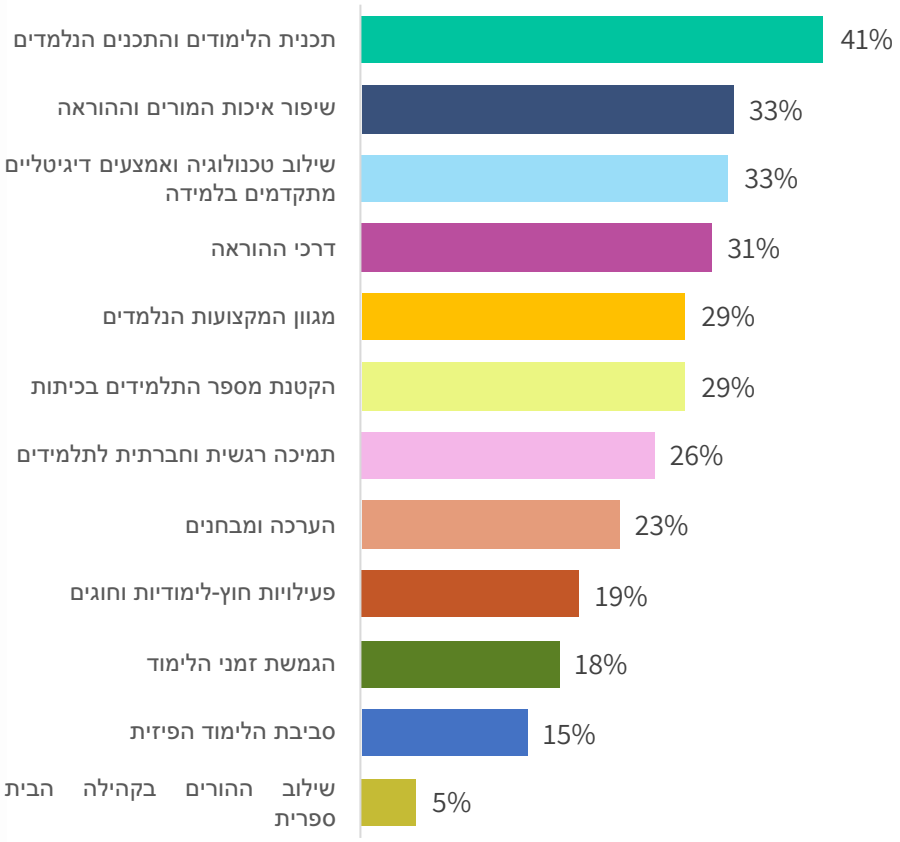
מורה ותיק בתחום הטכנולוגיה תיאר זאת כך: "התלמידים של היום, גם אם תראה להם את השמיים – הם נשארים אדישים. הם משקיעים הרבה פחות מאשר בני הדור שלי. בכל פעם אני מתאכזב מחדש לגלות שאין להם רעב – לא רעב ללחם, ולכן גם לא רעב לידע, ואפילו לא רעב למחמאות".

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים וכישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q28 על סמך ניסיונך האישי, מה היית ממליץ/ה לשנות יותר מכל בבית הספר? בחר/י 3 סעיפים מהרשימה שלהלן:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	44%	34%	32%	32%	31%	27%	26%	23%	18%	16%	15%	3%
	ערבים	28%	28%	33%	28%	21%	37%	27%	22%	25%	22%	15%	13%
מגדר	אישה	43%	31%	31%	33%	30%	27%	30%	24%	19%	17%	12%	3%
	גבר	39%	35%	34%	29%	27%	30%	22%	21%	20%	18%	17%	7%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	44%	31%	34%	34%	29%	28%	24%	25%	18%	14%	17%	2%
	מסורתי	45%	37%	31%	28%	31%	27%	27%	22%	17%	18%	13%	4%
	דתי	40%	37%	32%	32%	35%	22%	26%	18%	22%	22%	12%	3%
גיל	16-18	42%	38%	24%	33%	30%	24%	24%	27%	17%	23%	16%	1%
	19-21	39%	29%	41%	28%	32%	31%	29%	19%	21%	13%	14%	5%
	22-25	41%	32%	33%	32%	25%	31%	25%	22%	20%	16%	14%	9%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	42%	39%	23%	34%	29%	24%	24%	28%	17%	21%	17%	2%
	בשירות צבאי	43%	31%	43%	28%	30%	30%	21%	21%	18%	18%	14%	4%
	משוחרר	48%	31%	37%	33%	31%	27%	26%	22%	18%	11%	13%	4%
	לא התגייס	36%	36%	23%	27%	36%	26%	45%	12%	26%	19%	12%	3%
השכלה	לומד לבגרות	44%	43%	20%	35%	24%	27%	23%	27%	21%	21%	14%	2%
	ללא ת. בגרות	25%	32%	24%	29%	32%	29%	44%	21%	17%	17%	15%	14%
	בעל ת. בגרות	42%	28%	35%	28%	31%	28%	28%	22%	19%	18%	17%	4%
	לומד / בעל ת. מקצועית	48%	37%	34%	32%	29%	27%	25%	21%	12%	15%	16%	5%
	לומד לתואר ראשון	39%	35%	36%	35%	28%	35%	18%	23%	22%	13%	10%	7%
	בעל תואר ראשון	36%	31%	40%	28%	25%	24%	33%	22%	24%	18%	16%	3%
מצב משפחתי	פנוי/ה	39%	34%	32%	31%	30%	30%	26%	22%	19%	19%	15%	5%
	בזוגיות	49%	29%	35%	32%	27%	27%	20%	26%	21%	14%	15%	5%
	נשוי/ה	38%	33%	34%	31%	22%	23%	41%	22%	17%	16%	16%	9%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	41%	34%	34%	30%	31%	27%	24%	25%	20%	16%	14%	4%
	סביר	41%	29%	30%	33%	25%	32%	29%	18%	20%	22%	15%	7%
	סה"כ רע	37%	41%	28%	32%	23%	34%	29%	26%	15%	8%	18%	9%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	39%	31%	31%	32%	30%	25%	35%	21%	19%	18%	14%	4%
	ארבע יחידות	44%	29%	31%	28%	29%	31%	22%	25%	18%	19%	17%	7%
	חמש יחידות	39%	39%	35%	34%	28%	29%	21%	22%	22%	15%	12%	3%

Q28 ממצאים עיקריים

- העובדה ש־41% מהצעירים סבורים שיש לשנות את תוכנית הלימודים ואת התכנים הנלמדים מדברת בעד עצמה.
- גם העובדה שרמת המורים זכתה לתשומת לב משמעותית, כשנבחרה למקום השני מבין התחומים שיש לשפרם, אומרת דרשני.
- שילוב טכנולוגיות ואמצעים דיגיטליים בלמידה, שדורג במקום השלישי ברשימת השיפורים הנדרשים במערכת החינוך, מדגיש את הפער בין צרכי הדור הדיגיטלי לבין המציאות הבית־ספרית הנוכחית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים וכישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

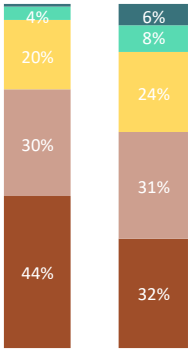
Q29 עד כמה להערכתך בית הספר התיכון מקנה/היקנה לך כלים טובים להשתלבות בשוק התעסוקה?

כלל המדגם

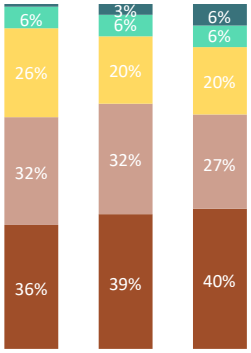
- במידה רבה מאוד - בית הספר הקנה לי כלים מצוינים להשתלבות בשוק התעסוקה
- במידה רבה - בית הספר הקנה לי כלים טובים להשתלבות בשוק התעסוקה, אך יש מקום לשיפור
- במידה בינונית - בית הספר הקנה לי כלים מסוימים, אך לא מספיקים להשתלבות מלאה בשוק התעסוקה
- במידה מועטה - בית הספר הקנה לי כלים מועטים שלא מספיקים להשתלבות בשוק התעסוקה
- בכלל לא - בית הספר לא הקנה לי כלים להשתלבות בשוק התעסוקה

מגדר

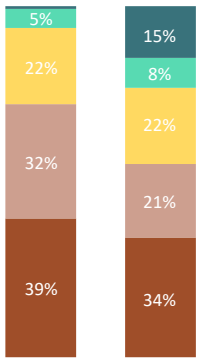
גבר | אישה

קבוצות גיל

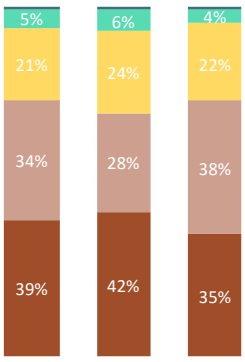
22-25 | 19-21 | 16-18

מגזר

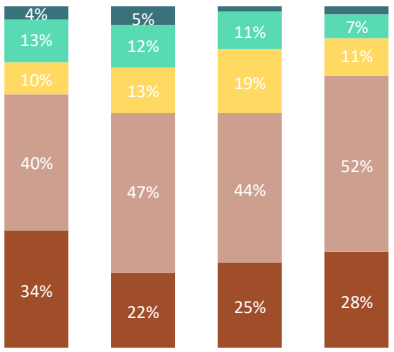
ערבים | יהודים

רמת דתיות (יהודים)

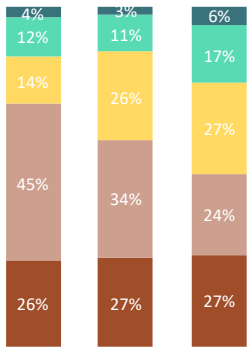
דתי | מסורתי | חילוני

סטטוס גיוס לצבא (יהודים)

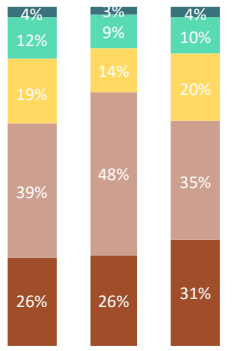
לא התגייס | משוחרר | בשירות צבאי תלמיד תיכון ולפני צבא

מצב כלכלי

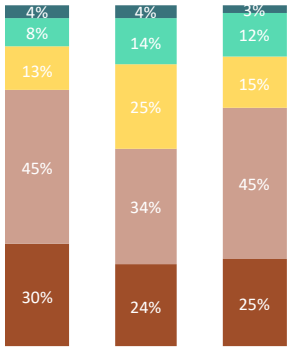
סה"כ רע | סביר | סה"כ טוב

מצב משפחתי

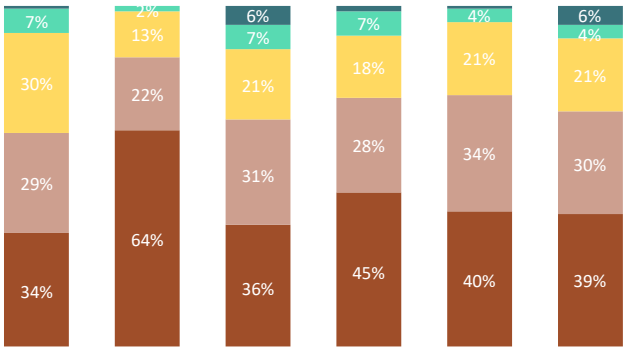
נשוי/ה | בזוגיות | פנוי/ה

יח' לימוד במתמטיקה

חמש יחידות | ארבע יחידות | שלוש יחידות

השכלה

בעל תואר ראשון | לומד לתואר ראשון | לומד / בעל ת. מקצועית | בעל ת. בגרות | ללא ת. בגרות | לומד לבגרות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q29 ממצאים עיקריים

- רוב הצעירים סבורים שבית הספר לא העניק להם את הכלים הדרושים להשתלבות בשוק התעסוקה. 38% ציינו שבית הספר כלל לא הקנה להם כלים כאלו, ו־30% נוספים ציינו שהכלים שניתנו להם היו במידה מועטה בלבד. רק 10% אמרו שבית הספר סיפק להם כלים במידה רבה או רבה מאוד, ואילו 22% ציינו שקיבלו כלים מסוימים אך לא מספיקים.
- שיעור גבוה יותר של צעירים מהמגזר הערבי דיווחו שבית הספר העניק להם כלים במידה רבה או רבה מאוד בהשוואה ליהודים (23% מול 6%). ייתכן שהסיבה לכך היא מידת הביקורתיות הנמוכה יותר במגזר הערבי, כמו גם מעמדם הגבוה יותר של המורים בקהילה.
- ככל שהגיל יורד, כך פוחתת התחושה שבית הספר העניק כלים להשתלבות בשוק העבודה (7% מבני 18–16, 9% מבני 21–19, ו־12% מבני 25–22 ציינו זאת). ייתכן שהפער נובע מפרספקטיבה רחבה יותר שמגיעה עם הגיל, או לחלופין מההתרחבות המתמדת של הפער בין בתי הספר לבין המציאות המשתנה סביבם.

משבר הקורונה כמראה ארגונית

זה סוד גלוי שמערכת החינוך בישראל סובלת מבירוקרטיה כבדה וחוסר גמישות, שמקשים על יישום מהיר ויעיל של רפורמות ושינויים חיוניים. הגורם המרכזי לכך הוא משרד החינוך – גוף ריכוזי ומסורבל, המתקשה להוביל שינוי משמעותי. מבנהו ההיררכי והמפותל, הכולל שכבות רבות של מנהלים, פקידים ובעלי תפקידים (שרבים מהם חסרים ידע מעמיק ורחב בעולם הדיגיטלי), יוצר תהליכי קבלת החלטות ממושכים ומסורבלים. התוצאה היא קושי בהסתגלות לשינויים מהירים ובקידום יוזמות חינוכיות חדשות.

כמו כל ארגון ממשלתי גדול, גם משרד החינוך נוטה לשמרנות ולקיבעון בכל הנוגע לרפורמות. יתרה מזאת, התקציבים אינם מספיקים לביצוע שינויים משמעותיים, דבר שמגביל עוד יותר את יכולתו להתמודד עם אתגרי החינוך המודרניים.

בנוסף, מערכת החינוך בישראל חשופה להשפעה פוליטית רחבה. שינויים תכופים בממשלה ובזהות שרי החינוך (רובם חסרי ידע מקצועי בתחום) מובילים לתנודות במדיניות החינוכית ולחוסר יציבות, מה שפוגע בניסיון ליישם רפורמות ארוכות טווח.

מעבר לכך, כל שינוי במערכת דורש שיתוף פעולה של מגוון גורמים – מורים, מנהלים, ועדי הורים וארגוני מורים. התנגדות לשינויים מצד גורמים אלו, הנפוצה במיוחד בישראל בשל מסורת תאגידית, מובילה לעיכובים ולעיתים אף לעצירת תהליכי שינוי חיוניים.

מאז התפרצות מגפת הקורונה בסוף 2019, כ־186 מדינות, ובהן ישראל, סגרו את בתי הספר ועברו ללמידה מרחוק – תחילה במתכונת מלאה במהלך הסגרים, ובהמשך במתכונת משולבת עם למידה פרונטלית. המגפה חשפה באופן חד את חוסר העדכניות של מערכת החינוך ואת אי־המוכנות שלה לעידן הדיגיטלי החדש.

משרד החינוך אמנם הפעיל מאז 2015 תוכנית למידה מרחוק המכונה "צו 8 חינוכי" כחלק ממערך החירום שלו, ובכל שנה נערך תרגיל חירום שבו מתרגלת מערכת החינוך למידה מרחוק. כמו כן, בעבר הפעיל המשרד מערך למידה מרחוק בתקופות של אירועים ביטחוניים שהגבילו את פעילות מוסדות החינוך, כמו במבצע "עופרת יצוקה" בדרום. עם זאת, אירועים אלו היו מצומצמים בהיקפם – הן מבחינת הפיזור הגיאוגרפי, הן מבחינת משך הזמן והן מבחינת ההגבלות שהוטלו על האוכלוסייה (מבקר המדינה, 2021).

יתרה מכך, שילוב הלמידה מרחוק ותרגולה לא נעשה כחלק מתוכנית רחבה שנועדה לקדם את מערכת החינוך הישראלית למאה ה־21.

התפרצות מגפת הקורונה אילצה את בתי הספר לעבור ללמידה מקוונת תוך זמן קצר, כאשר התלמידים נדרשו ללמוד מרחוק במשך חודשים ארוכים. מכיוון שהמערכת לא התנסתה בעבר בלמידה זו ולא הייתה ערוכה לכך, רק חלק מהמורים והתלמידים הצליחו להתמודד עם השינוי.

תוכנת "זום" שימשה כפתרון חירום ובעצם "גלגל הצלה", אך היא רחוקה מלתת מענה מלא ללמידה מרחוק. באותה עת כבר היו בשוק אינספור פתרונות דיגיטליים יעילים ועשירים יותר, אך שמרנות המערכת וחוסר היערכותה לעידן הדיגיטלי מנעו את הטמעתם. לאור זאת, אין להתפלא כי מחקר שנערך בקרב 500 מורים ומורות בחטיבות הביניים על השלכות המגפה מצא עלייה חדה בתחושת השחיקה בקרב העוסקים במקצוע, עד כדי נטישה. מורים רבים דיווחו כי בהוראה מרחוק הם חוו יותר לחץ ופחות אמפתיה כלפי התלמידים, לעומת תחושותיהם בהוראה פנים אל פנים.

בנוסף, מורים דיווחו על ירידה בתחושת ההערכה לעבודתם, קשיים בירוקרטיים, מחלוקות עם עמיתיהם, ירידה באהבתם למקצוע ותחושה שהוא חסר משמעות. באופן כללי, מורים שחוקים דיווחו על עלייה בתחושת הדיכאון והחרדה ועל ירידה בשביעות רצונם מחייהם. אחד מכל שישה אף שקל לעזוב את המקצוע (בטיטו, 28.4.2021).

להלן מספר נתונים על מורים ותלמידים בהקשר ללמידה מרחוק בזמן הקורונה:

- מסקר שנערך בקרב מורים במהלך פברואר–מרץ 2021 עלה כי 20%–25% מהמורים חשו כי הקנו להם כלים ללמידה מקוונת ברמה בינונית ומטה, ו־32% מהמורים ציינו שההכשרה שניתנה להם בנושא במהלך תקופת הקורונה תרמה להם ברמה בינונית ומטה ברכישת הידע והמיומנויות הנדרשים (מבקר המדינה, 2021).
- היחידה למדידה והערכה במינהל החינוך, בראשות ד"ר חגית ששון, ערכה מחקר שכותרתו: "למידה מרחוק בזמן הקורונה – שימוש, עמדות וחסמים – מורים ותלמידים". המחקר, שבוצע במחצית השנייה של אוקטובר 2020, בחן באמצעות שאלון מקוון את עמדותיהם של 7,590 תלמידים בבתי ספר מקיפים שש־שנתיים (חטיבות ביניים ותיכונים) בנושא הלמידה מרחוק. מהסקר עלו הממצאים הבאים (מנהל החינוך, ללא תאריך).
  - רוב התלמידים השתתפו בלמידה מרחוק מדי יום באמצעות מחשב או טלפון נייד, בעיקר דרך אפליקציית ZOOM.
  - התלמידים שהתקשו להתמיד בלמידה ציינו כי הסיבה העיקרית לכך היתה קושי להתרכז לאורך זמן. סיבות נוספות כללו קושי לקום בבוקר ומוטיבציה נמוכה.
  - שיעורים מקוונים משותפים לתלמידי הכיתה נערכו בתדירות גבוהה יותר בחטיבות הביניים, בעיקר על ידי מורים מחנכים, וזכו להיענות מלאה מרוב התלמידים.
  - כמחצית מהמורים ציינו שכל השיעורים או רובם נערכו עם מצלמה פתוחה, אם כי ההיענות של התלמידים היתה חלקית. אחד מכל שני תלמידים בחטיבות הביניים ושניים מכל חמישה תלמידים בחטיבות העליונות דיווחו שהם מצטרפים לכל השיעורים או לרובם עם מצלמה פתוחה.
  - סוגיית השימוש במצלמות העסיקה מאוד את התלמידים, וניכר כי לא כולם שיתפו פעולה עם המתווה החדש. רוב התלמידים שלא הצטרפו לכל השיעורים עם מצלמות פתוחות ציינו כי הסיבות לכך היו מבוכה ותחושת חוסר נוחות לשתף את המרחב הפרטי של החדר או הבית.
  - רק כמחצית מהמורים ציינו שהם מתקדמים בחומר הלימודי בהתאם למתוכנן. בנוסף, מחציתם דיווחו על קושי להעריך את מידת השליטה של התלמידים בחומר הנלמד.
  - כמחצית מהתלמידים בחטיבות העליונות וכשליש מהתלמידים בחטיבות הביניים דיווחו על קשיים בלמידה מרחוק.
  - כמעט מחצית מתלמידי חטיבות הביניים וכרבע מתלמידי החטיבות העליונות דיווחו כי הלמידה מרחוק משמעותית עבורם.
  - רק רבע מתלמידי חטיבות הביניים ופחות מכך מתלמידי החטיבות העליונות סברו כי שיטת הלמידה הזו תורמת להם.
- מסקר שפרסמה רשות הצעירים בשנת 2020 (הסקר נעשה על מדגם לא מייצג של 1248 צעירות וצעירים בגילאי 18–35) עלו הממצאים הבאים (המשרד לשוויון חברתי – רשות הצעירים, 2020):
  - 33% מקרב העונים השיבו שהלמידה מרחוק הקשתה עליהם את הלימוד הרגיל. קרוב ל־60% אמרו כי אמצעי הלמידה מרחוק פעלו באופן לקוי או חלקי בלבד.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 150
מתוך 408

- 40% העדיפו את צורת הלמידה המסורתית. כ־45% מהמשיבים בסקר היו רוצים לראות בעתיד שילוב בין למידה מרחוק ללמידה פיזית.

- בחודש אוגוסט 2021 פרסם מבקר המדינה דו"ח ביקורת על הלמידה מרחוק במהלך החודשים מרץ–אוגוסט 2020, בדגש על פעילות המדינה ומעורבותה בלמידה, ועיסוק בתשתיות שהיא אמורה לספק לצרכי למידה מקוונת מיטבית. מהדו"ח עלו הממצאים הבאים (מבקר המדינה, 2021):

  - 55%–80% מהתלמידים לא התחברו לתכנים הדיגיטליים ומשימות מתוקשבות באתרי התוכן, בקביעות או בכלל, כאשר שיעור השימוש בתכנים אלה במגזר הבדואי ובמגזר החרדי היה נמוך משיעור השימוש במגזר היהודי הממלכתי והממלכתי־דתי.

  - מספר הצפיות היומי הממוצע בשיעורים ששודרו במסגרת מערכת השידורים הלאומית, שבה הוקלטו שיעורים מקוונים ע"י משרד החינוך, ירד ב־70% בין מרץ לנובמבר 2020.

  - בתום הסגר השלישי עדיין היה מחסור של אמצעי למידה מקוונת בקרב תלמידים, וכן מחסור בתשתיות מתאימות ללמידה, דבר שהיווה חסם ללמידה מרחוק.

  - 22% מהתלמידים לא השתתפו במרבית המפגשים המקוונים או בכולם. בקרב משפחות שבהן השיבו כי הילדים כן השתתפו במרבית או בכל המפגשים, היה פער בין דוברי העברית והערבית (81% לעומת 69% בהתאמה).

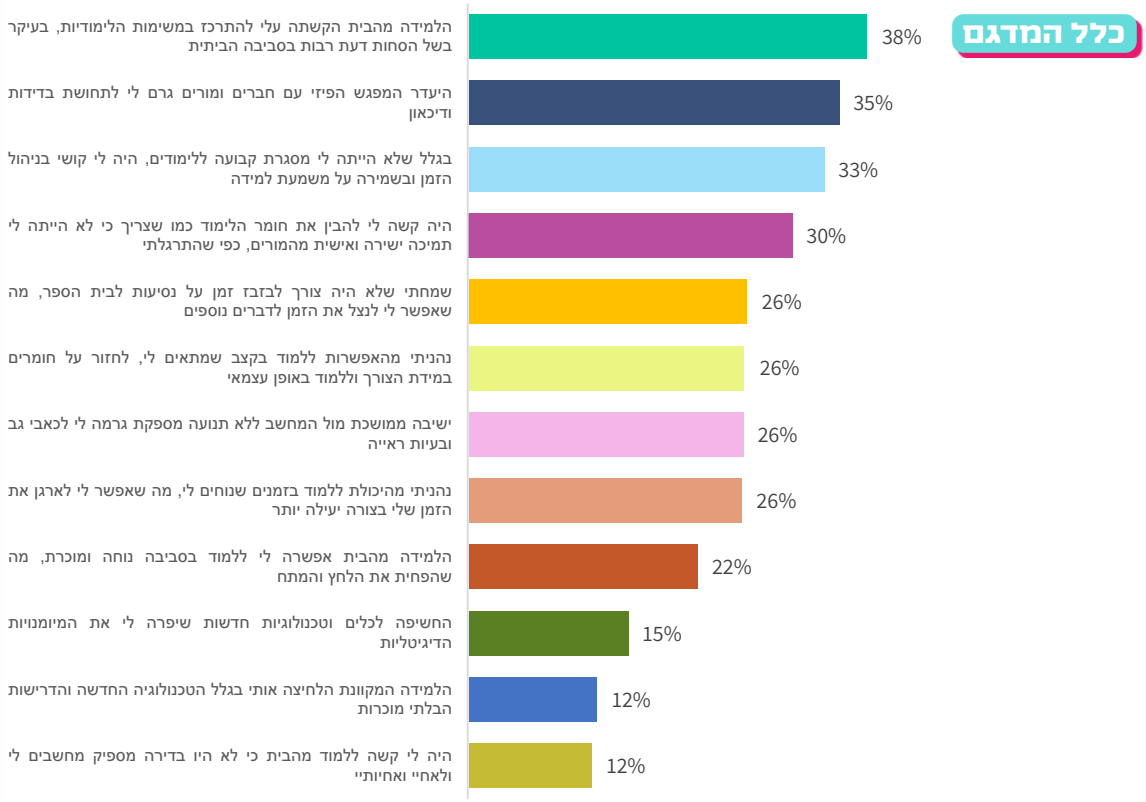
  - האוכלוסיות העיקריות שנפגעו מהיעדר תמיכת הורים במהלך הלמידה מרחוק הן אוכלוסיות פריפריה כלכלית־חברתית־תרבותית, כמו החברה החרדית והחברה הערבית בדגש על החברה הבדואית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים וכישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q30 להלן אספנו מספר רשמים של תלמידים מהלימודים אונליין בתקופת הקורונה. בחר/י מבין האמירות הבאות 3 שהכי משקפות את הניסיון האישי שלך:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	39%	37%	35%	32%	26%	26%	25%	27%	21%	14%	9%	11%
	ערבים	32%	28%	29%	26%	26%	25%	28%	21%	24%	19%	26%	16%
מגדר	אישה	39%	37%	32%	31%	27%	24%	29%	25%	22%	15%	11%	9%
	גבר	36%	33%	35%	29%	28%	26%	23%	26%	22%	16%	13%	14%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	39%	36%	34%	32%	27%	26%	25%	28%	21%	14%	8%	9%
	מסורתי	39%	37%	33%	31%	26%	23%	27%	26%	21%	16%	10%	12%
	דתי	38%	38%	38%	30%	28%	28%	23%	24%	20%	11%	9%	14%
גיל	16-18	40%	40%	35%	29%	27%	24%	24%	28%	22%	14%	8%	11%
	19-21	38%	34%	30%	32%	23%	30%	27%	27%	22%	14%	13%	10%
	22-25	35%	31%	35%	30%	28%	24%	27%	23%	21%	17%	15%	13%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	38%	39%	34%	29%	28%	23%	23%	30%	24%	13%	9%	10%
	בשירות צבאי	39%	33%	27%	37%	25%	31%	24%	29%	22%	13%	9%	11%
	משוחרר	39%	35%	40%	32%	26%	24%	24%	27%	18%	17%	9%	11%
	לא התגייס	40%	43%	33%	25%	28%	33%	32%	15%	20%	11%	11%	9%
השכלה	לומד לבגרות	36%	40%	38%	28%	29%	22%	23%	28%	24%	13%	9%	10%
	ללא ת. בגרות	42%	37%	40%	44%	18%	20%	21%	16%	16%	7%	16%	23%
	בעל ת. בגרות	38%	33%	30%	33%	24%	28%	25%	28%	21%	15%	12%	12%
	לומד / בעל ת. מקצועית	40%	35%	33%	30%	24%	25%	29%	20%	20%	23%	8%	13%
	לומד לתואר ראשון	37%	33%	37%	23%	28%	27%	24%	22%	24%	15%	17%	9%
	בעל תואר ראשון	35%	34%	30%	27%	41%	24%	34%	19%	20%	13%	13%	10%
מצב משפחתי	פנוי/ה	38%	34%	33%	30%	27%	26%	24%	26%	23%	15%	13%	12%
	בזוגיות	38%	38%	37%	34%	23%	25%	28%	25%	18%	18%	8%	9%
	נשוי/ה	31%	35%	28%	23%	37%	24%	37%	19%	21%	7%	22%	17%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	41%	37%	32%	30%	26%	28%	25%	26%	20%	16%	9%	10%
	סביר	32%	30%	37%	31%	27%	20%	28%	26%	24%	13%	17%	15%
	סה"כ רע	31%	37%	28%	29%	28%	33%	27%	22%	23%	10%	20%	12%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	39%	34%	34%	36%	20%	20%	30%	27%	19%	14%	13%	14%
	ארבע יחידות	35%	32%	35%	31%	28%	27%	25%	22%	22%	15%	15%	13%
	חמש יחידות	39%	38%	31%	25%	30%	30%	24%	29%	23%	16%	8%	9%

עמוד נוכחי 152
מתוך 408

Q30 ממצאים עיקריים

מההתפלגות עולה כי הקשיים המרכזיים שיצרה למידת האונליין בתקופת הקורונה היו: קושי בריכוז בלימודים, היעדר מפגשים פיזיים עם חברים ומורים, קשיים בניהול זמן ושמירה על משמעת עצמית, וקושי בהתמודדות עצמאית עם חומר הלימודים. מנגד, היתרונות הבולטים שהתלמידים ציינו היו: איזון טוב יותר בין לימודים לפנאי וגמישות גבוהה יותר בלמידה.

איכות המורים

רמתם הממוצעת של המורים נמצאת במגמת ירידה במרבית מדינות המערב (Torry, 29.5.2023). ומה רמתם בישראל? על פי הסטטיסטיקה היבשה, התמונה לכאורה ורודה. רמת ההשכלה הכללית של המורים עלתה עם השנים, בין היתר משום שרף הכניסה למקצוע מחייב כיום תואר אקדמי. שיעור הולך וגדל של מורים אף מסיימים תואר שני, הן להרחבת ידיעותיהם והן לצורך תוספת לשכרם.

עם זאת, רמתם הממוצעת של הפונים ללימודי הוראה אינה משתפרת ואף נמצאת במגמת ירידה. זה אך טבעי על רקע העובדה שהמקצוע הזה, שצבוע בוורוד (רוב נשי), סובל ממוניטין נמוך וממשכורת לא גבוהה (בוודאי בהשוואה למקצועות היוקרתיים במשק). גם אפשרויות הקידום מצומצמות והשחיקה גבוהה. במגזרים הערבי והחרדי, ההוראה ממשיכה להיות ברירת מחדל עבור נשים רבות לאורך השנים.

גם בהשוואות בינלאומיות, המורים בישראל מקבלים ציונים נמוכים. כך למשל, הציון הממוצע של תלמידי תיכון המתכננים לעבוד בהוראה במבחני פיז"ה במתמטיקה נמוך ב־50 נקודות מציוניהם של תלמידים המתכננים לעבוד במקצועות אחרים הדורשים הכשרה אקדמית. רמת האוריינות של המורים בישראל היא מהנמוכות ביותר ב־OECD, הן במיומנויות שפתיות והן במיומנויות כמותניות. מהשוואה בינלאומית של ציוני המורים במבחן פיאא"ק, הבוחן את רמת מיומנויות היסוד של האוכלוסייה הבוגרת בכל מדינה, עולה כי ציוני המורים בישראל הם מהנמוכים בעולם (תומר, פברואר 2021).

בסקר "טאליס" (TALIS – Teaching and Learning International Survey) לשנת 2018 נשאלו מנהלים במדינות שונות מהם החסמים העומדים בפני הוראה איכותית במוסדות שהם מנהלים. בין תשובותיהם ציינו רבים כי קיים מחסור בהון אנושי איכותי. בקרב המנהלים בישראל קיבלה תשובה זו תמיכה רחבה במיוחד – בפער משמעותי ביחס למדינות אחרות (דוח טאליס, יוני 2019).

הערה:

דוח טאליס הוא סקר בינלאומי מקיף שמבצע ארגון ה־OECD, אשר בוחן היבטים שונים של סביבת ההוראה והלמידה בבתי ספר ברחבי העולם. מטרת הסקר היא לספק מידע על נושאים הקשורים לעבודה של מורים למנהלים ולקובעי מדיניות חינוכית.

גם רמת ההתאמה של המורים למקצועות שאותם הם מלמדים מעוררת דאגה. בחינוך היסודי, רק כ־20% מהמורים במגזר הממלכתי העברי וכ־10% מהמורים במגזר הממלכתי־דתי מחזיקים בהכשרה מתאימה למקצועות הלימוד. מצב זה לא השתנה לאורך העשור האחרון. יתרה מכך, הכשרתם של מורים למקצועות המתמטיקה והאנגלית – שנחשבים למשמעותיים במיוחד – אינה עומדת בדרישות המינימום. הנתונים משתפרים מעט בזכות המורים הערבים, שרבים מהם מעדיפים לעבוד קרוב לביתם, גם אם עבודה זו נחשבת לפחות יוקרתית ביחס לעבודות אקדמאיות אחרות (בלס, דצמבר 2022).

האחריות למשבר בחינוך הממלכתי מוטלת בדרך כלל על משרד החינוך, אך ישנו גורם מרכזי שחמק מהביקורת, אף שהוא נושא באחריות מרכזית אם לא עיקרית: הפקולטות, בתי הספר והחוגים לחינוך באוניברסיטאות לצד המכללות למורים. זה כבר לא סוד (לפחות בקרב אנשי האקדמיה) שלימודי ההוראה אינם מושכים אליהם את העידית שבמחזורי הצעירים, בהכללה רחבה כמובן. עבור צעירים רבים, תואר בהוראה הוא האפשרות היחידה להתקבל ללימודים

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים וכישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 153
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

גבוהים, מאחר ונתוני הרקע שלהם נמוכים מסף הקבלה למסלולים אחרים. מרצים רבים לוחשים זה לזו בצער כי קריאת עבודות הסמינר והמבחנים של סטודנטים אלה מעוררת ספק אם אלו האנשים שבידיהם ראוי להפקיד את עתיד ילדינו. כמובן שישנם יוצאי דופן, אך זו התמונה הכללית.

זאת ועוד, דרישות הקבלה ללימודי חינוך באוניברסיטאות ובמכללות כוללות ציון פסיכומטרי מינימלי של 500. בחלק מהמכללות מסתפקים גם בציון של 450, ובחלקן אף לא דורשים ציון פסיכומטרי כלל (אתר לימודים בישראל). לשם השוואה, ציון הסף המינימלי ללימודי רפואה עומד על 680, להנדסה – 630, למדעי המחשב – 660, לפסיכולוגיה – 640, ולסיעוד – 520 (אתרי האוניברסיטה העברית, אוניברסיטת תל אביב, הטכניון, אוניברסיטת בן־גוריון).

חשוב להדגיש כי חלק מהמוסדות להכשרת מורים אינם דורשים מהמועמדים לעבור ראיון אישי כדי לבדוק את מידת התאמתם למקצוע – מחדל גדול, בהתחשב בכך שמקצוע ההוראה דורש כישורים אנושיים מאוד ספציפיים.

אין זה מקרה שבדיון הציבורי על מצבה העגום של מערכת החינוך, לא נשמע לרוב קולם של המרצים באוניברסיטאות ובמכללות. הם נמנעים מלהבליט את האמת המרה על רמת הסטודנטים בחוגים לחינוך והוראה, משום ששכר הלימוד שמשלמים הסטודנטים הוא הבסיס הכלכלי להישרדות המוסדות המעסיקים אותם. למזלם של מוסדות אלו, הכשרת המורים עדיין נתונה תחת מונופול, כך שאיש אינו בודק ומשווה באופן אובייקטיבי את איכות "המוצר המוגמר" (בוגרי התואר) או את איכות ההכשרה עצמה (חברי הסגל ושיטות ההוראה המיושנות).

עד כמה שזה נשמע אבסורדי, כדי להיות גננת או מורה נדרשת תעודה פדגוגית, אך כדי להסמיך מורים לא נדרשת הכשרה מקצועית מתאימה. בחוגים להוראה ישנם לא מעט מרצים שאינם מעודכנים ואינם מובשרים מספיק, לא רק משום שקבלה כחבר סגל אקדמי אינה מחייבת ידע וניסיון בהוראה, אלא גם משום שקידום במוסדות אלו מבוסס בעיקר על פרסומים מדעיים ולא על איכות ההוראה.

המצב כה בעייתי, שלפני פרוץ מגפת הקורונה רק מיעוט מחברי הסגל בחוגים להוראה התנסו בהוראה מקוונת מתקדמת. רובם נאלצו לאלתר תוך כדי תנועה, כאשר הבנתם בכלי בסיסי כמו "זום" הייתה נמוכה מזו של תלמידיהם.

שכר המורים

משרד החינוך הוא המעסיק הגדול ביותר במגזר הציבורי, עם 137 אלף עובדי הוראה, המהווים 18% מכלל העובדים במגזר הציבורי. עלות השכר של עובדי ההוראה מהווה 6.3% מתקציב המדינה. העלות הכוללת של שכר המורים בחינוך הרשמי (גנים, יסודי וחטיבות הביניים) עומדת על 27 מיליארד שקל, ובנוסף לכך ישנן הוצאות של 5.5 מיליארד שקל לפנסיה תקציבית, כך שעלות השכר והגמלאות מסתכמת ב־32.5 מיליארד שקל (אילן, 1.8.2022).

על פי הנתונים היבשים שכרם הממוצע של המורים עלה בעשור האחרון בשיעור לא מבוטל – אף יותר ממדד המחירים לצרכן. אבל התמונה מטעה: השיפור בשכרם של המורים הוותיקים היה גבוה בהרבה מזה של המורים החדשים, והעלייה בשכרם של המורים הלא־אקדמאים הייתה גדולה יותר מאשר של בעלי התארים האקדמיים (ככל הנראה בעקבות שיפור השכר במגזר החרדי).

השכר הממוצע לעובדי הוראה בשנה הראשונה עומד על 5,500 שקל בלבד – כ־29% משכרו של מורה בשיא הוותק. הסיבה לכך היא שבשנים הראשונות מועסקים מורים בדרך כלל במשרה חלקית, כאשר בשנה הראשונה מדובר בממוצע ב־62% משרה. בנוסף, ותק הוא מרכיב משמעותי מאוד בתלוש השכר של המורים, ולכן השכר ההתחלתי למשרה מלאה נמוך אף הוא, ועומד על 8,500 שקל לחודש (נכון ל־2022).

סיבה נוספת לפערי השכר היא אופן הענקת גמולי התפקיד, כמו עבור חינוך ביתה, ריכוז שכבה או ריכוז מקצוע. גמולים אלו ניתנים באחוזים ולא בסכום קבוע, מה שמוביל לכך שהגמולים של מורים ותיקים גבוהים עד פי 2.7 מאלו של המורים הצעירים. לדוגמא, מורה מתחיל יקבל תוספת של 610 שקל עבור חינוך ביתה, בעוד מורה ותיק יקבל 1,540 שקל – פי 2.5. אם מורה מתחילה תמונה לרכזת מקצוע בשנותיה הראשונות, היא תקבל 420 שקל בממוצע, לעומת יותר מ־1,000 שקל שמקבלת מורה ותיקה (אילן, 1.8.2022).

השכר הנמוך הוא הסיבה לגלי השביתה והמשא ומתן בין ארגוני המורים ומשרדי החינוך והאוצר, בפתח כמעט כל שנת לימודים חדשה, כולל השנה הנוכחית, בעיצומה של המלחמה.

בהשוואה בינלאומית, השכר הממוצע למשרה מלאה של מורה בתחילת הדרך בישראל עומד על 41% מהשכר הממוצע למורה בשיא הוותק במדינות ה־OECD – מה שממקם את המורים הישראלים בתחום זה במקום השני מהסוף.

במדינות סקנדינביה השכר למורה מתחיל נע בין 75%–90% מהשכר למורה בישראל בתקרת השכר. השכר בישראל נמוך עוד יותר לשעת עבודה, בהשוואה למדינות ה־OECD, כאשר משקללים את ההבדלים ברמת החיים בין המדינות (בן דוד וקמחי, דצמבר 2018; אילן, 1.8.2022).

בהשוואה לבעלי השכלה אקדמית במקצועות אחרים, התמונה עגומה אף יותר. בישראל מורים משתכרים 87% מהשכר הממוצע לאקדמאי בארץ ו־86% ביחס לממוצע המדינות המפותחות.

נוטשים את הספינה הטובעת

המשכורת אינה הסיבה היחידה, ואולי אף לא העיקרית, לקושי של מקצוע ההוראה למשוך אליו אנשים איכותיים (כמובן שבמערכת ישנם גם מורים מעולים ומסורים). נראה כי הגורם המרכזי לחוסר האטרקטיביות הוא אקלים העבודה – בעיה שעולה מפעם לפעם לסדר היום בתקשורת. מורים רבים מדווחים על עומס עבודה כבד מדי, תנאים פיזיים לא נאותים ולחץ נפשי מוגבר. כל אלה פוגעים במוטיבציה וביכולתם של המורים למלא את תפקידם בצורה מיטבית.

מערכת החינוך בישראל מתמודדת כיום עם אווירה של כאוס, המתבטאת בבעיות משמעת קשות ובהתפרצויות אלימות פיזיות ומילוליות בין תלמידים ולעיתים קרובות גם כלפי מורים. מורים מדווחים על קשיים בניהול כיתות גדולות והטרוגניות מדי, על חוסר גיבוי מספק מצד הנהלת בית הספר ועל לחצים מתמידים, תובעניים ומאיימים מצד ההורים. בעידן שבו לכל כיתה, שכבה או מגמה יש קבוצת וואטסאפ וזמנו הפנוי של המורה כבר מזמן נתון כהפקר בידי הורים לחוצים וטורדניים, לא פלא שמורים רבים פשוט נשברים.

לצד כל אלה, השכר הנמוך ושעות העבודה המרובות שאינן מתוגמלות כראוי (בגון עבודה מעבר לשעות הלימודים הכוללת הכנת שיעורים, בדיקת עבודות והשתתפות בהשתלמויות) מובילים לשחיקה מתמשכת, מחלישים את המשיכה של המקצוע וגורמים לנטישה.

שיעור העזיבה של כלל המורים במערכת החינוך הרשמית אמנם לא השתנה משמעותית בעשור האחרון, ועמד בדרך כלל על 9%–10%. עם זאת, שיעור עזיבת המורים החדשים שנמצאים 2–5 שנים במערכת עלה מ־13.3% בשנת 2018 ל־21.1% בשנת 2021 – עלייה של 59%. כלומר, אחד מכל חמישה מורים חדשים עזב את המערכת בתקופה הזו.

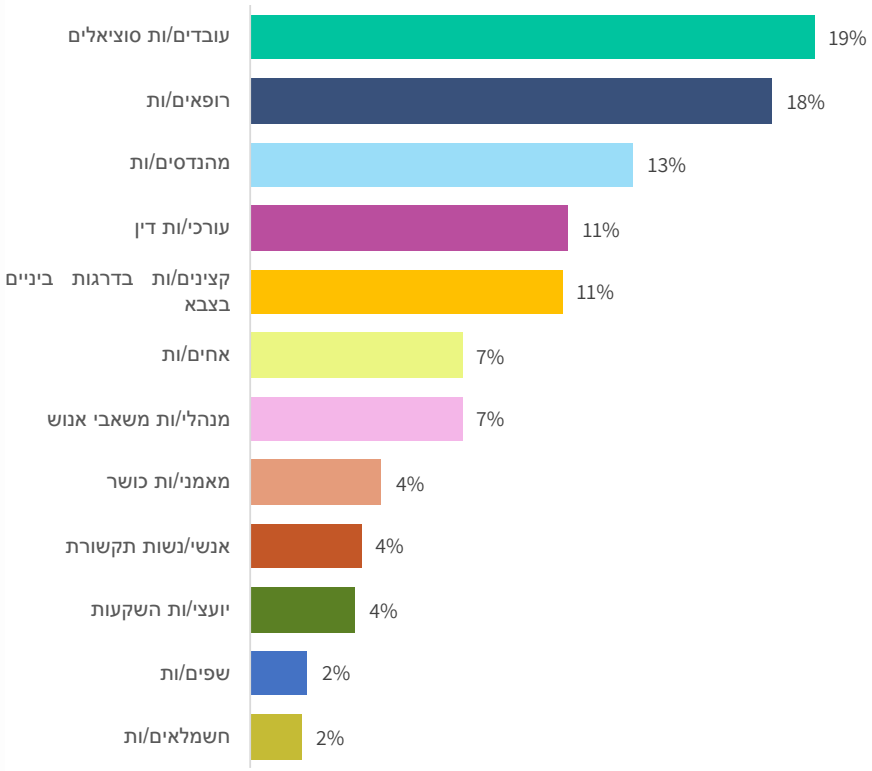
מחוז תל אביב רשם את שיעור העזיבה הגבוה ביותר בשנת 2021 – 14%, לעומת 9% בדרום. נתון זה מעיד בכל הנראה שהעזיבה קשורה גם לשאלת האלטרנטיבות התעסוקתיות (אילן, 1.8.2022).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q31 בעולם אידיאלי, התגמול למורי/ות בתי הספר היה צריך להיות שווה לתגמול שניתן ל:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	20%	18%	12%	10%	10%	8%	7%	5%	3%	3%	1%	2%
	ערבים	14%	18%	17%	12%	11%	5%	6%	6%	2%	5%	5%	-
מגדר	אישה	24%	17%	12%	10%	7%	7%	9%	5%	3%	3%	1%	1%
	גבר	14%	18%	14%	12%	14%	7%	5%	4%	4%	4%	3%	2%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	19%	18%	12%	12%	10%	7%	8%	3%	3%	4%	1%	4%
	מסורתי	22%	16%	12%	9%	11%	6%	7%	9%	3%	3%	1%	0%
	דתי	22%	20%	12%	9%	9%	12%	5%	3%	4%	2%	1%	1%
גיל	16-18	23%	18%	9%	13%	6%	9%	7%	4%	5%	3%	1%	3%
	19-21	20%	17%	17%	7%	11%	7%	8%	6%	3%	3%	1%	1%
	22-25	15%	18%	13%	12%	14%	6%	7%	3%	3%	4%	4%	1%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	24%	17%	9%	13%	6%	7%	6%	6%	4%	3%	1%	3%
	בשירות צבאי	22%	17%	14%	9%	9%	7%	7%	4%	5%	4%	1%	3%
	משוחרר	15%	16%	14%	10%	15%	8%	9%	5%	1%	3%	2%	1%
	לא התגייס	24%	28%	10%	5%	11%	10%	3%	4%	2%	2%	-	1%
השכלה	לומד לבגרות	24%	19%	8%	15%	6%	3%	8%	6%	2%	6%	1%	3%
	ללא ת. בגרות	15%	24%	4%	19%	8%	9%	3%	7%	2%	2%	5%	2%
	בעל ת. בגרות	18%	15%	13%	9%	12%	9%	8%	3%	4%	4%	3%	2%
	לומד / בעל ת. מקצועית	19%	16%	14%	13%	17%	3%	4%	8%	2%	2%	3%	1%
	לומד לתואר ראשון	18%	19%	19%	8%	9%	8%	6%	4%	5%	2%	-	1%
	בעל תואר ראשון	14%	27%	12%	14%	12%	4%	7%	3%	2%	1%	-	2%
מצב משפחתי	פנוי/ה	19%	17%	13%	11%	11%	6%	7%	4%	4%	4%	2%	1%
	בזוגיות	20%	17%	11%	8%	9%	11%	8%	5%	3%	2%	2%	3%
	נשוי/ה	15%	28%	15%	15%	6%	4%	4%	7%	2%	5%	-	1%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	21%	16%	14%	11%	10%	8%	7%	5%	3%	3%	1%	2%
	סביר	16%	21%	13%	11%	9%	6%	8%	3%	4%	5%	3%	1%
	סה"כ רע	11%	21%	5%	10%	21%	6%	6%	2%	9%	3%	5%	1%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	21%	20%	10%	10%	9%	6%	7%	6%	3%	3%	1%	1%
	ארבע יחידות	16%	16%	14%	10%	12%	6%	8%	5%	4%	5%	4%	2%
	חמש יחידות	20%	18%	14%	12%	10%	9%	7%	3%	3%	3%	1%	2%

עמוד נוכחי 156
מתוך 408

Q31 ממצאים עיקריים

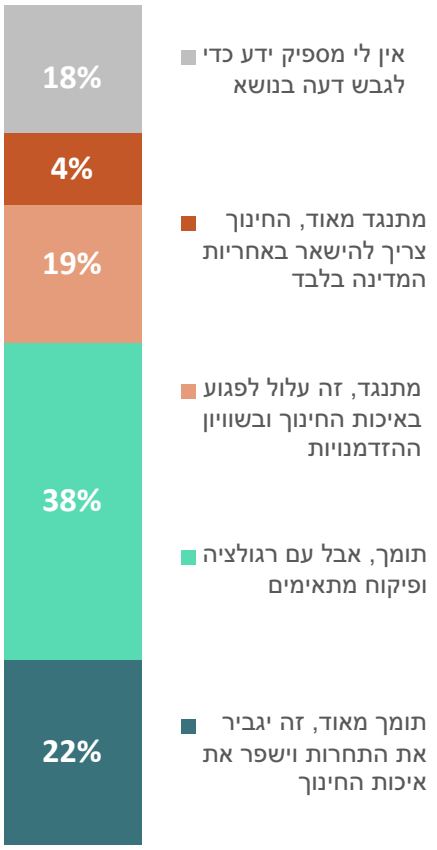
- הנשאלים התבקשו להשוות את התגמול הראוי למקצוע ההוראה ביחס למקצועות אחרים. בראש הרשימה עמדו המקצועות הבאים: עובדים סוציאליים – 19%, רופאים – 18%, מהנדסים – 13%, עורכי דין – 11%, וקצינים בדרגות ביניים בצבא – 11%.
- מסתבר שהערכת הצעירים כלפי מקצוע ההוראה גבוהה מזו שהמקצוע זוכה לה ביום.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים וכישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

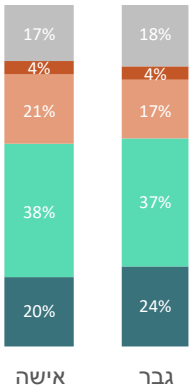
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים וכישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q32 מהי דעתך על הרעיון של שוק חופשי ליזמות בחינוך, שבו מותר על פי חוק להקים בית ספר פרטי - תוך עמידה בתנאי סף?

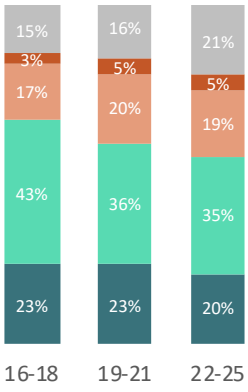
כלל המדגם

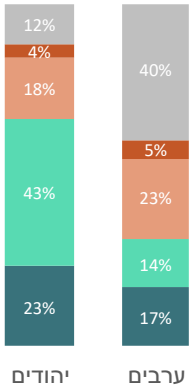
מגדר

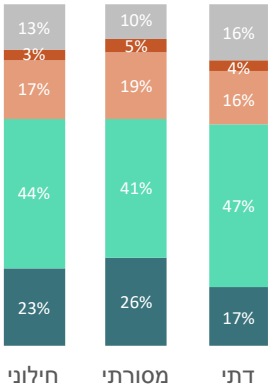
קבוצות גיל

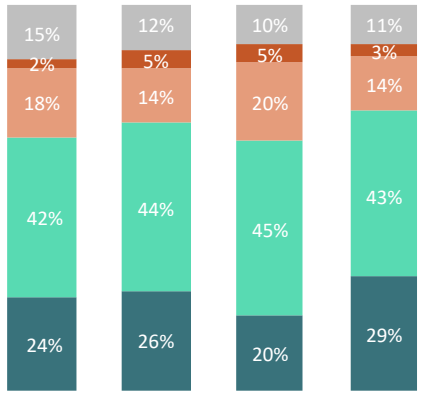
מגזר

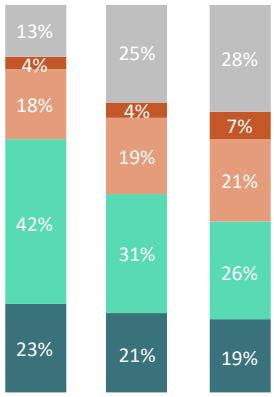
רמת דתיות (יהודים)

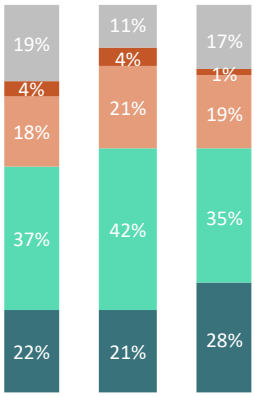
שירות צבאי (יהודים)

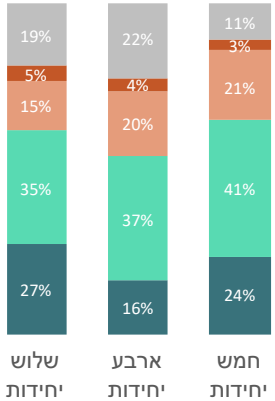
מצב כלכלי

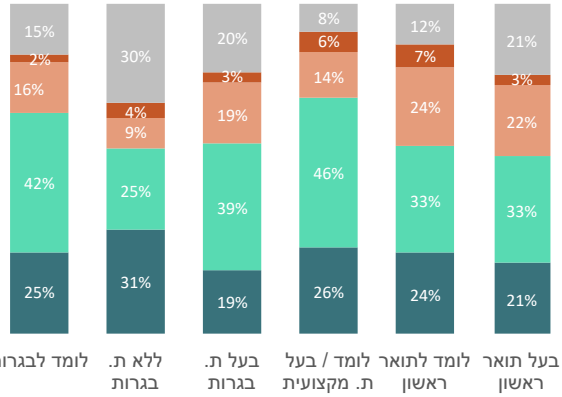
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q32 ממצאים עיקריים

רוב הצעירים היהודים (66%) תומכים ברעיון של שוק חופשי ליזמות בחינוך, שבו מותר על פי חוק להקים בית ספר פרטי – תוך עמידה בתנאי סף (40% מהערבים לא גיבשו דעה בנושא). הממצא הזה מראה כי קיים פער גדול בין השיטה החינוכית הריכוזית שקיימת ברגע בישראל לבין תפיסתם של הצעירים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים וכישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

ליבה ותשתית ידע

קנון לאומי בסימן שאלה

בשנת 1988 פרסם פרופסור לספרות אנגלית בשם אריק דונלד הירש, ספר בשם "אוריינות תרבותית: מה שכל אמריקאי צריך לדעת" (Cultural Literacy: What Every American Needs to Know). בספר זה טען הירש כי יש להקנות ידע תשתיתי מוסכם בתחומי ההיסטוריה, המדעים והאמנות. לדבריו, ידע זה חיוני לא רק לתפקוד יעיל בעולם המורכב של ימינו, אלא גם ליצירת מכנה משותף תרבותי שהוא הבסיס לחברה מתפקדת. הספר הפך תוך זמן קצר לרב מכר ועורר דיון ציבורי נרחב, שבן הירש ביקר בחריפות את המגמה הפוסט־מודרנית המפוררת את מושג האמת על כל המשתמע מכך. בשנת 2002, פרסם הירש, יחד עם שני שותפים, גרסה מעודכנת לספרו הנודע, שגם היא תרמה לדיון הציבורי סביב הסוגיה החינוכית־פוליטית הרגישה.

ביקורת ברוח דומה באה לידי ביטוי בשני ספרים רבי השפעה נוספים שפורסמו באותה תקופה. אחד מהם הוא ספרו של אלן בלום, "דלדולה של הרוח באמריקה" (The Closing of the American Mind), שיצא לאור בשנת 1987. בלום מתאר ומנתח בספרו את השתלטות הספקנות הניהיליסטית על מערכת ההשכלה הגבוהה בארצות הברית, ובפרט על תחומי המדעים ההומניים. לטענתו, אידיאל חיפוש האמת האובייקטיבית הוחלף ברלטיביזם קיצוני המערער את התשתית הערכית של תרבות הקידמה. בלום האמין כי רק חזרה לחינוך הליברלי הקלאסי, המתמקד ביצירות קנוניות, תוכל לבלום את ההידרדרות. הוא היה בין הראשונים שזיהו את סכנות המגמה הפרוגרסיבית, אך החמיץ נקודה משמעותית ששמרנים רבים נוטים להתעלם ממנה: אמנם הפוסט־מודרניים עשויים "לשפוך את התינוק עם מי האמבט", אך לעיתים יש הכרח לרענן את המים העומדים.

ב־1991 פרסם ארתור שלזינגר את ספרו "התפרקותה של אמריקה: הרהורים על חברה רב־תרבותית" (The Disuniting of America: Reflections on a Multicultural Society). הספר דן באתגרים ובסכנות שטומנת בחובה הגישה הרב־תרבותית הקיצונית ששמה דגש רב מדי על זהויות קולקטיביות נפרדות ומטשטשת את החשיבות של יצירת זהות משותפת וערכים מאחדים ברמה הלאומית. שלזינגר טען כי נדרש למצוא איזון בין כיבוד השונות לבין שמירה על המכנה התרבותי המשותף. אבל לא כולם השתכנעו. שלזינגר ספג בביקורות נוקבות על גישה אתנוצנטרית שמדירה מההיסטוריה, האמנות והזהות הקולקטיבית את מי שאינם שייכים לקליקת "השליט הלבן".

ההבדל המרכזי בין ספריהם של בלום ושלזינגר לבין ספרו של הירש הוא שהירש לא הסתפק בדיון תיאורטי בלבד. בספרו הוא כלל רשימה מפורטת של 500 מונחים, אירועים היסטוריים, אישים, רעיונות ומושגים ש"כל אמריקאי צריך לדעת". רשימה זו נועדה לשמש כמדריך למורים ולתלמידים והפכה למקור השראה לרשימות דומות בארצות הברית ובמדינות נוספות ברחבי העולם. אולם, בשלב זה כבר היה קשה למערכת החינוך לאמץ את הקונספט של "רשימת מונחים מוסכמת", שכן הוויכוח סביב השאלה מי ומה ראוי להיכלל בפנתיאון הלאומי או בקאנון התרבותי הלך והחריף.

לא רק שמסובך יותר בימינו להגיע להסכמות תרבותיות רחבות, אלא שהמגמה הכללית היא דווקא של פיצול וביזור: קבוצות אתניות, דתיות ואידיאולוגיות מטפחות את הנרטיב ואת האג'נדה שלהן, ובהתאם גם את מערכת החינוך שלהן. בישראל המגמה פחות מוקצנת, הן משום שהמדינה אינה מעודדת חינוך פרטי, והן משום שהסולידריות הלאומית מהווה עדיין ערך מרכזי שאנשים רבים נאבקים עליו.

בשנת 1990 פרסם העיתונאי והפובליציסט הישראלי גדעון סאמט את הספר "רשימת ה־6,000". הספר, שהפך במהרה לרב־מכר, כלל אוסף של ששת אלפים מושגים ופרטי מידע ממגוון תחומים. סאמט הגדיר את הרשימה כ"גרעין מרכזי של ידע, שאמור להימצא באמתחתם של ישראלים רבים בכל האפשר, כתנאי לשיח לאומי מושכל". על שער הספר נכתב: "הצעה למבחר של המושגים, המונחים, הפתגמים, התאריכים, הספרים, יצירות האמנות, האישים, הביטויים שכדאי לישראלים לדעת".

בהקדמה המפורטת ציין סאמט כי הרשימה, שנוצרה בשיתוף כ־100 מומחים, אינה תחליף להשכלה מסודרת, אלא כלי לסיוע בשיפור רמת הידע הממוצע בתחומים חיוניים, במיוחד בקרב צעירים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 160
מתוך 408

כפי שניתן היה לצפות, הספר עורר מחלוקת סביב השאלה האם המושגים שבחר סאמט באמת משקפים את המטען התרבותי וההשכלתי הנחוץ, ועד כמה הם מייצגים את כלל שכבות האוכלוסייה והאג'נדות החברתיות השונות. מבקרת הספרות אריאנה מלמד התייחסה לכך בביקורתה: "הבעיה העיקרית ברשימה, מעבר לגימיק החביב, היא בשורת החלטות של סאמט, המגדירה את המשכיל הישראלי שלו, בסופו של דבר, כיהודי קשיש ממין זכר" (מלמד, 23.11.1990).

מעבר להיבט הפוליטי, נשאלת השאלה אם בימינו, כאשר ניתן לשלוף מידע מקיף ועדכני כמעט על כל נושא בלחיצת כפתור או באמצעות פקודה קולית, יש עדיין מקום לרשימות מושגים כאלה. מצד שני, אולי דווקא בעידן של שטפון המידע, נדרש לדעת להבחין בין עיקר לטפל ולייצר איזו היררכית ידע. זאת, בהינתן שאנשים עדיין צריכים להכניס משהו משותף ל"זיכרון ההפעלה" של מוחם.

גם אם קיימת הסכמה על רשימה משותפת, נותרת השאלה באיזו תדירות יש לעדכן אותה כדי לשקף את השינויים וההתפתחויות המתמידות.

בספרו, ביקר הירש את מערכת החינוך האמריקאית שלדבריו התמקדה יותר מדי בפיתוח מיומנויות כלליות, כמו "חשיבה ביקורתית", על חשבון הקניית ידע עובדתי חיוני. ייתכן שהוא צדק בעניין הדגש המוגזם על ביקורתיות, שכן מרוב ספקנות, הגענו למצב שבו אימצנו תפישה לא מדעית ולא מוסרית של "כל אחד והאמת שלו". אך הירש שגה בהערכת יתר של הידע העובדתי. מאז פרסום ספרו, העולם השתנה עד כדי כך שחשיבותו של ידע קונקרטי (עובדות על העולם) פחתה, בעוד שחשיבות המיומנויות הקוגניטיביות (היכולות האינטלקטואליות לעבד מידע) עלתה לאין שיעור.

דור ה־Y יכול היה בקלות להיקרא גם "דור הויקיפדיה", שכן הוא היה הדור הראשון שעשה שימוש אינטנסיבי כבר מילדות באנציקלופדיה המקוונת והחינמית הזו – בין אם בלימודי התיכון ובין אם בלימודים האקדמיים. לעומתו, דור ה־Z עשוי להיקרא בעתיד "דור ה־ChatGPT", לאור המפגש המוקדם שלו עם הטכנולוגיה המהפכנית הזו, בדיוק כאשר היא הופכת לכלי בשימוש המוני. זהו הדור הראשון שמשתמש בבינה מלאכותית באופן שגרתי כדי לספק מגוון צרכים ושירותים בסיסיים בתחום חיפוש המידע, הכתיבה, העריכה והתרגום, עיבוד הקול והתמונה, ועוד ועוד.

עם זאת, למרות שהייצור, ההפצה וצריכת המידע משתנים במהירות לנגד עינינו, מערכת החינוך וההשכלה נותרת בתרדמה. אמנם, שינויים וחידושים פדגוגיים ברוח הזמן אכן מחלחלים בזהירות לתוך המערכת המסורבלת והוותיקה, אך בתי הספר והמוסדות להשכלה גבוהה ממשיכים להתנהל כמעט כפי שעשו בעבר. הכיתות, המורים, שעות הלימוד, תוכנית הלימודים ומודל ההוראה – כל אלה נותרו ברובם ללא שינוי.

אם להשתמש במטאפורה מעולם התחבורה: מנועי כלי הרכב והממשק משתדרגים כל הזמן, אך רוב התעבורה היומיומית עדיין מתנהלת על אותם כבישי אספלט, כאשר הפקקים רק הולכים ומחמירים.

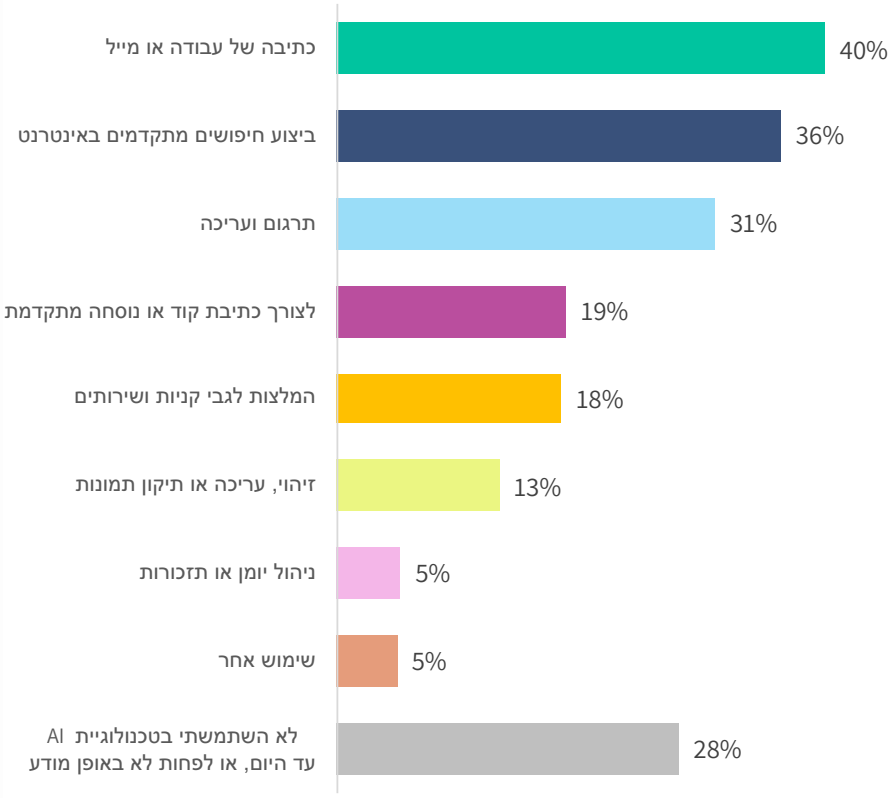
המבחנים והציונים ממשיכים להיות חזות הכול, בעוד שאיש במערכת אינו עוצר לשאול מה באמת בוגרי מערכת החינוך יודעים או לא יודעים על העולם. האם הם יוצאים לחיים הבוגרים מצוידים במיומנויות ההכרחיות לעידן הנוכחי ולעתיד לבוא? נראה כי אין צורך במחקר מקיף כדי לגלות את המציאות: הם יוצאים עם חוסרים משמעותיים בכישורי חיים בסיסיים – כמו ידע פיננסי לניהול כלכלת בית, או אפילו מיומנויות יומיומיות פשוטות כגון החייאה, תפירת כפתור או החלפת גלגל ברכב.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q33 סמן את השימושים שעשית עד היום ב־CHATGPT ודומיו:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	44%	40%	32%	21%	21%	14%	5%	6%	24%
	ערבים	25%	22%	26%	7%	6%	11%	8%	1%	46%
מגדר	אישה	42%	35%	30%	15%	16%	13%	5%	5%	27%
	גבר	38%	38%	32%	23%	20%	13%	6%	5%	29%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	46%	44%	35%	26%	25%	13%	5%	5%	22%
	מסורתי	41%	36%	29%	17%	17%	14%	4%	6%	27%
	דתי	43%	37%	31%	17%	20%	17%	3%	8%	22%
גיל	16-18	53%	45%	36%	25%	22%	15%	4%	6%	16%
	19-21	33%	33%	27%	14%	20%	13%	6%	7%	31%
	22-25	35%	32%	30%	18%	14%	13%	6%	3%	35%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	55%	46%	37%	27%	23%	14%	3%	6%	14%
	בשירות צבאי	37%	36%	26%	18%	21%	16%	5%	5%	28%
	משוחרר	38%	37%	34%	21%	21%	13%	6%	5%	29%
	לא התגייס	39%	38%	20%	8%	16%	12%	3%	13%	29%
השכלה	לומד לבגרות	60%	44%	41%	28%	24%	17%	4%	5%	12%
	ללא ת. בגרות	27%	21%	12%	6%	6%	8%	--	6%	49%
	בעל ת. בגרות	27%	32%	25%	13%	19%	12%	7%	5%	38%
	לומד / בעל ת. מקצועית	29%	28%	18%	17%	14%	13%	5%	7%	34%
	לומד לתואר ראשון	55%	42%	41%	29%	16%	12%	5%	4%	16%
	בעל תואר ראשון	57%	54%	46%	20%	16%	20%	3%	4%	12%
מצב משפחתי	פנוי/ה	38%	37%	30%	18%	19%	13%	5%	6%	27%
	בזוגיות	45%	37%	37%	20%	18%	12%	6%	4%	31%
	נשוי/ה	44%	27%	21%	18%	15%	19%	9%	--	26%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	47%	43%	34%	22%	22%	16%	5%	5%	20%
	סביר	29%	26%	26%	13%	12%	10%	7%	6%	43%
	סה"כ רע	24%	24%	23%	10%	12%	6%	1%	4%	44%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	36%	32%	23%	8%	12%	11%	4%	4%	35%
	ארבע יחידות	34%	32%	27%	11%	20%	14%	7%	5%	36%
	חמש יחידות	50%	46%	43%	37%	23%	15%	4%	6%	13%

Q33 ממצאים עיקריים

- 72% מהמשתתפים ציינו כי השתמשו בטכנולוגיית בינה מלאכותית לפחות פעם אחת, כאשר השימושים הנפוצים ביותר כוללים כתיבת עבודה או מייל (40%), ביצוע חיפושים מתקדמים באינטרנט (36%) ותרגום ועריכה (31%). שלושת השימושים הללו בולטים בכל החתכים שנבדקו.
- בקרב היהודים (76%) השימוש בבינה מלאכותית רחב יותר בהשוואה לערבים (54%).
- קבוצות שהשתמשו בטכנולוגיה בשיעורים הגבוהים ביותר כוללות תלמידי תיכון, משרתים בצבא, צעירים בגילאי 16–18, נבחנים לבגרות, תלמידי חמש יחידות במתמטיקה, סטודנטים לתואר ראשון ובעלי תואר ראשון.

המשמעות ברורה: הדור הצעיר כבר מעורב עמוק בתוך מהפכת הבינה המלאכותית, ובכל שרמת ההשכלה עולה, כך גוברת פתיחותו לאמץ את הטכנולוגיה החדשה. השאלה המרכזית היא עד כמה הארגונים שמלמדים ומעסיקים את הצעירים מסוגלים לעמוד בקצב השינויים המהיר.

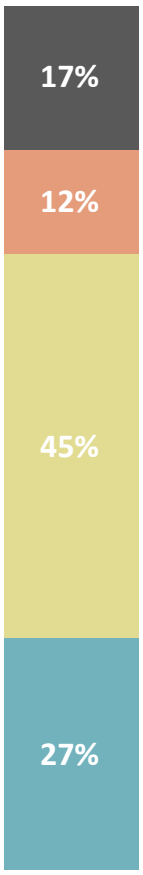
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 164
מתוך 408

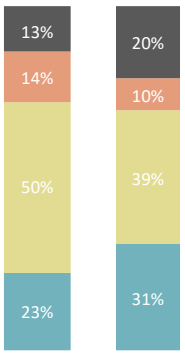
Q34 מה דעתך על מהפכת הבינה המלאכותית (בעיקר תוכנות כגון CHATGPT) בחיי היומיום?

כלל המדגם

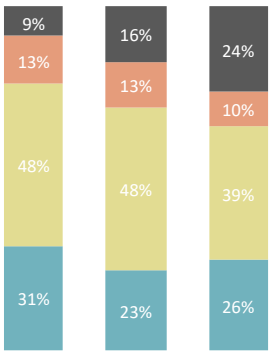
- עדיין לא גיבשתי דעה מוצקה בנושא הבינה המלאכותית והשפעותיה
- יש לי חששות לגבי השימוש בתוכנה הזו כגון, ניצול לצרכים לא מוסריים, פגיעה בפרטיות, פגיעה בזכויות יוצרים, רידוד החשיבה וכדומה
- דעתי מעורבת יש לה יתרונות רבים אך גם חסרונות וסיכונים שצריך לשקול
- אני נלהב מהפוטנציאל שלה לשפר ולפשט תחומים רבים בחיי

מגדר

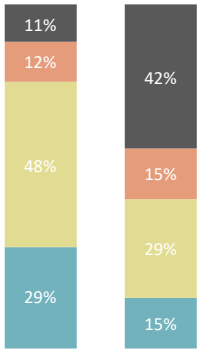
אישה | גבר

קבוצות גיל

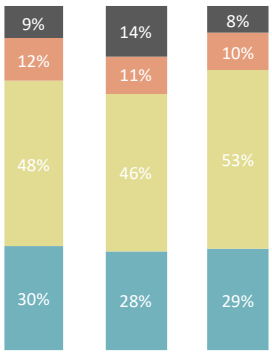
16-18 | 19-21 | 22-25

מגזר

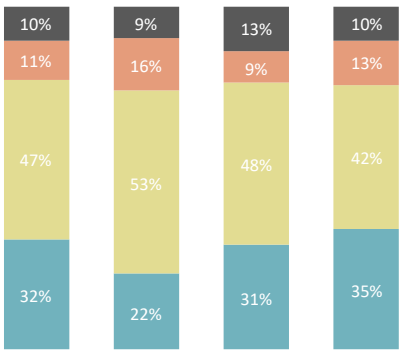
יהודים | ערבים

רמת דתיות (יהודים)

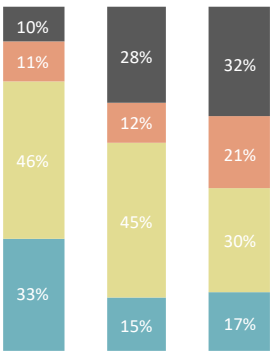
חילוני | מסורתי | דתי

שירות צבאי (יהודים)

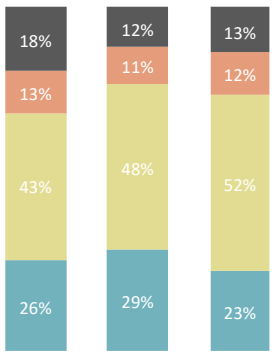
תלמיד תיכון ולפני צבא | בשירות צבאי | משוחרר | לא התגייס

מצב כלכלי

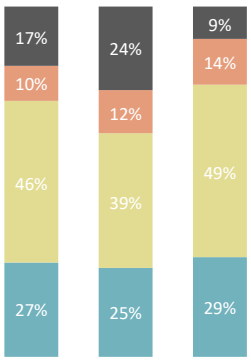
סה"כ טוב | סביר | סה"כ רע

מצב משפחתי

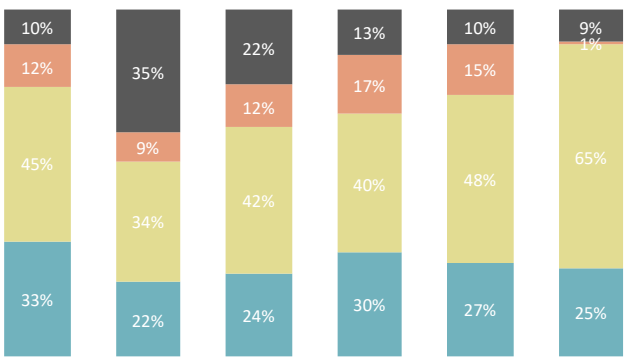
פנוי/ה | בזוגיות | נשוי/ה

יחי' לימוד במתמטיקה

שלוש יחידות | ארבע יחידות | חמש יחידות

השכלה

לומד לבגרות | ללא ת. בגרות | בעל ת. בגרות | בעל תואר / בעל ת. מקצועית | לומד לתואר ראשון | בעל תואר ראשון

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q34 ממצאים עיקריים

- יותר משיבים הביעו התלהבות מהפוטנציאל של הבינה המלאכותית לשפר ולפשט תחומים רבים בחייהם (27%) מאשר אלו שהביעו חששות בנוגע לשימוש בה (12%). בנוסף, 17% מהמשיבים דיווחו כי אין להם דעה מוצקה בנושא.
- בקרב המגזר הערבי, שיעור גבוה יותר מהמשיבים ציינו כי אין להם עדיין דעה מגובשת לגבי מהפכת הבינה המלאכותית, מה שמתיישב עם העובדה שהשימוש בטכנולוגיה זו נמוך יותר במגזר זה בהשוואה למגזר היהודי. בעוד שבמגזר היהודי שיעורי התמיכה בבינה המלאכותית עולים על שיעורי החששות, במגזר הערבי נרשם איזון בין התומכים לבין החוששים מהמהפכה.
- מלבד המגזר הערבי וקבוצת המשיבים שמצבם הכלכלי קשה, ברוב החתכים האחרים נרשמה תמיכה רבה יותר במהפכה מאשר חשש ממנה, אך עדיין רבים מחזיקים בדעה מעורבת או שאין להם דעה מגובשת.

הנתונים הללו אינם מפתיעים, בהתחשב בכך שאנו נמצאים בראשיתה של מהפכת הבינה המלאכותית. ניתן להניח שככל שהטכנולוגיה תחדור יותר לחיינו, כך גם יפחתו הספקות והחששות לגביה.

לימודי הליבה

אפשר וגם צריך להתווכח על מה צריך להיכלל בתשתית הידע, אבל הישראלים צמצמו עד היום את הוויכוח הזה בעיקר לשדה הפוליטי.

משמעות הביטוי "תוכנית ליבה" היא כהוראתה של המילה, בדומה לביטוי הלועזי Core Curriculum (תוכנית לימודים בסיסית), אם כי בחלק מהמסמכים בנושא זה הופיע הביטוי "ליבה" כראשי תיבות של "לימודי יסוד בחינוך הממלכתי".

הדיונים על לימודי הליבה בישראל החלו כבר בשנות ה־50 של המאה ה־20, עם הקמת מערכת החינוך במדינה הצעירה. עם זאת, ההתמקדות המשמעותית בנושא הגיעה לשיאה בשנות ה־90 וה־2000.

בשנות ה־90, בעקבות שינויים חברתיים, דמוגרפיים וכלכליים, התגבר הדיון הציבורי על הצורך בלימודי ליבה אחידים בכל מגזרי החינוך בישראל – כולל החינוך הממלכתי, החינוך הממלכתי־דתי והחינוך החרדי. הדגש היה על מתן כלים בסיסיים בתחום השפה, המתמטיקה והמדעים, ועל הקניית ערכים אזרחיים שיאפשרו השתלבות מוצלחת בחברה ובשוק העבודה.

באוגוסט 2002 הודיעה שרת החינוך דאז, לימור לבנת, כי כל מערכת החינוך היסודית תחויב בתוכנית יסוד של לימודים כלליים. תוכנית זו תשמש בסיס משותף למוסדות חינוך ממלכתיים עבריים, ממלכתיים־ערבים, ממלכתיים־דתיים וחרדים. לימוד מקצועות החובה יקיף כמחצית ממערכת שעות הלימוד וכל השאר יהיו מקצועות בחירה (ראלי, 23.8.2002). עד כמה שזה נשמע מדהים, את התוכנית הזו עיצב אדם אחד בלבד – יו"ר המזכירות הפדגוגית דאז פרופסור יעקב כץ.

המהלך שהוביל לגיבוש תוכנית הליבה היה עתירה שהגיש יוסף פריצקי ממפלגת "שינוי" לבג"ץ באפריל 1999, שנועדה לחייב את החרדים להכניס למוסדות הלימוד שלהם מקצועות מודרניים שיאפשרו להם להשתלב בחברה הכללית. פריצקי ביקש לחייב את שר החינוך לקבוע "תוכנית יסוד", המפרטת את מספר שעות מקצועות החובה לכל מוסדות החינוך המוכרים הלא רשמיים, שהם ברובם הגדול חרדיים. בעקבות העתירה פסק בית המשפט העליון בינואר 2000 כי תקצוב המוסדות החרדיים יותנה ביישומה של תוכנית יסוד מחייבת. הוא הורה למשרד החינוך להכין תוכנית יסוד המפרטת את מספר השעות המינימלי שיש ללמד את מקצועות החובה ולהפיצה בחוזה מנכ"ל תוך 30 יום (ריינפלד, 28.4.1999).

אבל העתירה הזו נשארה ברמת ההמלצה בלבד. גם ועדות שקמו במהלך השנים (ועדת דוברת ב־2003, ועדת טרכטנברג ב־2011) לא הצליחו לשכנע את רבני החרדים להכניס לימודי ליבה למוסדותיהם. הסוגיה הפכה לאחד ממוקדי המתח בין המגזר החרדי למגזר החילוני עד היום.

לעומת זאת במערכת החינוך הממלכתית עברית, הממלכתית דתית והממלכתית ערבית, התוכנית יושמה.

מבלי להיכנס לעובי הקורה נציין להלן מספר עקרונות שעומדים מאחורי התוכנית:

- התוכנית מגדירה את תחומי הדעת אותם יש ללמד בתי הספר היסודיים ובחטיבת הביניים ואת מיומנויות הלמידה והערכים שהתלמידים חייבים לרכוש.
- התוכנית קובעת בסיס מחייב שיש ללמד בכל מקצוע ומקצוע, אך כל מוסד חינוך חופשי להרחיב את הלימוד של מקצועות אלה או להוסיף מקצועות שתואמים את תפישת עולמו.
- המוסדות בחינוך הממלכתי עברי, הממלכתי־דתי והממלכתי ערבי מחויבים בקיום של 100% מהתוכנית. לעומתם המוסדות שאינם רשמיים, מוסדות ששר החינוך הכריז עליהם כמוסדות חינוך מוכר בלבד (חלק מהחינוך הערבי, מעיין החינוך התורני בראשות מפלגת ש"ס, והחינוך העצמאי בראשות אגודת ישראל), מחויבים בכ־75% מהתוכנית. מוסדות הפטור, שפטורים מפיקוח משרד החינוך, אך חייבים באישורי משרד הבריאות והבטיחות, מחויבים ב־55% מהתוכנית.
- בהמלצה על התוכנית נאמר שהיתרונות הטמונים ביישומה הם יצירת בסיס משותף לכל תלמידי ישראל, חיזוק הערכים של מדינה יהודית ודמוקרטית וצמצום הפערים הלימודיים והחברתיים. זו גם הסיבה להסתייגות של המגזר החרדי והערבי מהתוכנית הזו.

בעולם המערבי מתקיים דיון נרחב בסוגיית תוכניות הליבה, ובמדינות מובילות בחינוך כמו ארה"ב, פינלנד, אנגליה, יפן, וסינגפור קיימים מסמכים המגדירים את מדיניות הקוריקולום בכלל ואת תוכנית הליבה בפרט. ומה המצב בישראל היום?

באופן כללי, העיסוק בסוגיית לימודי הליבה נמשך עד היום, ומעלה שאלות מורכבות על אופי מערכת החינוך, תפקיד המדינה בעיצוב תוכניות הלימוד, ואיזון בין חופש הבחירה של קהילות שונות לבין הצורך בלימוד ידע ומיומנויות בסיסיות משותפות.

דו"ח שהגישה ועדה בראשות פרופ' דוד חן בסוף 2008 למשרד החינוך בנושא מדיניות הקוריקולום חשף "כאוס מוחלט". בין השאר נטען בדוח כי הגדרת הליבה נעשית על בסיס שעות הוראה ולא על פי תכנים, וכי אין מנגנון בקרה המעריך את היקף יישום לימודי הליבה בפועל.

אחד הפתרונות שהוצעו היה לשמור על היקף לימודי הליבה בשיעור של 30% בלבד מסך כל שעות הלימוד. הגדרה זו מותירה 70% מהזמן ללימודי בחירה מתוך קבוצה מוגבלת של כמה עשרות מקצועות. גישה זו מאפשרת מענה לצרכים התרבותיים הייחודיים של הקהילות השונות בישראל ולשונות הבין־תרבותית, כמו גם למתן חופש בחירה אישי.

עוד הוצע כי הרגולציה של לימודי הליבה תהיה בידי המדינה (משרד החינוך) ותתבצע באמצעות הערכה חיצונית, כמו מבחני מיצ"ב ובגרות. לעומת זאת, הרגולציה של לימודי הבחירה תתבצע באמצעות הערכה פנימית בתוך מוסדות החינוך עצמם. בצפוי, ההצעה הזו נדחתה, ובעיית "הליבה" נותרה בעינה ואף החריפה.

ב־2009 כינס מכון ון ליר צוות מומחים במטרה לגבש בסיס לליבה חינוכית משותפת לילדי ישראל. ההנחה שעמדה בבסיס היוזמה הייתה ש"בכל בית ספר, מכל זרם או תת־זרם, קיימים עוגנים שניתן לבסס עליהם ליבה חינוכית, מבלי לפגוע בייחודו של המוסד החינוכי או בעקרונות הקהילה שהוא משרת" (אבישי ורוטנברג, 2012). במהלך הפרויקט נכתבו מסמכים מגוונים – חלקם על ידי המשתתפים, חלקם היו ניתוחים של עבודת הצוותים, וחלקם פרוטוקולים מדיונים שנערכו בצוותים המגזריים ובכינוסי המליאה של כל משתתפי התוכנית (המסמכים קובצו בספר, ראו: אבישי ורוטנברג, 2012).

עם זאת, הפרויקט לא הגיע לבשלות מלאה והשפעתו החברתית והפוליטית נותרה מזערית. אחת הבעיות המרכזיות של היוזמה הזו הייתה ההתמקדות בליבה החינוכית, כלומר, מה יש ללמד מתוך התכנים הקיימים. אולם, האתגר האמיתי טמון בשאלה – מה כבר לא נדרש ללמד, בעקבות מהפכת המידע.

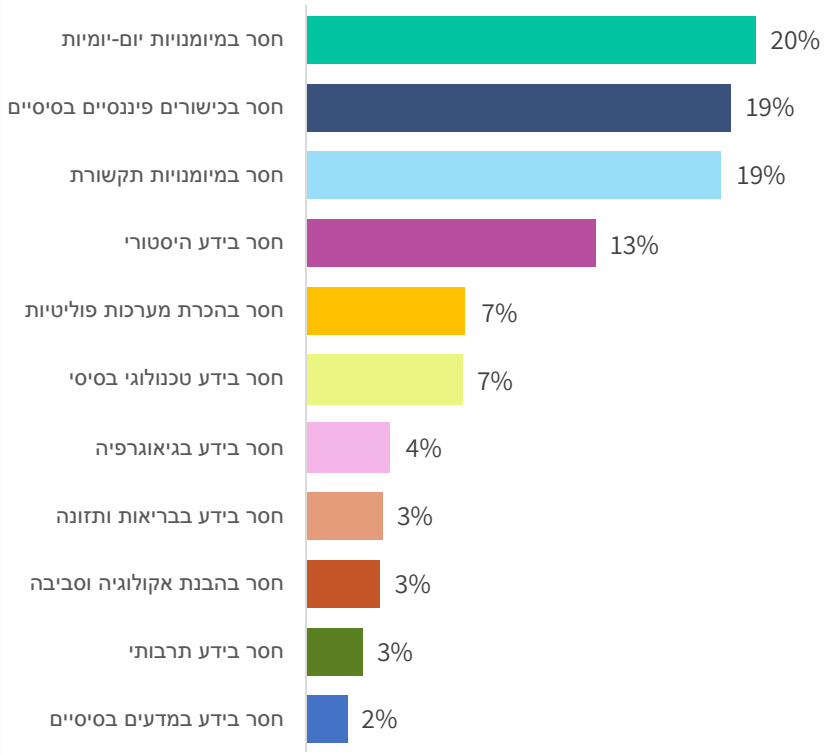
בעיה נוספת הנוגעת לליבה היא העובדה המצערת שגם ראשי המוסדות האקדמיים טומנים את ראשם בחול. הם נוהגים להתגאות בכך שהלימודים הגבוהים מספקים לא רק ידע מקצועי הנחוץ לתעסוקה, אלא גם ידע תשתיתי ותיאורטי, אשר חיוני לאדם משכיל ונאור. ידע כזה אכן נרכש במהלך הלימודים, לעיתים קרובות בדרך עקיפה, אך באופן אבסורדי, איש באקדמיה או מחוצה לה לא בדק עד כה מהו באמת "תרמיל הדעת" שאיתו יוצאים בוגרי התארים המתקדמים אל העולם. יתרה מכך, לא ניתנו עד היום תשובות מקצועיות ומקיפות לשאלות החשובות: מהו הידע שצריך להירכש כיום, ובאיזה אופן נכון להקנותו.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q35 מה מבין הבאים הכי חמור בעיניך בנוגע לבורות (חסר בידע בסיסי)? בחר/י 1 בלבד מתוך הרשימה:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	22%	20%	21%	14%	6%	7%	3%	3%	1%	2%	2%
	ערבים	14%	13%	11%	9%	12%	9%	7%	5%	13%	5%	2%
מגדר	אישה	27%	18%	22%	12%	5%	5%	3%	3%	1%	2%	1%
	גבר	13%	21%	15%	14%	10%	9%	4%	4%	6%	3%	2%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	21%	20%	21%	13%	6%	7%	4%	2%	1%	3%	2%
	מסורתי	22%	22%	17%	15%	7%	7%	4%	3%	2%	2%	1%
	דתי	20%	19%	28%	15%	6%	5%	1%	2%	0%	1%	3%
גיל	16-18	28%	15%	20%	15%	5%	5%	4%	5%	1%	2%	1%
	19-21	22%	20%	21%	12%	7%	6%	3%	2%	3%	4%	1%
	22-25	13%	22%	16%	12%	9%	10%	5%	4%	5%	1%	3%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	26%	17%	22%	13%	4%	4%	4%	5%	2%	2%	1%
	בשירות צבאי	28%	19%	17%	19%	6%	6%	1%	1%	2%	2%	1%
	משוחרר	15%	24%	22%	12%	7%	9%	4%	2%	0%	2%	3%
	לא התגייס	17%	26%	19%	11%	11%	9%	3%	2%	1%	2%	1%
השכלה	לומד לבגרות	28%	20%	20%	15%	4%	6%	2%	5%	1%	1%	1%
	ללא ת. בגרות	11%	23%	22%	6%	13%	13%	8%	–	5%	–	–
	בעל ת. בגרות	20%	16%	19%	13%	6%	7%	3%	4%	6%	4%	1%
	לומד / בעל ת. מקצועית	12%	28%	11%	16%	11%	6%	8%	1%	–	4%	3%
	לומד לתואר ראשון	19%	18%	20%	13%	11%	6%	3%	4%	0%	1%	4%
	בעל תואר ראשון	19%	26%	15%	13%	8%	9%	7%	1%	–	2%	1%
מצב משפחתי	פנוי/ה	20%	19%	19%	13%	8%	7%	3%	3%	4%	3%	2%
	בזוגיות	21%	18%	20%	12%	6%	6%	5%	6%	1%	3%	2%
	נשוי/ה	13%	27%	19%	15%	3%	7%	6%	3%	3%	–	4%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	24%	17%	19%	14%	7%	7%	4%	3%	2%	2%	2%
	טבין	13%	21%	22%	11%	8%	8%	3%	5%	6%	3%	1%
	סה"כ רע	14%	29%	8%	12%	6%	5%	8%	3%	10%	2%	5%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	20%	22%	18%	17%	6%	5%	2%	4%	3%	2%	1%
	ארבע יחידות	20%	15%	18%	12%	6%	9%	5%	3%	6%	4%	3%
	חמש יחידות	21%	21%	20%	11%	10%	7%	4%	3%	1%	1%	2%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q35 ממצאים עיקריים

- כשמדברים על ידע בסיסי שחיוני לחיי היומיום ("ליבה"), נהוג לקשר אותו לתכנים הנלמדים במערכת החינוך, שנבנים על ידי כותבי תוכניות לימודים (בייעוץ אקדמי) המותאמות לרמה הממוצעת של התלמידים. עם זאת, הנתונים מראים שהחסרים החמורים ביותר בידע תשתיתי, כפי שציינו המשתתפים, אינם קשורים לתחומי דעת אקדמיים: "חוסר במיומנויות יומיומיות" (20%), "חוסר בכישורים פיננסיים בסיסיים" (19%), ו"חוסר במיומנויות תקשורת" (19%).
- 27% מהנשואים ציינו כי החסר בכישורים פיננסיים בסיסיים הוא החמור ביותר, לעומת 18% ו־19% מהצעירים בזוגיות או מחוץ לזוגיות. ייתכן כי אתגרי הניהול הכלכלי הכרוכים בחיי הנישואים מובילים אותם לראות בכך את הבעיה המרכזית. זו גם כנראה הסיבה לכך שכבל שעולה הגיל (ואתו גם הצרכים הכלכליים), כך גדל מספר המשיבים המדגישים את החשיבות של כישורים פיננסיים, בעוד החסר במיומנויות יומיומיות נתפס כפחות חמור.
- עוד מעניין לראות כי בקרב דתיים, היעדר מיומנויות תקשורת נתפס כבעיה החמורה ביותר (28%), בשיעור גבוה יותר מאשר בקרב חילונים ומסורתיים (21% ו־22%, בהתאמה). אפשר והדבר נובע מהשיח הפחות חופשי ופתוח במגזר הזה.
- ראוי לציין שמבין כלל תחומי הידע שהוצגו לנשאלים, הידע ההיסטורי נבחר כלקונה המשמעותית ביותר. ייתכן שהדבר נובע מהתחושה בקרב הצעירים כי לימודי ההיסטוריה בבתי הספר אינם מספקים להם את הידע שהם רואים כחשוב ורלוונטי לחייהם.

הממצאים בשאלה זו ממחישים את הפער הגדול בין מה שמערכת החינוך רואה כתכנים חשובים ללימוד לבין מה שהתלמידים עצמם חושבים שהוא קריטי עבורם. הפער הזה חייב להצטמצם, ולאו דווקא באמצעות האקדמיה, אלא דרך מומחים בתחומים של פיתוח אישי ושיפור מיומנויות. חשוב לציין שכלי התקשורת ממלאים תפקיד חינוכי חשוב בהקניית מיומנויות אלו, אך הם עושים זאת לרוב באופן ספורדי ולא מותאם לגילאים השונים.

בין הריאלי להומני

בשנת תשפ"ג (2022/23) היו בישראל 58 מוסדות להשכלה גבוהה, ובהם למדו לתואר אקדמי 345.3 אלף סטודנטים (כולל 46.3 אלף סטודנטים שלמדו לתואר ראשון באוניברסיטה הפתוחה). לומדי STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) היו כשליש מהסטודנטים (29.6%), מהם 33.1% בתואר הראשון, 16.3% בתואר שני ו־54.3% בתואר שלישי.

תחומי הלימוד הנפוצים ביותר בקרב סטודנטים לתואר ראשון באותה השנה היו מדעי הרוח (22.5%), הנדסה ואדריכלות (18.4%) ומדעי החברה (17.0%, ללא עסקים ומדעי הניהול). בתואר השני הובילו מדעי הרוח (29.9%), ואחריהם מנהל עסקים ומדעי הניהול (20.9%) ומדעי החברה (15.7% ללא עסקים ומדעי הניהול) [למ"ס, 28.12.2023].

ההבחנה המסורתית בין תלמידים בעלי אוריינטציה הומנית לבין אלו בעלי אוריינטציה ריאלית מושרשת עמוק במערכת החינוך, והיא משקפת את הדיכוטומיה בין מקצועות הנחשבים כ"מדעיים" או "טכנולוגיים" לבין מקצועות הנחשבים כ"תרבותיים" או "רוחניים" (הערה: כמובן שזו דיכוטומיה גסה ביוון שיש תחומים רבים שבהם האורינטציה היא משולבת כמו ארכיטקטורה, מנהל עסקים וסוציולוגיה כמותנית). על פי הסברה המקובלת בימינו, תלמידים נוטים לפתח העדפה לביוון מסוים, ולפיכך מומלץ שיתמקדו בתחומים המתאימים לכישוריהם והעדפותיהם האישיות.

אבל מערכת החינוך אינה מסתפקת בהבחנה הזו ובהסללת התלמידים בהתאם, אלא גם יוצרת היררכיה כמעט מוצהרת בין המדעים הריאליים (הקשים) למדעים ההומניים (הרכים). כתוצאה מכך בתי הספר מעודדים את התלמידים ולמעשה מפעילים עליהם לחץ סמוי לבחור במקצועות ריאליים, ובפרט במתמטיקה ופיזיקה, על חשבון מקצועות הומניים כמו ספרות, היסטוריה, אמנות ומדעי החברה.

עמוד נוכחי 168
מתוך 408

זאת ועוד, מערכת החינוך נוטה למדוד את הצלחת התלמידים ובתי הספר בעיקר באמצעות הישגיהם במקצועות הריאליים, ובפרט בהישגים במתמטיקה ברמת חמש יחידות.

מה הסיבות לכך? הסיבה הראשונה היא המאפיינים הייחודיים של המדעים המדויקים והקושי לכאורה ללמוד וללמד אותם:

- בניגוד למקצועות הומניים כמו ספרות והיסטוריה, שעוסקים בתכנים הקשורים לעולם החוויות האנושיות (סיפורים, אירועים היסטוריים, רגשות ורעיונות), במתמטיקה ובפיזיקה התלמידים נדרשים להבין מושגים מופשטים כמו מספרים, פונקציות, משוואות וחוקי טבע. המופשטות הזו הופכת את הלמידה למאתגרת יותר, במיוחד לתלמידים שמעדיפים גישה מוחשית יותר ללמידה.

- מתמטיקה ופיזיקה דורשים יכולות מתקדמות של חשיבה לוגית ופתרון בעיות. תלמידים נדרשים לזהות דפוסים, להבין מבנים, וליישם עקרונות כלליים כדי לפתור בעיות ייחודיות. לעומת זאת, בתחומים הומניים הלמידה נוטה להיות יותר נרטיבית וקשורה לסיפור או להבנה של רצף אירועים, מה שמאפשר לתלמידים רבים להתמודד איתה ביתר קלות.

- אחד ההבדלים המרכזיים בין תחומים ריאליים להומניים הוא הדרישה לדיוק. במתמטיקה ובפיזיקה, יש לרוב תשובה אחת נכונה לכל בעיה, והפתרון דורש תהליך מחושב ומדויק. שגיאה קטנה בחישוב או בטכניקה עלולה להוביל לתוצאה שגויה. לעומת זאת, בהיסטוריה או בספרות ניתן לרוב לגשת לשאלות מכיוונים שונים ולהביע פרשנויות מגוונות. חוסר הצורך בדיוק מתמטי מאפשר גמישות מחשבתית שמקלה על תלמידים רבים.

- מתמטיקה ופיזיקה הם מקצועות היררכיים. כל נושא חדש כמעט תמיד מבוסס על מושגים שנלמדו בעבר. אם תלמיד לא הבין היטב מושגי יסוד כמו שברים, משוואות או חוקי ניוטון, יהיה לו קשה מאוד להתמודד עם נושאים מתקדמים יותר כמו חשבון אינטגרלי או מכניקת הגלים. זו מערכת לימודית המצטברת בהדרגה ודורשת הבנה מעמיקה של שלבים קודמים. לעומת זאת, בתחומים הומניים, פרקי הלמידה הם לרוב עצמאיים יחסית. אפשר למשל ללמוד על מלחמת העולם השנייה בלי לדעת בהכרח לעומק על תקופת הרנסנס.

- ההוראה של מתמטיקה ופיזיקה נוטה להיות פורמלית ומובנית יותר בהשוואה להוראת המקצועות ההומניים. הלמידה מתמקדת לעיתים קרובות במושגים ובטכניקות בצורה יבשה ובתרגול שיטתי של בעיות הרחוקות מחיי היומיום של התלמידים. לעומת זאת, שיעורי ספרות, סוציולוגיה או היסטוריה יכולים להיות חווייתיים יותר, לכלול דיונים, פרשנויות, ניתוחים אישיים ודיונים בכיתה בנושאים הקרובים ללבם של התלמידים. שיטות ההוראה במקצועות ההומניים מאפשרות לתלמידים להביא את עצמם לידי ביטוי בדרכים מגוונות יותר, מה שמקל עליהם להתחבר לחומר הנלמד.

  הסיבה השניה לדגש שניתן למדעים המדויקים במערכת החינוך היא העובדה שהם נתפסים כמפתח להצלחה בתחומים שמניבים שכר גבוה ויוקרה חברתית. הם גם חשובים במיוחד לפיתוח הטכנולוגי ולהכנסות של המדינה.

מעבר לעובדה שתפישת המדעים ההומניים כנחותים מאלה המדויקים היא סטריאוטיפית ומוטעית (תלוי מה מלמדים ואיך) היא גם מזיקה, במספר היבטים:

- **הקטנת פוטנציאל הלומדים.** תפיסה זו יוצרת מצב שבו תלמידים עשויים להימנע מראש מלגשת ללימודי מתמטיקה ופיזיקה, מתוך פחד להיכשל או בשל חוסר ביטחון עצמי. הם עלולים להאמין שאינם "חכמים מספיק" להתמודד עם המקצועות האלה, למרות שלמעשה הם מסוגלים להצליח בהם אם יקבלו את התמיכה וההכוונה הנכונה. יתרה מזו, תלמידים שנדחפים למקצועות ריאליים מתוך לחץ חברתי או בגלל התפיסה שהם "מדד לחוכמה" עלולים להיקלע למצבים של תסכול, חוסר הצלחה וחוויה לימודית שלילית. הבחירה במסלול לימודים צריכה להיות מבוססת על היכולות, העניין והתשוקות של התלמידים, ולא על תפיסות חברתיות צרות.

- **מיתוס המסלול הישיר להייטק.** בשנים האחרונות התגבשה בחברה הישראלית תפיסה כי הדרך להצלחה בתחום ההייטק עוברת בהכרח דרך בגרות במתמטיקה ברמת חמש יחידות. אך האמונה כי רק מי שעמד באתגר זה יוכל להשתלב בהייטק אינה מדויקת, ואף עלולה להזיק.

  ראשית, ניתן להשלים את הידע במתמטיקה גם לאחר התיכון באמצעות קורסים אינטנסיביים המוצעים על ידי מכללות, אוניברסיטאות ומוסדות לימוד פרטיים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

קורסים אלו מאפשרים למי שלא למד מתמטיקה ברמת חמש יחידות במהלך התיכון, או למי שזקוק לרענון, לרכוש את הידע הנדרש בזמן קצר יחסית.

יתרונם הגדול של הקורסים הללו הוא היכולת להתמקד בתכנים החשובים יותר ולהעניק כלים מעשיים של חשיבה לוגית ופתרון בעיות – שהם הכישורים החשובים ביותר בתעשיית ההייטק. בנוסף, קורסים אלה מתנהלים לעיתים קרובות בסביבה אינטנסיבית ותומכת, המסייעת לתלמידים לרכוש ביטחון ביכולותיהם. כך, גם מי שלא הצטיין במתמטיקה בזמן התיכון יכול להשלים את הפער תוך זמן קצר ולהתקדם לעבר לימודים גבוהים או תפקידים הדורשים יכולות מתמטיות.

שנית, ישנן דרכים רבות ומגוונות להשתלב בתעשיית ההייטק, ואחת הסיבות המרכזיות לכך היא שהכישורים הנדרשים בתעשייה זו חורגים בהרבה מעבר ליכולות מתמטיות טהורות. לצד מתכנתים ומהנדסים, ישנם מקצועות רבים נוספים המהווים חלק בלתי נפרד מהתחום, כגון: עיצוב חוויית משתמש (UX/UI), ניהול מוצר, שיווק דיגיטלי, ניתוח נתונים (Data Analysis), פיתוח עסקי, כתיבת תוכן טכנולוגי, ניהול פרויקטים, ניהול לקוחות, תמיכה טכנית ועוד. במקצועות אלו, הדרישה אינה בהכרח לידע מתמטי גבוה, אלא למגוון כישורים נוספים כמו יצירתיות, חשיבה אנליטית, הבנה טכנולוגית, יכולת תקשורת וביטוי, והבנה בשיווק ובשירות.

זאת ועוד, תעשיית ההייטק צומחת על חדשנות ויצירתיות. לעיתים קרובות, הפתרונות החדשניים ביותר מגיעים ממי שמסוגל לחשוב מחוץ לקופסה ולשלב גישות בין־תחומיות. בוגרי תחומים הומניים כמו ספרות, אמנות ומדעי החברה, מפתחים לעיתים קרובות יכולות חשיבה ביקורתית ויצירתית. אלו יכולים להשתלב בהייטק במקצועות כמו עיצוב מוצר, כתיבה טכנית, ניהול מדיה חברתית ושיווק דיגיטלי. תרומתם לתעשייה נובעת לא רק מהידע הטכני, אלא גם מההבנה האנושית והתרבותית שהם מביאים עמם.

- **מסר מוטעה על שוק העבודה.** כאשר מקצועות הומניים נתפסים כפחותי ערך, ישנה נטייה להפנות תלמידים באופן אוטומטי לתחומים ריאליים, מתוך מחשבה שהם "הדרך הבטוחה" לקריירה מצליחה. אך למעשה, גם במקצועות ההומניים יש מגוון רחב של אפשרויות תעסוקה חשובות ומשמעותיות. כאשר מעודדים תלמידים לבחור במסלול ריאלי בלבד, מצמצמים את אפשרויות הבחירה שלהם בעתיד ומונעים מהם לממש את הפוטנציאל שלהם בתחומים אחרים.
- **פגיעה בדימוי העצמי של התלמידים.** כאשר תלמידים סופגים את המסר שהמקצועות הריאליים מיועדים רק לתלמידים "חכמים" במיוחד, הדבר עלול לפגוע בתחושת הערך העצמי שלהם. ראוי לציין שמהראיונות שעשינו עלה שצעירים רבים פונים ללימודי האמנויות כמעין מפלט "מכובד" ממרוץ העכברים של המקצועות הריאלים.
- **פגיעה בצרכים אחרים של החברה.** כל מקצוע מצריך סוגי אינטליגנציה שונים ויש לו ערך חברתי שונה, ואין תחום אחד "טוב" או "חשוב" יותר מאחר. חברה בריאה זקוקה לאנשים עם כישורים מגוונים – מדענים, מהנדסים, אמנים, היסטוריונים, פסיכולוגים ועוד. כל מקצוע תורם לחדשנות, להבנה של העולם ולהתפתחות החברתית והתרבותית. יתר על כן, בפועל, מקצועות כמו ספרות, היסטוריה, פילוסופיה, אומנות ומדעי החברה הם קריטיים לעיצוב תפיסת עולמם של התלמידים, לפיתוח חשיבה ביקורתית ולהבנה מעמיקה של החברה, התרבות והקיום האנושי. הפחתת הערך של מקצועות אלו מזיקה לחינוך ולעיצוב האזרחים העתידיים, שכן היא מגבילה את היכולת לפתח תפיסות עולם מגוונות והבנה מעמיקה של נושאים חברתיים, אתיים ומוסריים.
- **עידוד סטריאוטיפים מגדריים.** התפיסה שמקצועות ריאליים קשים יותר ומיועדים ל"תלמידים חכמים" נוטה לחזק סטריאוטיפים מגדריים. למשל, ישנה נטייה היסטורית להניח שבנים מוכשרים יותר במתמטיקה ובמדעים, בעוד שבנות מתאימות יותר למקצועות הומניים. סטריאוטיפים אלו משפיעים על האופן שבו בנות בוחרות מקצועות ועל ההזדמנויות התעסוקתיות שלהן בעתיד.
- **הומוגניות חברתית של מקצועות המדעים המדויקים.** הצלחה במקצועות הריאליים מצריכה היום לא פעם תמיכה חיצונית (של הורים ומורים פרטיים) והדבר יוצר הומוגניות חברתית של המקצועות הללו – מה שפוגע לא רק בשוויון החברתי אלא גם במימוש הפוטנציאל המקצועי בתחומים הללו.

- **מניעת אופקים רחבים וחשיבה בינתחומית.** התפיסה שהמקצועות הריאליים קשים יותר דוחפת תלמידים להתמקד בתחום צר אחד ולהימנע מלמוד ולהתפתח בתחומים אחרים. חשוב להדגיש שמציאת פתרונות חדשניים ויצירתיים לבעיות מורכבות מחייבות גישה רב־תחומית. כך למשל, מדעי המחשב, הנדסה או ביולוגיה, נשענים לא רק על הידע המדעי הטהור, אלא גם על כישורים הומניים ואסתטיים בגון רגישות מוסרית, יכולות תקשורתיות (עבודת צוות) ויכולות עיצוב.

גם התחומים ההומניים משתמשים בכלים של המדעים המדויקים. לדוגמא, השימוש בסטטיסטיקה ובשיטות מחקר כמותניות הוא חלק בלתי נפרד מפסיכולוגיה, בלשנות או אפילו ספרות. חוקרי היסטוריה משתמשים בניתוח ממוחשב של טקסטים כדי להבין מגמות ותבניות תרבותיות. גם בפילוסופיה עוסקים בניתוח מורכב של רעיונות מופשטים, מה שדורש כישורים לוגיים המשוייכים לתחומים הריאליים.

דוגמאות נוספות לקשר בין התחומים:

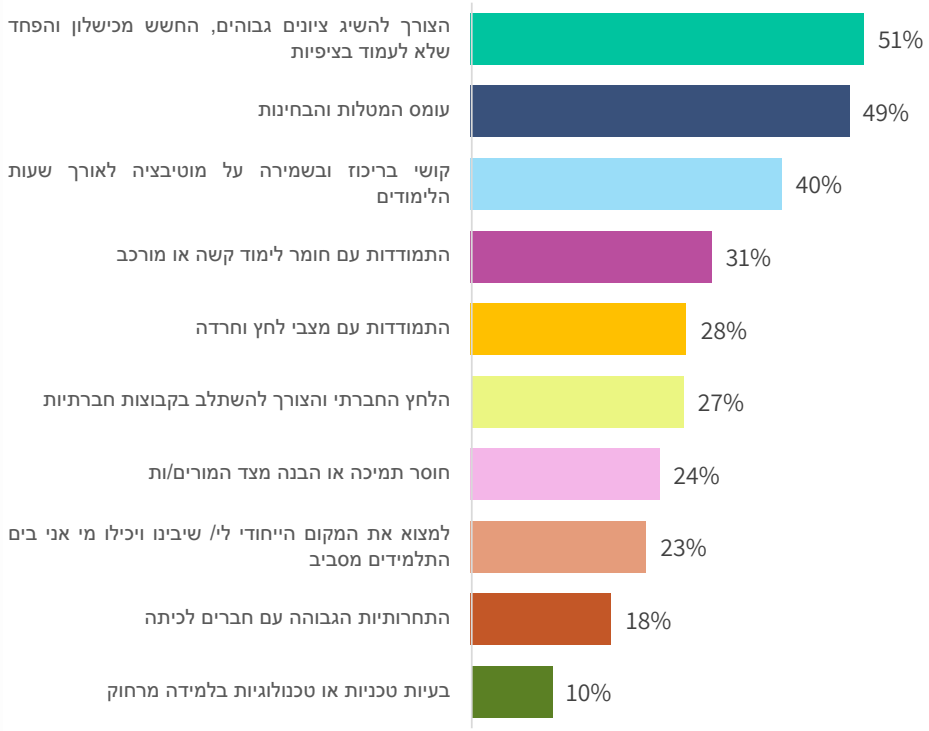
- **הנדסה וארכיטקטורה.** אומנם אלו תחומים ריאליים במובן של שימוש במתמטיקה, פיזיקה וחישובים מדויקים, אך הם נשענים בין השאר על מיומנויות עיצוב, אמנות והבנה של ההיסטוריה והתרבות. אדריכלים רבים משלבים בין הנדסה מתקדמת להבנה עמוקה של האסתטיקה וההיסטוריה התרבותית, ויוצרים מבנים שמצליחים להיות פונקציונליים ואמנותיים בו זמנית.
- **כלכלה ומנהל עסקים.** גם כדי לנהל קשרים עסקיים באופן מוצלח בעולם גלובלי, אנשי עסקים נדרשים לא רק להיות בקיאים בניתוח פיננסי, אלא גם להבין תרבויות שונות, מערכות חברתיות ושפות.
- **בינה מלאכותית.** ככל שמערכות הבינה המלאכותית נעשות מורכבות יותר ויותר, כך עולה הצורך במיומנויות אתיות לבדיקת ההשלכות החברתיות והפוליטיות של הטכנולוגיה.
- **תיאטרון** הוא דוגמא למקצוע שנחשב ל"הומני" ושבוחרים בו בעיקר תלמידים שנחשבים או שרואים עצמם כבעלי נטיה כזו. אבל המקצוע הזה יכול לשרת כל צעיר בכל תחום, ללא קשר לכישוריו והעדפותיו. קיימות עדויות רבות לכך ששיעורי תיאטרון (דרמה) מחזקים את הכישורים המילוליים, התקשורתיים והפסיכולוגיים של הלומדים (היכולת להיכנס לנעלי הזולת), את הביטחון העצמי ואת רמת היצירתיות (בלום ויוספסברג בן־יהושע, 2022).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q36 מבין הבאים, בחר/י את 3 הדברים שהכי מלחיצים/ הלחיצו אותך במהלך הלימודים

כלל המדגם

8%	17%	21%	23%	27%	29%	32%	42%	50%	52%	יהודים	מגזר
21%	21%	31%	29%	29%	24%	28%	32%	43%	44%	ערבים	
8%	14%	20%	24%	29%	31%	29%	42%	49%	52%	אישה	מגדר
12%	22%	25%	25%	26%	24%	33%	38%	48%	49%	גבר	
7%	18%	22%	21%	31%	28%	30%	40%	49%	53%	חילוני	רמת דתיות (יהודים)
10%	16%	19%	25%	22%	32%	33%	42%	49%	53%	מסורתי	
8%	20%	19%	24%	25%	20%	33%	47%	56%	48%	דתי	
8%	18%	19%	25%	24%	34%	30%	38%	50%	53%	16-18	גיל
8%	16%	25%	22%	29%	24%	29%	44%	49%	53%	19-21	
14%	20%	23%	25%	28%	25%	33%	38%	47%	46%	22-25	
7%	16%	20%	29%	25%	31%	28%	30%	54%	52%	תלמיד תיכון ולפני צבא	שירות צבאי (יהודים)
7%	19%	23%	16%	29%	30%	37%	41%	46%	54%	בשירות צבאי	
9%	18%	21%	20%	27%	25%	32%	45%	51%	51%	משוחרר	
11%	17%	14%	31%	31%	31%	27%	47%	40%	51%	לא התגייס	
6%	17%	20%	30%	26%	31%	26%	41%	54%	50%	לומד לבגרות	השכלה
12%	15%	18%	41%	14%	34%	41%	50%	39%	38%	ללא ת. בגרות	
10%	21%	26%	21%	30%	29%	32%	37%	45%	49%	בעל ת. בגרות	
13%	11%	17%	33%	20%	26%	31%	53%	45%	52%	לומד / בעל ת. מקצועית	
13%	15%	19%	17%	26%	23%	32%	42%	54%	59%	לומד לתואר ראשון	
12%	19%	26%	28%	37%	24%	23%	26%	57%	48%	בעל תואר ראשון	
11%	18%	23%	25%	27%	29%	32%	39%	47%	51%	פנוי/ה	מצב משפחתי
8%	20%	22%	21%	28%	27%	28%	45%	53%	49%	בזוגיות	
12%	16%	24%	29%	33%	19%	29%	36%	50%	52%	נשוי/ה	
8%	19%	21%	24%	26%	28%	31%	40%	53%	51%	סה"כ טוב	מצב כלכלי
15%	15%	25%	24%	31%	29%	30%	38%	42%	51%	סביר	
10%	24%	30%	33%	25%	21%	30%	49%	35%	43%	סה"כ רע	
10%	11%	22%	29%	26%	28%	38%	43%	46%	48%	שלושו יחידות	יח' לימוד במתמטיקה
12%	23%	26%	24%	28%	25%	28%	40%	44%	50%	ארבע יחידות	
10%	19%	20%	20%	28%	31%	27%	37%	55%	54%	חמש יחידות	

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q36 ממצאים עיקריים

- הממצאים בשאלה זו מצביעים על כך שצעירים חווים כיום את הלימודים פחות כאתגר אינטלקטואלי ויותר כמאבק פסיכולוגי מלחיץ, בעיקר בשל הציפיות הגבוהות להצטיין ולעמוד בסטנדרטים מחמירים כדי להצליח באקדמיה ובשוק העבודה. השאלה המתבקשת היא האם הלחץ הזה נובע מרמת הדרישות הגבוהות מדי בחברה אולטרה־תחרותית, או שמא מחוסן נפשי נמוך של רבים מהצעירים. ייתכן שמדובר בשילוב של שני הגורמים.
- כך או אחרת, ברור שישנה בעיה, שכן מערכת החינוך לא הצליחה להפוך את חוויית הלימודים לאתגר אינטלקטואלי מהנה, כפי שקורה, למשל, בישיבות החרדיות. כאשר המוקד העיקרי בלמידה הוא השגת ציונים, אין פלא שהתוצאה היא לחץ מוגבר שמטריד את הצעירים. ראוי לציין כי תלמידי 5 יחידות – במתמטיקה – שבדרך כלל נחשבים למצטייני המחזור – ציינו את "הצורך להשיג ציונים גבוהים, החשש מכישלון, הפחד מאי עמידה בציפיות" ואת "עומס המטלות" בשיעורים הגבוהים ביותר (במצטבר) מכלל המדגם (54% ו־55% בהתאמה), דבר שמחדד את התמונה המדאיגה.

בין דמוקרטיה ליהדות

בעיית לימודי הליבה מחריפה עם הזמן לא רק בשל השינויים המהירים והעמוקים בעולם הטכנולוגיה והתעסוקה, אלא גם בעקבות התגברות המתחים הפנימיים בחברה הישראלית. רגישות מיוחדת קיימת כיום סביב השאלה כיצד יש לשלב במערכת החינוך את "הערכים היהודיים" ו"הערכים הדמוקרטיים" ואיזה משקל יש לתת לכל אחד מהם.

סקר חדש שערך ארגון רבני צהר בשיתוף פעולה עם ynet יהדות, לקראת תחילת שנת הלימודים 2024, חושף את עומק הפערים, ברקע הקיטוב שנוצר בעקבות הקמת ממשלת "ימין על מלא" והאירועים הטראומטיים שהתרחשו מאז. מהסקר עלו הממצאים הבאים:

- 95% מכלל הנשאלים במדגם הסכימו עם הקביעה ש"כל ילד בישראל צריך ללמוד מתמטיקה ואנגלית", כולל רוב המשיבים החרדים, ורק 79% (60% מהחילונים) הסכימו עם הקביעה ש"כל ילד בישראל צריך ללמוד מושגי יסוד ביהדות".
- למשיבים בסקר ניתנו 11 מקצועות לימוד, ומתוכם הם התבקשו לדרג את חמשת החשובים ביותר בעיניהם. 93% הציבו את מקצוע האנגלית בין חמשת החשובים, ואחר כך בדירוג: מתמטיקה (87%), היסטוריה של עם ישראל (62%), מדעים (58%), תנ"ך (46%), אזרחות ודמוקרטיה (45%), השכלה פיננסית (41%), המסורת היהודית וחגי ישראל (38%), ספרות עברית וכללית (15%), הגות יהודית (10%) ופילוסופיה כללית (7%).

  בקרב החילונים, תנ"ך יורד למקום השביעי עם 20% בלבד שדירגו אותו בחמישייה; המסורת היהודית וחגי ישראל במקום העשירי עם 9%. לימודי אזרחות ודמוקרטיה מזנקים למקום הרביעי בקרב החילונים, עם 73% שדירגו אותם בין המקצועות החשובים (אחרי אנגלית, מתמטיקה ומדעים). גם השכלה פיננסית דורגה גבוה הרבה יותר מתנ"ך בקרב המשיבים החילונים (48%).

  בקרב הדתיים, תנ"ך מדורג שלישי (71%) אחרי אנגלית ומתמטיקה, וגם המסורת היהודית וחגי ישראל (63%) בין חמשת המקצועות החשובים בעיניהם, מעל מדעים (40%). אזרחות ודמוקרטיה נמצא במקום השמיני עם 18%.

  בקרב החרדים, המסורת היהודית וחגי ישראל מעל כולם עם 83%, ואחר כך תנ"ך (79%); אזרחות ודמוקרטיה הרחק מאחור עם 9%.
- המשיבים התבקשו לדרג ארבעה קריטריונים להערכת בתי ספר, ולציין את מידת חשיבותם בעיניהם. בעוד שקיימת הסכמה רחבה בנוגע לתפקיד בית הספר בהקניית מיומנויות חברתיות (97%) והישגים לימודיים (95%), קיימים פערים לגבי הקניית ערכים דמוקרטיים וערכים יהודיים לתלמידים: 80% מכלל המדגם (87% מהחילונים, 59%

מהדתיים ורק 32% מהחרדים) סבורים שהקניית ערכים דמוקרטיים היא קריטריון חשוב שבית ספר צריך להיבחן לפיו, ו־60% בסך הכול חושבים שהקניית ערכים יהודיים הוא קריטריון חשוב. בזמן שרוב המסורתיים וכמעט כל הדתיים והחרדים השיבו שהם רואים בהקניית הערכים היהודיים קריטריון חשוב, רק 26% מהחילונים השיבו כך.

- 22% בלבד מהחילונים שהשתתפו בסקר חשבו שצריך להרחיב את לימודי היהדות בחינוך הממלכתי בישראל (לעומת 90% מהדתיים ומהחרדים). 72% מהחילונים (ו־53% מכלל המדגם) חושבים שיש לאפשר פתיחת זרם ממלכתי־חילוני־ליברלי חדש, שלא יהיה מחויב להרחיב את שעות לימודי היהדות.
- רוב גדול של 77% מכלל המשיבים סברו שמערכת החינוך צריכה להפגיש בין ילדים דתיים וחילונים. עם זאת, גם כאן נרשמו הבדלים בין משיבים ממגזרים שונים – 87% מהמסורתיים סבורים כך, 85% מהדתיים ו־75% מהחילונים, אבל רק 44% מהמשיבים החרדים חושבים שיש להפגיש במערכת החינוך בין ילדים דתיים וחילונים.
- המשתתפים במדגם נשאלו מהי עמדתם לגבי קיומה של תופעת ההדתה. 27% השיבו שתופעת ההדתה קיימת באופן משמעותי, 26% סברו שההדתה קיימת בבתי ספר או בשיעורים מסוימים אך אינה תופעה נרחבת, ואילו 47% מכלל המשיבים חושבים שלא קיימת תופעה משמעותית של הדתה. מרבית הדתיים, החרדים והמסורתיים סברו שלא קיימת תופעה משמעותית של הדתה, אבל אצל חילונים – אלה שילדיהם לומדים בדרך כלל במערכת החינוך הממלכתית – התוצאות שונות: כמחצית מהמשיבים החילונים השיבו שתופעת ההדתה קיימת באופן משמעותי, ו־35% סברו שהיא קיימת בבתי ספר או בשיעורים מסוימים.

  פילוח אידיאולוגי מגלה שבשאלת ההדתה, וכן בשאלות נוספות, רוב המשיבים שהגדירו את עצמם בשמאל הפוליטי מיישרים קו עם העמדה של רוב החילונים. מנגד, רוב המשיבים מהימין סברו שלא קיימת תופעה משמעותית של הדתה במערכת החינוך הממלכתית.
- מה נחשב "הדתה" בעיני החילונים שהשתתפו בסקר? 85% מהחילונים (ו־54% מכלל המדגם) השיבו שהצבת דוכן תפילין בכניסה לבית הספר היא הדתה, 72% השיבו שאמירה משותפת של פרקי תהילים למען החטופים היא הדתה, 54% רואים מסע סליחות לירושלים וביקור בכותל כהדתה ו־49% סברו שסדנת הכנה לבר מצווה ולבת מצווה במסורת היהודית היא הדתה. רוב המשיבים המסורתיים, הדתיים והחרדים לא חשבו שאף אחת מהפעולות הללו נחשבת הדתה.
- ומה לא נחשב הדתה בעיני רוב המשיבים החילונים? טיולים בית־ספריים בעקבות סיפורי התנ"ך, סדרת שיעורים על חגי ישראל, טקס קבלת שבת בגני ילדים, פעילות לאפיית מצות לפני פסח ושיעורים בימי שישי על פרשת השבוע. הדעות בקרב המשיבים החילונים חלוקות יותר לגבי רב שמגיע לתקוע בשופר לפני ראש השנה (50% לא רואים בזה הדתה, 46% חושבים שזו הדתה והשאר לא יודעים) ולגבי סיור בבית כנסת מקומי (46% לא הדתה, 40% הדתה).
- המשתתפים בסקר נשאלו מהי הסיבה העיקרית לכך שרבים בציבור הדתי והחרדי מדברים על החשיבות של לימודי יהדות בחינוך הממלכתי־חילוני? 39% מהמשיבים החילונים ענו שהסיבה היא רצון לשנות את אורח החיים של החברה החילונית, ו־23% ענו שהסיבה היא הרצון להפוך את החברה הישראלית לשמרנית יותר. 19% השיבו שהסיבה העיקרית היא השאיפה לאפשר לילדים חילונים להתחבר למורשת שלהם, ושיעור דומה ענו שהסיבה היא הרצון לחשוף ילדים לערכים יהודיים ולאומיים.

  בקרב דתיים, חרדים ומסורתיים, רוב גדול השיבו שהסיבה העיקרית להדגשת חשיבות לימודי היהדות בחינוך הממלכתי היא לאפשר לילדים חילונים להתחבר למורשת שלהם או לחשוף אותם לערכים יהודיים ולאומיים. רק 3% מהמשיבים הדתיים ו־2% מהחרדים חושבים שהסיבה היא הרצון לשנות את אורח החיים של החברה החילונית, ועוד פחות מכך חושבים שהמטרה היא להפוך את החברה הישראלית לשמרנית יותר (מצוטט מתוך: מוניץ, 28.8.2024).

  כדאי להזכיר שבעבר, בתיכונים חילונים רבים (למשל בריאלי העברי בחיפה), התלמידים נדרשו לחבוש כיפה בלימודי התנ"ך והתושב"ע. באותה עת לא ראו בכך "הדתה", בין השאר משום שהאיום התרבותי שחשים היום החילונים, לא היה כה גדול ומוחשי.

עם זאת, על הבט אחד בתחום הליבה עשויים היום רוב אזרחי ישראל להסכים ביניהם (למעט החרדים): ליבת הכישורים הנדרשים לאדם משכיל.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 174
מתוך 408

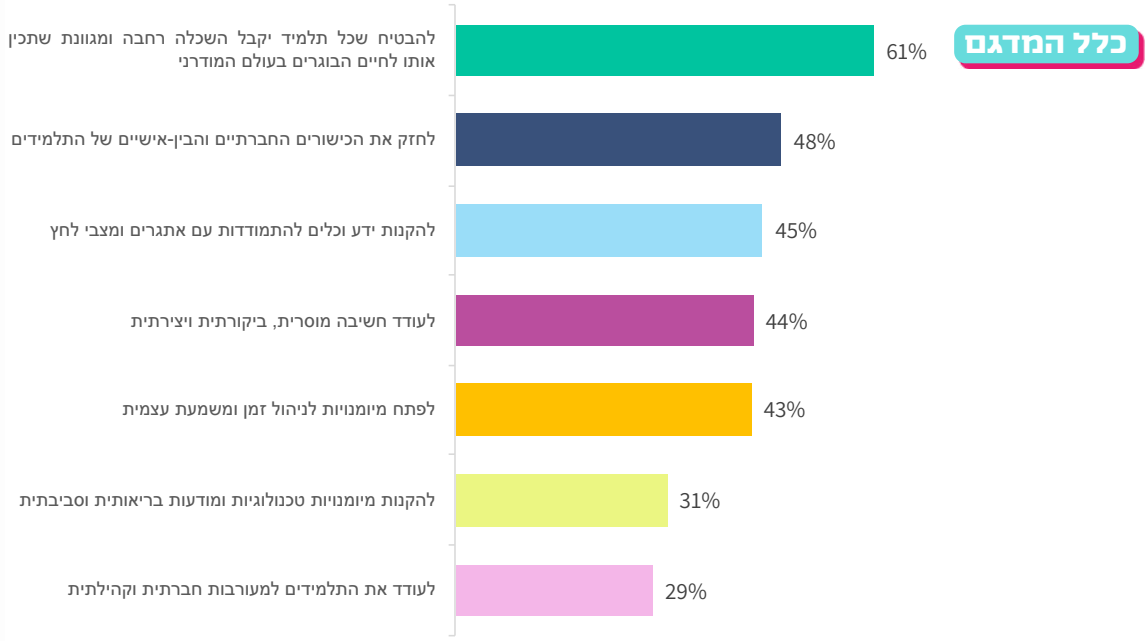
בתפיסה הפדגוגית המסורתית, המטרות מתמקדות בלמידת ידע עובדתי ופרוצדורלי בלבד. המורה עומד/ת במרכז התהליך ותפקידו/ה מתמצה בהעברת הידע לתלמידיו/ה. ההוראה מתבצעת באופן לינארי – מהפשוט למורכב ותוך הפרדה בין תחומי הדעת השונים. בהתאם לתפיסה זו, נבנו תהליכי הערכה ומשוב המבוססים בעיקר על מבחנים המודדים את דיוק השליטה בעובדות ובפרוצדורות, אך אינם מעודדים למידה מעמיקה ורב־ממדית.

בשנים האחרונות התחזקה ההכרה שהשכלה היא יותר מאשר ידע טהור. היא אמורה לכלול מגוון רחב של מיומנויות ויכולות "רכות" המאפשרות לאדם לתפקד בהצלחה בחיים המקצועיים והאישיים, כגון כישורי שפה, תכונות מנהיגות, אמפתיה ושיתופיות. נשאר איפה לבדוק ביסודיות וביושר מהם הכלים האופטימליים להשיג את הכישורים הללו.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q37 מומחים קובעים כי תכנית הליבה בבתי הספר התיכוניים אמורה להשיג את המטרות שמפורטות להלן. בחר/י מהרשימה הבאה את 3 המטרות שהכי חשובות בעיניך:

מגזר	יהודים	64%	49%	45%	43%	44%	29%	26%
	ערבים	47%	42%	43%	48%	41%	39%	41%
מגדר	אישה	61%	49%	48%	43%	43%	28%	29%
	גבר	62%	46%	41%	44%	44%	34%	29%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	64%	47%	44%	47%	43%	31%	24%
	מסורתי	63%	48%	45%	41%	43%	30%	30%
	דתי	68%	58%	49%	31%	48%	23%	24%
גיל	16-18	62%	51%	46%	43%	42%	30%	26%
	19-21	66%	43%	48%	45%	46%	24%	29%
	22-25	56%	49%	41%	44%	42%	37%	31%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	65%	53%	46%	41%	42%	31%	23%
	בשירות צבאי	63%	47%	48%	45%	50%	23%	25%
	משוחרר	66%	47%	45%	40%	43%	31%	27%
	לא התגייס	59%	47%	37%	54%	39%	30%	36%
השכלה	לומד לבגרות	64%	53%	52%	33%	44%	32%	21%
	ללא ת. בגרות	48%	56%	47%	45%	42%	31%	32%
	בעל ת. בגרות	60%	46%	46%	47%	43%	29%	28%
	לומד / בעל ת. מקצועית	62%	44%	35%	38%	47%	36%	38%
	לומד לתואר ראשון	62%	48%	41%	44%	44%	30%	31%
	בעל תואר ראשון	67%	41%	41%	50%	31%	37%	34%
מצב משפחתי	פנוי/ה	59%	49%	45%	45%	43%	30%	29%
	בזוגיות	66%	46%	44%	40%	45%	32%	27%
	נשוי/ה	67%	38%	53%	35%	35%	32%	40%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	64%	49%	46%	41%	43%	30%	27%
	סביר	55%	45%	43%	49%	46%	31%	30%
	סה"כ רע	54%	44%	47%	42%	37%	37%	39%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	62%	47%	47%	41%	42%	31%	29%
	ארבע יחידות	56%	47%	47%	45%	42%	30%	34%
	חמש יחידות	66%	49%	41%	44%	46%	32%	23%

עמוד נוכחי 176
מתוך 408

Q37 ממצאים עיקריים

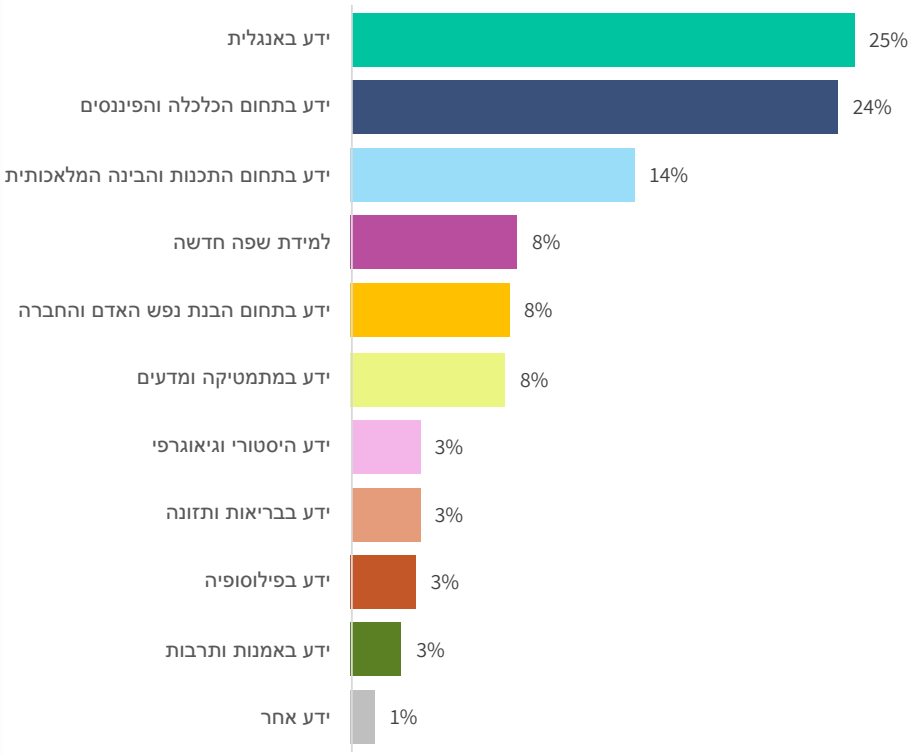
61% מהנשאלים ציינו כי הבטחת השכלה רחבה ומגוונת לתלמידים שתכין אותם לחיים הבוגרים בעולם המודרני היא אחת המטרות החשובות ביותר של תכנית הליבה, מבין המטרות שהוצגו למשיבים. חיזוק הכישורים החברתיים והבין אישיים נבחר במקום השני, אבל בשיעורים נמוכים בהרבה (48%).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q38 האם יש ידע מסוים שאתה מרגיש צורך לשפר או לרכוש כדי להתקדם בחיים? בחר/י מבין הרשימה שלהלן תשובה שהכי מתאימה לך:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	26%	26%	17%	8%	7%	9%	3%	2%	1%	2%	1%
	ערבים	19%	17%	3%	11%	11%	3%	7%	10%	14%	5%	–
מגדר	אישה	28%	26%	11%	9%	9%	7%	4%	3%	1%	2%	1%
	גבר	22%	22%	17%	7%	7%	8%	3%	4%	6%	3%	2%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	23%	26%	18%	8%	7%	10%	2%	1%	1%	2%	1%
	מסורתי	28%	25%	16%	7%	6%	9%	3%	3%	1%	1%	1%
	דתי	32%	27%	14%	6%	9%	4%	3%	–	3%	3%	3%
גיל	16-18	28%	26%	13%	8%	7%	9%	3%	3%	0%	3%	1%
	19-21	29%	21%	15%	7%	9%	7%	4%	2%	3%	2%	1%
	22-25	18%	25%	14%	10%	7%	7%	4%	5%	6%	2%	2%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	30%	25%	15%	8%	7%	8%	1%	2%	0%	3%	1%
	בשירות צבאי	24%	25%	19%	6%	6%	9%	4%	2%	2%	3%	1%
	משוחרר	22%	28%	18%	8%	6%	10%	3%	2%	0%	0%	2%
	לא התגייס	38%	19%	7%	5%	17%	3%	3%	–	1%	3%	4%
השכלה	לומד לבגרות	29%	29%	13%	9%	7%	8%	0%	3%	–	1%	1%
	ללא ת. בגרות	29%	15%	4%	11%	13%	11%	4%	11%	2%	4%	–
	בעל ת. בגרות	24%	19%	15%	7%	7%	8%	5%	4%	6%	4%	1%
	לומד / בעל ת. מקצועית	18%	30%	17%	4%	12%	6%	5%	1%	2%	2%	2%
	לומד לתואר ראשון	26%	28%	13%	10%	8%	7%	2%	3%	1%	–	3%
	בעל תואר ראשון	21%	32%	16%	8%	5%	8%	5%	2%	1%	1%	–
מצב משפחתי	פנוי/ה	24%	22%	14%	9%	7%	8%	3%	4%	4%	3%	1%
	בזוגיות	25%	30%	16%	5%	9%	8%	3%	1%	2%	1%	1%
	נשוי/ה	36%	29%	12%	3%	10%	7%	–	–	–	–	–
מצב כלכלי	סה"כ טוב	26%	26%	15%	9%	7%	9%	3%	2%	0%	1%	2%
	סביר	26%	20%	12%	7%	9%	5%	5%	3%	7%	7%	1%
	סה"כ רע	10%	26%	11%	6%	10%	5%	4%	4%	14%	9%	1%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	30%	24%	12%	9%	9%	7%	2%	2%	1%	3%	1%
	ארבע יחידות	22%	22%	13%	9%	7%	8%	4%	4%	7%	4%	1%
	חמש יחידות	23%	26%	18%	7%	8%	8%	4%	2%	1%	3%	2%

עמוד נוכחי 178
מתוך 408

Q38 ממצאים עיקריים

- ידע באנגלית וידע בתחומי הכלכלה והפיננסים הם שני התחומים שהצעירים בחרו כתחומים שיש להם צורך לשפר או לרכוש כדי להתקדם בחיים (25% ו־24%, בהתאמה).
- ניתן להתייחס לממצאים משתי זוויות: (א) הצעירים חשים שבשני תחומים חשובים אלה, הנחוצים להשתלבות בעולם התעסוקה, הם אינם מקבלים מענה מספק. (ב) העובדה שתחומי הידע המרחיבים אופקים (היסטוריה, גיאוגרפיה, פילוסופיה, אמנות, פסיכולוגיה, סוציולוגיה ומדעים) זכו לשיעורים נמוכים מאוד (כל אחד מהם פחות מ־8%) מעידה על כך שהצלחה מקצועית נתפסת כאינסטרומנטלית יותר מאשר אינטלקטואלית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?

המערכת האקדמית בעולם שרויה במשבר קשה שנובע מסיבות כלכליות, טכנולוגיות, פוליטיות, חברתיות, ואידיאולוגיות. טבעו של המשבר הזה והשלכותיו מרחיקות הלכת נותחו בהרחבה בספרנו "כל שקרי האקדמיה" (אלמוג ואלמוג, 2020). חשוב לציין שהתואר האקדמי עדיין מהווה משאת נפש עבור רבים מהצעירים בעולם, שכן הוא עדיין נתפס ככרטיס כניסה למקצועות רבים בשוק העבודה, ובשל העובדה שהחלופות נמצאות בשלבי התפתחות מוקדמים.

מחקרים שפורסמו לאחרונה מצביעים על מגמת ירידה ברישום ללימודים אקדמיים בארה"ב ובאירופה, במיוחד לאחר מגפת הקורונה (Meyer, 5.6.2023). גם בישראל נרשמה בעשור האחרון האטה במספר הנרשמים ללימודים אקדמיים בכלל התארים. ב־2009 למדו במוסדות להשכלה גבוהה בארץ כ־228 אלף סטודנטים בתואר ראשון. בעשור לאחר מכן – ב־2017, חרף הגידול באוכלוסייה, המספר לא גדל בהרבה ועמד על 231 אלף. ב־2022 עמד המספר על 256 אלף בלבד. מנגד, תעשיית הקורסים הפרטיים והמקצועיים התפתחה באופן משמעותי ויותר ויותר צעירים פונים למסלול זה, לעיתים בנוסף לתואר האקדמי ולעיתים במקומו (המועצה להשכלה גבוהה, 23.10.2022; ינקו, 19.10.2019).

ספק אם נקודת המפנה (tipping point) – בה התואר האקדמי יוחלף באופן גורף בלימודים מקצועיים – תופיע בשנים הקרובות, בין השאר משום שדור ה־Z וגם דור ה־Y שקדם לו הם דורות של תפר, קרי: הישן כבר לא מתאים אבל החדש עדיין לא התמסד. עם זאת, אפשר להניח שיותר ויותר צעירים בתקופתנו יעדיפו לדחות או לוותר על התואר האקדמי (לפחות במקצועות שבהם אפשר כבר למצוא תחליף יעיל וזול יותר). זאת ממספר סיבות:

- צעירים רבים מעריכים היום יותר מסלולי קריירה שאינם דורשים תארים אקדמיים, כמו הכשרה טכנית, מקצועית או הכשרות קצרות מועד, כיוון שהערך של ההשקעה בזמן ובמשאבים במסלולים הללו גבוה יותר. עם השנים חלה עלייה בהיצע הקורסים המקוונים וההכשרות המקצועיות כך שיותר ויותר תארים אקדמיים כבר יכולים להיות מוחלפים בהכשרה אלטרנטיבית.
- עלויות הלימודים (כולל מגורים) והירידה במלגות תומכות יקטינו את האטרקטיביות של התואר. כבר עכשיו רבים מהצעירים מתייחסים ללימודי התואר כ"עבודה צדדית" ומשקיעים את רוב זמנם בתקופת הלימודים לצבירת ניסיון וקשרים להמשך.

  בסקר שנערך ב־2023 בארה"ב, שבה מערכת ההשכלה הגבוהה נחשבת מקודשת וכמסלול היחיד בדרך להשגת עבודה ראויה עם שכר נאות, העידו 56% מהנשאלים שהלימודים לא היו שווים את ההשקעה – זאת בהשוואה ל־40% ב־2013 – עשור קודם לכן (Belkin, 31.3.2023).
- העובדה שבוגרי המוסדות להשכלה גבוהה מגיעים לא מוכנים לעולם התעסוקה, לצד התחרות הגוברת על כל "ראש מוכשר" גורמים ליותר ויותר חברות ומפעלים לוותר על התואר האקדמי כדרישת סף וכמקור הכשרה. בינתיים המגמה הזו מוגבלת בעיקר לעולם ההייטק (הדוגמא הבולטת ביותר היא חברת גוגל המדגישה את חשיבות הכישורים המעשיים והידע המקצועי על פני תארים אקדמיים) אבל גם בתחומים אחרים מתחילים לראות שינויים בגישה של המעסיקים לחשיבות של התואר האקדמי – במיוחד כאשר מדובר בתפקידים שדורשים מיומנויות טכניות או ניסיון מעשי יותר מהשכלה תיאורטית.

  כבר בשנת 2014 נמצא בסקר שנערך בקרב מנהלים בארה"ב ובישראל, כי רבים מהם ייחסו יותר חשיבות לניסיון ולכישורים מאשר לתואר האקדמי או למוסד שבו למד המועמד. מאז התפישה הזו רק הולכת ומתחזקת ומתחילה להשפיע גם באופן מעשי (מאור, 28.3.2023). בישראל, יש כבר מספר חברות ומפעלים שהחלו לוותר על דרישת התואר האקדמי כדרישת סף למועמדים למשרות שונות. לדוגמא, חברת SentinelOne, שפועלת בתחום פתרונות הסייבר, אינה מציבה את התואר האקדמי כדרישת סף בחלק מהתפקידים שלה. החברה מתמקדת בסט הכישורים והיכולות של המועמדים – מה שהופך אותה לאטרקטיבית במיוחד עבור צעירים מובשרים בעלי ניסיון מעשי או הכשרות מקצועיות בתחום הסייבר (ינקו, 19.10.2019).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 180
מתוך 408

חשוב לסייג, כי בשלב זה אף שיותר ויותר חברות מכריזות על הסרת הדרישה לתואר אקדמי בדרישת סף לקבלת עובדים חדשים בתפקידים רבים (בארה"ב הכריזו על כך 45% מהחברות הגדולות, ובהן בנק אוף אמריקה, לוקהיד מרטין ודלתא איירלינס), עדיין רבות מהססות הן בשל ההרגל והן משום ששכבת ההנהלה הגבוהה נגועה לעיתים קרובות בשמרנות ולא נוטה לוותר על סמלי סטטוס אקדמיים שהיא בעצמה השיגה בדי עמל. יתרה מזאת, בפועל לחלק גדול מהצעירים יש כבר תואר אקדמי ולכן הוא עדיין מהווה כלי לא רשמי לסינון ראשוני של מועמדים (בויל, 14.2.2024).

אפשר לצפות שבזמן הקרוב יצוצו עוד ועוד גופים פרטיים וציבוריים שיסייעו לצעירים להשתלב בשוק העבודה במסלול הקצר והישיר, שלא כולל בהכרח תואר אקדמי. בארה"ב המגמה הזאת כבר קיימת, למשל עמותת Year Up, המתמקדת ביצירת הזדמנויות בשוק העבודה לצעירים ללא תואר ראשון.

◂ רבים מדור ה־Z מעדיפים מסלולים המאפשרים להם לרכוש מיומנויות מעשיות במהירות. הם מעריכים למידה המתמקדת בעבשוויזם כלומר ברכישת ידע ומיומנויות שמבוקשות בשוק העבודה הנוכחי. רבים מהצעירים גם מעדיפים להיכנס לשוק העבודה מוקדם יותר ולהרוויח ניסיון מקצועי בזמן אמת.

ואמנם, בשנים האחרונות מתרחבת תופעה מעניינת: יותר ויותר חברות מסחריות מנצלות את יתרונן היחסי בשוק העבודה, בעיקר בתחום ההשמה, הידע והניסיון, כדי להקים בתי ספר מקצועיים משלהן. מדובר בעסק רווחי הן מבחינת הכנסות ישירות והן בשל יצירת מאגר כוח אדם עתידי המתאים לצורכיהן (במהלך הקורסים ניתן לזהות מועמדים פוטנציאליים לתעסוקה).

דוגמא לכך היא חברת "קשת", שהקימה בית ספר לתקשורת המציע הכשרה מקצועית בתחקירנות, הפקה וליהוק. עלות הקורסים אינה נמוכה, אך היתרונות ברורים: מסלולים קצרים וממוקדים, כיתות קטנות, ומפגשים הנערכים סמוך לאולפנים – המעניקים לתלמידים חוויה מעשית הקרובה לעולם התקשורת. בנוסף, ניתן להשתמש במהלך הלימודים בארכיון העשיר של החברה. גם שיטת ההכשרה בבית הספר של "קשת" שונה מהמודל האקדמי המסורתי ומקנה יתרון בולט: במקום ציונים, התלמידים מקבלים משובים רבים – מרכיב חשוב לצעירים הזקוקים להדרכה וליווי. הקורסים מוכרים כהטבה לחיילים משוחררים, ומכל מחזור כ־4–5 בוגרים מתקבלים לגופי התקשורת השונים. בנוסף, בית הספר מספק המלצות לתלמידים מצטיינים, יתרון משמעותי עבור בוגריו.

סגל המרצים כולל אנשי מקצוע ותיקים ו"טלנטים" בתחום, המעשירים את התלמידים בידע ובניסיון האישי שלהם. מעניין לציין כי השימוש ב"טלנטים" הפך לכלי מרכזי במשיכת סטודנטים, עד שגם מוסדות להשכלה גבוהה נעזרים בהם, לעיתים תוך עצימת עין של המועצה להשכלה גבוהה. זאת כיוון שמדובר במרצים חיצוניים שאינם מחויבים בתואר אקדמי.

רוב המשתתפים בקורסים אלה מגיעים חדורי מוטיבציה, לאחר שהשקיעו סכום כסף משמעותי, והם מצפים לתמורה מיידית. רבים מהם מגיעים עם זיקה מוקדמת לתחום התקשורת, בניגוד למקצועות אקדמיים בהם נרשמים לעיתים כברירת מחדל.

מודל ההכשרה המקצועית הזה עשוי לסמן את השלב הבא בעידן הפוסט־אקדמי, במיוחד עבור דור ה־Z. למרות התנגדות האקדמיה להפרטת הלימודים, היא תתקשה יותר ויותר להתמודד עם האטרקטיביות של מסלולים מעשיים אלה.

◂ הקלות שבה ניתן לגשת למידע וללמידה באינטרנט מאפשרת לצעירים רבים ללמוד עצמאית באמצעות קורסים מקוונים ופלטפורמות למידה כגון Coursera, Udemy ו־LinkedIn Learning או Campus IL הישראלית. דור ה־Z הוא גם הדור שהתנסה יותר מכל דור אחר בלימוד המקוון ולכן גם יותר פתוח לפלטפורמות הללו. מגפת הקורונה אילצה את המוסדות האקדמיים לבצע מעבר מהיר ומקיף ללמידה מרחוק. אף שהמערכת לא הייתה מוכנה באופן מלא למשבר ונאלצה לאלתר בזמן אמת (בעיקר באמצעות פלטפורמת זום), היא הצליחה להסתגל למציאות החדשה. כבר בשלבים המוקדמים של המגפה, סקרים הצביעו על כך שהסטודנטים אינם מעוניינים לחזור למודל הלמידה המסורתי. כך למשל, בסקר שנערך על ידי התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות בשנת 2022, נמצא כי רוב הסטודנטים (62%) מעדיפים שילוב של למידה מרחוק ולמידה בקמפוס. בנוסף, 66% מהנשאלים סברו כי למידה היברידית תתרום לשיפור איכות ההוראה והלמידה, וכמחציתם (48%) אף הביעו

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 181
מתוך 408

רצון לראות קורסי מבוא גדולים מתקיימים בצורה של למידה מרחוק מוחלטת (התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית, 2022).

בסקר נוסף, שנערך בפברואר 2024, נמצא כי 36% מהסטודנטים מאמינים שמעבר נרחב יותר ללמידה מקוונת ישפר את מתווה הלימודים הנוכחי (התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית, 2024). אמנם מרצים רבים חזרו להוראה פרונטלית, וקברניטי ההשכלה הגבוהה מנסים עדיין לווסת את קצב השינויים, אך ברור שכבר לא ניתן להחזיר את הגלגלים לאחור כי הם נוסעים לתחנה הבאה של מודל הוראה ולמידה חדש.

- השינויים הטכנולוגיים והדיגיטליים בשוק העבודה דורשים מיומנויות חדשות שמוסדות אקדמיים מסורתיים לא תמיד מצליחים לספק בזמן אמת. זה מוביל את דור ה־Z לחפש הכשרות ממוקדות, שמותאמות לשוק העבודה המשתנה.

- הטירוף הפרוגרסיבי שהשתלט על המוסדות האקדמיים במדינות המערב, מוציא להם שם רע. הרעה החולה הזו היתה מוכרת ומדוברת מזמן, אבל המתקפה הרצחנית על ישראל שמה זרקור בוהק על התופעה הבלתי נתפסת שבעידן הידע והשקיפות דווקא האליטה האינטלקטואלית בארצות המובילות מכרה את נשמתה לשטן. בלתי נתפס, כואב, עצוב ומדכא שאנשים שאמורים להיות רגישים לאמת ולצדק בוחרים לאמץ לעצמם עיוורון מזעזע.

מספר סיבות כבר הוצעו למציאות המטרידה הזו, וביניהן הכסף של מדינות המפרץ שהוזרם לאוניברסיטאות המובילות, ההשפעה הגוברת של האובלוסייה המוסלמית באירופה, ארה"ב ואוסטרליה, הרדידות והדוגמטיות שהשתלטה על מדעי הרוח והחברה, הקסם המתעתע של תפישות העולם הבינאריות (רעים מול טובים), החמלה המאורגנת שהופכת לקריירה ולאובססיה ומתורגמת בסוף לסוג של אלימות פרוגרסיבית (תופעת ה־Woke), העוצמה הרגשית והכוח המדבק של הפייק ניוז ותיאוריות הקונספירציה וכמובן גם הווירוס האנטישמי שלא מצליח להיעלם ורק מחליף מוטציות.

אבל יש עוד גורם לתופעה הזו שקשור למאפיין מרכזי בדור ה־Z של הסטודנטים ברחבי העולם (במידה מסוימת גם בישראל): הג'אנק פוד הרוחני הרעיל, שמביא לעצלות מחשבתית (בורות מרצון), שטחיות ועדריות בקרב הסטודנטים הצעירים (נדון בכך בהרחבה בהמשך).

במאמר שפורסם בבתב העת UnHerd כותב סמואל רובינשטיין: "זה כמעט כמו טקס דתי. בכל שבת מאז ה־7 באוקטובר, מרכז לונדון מתמלא במפגינים המניפים דגלי פלסטין וקוראים 'מהנהר לים'. עבור המתבונן הסקרן והניטרלי, שתי עובדות בולטות מיד: הראשונה, שיעורם הגבוה של מוסלמים בהפגנות, אינה מפתיעה. אך השנייה מעוררת תהייה: מדוע הם כה צעירים?" (Rubinstein, 6.11.2023).

הנתונים מראים כי הדורות הצעירים במדינות המערב נוטים להזדהות יותר עם הצד הפלסטיני בסכסוך מאשר עם ישראל (Silver, 2.4.2024). בבריטניה, למשל, צעירים בגילאי 18 עד 34 תומכים בפלסטינים (23%) הרבה יותר מאשר בישראל (7%). לעומת זאת, בקרב מבוגרים בגילאי 55 עד 75, המצב הפוך (Rubinstein, 6.11.2023).

רובינשטיין מציין מספר סיבות לתופעה המוזרה והמטרידה הזו. ראשית, הוא טוען שהצעירים מגבשים עמדות על פי "תפריט צדק" מוכן מראש: צדק אקלימי, צדק גזעי, צדק להט"בי, וצדק פלסטיני. כולם נכללים באותה משבצת פוליטית המעוצבת באופן שטחי ולרוב גם שקרי בסגנון הטיקטוק. לא במקרה הם צועקים "מהנהר לים" מבלי לדעת היכן נמצאים הנהר והים, שלא לדבר על תמיכתם הנלהבת בקבוצות קיצוניות ואלימות אשר מדכאות נשים והומוסקסואלים – ניגוד מזעזע לאג'נדה הפרוגרסיבית שלהם, אבל למי אכפת העקביות?

רובינשטיין מזכיר גם את תיאוריות הקונספירציה ש"צעירים זוללים אותן בשיעור גבוה". הן מנקזות עבור "האידיוטים השימושיים" האלה את כל הזעם. זאת ועוד, חוסר האמון בממסד שמאפיין את ה־Zדניקים מושלך על הנרטיב של הסכסוך הישראלי־פלסטיני, בלי לבדוק עובדות, בלי לאמת, בלי להעמיק. כך הטוב הופך לרע, הטרוריסט ללוחם חופש, התוצאה לסיבה והיוצא דופן להכללה. ומעל לכל, שום פרט מהמציאות לא מקבל את ההקשר הנכון.

לטענת רובינשטיין (ועוד רבים אחרים) ההטיה השלילית של השמאל הרדיקלי, שמהלך קסם על צעירים רבים, כלפי הישראלים היא גם תוצאה פרדוקסלית של

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 182
מתוך 408

ניצחון הליברליזם. לאחר נפילת הקומוניזם והתפרקות האימפריות האירופיות, הסוגיה הפלסטינית, עם המאבק ה"אנטי־קולוניאלי" שלה כביכול, הפכה לדרך החדשה שבה הצעירים יכולים להביע סוג של אקטיביזם פוליטי. זו הסיבה למשוואה המופרכת בין ישראל לדרום אפריקה, והייחוס לישראל משטר אפרטהייד מדומיין. המשיבה של הצעירים לנרטיבים חתרניים, לצד הבורות והשטחיות המדהימות שלהם, גוררות אותם להשוואות חסרות שחר גם בין הנכבה לשואה. לא במקרה הם ראו במלחמת המגן של הישראלים בעזה "רצח עם". החמאס, איראן, החיזבאללה וכל שאר שלוחות האסלאם הקיצוני מכריזים בגלוי על שאיפתם להשמיד את מדינת ישראל – הדמוקרטיה היחידה במזרח התיכון. אבל למה להתבלבל מהעובדות כשאפשר כשאפשר להצטרף לרייבים אנטי ישראלים מהנים בקמפוסים וברחובות הראשיים.

יתכן שאחרי מופע האימים של האליטה האקדמית במשבר הנוכחי, יותר ויותר צעירים ומשפחותיהם יחליטו שניתן ללמוד מקצועות לא פרופסיונליים – כמו היסטוריה, סוציולוגיה או מדע המדינה – מחוץ למוסדות להשכלה גבוהה. רבים יאמרו לעצמם שאפשר לוותר על התואר האקדמי הרך ולהחליפו בלימודים יעילים, גמישים ומהנים יותר עם פחות תעמולה ודעות קדומות.

בשלב זה קשה עדיין לאמוד את גודל ההשפעה שתהיה למהומות בקמפוסים, בעקבות הטבח ב־7 באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל, אבל אפשר לשער שהיא תהיה משמעותית גם בתחום התרומות למוסדות – כולל בישראל (בוודאי בפקולטות למדעי הרוח והחברה) – דבר שיערער את מיתוס התואר האקדמי מכיוון נוסף.

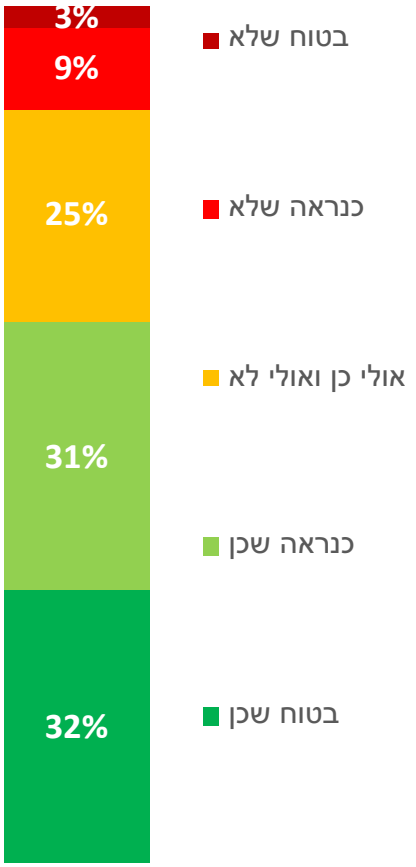
רוב ההמצאות המדעיות והפיתוחים הטכנולוגיים צומחים היום מחוץ לעולם האקדמי (במעבדות התעשייה, במכוני מחקר פרטיים וציבוריים, בחברות הענק עשירות התקציבים). כאשר מצרפים לזה את אובדן האטרקטיביות של הקריירה האקדמית (הסיבות מפורטות בהרחבה בספרנו "כל שקרי האקדמיה") – המסקנה ברורה: האקדמיה הולכת ומאבדת את מקומה ההיסטורי כמקדש החוכמה והקידמה. הפיחות במוניטין ישפיע עם הזמן על המוטיבציה של צעירים להגיע למוסדות האקדמיים כדי להרחיב אופקים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

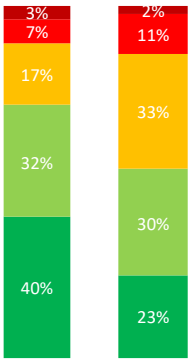
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q39 האם את/ה מתכוון/ת ללמוד לתואר אקדמי?
(בקרב צעירים שלא לומדים ולא בעלי תואר ראשון)

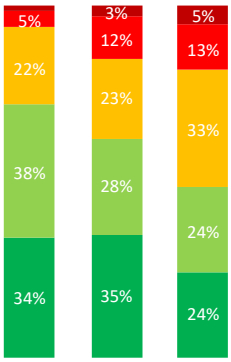
כלל המדגם

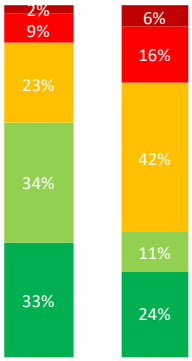
מגדר

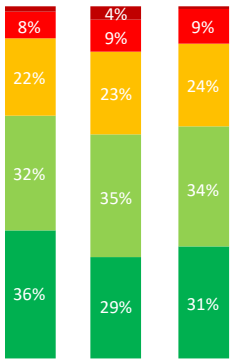
קבוצות גיל

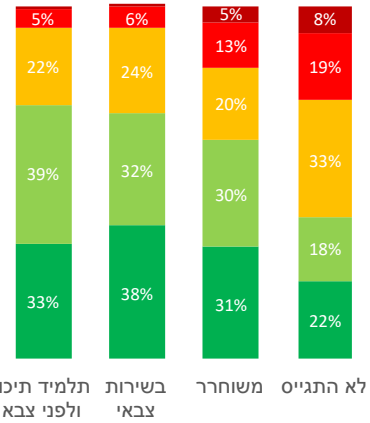
מגזר

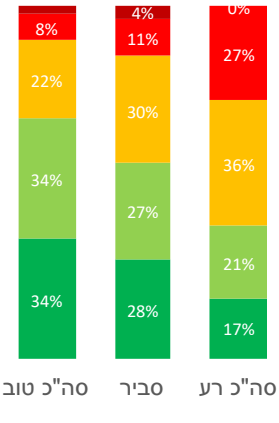
רמת דתיות (יהודים)

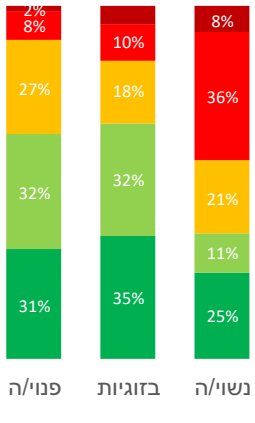
שירות צבאי (יהודים)

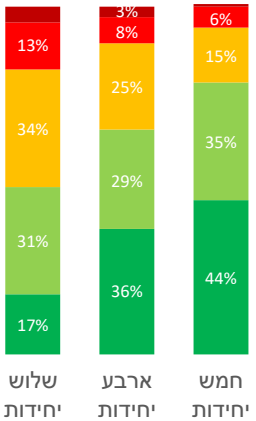
מצב כלכלי

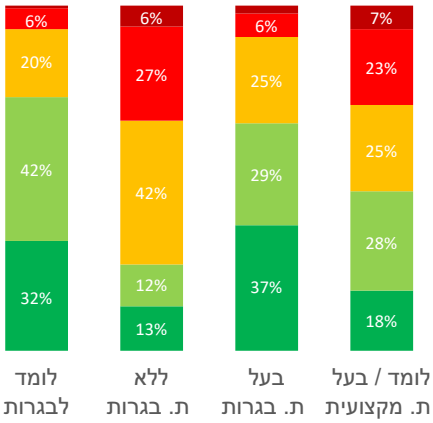
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

עמוד נוכחי 184
מתוך 408

Q39 ממצאים עיקריים

- מצד אחד, שיעור גבוה מבין הצעירים רואה בלימודים האקדמיים מסלול טבעי, מה שממחיש את השפעת מהפכת ההשכלה הגבוהה בארץ. מצד שני, 37% מביעים ספקות לגבי ערכו של התואר.
- הספקות בולטים במיוחד בקרב צעירים ערבים (64%), צעירים ללא תעודת בגרות (75%) ובעלי מצב כלכלי קשה (62%). כמו כן, ככל שמספר יחידות המתמטיקה שנלמדות קטן, כך גדלים הספקות: 5 יחידות – 21%, 4 יחידות – 36%, 3 יחידות – 52%.

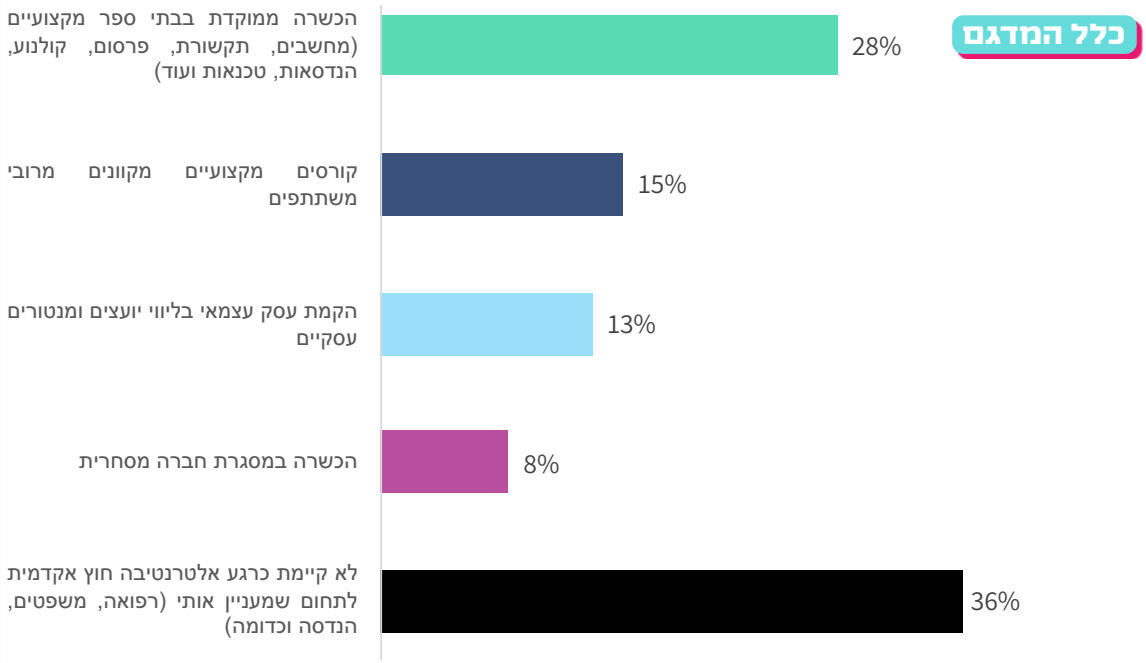
המשמעות היא שכבר שהסיכוי להתקבל ללימודים אקדמיים או לממן אותם קטן, כך גוברים הספקות בנוגע לערך של השכלה אקדמית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q40 במידה ואינך מעוניין/ת ללמוד לתואר אקדמי, מה האלטרנטיבה הטובה ביותר מבחינתך לקבל הכשרה בתחום העיסוק הרצוי לך?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	32%	16%	12%	8%	33%
	ערבים	13%	12%	19%	8%	47%
מגדר	אישה	29%	17%	14%	5%	36%
	גבר	27%	13%	13%	11%	36%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	33%	15%	9%	8%	35%
	מסורתי	29%	17%	13%	7%	33%
	דתי	33%	14%	16%	9%	29%
גיל	16-18	31%	13%	19%	7%	30%
	19-21	29%	17%	11%	9%	34%
	22-25	25%	15%	10%	8%	42%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	30%	15%	17%	7%	32%
	בשירות צבאי	35%	16%	9%	10%	29%
	משוחרר	33%	15%	7%	7%	38%
	לא התגייס	21%	23%	19%	8%	28%
השכלה	לומד לבגרות	26%	15%	19%	10%	30%
	ללא ת. בגרות	30%	14%	10%	17%	29%
	בעל ת. בגרות	31%	14%	12%	7%	37%
	לומד / בעל ת. מקצועית	42%	24%	14%	6%	14%
	לומד לתואר ראשון	20%	14%	9%	8%	50%
	בעל תואר ראשון	19%	18%	17%	9%	38%
מצב משפחתי	פנוי/ה	28%	15%	13%	9%	36%
	בזוגיות	29%	15%	14%	4%	38%
	נשוי/ה	27%	21%	17%	10%	25%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	32%	15%	11%	8%	34%
	סביר	23%	14%	19%	7%	37%
	סה"כ רע	17%	21%	6%	12%	45%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	36%	18%	13%	7%	25%
	ארבע יחידות	25%	12%	15%	7%	41%
	חמש יחידות	25%	15%	11%	9%	41%

Q40 ממצאים עיקריים

העובדה ששיעור נכבד (28%) מאלו שאינם מעוניינים בתואר אקדמי בוחרים בהכשרה מקצועית בבתי ספר ייעודיים מעידה על הפופולריות הגוברת של מסלול זה בימינו. אמנם נכון לעכשיו, המסלול מושך בעיקר את השכבה הפחות חזקה, אך כפי שהוסבר בהרחבה, קיימת מגמת צמיחה במספר בתי הספר המקצועיים המותאמים לשכבות החזקות (בעיקר במקצועות היי טק). בנוסף, יותר ויותר צעירים מוכשרים מעדיפים מסלול עוקף אקדמיה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q41 האם לדעתך תואר אקדמי עדיין מצדיק את ההשקעה בזמן ובכסף?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	37%	23%	20%	12%	5%	1%	2%
	ערבים	19%	24%	11%	19%	4%	9%	14%
מגדר	אישה	35%	25%	19%	13%	4%	1%	3%
	גבר	32%	21%	18%	14%	5%	4%	6%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	35%	24%	22%	12%	4%	1%	3%
	מסורתי	39%	22%	18%	13%	5%	2%	2%
	דתי	40%	23%	17%	12%	5%	1%	2%
גיל	16-18	37%	21%	21%	11%	4%	0%	6%
	19-21	34%	28%	17%	13%	4%	1%	3%
	22-25	30%	22%	17%	16%	6%	6%	5%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	38%	22%	19%	10%	5%	1%	5%
	בשירות צבאי	39%	22%	24%	10%	4%	1%	0%
	משוחרר	35%	26%	18%	12%	6%	2%	1%
	לא התגייס	31%	16%	19%	29%	1%	2%	2%
השכלה	לומד לבגרות	38%	20%	20%	9%	6%	–	7%
	ללא ת. בגרות	26%	13%	18%	26%	6%	4%	7%
	בעל ת. בגרות	30%	22%	18%	16%	5%	4%	5%
	לומד / בעל ת. מקצועית	39%	16%	23%	17%	3%	1%	--
	לומד לתואר ראשון	34%	34%	13%	9%	4%	2%	4%
	בעל תואר ראשון	39%	23%	24%	7%	3%	2%	2%
מצב משפחתי	פנוי/ה	33%	21%	19%	13%	5%	3%	6%
	בזוגיות	35%	29%	17%	13%	4%	1%	2%
	נשוי/ה	31%	32%	16%	16%	3%	2%	--
מצב כלכלי	סה"כ טוב	36%	25%	17%	13%	4%	2%	3%
	סביר	29%	21%	21%	15%	4%	5%	5%
	סה"כ רע	27%	14%	16%	16%	7%	3%	17%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	31%	21%	20%	19%	6%	2%	3%
	ארבע יחידות	30%	22%	17%	14%	4%	4%	8%
	חמש יחידות	38%	26%	18%	9%	4%	2%	3%

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q41 ממצאים עיקריים

- שיעור הצעירים שרואים בתואר האקדמי מטרה שמצדיקה את ההשקעה ללא הסתייגויות עומד על 26% בלבד. נוסף על כך, 14% אינם רואים בתואר האקדמי הכרח, ומתייחסים בחיוב למסלולים חלופיים. שיעור זה גבוה במיוחד בקרב צעירים ערבים, עם 19% שבחרו בעמדה זו (לעומת 12% בקרב יהודים).
- הנה כי כן, אם בעבר השגת תואר אקדמי נחשבה לשאיפה האולטימטיבית של הורים וילדים, הרי שכיום ניכרים סימנים לכרסום במיתוס זה.
- שיעורים גבוהים במיוחד המצדיקים את ההשקעה בתואר נמצאו בקרב תלמידי 5 יחידות במתמטיקה (אולי משום שבתחומים שאליהם הם שואפים, האקדמיה עדיין שולטת ומשמשת כשער הכניסה המרכזי) ובקרב סטודנטים או בעלי תואר ראשון, שכבר ביצעו את הבחירה וההשקעה.

האיום הטכנולוגי החדש

טכנולוגית ה־AI כבר מהווה אתגר עצום לאקדמיה בכל כך הרבה היבטים. וזאת רק ההתחלה. אפשר שהיא זו שתנחית את מכת המחץ על המוסד הקשיש והמקרטע מסיבה אחת מהותית: היא תאפשר פיתוח מערכות שמציעות תוכניות לימודים מותאמות אישית לכל תלמיד בהתאם לצרכיו ויכולותיו. זה יעמיד את המודל האקדמי הוותיק המבוסס על מרכיבים אנכרוניסטיים אחידים באור מגוחך. הכוונה בעיקר להרצאה הפרונטלית, לימוד במוסד אחד לתואר אחד (כל "המוצרים" מאותה החנות), בפרקי זמן קבועים לכל המקצועות (שיעור, סמסטר, קורס), לפי "תפריט בופה" של קורסים (בהתאם להיצע באותה שנה), באמצעות חומרי למידה טקסטואליים, ובאמצעות הערכה ומדידה אחידים.

פלטפורמות הלמידה החדשות שיתבססו על הבינה המלאכותית ישפרו את חווית הלמידה ואת האפקטיביות שלה בכמה דרגות. אפשר להניח כי רובן לא יפותחו ויופצו במוסדות האקדמיים (בשל העדר ידע ותקציבים) אלא בשוק הפרטי, שיהפוך בהדרגה לזכיין הגדול ביותר והמגוון ביותר של השכלה מכל הסוגים ולכל הצרכים.

למעשה, אנחנו נמצאים ערב מהפכה בתחום ההשכלה – מהפכה שהן הממסד האקדמי והן הממשלות לא ערוכות לקראתה. כרגע כולם נמצאים במצב של הכחשה והדחקה – עוטפים את עצמם ואת הציבור בחצאי אמיתות ואשליות, בין השאר באמצעות וועדות ודו"חות של אנשי ממסד שתקועים בעולם האתמול. מי שיסמן את הכיוון ויוביל את השינוי יהיו הצעירים, כפי שהם עשו זאת עד היום בתחום התקשורת, הבילוי, התיירות ועוד.

ב־2022, עוד לפני שהבינה המלאכותית הפכה למוצר המוני, פורסם בכתב העת The Atlantic מאמר מאיר עיניים, שבו סיפר המחבר, סטפן מרץ', על סטודנט מניו זילנד שהשתמש בתוכנה הנעזרת בינה מלאכותית לכתיבת חיבור. המרצה "עלה עליו" והוא נענש. אבל הסטודנט חש שנעשה לו עוול. הוא כתב: "אני יודע את החומר, חוויתי את החוויה שאותה תיארתי בחיבור, אני תלמיד טוב, הולך לכל השיעורים וההדרכות ואני קורא את כל המאמרים והספרים שהמרצים מטילים עלינו. למה אני צריך להיענש בגלל שאני לא כותב טוב? זה לא הוגן". לתפישתו, הוא לא רימה. אמנם לפי הוראות האוניברסיטה אסור להיעזר בכתיבת חיבור (essay) ב"מישהו אחר", אבל תוכנות בינה מלאכותית אינן "מישהו אחר", אלא רק תוכנות. הפער בין תפישת הסטודנט לתפישת רשויות האוניברסיטה ממחיש את הפער שהולך להתרחב בעתיד, בכל שהתוכנות החכמות הללו יתפתחו והשימוש בהם יתרחב. למעשה, כל המסורת של כתיבת חיבורים אקדמיים עומדת להיות משובשת (disrupted) מהיסוד (Marche, 6.12.2022).

ChatGPT, שהושק על ידי חברת OpenAI בדצמבר 2022, הדהים את העולם בשל יכולתו לענות על שאלות ולייצר טקסטים ביצירתיות ורהיטות מעוררות השתאות – כולל כתיבת עבודת סמינר על פי כללי הכתיבה המקובלים באקדמיה. האפשרויות הללו מפעילות לחץ אדיר על המוסדות להשכלה גבוהה אשר ממילא נאלצים להתמודד עם הפקפוק בתועלת שבתארים אקדמיים. כשהופיעה הויקיפדיה מוסדות רבים אסרו על סטודנטים להיעזר בכלי החשוב הזה, ללא הצלחה יתרה. את השימוש בבינה המלאכותית הם בוודאות לא יובלו לאסור.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

כבר היום סטודנטים רבים משתמשים ביישומי הבינה המלאכותית בלימודים. בסקר שנערך באחרונה בקרב סטודנטים בארה"ב, דיווחו 74% מתוכם כי ייתכן שישתמשו ביישומי בינה מלאכותית בעתיד, גם אם המוסד האקדמי שבו הם לומדים יאסור על כך (NeJame et al., 25.4.2023).

אבל אולי לא יצטרכו בכלל להטיל איסורים כאלה משום שבעולם שבו אפשר לכתוב עבודות ולפתור מבחנים באמצעות בינה מלאכותית יתכן שכל הכלים הלימודיים הוותיקים יהפכו לבלתי רלוונטיים. באופן פרדוכסלי, אנחנו קרובים ליום שבו מכונות של בינה מלאכותית יבדקו עבודות שנכתבו בבינה מלאכותית (פרויקט מינרווה, יוני 2023).

המחשה לעתיד שבפתח ניתנה לאחרונה כאשר שלושה חוקרים ישראלים בדקו האם אפליקציית ChatGPT מצליחה לעבור את מבחני ההסמכה לרישיון מומחה לרופאים בישראל. לתדהמת החוקרים הסתבר כי: ChatGPT 4.0 כמעט ולא נכשל במבחנים, לעומת אחוזי כישלון של 25% בקרב המתמחים. נציין כי מדובר במבחן שנעשה על כל החומר העיוני של ההתמחות ושזה מבחן שמתכוננים אליו תקופה ארוכה (מקובל ללמוד למבחן במשך שלושה חודשים אינטנסיביים, כאשר בחלק מההתמחויות נהוג אף לקחת חודש חופש לצורך כך).

ממוצע הציונים של הצ'אט ושל המתמחים היה אמנם כמעט זהה, אך הצ'אט היה עקבי והראה ביצועים יציבים, ואלו ציוניהם של המתמחים נעו בין 30 ל־85. עוד נמצא כי במקצועות רפואה פנימית ופסיכיאטריה, הצליח הצ'אט טוב יותר מרוב המתמחים. עם זאת, הצ'אט לא הצליח אף לא פעם אחת לעקוף את המתמחה עם הציון הגבוה ביותר (Katz et al., 12.4.2024). בראיון אמר אחד החוקרים, ד"ר ערן כהן: "המחקר שלנו לא בא להגיד 'הצ'אט ייתר את הרופאים', הוא בא להראות איזושהי נקודת מבט של איפה הטכנולוגיה עומדת. הצלחנו לייצר מראה לאיפה אנחנו עומדים, לא איזושהי הצהרה. תראה איזה הבדל יש בין גרסה 3.5 ל־4, אז מה יהיה עוד שנה מהיום? צריך להתכייל לזה שאנחנו והטכנולוגיה לא באותם לוחות זמנים" (גפן, 16.4.2024).

האם השיטה המסורתית שבה כולם לומדים ביחד מפי מרצה אחד ונבחנים ביחד, תהיה עדיין רלוונטית בשנים הבאות? ספק גדול. ואם לא תהיה רלוונטית, מה יהיה על המוסדות האקדמיים שבנו את קיומם (כולל הכלכלי) על בסיס המודל הזה, שעבד היטב מימי הביניים ועד לא מזמן?

לכאורה, אפשר היה לצפות שהמוסדות להשכלה גבוהה יערכו לקראת המהפכה שבפתח, לפחות ברמה התיאורטית. אבל בפועל, רוב מנהלי המוסדות הללו מדחיקים את משמעותה. הם מאמינים, או יותר נכון משכנעים את עצמם, שחרף "הסכנות" אפשר יהיה להתאים את המודל האקדמי הוותיק לבינה המלאכותית ואפילו להשתמש בה כדי לשדרג אותו (פרויקט מינרווה, יוני 2023).

יש אמנם כבר ניסיונות כאלה (Muscanell and Robert, 14.2.2023), אבל הבינה המלאכותית, בדיוק כמו הלמידה מרחוק, היא בסופו של דבר "סוס טרויאני". כאשר אתה מכניס אותו לתוך הטירה, הוא כובש אותך ובסוף גם מייתר אותך.

סטודנטים במלחמה

עם פתיחת שנת הלימודים האקדמית האחרונה (2023), שירתו במילואים כ־70 אלף סטודנטים וסטודנטיות – רוב הכוח הלוחם בצה"ל, שהם 21% מסך הלומדים במכללות ובאוניברסיטאות (אלמגור, 31.12.2023).

כבר מספר ימים לאחר פרוץ מלחמת חרבות ברזל, הודיעו ראשי האוניברסיטאות על דחיית מועד פתיחת שנת הלימודים האקדמית ומאוחר יותר התקבלה הודעה על דחיה נוספת. המוסדות להשכלה גבוהה גם הודיעו כי יסדירו מערך "תמיכה איכותי לסטודנטים משרתי מילואים ולמי שמטפלים בעורף המשפחתי נוכח גיוס בן/בת הזוג לשירות מילואים, וכן יאפשרו לסטודנטים/ות קבלת נקודות זכות בגין עשייה התנדבותית הנעשית בימים אלה". בהמשך ניתנו הקלות נוספות, למשל לסטודנטים לרפואה. כמו כן כל מוסד יזם הטבות לסטודנטים המשרתים (ובחלק מהמוסדות גם לסטודנטים תושבי העוטף שנפגעו במתקפה ולתושבי הצפון המפונים), כגון מלגות, זיכויים בשכר דירה במעונות, ואפשרות לקבל פטור (או ציון עובר) מקורסים מסוימים (זרד, 14.11.2023).

אבל חרף הסימפטיה והתמיכה, יתכן שבעקבות הנזקים הכלכליים והנפשיים שרבים מהצעירים חוו, מקצתם יחליטו להפסיק את לימודיהם או לדחות אותם לשלב מאוחר יותר (להרחבה בנושא השפעות המלחמה ראו בפרק נפרד בהמשך). הנה כי כן, בסקר של התאחדות הסטודנטים בישראל, שנערך בשנת 2024 עלה כי 7% מהסטודנטים פוטרו מעבודתם

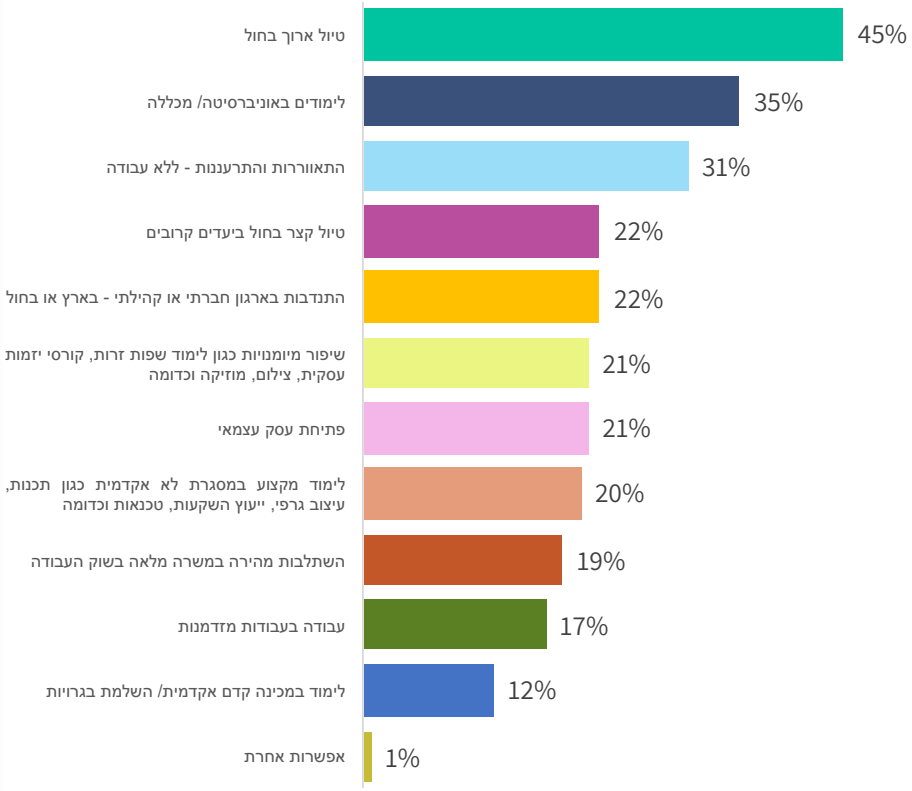
בעקבות המלחמה ו־7% נוספים הוצאו לחל"ת (התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית, 2024). בסקר נוסף של אגודת הסטודנטים נמצא כי 42% מהסטודנטים המגויסים ו־36% מהלא מגוייסים שקלו לפרוש מהלימודים. כמו כן, 50% מהסטודנטים המפונים שקלו לפרוש מהלימודים (טיש וגלמן, יוני 2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q42 להלן רשימה של תוכניות שצעירים בדרך כלל מתכננים להגשים מייד אחרי השחרור מצה"ל/ שירות לאומי/ תיכון (במקרה שאינך משרת/ת). על פי מה שאת/ה שומע/ת מהחברים שלך, נסה/י לשער לאיזה מבין התוכניות הבאות הביקוש יעלה בעקבות השפעות של המלחמה:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	49%	37%	32%	23%	24%	18%	20%	21%	20%	18%	13%	1%
	ערבים	27%	28%	23%	17%	14%	33%	26%	18%	13%	12%	11%	–
מגדר	אישה	48%	38%	31%	21%	25%	21%	20%	19%	18%	19%	12%	1%
	גבר	42%	33%	30%	23%	19%	22%	22%	21%	20%	16%	13%	1%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	57%	36%	33%	24%	25%	18%	20%	19%	22%	18%	12%	1%
	מסורתי	44%	39%	30%	20%	22%	20%	20%	23%	16%	18%	12%	0%
	דתי	36%	34%	37%	29%	24%	16%	18%	23%	22%	20%	16%	2%
גיל	16-18	43%	43%	30%	22%	29%	17%	20%	17%	17%	21%	14%	1%
	19-21	52%	37%	31%	25%	20%	23%	20%	21%	24%	15%	10%	0%
	22-25	41%	28%	31%	20%	18%	24%	22%	23%	15%	16%	12%	0%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	46%	44%	31%	23%	28%	15%	22%	19%	19%	20%	13%	1%
	בשירות צבאי	50%	33%	30%	29%	23%	22%	16%	24%	22%	20%	13%	0%
	משוחרר	54%	32%	36%	22%	22%	19%	20%	23%	19%	16%	13%	1%
	לא התגייס	38%	44%	25%	18%	21%	17%	21%	14%	27%	14%	8%	–
השכלה	לומד לבגרות	43%	47%	32%	23%	25%	16%	23%	18%	20%	22%	16%	1%
	ללא ת. בגרות	48%	19%	29%	26%	30%	28%	23%	9%	23%	15%	3%	–
	בעל ת. בגרות	46%	33%	30%	21%	24%	25%	21%	22%	20%	17%	12%	0%
	לומד / בעל ת. מקצועית	36%	26%	24%	20%	11%	18%	33%	29%	13%	15%	21%	2%
	לומד לתואר ראשון	47%	40%	34%	25%	20%	17%	15%	19%	19%	14%	10%	0%
	בעל תואר ראשון	47%	32%	30%	23%	20%	17%	19%	13%	20%	20%	6%	–
מצב משפחתי	פנוי/ה	44%	37%	32%	24%	22%	22%	20%	19%	21%	17%	11%	1%
	בזוגיות	51%	34%	28%	18%	22%	22%	25%	17%	18%	18%	15%	0%
	נשוי/ה	34%	22%	25%	21%	24%	14%	23%	22%	26%	18%	15%	–
מצב כלכלי	סה"כ טוב	47%	37%	31%	22%	23%	18%	19%	20%	21%	17%	13%	1%
	סביר	41%	35%	29%	22%	21%	27%	24%	15%	19%	16%	11%	–
	סה"כ רע	44%	19%	35%	29%	16%	22%	28%	26%	20%	19%	17%	–
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	43%	39%	29%	23%	22%	21%	21%	18%	21%	19%	11%	–
	ארבע יחידות	43%	31%	31%	18%	19%	24%	21%	22%	17%	18%	14%	0%
	חמש יחידות	50%	38%	32%	26%	26%	18%	21%	22%	18%	14%	11%	1%

עמוד נוכחי 192
מתוך 408

Q42 ממצאים עיקריים

- הטיול הגדול לאחר הצבא הפך לשלב כמעט סטנדרטי במסלול של הצעיר הישראלי היהודי, כאשר 49% מכלל היהודים בוחרים לצאת אליו (57% מהחילונים, 44% מהמסורתיים, 36% מהדתיים, 50% מהמשרתים כיום בצבא, ו־54% מהמשוחררים). למרות שאין בידינו נתונים השוואתיים לשיעור הממוצע בעשור האחרון, ניתן להניח שהשיעור עלה בעקבות הקורונה, המתח הפנימי בחברה הישראלית והמלחמה.
- ממצא בולט נוסף הוא הבחירה בשיעור גבוה יחסית באופציה של "התאוררות והתרעננות – ללא עבודה", שהגיעה למקום השלישי בדירוג. ייתכן שהדבר משקף את החשש הגובר בקרב צעירים בימינו מהתמסדות ואובדן החופש האישי, ולכן רבים מהם דוחים את הכניסה לתעסוקה קבועה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עידן השטחיות

האמנם הדור רדוד?

מחסור בידע אישי יכול לנבוע משתי סיבות עיקריות: היעדר נגישות למקורות מידע, כתוצאה מעוני או מצנזורה חברתית, ובחירה מודעת להימנע מלמידה והשכלה. הסיבה השנייה יכולה להיות מושפעת מגורמים מגוונים, כגון: חוסר זמן פנוי, סדרי עדיפויות שונים, היעדר ידע בסיסי המקשה על הבנת נושאים מורכבים יותר, קשיי למידה ביולוגיים (כמו הפרעות קשב וריכוז), חוסר עניין, חוסר מוטיבציה או רתיעה נפשית המביאה לצנזורה עצמית (לדוגמא, רתיעה מהתמודדות עם אמיתות שמאיימות על תפיסת עולם או אמונה דתית).

קצת מוזר ובוודאי מדאיג שדווקא הדור הנוכחי, שאינו סובל ברובו ממחסור כלכלי, שולט במדיה הדיגיטלית ונהנה מנגישות רחבה למקורות מידע לא מצונזרים – מפגין רמות מדהימות של בורות ושטחיות. תופעה זו עולה שוב ושוב בסקרים שנערכים בארה"ב, שהיתה במשך שנים סמל למחשבה חופשית.

בעידן שבו כל אחד נוטה להיפגע ולהיעלב, קשה לצאת בהכללות כגון "הדור הזה רדוד, שטחי ועצל מחשבה". באופן כללי, אנשים הרואים עצמם כליברלים והומניים נוטים להירתע מהצהרות ביקורתיות מכלילות כגון זו, ובפרט כשמדובר בצעירים. הם נמנעים מכך מתוך רצון שלא לפגוע בזולת (שהרי כל הכללה שלילית פוגעת, ובעיקר ביוצאי הדופן), מחשש להיתפס כווטרנים מתנשאים ומקובעים בדעותיהם, וכן מתוך חשש שביקורת כזו תהפוך להשמצה של ילדיהם ונכדיהם.

מעבר לרתיעה הפסיכולוגית, קיימת כאן גם בעיה מתודולוגית. מושגים כמו שטחיות, רדידות, עצלות מחשבתית וצרות אופקים – קשים להכללה ולמדידה ממספר סיבות:

- אין סטנדרטים או מדדים מוחלטים למדידת עומק אינטלקטואלי, ולכן קשה לקבוע באופן אובייקטיבי מהי חשיבה שטחית.
- מה שנחשב לשטחי או רדוד בקרב קבוצה אחת (מדינה, קבוצה אתנית, דור וכו') עשוי להיתפס כעמוק ומשמעותי בעיני קבוצה אחרת.
- מוסכמות תרבותיות ודעות קדומות משפיעות על מידת ההערכה לידע בתחום מסוים. כך, למשל, בדורות קודמים נהוג היה לקשור בין קריאת ספרים להשכלה ורוחב אופקים, אך כיום, בעידן של הצפת מידע, דווקא היכולת לרפרף עשויה להיחשב ליכולת אינטלקטואלית גבוהה.
- דיון שנראה חשוב ומרתק עבור אנשים מסוימים עשוי להיתפס כחסר טעם ומטופש בעיני אחרים. למשל, אספני איזוטריה עשויים לשוחח במשך שעות על פרטי האוסף שלהם – שיח שיכול להיראות בעיני מי שאינו מתעניין בתחום הזה כילדותי או אף הזוי. יחד עם זאת, לעיתים דווקא דיון "על קוצו של יוד," כמו זה שמתקיים בטקסטים תלמודיים, מחייב רמה גבוהה של בקיאות ויצירתיות.
- מה שנראה בעיני אחד כעצלות מחשבתית עשוי להיראות בעיני אחר כיכולת תגובה מהירה ויעילה או כחלוקת קשב נבונה. חשוב לזכור שאי אפשר, ואולי אף לא רצוי, להשקיע מחשבה מעמיקה בכל נושא ונושא.
- לעיתים, חוכמה בתחום אחד באה על חשבון קלות ראש בתחום אחר. זהו, כנראה, המקור לדימוי הפופולרי של "הפרופסור המפוזר". אנשי אקדמיה נוטים לעיתים להתעמק במחקריהם ובתחומי העניין האינטלקטואליים שלהם עד כדי התנתקות מהמציאות היומיומית – מה שמתפרש כ"מפוזרות". על אותו משקל, צעירים בימינו יכולים להקדיש שעות למשחקי מחשב. זה הופך אותם לזרזיי עין ומחשבה ומשכלל אצלם את הקואורדינציה (שני סמלי סטטוס של אינטליגנציה גבוהה), אבל במקביל מייצר סוג של אטימות סביבתית.

בחזרה לעניין הדורי: סוגיית השטחיות בקרב הצעירים עולה שוב ושוב במאמרים, ספרים, סרטים ובבמות דיון אחרות. השאלה היא: מדוע דווקא תבונה זו? גם אם מניחים שהטענה הזו היא הכללה המבוססת על פערי דורות וקצר תקשורתי, עדיין נותרת השאלה: מדוע לייחס דווקא תבונה כזו לדור הזה? הרי מבחינה עקרונית אפשר היה לייחס לדור הצעיר בעיות או חסרונות אחרים. יש שיטענו שהתיוג הזה נועד לחפות על חוסר יכולתם של המבוגרים להתמודד עם

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 194
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

אוריינות המחשב. המבוגרים צופים בילדיהם ובנכדיהם שולטים במיומנות ובביטחון במדיום הדיגיטלי (כולל מהירות הקלדה מרשימה) ואומרים לעצמם: "הם טובים מאיתנו בתחום הזה, אבל אנחנו טובים יותר בהעמקה וביסודיות". טענה זו אולי הייתה מתקבלת, אלמלא ההכללה הזו הייתה נאמרת גם על ידי מבוגרים המנוסים בעולם הדיגיטלי – ואף על ידי הצעירים עצמם.

במחקרנו על דור ה־Y (אלמוג ואלמוג, 2015) וגם במחקר הנוכחי נפגשנו עם עשרות בעלי תפקידים מתחומי החינוך, הצבא, הבלבלה, העסקים, הייעוץ והטיפול. על אף מגוון הגילים של המרואיינים (כולל צעירים), כמעט כולם "קיטרו" על המאפיין הדורי הזה שמטריד אותם. הם תיארו "ראש קטן" (הרצון לבצע את המינימום הנדרש בלבד), קושי בלקיחת יוזמה ומנהיגות, העדר עצמאות מחשבתית (דרישה להנחיות מדויקות ותלות במקורות חיצוניים) ונטייה לקיצורי דרך (כולל בקשות והפצרות להקלות). הם גם הרבו לציין את תרבות האינסטנט (ציפייה לתוצאות ופתרונות מיידיים), את הקושי של הצעירים להתמיד ואת ההרגל – ויש שיגידו ההתמכרות – לצריכת מידע קצר ושטחי. מעל לכל, הוזכרו היעדר הסקרנות, הסבלנות והתשוקה לחקור בעיות מורכבות ולפשט אותן.

חשוב להדגיש שוב כי מדובר בהכללה רחבה המקפחת לא מעט צעירים – מדענים, אמנים, יזמים, ספורטאים ועוד – שמפגינים תושייה, דבקות במטרה, רוחב אופקים ותשוקה לאמת ולמאמץ.

חשוב גם להדגיש שלכל דור יש את המחוננים והגאונים שלו, ודור ה־Z אינו יוצא דופן בהיבט זה. למעשה, בדור הזה המיעוט הכישרוני כנראה בולט אפילו יותר מאשר בדורות קודמים, משתי סיבות עיקריות: (א) בעולם הגלובלי של תקשורת ההמונים, כישרונות ייחודיים זוכים להכרה ולפרסום ביתר קלות. אם בעבר רוב הגאונים התגלו, מותגו והשפיעו במדינות המובילות בלבד (בעיקר בארה"ב ובאירופה), כיום אנשים גם מאזורי הפריפריה – הן ברמה העולמית והן בתוך כל מדינה – יכולים להתגלות ולזכות בתהילה. (ב) בדור ה־Z ישנה נטייה הולכת וגוברת להתמחות. קיימות כיום קבוצות רבות של "משוגעים לדבר" המכונים באנגלית "Fanatics", "Enthusiasts", "Fan Community" וביפנית – "Otaku". אלו אנשים שמתעמקים בתחום עניין ספציפי באופן אינטנסיבי ולעיתים אף אובססיבי, ולכן מגיעים בו להישגים יוצאי דופן. לעיתים מדובר בתחומים אזוטריים ומטופשים ולעיתים בתחומים בעלי חשיבות ומשמעות רחבה למין האנושי.

למעשה, אפשר לראות את תופעת הרדידות גם מזווית אחרת: לאו דווקא כמאפיין דורי, אלא כמאפיין תקופתי – הלך רוח, קוד ערכי או סגנון חיים שנובעים מ"רוח הזמן" (בגרמנית: Zeitgeist). כאשר נוצרת רוח זמן חדשה, טבעי שהצעירים, הנחשפים אליה מגיל צעיר, יבטאו אותה באופן מובהק יותר מכל שכבת גיל אחרת.

אם כן, מה ברוח הזמן של ימינו מוביל לשטחיות?
האם התכונות שהיו בעבר חיוניות לקידום המחשבה האנושית – כגון סקרנות, חשיבת־חקר, חתירה לשלמות (פרפקציוניזם), חוסן נפשי (הרצון לעבוד קשה ולהתאמץ), עצמאות מחשבתית, התמדה ומסירות – מאותגרות ונשחקות בעידן הנוכחי? להלן נעמוד על כמה תופעות שעשויות לשפוך אור על הנושא המורכב והחמקמק הזה, ולהסביר, לפחות חלקית, מדוע לדעת רבים העידן הנוכחי מצמיח סוג של דקדנס אינטלקטואלי או במילים אחרות: "ימי ביניים" פוסט־מודרניים.

ילדים מוגנים

הגישה של "חינוך מלטף" המאפיינת היום הורים רבים, מבוססת על הנחה שכדי לגדל ילדים מאושרים על ההורים ליצור עבורם סביבה מגוננת, נטולת חוויות מאתגרות שעלולות לערער את ביטחונם העצמי. בהתאם לכך, מורים בבתי הספר שואפים להימנע מלהקשות על תלמידיהם, חוששים להכביד בדרישות ומתרכזים בעיקר בטיפוח תחושות חיוביות בביתה.

כאשר ילדים אינם מאותגרים לפתח חשיבה מקורית ולפתור בעיות מורכבות בעצמם, הם נוטים ללכת בתלם ולבחור בפתרונות המוכרים וה"נוחים" לחברה. הם נמנעים מלאמץ את המחשבה, לקחת סיכונים אינטלקטואלים, לשאול שאלות עומק או להביע דעות שאינן תואמות את הקונצנזוס.

ויש כאן היבט נוסף: בשנים האחרונות מסתמנת מגמה שבה החברה נוטה להתייחס לצעירים בשנות העשרים ואף השלושים לחייהם כאל ילדים. מגמה זו באה לידי ביטוי בתחומים רבים – החל מהשיח הציבורי, דרך מערכות החינוך, ועד לתקשורת ההמונים. כך נוצר אפקט של נבואה המגשימה את עצמה: הציפיות הנמוכות של החברה מעודדות את הצעירים להתנהג בהתאם. כלומר, אם מצופה מהם להיות אינפנטיליים, כך הם יתנהגו.

עמוד נוכחי 195
מתוך 408

חשוב לזכור שתקופת ההתבגרות והבגרות המוקדמת היא קריטית לפיתוח החשיבה, היצירתיות והעצמאות. אבל כאשר החברה מכתיבה מסרים של חוסר מסוגלות ומציבה בפני הצעירים רף נמוך, יש לכך השפעות מרחיקות לכת על דפוסי החשיבה שלהם ועל יכולתם להתמודד עם מצבים מורכבים בחיים.

עצלות בחסות השפע

בעידן הדיגיטלי, כמות המידע הזמינה לאנשים היא בלתי נתפסת. בלחיצת כפתור ניתן להגיע למידע מכל סוג – עובדות, דעות, פרשנויות, נתונים מחקריים, חדשות ואפילו שמועות. אך מה שנראה בתחילה כמקור בלתי נדלה של ידע והזדמנות ללמידה, התגלה כחרב פיפיות המשפיעה באופן שלילי על הרגלי החשיבה של האדם.

כאשר כל כך הרבה מידע נמצא בהישג יד, מתפתחת נטייה לצרוך אותו באופן פאסיבי, ללא העמקה או בחינה ביקורתית. הכול נראה זמין וברור מאליו. וכך, במקום לעודד חשיבה עצמאית, כלי המידע המודרניים מרדדים את תהליכי החשיבה שלנו.

כאשר התשובות זמינות כל כך, נוצרת אשליה של ידע. אנשים עשויים להרגיש שהם "יודעים" משהו רק משום שהם נתקלו בכמה משפטים עליו באינטרנט, ולא מתוך הבנה אמיתית או למידה ממקור ראשון. התופעה הזאת מחלישה את הכמיהה להעמקה, את הסקרנות ואת היצירתיות המחשבתית, שהן הבסיס להתפתחות וללמידה משמעותית.

זאת ועוד, בעידן של הצפת מידע, אנשים מתרגלים להיות כל הזמן בגירוי חיצוני, מה שפוגע ביכולת להקשיב לקול הפנימי. הרצון לחקור את המחשבות הפנימיות, לשאול שאלות פילוסופיות או פשוט להרהר מתעמעם כאשר תשומת הלב מופנית כל הזמן למסכים ולמידע שמגיע מבחוץ.

קצר ושטחי

הצורך של יצרני המידע לתפוס את תשומת הלב של המשתמשים בזמן קצר ככל האפשר הוביל ליצירת תכנים קצרים, קליטים ומסקרנים, אשר מדלגים על מורכבות. כך, צריכת המידע הפכה יותר ויותר למעין "נשנוש" במקום "ארוחה מלאה", כאשר כותרות וסיכומים מהירים מחליפים את הקריאה המעמיקה (מה שזכה לכינוי "אמל"ק" – ראשי תבות של: ארוך מדי לא קראתי).

בנוסף, ריבוי המידע שאליו אנו חשופים יוצר תחושת עומס, שמובילה אותנו לחפש דרכים מהירות וקלות לצרוך את התכנים הרבים. התרגלנו לסנן מידע במהירות, לברור את העיקר ולהתעלם מהטפל, מה שמוביל לדחיית כל מה שנראה "ארוך מדי" או "מסובך מדי" לקריאה. התופעה הזו משותפת לכל הגילאים אך בולטת במיוחד בדור הדיגיטלי שנולד לתוך עולם האינטרנט.

חוסר הרצון להעמיק פוגע לא רק ביכולת להבין סוגיות מורכבות, אלא גם בכושר החשיבה הביקורתי. הקריאה היסודית והאנליזה של מידע דורשות מאיתנו לבחון את העובדות, לשאול שאלות ולנתח את ההיגיון שמאחורי הדברים. תהליך זה הוא הבסיס לפיתוח חשיבה ביקורתית, שהיא חיונית לקבלת החלטות מושכלות ולהבנה רצינית של העולם סביבנו.

יתר על כן, העדפת תכנים תמציתיים עלולה להוביל לפערי ידע. מידע כזה אינו מכסה את כל ההיבטים החשובים של נושא, ולעיתים אף מציג תמונה חלקית או מסולפת. כאשר מסתמכים רק על סיכומים ואמל"קים, עלולים לפספס מידע חיוני ולהישאר עם הבנה שטחית בלבד.

זאת ועוד, התקשורת (ובכלל זה הפורמט של הרשתות החברתיות) מתאימה את עצמה לדרישה לתכנים קצרים ומיידיים, מה שמוביל לעיתים לירידה באיכות התוכן. הרצון להגיש "כותרות קליטות" במקום כתבות עומק מקשה על הציבור לקבל תמונה מלאה של המציאות, ומעודד שיח רדוד שמבוסס על סיסמאות במקום על דיון יסודי שמחפש מורכבות.

התופעה של צריכת מידע באמצעות רפרוף, על השלכותיה האינטלקטואליות והרגשיות, משותפת היום לכלל האוכלוסייה, אבל בולטת במיוחד בקרב צעירים בשל מספר סיבות:

- הפרעת הקשב והריכוז, שבה דנו לעיל, היא גורם חשוב לתופעה הזו. צעירים שמתקשים להתרכז לאורך זמן מתקשים גם בקריאה, צפייה והאזנה ממושכות.
- החיים בעידן המודרני מהירים ודינמיים, והצעירים מרגישים שהם צריכים להסתגל לקצב הזה. השילוב בין דרישות הלימודים, עבודה, תחביבים, וחיים חברתיים יוצר תחושת לחץ

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

תמידית. כתוצאה מכך, הם מחפשים דרכים לחסוך בזמן ולהיות יעילים ככל האפשר, מה שמוביל לצריכת מידע בצורה מהירה ומזפזפת. יתר על כן, בשל שפע המידע וזרימתו הבלתי פוסקת, לצרכנים אין ברירה אלא לרפרף על טקסטים, תמונות וסרטים.

- הנגישות הקלה למידע עצום, מפחיתה את הצורך להתאמץ כדי להשיגו בכוחות עצמך – מאמץ שחשוב להתפתחות האינטלקטואלית. כשם שאמצעי הניידות והתקשורת המודרניים ניוונו לנו את שרירי הרגליים, הדיגיטל מנוון את "שריר המוח".
- הפחד מהחמצה (FOMO – Fear of Missing Out) דוחף צעירים לצרוך כמויות גדולות של מידע במהירות. ההרגל מגיל צעיר להיות מעודכן בכל מה שקורה, ולהגיב בזמן אמת, מעודד צריכת תכנים קצרה ורדודה.
- צעירים בימינו רגילים לשלוט בתכנים שהם צורכים – מה, מתי, ואיך. האפשרות לבחור בין תכנים רבים במהירות מעניקה תחושת שליטה, אך גם מעודדת דילוג מהיר בין נושאים.
- כותרות בולטות, פוסטים קצרים ותכנים ויראליים זוכים לתפוצה רחבה ולתשומת לב רבה בגלל יכולתם לתפוס את העין במהירות – בדומה לפרסומות. מטבעם אלה תכנים יותר שטחיים. בשל הצלחתם הרבה הם מעודדים את יוצרי התוכן להתמקד בגירויים יותר מאשר במהות.
- צעירים רבים חשים בימינו שאין טעם להיות יסודי, כי עד שאתה מקדיש זמן לחקר מעמיק ולבניית טיעונים מורכבים, מגיע מישהו אחר, זריז יותר, וזוכה בתהילה לפניך.
- מערכת החינוך המודרנית מנסה להתאים את עצמה למציאות הדיגיטלית שבה חיים הצעירים. לעיתים, הדבר מתבטא בקיצור החומרים הלימודיים ובשימוש הולך וגובר בסיכומים ובמצגות במקום קריאת טקסטים מלאים. התוצאה היא שהצעירים מתרגלים לקבל מידע מעובד ומסונן, וכך אינם מפתחים את היכולת להעמיק בחומר בעצמם.

בורות מרצון

"בורות מרצון" (Willful Ignorance או Willful Blindness) היא תופעה שבה אדם בוחר במודע להתעלם או לא לדעת מידע מסוים. היא נובעת משתי סיבות:

- אנשים עשויים להימנע ממידע שמאתגר את תפיסת עולמם או את המוסריות שלהם. לדוגמא, צרכן עשוי להימנע מלברר כיצד ייצרו מוצר שהוא רוכש אם הוא חושש לגלות שמדובר בתנאים לא מוסריים או לא חוקיים.
- בורות מרצון יכולה לנבוע מהרצון להגן על אינטרסים אישיים, כלכליים או חברתיים. למשל, מנהל עשוי להימנע מלשאול שאלות נוקבות על פעילות לא תקינה בחברה שהוא מנהל, כדי לשמור על מעמדו או על רווחיו.

אף שהיא עשויה לספק נוחות זמנית או להגן על האדם מפני לחץ נפשי, בורות מרצון עלולה להוביל לתוצאות שליליות, הן ברמה האישית והן ברמה החברתית, שכן היא מעכבת למידה, שינוי, והתפתחות מוסרית. הדוגמא העדכנית והנוראה ביותר היא התפתחות האנטישמיות החדשה בעולם המערבי, שהתגלתה במלוא היקפה וביעורה בשנה האחרונה.

בעקבות מלחמת חרבות ברזל, שטפו מהומות אנטישמיות את הקמפוסים. פרופיל המפגינים משלב בין צעירים מוסלמים שמשכבים לעצמם את הדיסוננס המציק (הידיעה שהם שייכים לתרבות מנוונת ואלימה) באמצעות האשמת הקורבן, לבין "אידיוטים שימושיים" שעבורם ההפגנות הן סוג של אירוע בידורי (event). התוכן (על מה ולמה הם מפגינים) פחות חשוב ולכן אינו מצריך מבחינתם העמקה. הכל נשאר ברמת הסיסמאות הנבובות. זאת ועוד, מכיוון שהתפיסה הרווחת היום היא שהאמת יחסית ושאף אחד אינו צודק ("כל אחד והאמת שלו"), צעירים נוטים לבחור צד פשוט כי כך זה מרגיש להם (או לחברים שלהם) נכון באותו רגע. ומה לגבי האמת והצדק? את הטיעונים לטובת הבחירה שעשו כבר אחרים יספקו להם (כולל שרלטנים ושקרנים).

בדצמבר 2023, בעקבות המהומות בקמפוסים בארה"ב, זימנה חברת הקונגרס הרפובליקנית אליז סטפניק לשימוע את נשיאות האוניברסיטאות המובילות Harvard, MIT ו־Penn. אחת השאלות שהועלו במפגש הטעון הזה היתה: האם קריאות לרצח עם של יהודים מפרות את כללי האוניברסיטה? תשובתה התמוהה והמאוד סמלית של נשיאת פן, ליז מגיל, היתה: "זה תלוי בהקשר". התגובות הסוערות לא אחרו להגיע ואתן גם הגינויים מרחבי העולם, כולל ממוזיאון יד ושם בירושלים. בעקבות האירוע יזם האקונומיסט סקר שבדק את הידע של

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

צעירים אמריקאים על השואה. התוצאות היו מזעזעות. הסתבר כי 20% מבני 18–29 ו־8% מבני 30–44 היו בטוחים שהשואה היא מיתוס. 30% נוספים מכלל הצעירים התלבטו בתשובה (לא החליטו אם השואה היא מיתוס). ואם זה לא הספיק, 28% אחזו בדעה שליהודים יש יותר מדי כוח באמריקה – בהשוואה ל־6% מהמבוגרים מעל גיל 65 (Young opinions, 7.12.2023).

אפשר לייחס לממצאים הללו סיבות מגוונות כולל השפעת המדיה החברתית, שממנה שואבים צעירים בימינו את רוב המידע. רבים מהם מקבלים חדשות מטיקטוק, שבה רווחות תיאוריות קונספירציה (סקר של Pew Research Center מצא כי 16% מבני הנוער בארה"ב משתמשים בטיקטוק כמעט כל הזמן, ורבים מהם נחשפים למידע כוזב ותיאוריות קונספירציה (Vogles and Gelles-Watnick, 24.4.2023).

אבל דומה שהסיבה העיקרית לממצאים המזעזעים הללו היא פשוט בורות מסוג חדש – בורות מרצון של "בעלי השכלה גבוהה". הראיה: הסקר מצא שאין מתאם חזק בין רמת ההשכלה לאמונה שהשואה היא מיתוס. הבורות מתגלה פעם אחר פעם גם בסקרים אחרים. כך למשל, סקר של Institute for Citizens & Scholars מצא כי רק 4% מהצעירים בגילאי 18–24 הצליחו לענות נכונה על כל ארבע השאלות במבחן אזרחות בסיסי (Solomon, 21.9.2023). גם ציוני IQ שעלו במשך עשורים, נמצאים כעת בירידה, אפילו בקרב סטודנטים (Kotkin, 26.2.2024).

זאת ועוד, סקרים שנעשים בשנים האחרונות בארה"ב מגלים נתונים מדהימים ומטרידים מאד על רמת הידע הממוצעת של ילדים. כך למשל, במדידה שהתבצעה ב־2022 על ידי The Nation's Report Card נמצא כי רק 27% מתלמידי כיתה ח' שולטים בקריאה, 20% במתמטיקה, 22% בגיאוגרפיה ו־13% בהיסטוריה של ארצות הברית (NAEP Report Card, 2022). הפתרון של האמריקאים הוא פשוט וקל – להוריד את הסטנדרטים, והם כמובן לא היחידים שנוהגים כך (כולל בישראל).

אגב, באופן מעניין ולא מקרי, מי שמסרב ליישר קו עם מדיניות ההקלות הם בתי ספר השמרניים יותר ובראשם בתי הספר הדתיים־הפרטיים. הם דורשים יותר מתלמידיהם והתוצאות בהתאם. בארה"ב למשל נמצא שהסיכוי של ילדים שלמדו בבתי ספר קתולים לסיים את לימודיהם בקולג' גדול פי שניים בהשוואה לאלה שלמדו בבתי ספר חילונים (Horwitz, 15.3.2022).

לכאורה, ניתן לטעון כי מדובר בכישלון של מערכות החינוך בעולם. אולם הסבר זה אינו מספק, שכן אדם סקרן אמור לשאוף ללקט מידע מעניין ומועיל גם מחוץ לכותלי בית הספר (והיום האפשריות לעשות זאת רבות ומגוונות). על פניו, נראה כי צעירים רבים כיום פשוט איבדו את התשוקה הזו.

עם זאת, התמונה מורכבת יותר ומחייבת זהירות בהכללות:

- בעבר, חלק גדול מהעולם כלל אוכלוסיות אנאלפביתיות שחסרו כל נגישות למקורות מידע. לא רק שהם לא למדו באופן מסודר, הם חיו בבועה כפרית מנותקת מהעולם הרחב. כיום, גם במקומות נידחים ועניים יש לאנשים מכשירים סלולריים והם צופים בטלוויזיה. לפי דו"חות של אונסק"ו, שיעורי האוריינות העולמיים עלו משמעותית בעשורים האחרונים, במיוחד במדינות מתפתחות. לשם המחשה, שיעור האוריינות העולמי בקרב מבוגרים עלה מ־76% בשנת 1990 ל־86% בשנת 2015 (Global Education Monitoring Report Team, 2015; Unesco Institute for Statistics, September 2015).
- רבים מציגים את הירידה בקריאת טקסטים ארוכים – בעיקר ספרים – כסימן לירידת הדורות. אך זו קביעה בעייתית משתי סיבות: הסיבה הראשונה – חלק גדול מהטקסטים הארוכים אכן לא מצדיק את המאמץ. הסיבה השניה – מבחינה כמותית, אנשים היום קוראים יותר מלל מאי פעם, הנצרך במנות קטנות, במגוון נושאים ובפלטפורמות רבות (בעיקר דרך הסלולרי). ייתכן שהצעירים בימינו יודעים מעט על הרבה ולא הרבה על מעט, אך אין זה בהכרח פחות טוב או מעיד על בורות.
- ייתכן שעצם הדיון בבורות מפספס את השינוי ברמת הציפיות. בעבר, הנורמה החברתית הייתה שרק אליטה קטנה ומיוחסת אמורה לרכוש השכלה גבוהה. כיום, הציפייה היא שכולם יהיו משכילים במידה שווה. אולי כאן שורש האכזבה, שכן לא כולם מסוגלים או מעוניינים ללמוד לעומק דברים מורכבים.

כל זה היה נכון, אילולא תופעות הבורות והשטחיות רווחת כיום גם בשכבות המבוססות בחברה. במילים אחרות, נראה כי הנבדים חדורים פחות תשוקה ללמוד, להשכיל ולהעמיק בהשוואה להוריהם וסביהם. האם "האליטה" הוותיקה מאבדת לא רק את ההון הפוליטי

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 198
מתוך 408

המסורתי שלה, אלא גם את ההון התרבותי? האם הקטר שמשך את הרכבת כולה מתחיל להאט, ואולי אף לרדת מהמסילה? זו שאלה שנותרת פתוחה.

יש שיגידו שאין כאן כלל בעיה. הרי החברה האנושית תמיד נזקקה למעטים שיובילו את הרבים, בהתאם לחוק ה־20/80, הידוע גם כ"עקרון פרטו" (עקרון כללי בכלכלה ובניהול, לפיו 80% מהתוצאות נובעות מ־20% מהסיבות; במילים אחרות, אחוז קטן של גורמים אחראי לחלק גדול מהתוצאות). יתר על כן, בעולם ללא "אליטות" ה־20% הללו יגיעו מכל קצוות העולם, ללא פרוטקציוניזם ונפוטיזם – ובכך יתרמו לגיוון ולשיפור המוביליות החברתית. ועם זאת, אפשר לתהות מה יקרה לחברה האנושית כאשר העולם הוא עגול אך המחשבה הופכת לשטוחה.

ללא ביקורת

ביקורת מנומקת, גלויה, שקופה, יצירתית ובלתי מתפשרת הייתה ונשארה בלב המדע, התקשורת, האמנות והמשפט המודרניים. היא המנוע החשוב ביותר לקידמה – ובכלל זה לאבולוציה המוסרית. היא עוזרת לזהות טעויות, לנתח נתונים, להסיק מסקנות וכמובן גם לתקן ולשפר בהתאם.

כל מקום שבו קיימים חוסר שקיפות, הסתרה, השתקה וחשש מהבעת דעה החורגת מהקונצנזוס – נדון להתנוונות.

אבל קרה בתקופתנו דבר מוזר. דווקא בשעה שהמדע והתעשייה מגיעים לפסגות חדשות, דווקא בשעה שהדמוקרטיה מעלה הילוך בכל הנוגע לזכויות אדם ולרגישות לאחר – דווקא אז, מסורת הביקורת הדמוקרטית חוטפת מהלומה אחר מהלומה ומוצאת עצמה מאותגרת מכיוונים שונים. להלן הסיבות:

חוששים לבקר בגלוי. ספרנו "כל שקרי האקדמיה" כולל פרק נרחב שדן בנזקים שגרמה האג'נדה הפרוגרסיבית למוסדות להשכלה גבוהה ברחבי העולם. לפיכך אנו מנועים מלהרחיב כאן בנושא. נציין רק שמחקר שנערך ב־2018 ובדק 51 מכללות שדורגו בראש רשימת המוניטין מצא שהיחס בין מרצים שמרנים למרצים ליברלים עמד על מינימום של 1 ל־8 לטובת הליברלים והגיע במקרים רבים ליחס של 1 ל־70 (Langbert, 24.4.2018).

הנתונים הללו ממחישים את עוצמת המכבש הפרוגרסיבי שמופעל היום על סטודנטים בארה"ב (ולמעשה גם באירופה). לא פלא ששיעורים כה גבוהים מהם בורים לחלוטין בכל מה שמתרחש באמת בעולם המוסלמי האלים ובטוחים שמדינת ישראל היא מדינת אפרטהייד קולוניאלית שצריכה לעבור מהעולם.

בישראל, האג'נדה הפרוגרסיבית אמנם דומיננטית מאד במוסדות להשכלה גבוהה (בעיקר במדעי הרוח, החברה, האמנות והמשפטים), אבל באופן כללי רוב המרצים פחות קיצוניים ופשטניים בהשוואה לקולגות בארה"ב ובאירופה, וההשפעה שלהם על הסטודנטים הרבה פחות משמעותית. זאת בעיקר בשל המציאות היומיומית שאותה חווה כל אחד ואחת מהישראלים בהקשר של הקונפליקט הפלסטיני ובשל גילם המבוגר יותר של הסטודנטים שמגיעים למוסדות להשכלה גבוהה (בדרך כלל אחרי שירות צבאי).

התקינות הפוליטית היא אחד הדגלים המרכזיים שמניף המחנה הפרוגרסיבי. היא נועדה במקור לקדם שפה והתנהגות שמכבדות ומכילות אנשים מכל הרקעים והזהויות. עם זאת, התפישה הזו כה הוקצנה בשנים האחרונות עד שהיא נעשתה הרסנית. היא מגבילה את חופש הביטוי בכך שהיא מטילה סנקציות חברתיות על ביטויים ודעות שאינם תואמים את הנורמות החברתיות "הנאורות". אנשים בכלל וצעירים בפרט נמנעים היום מלהביע את דעתם האמיתית (כולל בהומור ובאירוניה) כדי לחמוק מעימותים, הכפשות, נידוי ופסילה. כך יוצרת התקינות הפוליטית לחץ לאחידות מחשבתית ומדכאת חשיבה יצירתית וביקורתית.

בסקר שנערך בארה"ב ב־2023 נמצא כי כמעט שלושה מתוך חמישה פרופסורים הודו בצנזורה עצמית כדי להימנע מהעלבת קולגות או סטודנטים במוסד שלהם (Lukianoff, 28.11.2023).

תופעת התקינות הפוליטית יצרה גם גל חדש של ציד מכשפות, המוכר בכינויים "שיימינג" (ביוש פומבי) ו"ביטול" ("קנסלינג"). תופעת הביטול (cancelling) מתרחשת כאשר אדם נתפס כבלתי ראוי לחברות או לתמיכה ציבורית בעקבות פעולה, אמירה או דעה שנחשבת פוגענית או בלתי מקובלת. בניגוד לשיימינג, שבו קיימת אפשרות לתקן

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

את המעידה באמצעות התנצלות כנה ושיפור ההתנהגות, תופעת הביטול אינה מותירה מקום לסליחה. מי שחווים ביטול עלולים למצוא את עצמם מנודים לא רק מבחינה חברתית אלא גם מבחינה מקצועית, מה שעלול לפגוע קשות ביכולתם למצוא עבודה, לקבל תמיכה מקצועית ולשמור על פרנסתם.

המדיה החברתית ממלאת תפקיד מרכזי בהחמרת תופעת הביטול. פלטפורמות כמו טוויטר, פייסבוק ואינסטגרם מאפשרות הפצה מהירה ונרחבת של אינפורמציה – ולעיתים גם של דיסאינפורמציה. פרסום אמירה או פעולה בלתי מקובלת מתפשט לא אחת במהירות, וגורם לנזק מיידי.

כך נוצרת אווירת פחד, שבה אנשים מהססים להביע בגלוי דעות שונות או מורכבות מחשש שדבריהם יוצאו מהקשרם ויגרמו לנזק בלתי הפיך.

- **אובדן הביטחון העצמי.** הקושי להודות בטעות ולהיפתח לביקורת חיצונית נובע ממכלול סיבות פסיכולוגיות – בתוכן עודף ביטחון עצמי או חוסר ביטחון עצמי. התלות הגדולה בהורים, ההתבגרות האיטית, החשיפה לסטנדרטים בלתי מציאותיים (יופי, חוכמה וכו'), הלחץ העצום להצליח (בלימודים, בעבודה, בזוגיות וכו'), והחשש הגדול להיכשל – כל אלה מייצרים מגיפה של חוסר ביטחון עצמי – בעיקר בקרב צעירים שממילא נמצאים בשלב שבו הם בונים אותו. הביטחון המעורער מגביר את החשש שמידע סותר יערער עוד יותר את האגו השביר.

ראוי לציין כי חוסר ביטחון עצמי הוא אחד הגורמים למאפיין האגרסיבי בתגובותיהם של רבים מהגולשים הצעירים ברשת. כתיבת טוקבקים מכפישים באופן אנונימי – ללא לקיחת אחריות – מעניקה לרבים מהם תחושה מדומה של כוח ושליטה, המשמשת כאמצעי לפריקת תסכולים.

דוגמא בולטת במיוחד לתופעה זו מתרחשת במגרשי הכדורגל. אלימות האוהדים אינה תופעה חדשה ואינה ייחודית לדור הנוכחי, אך יש לה שלושה מאפיינים ייחודיים לתקופתנו:

- ההיקפים והתדירות גבוהים במיוחד, כולל אלימות קשה בין אוהדים יריבים.
- המשתתפים אינם משתייכים בהכרח לשכבות החלשות, ולכן אין כאן בהכרח ביטוי של זעם ותסכול חברתי.
- ההתנהגות הזו אינה מתפרצת ברגע של זעם באצטדיונים מרופטים, אלא דווקא באצטדיונים מודרניים ונוחים. למעשה, האוהדים מגיעים מצוידים מראש ב"פירוטכניקה", מתוך כוונה להדליק את האירוע כמעין "דאחקה" קולקטיבית.

הצעירים של היום הם דור של בליינים מיומנים, וכאשר הם נכנסים לתחום בילוי כלשהו, הם נוטים להפוך אותו להרבה יותר מלוטש, קהילתי וכיפי ממה שהיה נהוג בעבר. המוני צעירים מגיעים לאצטדיונים לא רק כדי לצפות במשחק ולהתמלא בציפייה ובמתח, אלא בעיקר כדי לחגוג מסיבה המונית ביציע. ההשתתפות בתרועות ובקריאות עם אוהדי הקבוצה שמסביבם מחזקת את האגו, ומעניקה להם תחושה של "אני חלק מקבוצה עוצמתית" (קהל פעיל תמיד זוכה לשבחים מהשדרנים). בנוסף, הם מרגישים כי "השתתפתי באירוע היסטורי" – בייחוד כאשר הקבוצה האהודה פופולרית ומצליחה במיוחד. עבורם, החגיגה וההשתתפות תורמות לתחושה שהם היו חלק מהניצחון.

אך אם המסיבה והניצחון כה חשובים, מדוע כמעט לכל קבוצה (ובמיוחד בישראל) יש גרעין גדול של אוהדים חסרי רסן, שמפוצצים והורסים פעם אחר פעם את האירוע? מדוע הם משליכים חזיזים ורימוני עשן, מתפרצים למגרש, ונקלעים לקטטות עם אוהדי הקבוצה היריבה והמשטרה? ומדוע, למרות הענישה החוזרת (משחקים ללא קהל, הפחתת נקודות וכו'), שמסבה נזק לקבוצתם ופוגעת בסיכויי הצלחתה, הם אינם לומדים את הלקח? (כהן, 26.5.2022).

התנהגות זו מתרחשת בכל הנראה בשל ילדותיות ואווילות של צעירים המחפשים תשומת לב בכל מחיר – תשומת לב שתרפד להם את הביטחון העצמי השביר. חשוב להדגיש: רוב האוהדים באצטדיון אינם כאלה, אך המיעוט האלים והבלתי מרוסן אינו קטן, והוא משקף תופעה חברתית רחבה.

- **האלגוריתם של הרשתות החברתיות.** אנשים מאז ומתמיד נטו לבסס את זהותם וגאוותם דרך התחברות לדומים להם, אך הרשתות החברתיות הפכו את התהליך הזה לנגיש וקל הרבה יותר. בלחיצת מקלדת, מיליוני אנשים יכולים להתאגד סביב תחביבים,

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

רעיונות ותפיסות עולם משותפות. חברי הקבוצות יכולים לאשש, להדהד ולהעצים את המכנה המשותף ביניהם, וכך לחזק עוד יותר את תחושת השייכות והזהות הקולקטיבית.

המודל הכלכלי של הרשתות החברתיות מבוסס על הכנסות מפרסומות. לכן, האלגוריתמים מתוכנן להגדיל את זמן השהייה והמעורבות של המשתמשים בפלטפורמה כך שייחשפו יותר לפרסומות – מה שיגדיל את הרווח. זה נעשה בשתי דרכים:

- **חשיפה מוגברת לתכנים תואמים.** האלגוריתם אוסף נתונים מהפעולות שהמשתמש/ת מבצע בפלטפורמה – כגון לייקים, תגובות, שיתופים ומעקב אחר משתמשים אחרים. על סמך פעולות אלו, האלגוריתם מזהה את הנושאים והדעות שמעניינים את המשתמש/ת, ומציע לו תכנים דומים המותאמים להעדפותיו/ה (פרסונליזציה). כתוצאה מכך, נוצר מצב של "בועת פילטר", שבה המשתמשים נחשפים בעיקר לתכנים המאשרים את דעותיהם הקיימות, וממעטים להיתקל בדעות מנוגדות שיכולות לאתגר את השקפת עולמם.
- **צמצום החשיפה לדעות מנוגדות.** האלגוריתם מעדיף להציג תכנים שמתאימים לנטיות האישיות של המשתמשים, מתוך הנחה שחשיפה לדעות מנוגדות עלולה לעורר חוסר נוחות או לעודד את המשתמשים לנטוש את הפלטפורמה. לכן, הוא נוטה לשמר את המשתמשים באזור הנוחות שלהם, ולהציע להם תכנים שתואמים את דעותיהם הקיימות במקום לעודד חשיפה לגיוון מחשבתי.

- **יש כאלה שאסור לבקר אותם.** לכרסום שחל באתוס הביקורת יש סיבה נוספת, הנובעת משיקולים אידיאולוגיים ופוליטיים. האתוס השוויוני הדמוקרטי הוותיק, לצד רגשי האשמה החדשים על העוול ההיסטורי שנגרם לקבוצות חלשות או מוחלשות על ידי קבוצות הגמוניות ופריבילגיות, הובילו את מדינות המערב להתמקדות בהשקעה בחלשים (זאת בניגוד לגישה הרווחת במדינות אסיה, המתמקדת בטיפוח החזקים והמצטיינים).

גישה זו מבטאת רגישות מוגברת לצדק ויושר, משקפת הומניות וחמלה, ותורמת לאינטגרציה החברתית. עם זאת, כאשר היא מוקצנת, היא מובילה להעדפה מלאכותית של אנשים פחות מוכשרים ומעודדת סלחנות יתר כלפי אלו שאינם ראויים להערכה – בין אם משום שלא השקיעו מאמץ מספיק, ובין אם משום שלא למדו מטעויותיהם ולא ניסו להשתפר.

בצורתה הקיצונית, גישה זו גם נמנעת מהטלת אחריות ואשמה על אדם או קבוצה, בעיקר כשמדובר בפרטים או בקבוצות הממוקמות בשוליים החברתיים (מדינות, קבוצות אתניות וכו'). היא אף מונעת הבחנה אובייקטיבית בין הטובים לפחות טובים, ובין אלו הראויים לכבוד והוקרה לבין אלו הראויים לגינוי והוקעה. באופן כללי, קיימת היום נטייה להימנע מייחוס חוסר כישרון או אחריות אישית לאדם שלא הצליח, ולהגדירו במקום זאת כבעל לקות למידה או כ"מקופח" ו"מאותגר" (Peterson, 8.11.2016).

עיגול פינות

על פניו נראה כי בעידן הנוכחי, הציפיה לשלמות (הקפדה על הפרטים הקטנים) נחשבת במיושנת ואף מזיקה. לתופעה הזו מספר גורמים אפשריים:

- בעידן המדיה החברתית, אנשים מורגלים להשיב מהר בזמן אמת. דפוס כזה לא מאפשר בדיקה או הגהה. כך משתרש ההרגל למסר מרושל, הן בתוכן והן בצורה. למעלה מזה, אפליקציות רבות מאפשרות תיקון טעויות אוטומטי ובכך מרגילות את המשתמשים בהן לא להתאמץ ואפילו לחפף.
- החשש של ההורים והמורים להעמיס על הצעירים מטלות קשות מדי מהווה סיבה נוספת לדחיקת אתוס הפרפקציוניזם. חשש זה נובע מהרצון לגונן עליהם ולהימנע מגרימת נזק נפשי (כגון ערעור הביטחון העצמי) באמצעות דרישות תובעניות מדי.

בהקשר זה, ראוי להזכיר את הביטוי היהודי המכונן: "אין תורה נקנית אלא בייסורים" (תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף ה', עמוד א'). הוא משקף את הרעיון שלימוד מעמיק ומשמעותי כרוך בקשיים ובמאמץ, וכי הבנה אמיתית אינה מושגת ללא התמודדות עם אתגרים.

באותו האופן, כאשר הסביבה מסירה מדרכם של הצעירים כל מכשול ומונעת מהם להתמודד עם קשיים, היא מונעת מהם את ההזדמנות לצמוח ולהתפתח מבחינה אינטלקטואלית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 201
מתוך 408

בעשורים האחרונים השתלטה על החברה המערבית גישה פדגוגית הגורסת שיש להימנע בכל האפשר מתיקון ילדים – במיוחד באופן פומבי. זאת מתוך החשש שמא ייחנקו בהם דחפי היצירה ואהבת הלימוד הטבעיים. גישה זו, המכונה "הגישה החיובית" או "פדגוגיה חיובית" שאבה את השראתה מהפסיכולוגיזם המודרני השולט בתרבות המערבית. הורים ומורים מונחים לתמוך, לעודד (באמצעות חיזוק חיובי) ולהימנע בכל האפשר מהעברת ביקורת.

הד לתפיסה זו ניתן למצוא באיבה הציבורית כלפי שופטים קפדניים בתוכניות הריאליטי. כאשר שופט מקצועי מותח ביקורת נוקבת, גם אם מנומקת, הוא נתפס לעיתים קרובות כאכזרי, פוגעני וחסר התחשבות. הדוגמא המובהקת ביותר היא סיימון קאוול, מהדמויות המזוהות ביותר עם תוכניות לגילוי כישרונות כמו "Britain's Got Talent" ו-"The X Factor". קאוול מציב רף גבוה למתמודדים ומצפה מהם להפגין יכולות מרשימות ומקצועיות. כשהם אינם עומדים בסטנדרטים הללו, הביקורת שלו עשויה להיות נוקבת וחדה. בניגוד לקוד התקינות הפוליטית, קאוול מבטא את דעתו בישירות, ללא ריכוך, ולכן נתפס בציבור הרחב, ובעיקר בקרב צעירים, כשופט קשוח וקפדן מדי. לעומתו, עמיתיו בתוכניות אלו מרבים לשבח את המתחרים בסופרלטיבים מוגזמים, דבר שמוזיל את הליך הביקורת.

בישראל, "השופט הרע" – כלומר זה שאינו מרעיף על המועמדים מבול של מחמאות בתוכניות הריאליטי המוזיקליות בישראל, כמו "כוכב נולד" ו"הכוכב הבא", הוא, למשל, אסף אמדורסקי.

התפיסה של "אם אין לך משהו טוב לומר, מוטב שלא תאמר כלום" הפכה כה רווחת, עד שהורים ומורים נוטים היום להלל ולשבח את ילדיהם על כל הישג ומאמץ ("אלוף"/ "אלופה"), גם אם מדובר במשהו קטן וטריוויאלי. זאת מתוך אמונה שהדבר יחזק בהם את תחושת המסוגלות ויבנה את ביטחונם העצמי. לעומת זאת, כאשר ההורים נתקלים בשגיאות גסות, עצלות או רשלנות (בחשיבה או בלמידה), רבים מהם נוטים להימנע מביקורת ולעיתים אף לבטל אותה לחלוטין.

התוצאה היא "אינפלציה של מחמאות" המשפיעה לרעה על האפקטיביות של המשוב ומונעת ממנו לשמש כבלי לבניית עמוד שדרה נפשי ואינטלקטואלי. כך, גם מחניקים את התשוקה הטבעית של הצעיר/ה לרצות אחרים ולהתאמץ כדי להשתפר.

זוהי אחת הסיבות לכך שצעירים רבים מופתעים ומתאכזבים כשהם נתקלים לראשונה, בלימודים הגבוהים, במבחנים ועבודות הנבדקים באופן ענייני. גישת המשוב המדעית, המציעה ביקורת בונה ומחמירה ("פרקליטו של השטן") קשה להם אף יותר. רבים מזדעזעים מהביקורת, נעלבים ואף נתקפים בפאניקה, ביוון שאינם יודעים כיצד להתמודד עם הסיטואציה החדשה המכבידה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 202
מתוך 408

מגפת הקיטש

אף על פי שטעם בעיצוב הוא עניין אישי וסובייקטיבי, ומה שעשוי להיראות חקייני וולגרי לאדם אחד יכול להתפרש כיפה ומהנה לאחר, ישנם כמה מאפיינים המזוהים עם קיטש באופן רחב:

- שימוש מופרז בפריטים מבריקים, מנצנצים ומוארים מדי.
- שימוש רב בצבעים חזקים, צבעוניים שלעיתים קרובות אינם משתלבים זה בזה.
- הצבת מספר רב של פריטים באותו חלל, ללא קשר עיצובי ברור ביניהם.
- חיבה לפריטים זולים שנועדו להיראות יוקרתיים אך נעדרים איכות אמיתית.
- פריטים שמדגישים רגשות בצורה מוגזמת, כמו תמונות רומנטיות יתר על המידה או פסלונים המייצגים אהבה ונאמנות.
- עיצובים הכוללים סמלים פשוטים או ברורים מדי, כמו לבבות או פרחים גדולים.
- אלמנטים שמבוססים על טרנדים חולפים וללא ערך קלאסי או על־זמני.
- עיצוב "מתאמץ מדי", וולגרי וחסר עידונים.

דווקא כאשר האמנות נמצאת בשיא פריחתה וגיוונה, דווקא כשכלי היצירה נעשו מתוחכמים ונגישים לכל – הטעם הגלובלי בכלל ושל הצעירים בפרט (כולל צעירים ממשפחות מבוססות ומשכילות) נעשה זול ופשטני (בהכללה רחבה כמובן). להלן דוגמאות המשקפות את התופעה זו:

- **תכניות ריאליטי.** הפופולריות של תכניות הריאליטי נובעת משילוב גורמים: (א) הן מציגות אנשים אמיתיים במצבים יומיומיים או יוצאי דופן, מה שמאפשר לצופים להזדהות עם המשתתפים ולחוות עימם את ההצלחות והכישלונות. התחושה של צפייה בסיפור חיים אמיתי, גם אם הוא מתוסרט חלקית, יוצרת חיבור רגשי עמוק. (ב) הפורמטים של תכניות ריאליטי נבנים כך שיצרו מתח ודרמה מתמשכת. התחרותיות, המתחים והקונפליקטים הפנימיים יוצרים עניין רב ומחזיקים את הצופים במתח. (ג) תכניות ריאליטי רבות מאפשרות לצופים להשתתף ולהשפיע על התוצאות, למשל על ידי הצבעה למתמודדים המועדפים עליהם. תחושת המעורבות וההשפעה מגבירה את העניין והנאמנות של הצופים לתוכנית. (ד) הריאליטי מציע מגוון רחב של נושאים, החל מבישול, ריקוד ושירה ועד הישרדות ואהבה – מה שמאפשר לכל אחד ואחת למצוא תוכנית שמתאימה לתחומי העניין שלו/ה. הנגישות והפשטות של הפורמטים האלו הופכים אותם לאטרקטיביים לקהל רחב ומגוון. (ה) בני אדם מטבעם סקרנים לגבי חייהם של אחרים. תכניות ריאליטי מספקות את דחף המציצנות לחיים של אנשים שונים, לעיתים יוצאי דופן או לא שגרתיים, ומספקות לצופים סיפוק לסקרנותם.

  לא ניתן להתעלם מהמרכיב הפסיכולוגי והאנתרופולוגי של התכניות הללו (הצצה אותנטית לאנשים שבעבר הודרו מהמסך וכך גם התרבויות שהם מייצגים). גם לא מחשיבותן הרבה לקידום ערך הרב־תרבותיות, להדגשת הגיוון של החברה האנושית, ולהעלאת מתחים פנימיים החבויים בה אל פני השטח.

  עם זאת, תכניות אלה נוטות להציג את המשתתפים בצורה חד־ממדית, לרוב תוך הגזמה בתכונות אופי, מראה חיצוני או סיפורים אישיים במטרה לעורר הזדהות, זלזול או איבה. הרגשות בהן מוצגים באופן מופרז ומלאכותי, הדיאלוגים רדודים, והתסריטים צפויים ומתוכננים לייצר דרמה רגשית מיידית. תכניות הריאליטי מתמקדות בעיקר במצבי עימות, רומנטיקה או הצלחה בלתי צפויה, ומשתמשות במוסיקה דרמטית, עריכה מהירה ואפקטים שמעצימים את הדרמה על חשבון הבנה מעמיקה של המציאות מחוץ לבועה המבוימת. בסופו של דבר, מדובר ב"ג'אנק פוד" תקשורתי שמושך מיליונים אל תכנים שטחיים ומיידיים (Mast, 2016).

- **קיטש מוזיקלי.** בעידן הנוכחי, רוב הלהיטים שמובילים את המצעדים העולמיים נראים כמו יצירות אינסטנט קליטות, המיוצרות על סרט נע. פזמונים אלה מתאפיינים בקלישאות מוזיקליות הנדמות כמו פלגיאט אחד מתמשך, ובמלים פשטניות השאובות מעולמם הצר של בני הנוער. הם נועדו לפנות לקהל הרחב ביותר ולהתאים לטעם הפופולרי השולט. המגמה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 203
מתוך 408

הזו נובעת בעיקר מהמודל הכלכלי המניע את תעשיית המוזיקה הפופולרית: חברות ההפקה הגדולות מחפשות להיטים בטוחים שיניבו רווחים מהירים. יצירת מוזיקה לפי שבלונה מוכרת וברורה מקלה על היכולת לחזות הצלחה מסחרית. לחנים קליטים ומילים פשוטות מבטיחים שהפזמונים יהיו נגישים לכולם, יושמעו תכופות ברדיו ויצברו השמעות בשירותי הסטרימינג. אבל במובן צריכים שניים לטנגו. הפסבדו יצירות אמנות הללו מתקבלות בהתלהבות על ידי צעירים וצעירות בגלל אופיים הילדותי והשכלתם המוזיקלית המוגבלת, שכן רבים מהם אינם מזהים את הדפוסים החוזרים ואת המבנים השבלוניים של הפזמונים.

לחנים קליטים ומילים פשוטות מקלים על יצירת תוכן ויראלי שמתפשט במהירות בפלטפורמות פופולריות כמו יוטיוב, טיקטוק ואינסטגרם. האלגוריתם של שירותי הסטרימינג מבוסס על המלצות שמתאימות לטעם הקהל, מה שמגביר את החשיפה לג'נק מיוזיק.

- **קיטש דקורטיבי.** חלק ניכר מהמוצרים שמציפים כיום את מדפי החנויות עשוי מחומרים זולים ובעלי חיי מדף קצרים, כאשר רבים מהם הם חיקויים גסים המציעים זוהר מזויף וגודש חסר עידונים. תופעה זו בולטת במיוחד בתחומים כמו עיצוב הבית (ריהוט, תאורה, פריטים דקורטיביים), בידור וספורט (נעליים, ביגוד), וגם בעולם האופנה.

הדוגמא המוחשית ביותר הם הקעקועים – טרנד עולמי סוחף שהפך למעין תו תקן חזותי בכלל ושל צעירים בפרט. רוב הדימויים נבחרים במכון הקעקועים מתוך תפריט שבלוני. בדרך כלל מדובר בקלישאות חזותיות שטחיות עם מעט מאד (אם בכלל) ערך אמנותי. למשל, דרקונים, דולפינים, לבבות, עוגנים, ורדים, נוצות, קליגרפיה סינית, אמרות שחוקות ודמויות מעולם הילדות והפופ. הם לא נועדו להעביר מסר עמוק או לבטא רעיון נשגב, אלא בעיקר לקשט את הגוף (לרוב בעומס יתר ויזואלי), להחצין סקסואליות, להביע רגשות (לרוב באופן גמלוני) לאדם אהוב, להנציח אנשים ורגעים ולסמן השתייכות קבוצתית.

מדוע הפך הקיטש הפשטני לכל כך פופולרי בימינו, אפילו בקרב שכבות מבוססות ומשכילות? ניתן להציע מספר סיבות:

- בעבר, אמנות עממית הייתה אותנטית ונוצרה על ידי בעלי מלאכה מיומנים, שביטאו את רוח המקום והקהילה. כיום הכל מתווך באופן מסחרי ולכן הופך לשבלונה חסרת נשמה.
- תמיד היו אנשים חסרי טעם, אך בחברת ההמונים של היום, הנראות שלהם גדלה משמעותית, ולעיתים היא משתלטת ומעלימה את ביטויי הטעם המשובח.
- עולם הדיגיטל פונה ליצרים הילדותיים שבנו, ומעצים תכונות שבעבר הודחקו או קיבלו פחות תשומת לב. יתר על כן, כיום יש לגיטימציה חברתית ואף עידוד לביטוי הילד הפנימי שבנו, והדבר ממונף לתחומים רבים.
- דור ה־Y ודור ה־Z מתבגרים ומבשילים יותר לאט ולכן גם צורכים מוצרים ילדותיים שבעבר לא נצרכו על ידי אנשים בגילם.
- בבלכלה הגלובלית הנובורישים מהווים את כוח הקניה הגדול ביותר. לכן היצרנים מכוונים את רוב המוצרים לטעמם. התחרות על כיסם נעשתה כה חריפה, שגם תחומים שבעבר כיוונו לרף הגבוה יותר של האיכות והמורכבות (למשל תיאטרון) מתאימים את עצמם למכנה המשותף. חשוב להדגיש: כאשר קוֹל הָמוֹן הופך לקוֹל שַׁדַּי העולם נעשה אמנם דמוקרטי יותר. שכבות רחבות שבעבר האליטה ביטלה וזלזלה בטעמם הלא מתוחכם (לעיתים גם בשל דעות קדומות) מקבלות היום מענה מסחרי צודק. אבל יש לזה גם מחיר חברתי: כשכולם מתכנסים לתוך הממוצע, האיכות מאבדת גובה וכולנו הופכים לצרכנים של מזון מהיר מכל הסוגים והמינים. זאת ועוד, כאשר יוצרי ה"אמנות הגבוהה" מאבדים קהל ולכן גם את מטה לחמם – המוטיבציה ליצור תכני עומק פוחתת.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
הישגים ובישלונות
ליבה ותשתית ידע
האם התואר האקדמי מצדיק את ההשקעה?
עידן השטחיות
מגפת הקיטש
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 204
מתוך 408

תמר אלמוג
עוז אלמוג

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי
205
מתוך
408

זוגיות הורים וחברים

ההורים כחברים

חינוך ללא סמכות

בתרבויות רבות, כולל בישראל, ערכי המשפחה וההורות הם מרכזיים. ההורים רואים עצמם חלק בלתי נפרד מחיי ילדיהם ומרגישים מחויבות לתמוך בהם בכל תחום. ערכים אלה מובילים למעורבות אינטנסיבית מצד ההורים, מתוך רצון לסייע ולהבטיח את רווחת ילדיהם. עם זאת, בקרב הורי דור ה־Y ודור ה־Z, ההורות הפכה פחות היררכית וסמכותנית ויותר חברית.

הורים רבים נוטים לראות את ילדיהם כשותפים לחיים – ולעיתים קרובות ממש כחברים – ולא כבפופים להם. הם מדגישים את החשיבות של תקשורת פתוחה, שוויון והבנה הדדית, ומתמקדים ביצירת קשרים קרובים ואינטימיים עם ילדיהם. גישה זו שמה דגש על שיתוף פעולה וקבלת החלטות משותפת, במקום על סמכות חד־צדדית.

לאור זאת, אין זה מפתיע כי בסקר שערכה רשות הצעירים בישראל בשלהי 2019 נמצא כי 72.9% מבני 20–34 מרוצים מאוד מהקשר עם משפחתם, שיעור גבוה במיוחד ביחס לכלל האוכלוסייה הבוגרת (המשרד לשוויון חברתי – רשות הצעירים, אוקטובר 2019).

מדוע ההורות כה התרכבה בתקופתנו? להלן כמה סיבות:

- תרבות האינדיבידואליזם המודרנית מדגישה את זכויות הפרט ואת החופש האישי, מה שמפחית את סמכות ההורים.
- בעבר, החינוך האוטוריטרי היה הנורמה, וההורים היו בעלי הסמכות הבלעדית. כיום, ברוח הזמן, הורים רבים מאמצים גישה דמוקרטית – פתוחה ושוויונית יותר, המאפשרת לילדים להשתתף בתהליכי קבלת ההחלטות.
- בעידן הדיגיטלי, לילדים יש גישה עצמאית למידע ולרשתות חברתיות, מה שמעניק להם יותר עצמאות ופחות תלות בהכוונה הורית.
- משפחות חד־הוריות, שמספרן הולך וגדל, מתמודדות עם אתגרים כלכליים וחברתיים רבים, המקשים על שמירת הסמכות ההורית המסורתית.
- יותר הורים עובדים במשרות מלאות, מה שמשאיר פחות זמן להקדיש לילדים ולהכוונתם.
- החברה הישראלית מעריכה הצלחה אקדמית וכלכלית, ולכן הורים רבים מסייעים לילדיהם בכל דרך אפשרית כדי להבטיח את הצלחתם. בין אם באמצעות עזרה לימודית או ניהול עניינים יומיומיים.
- החינוך הסמכותי נתפס באופן מסורתי כתפקידו של האב במשפחה. אבל עליית מודל הגבר החדש הביא לשינוי במודלים מגדריים שהשפיע באופן עמוק בעיקר על הגברים מדור ה־X ומדור ה־Y. הוא נותן אותותיו גם בסגנון הורות מרוכך ("נשי") יותר – שמדגיש תקשורת פתוחה ושוויונית, שיתוף רגשות והבנה הדדית.
- השיח הפסיכולוגי הטמיע בציבור המערבי את החשיבות העצומה שיש להתנהגות ההורים כלפי ילדיהם בכל הנוגע לעיצוב אישיותם, ביטחונם העצמי ויכולותיהם – לטוב ולרע. הדבר מטיל אחריות כבדה על ההורים ומביא לזהירות גדולה יותר מצדם בכל הנוגע לדפוסי החינוך.
- השירות הצבאי, אשר מהווה חוויה מכוננת בחיי הצעירים בישראל, מקדם מצד אחד עצמאות ואחריות, אך מצד שני מחזק את הקשר עם ההורים. הצבא מציב אתגרים רבים, והורים רבים מרגישים צורך להישאר זמינים לתמיכה וסיוע במהלך השירות וגם לאחריו.

הורות ללא סמכות, המכונה לעיתים גם הורות מתירנית או סלחנית, באה לידי ביטוי במגוון דרכים בחיי היומיום:

- **גבולות מעורפלים.** רבים נמנעים מהפעלת ביקורת על ילדים, מתוך חשש לגרום להם נזק בלתי הפיך. אבל לעיתים נדמה שהחשש הזה הזיז את מחוג הסמכות רחוק מדי, והוביל לכך שהורים רבים נמנעים כמעט לחלוטין מהטלת משמעת או עונשים. הם מעדיפים בעיקר לחבק או פשוט להישאר אדישים. זה גם נוח יותר, כיוון שאינו דורש מההורה התלבטויות, שיקול דעת או מחיר רגשי משמעותי.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 206
מתוך 408

- **הענקת חופש בקבלת החלטות.** ההורים מעניקים לילדיהם חופש מלא לבחור את עיסוקיהם, מזונם ("מה בא לך לאכול היום?"), שעות השינה שלהם ועוד.
- **הימנעות מעימותים.** הורים שאינם מציבים גבולות ברורים נוטים להימנע מהתמודדות עם התנהגות בלתי הולמת, מתוך רצון לשמור על מערכת יחסים נעימה ונטולת קונפליקטים.
- **חוסר עקביות.** הורים ללא סמכות נוטים לחוסר עקביות בגישתם. יום אחד הם עשויים לאכוף כלל מסוים, ויום אחר לא. הדבר יוצר בלבול אצל הילדים ותחושת אי ודאות בנוגע למה מותר ומה אסור.

ההשלכות של החינוך הלא סמכותי

לקשר ההורי החברי יתרונות רבים, בכל הנוגע לתמיכה בילדים:

- קשרים חבריים מובילים לתקשורת פתוחה וקרובה יותר בין הורים לילדים, המאפשרת שיתוף רגשות, קשיים והצלחות וכמובן מספקים תמיכה רגשית והכוונה.
- ההורים שמעניקים לילדיהם עצות מניסיונם האישי ומציעים פתרונות לבעיות ולשאלות המטרידות אותם, תורמים להתפתחותם האינטלקטואלית והרגשית. שיחה פתוחה עם ההורים יכולה גם למנוע סיכונים הקשורים למשל להתנהגות מינית או להתמכרויות.
- הקשר החם בין ההורה לילדיו יוצר אקלים של כבוד הדדי, רגישות וסובלנות – מה שמעצים את הערכים הללו בקרב הילדים.
- קשרים חיוביים עם ההורים עוזרים לילדים לפתח כישורים חברתיים ורגשיים שמאפשרים להם להתמודד עם אתגרים חברתיים בצורה בריאה ומאוזנת.
- מעורבות הורים בחיי היומיום ובתהליכים הבית ספריים של ילדיהם יכולה לעודד את הילדים לשתף פעולה ולהשתפר בלימודים (קפלן־תורן, 28.6.2010).

אבל כאשר האיזון בין הסמכות לחברות מתערער הוא גובה מחירים לא פשוטים מהילדים וההורים, לטווח הקצר ובעיקר הארוך:

- גבולות ברורים מסייעים לילדים להבין מה מצופה מהם ומה מקובל בחברה. הם גם חשובים לבניית הביטחון של הילד/ה. קשר חברי מדי עלול להוביל לטשטוש גבולות בין תפקיד ההורה לתפקיד החבר – מה שעלול לבלבל את הילד/ה ולהוביל לבעיות משמעת.
- ילדים שלא מתמודדים עם גבולות עלולים להתקשות להתמודד עם תסכולים ומצבי לחץ ולכן גם להתקשות בפיתוח משמעת עצמית. זה עלול להוביל להתנהגויות אנטי־חברתיות והפרעות רגשיות. כאשר הילדים נעשים מתוסכלים ועצבנים, גם הוריהם נעשים מתוסכלים ומיואשים – תחושות שמערערות לא אחת גם את הקשר בין ההורים לילדים וגם בין בני הזוג.
- ילדים שגדלים בבתים שבהם אין גבולות ברורים ואין משמעת עלולים לפתח נטיות נרקיסיסטיות ממספר סיבות:
  - כאשר הילדים רגילים לקבל את כל מבוקשם ולפעול ללא הגבלות או אחריות, הם עלולים להתרגל לראות את עצמם כמרכז העולם.
  - ללא חינוך שמלמד את הילדים להתחשב בצרכי הזולת ולהכיר בהשלכות של התנהגותם, הם יתקשו לפתח יכולות של אמפתיה והבנה חברתית.
  - ילדים שלא מוצגים בפניהם גבולות ברורים או שלא נענשים על התנהגות רעה, מתקשים להבחין בין טוב לרע ואינם מפנימים את ההשלכות המוסריות של בחירותיהם.
  - כאשר ילד אינו חווה עלבון או תגובה רגשית כלשהי כתוצאה ממעשה רע שעשה, ולא נדרש לרצות או לפייס את הוריו, הוא עלול שלא לפתח רגשות אשם וחרטה שמהווים בסיס חשוב לפיתוח מצפון בריא.

חשוב לסייג ולהדגיש שגבולות ומשמעת אינם חייבים להיות קשוחים או נוקשים. עליהם להשתלב עם אהבה, תמיכה והכוונה, על מנת להקנות לילדים תחושת ביטחון והבנה שהגבולות נועדו לטובתם.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

הורות מגוננת

הורות מעצם טבעה כרוכה במעורבות בחיי הילדים מתוך דאגה לחינוכם ולעתידם. עם זאת, בעשורים האחרונים חלה עלייה ניכרת בנטייה של הורים להתערב בצורה אינטנסיבית בכל תחומי החיים של ילדיהם, תופעה שזכתה לכינוי "הורות הליקופטר". התערבות יתר זו מתחילה מגיל צעיר ונמשכת עד לבגרות.

התופעה הזו מקבלת ביטוי במספר אפיקים:

- הורי דור ה־Z מנהלים קשר טלפוני רצוף עם ילדיהם לאורך כל שעות היום, מנחים ומייעצים להם, שומעים בסבלנות אין קץ את התלונות והקיטורים שלהם, מעודדים אותם, פותרים להם בעיות מיידיות ומרעיפים עליהם מחמאות ומילות חיבה.
- הורים רבים משקיעים זמן ומשאבים רבים בחינוך ילדיהם ובפעילויות העשרה. הם רושמים אותם לחוגים, לשיעורי תגבור, ומשקיעים בציוד חינוכי במטרה להבטיח את הצלחתם. הם גם פונים לאנשי מקצוע כמו יועצים, מורים ומדריכים – כדי לסייע לילדיהם להביא לידי ביטוי את מלוא הפוטנציאל.
- חלק גדול מההורים מלווה את ילדיהם לחוגים ופעילויות חינוכיות, ומפקח מבחוץ כדי לוודא שהילד/ה אכן מקבלים יחס הולם הן מהחברים והן מהמדריכים.
- הורי דור ה־Z מעורבים בצורה משמעותית בניהול קריירת הילדים, החל מגיל צעיר. הם מתכננים את עתידם האקדמי והמקצועי, בוחרים בתי ספר, ומסייעים להם בבחירת מקצועות ותחומי לימוד – כל זאת כדי להבטיח את הצלחתם העתידית.
- הורי דור ה־Z משתפים זה את זו בהישגי ילדיהם ה"אלופים" (גם כשההישגים לא כאלה משמעותיים) תוך פרגון הדדי. זה יכול להיות בתחום הלימודי, בספורט או באמנות. ההישגים של הילדים נתפסים כהישגים משפחתיים ומוצגים בצורה בולטת במדיה החברתית ובקהילה.

מספר סיבות מיוחסות להצבת הילד במרכז המשפחה:

- ההורים של ימינו מודעים יותר מתמיד לסכנות ולסיכונים שהילדים עלולים להיתקל בהם – בעיקר באמצעות החשיפה האינטנסיבית למדיה ולחדשות. הפחד מפני תאונות, פיגועים, חטיפות, ופגיעה בבריאות הנפשית והפיזית דוחף הורים רבים להיות מעורבים יותר כדי להגן על ילדיהם ולהבטיח את שלומם.
- התחרותיות הגוברת בשוק התעסוקה משפיעה גם כן, בכמה מובנים: (א) הורים חוששים שהילדים לא יעמדו בה. (ב) הורים שמתחרים ומצליחים מפתחים רגשי אשם על שהם משקיעים בקריירה על חשבון הזמן עם ילדיהם. (ג) הורים מצליחים מפתחים דחף להסיר מכשולים מדרכם של ילדיהם. רבים מבקשים למנוע מילדיהם את המחיר האישי שהם שילמו כדי להשיג את ההצלחה הזו. (ד) ההתבגרות האיטית יותר של ילדים כיום יוצרת אצל ההורים את התחושה שהם אבודים וזקוקים לעזרה.
- שיעור הגירושין הולך ועולה עם השנים, וההורים הגרושים חשים לעיתים צורך לכפר על פירוק המשפחה שהם כפו על ילדיהם.
- בעולם שבו ההישגים האקדמיים והקריירה הופכים למשמעותיים יותר ויותר, הורים רבים חשים לחץ להבטיח את ההצלחה של ילדיהם.
- בשנים האחרונות, ההורות הפכה לערך מקודש ולסמל סטטוס מרכזי עבור הורים רבים. צעירים רבים נוטים לראות בהורות לא רק חובה טבעית אלא גם מטרה הישגית, שבה הצלחת ילדיהם משקפת את הצלחתם האישית.
- המדיה החברתית משחקת תפקיד מרכזי בהפיכת ההורות לערך הישגי. הורים משתפים ברשתות חברתיות תמונות ועדכונים על הישגי ילדיהם, מה שיוצר תחרות חברתית ורצון להצטיין ולהציג תמונה מושלמת של משפחתם. יתר על כן, הלחץ החברתי מצד הורים אחרים ותחושת הצורך לעמוד בסטנדרטים הגבוהים מערערים את תחושת הביטחון של הורים רבים. כאשר הם רואים הורים אחרים מתערבים בחיי ילדיהם בצורה אינטנסיבית, הם חשים צורך לעשות זאת גם כן, כדי לא להיחשב כהורים פחות טובים (Ogunsina, 20.30.2023).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 208
מתוך 408

- אפליקציות לניטור מיקום, רשתות חברתיות וטלפונים חכמים מאפשרים להורים לשמור על קשר מתמיד עם ילדיהם ולסייע מיידית בכל בעיה שעולה. נגישות זו יוצרת תלות הדדית בין ההורים לילדים.

ההשלכות השליליות של מעורבות היתר של ההורים על התפתחות הילדים:

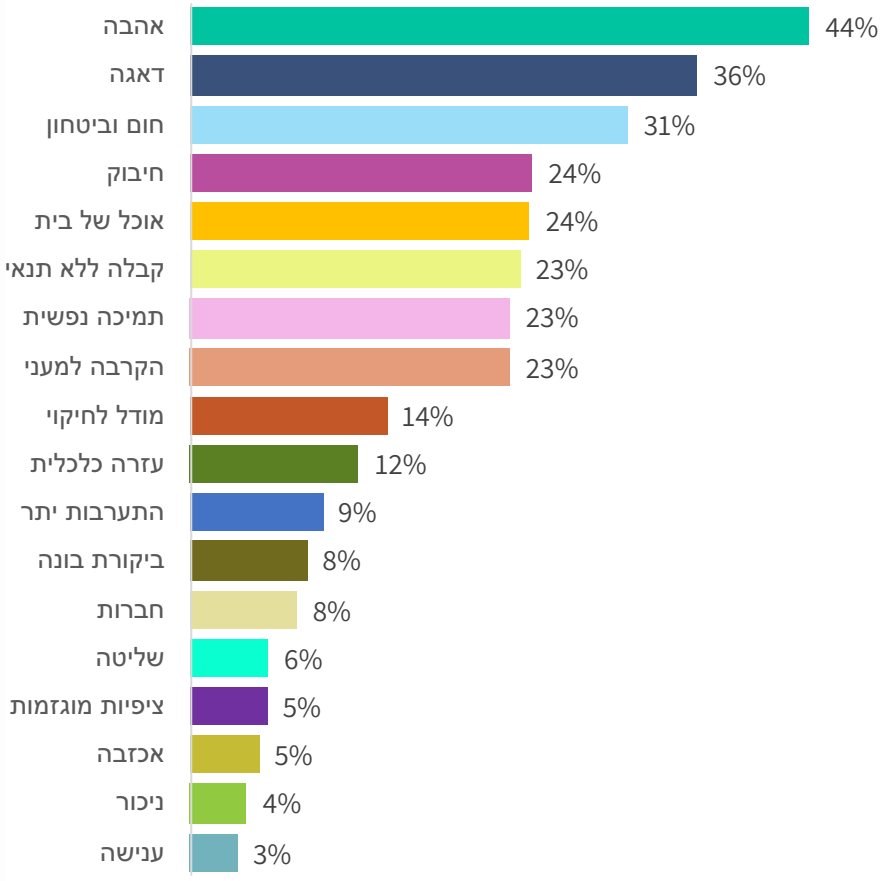
- מחקרים מראים שמעורבות יתר של הורים עלולה לפגוע בהתפתחות האישיות העצמאית של הילד/ה. ילדים שמורגלים בכך שהוריהם פותרים עבורם בעיות, מתקשים לפתח יכולות חשיבה עצמאית וכישורי פתרון בעיות.
- מחקרים מצאו קשר בין מעורבות יתר של הורים לבין עלייה ברמות הדיכאון והחרדה אצל ילדים, בעיקר בגיל ההתבגרות ובתחילת חייהם הבוגרים (Schiffrin et al, April 2014).
- צעירים שנשענים על הוריהם מפסידים את ההזדמנות לפתח כישורי חיים שחשובים לניהול חיים עצמאיים, כמו ניהול כספים, התמודדות עם בירוקרטיה, ניהול זמן או ניהול משק בית.
- ילדים המורגלים לקבל תמיכה רציפה מההורים עשויים להתקשות ביצירה ובתחזוק של קשרים חברתיים עם בני גילם, מה שמוביל לבדידות ולהסתמכות יתר על תמיכת ההורים (Winner & Nicholson, 4.7.2018).
- תלות כרונית בהורים עלולה להשפיע בהמשך על מערכות יחסים זוגיות משום שילדים לא עצמאים מתקשים בניהול מערכת זוגית עצמאית ושיוויונית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q43 מתוך הרשימה הבאה, סמן/י את שלוש האסוציאציות הכי מיידיות שעולות לך בראש כאשר אתה שומע את המילה "אימא"

כלל המדגם

מגזר	יהודים	44%	38%	34%	23%	23%	23%	25%	14%	11%	9%	8%	7%	5%	5%	5%	2%	2%
	ערבים	40%	27%	17%	27%	29%	23%	22%	13%	12%	16%	9%	11%	11%	10%	7%	6%	12%
מגדר	אישה	45%	35%	31%	24%	23%	23%	22%	17%	12%	9%	7%	8%	4%	5%	5%	5%	3%
	גבר	42%	36%	31%	24%	25%	23%	23%	22%	12%	10%	9%	7%	7%	6%	4%	5%	4%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	48%	33%	33%	26%	19%	25%	25%	23%	13%	10%	7%	6%	5%	6%	5%	2%	1%
	מסורתי	39%	41%	34%	21%	24%	22%	23%	25%	17%	10%	9%	7%	4%	5%	5%	3%	2%
	דתי	45%	44%	36%	22%	31%	22%	16%	29%	13%	8%	6%	9%	4%	3%	3%	2%	2%
גיל	16-18	47%	37%	35%	23%	22%	23%	23%	24%	14%	10%	8%	9%	4%	7%	5%	3%	3%
	19-21	39%	33%	34%	24%	25%	24%	23%	24%	15%	12%	10%	6%	4%	5%	5%	5%	3%
	22-25	44%	36%	25%	26%	25%	22%	22%	20%	13%	13%	10%	9%	8%	5%	4%	5%	4%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	49%	38%	35%	25%	21%	23%	22%	25%	14%	7%	8%	9%	4%	6%	5%	3%	3%
	בשירות צבאי	44%	37%	35%	24%	23%	24%	28%	23%	16%	14%	8%	4%	4%	4%	6%	3%	1%
	משוחרר	42%	39%	32%	22%	25%	22%	20%	27%	15%	10%	10%	9%	6%	5%	8%	4%	2%
	לא התגייס	38%	32%	39%	22%	19%	27%	24%	22%	11%	13%	17%	5%	3%	8%	10%	1%	1%
השכלה	לומד לבגרות	50%	37%	35%	25%	23%	23%	20%	25%	11%	9%	7%	9%	4%	5%	6%	1%	3%
	ללא ת. בגרות	31%	31%	29%	26%	27%	27%	17%	14%	5%	18%	13%	11%	9%	7%	12%	11%	2%
	בעל ת. בגרות	39%	33%	29%	25%	24%	23%	27%	22%	16%	11%	11%	8%	8%	6%	3%	5%	4%
	לומד / בעל ת. מקצועית	44%	43%	32%	21%	32%	22%	19%	21%	14%	11%	9%	9%	7%	6%	4%	4%	1%
	לומד לתואר ראשון	44%	37%	32%	21%	24%	23%	17%	25%	14%	15%	9%	6%	8%	5%	6%	3%	4%
	בעל תואר ראשון	69%	42%	27%	30%	13%	24%	24%	23%	11%	10%	4%	7%	7%	–	1%	3%	4%
מצב משפחתי	פנוי/ה	43%	35%	32%	25%	24%	22%	24%	22%	12%	12%	9%	9%	8%	6%	5%	5%	3%
	בזוגיות	46%	38%	26%	21%	24%	24%	19%	28%	18%	12%	11%	8%	7%	6%	3%	1%	3%
	נשוי/ה	46%	34%	37%	29%	24%	30%	18%	16%	16%	6%	4%	5%	8%	3%	6%	8%	6%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	46%	38%	35%	25%	21%	23%	23%	23%	14%	13%	9%	8%	6%	5%	5%	2%	1%
	סביר	38%	33%	24%	22%	28%	25%	22%	23%	14%	10%	12%	9%	10%	7%	6%	7%	6%
	סה"כ רע	50%	29%	23%	28%	33%	23%	21%	17%	11%	7%	3%	2%	10%	5%	8%	15%	11%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	41%	34%	32%	26%	26%	24%	25%	24%	14%	13%	10%	7%	5%	3%	6%	3%	2%
	ארבע יחידות	41%	37%	29%	24%	26%	25%	21%	20%	14%	11%	7%	9%	7%	7%	5%	6%	5%
	חמש יחידות	49%	36%	32%	23%	20%	20%	22%	24%	13%	12%	11%	8%	8%	6%	7%	2%	3%

עמוד נוכחי 210
מתוך 408

Q43 ממצאים עיקריים

המילה "אימא" מעוררת בקרב הצעירים כמעט אך ורק אסוציאציות חיוביות, בעוד שהאסוציאציות השליליות שהוצעו להם נבחרו בשיעורים מזעריים (3-9%).

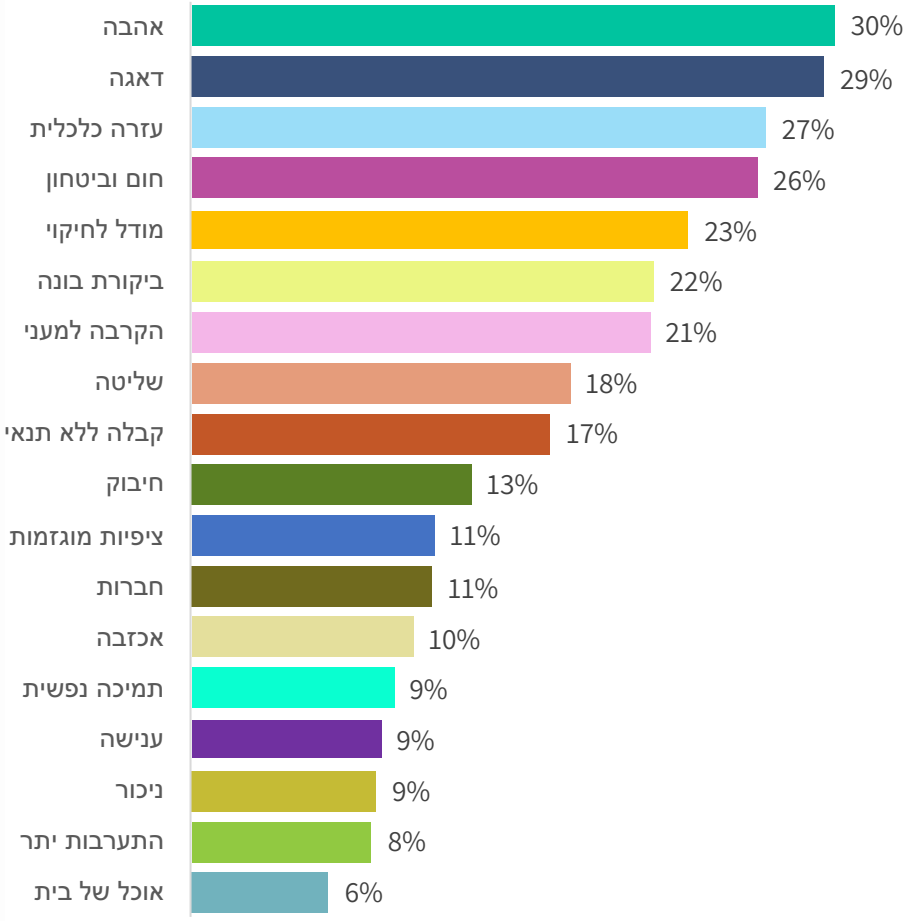
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 211
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q44 מתוך הרשימה הבאה, סמן/י את שלוש האסוציאציות הכי מיידיות שעולות לך בראש כאשר אתה שומע את המילה "אבא"

כלל המדגם

מגדר	יהודים	29%	31%	26%	25%	26%	23%	24%	16%	16%	12%	12%	11%	9%	9%	8%	8%	8%	6%
	ערבים	34%	24%	28%	30%	11%	17%	8%	25%	18%	17%	15%	9%	14%	11%	12%	12%	9%	8%
מגדר	אישה	34%	30%	26%	29%	19%	21%	21%	18%	18%	14%	12%	8%	12%	9%	9%	7%	8%	7%
	גבר	26%	29%	27%	24%	28%	22%	22%	17%	16%	12%	15%	8%	10%	10%	9%	10%	9%	6%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	32%	32%	27%	22%	23%	22%	23%	16%	15%	12%	14%	10%	11%	9%	8%	9%	9%	6%
	מסורתי	27%	33%	24%	26%	26%	20%	25%	17%	19%	13%	12%	10%	10%	7%	8%	8%	9%	6%
	דתי	26%	20%	31%	35%	37%	32%	27%	15%	13%	9%	4%	9%	6%	9%	9%	4%	7%	6%
גיל	16-18	32%	29%	22%	29%	26%	22%	21%	19%	15%	13%	14%	11%	9%	11%	8%	5%	6%	8%
	19-21	29%	33%	30%	27%	23%	21%	21%	16%	17%	10%	10%	11%	11%	9%	9%	11%	9%	5%
	22-25	29%	27%	28%	23%	21%	21%	22%	18%	18%	15%	10%	12%	11%	10%	10%	9%	10%	7%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	31%	28%	20%	30%	27%	22%	23%	19%	15%	13%	12%	13%	11%	11%	8%	7%	6%	6%
	בשירות צבאי	31%	31%	28%	27%	24%	23%	26%	14%	18%	15%	11%	7%	8%	8%	8%	6%	9%	7%
	משוחרר	27%	33%	30%	21%	28%	23%	26%	14%	16%	10%	8%	14%	9%	8%	8%	9%	10%	5%
	לא התגייס	24%	30%	36%	21%	17%	23%	21%	19%	16%	9%	12%	14%	13%	6%	12%	11%	11%	7%
השכלה	לומד לבגרות	32%	31%	19%	30%	28%	23%	20%	22%	16%	11%	12%	14%	8%	11%	7%	5%	7%	6%
	ללא ת. בגרות	12%	19%	31%	18%	15%	13%	21%	34%	11%	7%	15%	8%	22%	4%	22%	28%	22%	4%
	בעל ת. בגרות	27%	29%	25%	26%	22%	23%	21%	17%	18%	13%	12%	10%	10%	10%	10%	8%	10%	7%
	לומד / בעל ת. מקצועית	29%	32%	27%	25%	24%	25%	25%	9%	13%	18%	12%	9%	12%	13%	8%	9%	3%	6%
	לומד לתואר ראשון	37%	29%	31%	29%	24%	19%	22%	15%	18%	15%	10%	15%	8%	5%	6%	8%	8%	5%
	בעל תואר ראשון	36%	35%	44%	18%	16%	19%	19%	23%	17%	11%	4%	7%	11%	16%	1%	8%	8%	8%
מצב משפחתי	פנוי/ה	29%	29%	26%	26%	22%	22%	21%	19%	16%	13%	12%	11%	11%	9%	9%	9%	10%	7%
	בזוגיות	34%	34%	30%	27%	27%	19%	22%	13%	17%	15%	10%	13%	7%	6%	7%	10%	4%	5%
	נשוי/ה	24%	24%	30%	28%	29%	20%	22%	23%	25%	10%	4%	10%	14%	9%	6%	6%	6%	3%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	32%	30%	29%	28%	28%	22%	24%	15%	18%	13%	10%	12%	6%	11%	5%	6%	8%	6%
	סביר	24%	32%	23%	27%	15%	20%	19%	22%	15%	13%	13%	9%	17%	8%	15%	13%	9%	6%
	סה"כ רע	32%	15%	23%	12%	14%	26%	6%	28%	14%	12%	20%	13%	22%	5%	19%	21%	12%	7%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	25%	28%	28%	25%	21%	24%	18%	21%	16%	10%	13%	11%	15%	7%	10%	12%	10%	6%
	ארבע יחידות	29%	32%	26%	24%	25%	20%	20%	16%	17%	14%	11%	14%	10%	11%	11%	6%	7%	7%
	חמש יחידות	36%	28%	26%	30%	23%	21%	25%	16%	16%	15%	10%	8%	7%	10%	6%	9%	8%	6%

עמוד נוכחי 212
מתוך 408

Q44 ממצאים עיקריים

- בדומה לאסוציאציות שקשורות למילה "אימא", גם האבות של דור ה־Z מזוהים כמעט בלעדית עם אסוציאציות חיוביות, בעוד שהאסוציאציות השליליות נדחקות לתחתית הדירוג וזוכות לשיעורי בחירה נמוכים. ממצא זה משקף את השינוי הדרמטי שחל בקרב גברים ילידי שנות ה־60 וה־70 ביחסם לתפקיד ההורות. האמפתיה והרגישות, שהיו נדירות יותר אצל דור ההורים שלהם, הפכו לסימני היכר בולטים בדורם (כמובן עם המחירים הנלווים).

  מעניין לציין שהאסוציאציות החיוביות המיוחסות לאבות דומות לאלו שמיוחסות לאימהות, מה שמעיד על מעטפת הורית שוויונית יותר שאפיינה את גידולו של דור ה־Z, בהשוואה לדורות קודמים.

- זה מעט מאכזב לגלות ש"אוכל של בית" היא האסוציאציה האחרונה שמתקשרת לאבות, עם 6% בלבד (לעומת 24% לאימהות). מצד שני, העובדה ש־6% מהנשאלים בחרו באסוציאציה זו באחת משלוש המובילות בהקשר למילה "אבא" היא הישג משמעותי במבט היסטורי.

- נשים צעירות נטו לקשור את המילה "אבא" עם "אהבה" בשיעור גבוה יותר מאשר גברים (34% לעומת 26%), בעוד שגברים נטו לראות את "אבא" יותר כ"מודל לחיקוי" (28% לעומת 19% בקרב נשים).

- שתי אסוציאציות חיוביות למילה "אבא" קיבלו שיעורים נמוכים בקרב הצעירים הערבים: "מודל לחיקוי" (11% לעומת 26% בקרב יהודים), ו"הקרבה למעני" (8% לעומת 24%). לעומת זאת, האסוציאציה השלילית "שליטה" בלטה יותר אצל הערבים (25%) בהשוואה ליהודים (16%).

- בקרב צעירים שגדלו במשפחה קשת יום, נרשם אחוז נמוך של בחירה באסוציאציות חיוביות כמו "חום וביטחון" (12% לעומת 26% בכלל המדגם), "הקרבה למעני" (6% לעומת 21%), "מודל לחיקוי" (14% לעומת 23%) ו"דאגה" (15% לעומת 29% בכלל המדגם). הסיבות לכך ברורות.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים בחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

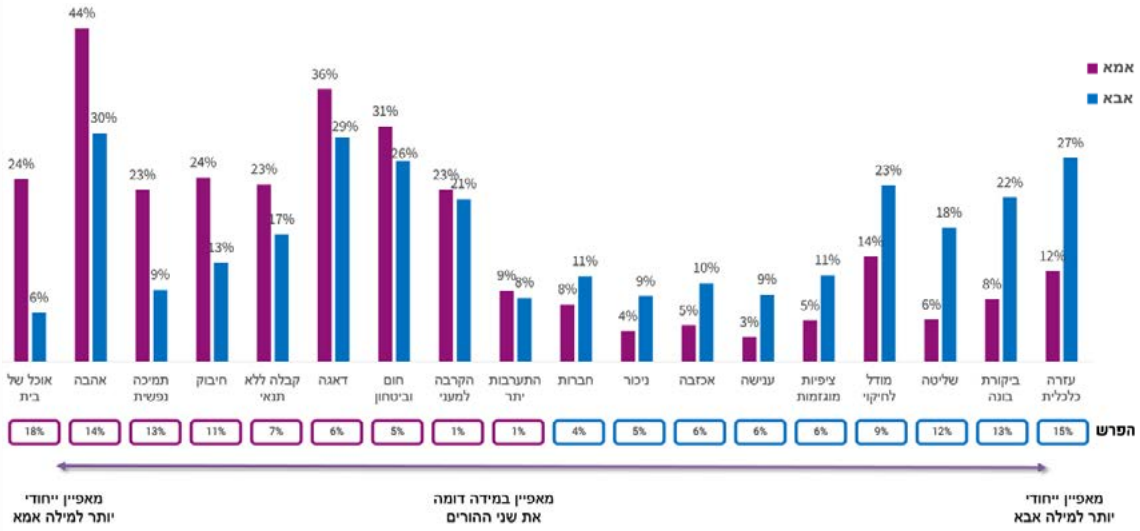
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 214
מתוך 408

Q43-Q44

השוואה בין האסוציאציות שעולות לצעירים כשהם שומעים את המילה "אמא" לבין אלו שעולות כשהם שומעים את המילה "אבא"

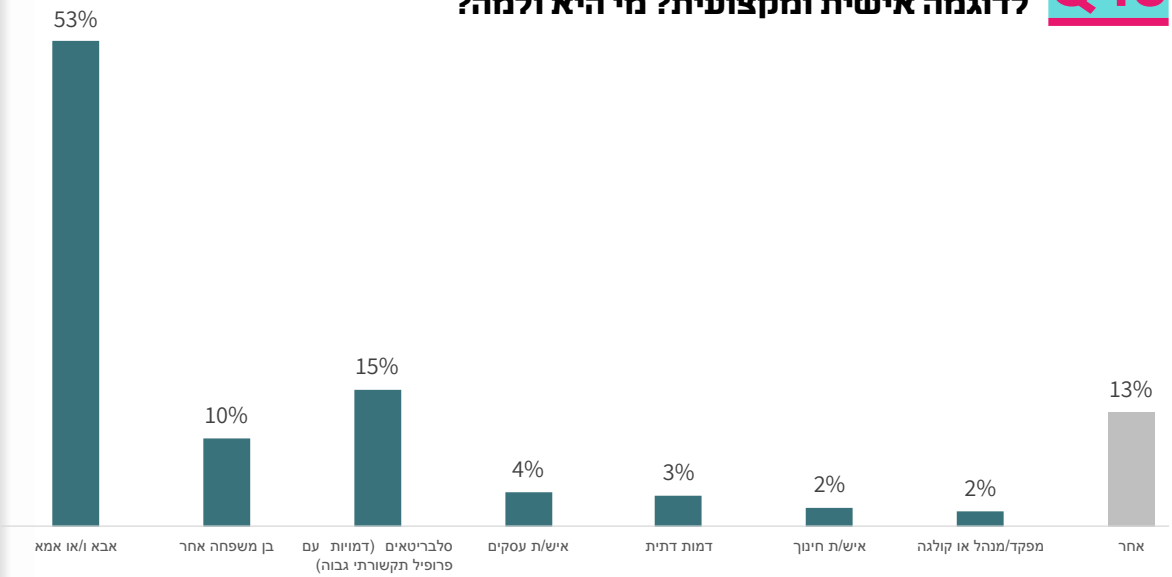
מסודר לפי ההפרשים בשיעור המשיבים ששייכו כל אסוציאציה ל"אמא" לבין אלו ששייכו את אותה האסוציאציה ל"אבא"

Q43-Q44 ממצאים עיקריים

- מבין שתים עשרה האסוציאציות החיוביות שהוצעו לנשאלים האימהות "מנצחות" את האבות ב־8 ואילו האבות מובילים בארבע. לעומת זאת, מבין 6 האסוציאציות השליליות, האבות "מנצחים" את האימהות ב־5.
- הפער הגדול ביותר לטובת האבות הוא באסוציאציה "ביקורת בונה" (22% לאבות לעומת 8% לאימהות). התוצאה הזו ממחישה שאימהות של דור ה־Z מאמצות את מודל החינוך המחבק, שעל משמעויותיו דנו בהרחבה בדוח, יותר מאשר האבות. באופן מפתיע, ואולי לא, למרות שהאבות יותר קשוחים דווקא באסוציאציה "חברות" הם מנצחים את האימהות (11% לעומת 8%) וכך גם באסוציאציה "מודל לחיקוי" (23% לעומת 14%).

Q45 האם יש דמות מסוימת שאתה רואה בה השראה לדוגמה אישית ומקצועית? מי היא ולמה?

Q45 ממצאים עיקריים

הקטלוג נעשה על פי ניתוח סמנטי של תשובות שניתנו לשאלה פתוחה.

- רוב מוחלט של הצעירים (63%) ציינו את ההורים או בני משפחה אחרים כמקורות השראה עיקריים, מה שמדגיש את התפקיד החשוב של המשפחה בעיצוב הערכים והשאיפות של הדור הצעיר. ההורים, בפרט, ממלאים תפקיד מכריע בהנחלת ערכים ודפוסי התנהגות.
- 15% מהצעירים ציינו סלבריטאים כמקור השראה, מה שמראה שלמרות שהמשפחה נשארת מרכזית, התרבות הפופולרית והמדיה גם הן משחקות תפקיד חשוב בעיצוב השקפת עולמם של הצעירים.
- המשיבים אינם מציינים גורמים חינוכיים, מנטורים מקצועיים או קהילות חברתיות כמקורות השראה מרכזיים, מה שיכול להצביע על כך שצעירים היום מחפשים מודלים לחיקוי בסביבה הקרובה להם (משפחה) או בדמויות מוכרות במדיה, ולא בהכרח באישים מחוץ למעגלים הפרטיים או הציבוריים המוכרים.

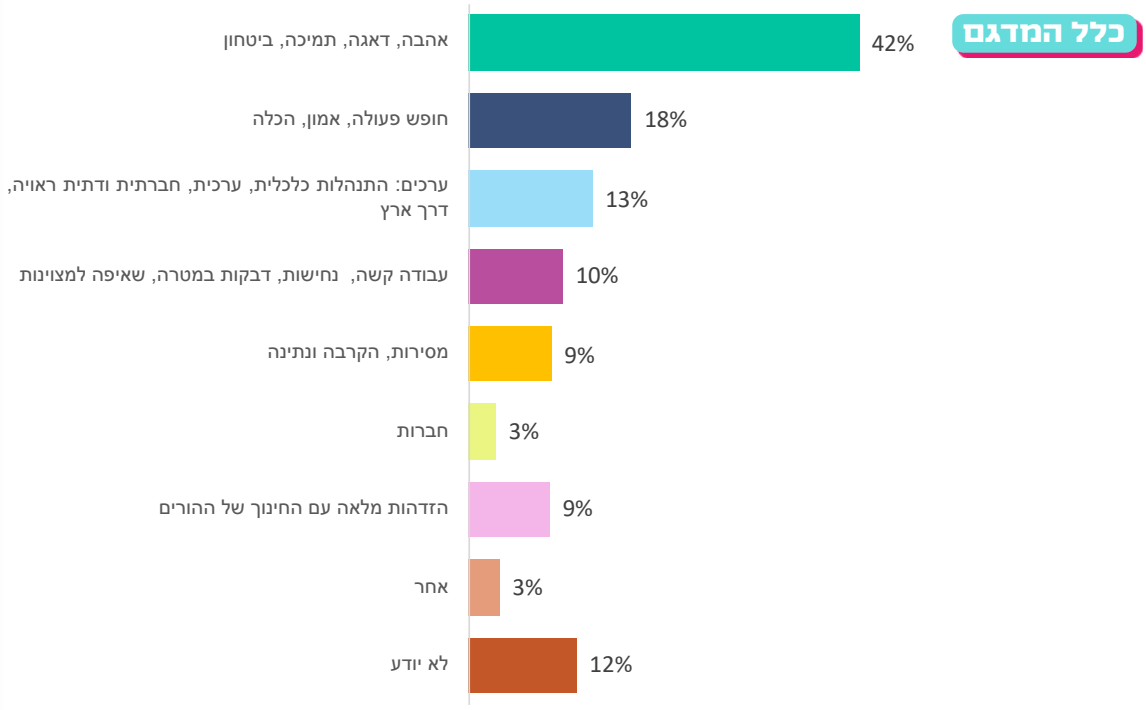
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q46 מה היית מאמץ מסגנון ההורות של הוריך ומה היית עושה אחרת?

המרכיבים החיוביים לאימוץ

כלל המדגם

		N									
מגזר	יהודים	751	42%	18%	14%	12%	9%	3%	8%	3%	10%
	ערבים	56	43%	15%	10%	–	10%	1%	11%	4%	21%
מגדר	אישה	448	44%	20%	17%	9%	9%	3%	7%	4%	9%
	גבר	359	41%	15%	10%	11%	8%	2%	11%	3%	14%
דתיות	חילוני	385	39%	19%	12%	12%	8%	4%	9%	4%	10%
	מסורתי	217	46%	15%	15%	11%	8%	3%	8%	3%	9%
	דתי	149	42%	21%	18%	12%	14%	1%	6%	1%	14%
גיל	16-18	228	43%	17%	14%	9%	9%	2%	6%	5%	12%
	19-21	242	45%	18%	14%	13%	9%	4%	7%	1%	10%
	22-25	337	38%	18%	12%	8%	9%	3%	13%	4%	13%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	200	44%	18%	14%	11%	8%	2%	4%	4%	12%
	בשירות צבאי	166	40%	16%	13%	8%	10%	5%	12%	4%	9%
	משוחרר	331	41%	18%	13%	13%	6%	3%	10%	2%	11%
	לא התגייס	54	43%	21%	18%	20%	19%	4%	7%	2%	3%
השכלה	לומד/ת לבגרות	119	44%	17%	9%	8%	9%	2%	6%	5%	17%
	לא ת. בגרות	33	32%	12%	17%	7%	8%	4%	21%	2%	12%
	בעל ת. בגרות	340	46%	17%	16%	12%	8%	3%	8%	2%	7%
	לומד/ בעל ת. מקצועית	77	38%	17%	20%	8%	6%	3%	13%	4%	10%
	לומד לתואר ראשון	182	40%	22%	10%	10%	11%	3%	8%	4%	13%
	בעל תואר ראשון	56	31%	16%	11%	10%	13%	3%	14%	4%	23%
מצב משפחתי	פנוי/ה	549	43%	18%	14%	8%	8%	3%	8%	4%	12%
	בזוגיות	198	39%	16%	12%	16%	11%	4%	8%	2%	9%
	נשוי/ה	60	37%	15%	7%	9%	14%	1%	17%	1%	18%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	564	41%	17%	13%	11%	8%	3%	9%	3%	12%
	סביר	200	47%	18%	14%	9%	10%	3%	7%	2%	10%
	סה"כ רע	43	33%	20%	10%	6%	12%	5%	6%	7%	22%
יח'לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	253	48%	19%	12%	11%	9%	5%	8%	2%	8%
	ארבע יחידות	266	41%	19%	14%	11%	10%	2%	8%	4%	10%
	חמש יחידות	288	38%	15%	14%	9%	8%	3%	11%	4%	16%

מדגם: N=807 ברמת כלל המשתתפים, שענו על השאלה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q46 ממצאים עיקריים

- התשובות לשאלה זו סווגו לקטגוריות על פי מאפיינים סמנטיים משותפים. נמצא כי הצעירים מבקשים לאמץ ממודל החינוך של הוריהם בעיקר היבטים הקשורים להענקת חום ותמיכה, כמו אהבה, דאגה, תמיכה וביטחון. 9% מהמשיבים ציינו שהוריהם מהווים עבורם מודל לחיקוי מושלם, והיו מאמצים את גישתם החינוכית במלואה.
- ראוי לציין כי ערכים של מוטיבציה וחוסן נפשי, הכוללים עבודה קשה, נחישות, דבקות במטרה ושאיפה למצוינות, דורגו רק במקום הרביעי, עם 10% מהמשיבים.
- לא מפתיע שערכי מסירות, הקרבה ונתינה היו שכיחים יותר בקרב דתיים (14%) לעומת מסורתיים וחילונים, שם שיעור זה עמד על 8%.
- הנשאלים התבקשו גם לציין מה היו עושים אחרת מהוריהם, אך בשל השונות הגדולה בין התשובות, הגרף לא יוצג. עם זאת, חשוב לציין שהביקורת השכיחה ביותר על החינוך ההורי (כחמישית מהתשובות) נגעה להתערבות יתר בחיי הצעירים.

התלות הכלכלית בהורים

מחירי הדיור הגבוהים, יוקר המחיה, דחיית גיל הנישואים, לצד החיבוק החם שמעניקים הורים רבים לילדיהם גם לאחר גיל הבגרות, דוחים את מועדם של אבני דרך מסורתיים בתהליך ההתמסדות, כגון הקמת משפחה, בעלות על דירה ויציאה לעצמאות כלכלית.

לפי נתוני הלמ"ס, בין השנים 2000 ו־2018 חלה עלייה באחוז הצעירים הגרים עם הוריהם, ובמקביל, ירידה באחוז הצעירים הגרים עם משפחה משלהם. תופעה זו התלוותה לדחיית הנישואין הראשונים לגיל מאוחר יותר. דפוסים אלו נצפו הן באוכלוסייה היהודית והן בערבית, ואולם, באוכלוסייה הערבית השינויים היו מהירים יותר.

נכון ל־2018, כ־50% מהצעירים בגילאי 18–34 בישראל מתגוררים בבית הוריהם, ללא בן/בת זוג או ילדים משלהם. כ־7% גרו ללא משפחה במשק בית לא־משפחתי – לבד או עם שותפים, וכל השאר (42%) גרו עם משפחה משלהם (עם בן/בת זוג ו/או עם ילדיהם). אחוז הגברים הצעירים שגרו עם הוריהם היה גבוה מאחוז הנשים הצעירות (56% ו־44%, בהתאמה).

עם העלייה בגיל, יש ירידה באחוז הצעירים שגרים עם הוריהם: כ־83% מבני 18–24 גרו עם הוריהם לעומת 13% מבני 30–34.

אחוז הגברים הערבים בני 25–34 שגרו עם הוריהם היה גבוה פי 1.6 מאחוז הגברים היהודים. בדומה, נשים ערביות בנות 25–29 גרו עם הוריהן בשיעור גבוה פי 1.2 מנשים יהודיות, ובגיל 30–34 – בשיעור הגבוה פי 1.4.

כ־40% מהצעירים בני 18–24 שאורח חייהם הוא חרדי גרו עם משפחה משלהם, יותר מפי 3 מהצעירים הדתיים והדתיים מאוד, ופי 7 מהצעירים החילונים והמסורתיים בני אותו גיל.

צעירים יהודים בני 25–34 שאורח חייהם חילוני, גרו במשקי בית לא־משפחתיים בשיעור גבוה הרבה יותר מצעירים דתיים או דתיים מאוד (פי 2.7). מגורים במשקי בית לא־משפחתיים אינם מקובלים בקרב הצעירים החרדים.

צעירים בני 25–34 בעלי השכלה גבוהה יותר גרו פחות עם הוריהם ויותר במשקי בית לא־משפחתיים וכזוגות לא־נשואים במגורי יחד. כך בקרב צעירים שסיימו 13 שנות לימוד ומעלה, בהשוואה לאלו שסיימו עד 12 שנות לימוד, וכן בקרב בעלי תואר אקדמי בהשוואה ליתר הצעירים.

בני 25–34 בלתי מועסקים גרו יותר עם הוריהם (36%), בהשוואה למועסקים (23%) ולאלו שאינם בכוח העבודה (28%) [למ"ס, 24.2.2021].

בסקר של התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות שנערך ב־2023 נמצא כי 43% מהסטודנטים מתגוררים בדירה שכורה/סאבלט, 38% מתגוררים בבית ההורים, 9% מתגוררים בדירה בבעלותם, 7% מתגוררים במעונות הסטודנטים (התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית, 2023).

עמוד נוכחי 217
מתוך 408

חשוב לציין שגם כאשר הצעירים גרים בדירה נפרדת מהוריהם, עדיין רבים מהם נעזרים בהורים לתשלום שכר הדירה. באופן כללי, התמיכה של הורים רבים בכלכלת ילדיהם נמשכת עד גיל מבוגר, אפילו כאשר הילדים כבר הורים בעצמם.

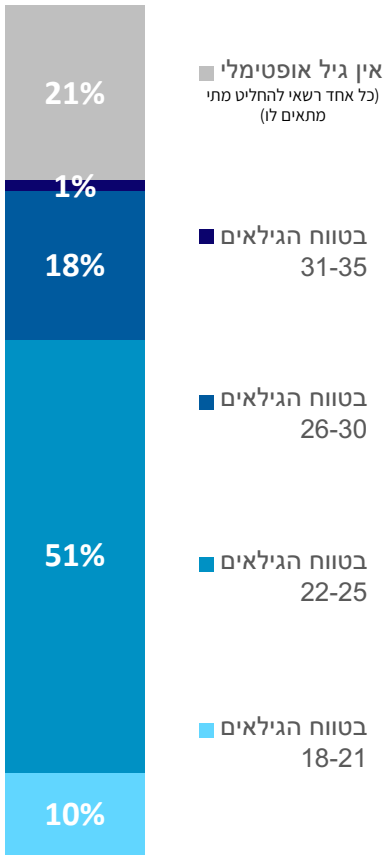
בישראל לא פורסמו נתונים על סיוע כלכלי של הורים לצעירים בטווח הגילים של המחקר שלנו, אבל סקר שנערך עבור בנק אוף אמריקה בקרב גילים דומים (צעירים אמריקאים בני 18–27) יכול לרמז על היקף התופעה. רוב המשתתפים בסקר (57%) דיווחו כי אין להם מספיק חסכונות בדי לבסות עלויות של שלושה חודשי מחיה, ויותר משליש מהם דיווחו כי הם אינם מרוויחים מספיק כדי לחסוך. יותר ממחצית ממשתפי הסקר (54%) העידו כי הם נסמכים על סיוע כלכלי, רובם (46% מכלל המשיבים) מקבלים עזרה כספית מההורים (מערכת ביזנס, 11.7.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

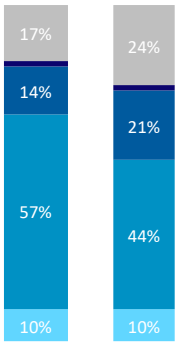
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q47 מה לדעתך הגיל האופטימלי לעזוב את בית ההורים ולהתחיל חיים עצמאיים לגמרי?

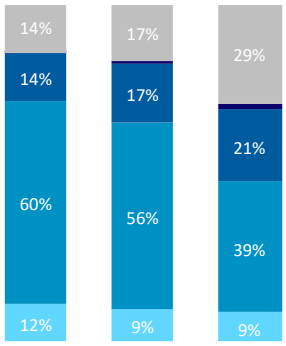
כלל המדגם

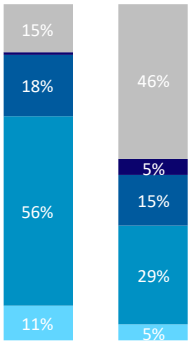
מגדר

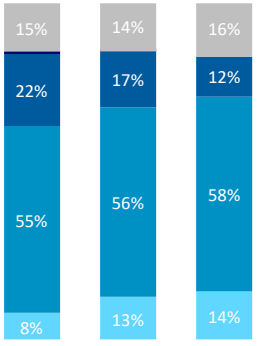
קבוצות גיל

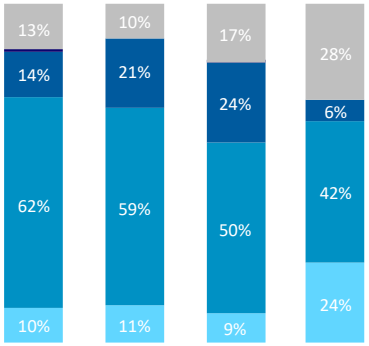
מגזר

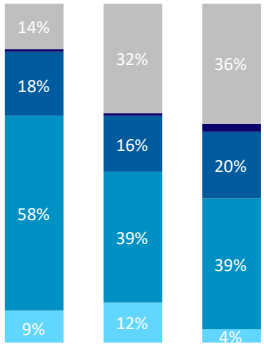
רמת דתיות (יהודים)

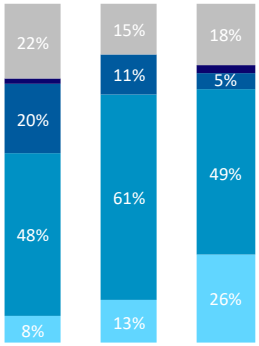
שירות צבאי (יהודים)

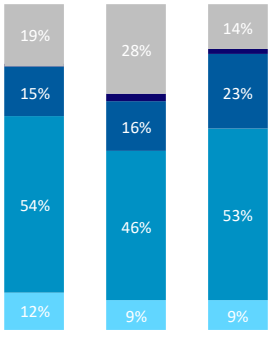
מצב כלכלי

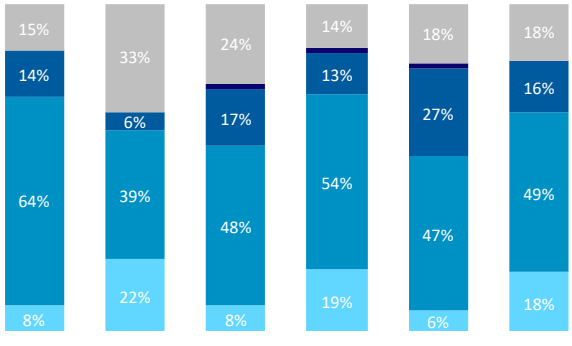
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

עמוד נוכחי 219
מתוך 408

Q47 ממצאים עיקריים

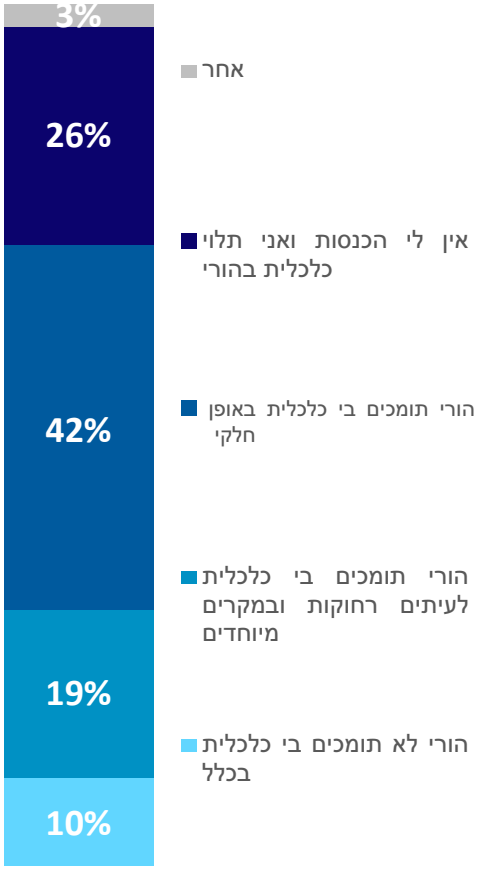
- על פי מוסכמות העבר, ניתן לצפות שרוב הצעירים ירצו לנתק את עצמם מבית הוריהם בגיל 22–25, שהוא גיל השחרור מהצבא עבור היהודים וגם הגיל שבו רבים כבר בוגרים מספיק להקים קשר זוגי יציב (גם אם לאו דווקא במסגרת נישואין). לכן, אפשר להבין מדוע רוב הנשאלים במדגם ראו בטווח גיל זה את הזמן האידיאלי להתחיל חיים עצמאיים מחוץ לבית ילדותם.
- טווח הגילאים 26–30 נחשב בדורות קודמים לטווח שבו אדם צעיר כבר אמור לחיות בעצמאי. לכן ראוי לציון שקרוב לחמישית (18%) מהיהודים רואים בטווח זה כאופטימלי לעזיבת בית ההורים. התופעה בולטת במיוחד בקרב חילונים (22%) בהשוואה למסורתיים (17%) ולדתיים (12%). ייתכן שהחילונים רואים בטווח גילאים זה אופטימלי משום שקל להם יותר לארח בני/בנות זוג בבית ההורים למטרות רומנטיות.
- הממצאים מראים גם שככל שהמצב הכלכלי בבית ההורים פחות טוב, כך גוברת הנטייה לדחות את עזיבת הבית. מתאם דומה ניכר גם בקרב קבוצות גיל – ככל שהנשאלים מבוגרים יותר כך הם שואפים לעזוב את הבית מאוחר יותר. הסיבה לכך ככל הנראה היא העובדה שהמציאות הכלכלית (יוקר המחיה ויוקר הדיור) נחשפת במלוא קשייה ככל שהצעיר מתבגר.
- לנשאלים ניתנה האפשרות לבחור בתשובה "אין גיל אופטימלי לעזיבת הבית". כאן עולה השאלה כיצד הם יכולים לפרש את האופציה הזו. ייתכן שחלקם רואים בה תשובה בסגנון "לא יודע/ת" או "טרם החלטתי", בעוד אחרים רואים בה ביטוי להסכמה שבשתיקה להמשך המגורים בבית ההורים, כלומר הם מערערים על הנורמה החברתית שדורשת עזיבה עד גיל מסוים. אם מקבלים את הפרשנות השנייה, ניתן להבין מדוע לא פחות מ־46% מהצעירים הערבים בחרו באפשרות הזו. זה גם יכול להסביר מדוע, 5% מהערבים בחרו בטווח הגילאים 31–35 כזמן האופטימאלי לעזיבה – שיעור גבוה פי חמישה מהממוצע הכללי במדגם.
- פילוח הנתונים לפי מגדר מראה שגברים נוטים להישאר בבית ההורים זמן רב יותר מנשים: 21% מהגברים סימנו את גילאי 26–30 כאופטימליים לעזיבה (לעומת 14% מהנשים), ו־24% מהגברים טענו ש"אין גיל אופטימלי לעזיבת הבית" (לעומת 17% מהנשים).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

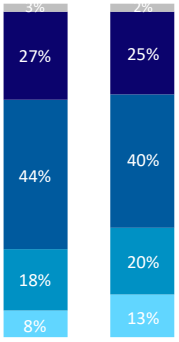
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q48 עד כמה הוריך תומכים בך כלכלית בחיי היום-יום?

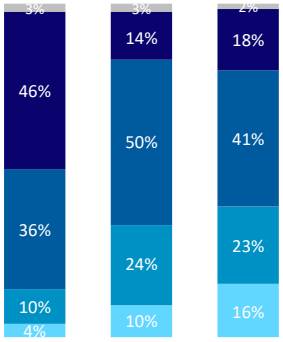
כלל המדגם

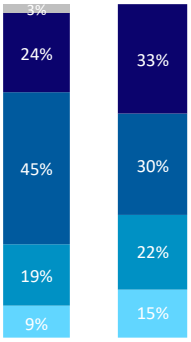
מגדר

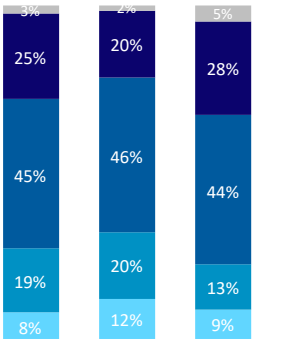
קבוצות גיל

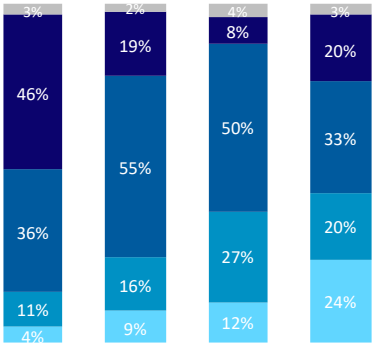
מגזר

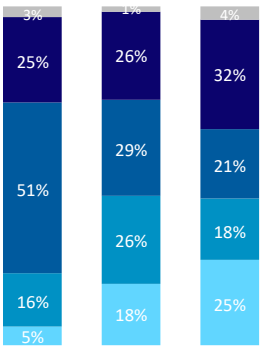
רמת דתיות (יהודים)

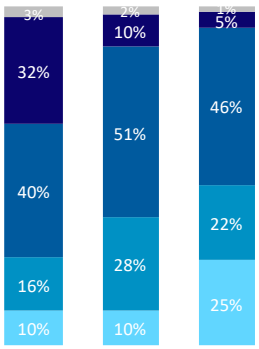
שירות צבאי (יהודים)

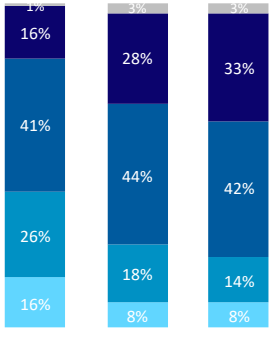
מצב כלכלי

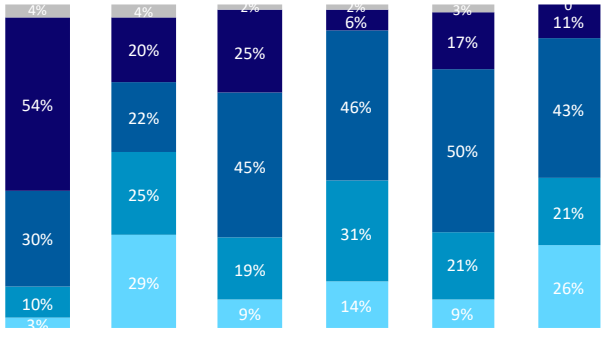
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q48 ממצאים עיקריים

- ממצאי הסקר מראים כי התמיכה הכלכלית של הורים בילדיהם נפוצה מאד. 42% מהמשיבים דיווחו על תמיכה חלקית של ההורים ו־26% ציינו שהם תלויים לחלוטין בהוריהם, כולל בגילאי 22–25 (41% תמיכה חלקית ו־18% תלויים לחלוטין).
- ראוי לציין כי בקרב האוכלוסייה הערבית קיים שיעור גבוה יותר של עצמאות כלכלית בהשוואה לאוכלוסייה היהודית: 37% מהערבים אינם נתמכים כלל או נתמכים לעיתים רחוקות, לעומת 28% בלבד מהיהודים. הבדל דומה נמצא גם בין גברים לנשים, כאשר 33% מהגברים דיווחו על אי־תלות כלכלית או תלות מועטה לעומת 26% מהנשים.
- כצפוי, ההסתמכות על תמיכה כלכלית מההורים פוחתת עם העלייה בגיל, אך נתון מעניין הוא כי 4% מהמשיבים בגילאי 18–16 אינם נתמכים כלל מבחינה כלכלית, ו־10% נוספים נתמכים רק לעיתים רחוקות.
- הרקע הכלכלי של הצעירים משפיע אף הוא: צעירים שגדלו במצב כלכלי טוב נוטים להיתמך כלכלית בשיעור גבוה יותר. 76% מהם דיווחו על תמיכה חלקית או מלאה מהוריהם, לעומת 55% מאלה שגדלו במצב כלכלי סביר ו־53% מאלה שגדלו במצב כלכלי רע. אפשר והדבר נובע מכך שבמשפחות העשירות יש להורים יותר יכולת לתמוך בילדים, ולכן גם יותר רצון.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 222
מתוך 408

זוגיות

אהבה זמנית

התאהבות היא תהליך מורכב התלוי במגוון רחב של גורמים. מקובל ליחס לתכונות היסוד שלהלן חשיבות בתהליך ההתאהבות הבוגר (Pattemore, 27.4.2023; Zelaya, 3.5.2020).

- **אינטליגנציה רגשית.** היכולת להבין ולהביע רגשות באופן בריא היא מרכיב קריטי בהתאהבות. אנשים עם אינטליגנציה רגשית גבוהה מסוגלים לזהות את רגשותיהם ואת רגשות האחר, ולהגיב אליהם בצורה מתאימה. הם יודעים להקשיב, להפגין אמפתיה ולתקשר בצורה יעילה.
- **פתיחות.** אנשים פתוחים נוטים יותר להיחשף למצבים חדשים ולאנשים חדשים, מה שמגביר את הסיכוי להתאהבות.
- **יכולת לבטוח בזולת.** אמון הוא מרכיב בסיסי בכל מערכת יחסים. אנשים המסוגלים לסמוך על אחרים ולהפגין אמון נוטים יותר לפתח קשרים עמוקים ומשמעותיים. זה כולל גם יכולת לשחרר את הפחד מדחייה ולהתמסר לקשר רומנטי.
- **דימוי עצמי.** אנשים עם דימוי עצמי גבוה נוטים לפתח קשרים בריאים יותר, כי הם יודעים את ערכם ולא מחפשים אישור חיצוני. כבוד עצמי כולל גם יכולת להציב גבולות ולשמור על צרכים ורצונות אישיים בתוך הקשר.
- **אמפתיה ויכולת הזדהות.** היכולת להבין ולהזדהות עם רגשות האחר היא מרכיב קריטי בהתאהבות. אנשים אמפתיים מסוגלים לחוש את הכאב והשמחה של האחרים, מה שמחזק את הקשר הרגשי ומגביר את הסיכוי להתאהבות.
- **נכונות להראות פגיעות.** היכולת להראות פגיעות היא תכונה שמאפשרת לאנשים להתקרב אחד לשני ברמה עמוקה יותר. פתיחות לפגיעות כוללת גם נכונות לשתף בחוויות אישיות ובפחדים, מה שמחזק את האמון והקרבה.
- **כישורי תקשורת.** תקשורת פתוחה וברורה היא תכונה המאפשרת לאנשים לבטא את רגשותיהם, פחדיהם ורצונותיהם בצורה שתומכת בהתפתחות של קשר רומנטי. זה כולל גם יכולת להקשיב ולהבין את נקודת המבט של האחר.
- **בגרות ומחויבות לצמיחה אישית.** אנשים המחויבים לצמיחה אישית ולפיתוח עצמי נוטים יותר לפתח קשרים רומנטיים מוצלחים. הם פתוחים לשיפור עצמי ולהתמודדות עם אתגרים רגשיים, מה שמאפשר לקשר להתפתח ולהעמיק.

לאור זאת נשאלת השאלה האם הסיכוי של צעירים בימינו להתאהב קטן או גדל ביחס לדורות קודמים. התשובה חמקמקה ובוודאי מורכבת. מצד אחד, זה דור פתוח יותר, עם יכולת גבוהה יותר להודות בקשיים ולהתייעץ ונכונות להראות פגיעות. הצעירים גם סובלניים יותר בהשקפתם ו"יוניסקסים" בסגנון חייהם – מה שמבטיח פערים קטנים יותר בין בני/בנות הזוג.

מצד שני, זהו דור שמאחר להתבגר, עם חוסן נפשי נמוך (בהכללה רחבה כמובן), סף גירוי גבוה (ממצים מהר ומשתעממים מהר), שסובל משיעורים גדולים יותר של חוסר ביטחון עצמי, חרדה (בעיקר מפני דחיה או כישלון) ודיכאון. מטפלי זוגיות שאיתם שוחחנו טענו שוב ושוב כי אינטליגנציה רגשית, שמתבטאת בין השאר ביכולת לייצר אינטימיות וקרבה, היא דבר שצעירים רבים מתקשים בו. זה בולט יותר בקרב הגברים, שמגלים יותר ילדותיות, אבל מאפיין היום גם לא מעט נשים. הפחד מקשר ארוך טווח ומחייב, שיכול להיתפס כאיום על החירות האישית שלהם, גורם לצעירים רבים לחשוש מהעמקה במערכות יחסים.

מטפלת זוגית שמתמחה בבני נוער סיפרה שצעירים שיוצאים לדייטים במקרים רבים אינם מודעים לחשיבות השיח במהלך המפגש. הם מתמקדים בעיקר במראה החיצוני שלהם ושל בן/בת הזוג, ובסביבה החיצונית כמו בית הקפה והאוכל, כך שהשיחה נדחקת למקום משני, אם בכלל. רבים גם שקועים בעיקר בסלולרי שמאפשר להם שיח של "דאחקות" בסגנון ילדותי. עוד היא סיפרה כי לעיתים היא מוצאת את עצמה מייעצת להם מה לשאול וכיצד לנהל שיח, כאילו יש איזשהו מתכון שיכול לפצות על חוסר עניין פנימי אמיתי.

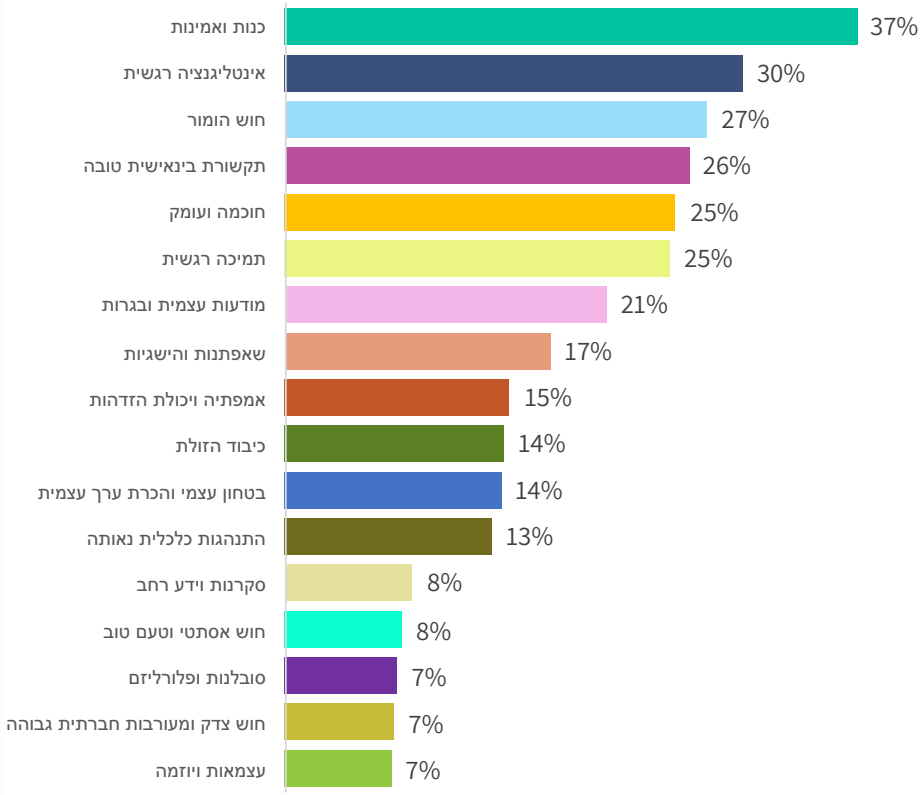
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 223
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q49 להלן איכויות שאנשים מחפשים בבני/בנות הזוג שלהם/הן. בחר/י ב-3 התכונות החשובות לך ביותר:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	42%	33%	30%	27%	25%	25%	22%	16%	14%	13%	13%	13%	8%	7%	5%	4%	5%
	ערבים	16%	15%	17%	22%	27%	23%	16%	21%	15%	20%	19%	16%	11%	11%	17%	19%	14%
מגדר	אישה	42%	31%	26%	26%	25%	28%	23%	19%	13%	13%	13%	11%	6%	6%	5%	6%	7%
	גבר	32%	28%	28%	26%	26%	22%	19%	15%	16%	15%	14%	15%	10%	9%	9%	8%	7%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	38%	38%	32%	29%	26%	27%	23%	16%	13%	10%	12%	10%	7%	7%	6%	3%	3%
	מסורתי	46%	29%	26%	24%	22%	23%	21%	20%	14%	13%	13%	18%	8%	7%	5%	6%	7%
	דתי	44%	26%	31%	29%	28%	23%	22%	7%	19%	22%	13%	10%	9%	6%	2%	5%	7%
גיל	16-18	41%	33%	31%	24%	26%	31%	25%	13%	17%	12%	13%	11%	6%	6%	5%	3%	4%
	19-21	41%	28%	30%	27%	26%	22%	19%	20%	13%	13%	13%	15%	9%	6%	6%	5%	6%
	22-25	30%	28%	21%	26%	24%	22%	18%	19%	13%	16%	15%	14%	9%	11%	10%	12%	10%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	42%	36%	31%	23%	28%	29%	23%	13%	19%	11%	13%	11%	4%	4%	6%	3%	5%
	בשירות צבאי	41%	28%	32%	31%	24%	30%	20%	16%	11%	15%	13%	11%	7%	8%	5%	4%	5%
	משוחרר	43%	33%	26%	28%	21%	19%	22%	21%	12%	13%	13%	15%	10%	7%	5%	6%	6%
	לא התגייס	37%	31%	39%	21%	28%	20%	21%	11%	13%	15%	8%	19%	14%	17%	2%	3%	2%
השכלה	לומד לבגרות	41%	32%	29%	23%	26%	34%	23%	11%	19%	14%	14%	10%	6%	3%	4%	4%	7%
	ללא ת. בגרות	38%	25%	28%	23%	19%	22%	25%	14%	12%	8%	18%	21%	4%	8%	8%	14%	15%
	בעל ת. בגרות	35%	32%	28%	28%	25%	23%	20%	17%	13%	14%	13%	13%	10%	10%	9%	7%	4%
	לומד / בעל ת. מקצועית	45%	20%	31%	22%	24%	24%	23%	21%	16%	18%	10%	12%	8%	9%	3%	8%	8%
	לומד לתואר ראשון	36%	27%	26%	25%	27%	18%	21%	22%	10%	13%	19%	17%	10%	6%	8%	8%	9%
	בעל תואר ראשון	33%	27%	19%	30%	24%	39%	17%	15%	25%	20%	8%	12%	5%	5%	3%	10%	12%
מצב משפחתי	פנוי/ה	34%	30%	29%	25%	26%	24%	21%	15%	15%	16%	15%	13%	8%	8%	9%	6%	7%
	בזוגיות	47%	29%	22%	32%	23%	27%	22%	25%	11%	9%	10%	14%	8%	6%	3%	7%	6%
	נשוי/ה	32%	28%	23%	16%	28%	30%	19%	9%	20%	17%	14%	16%	13%	13%	3%	19%	7%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	39%	30%	29%	28%	25%	26%	20%	18%	14%	14%	13%	13%	9%	8%	5%	6%	5%
	סביר	35%	29%	26%	22%	25%	23%	23%	18%	15%	14%	16%	14%	7%	8%	11%	7%	9%
	סה"כ רע	29%	29%	20%	26%	33%	22%	17%	7%	18%	13%	15%	13%	12%	4%	10%	16%	16%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	38%	31%	32%	25%	24%	28%	17%	13%	14%	18%	15%	14%	6%	9%	5%	4%	8%
	ארבע יחידות	35%	27%	27%	24%	22%	22%	21%	21%	14%	15%	14%	13%	12%	8%	10%	10%	7%
	חמש יחידות	39%	31%	23%	29%	30%	25%	24%	17%	15%	10%	13%	13%	6%	7%	7%	6%	6%

עמוד נוכחי 224
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q49 ממצאים עיקריים

- התכונות החשובות ביותר לצעירים בבחירת בני/בנות זוג היא כנות ואמינות, אשר צוינה על ידי 37% מהמשיבים. ייתכן שהדגש על תכונות אלה משקף את הרצון ביציבות וביטחון רגשי, במיוחד בעידן שבו מערכות יחסים מושפעות ממדיה חברתית וחשיפה אינטנסיבית לחיים האישיים של אחרים.
- בקרב נשים, כנות ואמינות נתפסת כחשובה יותר (42%) בהשוואה לגברים (32%). ייתכן והדבר נובע מהחשש ממערכות יחסים לא יציבות, שמאפיינות צעירים בימינו.
- אינטליגנציה רגשית היא תכונה מרכזית עבור 30% מהצעירים, בעוד ש־27% מדגישים את חשיבות חוש ההומור.
- בהשוואה ליהודים, ערבים נטו לבחור פחות בתכונות כמו כנות ואמינות, אינטליגנציה רגשית וחוש הומור, והעדיפו במקום זאת חוכמה ועומק (27%), תמיכה רגשית (23%) ותקשורת בינאישית טובה (22%). הבדלים אלה עשויים לנבוע מהאופי המסורתי יותר של החברה הערבית ומהפתיחות המוגבלת לשיח פסיכולוגי־מודרני, המאפיין יותר את החברה היהודית החילונית.

מפגש פרופילים

אפליקציות היכרויות נועדו להקל על אנשים במציאת בני זוג פוטנציאליים למערכות יחסים רומנטיות, קשרים מזדמנים (בעיקר לסקס) או חברות. הן מאפשרות למשתמשים ליצור פרופילים אישיים, להעלות תמונות ולתאר תחומי עניין והעדפות, במטרה לייצר חיבורים עם אנשים אחרים בעלי פרופיל מתאים.

אתרי היכרויות אינטרנטיים הופיעו כבר בשנות ה־90, אבל רק אחרי השקת האייפון (ב־2007) – שהוליד את גל של אפליקציות – התאפשר ליזמי הטכנולוגיה להפוך את הז'אנר הזה לכה נגיש, מתוחכם ופופולרי.

השקת טינדר ב־2012 חוללה את המפנה הגדול. טינדר פישטה את תהליך "השידוך" והפכה אותו למעין משחק מלהיב. המפתח היה שיטת ה־Swipe (הזזה) שהפכה לתו ההיכר של האפליקציה. מדובר במנגנון ייחודי שמאפשר למשתמשים לגלול במהירות בין פרופילים של משתמשים אחרים ולהביע עניין בפרטנר/ית או חוסר עניין באמצעות תנועת הזזה פשוטה על המסך. באופן יותר ספציפי, כאשר משתמש/ת מזיז את התמונה או הפרופיל ימינה, הוא מביע עניין באותו משתמש. כאשר משתמש/ת מזיז את התמונה או הפרופיל שמאלה, הוא מביע חוסר עניין ועובר לפרופיל הבא. אם שני משתמשים ביצעו Swipe ימינה אחד לשני, נוצרת התאמה (Match) והם יכולים להתחיל לתקשר ביניהם דרך צ'אט בתוך האפליקציה.

מאז הופעת הטינדר הופיעו אפליקציות נוספות, אבל בישראל היא נותרה הפופולריות ביותר, לצד הגריינדר שנפוצה בעיקר בקרב הלהט"בים.

המשתמשים העיקריים

אפליקציות ההיכרויות נמצאות בשימוש בקרב כל שכבות האוכלוסייה אך ישנן מספר קבוצות שעושות בהן שימוש אינטנסיבי יותר ולכן גם מושפעות מהן יותר, בהיבט הפסיכו־סוציולוגי הרחב:

- **צעירים.** קבוצת הגיל בין 18 ל־30 היא הבולטת ביותר בשימוש באפליקציות היכרויות. הם נולדו לתוך עידן הטכנולוגיה ונוטים להשתמש בהן לצרכים חברתיים ורומנטיים.
- **רווקים.** אנשים שמחפשים קשרים רומנטיים, בין אם למטרות רציניות ובין אם למטרות מזדמנות, מוצאים באפליקציות הללו כלי יעיל ונגיש.
- **תושבי הערים הגדולות.** בערים הגדולות, שם יש פחות הזדמנויות להכיר אנשים חדשים דרך מעגלים חברתיים קיימים, אפליקציות ההיכרויות הופכות לאמצעי מרכזי למציאת קשרים.

- **קהילת הלהט"ב.** אפליקציות כמו גריינדר, שנוצרה במיוחד עבור קהילת הלהט"ב, מספקות פלטפורמה נגישה וסלקטיבית למפגשים והיכרויות.

היתרונות החדשים

אין ספק שאפליקציות ההיכרויות מקנות יתרונות חדשים לא מבוטלים בכל הנוגע להתאמות ומפגשים למטרות רומנטיות ו/או סקסואליות. כך למשל:

- הן מאפשרות למשתמשים להכיר אנשים ממגוון רחב של מקומות, רקעים ואורחות חיים, מה שיכול להגדיל את הסיכוי למצוא בן/בת זוג מתאימים ולהוביל למערכות יחסים מעניינות ומעשירות.
- המערכת מאפשרת סינון לפי קריטריונים כמו גיל, מיקום גיאוגרפי ותחומי עניין. זה יכול לחסוך זמן ומאמץ במציאת התאמה.
- הממשק הפשוט מאפשר לעבור על כמות גדולה של פרופילים בקלות ובמהירות.
- ההתאמה נוצרת רק כאשר שני הצדדים מביעים עניין זה בזה, מה שמפחית את הסיכוי לדחייה פנים אל פנים ומגביר את הסיכוי לתקשורת מוצלחת.
- האפליקציות זמינות בכל זמן ומקום, ומאפשרות למשתמשים להכיר אנשים בקצב שמתאים להם, ללא צורך לצאת מהבית או להשתתף באירועים חברתיים.
- התקשורת הראשונית באפליקציות מתבצעת באמצעות הודעות או צ'אט, דבר שיכול להקל על אנשים ביישנים או על כאלו המתקשים במפגשים פנים אל פנים.
- האפליקציות מאפשרות למשתמשים לשמור על מידה מסוימת של אנונימיות ולבחור מתי ואיך לשתף מידע אישי.
- משתמשים יכולים לקבל משוב על הפרופיל שלהם ולשפר אותו על פי תגובות ודירוגים. זה יכול לסייע להם להציג את עצמם בצורה מיטבית.

החסרונות והסכנות

קיימת הסכמה רחבה כי לאפליקציות הללו נלוות גם לא מעט חסרונות ואפילו סכנות:

- אפליקציות ההיכרויות מעודדות שימוש תכוף, מה שהופך אותן לסוג של משחק ממכר. המשתמשים מוצאים עצמם גוללים ימינה ושמאלה, מקבלים הודעות יומיות, וחווים ריגוש עם כל התאמה חדשה. המשחקיות בשילוב עם קלות התקשורת יוצרת התמכרות דיגיטלית שמעצימה את הציפייה ל"התאמה המושלמת".
- אפליקציות ההיכרויות יכולות לשמש כמנגנון לשיפור מצב הרוח, במיוחד כאשר המשתמש מרגיש בדאון. התחושה של קבלת תגובה או התאמה מיידית מחזקת את תחושת ההצלחה והביטחון העצמי. עם זאת, חיזוקים אלה הם זמניים בלבד, ולעיתים מכסים על תחושת ריקנות עמוקה יותר. התלות בחיזוקים חיצוניים יכולה להוביל לירידה בערך העצמי כאשר אין תגובות חיוביות, ולפגיעה ארוכת טווח בדימוי העצמי.
- עם הזמן, המשתמשים עלולים לאבד את הכישורים החברתיים הדרושים להתחלת שיחה פנים אל פנים. זאת ועוד, האפליקציות עלולות לגרום לתהליך ההיכרות להיות שטחי, כיוון שהמשתמשים מתמקדים בעיקר בתמונות ובסמלים, ומאבדים את היכולת לראות את האדם שמולם כמכלול שלם עם רגשות וניואנסים.
- נוסף למשימות יומיומיות והתראות ממקורות אחרים, ההתראות מאפליקציות ההיכרויות יוצרות עומס של גירויים רגעיים, ריבוי משימות ותחושת הצפה.
- האפליקציות פוגעות ביכולת להתחייב למערכות יחסים עמוקות וארוכות טווח. כאן אולי טמונה הבעיה הגדולה ביותר של הטכנולוגיה הזו, כי היא מאתגרת באופן דרמטי את האופן שבו אנשים מתייחסים למערכות יחסים אינטימיות ורומנטיות ואולי אפילו פוגעת ביכולת להתאהב ולייצר זוגיות יציבות. להלן הסיבות:
  - האפשרות להכיר אינספור אנשים בכל רגע נתון, ובהקשת מקלדת, גורמת לתחושת בחירה מהיצע בלתי מוגבל, דבר שמוביל לעיתים לנטייה להימנע מהתחייבות למערכת יחסים אחת בלבד.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 226
מתוך 408

- המשתמשים עשויים לחפש עוד ועוד לייקים, למרות שבפועל הם מחפשים רק פרטנר אחד. זו עלולה להפוך לרוטינה משעממת, שבה הדיאלוגים נשחקים והצורך להציג את עצמם שוב ושוב הופך למעיק.
- רבים מהמשתמשים אינם מחפשים קשר רציני אלא מפגשים זמניים בלבד, מה שמוביל לתסכול ואכזבה עבור אלו שמחפשים זוגיות משמעותית.
- האפליקציות מתמקדות בעיקר בתמונות סטטיות שמדגישות את המראה החיצוני, מה שמוביל לשיפוט מהיר ושטחי, ומפחית את ההזדמנות להכיר לעומק אנשים עם פוטנציאל לזוגיות רצינית.
- השימוש המאסיבי באפליקציות יכול להוביל להתמכרות לתשומת לב ולחיזור, דבר שמקשה על ההתמקדות בפיתוח מערכת יחסים משמעותית אחת.
- הגישה הקלה למגוון רחב של פרטנרים יוצרת תחושת "לונה פארק של ריגושים" ומחזקת את תחושת ה־FOMO (Fear Of Missing Out), בלומר חשש מתמיד מהחמצה של משהו טוב יותר. תחושת אי־שקט זו, של מסע חיפושים שאף פעם לא נגמר, מפחיתה את המוטיבציה להשקיע במערכת יחסים ארוכת טווח. יתר על כן, העובדה שכבר אין צורך להתאמץ כדי להגיע לבן/בת הזוג מובילה לסוג של עצלות ונרקיסיזם ומרדדת את היחסים למקום תועלתני וציני, שבו הקסם והקדושה של היחסים הרומנטיים נעלמים. גם התמימות היפה של תרבות החיזור נדרסת ברגל גסה.
- מערכות יחסים הנוצרות דרך האפליקציות נתפסות כזמניות ופחות מחייבות, מה שמקשה על פיתוח תחושת אמון וביטחון ארוך טווח. אחת מתופעות הלוואי המזעזעות בהקשר זה היא תופעת ה"גוסטינג" (Ghosting), שהוזכרה לעיל בהקשר של עולם התעסוקה, שבה ניתוק חד־צדדי של הקשר מתבצע ללא הודעה מוקדמת, הצדקה או הסבר, תוך התעלמות מניסיונות התקשרות של הצד השני.

  לתופעת הגוסטינג, השלכות קשות ולא רק בהקשר הזוגי. היא גורמת לאנשים לחוש דחויים ולא רצויים, פוגעת בדימוי העצמי שלהם ולעיתים יוצרת חרדה ודיכאון. היא גם מחזקת את תחושת חוסר הוודאות והבלבול סביב הקשר הזוגי (היעדר סגירה והסברים יכול לגרום לאנשים לתהות ולהתלבט לגבי מה שהשתבש, ולחפש תשובות ללא הצלחה). השלכות אלו עשויות ללוות את הנפגעים לאורך זמן, ולפגוע ביכולת שלהם לבטוח באחרים.

הירידה בשימוש באפליקציות

הקשיים והאכזבות הנגרמים מאפליקציות ההיכרויות, לצד דעיבת הקסם הראשוני ועייפות החומר שמאפיינים כל טכנולוגיה חדשה, מביאים לאחרונה לירידה עקבית בשימוש באפליקציות הללו. לפי נתוני חברת סימילרווב, העוסקת במעקב אחר מכשירי אנדרואיד בלבד, ביולי 2022 השתמשו ב־550 אלף ישראלים בשלוש האפליקציות הגדולות – טינדר, Bumble ו־OkCupid. ביולי 2023 ירד המספר ל־486 אלף, וביולי 2024 ירד עוד יותר ל־450 אלף – ירידה של 18% תוך שנתיים.

הירידה בשימוש לא פסחה על אף אחת מהאפליקציות הגדולות, כולל טינדר, Bumble ו־OkCupid. כל אחת מהן חוותה ירידה במספר המשתמשים מ־2022 ל־2023, ומ־2023 ל־2024. לפי סימילרווב, טינדר היא האפליקציה הפופולרית ביותר בקרב משתמשי אנדרואיד בישראל, אחריה OkCupid ולאחר מכן Bumble.

הירידה בשימוש אינה מוגבלת לישראל בלבד. לפי נתוני חברת Sensor Tower שפורסמו באקונומיסט, משתמשים ברחבי העולם הורידו את אפליקציות ההיכרויות השונות 237 מיליון פעמים ב־2023, ירידה ניכרת לעומת 287 מיליון הורדות ב־2020. גם מספר המשתמשים החודשיים צנח מ־154 מיליון ב־2021 ל־137 מיליון ב־2024.

סקר של מכון המחקר Pew בארה"ב מגלה שיותר ממחצית מהצעירים בגילאי 18–29 משתמשים באפליקציות היכרויות, ו־20% מהזוגות בטווח גיל זה הכירו דרך אפליקציה. השימוש באפליקציות השונות זינק במהלך מגפת הקורונה, והשווי של החברות בתחום הרקיע שחקים, אולם מגמה זו נבלמה בשנה האחרונה (אלמגור, 19.8.2024).

למרות הירידה, אפליקציות ההיכרויות לא צפויות להיעלם בקרוב והן קרוב לוודאי ימשיכו לעצב את עולם האהבה והזוגיות. יש הגורסים שהן מהוות שלב אבולוציוני חדש בתולדות המין האנושי – שלב של התפצלות או חציצה חדשה בין זוגיות, אהבה, סקס, ומשפחה.

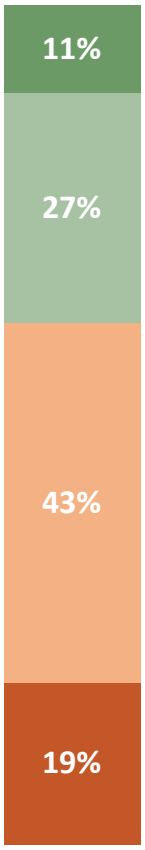
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 227
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

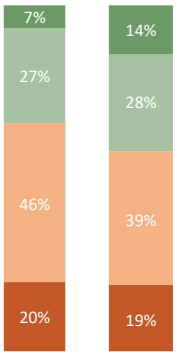
Q50 צעירים רבים מתקשים לייצר זוגיות יציבה בגלל גורמים כמו ריבוי האפשרויות באפליקציות ההיכרויות, הציפיות הגבוהות שיש היום מבני הזוג והלחצים החברתיים להצליח בכל התחומים. בהנחה שאת/ה מסכים עם הקביעה הזו, עד כמה הבעיה הזו מטרידה אותך?

כלל המדגם

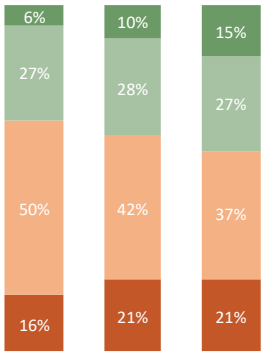

- לדעתי, הבעיה הזו בכלל לא קיימת
- נראה לי שמגזימים עם הבעיה בסוף כולם מוצאים בני זוג
- מטריד אותי קצת
- מטריד אותי מאד

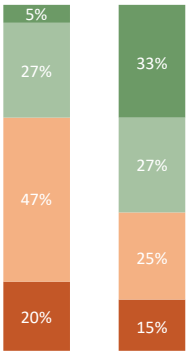
מגדר

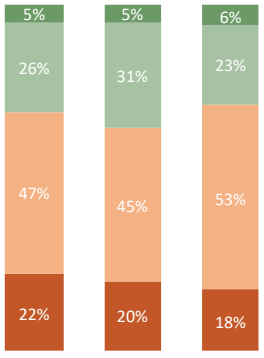
קבוצות גיל

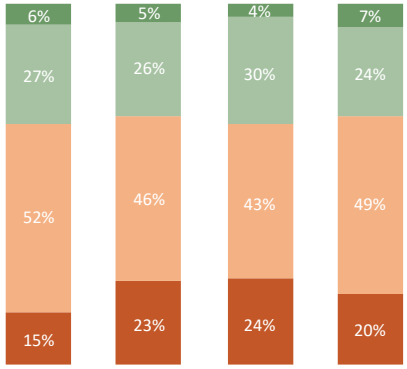
מגזר

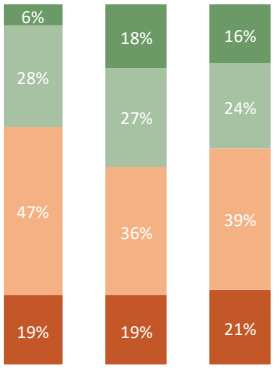
רמת דתיות (יהודים)

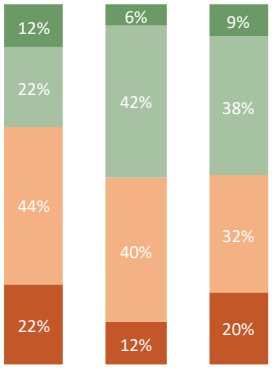
שירות צבאי (יהודים)

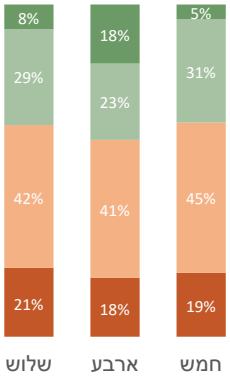
מצב כלכלי

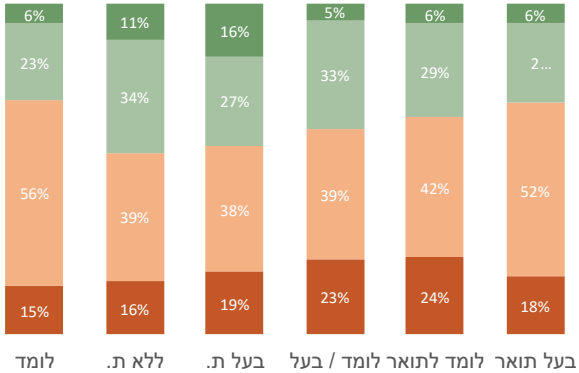
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q50 ממצאים עיקריים

- רוב הנשאלים (62%) מוטרדים מהקושי ליצור זוגיות יציבה, בעוד ש־38% סבורים שהבעיה מוגזמת או אינה קיימת כלל. עם זאת, קיים פער משמעותי בין מגזרים: בקרב האוכלוסייה הערבית 33% טוענים שהבעיה כלל לא קיימת, ו־27% סבורים שמדובר בהגזמה, לעומת 5% ו־27% בהתאמה במגזר היהודי.
- גם הבדלים מגדריים ניכרים בתחום זה, כאשר נשים מביעות יותר דאגה מהנושא בהשוואה לגברים (66% לעומת 58%).
- ראוי לציין כי ככל שהמשיבים מבוגרים יותר, כך יורד שיעור המוטרדים, ככל הנראה משום שחלק גדול מהם כבר מצאו זוגיות או התמסדו.
- כצפוי, צעירים שאינם בזוגיות מוטרדים יותר מהנושא (66%) לעומת אלה שנמצאים בזוגיות או נשואים (52%). מעניין במיוחד הוא שגם בקרב נשואים קיימת דאגה מהנושא, ייתכן בשל החשש מגורמים כמו אפליקציות היכרויות, ציפיות גבוהות מבני זוג ולחץ חברתי, שעלולים לפגוע ביציבות הנישואין.

פרדוקס המיניות

למרות ההתקדמות שחלה בשנים האחרונות בתחום החינוך המיני בבתי הספר, מערכת החינוך בישראל עדיין רחוקה מלתת מענה מספק לצרכים החשובים בתחום זה. סהר גל, מורה למדעים בבית ספר דמוקרטי, סיפרה בראיון לפודקאסט "המיניות" של Ynet כי כשהצטרפה לבית הספר, גילתה שאין כלל שיעורי חינוך מיני, למעט פסקה על רבייה בשיעורי הביולוגיה. בזכות הסקרנות, האכפתיות והיוזמה של גל, ובזכות שיתוף הפעולה של הנהלת בית הספר, היא הצליחה לבנות תוכנית לימודים מסודרת בתחום החינוך המיני.

"אם תשאלי אותי למה אין חינוך מיני בכל בתי הספר," אמרה גל, "אני אגיד שהרבה פעמים זה נובע מחשש לתגובה של ההורים. חינוך מיני הוא נושא פוליטי."

בשנשאלה על המדיניות של משרד החינוך לגבי חינוך מיני בבתי הספר, השיבה: "בגדול, על פי החלטת משרד החינוך מלפני כמה שנים, חינוך מיני מוגדר כנושא חובה מ־א' עד י"ב. בפועל, בשטח יש פער עצום מאוד, ואני אגיד שכל בית ספר פועל קצת אחרת, וזה מאוד תלוי מי מוביל את בית הספר הזה, איפה הוא נמצא, כמה משאבים יש לו, כי אם יש לו משאבים הוא יזמין הרבה סדנאות חיצוניות, ואם אין לו משאבים, אז הוא יבחר בדברים אחרים. [...] כן יש את היועצות, שזה חלק מהתפקיד שלהן. יועצת בית ספר עובדת תחת השירות הפסיכולוגי הייעוצי של משרד החינוך, שיש להם תכנים טובים של חינוך מיני, אבל בפועל, יועצת של שכבת י' או של שכבת ז' שצריכה לדבר עם 300 ילדים – איך היא יכולה להגיע לכולם בכלל? מה גם שמיניות לא עולה רק בשיעורים עם היועצת, מורות פוגשות את הנושא בכל מיני מרחבים" (שטטמאור, 5.9.2024).

שאלה מסקרנת בהקשר זה היא כיצד המתבגרים בישראל מתנהגים בפועל מבחינה מינית?

סקר מקיף של "מידע אמין על מין" – המרכז הישראלי לחינוך מיני – בדק התנהגויות מיניות של ילדים/ות ובני נוער בשנת 2023 (המרכז הישראלי לחינוך מיני – מידע אמין על מין, ינואר 2023). בסקר השתתפו 400 צעירים וצעירות יהודים בגילאי 18–21 מהחינוך הממלכתי והממלכתי דתי. מתוך כלל המדגם – 15% הגדירו את עצמם כלהטב"ק: 2% הומו/לסבית, 7% בי־סקסואל/ית או פאן־סקסואל/ית, 2% קוויר, 1% טרנס/ית, 3% אחר.

לשאלה "באיזו כיתה היית כשהתמזמזת בלבוש מלא בפעם הראשונה" ניתנו התשובות הבאות: 42% מהבנים החילונים עשו זאת בגילאי י'–י"ב ועוד 15% בגילאים נמוכים יותר. אצל הבנים הדתיים 27% עשו זאת בגילאי י'–י"ב ועוד 6% בגילאים נמוכים יותר. 38% מבנות החילוניות עשו זאת בגילאי י'–י"ב ועוד 19% בגילאים נמוכים יותר. אצל הבנות הדתיות 24% עשו זאת בגילאי י'–י"ב ועוד 1% בגילאים נמוכים יותר.

ומה באשר ל"נשיקה צרפתית" (מפה לפה)? 38% מהבנים החילונים התנשקו בגילאי י'–י"ב ועוד 16% בגילאים נמוכים יותר. אצל הבנים הדתיים 29% התנשקו בגילאי י'–י"ב ועוד 6%

עמוד נוכחי 229
מתוך 408

בגילאים נמוכים יותר. 38% מהבנות החילוניות התנשקו בגילאי י'-י"ב ועוד 24% בגילאים נמוכים יותר. אצל הבנות הדתיות 27% התנשקו בגילאי י'-י"ב ועוד 4% בגילאים נמוכים יותר.

נתון מפתיע במיוחד קשור לחשיפה לפורנוגרפיה. מסתבר כי לא פחות מ־30% מהילדים/ות נחשפים לראשונה לפורנוגרפיה במהלך בית ספר יסודי. בנים נחשפים יותר מאשר בנות. מבין הצעירים שדיווחו על חשיפה לפורנוגרפיה, מרביתם דיווחו כי היחשפותם לא נבעה מיוזמתם (64%) – הם נתקלו במקרה או באמצעות חבר. מרבית המשיבים (59%) דיווחו כי היו לבדם כשנחשפו לראשונה לפורנוגרפיה. עם זאת, בנים דיווחו יותר כי היו עם 2 ומעלה חברים מהמגדר שלהם (22% לעומת 4% מהבנות).

באופן מפתיע הבדלי החשיפה לפורנוגרפיה בין החילונים לדתיים הוא אמנם משמעותי אבל פחות ממה שהיה מצופה לכאורה. בחברה הדתית דיווחו 28% כי לא נחשפו לעומת 15% בחברה החילונית. שיעור החשיפה הנמוך ביותר לפורנו (ובפער גדול ביחס לשאר) נמצא בקרב בנות הלומדות בממלכתי דתי ועדיין גם שם הפוריטניות פחות קיצונית ממה שאפשר היה להניח: 20% מהן נחשפו לפורנו בביתות י'-י"ב, 22% בביתות ז'-ח', ו־8% בגילאים נמוכים יותר.

30% מבני הנוער שרואיינו ציינו כי קיבלו מין אוראלי עד סוף כיתה י"ב, מרביתם בביתות י' עד י"ב. בחברה הדתית 19% ציינו כי קיבלו מין אוראלי, לעומת 33% בחברה החילונית. 31% מבני הנוער שרואיינו ציינו כי נתנו מין אוראלי עד סוף כיתה י"ב, מרביתם בביתות י' עד י"ב. בחברה הדתית 17% ציינו כי נתנו מין אוראלי, לעומת 34% בחברה החילונית. מרבית מבני הנוער שדיווחו על התנסות במין אוראלי קיימו אותם עם פרטנר אחד (37%). ממוצע הפרטנרים להתנסות במין אוראלי=2.7, ללא הבדל בין המגזרים.

33% מבני הנוער שרואיינו ציינו כי התנסו במין וגינאלי עד סוף כיתה י"ב, מרביתם בביתות י' עד י"ב. בחברה הדתית 16% ציינו כי התנסו במין וגינאלי, לעומת 37% בחברה החילונית. כמחצית מבני הנוער שדיווחו על התנסות במין וגינאלי ציינו כי קיימו אותם עם פרטנר אחד. ממוצע הפרטנרים להתנסות במין וגינאלי עבור החברה החילונית=2.6. ממוצע הפרטנרים להתנסות במין וגינאלי עבור החברה הדתית נמוך יותר ועומד על 2.2.

11% מבני הנוער שרואיינו ציינו כי התנסו במין אנאלי עד סוף כיתה י"ב, מרביתם בביתות י' עד י"ב. בחברה הדתית 10% ציינו כי התנסו במין אנאלי, לעומת 11% בחברה החילונית. בנים דיווחו יותר כי התנסו במין אנאלי בביתות הגבוהות (13% בביתות י'-י"ב' לעומת 8% מהבנות, 4% בביתות ז'-ט' לעומת 0% מהבנות). מרבית מבני הנוער שדיווחו על התנסות במין אנאלי קיימו אותם עם עד שני פרטנרים. ממוצע הפרטנרים להתנסות במין אנאלי עבור כלל המדגם=2.0.

27% מהמרואיינים דיווחו כי היה להם מגע מיני עם בן/בת המין שלהם. 30% מהמרואיינים בחברה החילונית דיווחו על מגע מיני עם בן/בת המין שלהם, לעומת 18% בחברה הדתית.

סך כל הנתונים הללו מציירים תמונה מורכבת שאפשר לסכמה כדלקמן:

- החשיפה למסרים מיניים (ובעיקר פורנו שעליו יש להורים הרבה פחות שליטה) מתחילה היום בגיל צעיר מאד, על כל ההשלכות החיוביות והשלילית הנלוות לכך. ההורים ומערכת החינוך מודעים היום יותר לסכנות הטמונות בחשיפה לפורנו ולכן גם מצליחים להקנות יותר כלים לצעירים בהתמודדות עם התכנים הללו, שחושפים אותם למודלים מיניים לא מייצגים ובמקרים רבים מאד שוביניסטים. מצד שני, נראה שעד שלא יבוא תחליף מוצלח יותר מהפורנו בכל הנוגע לחשיפה מינית, נאלץ להתמודד אתו בגילאים צעירים יותר ויותר.
- בקרב הצעירים גדלה מאד הסובלנות והלגיטימציה לזהויות מיניות "לא סטרייטיות". כלומר צעירים רבים כבר לא מהססים לשים את הזהות הלהט"בקית על השולחן.
- סקס אוראלי נעשה יותר ויותר שכיח כנראה בהשפעת המדיה.
- "הסרוגים" הרבה פחות פוריטנים מכפי שהציבור הכללי מדמיין. למעשה קיים פער עצום, שהולך ומתרחב, בין המוסכמה הפורמלית בתחום המיניות במגזר הדתי־לאומי לבין מה שקורה בפועל.
- בסקר מיניות דומה שנערך ב־2017 נמצא כי 45% מהצעירים לא התנסו כלל בפעילות מינית בעוד שבסקר הנוכחי המספר גדל ל־61%. כלומר, מדובר בצניחה בקיום יחסי מין מלאים עד סוף התיכון.

לכאורה התפתחות אפליקציות ההיכרויות הייתה אמורה להוליד "דור פרחים" מסוג חדש שמקיים יחסי מין על כל צעד ושעל. בפועל קרה ההיפך הגמור, כפי שנבהיר להלן.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 230
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

אבל עוד קודם חשוב להדגיש בהקשר זה נקודה סוציולוגית עקרונית: יש בדור הזה לא מעט צעירים שעבורם קיום יחסי מין הפך ל"ספורט המוני". הם מגלים פחות עכבות בתחום הסקס מדורות קודמים (ההבדל בולט בעיקר אצל נשים) והרבה יותר פתיחות והרפתקנות. באופן כללי צעירים היום זקוקים להרבה פחות אינטימיות והם גם נוטים ליותר אקסהיביציוניזם ארוטי (בעיקר דרך הלבוש הצמוד והמינימלי). כלומר בהקשר המיני יש כבל הנראה עקומת U שמפוספסת בסקרים.

לפני שלושים שנה יותר ממחצית בני הנוער בבתי ספר תיכוניים בארה"ב קיימו יחסי מין. ב־2021, השנה האחרונה שבה התבצע סקר CDC – גוף ממשלתי האחראי למניעת מחלות ובקרתן – רק 30% מתלמידי התיכון שהשתתפו בו ציינו שקיימו יחסי מין. תמונה דומה מתקבלת גם במערב אירופה (New, 15.2.2023; World Health Organization (update, 3.2.2023; Youth Risk Behavior Survey, 2011–2021

הירידה בקיום יחסי מין בגיל תיכון מושפעת ממגוון גורמים:

- התכניות לחינוך מיני בבתי הספר השתפרו והן מתמקדות יותר באחריות מינית ובבריאות מינית, מה שהוביל להעלאת המודעות לסיכונים של קיום יחסי מין.
- עלייה בשיח על הסכמה, יחסים בריאים וגבולות אישיים תרמה להפחתת הלחץ החברתי על בני נוער לקיים יחסי מין.
- בני נוער מבלים יותר זמן במדיה החברתית, משחקי מחשב ותכנים דיגיטליים אחרים, מה שמוביל לפחות מפגשים פנים אל פנים ולכן גם לירידה בפעילות מינית פיזית. יתר על כן, הגיימינג, שאליו מתמכרים רבים, מעלה את רף הריגוש ולכן פוגע בריגוש המיני.
- הגישה הקלה לפורנוגרפיה ולתכנים מיניים ברשת עשויה להחליף במידה מסוימת את הצורך באינטימיות פיזית. באופן כללי, מחקרים מראים שחשיפה מוגברת לפורנו מורידה את הדחף המיני.
- עלייה בלחץ ובחרדה בקרב בני נוער בשל דרישות לימודיות וחברתיות עשויה להפחית את העניין בקיום יחסי מין.
- רבים מבני הנוער היום עובדים במקביל ללימודים, מה שמפחית את זמנם הפנוי לפעילויות חברתיות.
- לבני נוער היום לוקח יותר זמן להתבגר – מה שדוחה את גם את ההתנסויות המיניות.
- באופן פרדוקסלי, שפע האפשרויות למפגשים מיניים שנוצר בעקבות אפליקציות ההיכרויות פוגע בדחף לסקס. זאת, משום שהמפגשים הופכים למכניים ונצלניים, במיוחד עבור נשים. צעירים רבים חוששים שהמפגשים הללו יחשפו את האינטימיות שלהם בצורה פוגענית, כולל דיווח על "ביצועיהם המיניים", ויבזו אותם בפומבי. חוויות קשות ממפגשים אלו הובילו רבים לוותר על יחסי מין או לדחות אותם לתקופה זמן בלתי מוגבלת.

  בנוסף, הדייטים האלקטרוניים כמעט והעלימו את הדייטים הפיזיים. צעירים וצעירות שמעוניינים להיפגש בצורה מכובדת ומדורגת במפגשי פנים אל פנים מתקשים היום לעשות זאת. כתוצאה מכך, רבים מהם מתייאשים ומחליטים לוותר על חווית הדייטינג, מה שמוביל להתנזרות מבחירה.

מיסוד הזוגיות

לפי נתוני הלמ"ס לסוף שנת 2022, תל אביב היא העיר עם שיעור הרווקים והרווקות הגבוה ביותר בישראל – 88% מהגברים תושבי העיר ו־81% מהנשים בגילי 25–29 נמצאים בקטגוריה הזו. בפסגה ניתן למצוא גם את הרצליה, רמת גן, כפר סבא וחיפה. באופן לא מפתיע, ערים בהן מתגוררת אוכלוסייה חרדית גדולה הן בעלות שיעור הרווקים הנמוך ביותר – רק 19% מהגברים ו־14% מהנשים בבני ברק בגילי 25–29 מוגדרים כרווקים, וגם בבית שמש נרשם נתון דומה.

גיל הנישואין הממוצע בישראל בקרב גברים הוא 27.3, ובקרב נשים 25.1. בדפוס השכיח של נישואין ראשונים בישראל הגבר מבוגר מהאישה (66% בקרב היהודים ו־86% בקרב

המוסלמים), ובכ־80% מהנישואין בחברה היהודית הפער בין בני הזוג הוא 3 שנים או פחות (למ"ס, 15.8.2024).

האם צעירים שמסיימים כעת תיכון וצבא יקימו משפחה בעתיד הקרוב?

גיל הנישואין הממוצע במדינות המערב עלה משמעותית בשנים האחרונות. כך למשל, בארה"ב אם ב־1965 גיל הנישואין הממוצע לנשים היה 21 ולגברים 23, כיום, גיל הנישואין הממוצע לנשים הוא 29.2 ולגברים 30.9 (Hermanson, ND).

כך גם בישראל. אם ב־1970 גיל הנישואין הממוצע בנישואין ראשונים לנשים היה 21.7 ולגברים 25.0, ב־2021 גיל הנישואין הממוצע לנשים היה 25.2 ולגברים 27.5. המגמה הזו אחידה בכל מגזרי החברה הישראלית, כולל המגזר היהודי החילוני, הדתי והחרדי, כמו גם המגזר הערבי (למ"ס, 30.7.2023).

בין השנים 2008 ל־2018 גיל החתנים היהודים ירד בשלושה חודשים, בעוד שגיל החתנים המוסלמים עלה בשישה חודשים. בקרב הנוצרים חלה עלייה משמעותית יותר של שנה ושלושה חודשים, ואילו אצל הדרוזים נרשמה עלייה בולטת של שלוש שנים וארבעה חודשים. גם בגיל הכלות נרשמה עלייה במהלך אותה תקופה. גיל הכלות היהודיות עלה בארבעה חודשים, בעוד שאצל הכלות המוסלמיות חלה עלייה משמעותית של שנה ושבעה חודשים. אצל הנוצריות העלייה עמדה על שנה וחמישה חודשים, ואילו גיל הכלות הדרוזיות עלה בשלוש שנים (גרניט, 2022)

גם שיעור הנישואין הכללי בישראל ירד. לא רק פחות אנשים נישאים בגיל צעיר אלא גם יותר אנשים בוחרים לחיות בזוגיות ללא נישואים רשמיים (וינרב, דצמבר 2022).

המגמה הזו נובעת ממספר גורמים:

- **השפעות כלכליות.** המצב הכלכלי משפיע רבות על ההחלטה להקים משפחה. צעירים רבים חווים קושי כלכלי בשל יוקר המחיה, חובות על לימודים גבוהים ושוק עבודה בלתי יציב, מה שמוביל לעיכוב בהחלטות על נישואין ועל הבאת ילדים לעולם.
- **ערכים ושאיפות אישיות.** רבים מהצעירים היום שמים דגש על הגשמה עצמית, פיתוח קריירה, צבירת ניסיון תעסוקתי והתנסות בחוויות אישיות לפני שהם מוכנים להתחייב לאחריות הכרוכה בהקמת משפחה.
- **שינויים בתפיסות המשפחה.** מבנה המשפחה המסורתי של נישואין והולדת ילדים הוא לא היחיד כיום, ורבים בוחרים לחיות בזוגיות ללא נישואין או להביא ילדים מחוץ לנישואין. יתר על כן, המדיה והטכנולוגיה חושפים את הצעירים למגוון רחב של סגנונות חיים, כולל חיים ללא ילדים או בנישואין לא מסורתיים.
- **שינויים במעמד האישה.** הנשים היום משכילות יותר, מה שמאפשר להן לא רק להשתתף יותר בשוק העבודה אלא גם לכהן במשרות מתגמלות יותר מבעבר. כתוצאה מכך, הן זוכות לעצמאות כלכלית רבה יותר, מה שמעניק להן חופש גדול יותר בקבלת החלטות לגבי חתונה או מיסוד קשר זוגי. כלל, השכלה גבוהה דוחה נישואים ובעיקר אצל נשים. היא גם מרחיבה את אפשרויות הבחירה בשאלות עם מי להינשא ומתי (OECD, 4.10.2017; למ"ס, 30.7.2023).
- **נגישות גבוהה יותר לאמצעי מניעה.** היכולת להשתמש באמצעי מניעה מאפשרת לנשים לתכנן את חייהן באופן עצמאי ומושכל יותר. שליטה על התזמון המתאים להיכנס להריון משפיעה גם על קבלת ההחלטות לגבי מועד הנישואין.
- **בגרות מעוכבת.** גיל הבגרות מתארך בימינו וצעירים רבים תופשים את עצמם עד גיל מבוגר כלא בשלים עדיין לקחת אחריות על כל מה שכרוך בהקמת משפחה (פרנסה, גידול ילדים וכו').

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

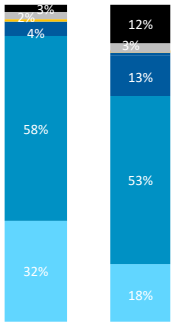
Q51 באיזה גיל אתה שואף להתחתן/ למסד זוגיות (אם בכלל)?

כלל המדגם

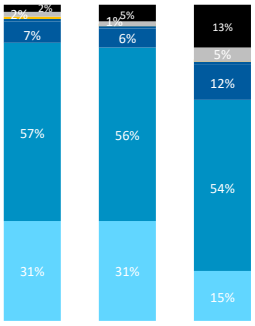

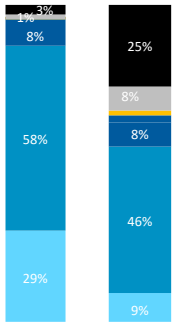
מגדר

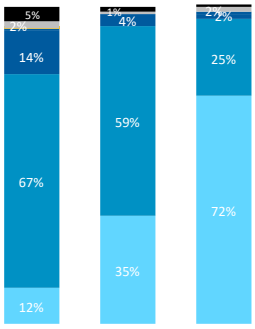
קבוצות גיל

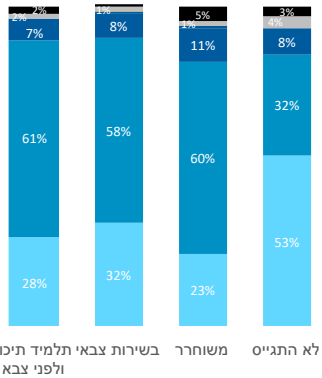
מגזר

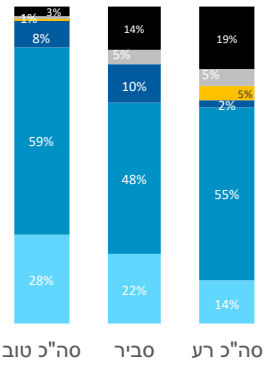
רמת דתיות (יהודים)

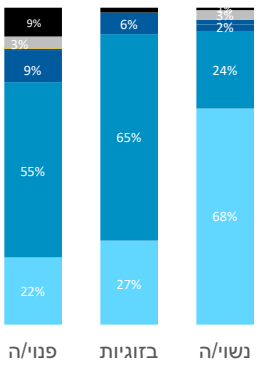
שירות צבאי (יהודים)

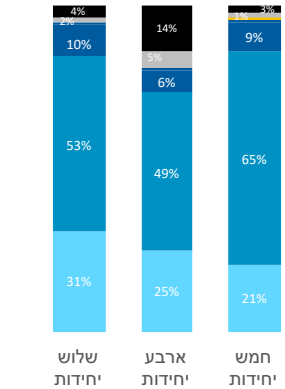
מצב כלכלי

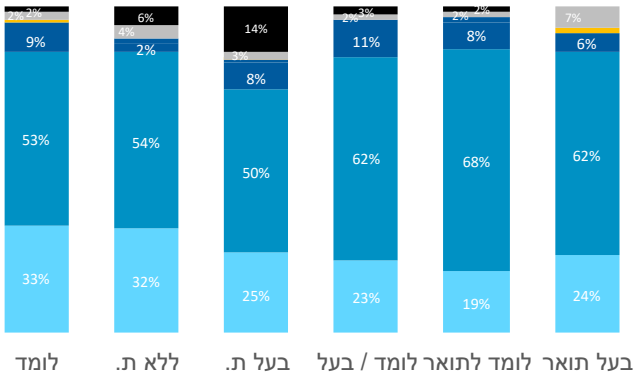
מצב משפחתי

יחי' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q51 ממצאים עיקריים

- 56% מהמשיבים שואפים להינשא או למסד זוגיות בגיל 25–30, 25% מעוניינים לעשות זאת לפני גיל זה, ו־9% מעדיפים להינשא בגיל מאוחר יותר. נשים נוטות להעדיף נישואים בגיל צעיר יותר, כאשר 32% מהן מעוניינות להתחתן לפני גיל 25, לעומת 18% מהגברים בלבד.
- כמו כן, ככל שרמת הדתיות של המשיבים גבוהה יותר, כך גדל הרצון למסד זוגיות בגיל מוקדם יותר.
- שני חתכי אוכלוסייה תומכים בשיעור גבוה במיוחד בנישואים בגיל צעיר (מתחת לגיל 25): הדתיים (72%) – בשל קודים תרבותיים והנשואים (68%) – ביוון שאדם נוטה להצדיק את הבחירה שלו. יחד עם זאת, המשמעות היא ש־32% מהנשואים סבורים שהם עצמם התחתנו מוקדם מדי.
- נתון מעניין נוסף הוא ש־3% מהמשיבים מסרבים להתחייב לזוגיות ארוכת טווח, ו־7% מעוניינים בזוגיות אך ללא חתונה רשמית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 234
מתוך 408

הבאת ילדים לעולם

שיעורי הפריון

הבאת ילדים לעולם נתפסה בעבר כמשימה המרכזית והחשובה ביותר. היום, התפיסה הזו עוברת שינוי דרמטי. צעירים רבים בעולם בוחרים שלא להביא ילדים כלל או להסתפק בילד אחד בלבד.

כתוצאה מכך, במדינות מערביות רבות, שיעורי הפריון (מספר הילדים הממוצע שאישה צפויה ללדת במהלך חייה, בהתבסס על שיעורי ילודה בגילים שונים) נמצאים בירידה. בשנת 1960, שיעור הפריון של מדינות ה־OECD היה בממוצע 3.3 ילדים לאישה. עד 2022 שיעור זה ירד ל־1.5 ילדים לאישה – הרבה מתחת לשיעור התחלופה של 2.1 ילדים לאישה (OECD, 2024).

הערה:

שיעור תחלופה כולל (Total Fertility Rate) של 2.1 ילדים לאישה נחשב לשיעור תחלופה שנדרש כדי לשמור על גודל האוכלוסייה יציב מדור לדור (באשר אין השפעות חיצוניות כמו הגירה). מספר זה לוקח בחשבון את העובדה שלא כל הילדים יגיעו לבגרות ואת הפער בין הילודה לבין התמותה.

עד 2050, שיעור הפריון הממוצע בעולם צפוי לרדת לכ־1.8 ילדים לאישה, ובשנת 2100 ל־1.6. רוב האוכלוסייה בעולם צפויה אם כן לחוות ירידה טבעית בגודל האוכלוסייה, באשר מספר הפטירות יעלה על מספר הלידות. תחזיות מצביעות על כך שעד 2100 רק שש מדינות בעולם יהיו עם שיעורי פריון מעל לרמת התחלופה, בעוד שבמדינות רבות אחרות, שיעור הפריון יהיה נמוך אפילו מ־1 ילד לאישה (IHME, 20.3.2024).

גם בישראל שיעורי הפריון יורדים, למרות שהשיעור הכללי של הילודה עדיין גבוה יחסית. לפי נתוני הלמ"ס, שיעור הפריון הממוצע ירד מ־3.8 ילדים לאישה בשנות ה־70 ל־2.9 ילדים לאישה בשנת 2020 – אך הוא עדיין גבוה מכל מדינות ה־OECD שהממוצע שלהן ב־2019 היה 1.61 ילדים לאישה. בנוסף, יותר ויותר צעירים ישראלים (בעיקר יהודים חילונים) בוחרים להסתפק בילד אחד בלבד או לא להביא ילדים כלל (למ"ס, 21.2.2022).

בשנת 2021, הגיל הממוצע של אם בלידתה הראשונה עמד בישראל על 27.8 שנים. בקרב נשים יהודיות ואחרות, הגיל הממוצע היה 28.7 שנים, בעוד שבקרב נשים ערביות הוא עמד על 25.0 שנים. נשים מוסלמיות יולדות מוקדם יותר (24.6 שנים) לעומת דרוזיות (27.2 שנים) ונוצריות (28.7 שנים).

עוד נמצא כי באותה שנה, ל־65.1% מהנשים הצעירות בגילאי 34–18 לא היו ילדים: 66.9% בקרב היהודיות ואחרות, לעומת 58.2% בקרב הערביות. מספר הילדים הממוצע בטווח גילאים זה היה 0.83: 1.01 בקרב הערביות לעומת 0.78 בקרב היהודיות והאחרות (אביב מתוק, 2023).

לתופעה של הירידה בפריון לאורך השנים יש מספר סיבות (Ritchie et al, 2022; OECD, 2024; IHME, 20.3.2024):

- **אמצעי מניעה.** הזמינות הגבוהה יותר של אמצעי מניעה ואפשרויות להפלות מוסדרות ובטוחות מאפשרות תכנון משפחה מדויק יותר, דבר שמוביל לצמצום במספר הילדים.
- **ירידה בתמותת ילדים.** השיפור בבריאות הילדים והפחתת שיעורי התמותה מובילים לכך שפחות ילדים נולדים מתוך צורך להבטיח את הישרדות המשפחה.
- **השכלה ותעסוקה.** העלייה בשיעור הנשים הלומדות במוסדות להשכלה גבוהה והמשתתפות בשוק העבודה משפיעה באופן ישיר על החלטות בתחום הזוגי והמשפחתי. נשים משכילות נוטות לא רק לדחות את גיל הנישואין, אלא גם את גיל ההורות, לטובת השכלה וקריירה.
- **שינוי בערכים ובתפיסות חברתיות.** ערכים כמו הגשמה עצמית, חופש אישי והתפתחות מקצועית הפכו לדומיננטיים יותר בדורות הצעירים. רבים מעדיפים להקדיש את זמנם ומשאביהם לקריירה, תחביבים ותחומי עניין אישיים, במקום להקמת משפחה שנתפסת כגוזלת תשומת לב ומשאבים רבים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 235
מתוך 408

- **עלויות כלכליות.** יוקר המחיה, מחירי הדיור ועלויות גידול ילדים עולים בהתמדה, מה שהופך את ההחלטה להביא ילדים – או להוסיף ילדים – למאתגרת יותר מבחינה כלכלית.

לירידה בפריון יש השלכות חברתיות מרחיקות לכת, המשפיעות על מגוון רחב של תחומים (Ritchie et al, 2022; OECD, 2024; IHME, 20.3.2024):

- **הזדקנות האוכלוסייה.** המדינות המפותחות הולכות ומזדקנות באשר שיעור הזקנים בתוכן גדל בהתמדה. מצב זה יוצר לחץ על מערכות הבריאות והפנסיה, שכן יותר אנשים זקוקים לשירותי בריאות וסיוע סוציאלי, ופחות אנשים עובדים לממן שירותים אלו. השאלה שמרחפת היום באוויר היא האם הצעירים של היום יוכלו לעמוד במשימה הקשה הזו מבחינה נפשית ובלכלית.
- **כוח עבודה מצטמצם.** עם הירידה בפריון, פחות צעירים מצטרפים לכוח העבודה. הדבר מוביל למחסור בידיים עובדות בתחומים שונים ומשפיע על הצמיחה הכלכלית. בנוסף, הנטל הכלכלי על העובדים הנוכחיים גדל, כי יש פחות אנשים שממנים את ההוצאות הציבוריות המשותפות.
- **שינויים כלכליים.** הפחתת הפריון משפיעה גם על הכלכלה המקומית והעולמית. כאשר יש פחות צרכנים בשוק, הביקוש למוצרים ולשירותים יורד.
- **שינוי במבנה המשפחתי.** כאשר זוגות יולדים פחות ילדים או לא יולדים כלל, המודלים המסורתיים בתחום המגדר משתנים.
- **חינוך והשכלה.** מדינות עם פחות ילדים סוגרות מוסדות חינוך – מה שמוביל לפגיעה בקהילות המקומיות.

צאצאים

בסקר שנערך בישראל בשלהי 2019 דיווחו 46.4% מהצעירים בני 20–34 שמבחינתם הגיל האידיאלי לאישה להקים משפחה הוא 25 עד 29 – נתון דומה מאוד לכלל האוכלוסייה הבוגרת וללא הבדל גדול בין גברים לנשים.

64.3% מבין הצעירים הנוצרים ו־47.4% מבין הצעירים הדרוזים סברו ששלושה ילדים הוא המספר האידיאלי לצאצאים במשפחה.

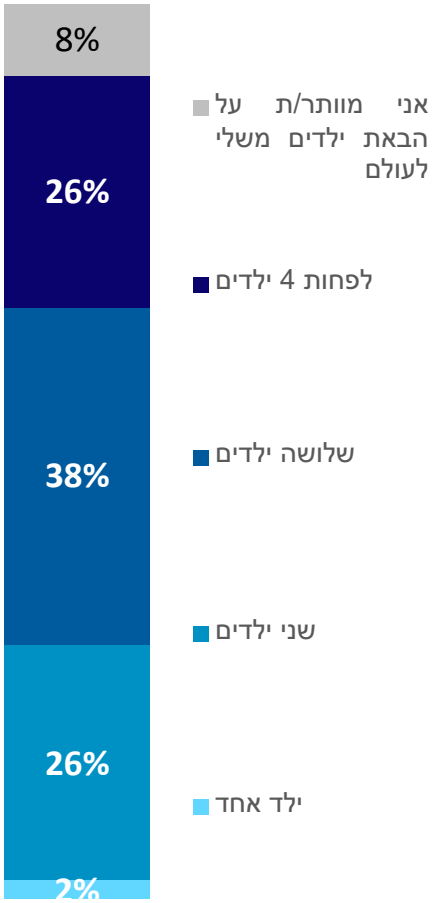
ברזולוציה גדולה יותר ניכרים הבדלים משמעותיים בתוך האוכלוסייה היהודית: 25.4% מבין הצעירים החרדים ענו כי 7 עד 9 ילדים זהו המספר האידיאלי לילדים למשפחה. 30.8% מבין הצעירים הדתיים הלאומיים ענו כי 4 ילדים זהו המספר האידיאלי מבחינתם. כ־42% מבין המסורתיים (בדרגות שונות) ו־59.8% מהצעירים היהודים הלא דתיים (חילונים) ענו כי 3 הוא המספר האידיאלי של ילדים למשפחה (המשרד לשוויון חברתי – רשות הצעירים, אוקטובר 2019).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

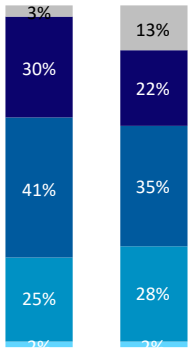
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q52 אם את/ה מתכנן/ת להביא ילדים, כמה ילדים היית רוצה?

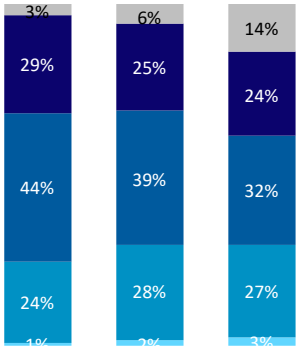
כלל המדגם

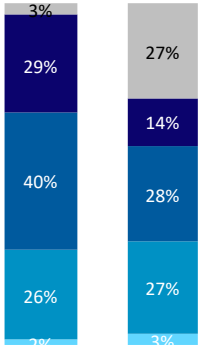
מגדר

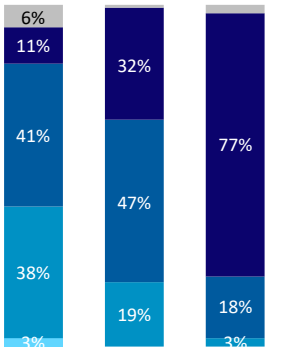
קבוצות גיל

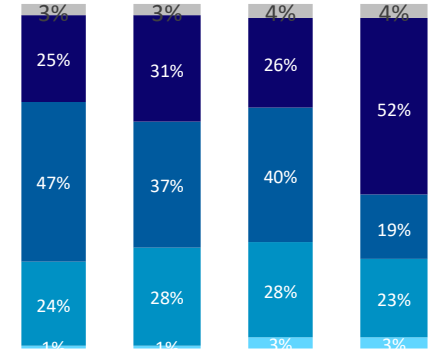
מגזר

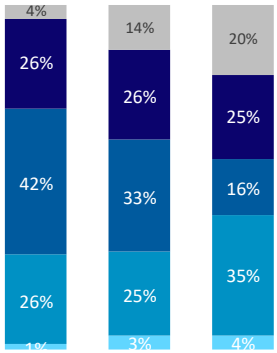
רמת דתיות (יהודים)

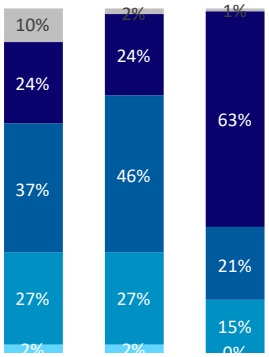
שירות צבאי (יהודים)

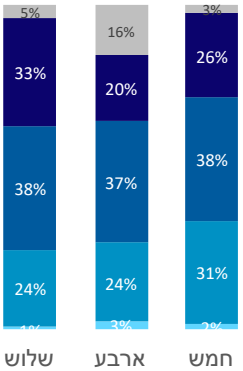
מצב כלכלי

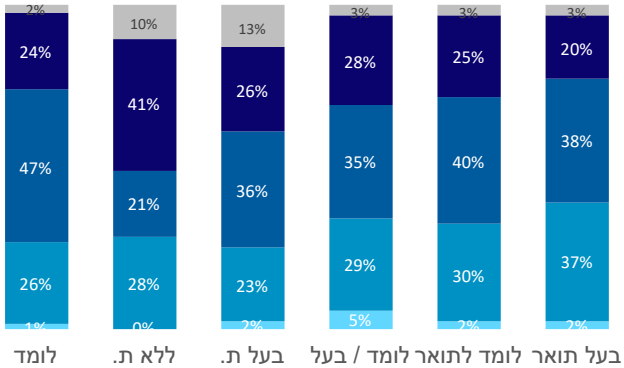
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q52 ממצאים עיקריים

ביוון ששיעור גבוה מהערבים לא השיבו לשאלה הזו, נתייחס ליהודים בלבד:

- מספר הילדים המועדף בקרב הצעירים היהודים מצביעה על כך שרובם מעדיפים שלושה ילדים (40%), בעוד 26% מעדיפים שני ילדים ו־29% מעוניינים בארבעה ילדים ומעלה. רק 2% ציינו כי הם מעוניינים בילד אחד, ו־3% אינם מעוניינים להביא ילדים לעולם.
- מעניין לציין כי גברים נוטים יותר מנשים לא לרצות להביא ילדים, לפחות בשלב זה של חייהם (13% לעומת 3% בקרב הנשים).
- כמו כן, ככל שרמת הדתיות עולה, כך גוברת הנטייה לרצות משפחות גדולות יותר: 77% מהדתיים מעוניינים בארבעה ילדים או יותר, לעומת 32% מהמסורתיים ו־11% מהחילונים.

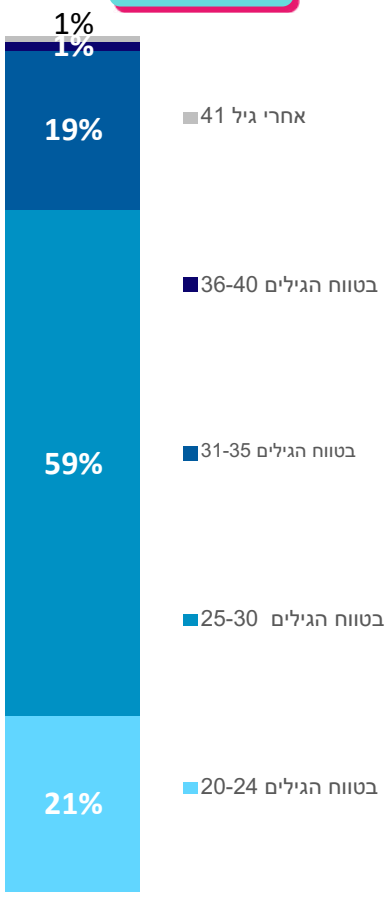
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

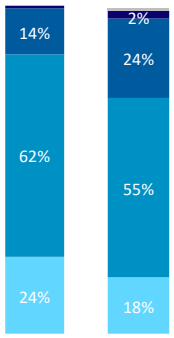
Q53 באיזה גיל היית רוצה להביא את הילד הראשון שלך לעולם?

(בקרב משיבים שציינו כי הם רוצים להביא ילדים לעולם, ע"פ Q52)

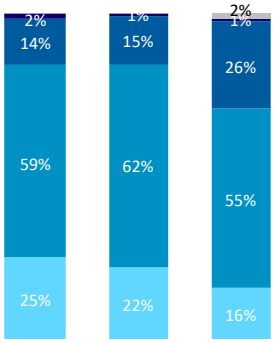
כלל המדגם

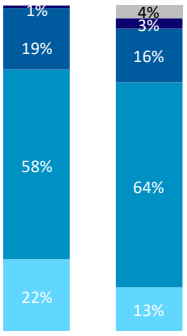
מגדר

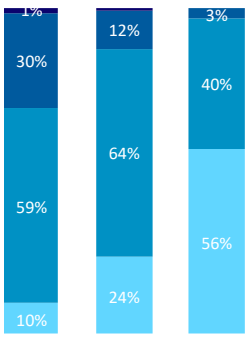
קבוצות גיל

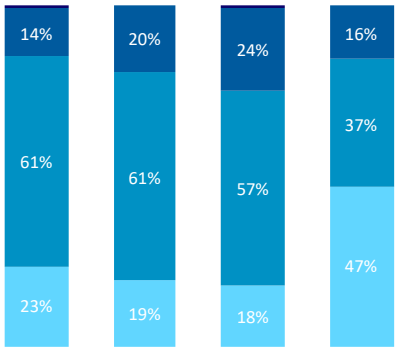
מגזר

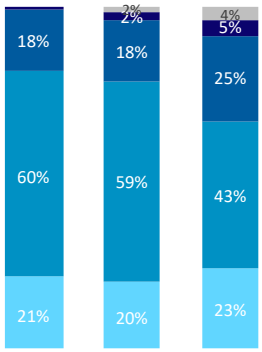
רמת דתיות (יהודים)

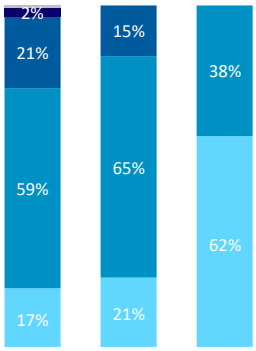
שירות צבאי (יהודים)

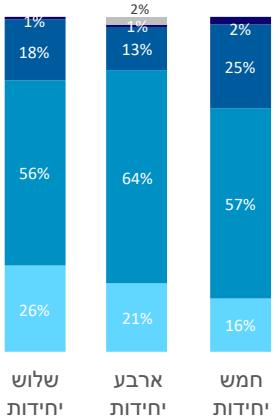
מצב כלכלי

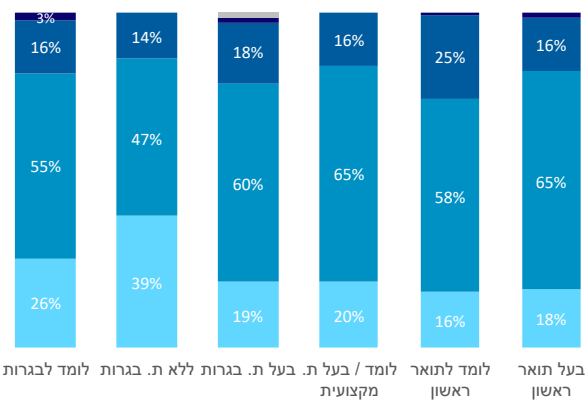
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q53 ממצאים עיקריים

- הערבים מעדיפים להביא ילדים בגיל מבוגר יותר ביחס ליהודים. רק 13% מהערבים העדיפו ללדת בגיל צעיר (20-24), לעומת 22% מהיהודים. בנוסף, שיעור גבוה יותר של ערבים מעדיף להמתין עד גיל 30 לפחות לפני הולדת ילדים (23% לעומת 20% בקרב היהודים). זאת, ככל הנראה בשל המחויבות הכלכלית הכבדה (בעיקר בניית בית) הכרוכה בהקמת משפחה והבאת ילדים לעולם במגזר הערבי.
- 56% מהדתיים מעדיפים ללדת את ילדם הראשון בגיל צעיר יחסית (בטווח הגילאים 20-24), שיעור גבוה בהרבה ממסורתיים (24%) ומהחילונים (10%). רק מיעוט מהדתיים מעדיפים ללדת לאחר גיל 30 (3%) - הרבה פחות מהמסורתיים (12%) והחילונים (31%).
- מבין הנשואים שהשתתפו במדגם, 62% מעדיפים להביא את ילדם הראשון בגיל 20-24, לעומת 21% מהצעירים בזוגיות ו־17% מהפנויים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 240
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

חברות

סיינפלד כמקור השראה

חברות ורעות נחשבה תמיד לערך חשוב ומרכזי בתרבות הישראלית אבל כיום רבים מהצעירים רואים בחבריהם כמעט כבני משפחה. הקשרים החברתיים הפכו להדוקים ואינטימיים יותר, ולעיתים אף ממלאים תפקידים שבעבר היו שמורים לקרובי משפחה בלבד. במקרים רבים, חברים הם מקור עיקרי לשיתוף רגשי ופתיחות, הרבה יותר מאשר המשפחה הגרעינית. בעיתות משבר או קושי, החברים מספקים תמיכה וליווי, מה שמעניק תחושת ביטחון ויציבות (הדבר בולט בפרט בקרב הצעירים ביחידות הלוחמות, על רקע הטרגדיות האחרונות. היו אף מקרים שדווחו בתקשורת, שבהם צעירים בחרו לסמס ולהיפרד מחבריהם ברגעי היאוש, כשאפסה התקווה).

סקר שנערך בשלהי 2019 מצא כי 96% מהצעירים בני 20 עד 34 דיווחו שיש להם חברים איתם הם נפגשים או משוחחים בטלפון, שיעור גבוה בהשוואה ל־88.6% מהמשיבים בני 35 ומעלה. כשנשאלו הצעירים כל כמה זמן הם נפגשים או מדברים בטלפון עם חברים, תדירות הקשר הייתה גבוהה מכלל האוכלוסייה הבוגרת, וירדה עם הגיל: 69.4% מבין הצעירים בני 20–24, 59.2% מבין הצעירים בני 25–29 ו־47.7% מבין הצעירים בני 30–34 ענו כי הם בקשר עם החברים כל יום או כמעט כל יום (המשרד לשוויון חברתי – רשות הצעירים, אוקטובר 2019).

סדרות טלוויזיה שבמרכזן חבורת צעירים מלוכדת שחיה כמעין משפחה שניה היא אחד הז'אנרים הפופולריים ביותר בעשורים האחרונים בארה"ב ובישראל. אלה סדרות שלא רק סיפקו חלון הצצה סוציולוגי לסגנון החברות החדש שהתפתח בעידן הדיגיטלי, אלא גם היוו מודל התנהגות והשקפה עבור צעירים וצעירות רבים שצפו בהן. הסדרה המיתולוגית סיינפלד (Seinfeld) היוותה במידה רבה את התשתית לז'אנר הזה, שהוא כאמור יותר מסתם בידור. מערכת היחסים בין גיבורי הסדרה המיתולוגית, מבוססת על יחסי חברות קרובים. כל אחד מהם תלוי בשאר החבורה כדי למצוא משמעות, לשתף חוויות ולהתמודד עם מצבים יומיומיים. הקשרים ביניהם כוללים: תמיכה הדדית (למרות הביקורתיות והלגלוג התמידיים, החברים תומכים זה בזה במצבים שונים, אם כי לעיתים בדרך עקיפה או מוזרה); התמקדות בעצמם (כל אחד מהדמויות עוסק בעיקר בעצמו ובבעיותיו האישיות, דבר שמוביל למצבים קומיים של קצרים תקשורתיים וחוסר הבנה); ביקורת ולגלוג (הם צוחקים אחד על השני ועל הסביבה כולה). דוגמאות בולטות לסדרות נוספות מהז'אנר הזה הן "חברים" (Friends), "איך פגשתי את אמא" (How I Met Your Mother), "סקס והעיר הגדולה" (Sex and the City) ו"בנות" (Girls). בישראל הדוגמאות הבולטות הן: "פלורנטין", "החברים של נאור", "מעושרים", "צומת מילר", "סרוגים" ו"חזרות".

להלן כמה מהמאפיינים הטיפוסיים לדפוסי החברות שמיוצגים בסדרות הללו ומייצגים את מודל החברות החדש שהיווה השראה הן לצעירי דור ה־Y והן לצעירי דור ה־Z:

- יחסי החברות בין הגיבורים מהווים את מרכז העלילה. הדמויות הראשיות חולקות חוויות יומיומיות ורגעים קשים, כולל קשיים רומנטיים ומקצועיים, שנפתרים תמיד בבוחות משותפים (הקושי והמשבר של אחד מחברי הקבוצה נתפס כקושי ומשבר של כולם).
- הקשרים בין אנשי החבורה מבוססים על פתיחות, כנות וחשיפה אישית – כולל פרטים אינטימיים – כלומר, על היכולת לומר אחד/ת לשני/יה את האמת, גם אם היא לא נעימה.
- התמיכה ההדדית היא ללא תנאי. החברים והחברות תמיד שם אחד בשביל השני/ה. למרות הבדיחות והעקיצות ההדדיות הם תומכים זה בזה, בעיקר בעצות, בעידוד ובניחומים. החברות יוצרת תלות רגשית, במובן זה שכל אחד/ת מהחבורה מתקשה לפתור עניינים בעצמו וזקוק לתמיכה ולהבנה של שאר החברים.
- ההומור מהווה מרכיב מרכזי ביחסים החבריים. השיחות בין אנשי החבורה הצעירה מתאפיינות בצחוקים, בדיחות והומור שנון – שמחזקים את הקשרים ומספקים אוורור נפשי. הם גם מעניקים פרופורציות לחיים.

עמוד נוכחי 241
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

חברות מודל z

מודל החברות והקשרים החברתיים של צעירים מדור ה־Y ודור ה־Z שונה משמעותית מזה שאפיין דורות קודמים. זאת מכמה סיבות:

- המדיה החברתית – כמו פייסבוק, אינסטגרם, טיקטוק ווואטסאפ – מאפשרת לצעירים לשמור על קשר רציף עם חבריהם, מה שמוביל למערכת יחסים המבוססת על תקשורת מיידית יומיומית באמצעות טקסט, תמונות וסרטונים.
- בעוד שבעבר הקשרים החברתיים היו תלויים במפגשים פיזיים, כיום ניתן לשמור על קשרים גם מרחוק, מה שמאפשר לשמור על חברויות לאורך זמן.
- המשפחה המודרנית היא לעיתים קרובות קטנה יותר, מה שיכול להוביל לצורך בחברים כמקור תמיכה נוסף או חלופי למשפחה.
- הורים גרושים ו/או קרייריסטים (ולכן מאד טרודים) מקנה לקבוצת החברים, שאתה אפשר להתייעץ על כל דבר, חשיבות נוספת.
- התארכות משך הרווקות של הצעירים מייצרת צורך מוגבר בקשרים חברתיים תומכים מחוץ למסגרת המשפחתית המסורתית.
- ההתבגרות המאוחרת לצד הפחדים והחרדות מהעולם המנוכר והתחרותי מולידים צורך בקבוצת תמיכה – שהיא לרוב החברים/חברות שנמצאים בסיטואציה דומה.
- הפער בין המגדרים קטן יותר בקרב הצעירים בהשוואה לדורות קודמים. כלומר הגברים יותר נשיים והבנות יותר גבריות. זה מאפשר שיתופיות ופתיחות גדולות יותר ואיזונים טובים יותר בתוך החבורה.
- הדור הצעיר פחות שומר על אינטימיות ופתוח יותר מבחינה נפשית, ולכן גם לא מסתיר חולשות, קשיים ומשברים. חברים (כולל בנים) יכולים לשוחח ביניהם באופן פתוח וגלוי על רגשות, קשיים אישיים ונושאים רגישים, מה שמייצר סגנון חברות חם יותר.
- הצעירים אוהבים ויודעים לבלות, ובילויים תמיד מהנים יותר בקבוצה מאשר ביחידים.
- היום יש יותר פתיחות וגיוון בקשרים החברתיים בהשוואה לימים עברו, בהם החברים היו לרוב מאותה סביבה חברתית ותרבותית. יצירת קשרים עם אנשים מרקעים שונים מעשירה את חוויית החברות ומאפשרת הבנה ורגישות לתרבויות ולנקודות מבט שונות.

היתרונות והחסרונות של הלכידות הקבוצתית

לקשר העמוק עם החברים יתרונות רבים: הם אלו שמספקים אוזן קשבת ותמיכה נפשית, במיוחד בתקופות קשות כמו משברים אישיים או לחצים לימודיים. חברים יכולים להעניק עצות, עידוד ותמיכה מעשית ורגשית.

אך יש גם חסרונות: צעירים רבים חוששים להביע דעה שונה מזו של רוב חבריהם, מה שמוביל לקונפורמיות ולחוסר עצמאות מחשבתית. הקונפורמיזם, שמאפיין את דור ה־Z, עומד במרכז ספרה של חוקרת הדורות הנודעת ג'יין טווינג' (2017):

iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy – and Completely Unprepared for Adulthood.

בנוסף, הקשר ההדוק עם החברים יוצר תלות מתמדת בחיזוקים חיצוניים, ומעודד לעיתים התנהגויות ילדותיות. גם בגיל מבוגר יחסית, אנשי החבורה (בעיקר הגברים) נוטים לשחק ולהחליף "דחקות" כמו ילדים קטנים.

זאת ועוד, התלכיד החברתי ההדוק מוליד ריבוי של תופעות שיימינג, לעג והטלת חרם על מי שאינם משתייכים לחבורה המלוכדת. ההצקה יכולה להתרחש בכיתה, בחצר בית הספר או ברשתות החברתיות – המקום שבו להערות פוגעניות יש קהל רחב יותר. הרצון להתקבל חברתית ולשמר סטטוס בתוך הקבוצה מוביל לעיתים ללחץ קבוצתי להשתתף בלעג, גם אם לא כל החברים בקבוצה באמת תומכים בכך.

עמוד נוכחי 242
מתוך 408

שיתוף מידע אינטימי ורגיש ללא הסכמה הוא תופעה נוספת שמחמירה את בעיית הבריונות (Cyberbullying). פעמים רבות מדובר במידע טקסטואלי, בתמונות או סרטונים בעלי אופי אישי מאוד, שמופצים במרחב הציבורי ומובילים לנזק עצום לקורבנות. מחקרים מראים כי הקורבנות עלולים לסבול מהשלכות רגשיות לטווח ארוך, שכוללות ירידה בביטחון העצמי ובדימוי הגוף, לצד חשש מיצירת קשרים חברתיים חדשים.

הקשר ההדוק עם החברים משפיע גם על מערכות היחסים הזוגיות. רבים מתקשים להתנתק מהחבר'ה ולבנות זוגיות נפרדת ואינטימית (לעיתים קרובות הם אינם שומרים על הפרטיות והאינטימיות של בני או בנות זוגם). התופעה מתקיימת גם בכיוון ההפוך: הקשרים הזוגיים נוטים להיות שטחיים, מה שגורם לצעירים להישען על החברים כדי למלא את החסר במערכת היחסים הזוגית.

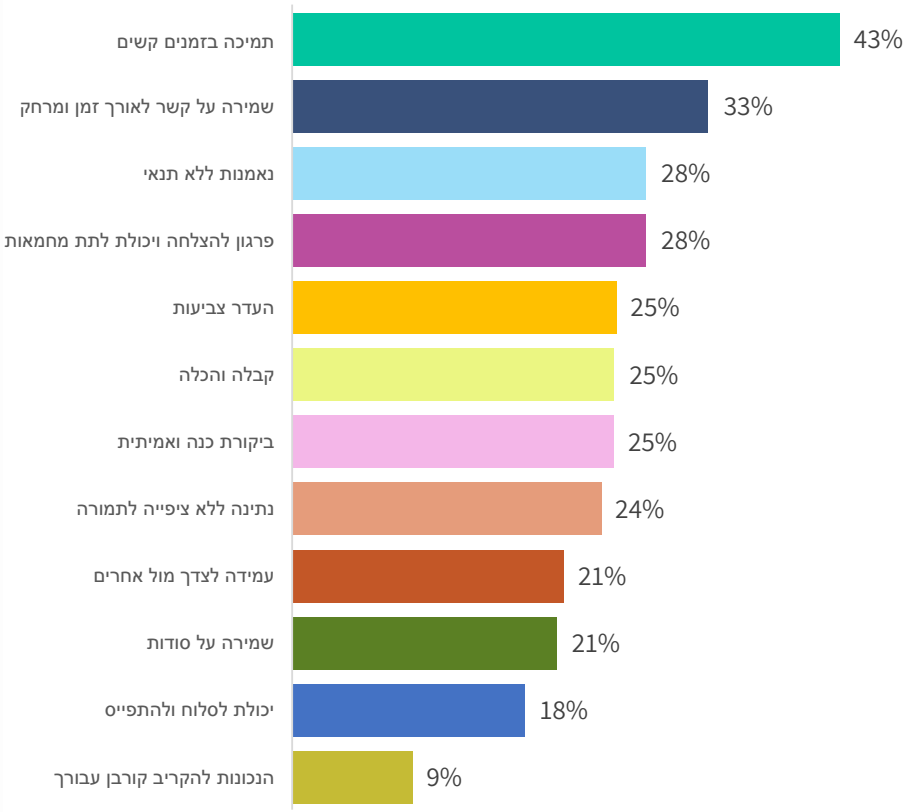
חשוב להדגיש שלצד החיים בתוך חבורה מלוכדת, קיים בדור ה־Z גם שיעור לא מבוטל שמגלים מאפיין הופכי: הם חיים בבדידות ובניכור חברתי, מסוגרים בבועה הדיגיטלית. התופעה הזו נפוצה במיוחד בארה"ב (Bowler, 2020) אך קיימת גם בישראל (בשיעורים לא ברורים).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q54 מבין הקריטריונים הבאים בחר/י שלושה קריטריונים שהכי חשובים לך בחברות:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	46%	34%	28%	29%	25%	26%	26%	23%	20%	18%	16%	9%
	ערבים	30%	27%	26%	24%	25%	24%	21%	27%	26%	34%	26%	10%
מגדר	אישה	46%	33%	28%	30%	21%	29%	27%	23%	19%	21%	17%	9%
	גבר	40%	33%	27%	26%	30%	22%	24%	26%	23%	21%	20%	10%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	47%	34%	25%	31%	24%	30%	24%	22%	20%	18%	17%	8%
	מסורתי	46%	29%	34%	24%	27%	22%	28%	27%	23%	15%	14%	11%
	דתי	40%	44%	23%	30%	27%	19%	30%	21%	15%	22%	19%	10%
גיל	16-18	47%	27%	27%	30%	29%	24%	24%	19%	23%	21%	17%	13%
	19-21	46%	34%	32%	24%	20%	24%	24%	26%	21%	21%	20%	7%
	22-25	37%	36%	25%	29%	26%	28%	27%	27%	20%	20%	18%	9%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	45%	29%	27%	29%	30%	22%	23%	20%	26%	21%	17%	12%
	בשירות צבאי	48%	30%	34%	25%	21%	27%	29%	22%	17%	20%	18%	9%
	משוחרר	46%	42%	27%	30%	23%	28%	27%	26%	16%	13%	16%	6%
	לא התגייס	39%	33%	20%	36%	29%	25%	26%	26%	26%	18%	9%	13%
השכלה	לומד לבגרות	46%	25%	26%	28%	31%	20%	23%	19%	28%	21%	22%	11%
	ללא ת. בגרות	41%	42%	26%	25%	32%	15%	20%	26%	26%	20%	15%	12%
	בעל ת. בגרות	41%	33%	29%	30%	26%	26%	26%	23%	18%	21%	17%	11%
	לומד / בעל ת. מקצועית	49%	31%	35%	31%	23%	17%	29%	27%	14%	18%	20%	6%
	לומד לתואר ראשון	44%	39%	23%	21%	19%	33%	25%	26%	25%	20%	18%	8%
	בעל תואר ראשון	39%	29%	29%	28%	21%	30%	24%	32%	24%	23%	21%	1%
מצב משפחתי	פנוי/ה	41%	34%	27%	28%	26%	26%	24%	23%	21%	21%	19%	9%
	בזוגיות	51%	28%	29%	28%	24%	24%	29%	25%	20%	20%	13%	10%
	נשוי/ה	33%	30%	35%	25%	20%	16%	25%	34%	28%	23%	22%	10%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	44%	33%	27%	29%	25%	27%	26%	23%	22%	17%	18%	10%
	סביר	42%	31%	28%	26%	25%	25%	25%	28%	18%	29%	15%	8%
	סה"כ רע	31%	41%	33%	26%	32%	9%	24%	22%	24%	17%	35%	12%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	46%	32%	30%	26%	21%	24%	28%	24%	19%	26%	18%	7%
	ארבע יחידות	40%	30%	29%	30%	27%	23%	24%	28%	20%	21%	20%	9%
	חמש יחידות	43%	37%	24%	26%	28%	28%	25%	21%	25%	16%	17%	12%

עמוד נוכחי 244
מתוך 408

Q54 ממצאים עיקריים

- הקריטריון החשוב ביותר עבור רוב הצעירים בחברות הוא היכולת להעניק "תמיכה בזמנים קשים", שנבחר על ידי 43% מהמשיבים. קיים הבדל משמעותי בין יהודים לערבים בקריטריון זה: בקרב היהודים 46% רואים בתמיכה בזמנים קשים קריטריון מרכזי, בעוד שבקרב הערבים שיעור זה עומד על 30%.
- מנגד, עבור הערבים, הקריטריון החשוב ביותר הוא "שמירה על סודות", עם 34% שבחרו בכך (לעומת 18% בקרב היהודים).

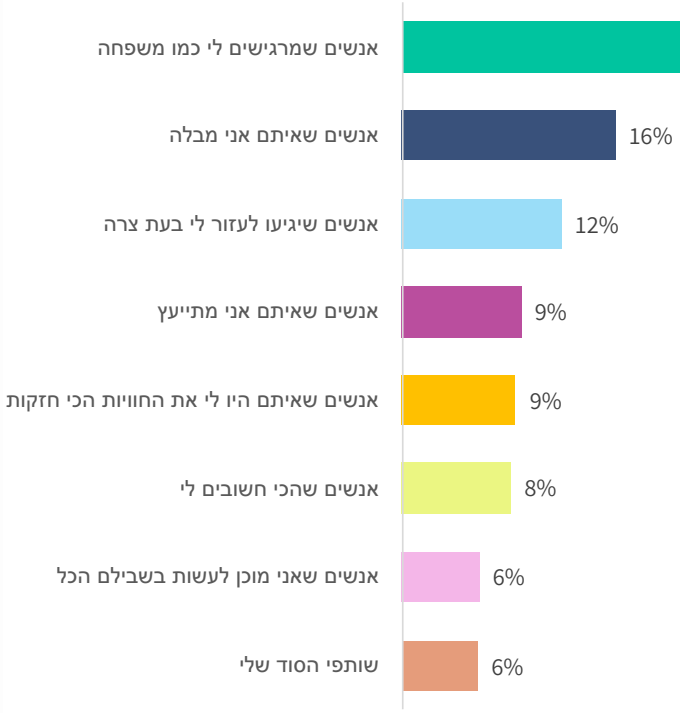
הממצאים הללו תואמים את התוצאות שהתקבלו בשאלה הבאה, הן בקרב היהודים והן בקרב הערבים, ומדגישים את הדפוסים המאפיינים כל קבוצה בהקשר של חברויות קרובות.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q55 להלן הגדרות שונות של חברים קרובים. בחר/י הגדרה אחת שהכי מתאימה להגדרת החברים הקרובים שלך:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	36%	18%	12%	10%	8%	7%	6%	4%
	ערבים	26%	11%	14%	5%	11%	15%	6%	14%
מגדר	אישה	38%	15%	13%	8%	8%	8%	5%	5%
	גבר	30%	18%	12%	10%	10%	9%	7%	6%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	35%	19%	12%	9%	9%	6%	6%	4%
	מסורתי	39%	14%	12%	12%	8%	7%	5%	4%
	דתי	31%	21%	11%	9%	8%	9%	7%	5%
גיל	16-18	30%	21%	11%	12%	10%	6%	6%	5%
	19-21	37%	14%	13%	9%	6%	10%	8%	4%
	22-25	35%	15%	12%	7%	9%	9%	5%	8%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	26%	21%	12%	12%	11%	6%	7%	5%
	בשירות צבאי	38%	19%	12%	8%	6%	8%	6%	4%
	משוחרר	42%	14%	12%	10%	7%	7%	5%	3%
	לא התגייס	41%	18%	10%	9%	8%	4%	6%	4%
השכלה	לומד לבגרות	22%	22%	14%	13%	10%	7%	6%	5%
	ללא ת. בגרות	32%	22%	23%	1%	8%	4%	10%	--
	בעל ת. בגרות	34%	15%	8%	8%	10%	10%	7%	8%
	לומד / בעל ת. מקצועית	42%	10%	20%	7%	5%	5%	7%	4%
	לומד לתואר ראשון	40%	14%	15%	10%	6%	9%	3%	4%
	בעל תואר ראשון	38%	24%	8%	10%	4%	8%	3%	4%
מצב משפחתי	פנוי/ה	30%	17%	12%	9%	9%	9%	7%	7%
	בזוגיות	42%	14%	16%	9%	7%	7%	2%	3%
	נשוי/ה	56%	11%	6%	6%	7%	9%	6%	--
מצב כלכלי	סה"כ טוב	35%	18%	11%	10%	9%	7%	5%	4%
	סביר	31%	13%	13%	8%	8%	11%	7%	8%
	סה"כ רע	34%	14%	16%	2%	10%	8%	6%	10%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	39%	16%	14%	6%	7%	8%	7%	4%
	ארבע יחידות	30%	16%	11%	11%	10%	8%	7%	9%
	חמש יחידות	33%	17%	13%	10%	10%	9%	4%	5%

עמוד נוכחי 246
מתוך 408

Q55 ממצאים עיקריים

- מבין שמונה ההגדרות שהוצעו לנשאלים לתיאור המושג "חברים קרובים" ההגדרה הבולטת ביותר שהם בחרו, עם פער משמעותי, הייתה "אנשים שמרגישים לי כמו משפחה", שנבחרה על ידי 34% מהמשיבים, לעומת 16%–6% בלבד לשאר ההגדרות. ההגדרה הזו נבחרה באחוזים הגבוהים ביותר בכל חתכי האוכלוסייה, אך בקרב היהודים היא בולטת יותר (36%) בהשוואה לערבים (26%).

  הנתון המדהים הזה עשוי לשקף את האופן שבו דור ה־Z הישראלי מגדיר מחדש את הקשרים החברתיים שלו, במיוחד במציאות המודרנית שבה משפחה, במובן המסורתי, לעיתים מרוחקת או פחות נוכחת פיזית. הבחירה בהגדרה "אנשים שמרגישים לי כמו משפחה" מציעה שדור ה־Z רואה בחברים הקרובים חלק בלתי נפרד מרשת התמיכה האישית והרגשית שלו – מעין משפחה חלופית.

  תפישת החברים הקרובים כמשפחה מעידה על חשיבות הקשרים החברתיים עבור דור ה־Z, במיוחד בשל התלותיות הגבוהה שלהם. החברות היא עבורם לא רק מערכת יחסים אלא בסיס לתמיכה, לביטחון וליציבות בחיים. גם השימוש האינטנסיבי בסלולרי להעברת מסרים במהלך כל שעות היממה מסביר את הקרבה והמחויבות הכמו־משפחתית שהם חשים כלפי החברים הקרובים.

- ערבים בחרו בהגדרה "שותפי הסוד שלי" לחברים הקרובים בשיעור גבוה יותר מהיהודים (14% מול 4%). אפשר להסביר את הבחירה הזו בשתי סיבות:
  - החברה הערבית, המושתתת על קשרים קהילתיים ומשפחתיים חזקים, שמה דגש על כבוד המשפחה ושמירה על המסורת. בשל כך, ישנה בתוכה חשיבות רבה להפרדה בין העולם הציבורי לפרטי ולשמירת סודות. חברים קרובים נתפסים כשותפי סוד, משום שניתן לסמוך עליהם לשיתוף מידע אישי רגיש מחוץ להקשר המשפחתי או הקהילתי.
  - במקרים של לחצים חברתיים או משפחתיים לשמירה על נורמות, חברים קרובים מאפשרים פנייה בסתר, ללא חשש מחשיפה או תגובות שליליות. הם ממלאים תפקיד ייחודי בכך שהם מאפשרים שיתוף מחשבות או סודות שאינם משותפים במשפחה, מחשש לשיפוטיות או השלכות לא נעימות.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 247
מתוך 408

להט"בים

סובלנות תלוית מגזר

הסובלנות והקבלה של הלהט"בים, המאפיינות כיום חלקים נרחבים במדינות המפותחות, מבטאות שינוי תרבותי עמוק בחברה הדמוקרטית המודרנית. הוא התרחש בזכות נגישות למידע, ייצוג תקשורתי מכיל (המדיה המודרנית מציגה דמויות להט"ביות במגוון רחב של תפקידים ואירועים), חינוך מתקדם (ברבים מהמוסדות החינוכיים מתמקדים היום יותר בחינוך לסובלנות ושוויון), ותמיכה פוליטית רחבה.

ומה בישראל? מאז ה־1 באוגוסט 2009, היום שבו התרחש הפיגוע הרצחני במועדון ה"ברנוער" בתל־אביב, התעורר דיון ער בכל הנוגע לסובלנות כלפי הקהילה.

במרץ אותה שנה (2009), עוד לפני הרצח והטראומה, ערך המכון הישראלי לדמוקרטיה סקר שכלל שאלות רבות בנושא היחס לקבוצות השונות בחברה והסובלנות כלפי האחר. אחת השאלות היתה: "מהו היחס שלך לקהילה ההומו־לסבית בישראל משתנה באופן משמעותי בין קבוצות שונות באוכלוסייה. הקבוצות הפחות סובלניות כוללות ערבים, עולים מחבר המדינות וחרדים, בעוד שהקבוצה הסובלנית ביותר היא ישראלים ותיקים, ובעיקר צעירים חילונים ילידי הארץ.

רמת הדתיות היא הגורם המרכזי שמשפיע על עמדות כלפי הקהילה: ככל שהאדם דתי יותר, כך יחסו כלפי הקהילה שלילי יותר, כאשר חילונים מפגינים את הסובלנות הגבוהה ביותר וחרדים את הסובלנות הנמוכה ביותר. (פיליפוב, קנפלמן והדר, 15.9.2009).

הפתיחות של דור ה־Z

סקרי דעת קהל שמתפרסמים ברחבי העולם מעת לעת מראים כי דור ה־Z בולט בגישתו השוויונית, הסובלנית והמכילה כלפי קהילת הלהט"ב, בהשוואה לדורות הקודמים. כך למשל:

- סקר של Pew Research Center משנת 2021 מצא ש־48% מבני דור ה־Z סבורים שהחברה צריכה לקבל ולהכיל את קהילת הלהט"בים. לעומת זאת, בקרב דור הבייבי בום, רק 35% חושבים כך (Pew Research Center, 2.2.2021).
- סקר של GLAAD משנת 2020 מצא ש־72% מבני דור ה־Z מרגישים נוח להיות בסביבה שבה להט"בים מציגים את עצמם באופן גלוי, לעומת 53% מדור ה־X ו־63% מדור ה־Y (המילניאלס) [GLAAD, 2020].
- סקר של Eurobarometer משנת 2019 מצא ש־71% מהצעירים בגילאי 15–24 תומכים בזכותם של זוגות חד מיניים להתחתן, לעומת 59% בקרב כלל האוכלוסייה. 82% מהצעירים בגילאים אלו מסכימים שיש להגן על זכויות הלהט"בים בכל מדינות האיחוד האירופאי (Eurobarometer, 2019).

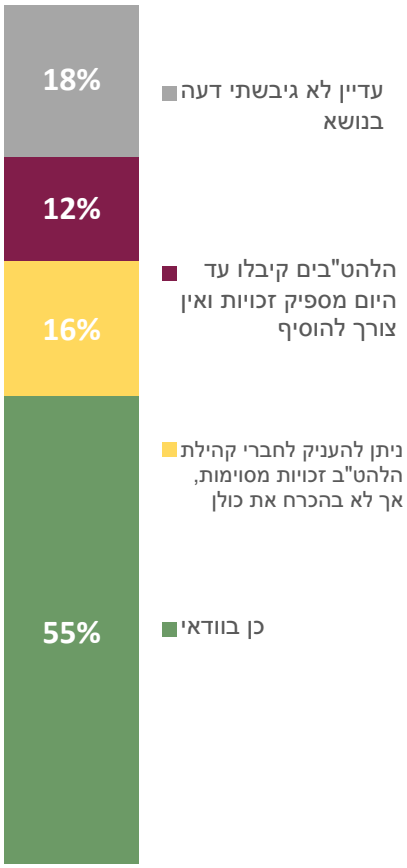
גם בישראל סקרים מראים שדור ה־Z הישראלי הוא הסובלני והפתוח מכל הדורות שקדמו לו ביחס ללהט"בים. זה נכון לגבי כל המגזרים, למעט החרדים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

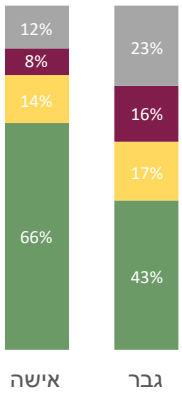
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q56 האם על חברי קהילת הלהט"ב לקבל זכויות שוות לכלל האוכלוסייה, כולל רישום נישואין וגירושין, אימוץ ילדים, אישור לפונדקאות ועוד?

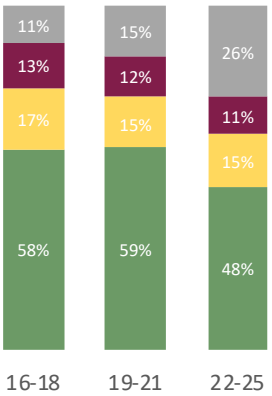
כלל המדגם

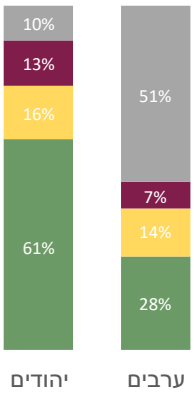
מגדר

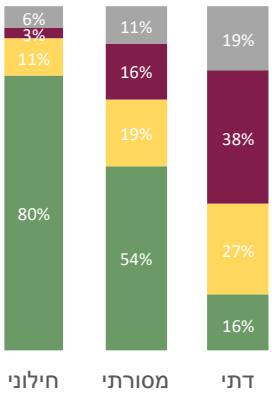
קבוצות גיל

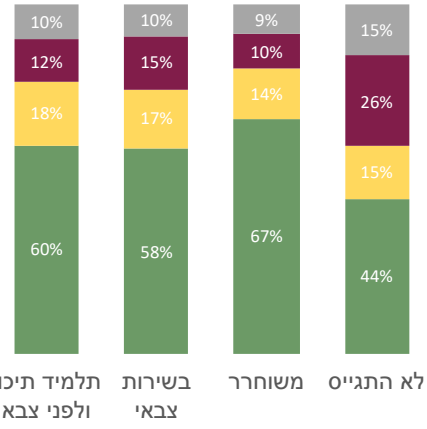
מגזר

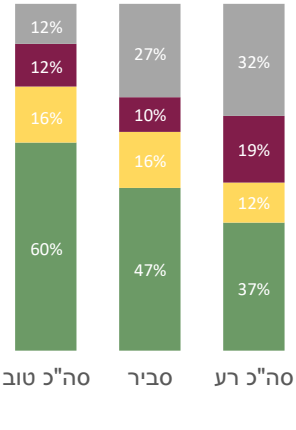
רמת דתיות (יהודים)

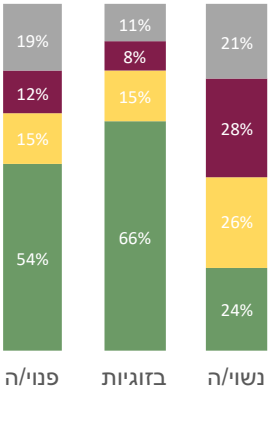
שירות צבאי (יהודים)

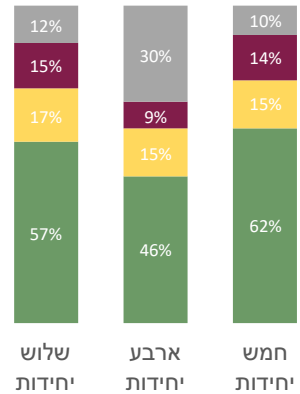
מצב כלכלי

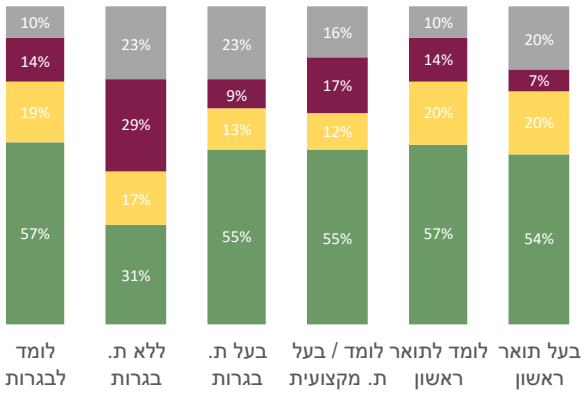
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

עמוד נוכחי 249
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q56 ממצאים עיקריים

- 55% מהמשיבים ציינו כי חברי קהילת הלהט"ב צריכים לקבל זכויות שוות לכלל האוכלוסייה, כולל נישואין, גירושין ואישור פונדקאות. 16% נוספים סבורים שיש להעניק להם זכויות מסוימות, אך לא את כולן, ו־12% מתנגדים להוספת זכויות. 18% מהמשיבים עדיין לא גיבשו דעה בנושא.
- השוואה בין יהודים לערבים חושפת פערים משמעותיים: 51% מהערבים טרם גיבשו דעה, לעומת 10% בלבד מהיהודים. מבין הערבים שכן גיבשו דעה (49%), הרוב תומכים בזכויות מלאות (28%, שהם 57% מבעלי הדעה).
- התמיכה בזכויות מלאות בולטת יותר בקרב חילונים (80%) ונמוכה מאוד בקרב דתיים (16%). גם מבחינת גיל, הצעירים מגלים תמיכה גבוהה יותר: 58% בקרב גילאי 18–16, ו־59% בגילאי 21–19, לעומת 48% בגילאי 25–22.
- הפערים בין יהודים לערבים, כמו גם בין חילונים לדתיים ביחס לזכויות הלהט"בים, ממחישים את התהום הערכית שעדיין קיימת בין המגזרים בחברה הישראלית. עם זאת, הם גם משקפים התקדמות פולריסטית הדרגתית, שמתרחשת במגזרים השמרניים, שאותה מובילים הצעירים.

הנוער הלהט"בי

בשנים האחרונות חלה התקדמות משמעותית בהתייחסות לקהילת הלהט"ב בישראל, הן מצד רשויות המדינה והן מצד החברה הישראלית. האפליה הממסדית כלפי זוגות להט"בים הולכת ומצטמצמת, והצרכים המיוחדים של הקהילה מקבלים הכרה גוברת במערכות החינוך, הבריאות והרווחה. בנוסף, הנראות והייצוג של הקהילה בכלי התקשורת בארץ הולכים וגדלים.

עם זאת, למרות ההתקדמות, הדרך לשוויון מלא של קהילת הלהט"ב עדיין ארוכה. החברה הישראלית עדיין מתמודדת עם דעות קדומות ואפליה מובנית כלפי חברי הקהילה. הדבר בא לידי ביטוי במיוחד כלפי בני ובנות נוער להט"בים. הם סובלים לעיתים קרובות מנידוי משפחתי, אלימות, חרם, נידוי והצקות בבתי הספר מצד תלמידים, וכן מבורות והיעדר מענה מקצועי מצד צוותי החינוך. בנוסף, הם נתקלים לעיתים בתוך הקהילות בהן הם חיים בדחייה על בסיס שמרנות ושמירה על המסורת.

במחקר שערך איגי (ארגון הנוער הגאה) ב־2021 בבתי ספר ברחבי הארץ, ושבו לקחו חלק כ־1500 תלמידים בגילאי 19–12 המזהים עצמם כלהט"בים, נמצא כי 77% ציינו כי הביטוי "הומו" (בכללה) נאמר בבית הספר בתדירות גבוהה ו־48% ציינו שמורים שנחשפים להערות להט"בפוביות לא מגיבים להן כלל. יחד עם זאת רוב המשיבים (87%) ציינו כי בבית ספרם יש לפחות איש צוות אחד שמשדר פתיחות כלפי נושאים הקשורים לנטייה מינית וזהות מגדרית (שיפור גדול ביחס לסקר של 2016 – 54%).

הסקר מצביע גם על תופעות של אלימות פיזית ומילולית שמופנית כלפי נוער להט"בי: 31% דיווחו כי חוו הטרדה מינית בשנה האחרונה, 38% הוטרדו מילולית בגלל נטייתם המינית, ו־29% ציינו כי הופצו עליהם שמועות ורכילות. כמו כן, נמצאו הבדלים משמעותיים בין הפריפריה למרכז ובין מערכת החינוך הממלכתית לממלכתי־דתית. יחס שלילי כלפי נוער להט"בי עשוי לנבוע מתפיסות דתיות או מסורתיות שגויות, בעיקר בקהילות שמרניות, אך התופעה קיימת בכל שדרות החברה הישראלית, וביתר שאת בקרב נוער טרנסג'נדר, נוער מהחברה הערבית ומשכבות סוציו־אקונומיות נמוכות (פזמוני־לוי, רוגל וסנוף־פלפול, 2022).

באוגוסט 2022 פורסמו ממצאי הוועדה שהוקמה לבחינת פגיעות מיניות בקהילת הלהטב"ק בדגש על ארגונים חברתיים. בראשות הוועדה, שפעלה באופן עצמאי, עמדה השופטת בדימוס נאוה בן־אור.

הוועדה, שעבודתה התבססה על ראיונות עומק עם עשרות מרואיינים, הצביעה על כך שההשתייכות לקהילת הלהט"ב עלולה לייצר גורמי סיכון ייחודיים לפגיעה מינית. בדוח צוין כי "צעיר או צעירה המגששים את דרכם בקהילה עלולים להיות חשופים לפגיעות ממבוגרים,

עמוד נוכחי 250
מתוך 408

מנוסים ומבוססים מהם"; "הזירה הציבורית אינה מספקת למתבגר הלהט"בי דוגמאות למערכות יחסים מיניות בריאות ובעלות ערך, ובכך מופקרת הזירה לדומיננטיות של המנוסים. [...] למעשה מושרשת התפיסה הבסיסית של היעדר נורמה מחייבת, או ליתר דיוק: תפיסה בדבר קיומה של מערכת נורמטיבית שונה לקהילת הלהט"ב בכל הקשור לסוגיות של מערכות יחסים ומיניות" (מכון חרוב, 2022; מצוטט בתוך: גיל־עד, 29.8.2022).

כותבי הדוח הסבירו כי במרכז חיי הקהילה הלהט"בית מונח יסוד המיניות במושג מגדיר, מאפיין ומאחד. המרחב החברתי טעון במטען מיני מעצם הווייתו ("כרטיס הכניסה" לקהילה הוא זהות מינית או מגדרית), ומתוך ההכרה במרכזיות המיניות נובע גם הסיכון להפרת הגבולות בין מיניות מיטיבה למיניות פוגענית. עוד נכתב כי חברי קהילה רבים מתאפיינים ב"להט"בופוביה מופנמת", כלומר הפנמה וקבלה של ההדרה החברתית מטעם מי שאינם מוכנים להכיל שונות מינית או מגדרית. במצב כזה, למרבה הצער, עלול חבר קהילה לפרש את הפגיעה המינית כלגיטימית (או "מגיעה לו").

הדו"ח מצביע על כך שבקהילה קיימים מרחבים שונים המאפשרים, או אפילו מעודדים, פגיעות מיניות – בהם מרחב הזנות וסצנת ההיכרויות באפליקציה.

להט"בים בצה"ל

צה"ל הוא מוסד מרכזי בחברה הישראלית, שבו משרתים בני ובנות נוער מכל שכבות האוכלוסייה. עבור רבים, השירות הצבאי הוא חוויה מעצבת ומעצימה, אך עבור להט"בים צעירים, הוא עלול להוות אתגר משמעותי ומקור לסבל.

עד שנת 1983, על אף שלא הייתה פקודה רשמית בנושא, העדויות מצביעות על כך שהנטייה בצה"ל הייתה לשחרר הומוסקסואלים שהצהירו על נטייתם המינית משירות צבאי, בעיקר מטעמים נפשיים. ההתייחסות להומוסקסואליות באותן שנים הייתה כאל מחלה או סטייה (קמה, 2004). בשנת 1983 הוכנסו לתוקפן הוראות קבע מטכ"ל ואכ"א שקבעו כי שיבוצם של חיילים הומוסקסואלים יוגבל בשל נטייתם, מתוך חשש לסיכון ביטחוני. לפי הפקודה, במקרה בו מתגלה שחייל הוא הומוסקסואל, יש לבחון את המקרה באופן פרטני. ההוראות כללו את האפשרויות לשחרר את החייל, להטיל הגבלות על שיבוצו, או לערוך תחקיר ביטחוני מקיף בהתאם לתפקיד המיועד. בנוסף, הפקודה קבעה שחיילים הומוסקסואלים לא ישרתו בתפקידים בעלי "סוד מועדף" בקהיליית המודיעין ובתפקידי הצפנה והסתרה, וחיילים שחשודים בכאלה יהיו תחת פיקוח ביטחוני במהלך כל שירותם בצה"ל.

בשנת 1993, לאחר מאבק הירואי של פרופסור עוזי אבן, הומוסקסואל מוצהר וראש בית הספר לכימיה באוניברסיטת תל אביב, שונו הפקודות והוסרו ההגבלות על גיוסם, שיבוצם וקידומם של חיילים הומוסקסואלים ואזרחים עובדי צה"ל. עם זאת, הפקודה החדשה עדיין דרשה דיווח לגורמי ביטחון שדה על חיילים הומוסקסואלים, ותחקיר מקיף עשוי היה להוביל להגבלות שיבוץ או לשחרור מוקדם. הפקודה החדשה אפשרה לחיילים הומוסקסואלים לשרת בכל תפקיד, כולל תפקידים בעלי "סוד מועדף" בקהיליית המודיעין, בכפוף לתחקיר ביטחוני ואישור גורמי ביטחון שדה.

בשנת 1998 בוטלה כליל הוראת הקבע של אכ"א בנוגע לחיילים הומוסקסואלים, ומאז אין בצה"ל פקודות מיוחדות הנוגעות לשירותם של להט"בים. מאותה שנה, אין חובה על מפקד לדווח על נטייתו המינית של חייל/ת, וחיילים בעלי נטייה מינית הומו־לסבית יכולים לשרת בכל תפקיד בצה"ל ללא כל מגבלה (שילה, פזמוני לוי, קמה, לביא ופנחסי, אוקטובר 2006).

צה"ל היום הוא מהצבאות הליברליים והמתקדמים ביותר בעולם, הן ביחס לנשים והן ביחס ללהט"ב. אגב, הרבה יותר סובלני מצבא ארה"ב, שבו נשמעה בשנות ה־90 האמירה הידועה של הנשיא קלינטון – "אל תשאל ואל תספר" (Dont ask, don't tell), אמירה שהפכה למדיניותו הרשמית של הצבא ביחס ללהט"ב, ומתקשרת לטענת הלהט"בופוביים – "תעשו מה שאתם רוצים בבית".

ב־2006 פרסם פורום המחקר של "ארגון נוער גאה" הפועל תחת עמותת "כמוני כמוך" (הוקמה בשנת 2002 במטרה לזהות צרכים ולספק מענה לבני נוער וצעירים בנושאים הקשורים בנטייה ובזהות מינית ומגדרית) דו"ח מחקר מקיף תחת הכותרת "גאים במדים – מצבם של חיילים הומואים, לסביות וביסקסואלים בצה"ל". זו היתה הפעם הראשונה (כ־8 שנים מאז הכיר צה"ל בזכותם של הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים לשרת בשורותיו בכל אזרח אחר

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 251
מתוך 408

בישראל) שבה נבדקה באופן מדעי (כולל נתונים כמותיים) התנסויותיהם וחוויותיהם של חיילים אלו במסגרת השירות הצבאי.

הדו"ח הזה כולל ממצאים מעניינים וחשובים שקצרה היריעה מלפרטם (יש בו גם המלצות חשובות). נסתפק איפוא בכמה עיקריים:

- מרבית המשיבים לסקר (שכלל 422 שאלונים תקפים) היו מחוץ לארון בחייהם האזרחיים וחשפו את נטייתם המינית בפני חברים (83%) ובני משפחה (כ־50%) עוד טרם גיוסם לצה"ל. לעומת זאת, אחוזים נמוכים חשפו את נטייתם המינית בצבא בפני חיילים ביחידה (35%), קב"ן (30%) או מפקד ישיר (28%). כלומר, רוב החיילים נמצאים מחוץ לארון בחייהם האזרחיים אולם בחרו להישאר או לחזור לארון בחייהם הצבאיים.

- ביטויי גנאי כלפי חיילים הומואים ולסביות נאמרו בשכיחות גבוהה מאד במסגרת השירות הצבאי. 45% מהמשיבים ציינו כי הערות הומופוביות נאמרות בתדירות גבוהה וגבוהה מאד ביחידתם/בסיסם. יחידות מבצעיות מתאפיינות באלימות מילולית הומופובית בתדירות גבוהה (53%) בהשוואה ליחידות עורפיות (44%) ויחידות הדרכה (31%). מיעוט זניח מהמשיבים (4%) ציינו כי ביחידתם אין כלל הערות הומופוביות.

- כיצד מגיבים החיילים והמפקדים להערות להט"בפוביות? לרוב החיילים הנוכחים משתתפים בצחוק ובלעג (59%).

  למרות שההערות ההומופוביות נאמרות גם בנוכחות מפקדים, 60% מהמשיבים ציינו כי המפקדים מתעלמים. 20% מהמפקדים הנוכחים מצטרפים להערות ההומופוביות בצחוק ובלעג, ורק 20% מהמפקדים נוזפים במעיר ההערה או מגנים את ההערות.

- 48% מהחיילים ציינו כי הוטרדו מילולית בשל נטייתם המינית. 20% ציינו כי הוטרדו מינית באופן מוחשי. 15% חוו הטרדה מינית מילולית ופיזית גם יחד. שקלול הממצאים על פי הגדרת ההטרדה המינית של צה"ל (הכוללת גם הטרדה מילולית כמרכיב בהטרדה המינית) מראה כי 52% מהחיילים חוו הטרדה מינית במהלך השירות הצבאי. בנוסף, 7% מהמשיבים חוו אלימות גופנית בשל נטייתם המינית.

  37% מהמפקדים מתעלמים ואינם נוקטים בשום הליך מניעתי כאשר הם נוכחים במקרים של הטרדה מינית המבוצעת על רקע נטייה מינית.

- למי פונים החיילים בקשיים הקשורים לנטייתם המינית או במקרים של הטרדה מינית?

  29% מהמשיבים בחרו להתעלם ולא להגיב להטרדה מינית או אלימות המופנית כלפיהם על רקע נטייתם המינית. 20% בחרו בתגובה "בריחה והימנעות מקשר עם המטריד". רק 16% מהמשיבים פנו למפקד הישיר, ואחוזים דומים בחרו להגיש תלונה רשמית. גם כאן נמצא הבדל בין סוגי היחידות השונות, כאשר ביחידות מבצעיות שליש מהמשיבים בחרו שלא לפנות לאף אחד, בעוד שביחידות עורפיות והדרכה האחוזים של החיילים שלא פנו ודווחו נמוך יותר. שיעור גבוה של משיבים (34%) פנו לקב"ן לקבלת סיוע.

- למרות האקלים ההומופובי וגילויי ההטרדה והאלימות שעדיין רווחים בצה"ל, רוב החיילים הלהט"בים מבצעים את תפקידם במלואו, ואינם פונים בבקשה לסיוע או פטור מפעילות ומתורנויות. רק 14% ציינו כי לא הגיעו לפעילות צבאית בשל החשש או החוויות הקשורות לנטייתם המינית, 25% פנו לקבלת פטור מפעילות צבאית הקשורה לחששות ולחוויות הקשורות לנטייתם המינית. נמצא קשר שלילי מובהק בין תחושת השייכות של החייל ליחידתו לבין האקלים ההומופובי וגילויי האלימות וההטרדה הקשורים לנטייה המינית. כלומר, ככל שהאקלים ההומופובי רב יותר וגילויי ההטרדה רבים יותר, תחושת השייכות ליחידה נמוכה יותר (שילה, פזמוני לוי, קמה, לביא ופנחסי, אוקטובר 2006).

בעשור מאוחר יותר, בשנת 2017, ערך ארגון הנוער הגאה מחקר נוסף (בהובלת ד"ר אורן פזמוני־לוי), שבדק את האופן שבו מתייחסים לחיילים הלהט"בים בעת השירות הצבאי. גם כאן הסתבר שלמרות המאמצים שצה"ל עושה לשילוב והתייחסות מכבדת, רמת ההטרדות שחווים חיילים וחיילות גאים במהלך שירותם הצבאי עדיין גבוהה (סרדס, 28.6.2017).

במחקר הזה שבו השתתפו 964 משיבים, חלקם עדיין היה בשירות צבאי ואחרים השתחררו במהלך השנה האחרונה, עלה כי לא פחות מ־95% מהחיילים שמעו הערות להט"בפוביות לפחות פעם אחת במהלך שירותם הצבאי. מחצית מהמשיבים ציינו כי הערות להט"בפוביות נזרקו אליהם בתדירות גבוהה מאד, והאחוזים גם במחקר זה עולים כשמדובר ביחידות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 252
מתוך 408

מבצעיות. 21.7% מהמשתתפים במחקר דיווחו כי השירות הצבאי אף החזיר אותם לארון.

עוד חשף המחקר כי 44.3% מהחיילים הוטרדו מילולית בשל נטייתם המינית ו/או זהותם המגדרית, ו־51.5% (יותר ממחצית מהמשיבים) עברו הטרדה מינית במהלך השירות הצבאי. המספר גדול בעיקר בתקופת הטירונות עם 30.3% מהנשאלים. בנוסף, כשליש מהמשיבים ציינו כי הם שומעים הערות להט"בפוביות מצד המפקדים לעיתים קרובות. מחצית מהמשיבים ציינו כי המפקדים בוחרים להתעלם מההערות, ורק אחד מתוך חמישה מהמשיבים אמרו כי חיילים מהיחידה נזפו בחייל שהעיר הערה להט"בפובית.

33.1% מהחיילים שהשתתפו במחקר הודו שהם לא ימליצו לחשוף את הנטייה המינית בצבא כי זה עלול לעורר פגיעה, ושיעור דומה מהמשיבים טענו כי "עדיף להישאר בארון במהלך השירות הצבאי". המסקנה העיקרית מן הממצאים היתה שהמדיניות הצבאית הרשמית אינה מחלחלת לשטח, ויש להשקיע יותר בהטמעת פרקטיקות של הגנה ושינוי דפוסי התנהגות בקרב חיילים וחיילות בהתייחסותם לחבריהם הלהט"בים". כמו כן הומלץ להמשיך את הקשר הישיר של גורמי הצבא עם ארגוני הקהילה, ולייצר הסברה ייעודית בנוגע לנטייה מינית וזהות מגדרית בקורסי ההכנה לצה"ל. הומלץ גם לייצר הכשרה למפקדים ולמפקדות בנושא בכלל ולמפקדי טירונות בפרט, וכן לגלות מדיניות של אפס סובלנות לכל גילויי אלימות על בסיס נטייה מינית וזהות מגדרית בצבא.

צה"ל מפעיל היום מערך תמיכה עבור חיילים להט"בים, הכולל יועצים ופסיכולוגים מוסמכים המסייעים בהתמודדות עם הקשיים הנפשיים והחברתיים. בנוסף, פועלים ארגונים חוץ־צבאיים כמו "חוש"ן" ו"איגי", בסיוע ותמיכה לחיילים להט"בים. צה"ל גם משקיע מאמצים בהכשרת מפקדים וחיילים בנושא זכויות להט"בים וקבלת האחר. הכשרות אלו כוללות סדנאות ומפגשים עם נציגי הקהילה הלהט"בית, המסייעים להעלאת המודעות ולהפחתת דעות קדומות.

חשוב להדגיש כי אפליה, קיפוח ופגיעה בחיילים להט"בים כבר אינה נובעת היום ממדיניות רשמית של צה"ל אלא בעיקר מהסטריאוטיפים והדעות הקדומות שאותם מביאים חיילים וחיילות רבים מהבית. המחשה לכך אפשר למצוא בפוסט נוקב בפייסבוק שהעלה לוחם "עוקץ" יום לאחר שחרורו (הוא זכה לאלפי שיתופים ועשרות אלפי לייקים):

"לחברה שנעלו אותי מחוץ לחדר בגשם, בשלוש בלילה, כי פחדו שההומו שאיתם בחדר יגע בהם: אני מקווה שתגבשו לעצמכם זהות מורכבת ועשירה, כזאת שלא מבוססת רק על גבריות רעילה ווסאח של יחידה מובחרת ותפסיקו להרגיש שהומו ששוקל 60 קילו מאיים לכם על הקיום.

למפקד צוות שלי, שראה אותי עצוב ולבד, לקח אותי לצד ואמר לי ש־"אם עד סוף החודש אין לי חברים הוא מעיף אותי": אני מקווה שתזכה להיות עצוב ולבד ומי שאמור לדאוג לך ידרוך עליך במקום.

לחברה שאהבו לצלם אותי בסתר: שלחתם את הסרטונים שלי ביניכם לצחוק עליי מאחורי הגב, אני מקווה שיום אחד ילבינו את פניכם, ותבינו למה התורה משווה את זה לרצח.

לחברה שהפיצו שמועה שאני נועל אנשים בלילה ונוגע בהם בנגד רצונם (מה שכמובן לא קרה מעולם): אני מקווה שיום אחד תגלו את הכח של מילים.

לצוות שלי: אתם עדים חיים. ראיתם הכל ושתקתם. אני מקווה שתזכרו את זה כל לילה לפני שאתם נרדמים. מאחל לכם לגדל עמוד שדרה.

לחברים שלי: אתם יודעים מי אתם. ואני אוהב אתכם מאוד.

לכלב שלי באלו: בשבילך עשיתי הכל. בזכותך אני כאן. זר לא יבין זאת.

אני מסרב להתייחס לשירות שלי כמשהו שהוא לא. התגייסתי עם פנטזיה, והמציאות הייתה רחוקה מזה שנות אור, ואין ברירה אלא לחיות עם החוויה כפי שהיא.

אני לא מובן יותר לשקר. לחייך ולהגיד שהכל סבבה כששואלים איך היה בצבא, אני היום כבר לא חי בפחד, אני חי בבעס ואני לא אשתוק. אומרים שבצבא, מפרקים אותך בשביל לבנות אותך בחזרה חזק יותר. היום אני מסיים פרק חשוך ואפל בחיים שלי, ואני אוסף את החלקים שלי ויוצא לדרך חדשה" (מערכת ישראל היום, 4.8.2023).

דובר צה"ל מסר בתגובה: "צה"ל מגלה אפס סובלנות ליחס מפלה מכל סוג כלפי כל חייל. עם היוודע המקרה, לפני כשמונה חודשים, מפקדי היחידה קיימו שיח פיקודי עם החייל,

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 253
מתוך 408

ולאחריו נערך בירור מקיף ביחידה. המקרה טופל על ידי סגל המפקדים ביחידת עוקץ, עד לרמת מפקד היחידה. בעקבות הפוסט שפרסם החייל המשוחרר, שוחח עמו באופן אישי מפקד החטיבה. במהלך השיחה הביע המפקד הערכה על שירותו של דניאל וצער על תחושותיו בסיום השירות. כמו כן, הדגיש כי דלתו פתוחה בפני דניאל בכל עת והשיח עמו חשוב ללמידה והפקת לקחים בנושא" (שם).

מלחמת "חרבות ברזל" השפיעה על הלהט"בים הישראלית בביוונים מנוגדים. מצד אחד דווח על עליה בגילוי להט"בופוביה, ומצד שני דווקא הובלט בתקשורת מקומם של הלוחמים להט"בים במלחמה, כולל אלה שחוו שבוע אישי (האגודה למען הלהט"בים בישראל, 2023).

ב־3 לינואר 2024, בעיצומה של המלחמה, הופק כנס תחת הכותרת "להט"ב בקרב" שבו ניסו המשתתפים לעמוד על ההתפתחויות החיוביות, לצד האתגרים שעדיין ממתינים לחיילים מהקהילה ולמשפחותיהם. הכנס, יוזמה משותפת של עיריית הרצליה והאגודה למען הלהט"ב, התקיים לזכרו של רס"ן שגיא גולן ז"ל, תושב הרצליה, שנפל בקרב בקיבוץ בארי ב־8 לאוקטובר.

אמרי זגורי מהאגודה למען הלהט"ב, שמנהל את קשרי הממשל של קואליציית ארגוני הקהילה הגאה בישראל, אמר בראיון: "בשנים האחרונות היחס של צה"ל ללהט"ב הוא הכי טוב שהיה עד כה. יש כל הזמן ניסיונות להעניק ללהט"ב את ההזדמנות לעשות שירות מלא, משמעותי ואפילו לצמוח ולהתקדם בצבא. אנחנו רואים במלחמה הנוכחית שיש לא מעט דמויות מהקהילה הגאה שנמצאות בתפקידי מפתח בצבא ובגופי הביטחון האחרים, וזה לא היה קורה בלי שהמערכת תסכים להתאים את עצמה לקהילה, ולהעניק מענה לצרכים הייחודיים של להט"ב במסגרות מהסוג הזה. זה תהליך ארוך שנים, שהתחיל במאבק של עוזי אבן לשירות שווה בתור להט"ב, עבר דרך המאבק המשפטי של אדיר שטיינר להכרה בו כאלמן צה"ל, המשיך עם מאבק המילואימניקים הגאים, שהביא בזמנו את שר הביטחון לפרסם הבהרה אודות התנאים השווים של בני זוג שבולים מהקהילה, וממשיך עד לתיקון האחרון לחוק המשפחות השבולות".

"סיפור הגבורה של רס"ן שגיא גולן ז"ל" הוסיף זגורי "מבהיר מעבר לכל שיקול או דיון פוליטי, כמה חסר היגיון וצדק הוא הפער בין המעורבות ואפילו ההקרבה של להט"בים במלחמה, בעורף ובהסברה, לעומת היחס שאנחנו מקבלים מהמדינה. אני חושב שהמקרה הזה הבהיר שהמאבק ארוך השנים של הקהילה הגאה, שנתפס תמיד כמאבק פוליטי ומגזרי, הוא בעצם מאבק אנושי על זכויות והכרה בסיסיים. שגיא ועומר היו אמורים להתחתן מספר ימים לאחר פרוץ המלחמה, חתונה שאין לה משמעות בפני המדינה. הם תכננו להביא ילדים ולהקים בית, תכנון שיבול היה להתאפשר להם רק בזכות פסיקות בג"ץ. הסיפור שלהם הצליח לעורר שיח ציבורי משמעותי על מקומה של הקהילה הגאה בחברה הישראלית, ולגייס תמיכה גם מקהלים שלא התייצבו לצד הקהילה בעבר. זה, לצד ההתגייסות האדירה והבולטת של הקהילה במהלך המלחמה, יצר חלון הזדמנויות שידענו שאנחנו חייבים לנצל כדי לתקן את העוול ארוך השנים" (אייד, 3.1.2024).

ואמנם, לאחר מותו של רס"ן גולן, הוציא שר הבטחון הנחיה ואחריה הודעה משותפת עם יו"ר הכנסת (בידוע, הומוסקסואל מוצהר), שבהן הובהר כי חוק משפחות שבולות ייושם כך שגם להט"ב יוכרו כבני זוג של נופלים.

עורך הדין ארתור שני, מומחה בדיני משפחה, להט"ב וידועים בציבור ולשעבר מנהל המחלקה המשפטית של האגודה, פנה לשניהם והבהיר כי הדבר אינו מספיק, ויש לעגן את היחס הזה גם בחקיקה ראשית. בכתבה שסיקרה את הכנס אמר שני: "חבל שרק אסון לאומי כבד הביא לתיקון האפליה, אך מוטב מאוחר מאף פעם לא" (שם).

גם עומר אוחנה, בן זוגו של רס"ן שגיא גולן ז"ל הגיב בראיון ברוח דומה: "אני חושב הרבה על זה שקיבלנו שוויון במוות, אבל לא שוויון בחיים. אנחנו מקווים שהאור של שגיא ימשיך להאיר את ספר החוקים של ישראל וישנה את המציאות".

"מה חשוב לך לומר הערב?" הקשה הכתב, ועומר השיב: "שגיא האמין בחברה הישראלית, הוא אהב את המדינה ואת האנשים שחיים בה, גם את אלה שהוא לא הסכים איתם. אני חושב ששוויון מלא הוא מה שהמדינה חייבת לו בחזרה, וחייבת לכל מי שנלחם עליה" (שם).

בראיון שהוזכר לעיל אמר אמרי זגורי: "הדור של הלהט"בים שמשרת היום בצבא, בסדיר ובמילואים, הוא דור אחר ששונה מאוד מהדורות שלחמו במלחמות עבר בישראל. מצב הקהילה הגאה היום מאפשר ליותר חיילים בסדיר לשרת מחוץ לארון, ולחיילי מילואים שכשהיו בסדיר אולי עוד היו בארון, להרגיש בנוח להיות הם עצמם. כמובן שבשטח המצב

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
הורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עדיין לא מושלם. חיילים עדיין סובלים מלהט"בופוביה, בין אם מחיילים אחרים או אפילו מהמפקדים. אני חושב שהצבא הוא עדיין מרחב קשה למי שלא עומד בנורמות החברתיות הקלאסיות של גבריות ונשיות. יש כמובן התקדמות, אבל לנער הומו שזה עתה סיים תיכון, לשרת בשירות קרבי על כל המשמעויות של זה, עשוי להציף המון אתגרים ולחץ, למשל להיות דומה לחברים לפלוגה, ולהוכיח את הגבריות שלך בהתאם לסטנדרט הסטרייטי. כשמדברים עם חיילי מילואים מגלים שהרבה מהחיילים שכבר חיים את חייהם כלהט"בים במרחבים בטוחים ומקבלים שיצרו לעצמם, מוצאים את עצמם פתאום חוזרים לפלוגה, נחשפים לאמירות להט"בופוביות על דרך קבע, כשכל ניסיון להילחם בזה נתפס כקטנוני או כשולי ביחס למצב הקיצון שכולנו שרויים בו. כאילו שאסור להתעקש על כבוד בסיסי".

"מה לגבי אילו שאינם בצבא?" נשאל זגורי, "אילו אתגרים ייחודיים חווים להט"ב שנמצאים עכשיו בעורף?" תשובתו היתה: "אני חושב שמעבר לקשיים שחווה כל עם ישראל מאז פרוץ המלחמה, ללהט"בים יש שכבה נוספת של אתגר. אלה יכולים להיות קשיים בירוקרטיים עם השפעות מרחיקות לכת, למשל זוג אימהות שהביאו ילד ועדיין לא הספיקו להסדיר צו הורות מול בית המשפט. אם, למשל, האם הביולוגית במילואים עכשיו, אז לאם השנייה אין כל חזקה חוקית על הילד עד שזה מוסדר, וזה אומר שעלולים למנוע ממנה ללכת לטיפת חלב או לרשום את הילד למסגרת, שלא לדבר על מקרה קיצון שבו חלילה קורה לאם הביולוגית משהו, ולאם שנותרת בחיים אין כל מעמד משפטי על הילד".

"זאת גם הייתה שנה מאתגרת עבור הרבה להט"בים שראו במהפכה המשפטית משהו שמאוד מאיים עליהם, ועלול לדחוק אותם החוצה מפה. בנוסף, חלקים קולניים בקהילה הגאה ברחבי העולם מביעים לאחרונה ביקורת על ישראל, ויש חשש אמיתי שזה יגרום לריקושטים כלפי הקהילה הגאה של ישראל. אני כבר שומע על נערים ונערות בבתי ספר, שבגלל שיש להם חזות קווירית, הם עוברים בריונות וטוענים כלפיהם שהם נגד ישראל" (שם).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
ההורים כחברים
זוגיות
הבאת ילדים לעולם
חברות
להט"בים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

תמר אלמוג
עוז אלמוג

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

פוליטיקה

עמוד נוכחי 256
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

סקרנות בקיאות ומעורבות

המעורבות הרגשית העמוקה במתרחש בזירה הציבורית בארץ היתה בעבר, ובמידה רבה גם היום, אחד מתווי ההיכר הבולטים של החוויה הישראלית. להיות יהודי־ישראלי זה לחוש שיש לך מניה במפעל הציוני המשותף. רבים הקפידו להתעדכן באופן יומיומי באירועים האקטואליים באמצעות קריאת עיתונים, האזנה לרדיו וצפייה אדוקה בחדשות הערב בטלוויזיה. רוב שיחות הסלון נראו כמו אסיפת קיבוץ – שבה לכל חבר יש דעה נחרצת שהוא חייב להשמיע ושעליה הוא יאבק.

רוב הישראלים הם עדיין צרכני חדשות כפייתיים ולמעשה רמת החשיפה והעדכון לחדשות רק הולכת וגדלה, בשל השימוש באפליקציות (בעיקר ב־Ynet, N12 ווואלה) וברשתות החברתיות (בעיקר פייסבוק, טוויטר, אינסטגרם וטיקטוק).

מסקר חברתי של הלמ"ס לשנת 2022 עולה כי הטלוויזיה (47%) ואתרי החדשות הישראליים (42%) הם המקורות העיקריים למידע חדשותי בקרב ישראלים בני 20 ומעלה. 15% מהישראלים מסתמכים בעיקר על הרשתות החברתיות, 11.5% מעדיפים את הרדיו, 7.5% מסתפקים בשיחות עם חברים ו־5% לא מתעניינים בחדשות כלל.

ככל שעולה הגיל, עולה גם צריכת החדשות מהטלוויזיה, כלומר בדפוס המסורתי יותר: 33% מבני 20–44 צורכים באמצעותה חדשות, בהשוואה ל־54% מבני 45–64 ו־74% מבני 65 ומעלה. קיים גם מתאם גם בין העלייה בגיל לבין צריכת החדשות מהעיתונות המודפסת: 6.1% מבני 20–64 קוראים עיתונים על מנת לצרוך חדשות, לעומת 15% מבני 65 ומעלה.

הסקר בדק גם את דעותיו של הציבור בנוגע לאמינות של אמצעי התקשורת הישראליים ולמגוון הדעות שהם מציגים. 35% סבורים כי אמצעי התקשורת המסורתיים מספקים מידע אמין, בזמן ש־60% השיבו "לא כל כך" או "בכלל לא". 44% סבורים שאמצעי התקשורת המסורתית מספקים מגוון של דעות והשקפות, 19% סבורים שהם מספקים מידע נקי מלחצים פוליטיים או מסחריים ו־73% אינם סבורים כך. הציבור הערבי מאמין לאמצעי התקשורת פחות מהציבור היהודי – רק 29% מהערבים מסכימים כי אמצעי התקשורת מספקים מידע אמין, לעומת 36% מהיהודים.

עוד עלה מהסקר כי למרות הפופולריות שלהן, הרשתות החברתיות נתפסות כמקור אמין פחות בהשוואה לאמצעי התקשורת המסורתיים: בעיני 28% מהישראלים הן נתפסות כאמינות במידה מסוימת או כאמינות במידה רבה, בהשוואה ל־48% שסומכים על הרדיו ול־44% שמחשיבים את הטלוויזיה והעיתונים למקורות מהימנים (למ"ס, 16.8.2023).

באופן כללי העניין והמעורבות הרגשית שמגלים הצעירים בימינו בחדשות הפוליטיות נחלש וכך גם הרצון להשפיע. עם זאת, יש לסייג את ההכללה הזו, כי הצעירים מתחלקים למעשה לשתי קבוצות שונות בתכלית:

הקבוצה הראשונה והקטנה יותר כוללת צעירים המעורים היטב בנפתולי הפוליטיקה הישראלית, עוקבים בדריכות ובאדיקות אחר החדשות ולעיתים גם פעילים פוליטית – במחאות, בהפגנות, בקריאה ובכתיבה של מאמרים ופוסטים, וכן בתגובות ושיתופים לחומר הטקסטואלי והאודיו־ויזואלי שמתפרסם בסוגיות הבוערות.

הקבוצה השניה והגדולה יותר כוללת צעירים השומרים מרחק מזרם החדשות. רבים מגלים שוויון נפש ואפילו אדישות (ברמות משתנות) כלפי הוויכוח הציבורי השוצף (למעט בתקופות חריגות כגון מחאות רחבות ואירועים ביטחוניים משמעותיים).

בעבר, ישראל הייתה חברה קטנה ופרובינציאלית שסיפקה מעט תחומי עניין ודרמה לאזרחיה. אנשים נשאבו לחדשות כי הזירה הפוליטית הייתה הזירה הכי דינמית ומעניינת וסיפקה שפע אדרנלין. אבל הצעירים היום חיים בעולם פתוח ורחב אופקים. לא רק שתחומי העניין רבים לאין שיעור, אלא שהתקשורת האלקטרונית (בכל הפלטפורמות) מנגישה שפע של דרמות מרחבי העולם בשדות מגוונים: בידור, ספורט, אופנה ועוד. בעידן שבו אפשר לעבור בהקשת אצבע מגירוי לגירוי, צעירים רבים פשוט מזפזפים את עצמם מהדרמה המקומית.

הירידה בהתעניינותם של הצעירים בפוליטיקה נובעת ממספר סיבות:

- **התגוננות.** אין חדש בעובדה שרוב החדשות הן שליליות, אבל כאשר ידיעות קשות ומבהילות (כולל סיקור אסונות וטרגדיות בקלוז אפ) – מכל העולם – זורמות בכל דקה לעיניים ולאוזניים ומשם למוח – התוצאה היא עייפות וסטרס. צעירים רבים חשים היום

עמוד נוכחי 257
מתוך 408

שכדי לשרוד ולהישאר שפויים הם חייבים לסנן ולמנן לעצמם את זרם החדשות ולהקטין במקביל את המעורבות הרגשית. זאת ועוד, בעיני רבים השיח הפוליטי – בעיקר ברשתות החברתיות – נהיה רעיל ומסוכן ולכן הם חשים צורך להתגונן מפניו באמצעות "השתק".

שמירה על הרמוניה חברתית. דור ה־Z נזהר מליצור מתחים בין אישיים. רבים בורחים מפוליטיקה כמו מאש משום שחשוב להם לחיות עם החברים שסביבם ברוגע ובשלום. באחת הכתבות שראיינה צעירים סמוך לבחירות 2022 הסביר אחד המרואיינים: "אם אני אצהיר בביתה על משהו שקשור בפוליטיקה, זה לפתוח מלחמה עם הצד השני. כל השיח הפך לקיצוני. שמאלנים הם מחבקי עצים וימנים הם שונאי ערבים. אמצע זה נחשב משעמם, כזה שלא מעניין אף אחד, אז אולי עדיף לא להיכנס לזה". אחר הגיב ברוח דומה: "במהירות בכל הצדדים השיח הופך להיות רעיל, אז אתה מנסה לשמור ממנו מרחק ושלא תהיה חלק מזה" (רובינשטיין, 21.7.2022). תופעה דומה עלתה גם בראיונות שקיימנו לצורך מחקר זה. אחד המרואיינים ציין כי הוא נמנע מהשתתפות בוויכוחים פוליטיים, לא רק משום שאינם מובילים לשום דבר קונסטרוקטיבי, אלא גם משום שביחידתו הצבאית הפך הנושא הפוליטי לטאבו בלתי פורמלי. לדבריו, מדובר בנושא "רגיש" המייצר מתחים מיותרים, ולכן רוב החיילים מעדיפים להימנע ממנו.

לא מגבשים דעה. הנושאים שנמצאים בלב המחלוקת הציבורית הם בדרך כלל מורכבים, עם פנים לכאן ולכאן. בכדי לגבש עמדה מושכלת יש צורך לסנן בתוך אוקיינוס המידע את העיקר מהטפל ואת האמיתי מהפייק. כיוון שהדור הצעיר לא נוטה להתאמץ ולהעמיק, רבים בוחרים לשבת על הגדר, כלומר בוחרים שלא לגבש דעה. כששאלנו בראיונות את דעתם על נושאים פוליטיים חשובים שנמצאים במחלוקת חזרה התשובה: "אני לא מבין מספיק בתחום הזה. עדיין אין לי דעה מגובשת".

אם זה רלוונטי לי. דור ה־Z הוא דור שחונך מילדות להתמקד בצרכיו האישיים. המיקוד הזה מכתיב גם את המיקוד החדשותי. כלומר, אם יש כבר משהו שמעניין אותם בהקשר הפוליטי, אלה בדרך כלל לא השסעים והמחלוקות הגדולות – ערבים־יהודים, דתיים־חילוניים, קפיטליזם־סוציאליזם, ביביזם־רל"ביזם (רל"ב = ראשי תיבות של "רק לא ביבי") וכדומה – אלא יותר סוגיות הנוגעות באופן מיידי לחייהם האישיים. למשל, יוקר המחיה, קיימות, תחבורה ציבורית בשבת וכדומה.

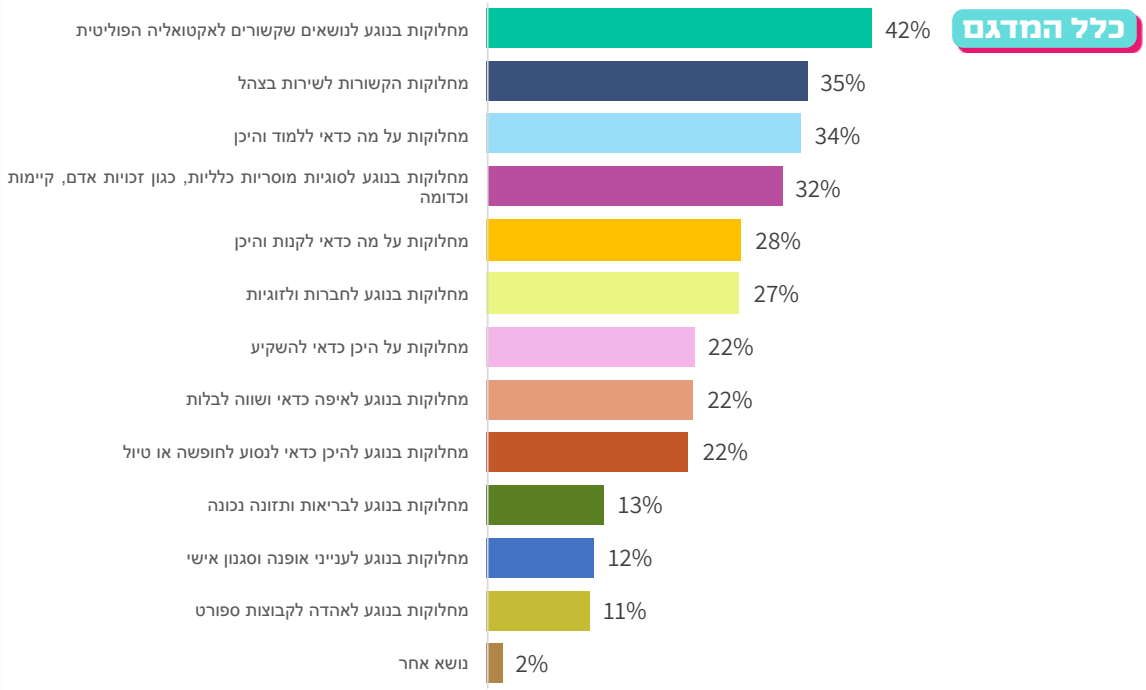
פוליטיקה בסגנון האח הגדול. התקשורת מסקרת את הפוליטיקה בעיקר מהזווית הפרסונלית (גיבורי הסיפור), בדגש על מי אמר למי מה, מתי ולמה. הכל מקבל צביון של קטטה המונית שנעה סביב האגו, האינטרסים, השנאות, הקנאות, והפרובוקציות – בדומה לסדרות ריאליטי מבוימות בסגנון ה"אח הגדול". שלטון נתניהו, ארוך השנים, העצים מאד את המגמה הזו בארץ והתוצאה: צעירים רבים מקבלים בחילה ומאוס מהזירה הפוליטית ובוחרים להתרחק. הנה כי כן, בסקר שנערך ב־2022 נמצא כי 81.3% מהצעירים היהודים ו־86.9% מהצעירים הערבים הביעו חוסר אמון בכנסת (ג'ובראן ואח', 2023).

ייאוש. צעירים רבים חשים שהפוליטיקה הישראלית צועדת במקום. אותה שיטת בחירות, אותם פוליטיקאים שמבטיחים את אותן הבטחות שווא, אותה תקווה נאיבית שמתרסקת שוב ושוב על קרקע המציאות, אותם דיונים לוהטים באולפנים, עם אותם סקרים ואותם פרשנים שאומרים את אותם דברים. פול גאז על ניוטרל. כל זה מוביל צעירים רבים להכרה שהציבור הוא לא יותר מכלי שרת (תפאורה וניצבים) ביד הפוליטיקאים הציניים והתקשורת תאוות הרייטינג.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q57 אנשים נוטים להתווכח ולהתדיין ביניהם על נושאים שונים. להלן רשימה של כמה מהנושאים הללו. אנא בחר/י 3 נושאים שעומדים במוקד המחלוקות בין החברים שלך:

מגזר	יהודים	40%	38%	33%	32%	28%	29%	23%	22%	20%	12%	11%	11%	2%
	ערבים	47%	20%	36%	31%	28%	20%	19%	24%	31%	15%	17%	13%	–
מגדר	אישה	37%	37%	36%	33%	27%	36%	17%	21%	21%	12%	15%	7%	2%
	גבר	46%	32%	32%	30%	28%	19%	28%	24%	22%	13%	8%	16%	2%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	43%	36%	31%	35%	26%	26%	23%	24%	21%	12%	10%	12%	2%
	מסורתי	37%	40%	36%	27%	29%	32%	25%	20%	19%	14%	10%	9%	2%
	דתי	39%	37%	37%	33%	30%	31%	19%	19%	18%	11%	13%	11%	3%
גיל	16-18	35%	47%	33%	32%	30%	28%	17%	26%	18%	10%	13%	10%	2%
	19-21	43%	36%	30%	28%	26%	31%	24%	20%	22%	15%	10%	13%	1%
	22-25	46%	22%	38%	35%	26%	24%	25%	21%	25%	14%	11%	11%	2%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	32%	48%	31%	33%	28%	28%	18%	28%	20%	9%	14%	11%	1%
	בשירות צבאי	40%	47%	27%	31%	26%	30%	26%	19%	19%	14%	9%	10%	2%
	משוחרר	47%	26%	39%	33%	27%	30%	25%	19%	20%	13%	8%	12%	2%
	לא התגייס	45%	24%	35%	27%	30%	29%	27%	22%	18%	18%	15%	7%	4%
השכלה	לומד לבגרות	32%	45%	33%	35%	32%	28%	16%	26%	18%	11%	14%	9%	1%
	ללא ת. בגרות	41%	35%	19%	26%	30%	29%	25%	24%	30%	11%	7%	22%	2%
	בעל ת. בגרות	46%	36%	30%	29%	26%	26%	22%	24%	24%	14%	12%	12%	2%
	לומד / בעל ת. מקצועית	40%	30%	47%	24%	29%	33%	22%	18%	26%	12%	11%	7%	1%
	לומד לתואר ראשון	40%	31%	40%	38%	26%	24%	27%	21%	19%	14%	11%	10%	1%
	בעל תואר ראשון	42%	13%	40%	39%	31%	39%	32%	12%	18%	11%	9%	10%	4%
מצב משפחתי	פנוי/ה	42%	33%	35%	32%	27%	26%	21%	24%	22%	12%	12%	12%	2%
	בזוגיות	37%	42%	31%	31%	28%	30%	24%	18%	22%	17%	9%	9%	2%
	נשוי/ה	46%	21%	35%	31%	27%	30%	33%	15%	24%	6%	19%	13%	1%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	39%	38%	36%	31%	29%	28%	23%	23%	19%	12%	11%	10%	2%
	סביר	48%	28%	32%	33%	23%	26%	22%	23%	26%	15%	13%	11%	1%
	סה"כ רע	39%	35%	25%	32%	34%	28%	24%	18%	26%	9%	11%	19%	2%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	36%	33%	33%	29%	30%	31%	25%	19%	22%	16%	12%	13%	2%
	ארבע יחידות	41%	33%	33%	31%	29%	27%	19%	28%	26%	11%	13%	10%	0%
	חמש יחידות	47%	37%	36%	36%	24%	25%	23%	20%	17%	12%	11%	10%	3%

עמוד נוכחי 259
מתוך 408

Q57 ממצאים עיקריים

- העובדה שבתקופה של שסע כה עמוק וויכוח ציבורי כה לוהט, רק 42% מהנשאלים ציינו את האקטואליה הפוליטית כאחד משלושת הנושאים המרכזיים בשיח ובמחלוקות בין חברים, עשויה להעיד על עניין מוגבל בפוליטיקה. ייתכן שזה נובע מההומוגניות החברתית המאפיינת קבוצות חברים (בכל זמן ובכל מקום), מה שמפחית את הנטייה לעסוק בנושאים מעוררי מחלוקת. יתכן גם שזהו מאפיין דורי: צעירים כיום נרתעים מלדון בנושאים שנויים במחלוקת מתוך רצון לשמור על ההרמוניה החברתית בקבוצה (כפי שמודגם בשאלה הבאה). רק במקרים חריגים ורגשיים, שבהם אירועים פורצים בעוצמה לשיח הציבורי, הופכים הוויכוחים הללו לבלתי נמנעים.
- נתון בולט נוסף הוא ההבדל בין נשים לגברים: נשים נוטות לדון יותר עם חברותיהן בנושאים של חברות וזוגיות (36% לעומת 19% מהגברים), בעוד שגברים נוטים לעסוק יותר באקטואליה פוליטית (46% לעומת 37% מהנשים) ובנושאים של השקעות כלכליות (28% לעומת 17%).

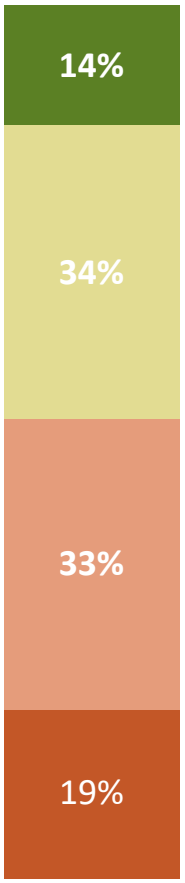
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 260
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

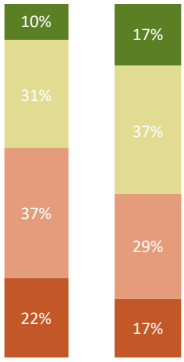
Q58 עד כמה קשה לדעתך לצעירים בימינו להביע דעה לא מקובלת בין חברים? בחר/י את התשובה שהכי מתאימה לדעתך:

כלל המדגם

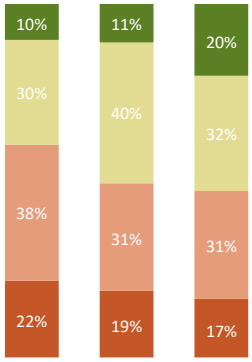

- לא קשה/ יחסית קל: יש היום פתיחות רבה לעמדות לא שגרתיות ולכן גם פחות חשש מלהביע אותן רוב הצעירים מעריכים דיבור פתוח ומגוון דעות
- תלוי בנושא: יש נושאים שעדיף לא להביע דעה חריגה ויש כאלה שהחברים יותר פתוחים לדעות שונות
- די קשה: הבעת דעה חריגה נחשבת כמעכירה את האווירה, אך ניתן להתמודד עם הקושי באמצעות נימוקים משכנעים
- מאוד קשה: ישנו חשש אמיתי מפני תגובה חברתית חריפה ואיבוד חברים בעקבות דעות לא מקובלות

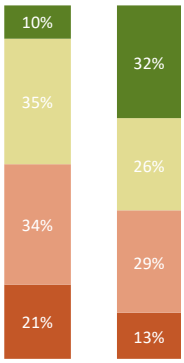
מגדר

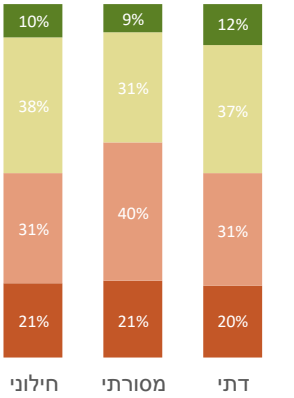
קבוצות גיל

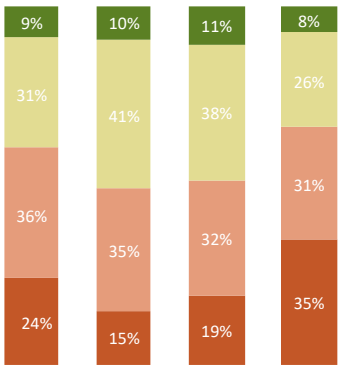
מגזר

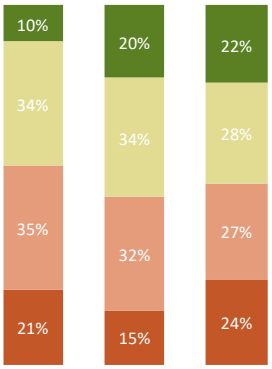
רמת דתיות (יהודים)

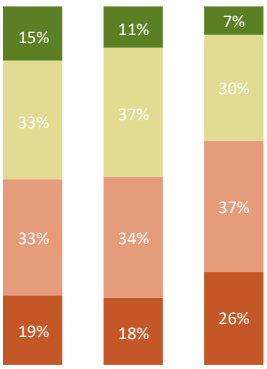
שירות צבאי (יהודים)

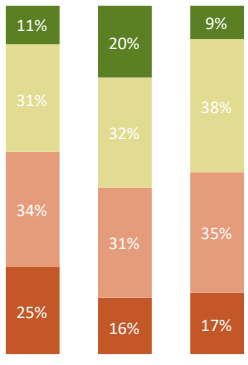
מצב כלכלי

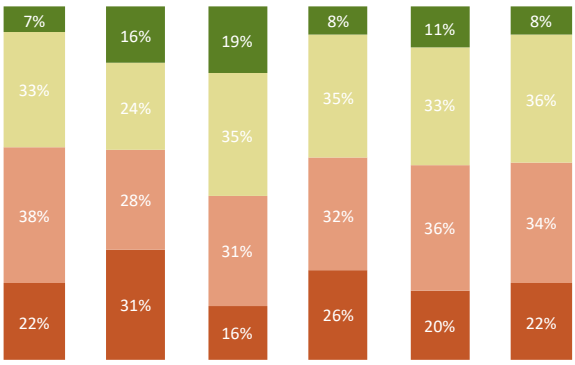
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q58 ממצאים עיקריים

- ניתן לצפות שאדם בוגר, עצמאי ומצפוני לא יהסס להביע עמדות לא מקובלות, במיוחד בקרב חברים שאמורים להיות פתוחים ואמפתיים יותר לדעות חריגות. עם זאת, הממצאים מגלים מציאות שונה: רק 14% מכלל המדגם ציינו שאין להם קושי להביע עמדות כאלה. בקרב היהודים, התמונה אף מדאיגה יותר, כאשר רק 10% ציינו שאינם מתקשים בכך. גם בקרב נשים (10% לעומת 17% מהגברים) וצעירים מתחת לגיל 21, ניכר קושי בולט. באופן מפתיע, אפילו בקרב המצטיינים במתמטיקה, שיעורם עומד על 9% בלבד.
- נתון מפתיע נוסף, בהתחשב בקונפורמיזם המאפיין את התרבות הערבית, הוא שבקרב הערבים, כשליש (32%) ציינו שקל להם להביע עמדות חריגות. ייתכן שהדבר נובע מהומוגניות יחסית בקבוצות החברים במגזר הערבי, מה שמפחית את הסיכוי לעימותים חריפים שעלולים להרתיע מהבעת דעות שונות.

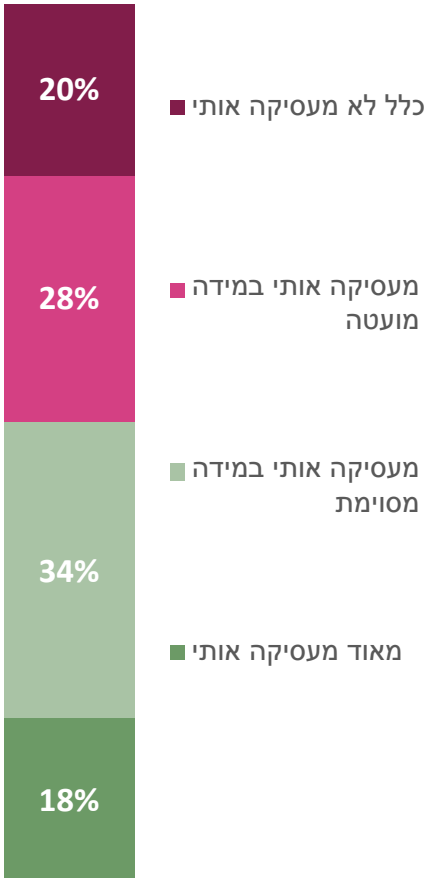
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 262
מתוך 408

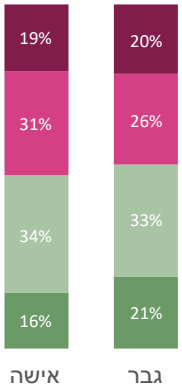
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q59 עד כמה הפוליטיקה בישראל מעסיקה אותך בחיי היומיום?

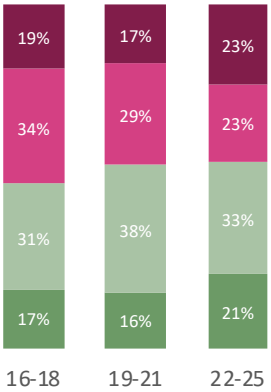
כלל המדגם

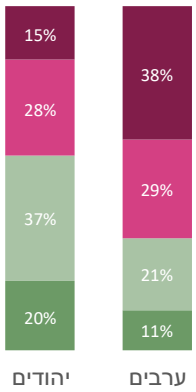
מגדר

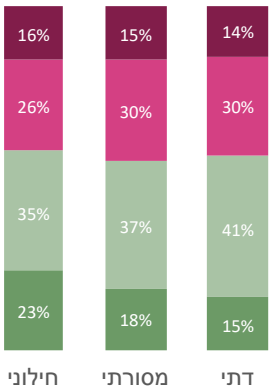
קבוצות גיל

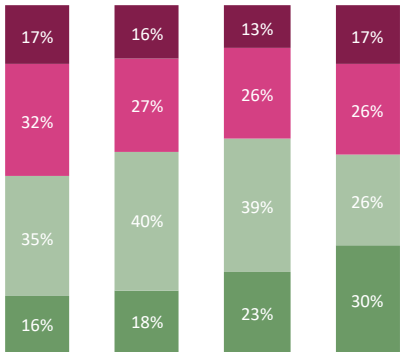
מגזר

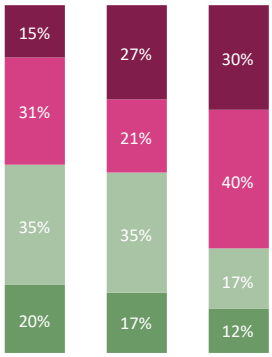
רמת דתיות (יהודים)

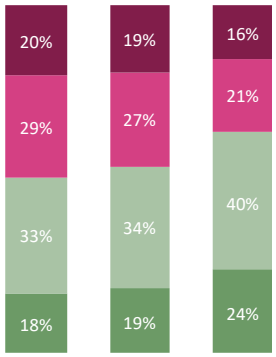
שירות צבאי (יהודים)

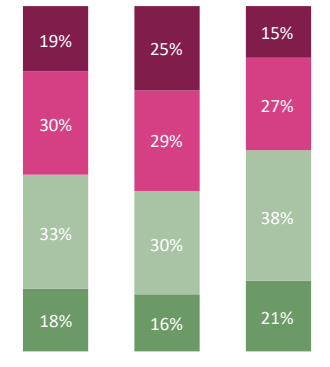
מצב כלכלי

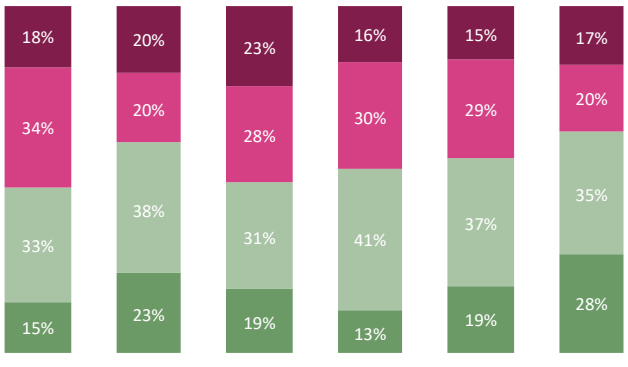
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q59 ממצאים עיקריים

למרות היותה של ישראל מדינה סוערת מבחינה פוליטית, כמעט מחצית מהצעירים (48%) ציינו כי הנושא מעסיק אותם במידה מועטה או כלל לא. בקרב האוכלוסייה הערבית, הפוליטיקה מעסיקה אף פחות בהשוואה ליהודים: רק 32% מהערבים דיווחו על עניין בפוליטיקה ("במידה מסוימת" או "מעסיקה מאד"), לעומת 57% בקרב היהודים.

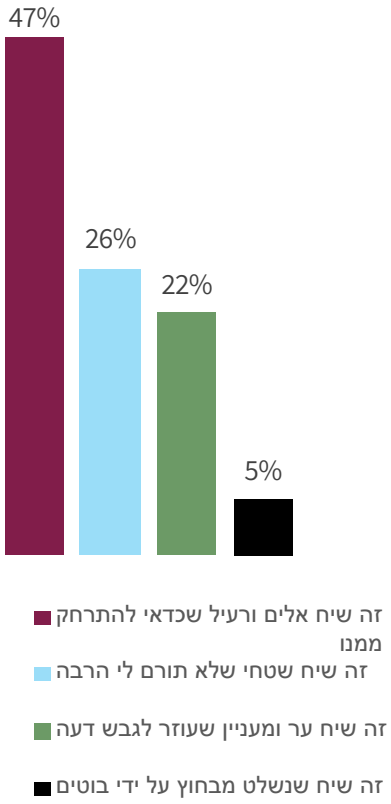
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 264
מתוך 408

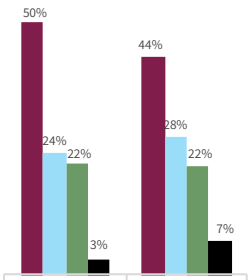
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q60 מתוך הרשימה שלהלן בחר/י את האמירה שהכי משקפת את דעתך על השיח הפוליטי ברשתות החברתיות:

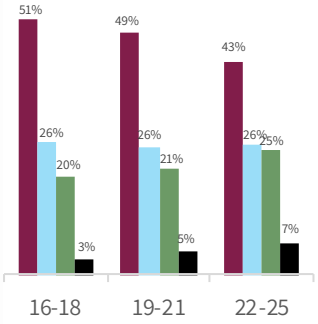
כלל המדגם

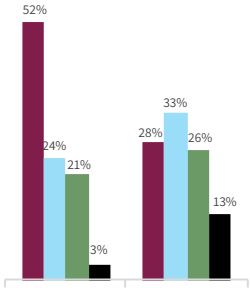
מגדר

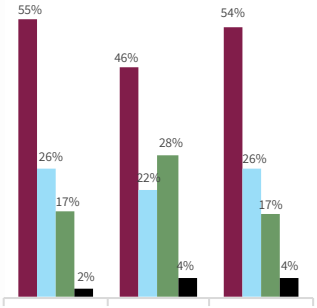
קבוצות גיל

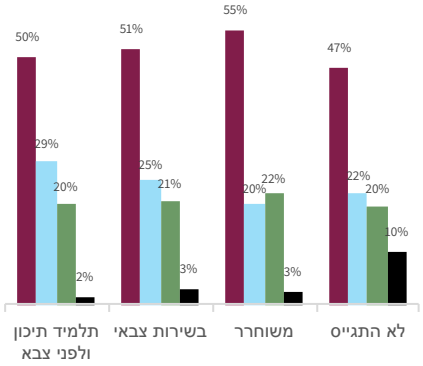
מגזר

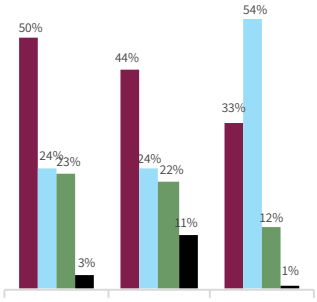
רמת דתיות (יהודים)

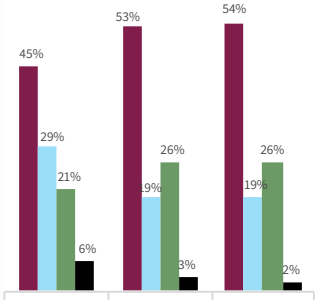
שירות צבאי (יהודים)

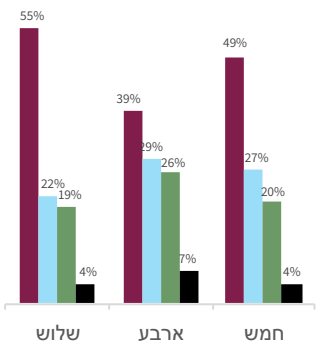
מצב כלכלי

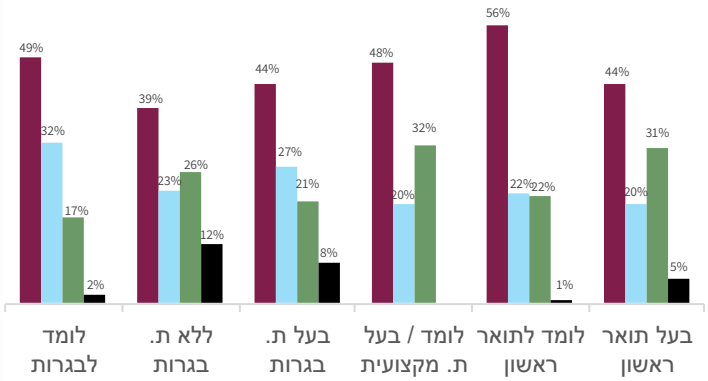
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

עמוד נוכחי 265
מתוך 408

Q60 ממצאים עיקריים

רוב מכריע (78%) מייחס לרשת החברתית תכונות שליליות: 47% מייחסים לה "שיח אלים ורעיל שכדאי להתרחק ממנו"; 26% מייחסים לה "שיח שטחי שלא תורם לי הרבה"; 5% "שיח שנשלט מבחוץ על ידי בוטים". עם זאת, כחמישית (22%) רואים ברשת החברתית "שיח ער ומעניין שעוזר לגבש עמדה". התמונה הזו דומה למדי ברוב החתכים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

פוליטיקה במערכת החינוך

הנטייה הרווחת של מפקחים, מנהלים ומורים היא להימנע מהכנסת פוליטיקה לתוך כתלי מוסדות החינוך. החשש (המוצדק) הוא שהוויכוחים בכיתה יגלשו לאזורים מסוכנים וידליקו בעירות מיותרות. יש כאן במובן גם בעיות אתיות ופדגוגיות לא פשוטות כגון מה מותר למורה ללמד או להגיד בהקשרים הפוליטיים.

מורים רבים חוששים לגעת בנושאים הללו בכיתתם, לא רק בשל רגישותם הרבה, אלא גם בשל החשש למעידות ודריכה על מוקשים שיקימו עליהם את ההנהלה, ההורים ובמקרים חריגים גם את הפוליטיקאים והתקשורת. ואכן, מפעם לפעם עולות לכותרות פליטות פה מהסוג הזה שמתקבלות בעליהם כללי

בהקשר זה כדאי להזכיר את פרשת פיטורי המורה אדם ורטה שהתרחשה בשנת 2014. הפרשה הובילה לשיח נרחב על המקום להבעת דעות פוליטיות אישיות מצד אנשי חינוך במהלך השיעורים בבתי הספר. בינואר 2022 עלתה לשידור הסדרה "שעת אפס" בערוץ כאן 11, השואבת השראה מהפרשה.

יש מנהלי בתי ספר אמיצים ששמים בכל זאת את נפשם בכפם ומזמינים פוליטיקאים מהקשת המפלגתית להציג לתלמידים את משנתם, בעיקר בתקופה שלפני הבחירות. זאת במטרה לאפשר לתלמידיהם לחוות את ההליך הדמוקרטי החשוב ביותר באופן בלתי אמצעי. לרוב הפורמט זהה: חצר בית הספר מעוטרת בדוכנים ובשלטי המפלגות, פעילים מתרוצצים ובידיהם פלאיירים, קריאות תעמולה רמות בוקעות מהמגפונים והשיא: פאנל רב־משתתפים של חברי כנסת ומועמדים המייצגים את המפלגות במתכונת דיבייט ובסיומו סקר בחירות (בן שטרית דן, 8.10.2022).

בתיכון בליך ברמת גן המנהג הזה הפך למסורת והתקבע כאחד האירועים המוכרים והחשובים במערכות הבחירות בארץ. סימולציית הבחירות שמתקיימת בבית הספר הוותיק הזה הפכה למעין מדגם מייצג שמנבא את תוצאות הבחירות. כמובן, כמו כל הסקרים המקדימים, המיתוס לא תואם תמיד את המציאות. כך למשל, בבחירות 2015 ציפי לבני מ'המחנה הציוני' דאז ניפקה את אחד הציטוטים הזכורים כאשר הכריזה: "ניצחנו בבליך! וזה אומר הכל!". חודש לאחר מכן נחלה הפסד בבחירות האמיתיות. בבחירות 2019 (מועד א') יו"ר מרצ תמר זנדברג פסקה: "תיכון בליך קבע: מהפך בישראל!". בקלפי האמיתי מרצ גירדה בקושי ארבעה מנדטים.

גם כאן הדילמות המוסריות והפדגוגיות אינן פשוטות. כך למשל, בבחירות 2022 הוזמן איתמר בן גביר לתיכון בליך – אירוע שהפך כצפוי לסוער ושנוי במחלוקת משום שרבים בשמאל ראו בו ביטוי לנרמולו של הפוליטיקאי הקיצוני והאלים (כזכור, מי שתמך בזמנו ברב כהנא).

בעקבות תוצאות הבחירות בבליך התבקשה חברת הכנסת מיכל רוזין להסביר כיצד קרה שבמדגם בתיכון החילוני קיבלה 'הציונות הדתית' פי שניים יותר קולות מאשר מרצ, והשיבה: "נכשלנו בחינוך דור העתיד. אני ממש מרגישה את זה. למדתי בבליך... ואני חושבת שכשלנו. הבישלון הוא לא רק בבליך – אנחנו מסתובבים עכשיו בבתי ספר, בתיכונים, ואנחנו רואים את זה בקרב הרבה מאוד מהצעירים... יש איזו התלהבות רגעית, פנטזיונרית, נאיבית, ברעיונות או במסר של בן גביר, וזה מטריד מאוד. אני לא חושבת שאותם בני נוער, אם הם היו לומדים כמו שצריך – היו מצביעים כך" (בן שטרית דן, 8.10.2022).

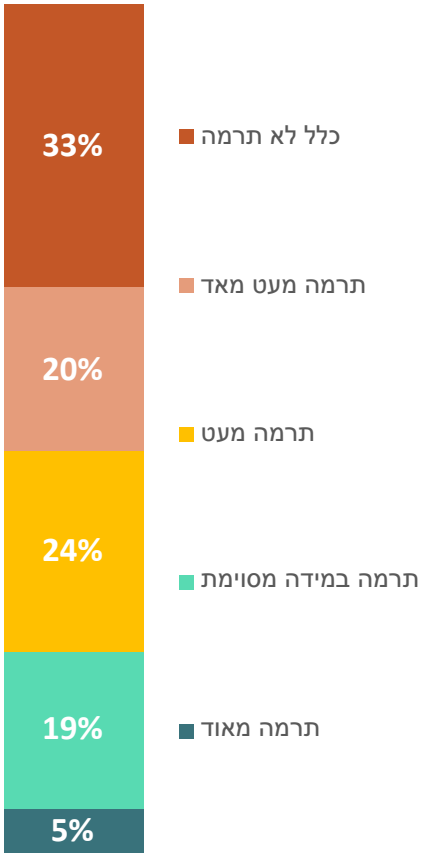
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

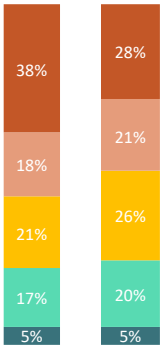
עמוד נוכחי 268
מתוך 408

Q61 האם מערכת החינוך שבה למדת או שבה את/ה לומד/ת כעת תרמה לך להבנת הזירה הפוליטית בישראל?

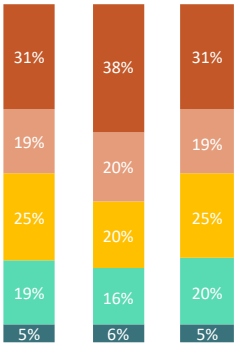
כלל המדגם

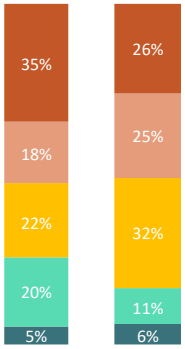
מגדר

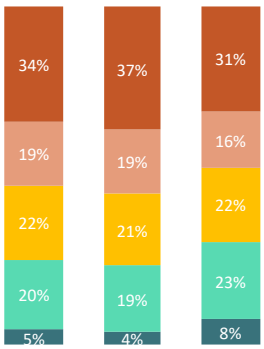
קבוצות גיל

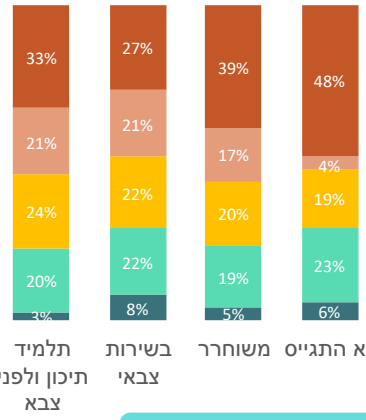
מגזר

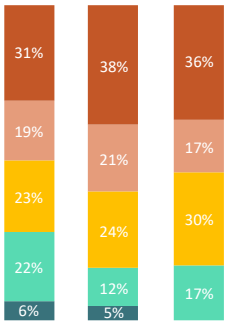
רמת דתיות (יהודים)

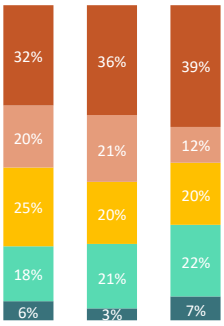
שירות צבאי (יהודים)

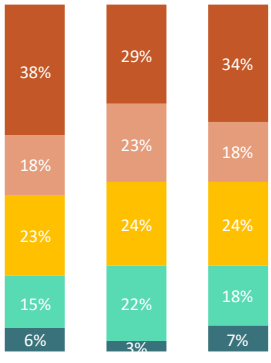
מצב כלכלי

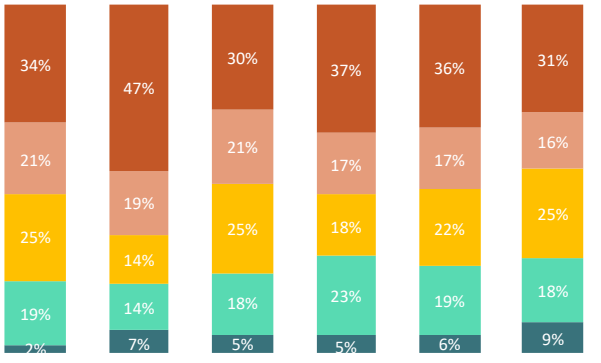
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q61 ממצאים עיקריים

עצוב ומטריד שבמדינה שבה הפוליטיקה תופסת מקום כה מרכזי בשיח התקשורתי היומיומי, רק 5% מהמשיבים סבורים שמערכת החינוך שבה הם לומדים או למדו תרמה להם במידה רבה להבנת הזירה הפוליטית בישראל. לעומת זאת, 44% סבורים שהיא תרמה מעט או מעט מאוד, ו־33% סבורים שהיא כלל לא תרמה בתחום זה. הממצאים דומים בכל החתכים, מה שמעיד על כישלון מביש של מערכת החינוך בהיבט זה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

הצבעה

שיעורי הצבעה בישראל

שיעור ההצבעה בבחירות הוא אחד המדדים המרכזיים למעורבות הציבור בחיים הפוליטיים ולמידת האמון במערכת הפוליטית. בעבר, שיעורי ההצבעה בבחירות לכנסת – הפרלמנט הישראלי – היו מהגבוהים בעולם המערבי. בבחירות לאספה המכוננת שנערכו ב־1949, מימשו את זכותם להצביע קרוב ל־90% מבעלי זכות הבחירה. עד סוף שנות ה־60 עמדו שיעורי ההצבעה בישראל על למעלה מ־80% (פרט לירידה זמנית בבחירות לכנסת השנייה ב־1951).

מאז 1969 החל שיעור ההצבעה לרדת בהדרגה. במערכת הבחירות הישירה לראשות הממשלה בשנת 2001 צנח שיעור המצביעים ל־62.3%. מאז חלה עלייה מסוימת, ושיעורי ההצבעה התייצבו סביב 70%, קרוב לממוצע העולמי שעומד על כ־65%.

הירידה בשיעורי ההצבעה אינה ייחודית לישראל ומאפיינת את רוב מדינות העולם. בין הסיבות הבולטות למגמה זו ניתן למנות את האכזבה וחוסר האמון ההולכים וגוברים במערכת הפוליטית הנובעים, בין היתר, מהשקיפות הגדולה יותר שמספקת היום התקשורת ומהאופן הביקורתי שבו הפוליטיקאים מוצגים בערוצים המרכזיים. רבים חשים כי ההצבעה בקלפי אינה מעניקה כוח לאזרחים ביוון שהשיח הפוליטי התוסס והמשפיע עבר במידה רבה לרשתות החברתיות. בנוסף, חל פיחות בדאגה של הפרט לכלל, בשל הדגש התרבותי המושם כיום על הספירה האישית.

כל הגורמים הללו תופשים בכל העולם, אבל אליהם אפשר להוסיף עוד כמה סיבות מקומיות:

- במשך שנים רבות, היווה הלהט הציוני כוח מניע רב עוצמה, שהעניק לאזרחי המדינה היהודיים תחושת שליחות ומחויבות אזרחית עמוקה. אולם, עם חלוף השנים, נחלש הלהט הפטריוטי (בעיקר בסקטור החילוני) ונותב לאפיקים של הגשמה יותר אינדיווידואלית. במקביל, השיח הפוליטי נעשה יותר מקוטב – מה שהחליש את המחויבות של רבים לקחת חלק בעיצוב הממשל בארץ. ביקורת על ההנהגה הישראלית תמיד הייתה, מכל הכיוונים, אבל בשל הסנטימנט האידיאליסטי־התמים ראשי המדינה נתפסו בעבר גם כ"מנהיגים". היום המילה "פוליטיקאי" מעוררת בדרך כלל תיעוב ומעלה אסוציאציות של שחיתות, דמגוגיה, מניפולציה ונרקיסיזם. כל זה מפחית את התשוקה והמחויבות להצביע, בעיקר בקרב הדור הצעיר שנולד לתוך המציאות הרעילה הזו.
- בשנים שאחרי קום המדינה, עמד שיעור ההצבעה בקרב הערבים הישראלים על קרוב ל־90%. זו הייתה תגובה של אוכלוסייה שולית מובסת ששאפה לרצות את אדוני המדינה החדשים. עם השנים נעשו הערבים עצמאים, ביקורתיים, מנוכרים ופסימיים יותר. תחילה הם העבירו את הצבעתם מהמפלגות הציוניות למפלגות הערביות (שהלכו והתפצלו) ובהמשך ירד שיעור הצבעתם, למעט הצבעה לרשויות המקומיות. כיום, שיעור ההצבעה לכנסת בחברה הערבית נמוך בהרבה מהחברה היהודית בפער של כ־15%–20% והדבר משפיע על שיעור ההצבעה הכללי בכל מערכות הבחירות.
- בשמונה השנים שבין 2013 ל־2022 חוותה מדינת ישראל לא פחות משבע מערכות בחירות, חמש מהן בפרק זמן של חמש שנים (2019–2022) ושתיים מהן בתוך שנה אחת (2019). לא היתה שום הצדקה הגיונית ומוסרית לתדירות הזו, זולת סירובו של ראש הממשלה בנימין נתניהו לפנות את מקומו. לא זו בלבד שההליכים המשפטיים המתנהלים נגדו מנעו ממפלגות המרכז־שמאל מלשבת עימו בקואליציה (משיקולים ערכיים), אלא שהוא השתמש בבחירות החוזרות כבלי מניפולטיבי לצורך החלשה ופיצול של יריביו במטרה לקבע את שלטונו ארוך הטווח. תדירות הבחירות הגבוהה גרמה לא רק לחוסר יציבות פוליטית, לעומס על מערכת המשפט ולבזבוז כספי מדינה בהיקפים דמיוניים, אלא גם להגברת אי־האמון של חלק גדול מהציבור הישראלי במערכת הפוליטית ובמנהיגיה. כאשר אנשים חשים שהם מהווים כלי משחק בידי הפוליטיקאים, חלקם בוחר שלא להגיע לקלפי.

שיעור ההצבעה בישראל אינו אחיד והוא מושפע ממספר משתני רקע:

- **מגדר.** שיעורי ההצבעה משתנים במובהק בין המגזרים השונים בחברה הישראלית. הדתיים־לאומיים והחרדים מציגים שיעור הצבעה גבוה במיוחד, בעוד שבקרב הערבים, כאמור, ובמיוחד בקרב הבדואים, שיעור ההצבעה לכנסת נמוך. לדוגמא, בבחירות 2015

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 270
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

הצביעו 74% מהצעירים היהודים בני 18–29, לעומת 48% בלבד מהצעירים הערבים (אילן, 27.10.22). עם זאת, בבחירות לרשויות המקומיות ביישובים הערביים, שיעור ההצבעה גבוה, הן אצל המבוגרים והן אצל הצעירים.

- **מגדר.** שיעור הנשים שאינן מצביעות גבוה משיעור הגברים שאינם מצביעים.
- **דת.** יהודים חילונים ומסורתיים נוטים להצביע בשיעורים נמוכים יותר בהשוואה לדתיים ולחרדים.
- **אופי היישוב: השכלה, הכנסה וגיל.** ככל שרמת ההשכלה וההכנסה ביישוב גבוהות יותר, כך עולה בתוכו שיעור המצביעים מבעלי זכות הבחירה (למעט יישובים חרדיים). יישובים המדורגים באשכולות הגבוהים של הכנסה והשכלה, וכן יישובים המאופיינים באוכלוסייה מבוגרת יותר, מתאפיינים בשיעור הצבעה גבוה יותר.
- **פריפריה מול מרכז.** יישובים בפריפריה הגיאוגרפית (כמו קריית שמונה, טבריה, דימונה, בית שאן, צפת, עפולה, ירוחם וחצור הגלילית) מציגים שיעורי הצבעה נמוכים יותר. גם יישובים בעלי מצב כלכלי חלש במרכז הארץ (כמו רמלה, קריית עקרון ובת ים) מתאפיינים בשיעור הצבעה נמוך.
- **המרכז הפוליטי.** יהודים המזדהים עם המרכז הפוליטי נוטים יותר להצהיר שיימנעו מהצבעה לעומת אלו המזדהים עם הימין או השמאל (המכון הישראלי לדמוקרטיה, 16.2.2015).
- **הנסיבות הפוליטיות.** לפי פרופ' אייל וינטר, "חוויית יום הבחירות דומה לחוויית אוהדי כדורגל. ככל שהקרב צפוף יותר, יותר בוחרים מגיעים לקלפי, משום שההנאה גוברת כשמדובר בהתמודדות דרמטית. כמו במשחק כדורגל, כיף יותר להשתתף כשהצד שלך צפוי לנצח. בהתאם לכך, אנו רואים שתומכי המפלגה הנמצאת ביתרון קל מגיעים לקלפי בשכיחות גבוהה משמעותית מתומכי המפלגה היריבה" (צוות המשרוקית של גלובס, 1.11.2022).

שיעורי הצבעה של צעירים

ברוב מדינות העולם קיים מתאם חיובי בין גיל המצביעים לשיעור הצבעתם. כך לדוגמא, בבחירות הארציות בקנדה, שהתקיימו בשנת 2021, נמדדה עליה בשיעור ההצבעה עם הגיל – מ־46.7% בקרב בני 18–24 עד ל־74.9% בקרב בני בני 65–74 (שוורץ, 18.10.2022).

למעגל הבוחרים בישראל מצטרפים בכל שנה כ־100,000 צעירים שהגיעו לגיל 18. עד היום לא נערך מחקר שבחן את שיעורי ההצבעה של צעירי דור ה־Z בכל מערכות הבחירות בהן השתתפו. שנת 2013 הייתה הפעם הראשונה שבה בני דור ה־Z נכללו במניין בעלי זכות הבחירה לכנסת, וגם הפעם היחידה שבה נמדדו שיעורי ההצבעה שלהם. מהבדיקה עלה כי רק 41% מבעלי זכות ההצבעה עד גיל 25 הגיעו לקלפי, לעומת שיעור הצבעה של 88% בקרב בני 55 ומעלה. הפער בין שתי קבוצות גיל אלו היה הגבוה ביותר מבין כל המדינות המפותחות בעולם. בעוד שבישראל עמד היחס באותה עת על 2.15, במדינות כמו ארה"ב, גרמניה וצרפת הוא היה נמוך מ־1.5, והיחס הממוצע בכלל מדינות ה־OECD עמד על כ־1.3 (האקונומיסט, 2.2.2017). באופן מפתיע, דווקא בארה"ב, דור ה־Z מצביע בשיעורים גבוהים יותר בהשוואה לדורות קודמים (בשאלה היו בגילו), אף שהשיעורים עדיין נמוכים ביחס לכלל הבוחרים (Medina Alberto, 7.8.2023).

ההצבעה הנמוכה של הצעירים בעולם נובעת מהירידה בעניין שהם מגלים בפוליטיקה הממוסדת. בישראל נוספו לכך עוד כמה סיבות מקומיות:

- צעירים רבים חשים שלא באמת חשוב מה זהות המפלגה השלטת ומה זהות השרים, אלא מה הנושא הספציפי שעומד על סדר היום – בין שזה פונדקאות להורים להט"בים, עילת הסבירות או גיוס נשים ליחידות קרביות. בעידן ללא "אידיאולוגיות גדולות" הוויכוחים הפוליטיים מתכנסים לנושאים נקודתיים שבהם כל המפלגות נדרשות לבחור צד. הבעד והנגד כבר לא מתפלגים בהכרח על פי מפתח מפלגתי (זו הסיבה שקשה היום למצוא הבדלים משמעותיים בין המפלגות הגדולות), ולכן הבחירות לכנסת הופכות לפחות משמעותיות. גם כשהצעירים הולכים לקלפי להצביע, רבים מהם עושים זאת בעיקר כדי לצאת ידי חובה ומבלי להאמין שלהצבעתם תהיה השפעה. לתפישתם, פעילויות קונקרטיות יותר, כגון התנדבות, התגייסות לצה"ל או שמירה על איכות הסביבה, תורמות יותר לקידום החברה הישראלית.

עמוד נוכחי 271
מתוך 408

- המפלגות הפוליטיות בישראל לא משקיעות מספיק מאמצים בפנייה ישירה לצעירים דרך מסרים וקמפיינים הרלוונטיים לשכבה הזו.

ללא פוליטיקאים צעירים

באוקטובר 2022, סמוך לבחירות, פורסם ב"ישראל היום" מאמר שכותרתו: "הגיל והתרגיל: כשהצעירים נעלמו מהפוליטיקה הישראלית". בפתח המאמר נכתב: "מדינת ישראל נכנסת למערכת הבחירות החמישית בזמן קצר מאוד, אך שלטי הפרסום, שידורי התעמולה והראיונות באולפנים מלאים באותם פרצופים – רובם מבוגרים. הפוליטיקאים נותרים במקומם, ולמעשה אין 'דם צעיר.'"

המאמר מציין כי הכנסת מבוגרת יחסית: "אף שגיל הבחירה לכנסת הוא 21, אין בה חברי כנסת מתחת לגיל 30 (גם לא בבחירות הקודמות). שיעור חברי הכנסת בעשור הרביעי לחייהם (גילאי 31–40) מצומצם ועומד על 14 חברים בלבד. לעומת זאת, כמעט שליש מחברי הכנסת, 38 במספר, עברו את גיל 60. גם חברי הכנסת החדשים שצפויים להיכנס לכנסת הם מבוגרים יחסית, כגון יצחק גולדקנופף מרשימת יהדות התורה (בן 71) והרמטכ"ל לשעבר גדי איזנקוט מרשימת המחנה הממלכתי (בן 62). הגיל הממוצע של חברי הכנסת הנוכחית הוא 53, והגיל החציוני הוא 52" (דביר, 24.10.2022).

ואכן, צעירים בישראל לא ממהרים להשתלב בעולם הפוליטי. המערכת המפלגתית, מצידה, אינה מוטרדת במיוחד מהבעיה, והציבור הרחב ממשיך להעניק עדיפות למועמדים מבוגרים. ייתכן שזה נובע ממסורת שקשה לשנותה, מהחשיבות המיוחסת בארץ לרקע צבאי או מהתדמית השלילית שהתקשורת "מטפחת" לפוליטיקאים. סקר שנערך ב-2022 בקרב גילאי 18–25 ממחיש כיצד נתפסים הפוליטיקאים בקרב השכבה הזו: 72% סברו כי הפוליטיקאים "דואגים לעצמם", 7% חשבו שהם "דואגים למדינה", ו-21% ענו "לא יודע" (קושמרו ולוקאץ', 29.7.2022).

להיעדרותם של צעירים מוכשרים רבים מהכנסת ניתן לייחס מספר סיבות:

- השירות הצבאי מעכב את הכניסה לחיים האזרחיים. בעוד שבחו"ל ניתן לסיים תואר בגיל 21, בישראל התהליך מתארך ומאבד את המומנטום. נוסף על כך, בישראל ישנו לחץ תרבותי־חברתי להקים משפחה בגיל צעיר, דבר המעכב אף הוא את ההשתלבות בפוליטיקה.
- קשה להיבחר במפלגה עם פריימריז ללא משאבים כמו כסף, כוח, קשרים, זמן פנוי ועוד עבה. לכן, המפלגות המשלבות יותר צעירים הן אלו שבהן לא מתקיימים פריימריז, וראש המפלגה בוחר את רשימת המועמדים – כדוגמת 'יש עתיד' (שלאחרונה קיימה פריימריז בפעם הראשונה), 'כחול לבן' לשעבר ו'המחנה הממלכתי'.
- הסבר נוסף קשור לשינויים במבנה המפלגות. בעבר, כשהיו שתי מפלגות גדולות עם למעלה מ־40 מנדטים, היה קל יותר לצעירים להשתלב בעשירייה הרביעית והחמישית. כיום, עם היחלשותן של המפלגות הגדולות, פחתו ההזדמנויות לטירונים (דביר, 24.10.2022).
- בעבר, המקצוע הפוליטי היה שאיפת רבים, בין היתר בשל התגמולים הנאים בהשוואה לשוק העבודה. אף שחברי הכנסת עדיין מרוויחים יפה, המשכורת, העניין, היציבות והקידום המקצועי אינם יכולים להתחרות עם האפשרויות שמציעים השוק הכלכלי והטכנולוגי לאנשים המוכשרים.

תיאוריות קונספירציה

תאוריות קונספירציה (מזימה וקשירת קשר) מייחסות לאירוע או לתופעה כלשהי הסבר חתרני. האירוע מתואר בדרך כלל כתולדה של קנוניה של בעלי הכוח – רשויות שלטון, מדענים, אמצעי תקשורת וכדומה – שמסתירים, משתיקים ומטייחים את האמת ולפעמים מייצרים אירוע מלאכותי שמשרת את האינטרסים שלהם.

תאוריות הקונספירציה אינן תופעה חדשה בתולדות האנושות, אבל הן משגשגות היום יותר מתמיד בשל מצבור רחב של סיבות. נציין כמה מרכזיות: (א) יותר ויותר אנשים בעולם מגלים חוסר אמון במוסדות ממשלתיים, ברשויות המדינה ובמדיה המסורתית. (ב) הקלות של פרסום ושיתוף מידע ברשתות החברתיות מאפשרת להפיץ הסברים הזויים שיש בהם איזה קסם. (ג) העולם נעשה היום מורכב ובלתי צפוי מתמיד – מה שמגביר את המצוקה ואת חוסר הביטחון

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

בקרב ההמונים. תיאוריות הקונספירציה מציעות הסברים פשוטים וברורים לתופעות מורכבות ולכן קוסמות להדיוטות, למתוסכלים ולבורים. (ד) בשל קלות הפקת ידע כוזב והפצתו המיידית ברבים, תיאורית הקונספירציה נעשו נשק קל ואפקטיבי נוסף במלחמות הקונבנציונליות. דוגמא עדכנית הם הפייק המרושע וההרסני שמפיצים תומכי החמאס (ביאליק, מרץ 2021).

תיאוריות הקונספירציה קוסמות במיוחד לצעירים ומופצות ככל הנראה בעיקר על ידם הן בשל חיבורם החזק יותר לעולם התקשורת החדשה והן בשל השטחיות שמאפיינת רבים מהם.

בסקר "מדד הקול הישראלי" של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שנערך ב־2022, נמצא כי 44% מהצעירים בני 34 ומטה אינם מאמינים שהתוצאות שפורסמו משקפות את מה שהתרחש בפועל בקלפיות. ניתוח לפי מגזר מראה הבדלים משמעותיים: בקרב היהודים אי האמון בטוהר הבחירות נמוך משמעותית בהשוואה לערבים – 36% מהיהודים אינם נותנים אמון בתוצאות, לעומת רוב של 51.5% בקרב הערבים (הרמן וענבי, 26.10.2022).

למי הם מצביעים?

ניתוח סקרי "הקול הישראלי" של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שהתבסס על המשיבים לשלושת הסקרים שקדמו לבחירות 2022, מגלה כי הצעירים בולטים בהצבעתם למפלגות הימין במפה הפוליטית:

45% ממצביעי הציונות הדתית הם צעירים עד גיל 34, לעומת 26% בלבד מבני 55 ומעלה. לעומת זאת, בקרב מצביעי מרצ, 27% הם צעירים, בעוד ש־47% הם בני 55 ומעלה. במפלגות המרכז, 37% ממצביעי הליכוד הם צעירים, לעומת 22% בלבד ב"יש עתיד" ו־26% ב"המחנה הממלכתי". מבחינת שיעור המצביעים המבוגרים, 31% ממצביעי הליכוד הם מבוגרים, בהשוואה ל־44% ב"יש עתיד" ו"המחנה הממלכתי" (ביחד). החריגה הבולטת היא מפלגת העבודה, שבה 37% מהמצביעים הם צעירים, ורק 24% הם בני 55 ומעלה.

כאשר נבדקו ב־2022 כוונות ההצבעה לפי מחנה, התוצאות היו חד משמעיות עוד יותר: 22.5% מהצעירים בני 18–24 התכוונו להצביע למפלגות של קואליציית המרכז־שמאל, שכללה באותה שנה גם אנשי ימין מובהקים כמו אביגדור ליברמן וגדעון סער. שיעור כפול מזה – 45.5% – התכוונו להצביע לגוש נתניהו. בקרב בני 65 ומעלה התמונה התהפכה: 45% אמרו שיצביעו לגוש המרכז שמאל, רק 30% למחנה נתניהו. כל שאר המשיבים נכללו בקטגוריית המתלבטים או של אלה שאינם מתכוונים להצביע (הרמן וענבי, 26.10.2022).

בשלהי יולי 2022 פורסם באולפן חדשות 12 סקר צעירים (גילאי 18–25) של חברת הסקרים "מדגם". הנתונים הראו שגוש נתניהו מקבל את תמיכתם של 71% מהצעירים. לשאלה "האם אתה מגדיר את עצמך כימין או שמאל" התפלגו התשובות כדלהלן: 46% הגדירו עצמם כ"ימין", 16% כ"מרכז ימין", 8% כ"מרכז", 6% כ"מרכז־שמאל" ו־10% כ"שמאל". רוב הצעירים גם בחרו בנתניהו כמתאים ביותר לראשות הממשלה: מול לפיד הפער עמד על 52% לעומת 17% ומול גנץ – 51% לעומת 17% (קושמרו ולוקאץ', 29.7.2022).

במחקר של קרן פרידריך אברט בישראל, שנערך בשנת 2022, נמצא כי שיעור הצעירים היהודים המגדירים את עצמם כימנים קפץ מכ־36.6% ב־2016 ל־58% ב־2022. חשוב להדגיש שבעוד שבמרבית המדינות הדמוקרטיות המונחים 'ימין' ו'שמאל' מתייחסים לאידאולוגיה חברתית־כלכלית, או באים לתאר אידאולוגיות כלכליות שונות, המונחים ימין ושמאל בישראל מתייחסים לתפיסות מדיניות־ביטחוניות (ג'ובראן, 2023).

להלן מספר סיבות לנטייה הפוליטית של הצעירים הישראלים ימינה:

- המגזרים הדתיים יותר (מסורתי, דתי־לאומי, חרדי) מתאפיינים בשיעורי ילודה גבוהים, והם גם אלה הנוטים באופן מסורתי לימין (אילן, 27.10.2022).
- המתאם בין הצבעת ההורים להצבעת הילדים נפוץ בכל החברות בעולם, אך הוא חזק במיוחד במשפחות בעלות אוריינטציה מסורתית־דתית.
- מאז טקס החתימה על מדשאות הבית הלבן, נשפך דם יהודי רב. תקוות השלום התנפצו על סלעי המציאות המזרח תיכונית והובילו רבים מהישראלים (בכל רוחב המפה הפוליטית) להבנה שבטווח הנראה לעין אין עם מי לדבר. דור ה־Z חווה מאז ילדותו ועד בגרותו פיגועים, מטחי רקטות, אירועים אלימים בערים המעורבות (כמו במהלך מבצע "שומר החומות"), ופשיעה במגזר הערבי. הצעירים שבחרו בשירות קרבי נשלחו

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

למבצעי לחימה ביהודה ושומרון. לפיכך, אין זה מפתיע שהם פחות מאמינים בפשרות טריטוריאליות ובפתרון שתי המדינות.

- בעולם הגלובלי, המעמיד את היחיד והתחרות במרכז, רבים מהצעירים חשים תלישות וניכור. האג'נדה הימנית־דתית מציעה חיבוק חם וזהות מובחנת, המפצים על התחושות הללו.
- השמאל הפרוגרסיבי במערב נתפס בעיני רבים כתופעה אנטי־מוסרית ומקוממת, ומעצים בכך את העמדות השמרניות. כמו כן, הוא נתפס כחממה לאנטישמיות, מה שמרחיק את הצעירים בישראל מכל מה שמזכיר שמאל.
- הקיטש הפשטני של השמאל (ווקיזם) קוסם לצעירים בארה"ב ובאירופה, שכן הוא ממותג כאנטי־ממסדי ומזוהה עם משפיענים רבים המהדהדים את רעיונותיו. בישראל, לעומת זאת, הקיטש הפשטני הימני הוא זה שקוסם לצעירים, משום שהוא ממותג כאנטי־ממסדי. נתניהו זוכה לאהדה גדולה בקרב צעירים בין השאר משום שהוא הצליח למתג את עצמו בקורבן וכנציג החלשים הנאבק "באליטה" הוותיקה והחזקה – מערכת המשפט, התקשורת, האקדמיה וכדומה.

גם בן גביר, שרוב מצביעיו הם צעירים (כולל מסורתיים וחילונים), נתפס כדמות אנטי־ממסדית שאינה עושה חשבון לאיש, בסגנון המזכיר תכניות ריאליטי. הוא מנגיש את מסריו הקיצוניים והפשטניים בסגנון בוטה וישיר ומשתמש בפלטפורמות כמו פייסבוק, טוויטר ואינסטגרם כדי להגיע לקהל הצעיר.

בראיון מ־2020 ציין הסוקר ד"ר מנחם לזר: "בני ה־18–25 הרבה יותר ימניים מכלל הציבור בישראל. שתי המפלגות המובילות אצלם הן הליכוד והציונות הדתית, כאשר הציונות הדתית מזוהה בעיקר עם עוצמה יהודית של בן גביר. כאשר עשינו הפרדה בין מפלגת בן גביר לזו של בצלאל סמוטריץ', גילינו כי המפלגה השנייה המועדפת על הצעירים אחרי הליכוד היא זו של בן גביר. הוא תופס טרמפ על תחושת חוסר המשילות ודורש לנקוט יד קשה מול הציבור הערבי" (ללא שם מחבר, 13.9.2020).

בהקשר זה חשוב לציין: מחקרים מראים כי ככל שפוחתים המניעים של הדור הצעיר להצביע, שיעור ההצבעה שלהם הופך להיות תלוי באופן מסוכן בפוליטיקאים פופוליסטים וקיצוניים או בנושאים נקודתיים. דוגמא לכך ניתן למצוא בבחירות לנשיאות ארה"ב בשנת 2016, כאשר שיעור גבוה יחסית מצעירי דור המילניום הצביעו עבור דונלד טראמפ, שהוביל קמפיין פופוליסטי. דוגמא נוספת היא בחירות 2018 בברזיל, שבהן זכה ז'איר בולסונארו בתמיכה רחבה מצעירים, על אף היותו דמגוג פופוליסטי. גם באיטליה, מפלגת "חמישה כוכבים" הקיצונית בראשות לואיג'י די מאיו זכתה בתמיכה משמעותית מצד דור המילניום.

מעבר לכך, אין זה סוד כי לקראת הבחירות בישראל גדלה פעילות הבוטים והפרופילים המזויפים במאות אחוזים. תעמולה זדונית ברשת, המתבטאת בהמוני ציוצים לא אותנטיים, משפיעה על השיח הציבורי ובעקיפין גם על הבוחרים – בעיקר הצעירים החשופים יותר למסרים הללו. הדבר נעשה באמצעות מניפולציות, הכפשות, שקרים, הוצאת דיבה והפצת שמועות. ההשערה היא כי שיטה זו מופעלת על ידי גורמים פוליטיים מגוונים, אך עיקר המתקפות מיוחסות לגורמים בימין לטובת מחנה נתניהו (ברקוביץ, 1.4.2019; לן, 20.8.2022).

מעניין יהיה לראות כיצד יגיבו הצעירים בבחירות הקרובות, לאור ההתפתחויות הדרמטיות שהתרחשו כאן. רמז להתנהלותם העתידית ניתן אולי למצוא בסקר שנערך על ידי התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות בפברואר 2024. בסקר נמצא כי 59% מהסטודנטים סבורים כי צריכות להתקיים בחירות כלליות במהלך שנת 2024. 16% חושבים כי על נבחרי הציבור הנושאים באחריות לאירועי ה־7 באוקטובר להתפטר באופן מיידי וכ־56% חושבים כי על עליהם לקחת אחריות באופן פומבי כעת ולהתפטר לאחר הלחימה (התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית, 2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

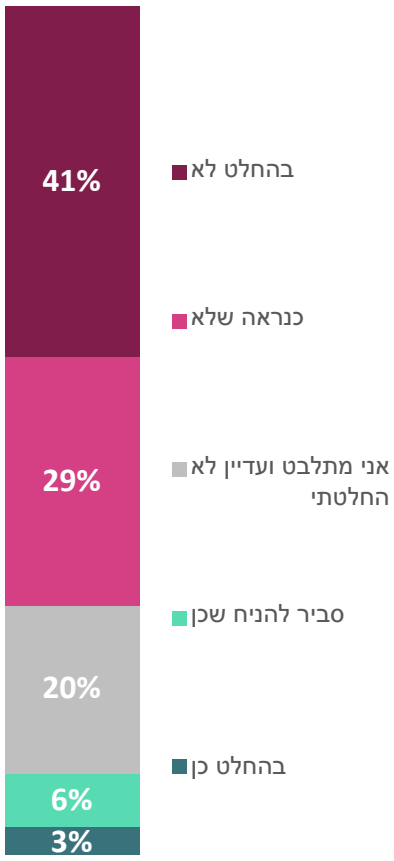
עמוד נוכחי 274
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

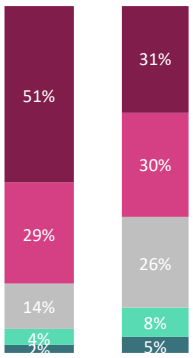
עמוד נוכחי 275
מתוך 408

Q62 האם אתה שוקל להשתלב בעתיד בתפקיד פוליטי או מנהיגותי?

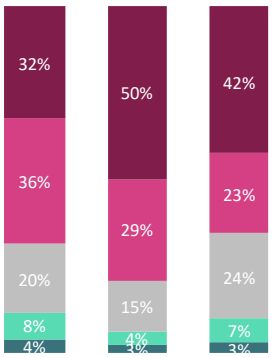
כלל המדגם

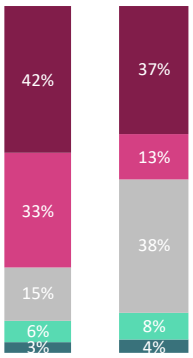
מגדר

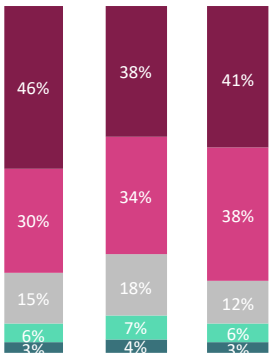
קבוצות גיל

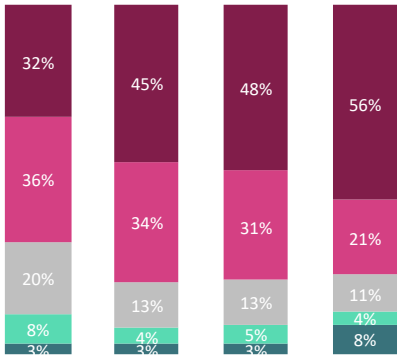
מגזר

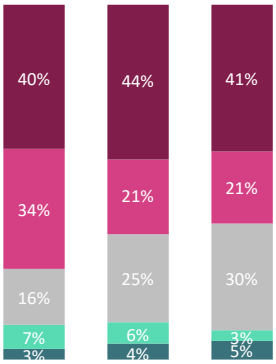
רמת דתיות (יהודים)

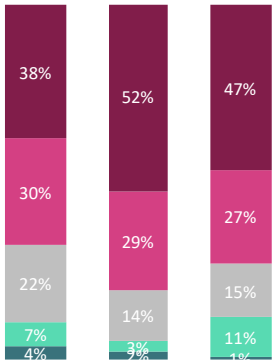
שירות צבאי (יהודים)

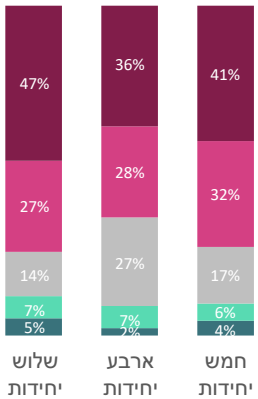
מצב כלכלי

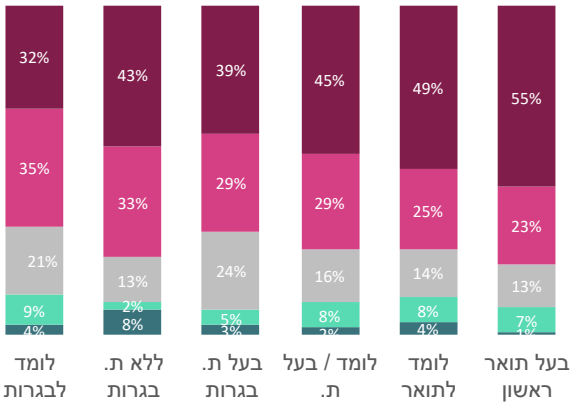
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q62 ממצאים עיקריים

לא פחות מ־70% מהמשיבים במדגם אינם נוטים ("כנראה שלא", "בהחלט לא") להשתלב בעתיד בתפקיד פוליטי או מנהיגותי. המגמה הזו אחידה פחות או יותר בכל חתכי האוכלוסייה. זה נתון מטריד ועצוב הממחיש שני דברים: (א) את השפל התדמיתי אליו הגיעה המערכת הפוליטית, בעיקר בעקבות התנהלות הפוליטיקאים בשנים האחרונות (גם כלי התקשורת תרמו לכך). (ב) את הניכור הגדול של הצעירים מהמערכת הפוליטית ואת המוטיבציה הנמוכה שלהם לקחת את המושכות לידיים ולנסות לשנות את פני החברה.

דור הרצף

למרות שנטיית הצעירים בישראל להצביע לימין היא מובהקת ונמצאת במתאם עם רמת הדתיות, דווקא הדור הזה שובר את החלוקה הגושית המסורתית. כיום, יותר מתמיד, קשה לקטלג את הישראלים מבחינה סוציולוגית, שכן הגבולות הטשטשו ורבים הופכים ל"קולאז' אינדיבידואלי" המשלב תפיסות, עמדות וסגנונות חיים שלעיתים נראים סותרים.

תופעה זו מאפיינת במיוחד את הצעירים, לא רק מפני שהם גדלו בעידן רב־תרבותי ורב־השפעות, אלא גם משום שהם נוטים לעצב את עולמם בהתאם להעדפותיהם האישיות, ללא דחף לקוהרנטיות. פתיחותם וסובלנותם הטבעית תורמות אף הן למגמה זו.

ב־2018 פרסם ד"ר יאיר כספי מאמר חשוב שעוסק במה שהוא כינה "דור הרצף". "במקום להכריע בעימות בין החילונים לדתיים", כותב כספי, "יותר ויותר ישראלים צעירים מוצאים עצמם מסכימים עם הדברים הקשים שהם אומרים אחד על השני: היהדות הולכת ונעשית פונדמנטליזם של החמרות כפייתיות, ופשיזם של לאומנות דתית. החילוניות שוקעת בנרקיסיזם המנתק את הפרט מן הזולת, והדוניזם המאבד את הגבולות שהבחינו בין בני אדם ובעלי חיים. האחד אינו תיקון של השני, אלא קצה בתנועת מטוטלת של מחלה אחת. ליבם נשבר – חלק אחד אצלם והחלק השני במקום אחר. כדי שלא יצטרכו לבחור הפרעה אחת או אחרת הם מחברים את העולמות. מרשים לעצמם לראות דבר שאין רואים במגזר שממנו צמחו. [...] אנשים שלא מוכנים לתת לאיש מכוהני המחנות להגיד להם איך לחיות. מורדים בסמכות משטרת המילים של התקינות החברתית ומורדים ברבנות. [...] אנשים שיודעים לאחוז בשתי עמדות השוללות מכל וכל אחת את השנייה, ואין להם יכולת לתת הסבר מנומק ומסודר לזהותם. לא הסבר דתי, לא פילוסופי, לא מישנה חילונית כלשהי. החיים מכתיבים להם תרכובת שאינה עולה על הדעת בשום אסכולה או מגזר. [...] אנשים המוכנים לצאת מהארון במפגש של חילוניים, ולהכריז שיש להם אלוהים. ומנגד, דתיים שלא מוכנים להתחתן ברבנות או לקבל ממנה כשרות, כדי לא להטעות את הרבים שמזהים אותה עם יהדות. מכינות מעורבות, קהילות של חילוניים ודתיים ובתי ספר משותפים, שבהם בונים מכנה משותף חזק יותר מהסיעות והמגזרים. [...] אנשי הרצף הם האחרונים שעוד לא יצאו מהארון. קשה לצייר להם דגל, לתת להם סיסמה או שם. הם נעלמים בתקשורת כי אינם שונאים במיוחד שום צד. הם נעלמים למחקר הסוציולוגי, כי לא יסתדרו בשום מושג. דור הרצף גדל מהר בין גילאי 15 ו־30. לפעמים ייאלצו שלא מרצונם להסתדר בצד אחד או שני של המפה, אבל לבם אינו לגמרי שם" (כספי, 27.9.2018).

סקרים שנערכו בשנים האחרונות מחזקים פעם אחר פעם את האבחנה הסוציולוגית של כספי. כך, בקרב הדתיים הלאומיים ההצבעה לימין נותרת איתנה וקשיחה, אך כאשר מדובר בפלורליזם דתי – כמו היחס לרבנות, ליהדות המתקדמת, לפמיניזם ועוד – הם מגלים ברובם גמישות ופתיחות רבה יותר בהשוואה לדורות הקודמים (בהכללה רחבה כמובן, שמוציאה מתוכה את החרד"לים השמרנים).

בקרב צעירים מסורתיים, ניתן לראות כי רבים שומרים על מסורת בכשרות, מנשקים מזוזות ומתייעצים עם מקובלים, אך בכל הנוגע לשוויון וזכויות אזרח, הם נוקטים עמדות פלורליסטיות לחלוטין. תופעה זו ניכרת במיוחד ביחידות הצבא, שם חילונים ודתיים נושאים תפילות ביחד ומשתפים פעולה בהרמוניה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 276
מתוך 408

מחאות צעירים בישראל

תום הנעורים

הדמוקרטיה הישראלית מעולם לא החניקה ביקורת ומחאה, אבל עד מלחמת יום כיפור הישראלים לא נטו לצאת להפגנות לעיתים קרובות וגם לא בהיקפים נרחבים. זאת, בשל שלוש סיבות עיקריות: (א) הזהות והסולידריות היהודית והציונית ריככו מתחים פנימיים והנמיכו להבות. (ב) הצורך להתלכד מול חורשי הרעה שמעבר לגבול חייב לשים את המחלוקות הפנימיות בצד. (ג) ההוקרה והסימפטיה הציבורית הרחבה להנהגה הלאומית בתקופת המנדט וראשית המדינה העניקו לה אשראי ציבורי נרחב וסלחנות על כשליה ומחדליה.

מחאת תושבי ואדי סאליב (1959) ומחאת הפנתרים השחורים (1971) שהתלקחו בעקבות הקיפוח והאפליה העדתית, היו מעוטות משתתפים וקצרות מועד ולא הצמיחו גלי הדף ברחבי הארץ.

"מכתב השמיניסטים", שנשלח לראש הממשלה גולדה מאיר באפריל 1970, על ידי קבוצה של 56 תלמידי תיכון ירושלמים העומדים לפני גיוס, היה גילוי המחאה הראשון ברוח השמאל החדש. הוא קיבל השראה ממרד "ילדי הפרחים" בארה"ב וממרד הסטודנטים באירופה. אבל בסופו של דבר גם זו הייתה אדוות ביקורת קלה שלא סחפה אחריה המוני צעירים.

ראשית המחאות ההמוניות

המחאה הראשונה שהפכה לאירוע לאומי משמעותי, התלקחה שלושה חודשים אחרי סיום מלחמת יום הכיפורים. קצין המילואים מוטי אשכנזי התחיל אותה כמפגין בודד ואליו הצטרפו תוך זמן קצר רבבות אזרחים וחיילי מילואים שהגיעו ישר מהחזית וקראו להתפטרות הממשלה. בהפגנה שהתקיימה ב־24 במרץ 1974 כבר השתתפו 6,000 איש – מספר חסר תקדים לאותה עת.

תנועת המחאה לעצירת הנסיגה מסיני במסגרת הסכם השלום בין ישראל למצרים (1978) הייתה מצומצמת בהיקפה והורכבה בעיקר מאנשי תנועת גוש אמונים הדתית־לאומית. אבל היא סימנה את הקיטוב המעמיק בין מחנה הכיפות הסרוגות לציבור החילוני.

מחאת מלחמת לבנון הראשונה (1982–1983) החלה כבר בימים הראשונים לפרוץ המלחמה והגיעה לשיאה בהפגנה הגדולה של תנועת "שלום עכשיו" בתל אביב שקראה לממשלה ליישם את מסקנות ועדת החקירה של הטבח במחנות הפליטים סברה ושתילה (פברואר 1983). זו הייתה הפעם הראשונה שהמתח בין מחנה הימין למחנה השמאל הוליד פעולת טרור יהודית שהסתיימה ברצח פעיל השלום אמיל גרינצווייג ובפציעת עוד תשעה נוספים.

המחאה נגד יישום הסכמי אוסלו, בהובלת תנועת "זו ארצנו" (1994) מינפה את השסע הפוליטי המעמיק בחברה הישראלית שהגיע לשיא חסר תקדים ובלתי נתפס – רצח ראש הממשלה יצחק רבין (1995). התנפצות אשליית הסכמי אוסלו ומאוחר יותר מפח הנפש מתוצאות ההתנתקות מעזה, שיזם ראש הממשלה אריק שרון (2004), סתמו את הגולל על המחלוקת סביב סוגיית הפשרה הטריטוריאלית.

מחאת מלחמת לבנון השנייה (2007–2008) הגיעה לשיאה בהפגנת המונים בכיכר רבין בהשתתפות כ־100,000 מפגינים – שקראו להתפטרות ראש הממשלה אהוד אולמרט ושר הביטחון עמיר פרץ, בעקבות פרסום דו"ח חלקי של ועדת וינוגרד. מחאה זו הכשירה את הקרקע לעלייתו המטאורית של בנימין נתניהו למרכז הבמה. שלטונו יהפוך לארוך בתולדות המדינה וגם הקונפליקטואלי ביותר. יש הגורסים כי נתניהו, שביהן אז בראש האופוזיציה, וראש לשכתו דאז נפתלי בנט משכו בחוטי המחאה ההיא, במטרה להפיל את ממשלת אולמרט. אולמרט אכן הודיע בעבור זמן קצר על כוונתו לפרוש מהחיים הפוליטיים, מה שסיים את גל המחאה נגדו.

שביתות מחאה של יוצאי אתיופיה

הפגנות של אנשי העדה האתיופית בישראל נראו לראשונה באפריל 1974, כאשר ועד הפעולה להצלת יהודי אתיופיה יצא בקריאה לממשלת ישראל ולארגונים היהודים בתפוצות להיחלץ להצלתה של הקהילה היהודית באתיופיה שהיתה נתונה למצוקת רעב ולהתקפות.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 277
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 278
מתוך 408

הפגנות למען העלאת יהודי אתיופיה לישראל התקיימו במספר גלים: ב־1979, 1981, 1990, 2013, 2016, ו־2018.

המחאה על הקיפוח, האפליה והדעות הקדומות (חלק מגדירים זאת כגזענות) כנגד העדה הופיעו לראשונה ב־1996 בעקבות חשיפת השמדת מנות הדם של העולים. הפרשה לא שכחה והצמיחה עוד שני גלי הפגנות בשנת 2006 ובשנת 2013.

הבעס על היחס המפלה כלפי ילדי העולים מאתיופיה במערכת החינוך הישראלית פרץ בעוצמה ב־2002 – בעקבות פרסום הידיעה שתושבי קריית מלאכי אינם מעוניינים שבסביבתם יתגוררו תושבים מבני העדה האתיופית. הוא הוציא לרחובות לפחות אלפיים מוחים מבני העדה.

הפגנות עולי אתיופיה במחאה על אפלייתם עלו מדרגה בעשור השני של המילניום החדש. ב־27 באפריל 2015 פורסם סרטון המתעד תקרית בחולון שבה נראה שוטר יס"מ ומתנדב מכים חייל ממוצא אתיופי בשם דמאס פיקדה. זה היה נפץ שהפעיל פתיל של תסכול והוציא לרחובות אלפי מפגינים מבני העדה. זו היתה הפעם הראשונה שבה ההפגנות גלשו להתנגשויות רחבות היקף עם המשטרה. השיא היה המהומות ברחוב קפלן סמוך למגדלי עזריאלי שהובילו לפציעת שוטרים ומפגינים ולמעצרים.

ב־2019, בעקבות הריגתו של סלומון טקה בידי שוטר, הוצתה מחאה נרחבת נוספת של יוצאי אתיופיה, שכבשה את סדר היום הציבורי. בעקבות הצתה של כלי רכב וסגירת כבישים, שהובילו לפקקי ענק, עלתה לראשונה בתקשורת ביקורת נרחבת כלפי המפגינים.

עימותים קשים היו גם בהפגנת העדה האתיופית בקפלן ב־2023. אלפים מחו על החלטת הפרקליטות להקל בכתב האישום של נהגת שדרסה למוות את רפאל אדנה בן ה־4. המשטרה חסמה באופן יזום את צומת קפלן וכן את הירידות והעליות לנתיבי איילון במחלף השלום כדי לאפשר למפגינים למחות, אך המחאה הסלימה. מפגין דקר שוטר בכתפו ושמונה מפגינים נעצרו.

שביתות מחאה של ערביי ישראל

מאז מחאת "יום האדמה" (מרץ 1976) כנגד מדיניות הממשלה בנושא הקרקעות של ערביי ישראל (אירוע שהפך לסמל היסטורי בחברה הערבית בארץ), המגזר הערבי בישראל ידע שביתות מחאה לרוב. "וועדת המעקב העליונה" היא הגוף שבדרך כלל יזם ואירגן את השביתות הללו, שנבעו ממספר עילות חוזרות: (א) מחאות במטרה להביא לשיפור תשתיות, פיתוח בלכלי והשקעה ביישובים ערביים. (ב) מחאות בשל חקיקה מפלה (הדוגמא הבולטת הן המחאות בעקבות "חוק הלאום") ובעד הכרה בזכויות הלאומיות של המיעוט הערבי בישראל. (ג) מחאות בשל הריסת מבנים ביישובים ערביים, לרוב בעקבות בנייה בלתי חוקית. (ד) מחאות שהתלקחו סביב הסכסוך הישראלי־פלסטיני והגיעו לשני שיאים: מהומות אוקטובר (2000) – שלושה ימים רצופי אלימות, הפגנות סוערות, חסימת כבישים ראשיים, זריקת אבנים וירי של שוטרים, שהסתיימו בקורבנות ובפגיעה קשה באמון ההדדי בין ערבים ליהודים בארץ (במהלך המהומות נהרגו מבין המפגינים 12 ערבים אזרחי ישראל ופלסטיני שאינו אזרח ישראלי, וכן נהרג יהודי ישראלי מיידוי אבנים). השיא השני היה המהומות בערים המעורבות (2021) – רצף של אירועים אלימים רחבי היקף, בעיקר בין כוחות הביטחון הישראליים לבין פורעים ערבים, שהתרחשו במאות מוקדים ושבמהלכן נהרגו שלושה אזרחים ונפצעו מאות. כמו כן, באירועים הללו נגרמו נזקים כבדים לרכוש המוערכים בעשרות מיליוני ש"ח.

לאחרונה, רוב המחאה במגזר הערבי מתרכזת סביב תופעת האלימות והפשיעה הגוברת ביישובים הערביים ואוזלת ידה של המשטרה וכוחות הביטחון במתן פתרון לבעיה המחריפה. כך למשל, בשנת 2021 התארגנה מחאה בקרב ערבים ויהודים ברשתות החברתיות תחת ההשטאג "חיי ערבים חשובים" ("Arab_lives_matter"), שנועדה להפעיל לחץ על ממשלת ישראל למגר את מקרי הרצח בחברה הערבית. הגדולה ביותר באותה שנה הייתה המחאה באום אל־פחם כנגד אלימות משטרתית כלפי המגזר הערבי ונגד הפשיעה בחברה הערבית.

ביוני 2023 הגיע מספר הנרצחים בחברה הערבית (מינואר אותה שנה) לשיא של 140. בתגובה התקיימה "צעדת המתים" – הפגנה משותפת של יהודים וערבים בתל אביב שבה התקיים מיצג של ארונות מתים. המחאה – ביוזמת ע'אדה זועבי, מנהלת אתר החדשות "בוכרא", הפורום החברתי, וארגונים חברתיים כמו אג'יק מכון הנגב – קראה לממשלה לפעול נגד הפשיעה. מיולי 2023, מאז הרצח של עלאא מרעי, עוזרו של ראש המועצה פוריידיס, תושבי פוריידיס וג'סר א־זרקא הפגינו מדי שבוע וחסמו צומת מרכזי.

בהקשר זה, ראוי לציין כי מאז 2010 הולכת ומתחזקת מגמת חוסר האמון של הצעירים הערבים במשטרת ישראל. מגמה זו הגיעה לשיאה בשנת 2022, כאשר 94.5% מהצעירים הערבים דיווחו בסקר על תחושת חוסר אמון או אי־אמון מוחלט במערכת המשטרתית (ג'ובראן ואח', 2023).

אי שקט בעידן נתניהו

שלטון נתניהו הגביר לאין שיעור את המתח הפוליטי בישראל והעמיק את השסע והקיטוב הפנימיים. התפוררות התלכיד הישראלי הולידה גל חדש של מחאות בתדירות גבוהה. משלב זה הופנה רוב הזעם החברתי לשלושה נושאים עיקריים: כלכלה ורווחה, זכויות אזרח (בעיקר נשים ולהט"בים), והפרשות המשפטיות סביב משפחת נתניהו.

מחאת "ביכר הלחם" (2002–2004), שיזמו קומץ מחוסרי דיור בעקבות קיצוצים בתקציבי הרווחה, רמזה על הבאות, וכך גם מחאת האימהות החד הוריות בהובלת ויקי קנפו – שנולדה בעקבות הקיצוץ בקצבאות הבטחת ההכנסה שיזם שר האוצר, נתניהו (2003). עשור שלם עבר עד להופעתם של גלי מחאה חברתיים בסדר גודל חדש: מחאת הדיור המכונה גם מחאת האוהלים (2011), מחאת הקוטג' (2011), ומחאת המילקי או מחאת ברלין (2014). הן סימנו לא רק מיקוד חדש (יוקר המחיה בעידן השפע) אלא גם סגנון חדש: מחאות שצומחות ברשתות החברתיות, שבהן שולטים הצעירים. הרשתות הללו, שהחלו לפרוח באותה עת, לא רק מקלות על גיבוש משותף של האג'נדה המחאתית אלא גם על בניית הזעם הקולקטיבי שמוציא בסוף אנשים לרחובות.

החל ממחצית העשור השני של המילניום, גדלה תדירות המחאות. להלן העיקריות: מחאת דוד הנחלאווי – מחאת רשת, על יחס הצבא לחייל שצולם מתעמת עם פלסטיני (2014); המחאה נגד היועץ המשפטי לממשלה בשל הסחבת בעניין הפרשות הפליליות שבהן היו היו מעורבים ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו ורעייתו שרה נתניהו, ופקידי ממשל נוספים (2016–2017); המחאה להשוואת קצבת הנכות לשכר המינימום (2017–2018); מחאת הלהט"ב (או מחאת השוויון) בעקבות חוק הפונדקאות (2018); מחאת הנשים בעקבות רצח של 24 נשים על ידי בני זוגן (2018); מחאת השולמנים למען העסקים הקטנים בישראל (2019); המחאה נגד מדיניות הקורונה בישראל (2020–2021); "צעדת השרמוטות" (2020) – תהלוכות מחאה בהשראת גל ה־Me2, שבה מפגינות ומפגינים מחו נגד הטענה לפיה נשים שמתלבשות באופן חושפני אשמות בכך שהן מוטרדות מינית או הופכות לקרבנות של אלימות מינית; מחאת הרופאים המתמחים (נקראה גם מחאת 26 שעות) בדרישה לשיפור תנאי עבודתם (2020–2023); מחאת בלפור (מוברת גם כמחאת הדגלים השחורים) בדרישה להתפטרות נתניהו בעקבות הגשת כתב האישום נגדו (2020–2021); המחאה נגד ממשלת ישראל השלושים (2020) בעקבות משפטו של נתניהו, סירובו להקים וועדת חקירה בעניין הצוללות, והטיפול הכושל במשבר הכלכלי שנוצר בישראל עקב מגפת הקורונה; המחאה בעקבות מותו של הנער אהוביה סנדק בהתהפכות רכב בסמוך להתנחלות כוכב השחר שבהרי בנימין (2020); מחאת נכי צה"ל לאחר שאיציק סעידיאן – הלום הקרב במבצע "צוק איתן" – הצית את עצמו מול משרדי אגף השיקום במשרד הביטחון בפתח תקווה (2021); המחאה נגד ראש הממשלה נפתלי בנט, בדרישה להתפטרותו עקב הפרת הבטחותיו קודם הבחירות (2021–2022); המחאה נגד הרפורמה המשפטית, שכונתה גם ההפיכה המשטרית (2023); ולבסוף, המחאה במהלך מלחמת חרבות ברזל כנגד הממשלה וראש הממשלה בנימין נתניהו, בעקבות משבר החטופים הישראלים ברצועת עזה, וכנגד התנהלות הממשלה במלחמה וחוק גיוס החרדים (2023–2024).

מגינים על הדמוקרטיה

מחאת הרפורמה המשפטית פרצה בינואר 2023 בעקבות הראיון של שר המשפטים הנכנס, יריב לוין, שבו הציג את משנתו הקיצונית להחלשת מערכת המשפט. רבים פירשו את תוכניתו כניסיון להפיכה משטרית־תרבותית אנטי־דמוקרטית. המחאה התקיימה מדי שבוע בכ־150 מוקדים ברחבי הארץ, ומספר המפגינים הגיע למאות אלפים. מוקד המחאה המרכזי היה בצומת הרחובות קפלן ודרך בגין בתל אביב והרחובות הסמוכים. אתרי משנה מרכזיים נוספים כללו את בית הנשיא ומשכן הכנסת בירושלים (כאשר ההפגנות הגדולות בעיר נערכו בכיכר אגרנט) ואת כיכר חורב בחיפה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 279
מתוך 408

עד למחאה זו, את רוב המחאות בישראל יזם והוביל הדור הצעיר. אולם, באופן מעניין ואולי מפתיע, דווקא המחאה הגדולה והנוקבת ביותר בהיסטוריה הישראלית (על פי הערכות, אחד מכל חמישה ישראלים השתתף בפועל לפחות בהפגנה אחת) יזמו והובילו המבוגרים. אפשר היה להבחין בקלות בתופעה הזו בעין, שגם דווחה בעיתונות (ליטמן, 1.2.2023), וסקרים שהתפרסמו זמן קצר אחרי פרוץ המחאה אוששו את המאפיין הזה מבחינה סטטיסטית.

לדוגמא, סקר של חברת "דיירקט פולס" שנערך ב־16 במרץ 2023, מצא כי בקרב המצביעים למפלגות הציוניות שבאופוזיציה (העבודה, מרצ, יש עתיד, המחנה הממלכתי וישראל ביתנו), רק 27% מבני 34–30 השתתפו באחת מפעולות המחאה. לעומת זאת, בקרב בני 45 ומעלה, שיעור המשתתפים הגיע לכ־53% – כמעט פי שניים (חבר, 17.3.2023).

גרעינים קטנים של מוחים צעירים נראו כבר בראשית המחאה ההמונית, בעיקר בקרב הגוש הלהט"בי (קורצר, 4.10.2023), והיו גם יוזמות ספורדיות של בני נוער אידיאליסטים שיצאו להפגנות וארגנו מעגלי שיח (פטימר, 5.3.2023). עם זאת, כל אלה היו בגדר טיפות בים המחאה הגדול, שנשא בעיקר את חותם המבוגרים.

נקודת המפנה בהשתתפות הצעירים התרחשה בשלהי מרץ 2023. ב־26 במרץ הודיע ראש הממשלה בנימין נתניהו על כוונתו לפטר את שר הבטחון יואב גלנט, יממה לאחר שזה הביע בתקשורת את דאגתו מהקיטוב בעם סביב הרפורמה המשפטית, והזהיר מפני סכנה מיידית לביטחון המדינה.

מיד לאחר הודעת הפיטורים, סביב השעה תשע בערב, נהרו מאות אלפי מפגינים לצומת קפלן ומשם לנתיבי איילון, שנחסמו לתנועה לאורך הלילה באמצעות התכנסות ההמונים והדלקת מדורות על הכביש. מחאות ספונטניות התארגנו במקביל גם במקומות נוספים ברחבי הארץ, כולל מול בית ראש הממשלה ברחוב עזה בירושלים. בהפגנות אלו, שנמשכו עד שעות הלילה המאוחרות, השתתפו מאות אלפים, בהם אלפי צעירים, שדרשו לעצור את החקיקה ולמנוע את פיטורי שר הבטחון.

במהלך ההפגנות, פרצו מפגינים את גדרות בית ראש הממשלה, ונרשמו עימותים בינם לבין השוטרים. ראש השב"כ, רונן בר, הגיע אף הוא למקום. במקביל, האוניברסיטאות והמכללות הכריזו על שביתה, ויותר מ־20 ראשי רשויות מקומיות הודיעו על שביתת רעב מול משרד ראש הממשלה.

בעקבות התגברות המחאה, הודיעו כמה מחברי הקואליציה כי יתמכו בראש הממשלה אם יחליט לעצור את החקיקה. נשיא המדינה, יצחק הרצוג, הגיב לאירועים בפנייה לראש הממשלה, לחברי הממשלה והקואליציה, והזהיר כי דאגה עמוקה אופפת את העם, וכי הביטחון, הכלכלה והחברה מאוימים. הוא קרא לעצור את הליך החקיקה לאלתר.

רוב המפגינים שהתעמתו עם המשטרה היו צעירים. חלקם שרו בקול "נפלתם על הדור הלא נכון" באווירה המזכירה אוהדי כדורגל לפני הדרבי. הם רקדו, צעקו, זעקו, צחקו ובכו – מהתרגשות ומפחד. מעניין לציין שהפזמון הזה, שהציב את המחאה בהקשר דורי (בהשראת "פתאום קם אדם בבוקר ומרגיש שהוא דור ומתחיל ללכת"), תפס כל כך חזק עד שהוקלטה לו גרסת אולפן, שנוגנה בכל תחילת הפגנה בקפלן. הגרסה המלאה כללה את המילים: "נשיר את ההמנון, נפסיק ת'שיגעון, נפלתם על הדור הלא נכון".

פזמון זה הוא למעשה עיבוד של אחד מהמנוני אוהדי הפועל תל אביב – "הפועל תל אביב עולה עולה, אימפריה באדום, אתך בכל מקום, ברוכים הבאים לגיהינום". השימוש במנגינת ההמנון עם מילים חדשות העניק למחאה רוח צעירה ועממית. פזמוני אוהדים נוספים עברו "גיור" למחאה, והוסיפו עוד נדבך לתחושת הסולידריות והכוח הצעיר שאפיין אותה בשלב זה (דעואל אליסף, 4.8.2023; שחר, 28.4.2023).

בשלהי יולי, זמן קצר לאחר שהכנסת אישרה את החוק לביטול עילת הסבירות, פורסמה בעיתון הארץ כתבה שכותרתה "צעירים יותר, זועמים יותר: בקרב המפגינים יש מי שמותחים את גבולות המחאה". בין השאר נכתב בה: "הם מבעירים מדורות, מרססים גרפיטי, לא מתפנים ולא חוששים להיעצר. גם במשטרה מודים: משהו בקרב המוחים השתנה בשבועות האחרונים התמונות שנצרבו בזיכרון מליל המחאה הסוער ביום שני השבוע [...] הן של שוטרים מכים באלימות קשה מפגינים בניסיון לפנותם מנתיבי איילון ומצומת עזריאלי בתל אביב. על פי תיעודים ועדויות של עשרות מפגינים, השוטרים הפעילו שימוש לא מידתי בכוח, הכו את המפגינים באגרופים ובבעיטות, חנקו אותם ואף הצליפו בהם – בלא כל התגרות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

מצדם" (פלג וברריינר, 28.7.2023). כעבור חודש הלל "הארץ" שוב את הצעירים בכתבה שכותרתה נצבעה באופטימיות מעט נאיבית: "המחאה הצמיחה גל של מנהיגים צעירים. מבחינתם, בלימת ההפיכה היא רק ההתחלה" (משיח, 10.8.2023).

העימותים בין המשטרה לצעירים תרמו באופן משמעותי למיצוב המחאה כמאבק נחוש על עתידה הדמוקרטי של מדינת ישראל. במקביל, הם ניפצו את התדמית הישנה של הצעירים כאנוכיים, מפונקים ואדישים, והעניקו להם תדמית מעודכנת כמי שעומדים בראש "הכוח הלוחם" – תוך נכונות אלטרואיסטית לסכן את עצמם למען מטרה נאצלת.

ניתן לייחס את השינוי במוטיבציה של הצעירים להצטרף למחאה למספר גורמים:

- כל עוד הרפורמה המשפטית עסקה בוויכוחים מקצועיים סביב סוגיות משפטיות כמו הרכב הוועדה לבחירת שופטים, צמצום עילת הסבירות, חוק הנבצרות, או פסקת ההתגברות, הצעירים חשו מעט מרוחקים מהמאבק. אך כאשר התברר שמדובר במתקפה רחבה יותר מצד גוש הימין־הדתי־החרדי ("יהודה") על ערכי הדמוקרטיה ("ישראל"), כולל פגיעה בזכויות הנשים והלהט"בים והעמקת אי־השוויון בנטל – הזעם בקרבם התפשט והחריף.
- ניסיון הפיטורים הציני וחסר ההיגיון של שר הביטחון בתקופה כה רגישה ומסוכנת המחיש את הסגנון הרודני והאטום של נתניהו וחבריו, והבהיר שזו אינה עוד מחאה פוליטית, אלא אירוע דרמטי בקנה מידה היסטורי שעוד ילמד בספרי האזרחות. רבים מהצעירים חשו (בעיקר בתווך התקשורת, הוריהם, סביבתם ומדריכיהם) כי החוזה עם המדינה נשבר – דבר שעלול להשפיע על עתידם (זיו, 2.8.2023; טוביה, 2.4.2023). עבור דור עם רגישות דמוקרטית מפותחת, הדברים נראו פתאום קרובים ואישיים יותר.
- עם התפשטות הידיעות על הכוונה לפטר את שר הבטחון, נהרו הצעירים בהמוניהם לזירת המחאה בתוך שעות ספורות, הודות לחיבורם המיידי למדיה החברתית ולמיומנותם בשיתוף הדדי. מעבר לתחושת החירום – שנוצרה גם בזכות מנהיגי המחאה, בהם אנשי תקשורת ופרסום מיומנים שפנו ישירות אל הצעירים – נוצרה בקרבם תחושה של "אירוע" שאסור להחמיץ. במילים אחרות, המחאה הפכה באחת מאירוע פוליטי גם ל"מסיבה המונית" (Rave), מרגשת ומלאת אדרנלין, שכבשה את לבם ונתפסה כחוויה חד־פעמית ואטרקטיבית.
- מארגני המחאה הבחינו בשינוי והבינו את הצורך לשלב צעירים על במות הנאומים. כך, למשל, גידי ברן, צעיר בן 21 שנעצר ביוני במהלך הפגנה מול ביתו של נתניהו בקיסריה והותקף באלימות על ידי השוטרים, הוזמן לנאום מעל הבמה בקפלן לאחר שהממשלה ביטלה את עילת הסבירות. מעל הבמה, הוא פנה ל־200 אלף המפגינים שסבבו אותו ואמר: "אתם יכולים לכסות לנו את העיניים, לשבור לנו עצמות, אבל לעולם, לעולם לא תשברו לנו את רוח המאבק. החוזה בינינו נשבר. במשך שנים צד אחד הכיל והכיל, וקיצונים בצד השני תכננו איך להחריב, ועבשיו לדור שלנו זה מתנפץ בפנים, נמאס. אנחנו דור שהוא הרבה פחות סבלני; לא נקבל יותר גזענות, לא הומופוביה, לא נשרת דיקטטור, ולא נחיה במדינת הלכה. זה לא יקרה במשמרת שלנו. שורפי הבתים בחווארה הם לא אחים שלנו... המחאה הנוכחית היא לא רק שיעור באזרחות, היא בעיקר כאפה של התעוררות" (זיו, 2.8.2023).
- נירית צוק, מומחית למחקר תרבות הילד והנוער ומנכ"לית הפורטל "עשר פלוס" העלתה בהקשר זה נקודה סוציולוגית חשובה: "בעוד שהדור שלנו, שמורכב מההורים שמכונים 'מהגרים דיגיטליים', רץ להפגין ברחוב עם דגלים (או עומד בפקקים), ומבחינתו כמה שיש יותר אנשים כך סימן שהמחאה הולכת ומתחזקת, הרי שבקרב בני הנוער, "הילדים הדיגיטליים", המרחב שבו ניתן להפגין אינו דווקא המרחב הפיזי שבא לידי ביטוי ביציאה לרחוב אלא גם ובעיקר המרחב הווירטואלי, זה שבא לידי ביטוי ברשת. כדי לסבר את האוזן, אפשר לציין שאחרי ששר הביטחון גלנט פוטר בידי ראש הממשלה בנימין נתניהו, הצטרפו לחשבון האינסטגרם של השר אלפי עוקבים. התופעה הזאת נקראת "קליקטיביזם", ומשמעותה היא אקטיביזם דיגיטלי, כלומר הפגנת מעורבות באמצעות המדיה החברתית בדרכים שונות (העלאת פוסט, לייק, שיתוף ועוד). דוגמא למחאה כזאת ברשת אירעה לפני כמה שנים כאשר גרטה טונברג, אז נערה צעירה, החלה במחאה למען שמירה על האקלים. המחאה הגיעה לרשת, ומהר מאוד הצטרפו אליה יותר מ־1.5 מיליון תלמידים מ־133 מדינות ברחבי העולם. המחאה הייתה כל כך משמעותית עד שאפילו הנשיא האמריקני לשעבר טראמפ, כתב לה בטוויטר: "גרטה, תירגעי, הפסיקי להיות מגוחכת" (צוק, 28.3.2023).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 281
מתוך 408

במילים אחרות, לצעירים לקח יותר זמן מהמבוגרים לצאת לרחובות, משום שנדרשה תקופת "דגירה" בדיגיטל – שלב מקדים הכרחי בכל מחאה צעירה בימינו. האלימות שהפגינה המשטרה כלפי המוחים, שסוקרה בהרחבה בתקשורת, עוררה זעזוע ציבורי ואמפתיה כלפי המפגינים, מה שזרז את השלב הזה.

הערה:

בין מרץ לאוגוסט, דיווחו למעלה מ־1,220 מפגינים לפלטפורמת "אלימות ישראל" – קבוצה שאוספת דיווחים על אירועי אלימות בהפגנות, מצד אזרחים או שוטרים – כי הותקפו על ידי שוטרים. העלייה בדיווחים הייתה תלולה: במרץ דווחו 56 מקרים של אלימות מצד שוטרים, וביולי המספר כבר זינק ל־286. מאז תחילת פברואר נעצרו כ־960 מפגינים, בהם גם קטינים ומלש"בים (זיו, 2.8.2023).

ב־17 ביולי שונה שמה של צומת הרחובות קפלן–דרך בגין בתל אביב, מוקד ההפגנות הגדולות נגד הרפורמה, לכיכר הדמוקרטיה. ראש העיר, רון חולדאי, חשף את השלט החדש. יום לאחר מכן, ב־18 ביולי, התקיים יום מחאה נוסף שבו נחסמו כבישים, כולל נתיבי איילון. לראשונה נחסמו גם רציפי רכבת במספר תחנות ברחבי הארץ, דבר שהוביל להשבתת תנועת הרכבות לזמן קצר.

בערב התקיימה הפגנה בקפלן, שבה הודיעו מובילי המחאה – משה רדמן, שקמה ברסלר, רן הר נבו ועמי דרור – על עלייה לרגל מכיכר הדמוקרטיה בתל אביב אל הכנסת בירושלים. אלפי אנשים הצטרפו אליהם בנקודת הזינוק, ואלפים נוספים חברו לצעדת המחאה לאורך הדרך. הם צעדו בשעות הבוקר והערב, ובלילות ישנו באוהלים בפארקים וחניונים. השיירה, שהתארכה תוך כדי צעידה בשבילי השדות ובצידי כביש 1, לוותה באבטחה של המשטרה. ב־21 ביולי, היום הרביעי לצעדה, נכנסה השיירה לירושלים, כשהיא מונה עשרות אלפי צועדים. בסיום הצעדה, במוצאי שבת, התקיימה בקפלן הפגנה שבה השתתפו, לפי טענת המארגנים, למעלה מ־200 אלף איש, לצד מאות אלפים נוספים ברחבי הארץ. לאחר מכן הוקם מתחם אוהלים בגן סאקר.

עם זאת, גם בשלב זה, כשהמחאה הפכה סוחפת והמונית, הסקרים הראו כי רוב המפגינים עדיין השתייכו לדור המבוגר יותר. ביולי 2023 פרסם המכון הישראלי לדמוקרטיה סקר שניסה למפות את קהל המוחים (הרמן וענבי, 17.7.2023). מהסקר עלה כי למרות נוכחותה הבולטת של המחאה בתקשורת וההזדהות הציבורית הרחבה עם מסריה, רוב הישראלים בחרו לצפות באירועים מהצד.

אף שנראותם של הצעירים במחאה כאמור גדלה, הפילוח בסקר לפי גיל הצביע עדיין על נוכחות גבוהה במיוחד של גילאי 55 ומעלה. בקבוצה זו חלה גם העלייה הגדולה ביותר בהשתתפות לאורך חודשי המחאה – מ־23.5% בינואר אותה שנה ל־37% ביולי.

חשוב מאד להדגיש שכל מה שתואר לעיל ביחס לצעירים מוגבל בעיקר למגזר היהודי־חילוני. רוב הערבים – מבוגרים וצעירים כאחד – לא השתתפו באופן עקיף או ישיר במחאה, ורוב הדתיים־לאומיים והחרדים – מבוגרים וצעירים כאחד – לא הזדהו עם המסרים של המחאה והתבצרו בעמדתם הנוקשה. הפיצול הזה השתקף גם בסקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה שהוזכר לעיל. הוא מצא שרוב גדול ממצביעי המפלגות החרדיות תמכו גם בשלב זה (יולי) בקידום החקיקה, כמו גם קצת מעל מחצית ממצביעי הציונות הדתית. מנגד, מצביעי הליכוד נחלקו בשלב זה בעמדותיהם – 43% תמכו בקידום הרפורמה ושיעור שווה בוויתור עליה ובהשקעת מאמץ של הקואליציה והאופוזיציה לחיזוק האחדות הלאומית (הרמן וענבי, 17.7.2023).

המחאה במהלך מלחמת חרבות ברזל

ביום שבת, 7 באוקטובר 2023, בשעה 06:30, פרצה מתקפת הפתע על ישראל שפתחה את מלחמת חרבות ברזל. ההפגנות הגדולות נגד הרפורמה נעצרו, וארגוני המחאה הסבו את המנגנונים שלהם לחמ"לים אזרחיים שתרמו במגוון תחומים: איתור נעדרים, רכישת ציוד צבאי ללוחמים, אספקת ציוד לאזרחים שפונו מיישובי עוטף עזה ותמיכה בהסברה הבינלאומית. בהמשך, נפתחו גני ילדים, הוענק סיוע פסיכולוגי למפונים, הוקם חמ"ל עזרה לחקלאים בעוטף עזה שנשארו ללא פועלים, ונפתחו חמ"לים נוספים לסיוע מגוון.

ב־1 בינואר 2024 פסק בג"ץ ברוב של 8 שופטים מול שבעה על פסילת התיקון לחוק יסוד: השפיטה, שביטל את עילת הסבירות. זו הייתה הפעם הראשונה בתולדות מדינת ישראל

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 282
מתוך 408

שבית המשפט התערב בחקיקת חוק יסוד. בקואליציה תקפו את החלטת בג"ץ ואת העובדה שהתקבלה במהלך מלחמת חרבות ברזל. באופוזיציה ובארגוני המחאה בירכו על ההחלטה והכריזו כי המוחים הגנו על הדמוקרטיה. המדינה כולה השאירה את המאבק סביב הרפורמה מאחוריה ונשאבה למלחמה הארוכה, הקשה והכואבת ביותר שידעה ישראל מאז הקמתה.

ככל שצה"ל המשיך לבוסס בעזה, המוטו הראשוני של "ביחד ננצח" הלך והתפוגג והמחלוקות הישנות, שאליהן נוספו חדשות (בעיקר סביב החטופים), חזרו לקרוע את החברה הישראלית.

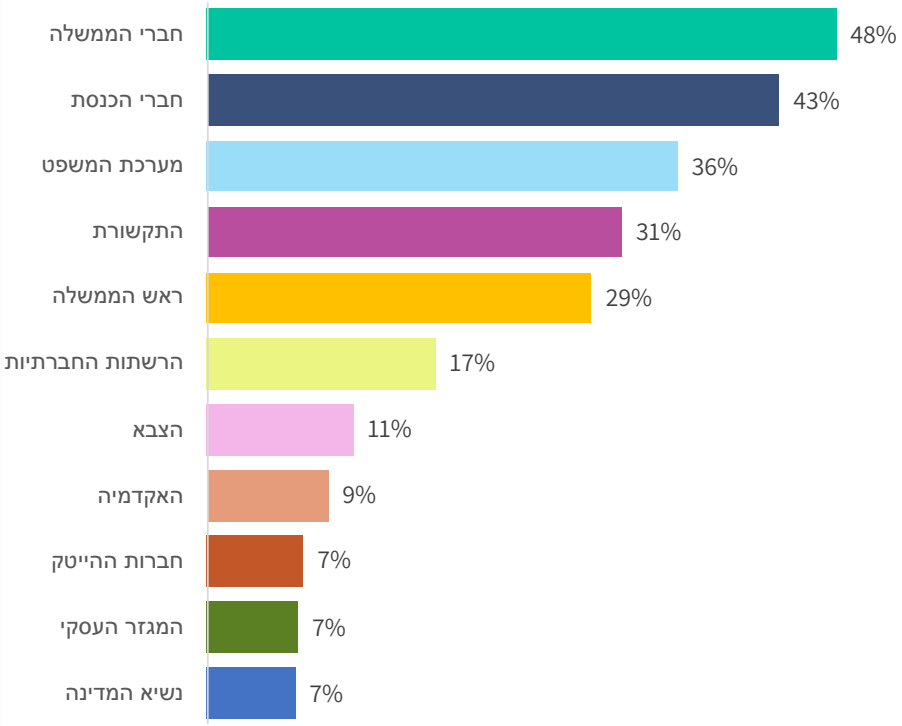
בראשית פברואר 2024 דווח האתר "המקום הכי חם בגיהינום": "פעילי 'מטה המאבק', שהוקם לפני כשנה במחאה נגד הרפורמה המשפטית, נפגשו השבוע במטרה לתכנן את הצעדים הבאים של הארגון. אחרי תקופה בה שלטה התפיסה ש'זה לא הזמן', השבוע השטח התחיל לבעבע ואזרחים רבים נערכים למחאה שתהפוך את הייאוש המשתק לזעם ולתקווה. [...] אתמול, לראשונה מאז פרצה המלחמה, חלק גדול מהפעילים שהניעו לפני כשנה את 150 המוקדים העירוניים נפגשו לשיח פתוח על הצעדים הבאים של הארגון. המטרה: להבין איך הופכים את העצב והייאוש שהם גורם משתק, לזעם או לתקווה" (רון והראלי, 16.2.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q63 מי מבין הבאים לדעתך נהנה מכוח השפעה רב מדי בחברה הישראלית?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	53%	47%	40%	33%	30%	18%	10%	8%	6%	6%	5%
	ערבים	25%	27%	14%	25%	27%	15%	16%	14%	14%	12%	14%
מגדר	אישה	55%	52%	33%	32%	32%	19%	7%	6%	4%	5%	5%
	גבר	41%	35%	38%	31%	26%	16%	15%	12%	10%	9%	8%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	64%	52%	27%	25%	41%	21%	10%	7%	6%	6%	6%
	מסורתי	46%	45%	46%	38%	22%	16%	11%	8%	6%	7%	4%
	דתי	32%	33%	69%	45%	11%	12%	9%	13%	6%	3%	6%
גיל	16-18	60%	49%	39%	31%	31%	19%	8%	7%	5%	5%	5%
	19-21	44%	45%	34%	34%	28%	19%	10%	8%	6%	5%	6%
	22-25	40%	37%	34%	30%	28%	15%	14%	13%	11%	10%	8%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	58%	48%	40%	29%	31%	17%	8%	8%	5%	4%	5%
	בשירות צבאי	55%	51%	36%	38%	33%	23%	10%	9%	5%	5%	7%
	משוחרר	49%	45%	41%	33%	28%	15%	11%	9%	7%	8%	4%
	לא התגייס	37%	38%	49%	36%	22%	20%	15%	5%	10%	5%	5%
השכלה	לומד לבגרות	57%	47%	44%	36%	26%	20%	8%	9%	6%	2%	5%
	ללא ת. בגרות	41%	44%	51%	32%	27%	18%	27%	3%	5%	–	9%
	בעל ת. בגרות	47%	41%	28%	29%	31%	16%	11%	7%	7%	8%	10%
	לומד / בעל ת. מקצועית	50%	51%	43%	38%	26%	17%	11%	8%	5%	10%	1%
	לומד לתואר ראשון	44%	46%	37%	28%	31%	17%	9%	11%	10%	9%	2%
	בעל תואר ראשון	38%	34%	42%	38%	26%	22%	15%	25%	7%	9%	5%
מצב משפחתי	פנוי/ה	46%	41%	36%	30%	28%	18%	11%	9%	8%	6%	7%
	בזוגיות	57%	53%	26%	34%	38%	15%	11%	7%	4%	8%	4%
	נשוי/ה	30%	36%	57%	38%	17%	14%	14%	18%	9%	9%	11%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	51%	47%	38%	32%	30%	17%	9%	9%	6%	6%	5%
	סביר	40%	36%	32%	29%	27%	16%	14%	11%	10%	7%	9%
	סה"כ רע	44%	40%	27%	35%	33%	27%	20%	5%	13%	14%	16%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	49%	47%	38%	30%	26%	19%	9%	7%	6%	7%	6%
	ארבע יחידות	44%	43%	33%	30%	31%	15%	14%	9%	7%	8%	10%
	חמש יחידות	50%	41%	36%	33%	30%	18%	10%	11%	9%	6%	3%

עמוד נוכחי 284
מתוך 408

Q63 ממצאים עיקריים

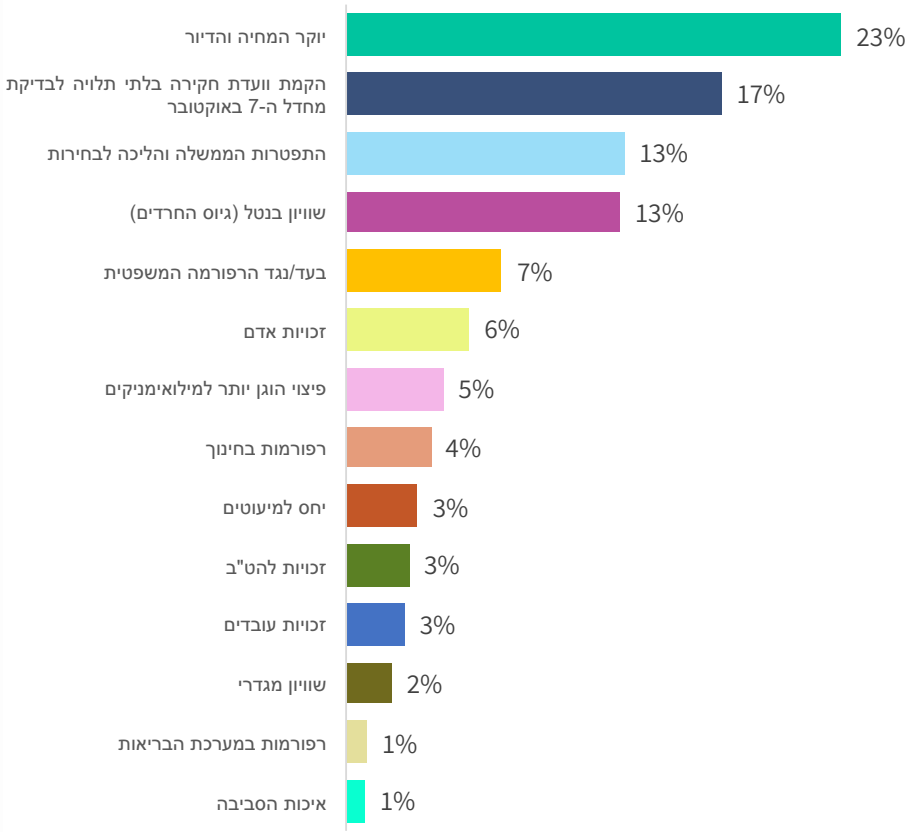
התפלגות התשובות לשאלה זו מדגימה את עומק הקרע בחברה הישראלית, שהחריף בעקבות הניסיון של "ממשלת ימין על מלא" להעביר את הרפורמה המשפטית. הנה כי כן, 64% מהחילונים, 46% מהמסורתיים ו־32% מהדתיים סבורים כי חברי הממשלה נהנים מכוח השפעה רב מדי. 41% מהחילונים, 22% מהמסורתיים ו־11% מהדתיים ציינו זאת לגבי ראש הממשלה. לעומת זאת, ביחס למערכת המשפט, התמונה הפוכה: 69% מהדתיים, 46% מהמסורתיים ורק 27% מהחילונים סבורים כי היא נהנית מכוח השפעה רב מדי.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q64 מבין הנושאים הבאים, איזה נושא לדעתך הכי חשוב לקדם באמצעות מחאה?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	23%	20%	4%	10%	13%	2%	8%	12%	4%	6%	5%	0%	2%	1%
	ערבים	20%	4%	10%	13%	2%	8%	12%	–	–	16%	7%	5%	7%	2%
מגדר	אישה	24%	18%	15%	12%	6%	8%	5%	3%	1%	1%	2%	3%	2%	1%
	גבר	22%	16%	11%	13%	9%	4%	4%	5%	4%	5%	2%	2%	2%	1%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	19%	20%	22%	18%	5%	4%	3%	3%	3%	0%	1%	1%	1%	1%
	מסורתי	26%	24%	7%	9%	8%	5%	8%	6%	2%	0%	1%	3%	1%	1%
	דתי	31%	14%	4%	6%	19%	4%	10%	8%	–	–	–	2%	1%	2%
גיל	16-18	21%	18%	12%	14%	8%	6%	6%	8%	1%	1%	1%	3%	0%	1%
	19-21	24%	20%	13%	14%	8%	4%	4%	8%	2%	3%	2%	3%	1%	1%
	22-25	23%	16%	14%	10%	6%	3%	7%	6%	2%	6%	5%	2%	2%	1%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	20%	19%	14%	15%	7%	6%	6%	7%	2%	1%	1%	3%	–	1%
	בשירות צבאי	24%	16%	13%	14%	9%	6%	4%	9%	2%	0%	2%	4%	1%	1%
	משוחרר	26%	23%	14%	11%	8%	6%	3%	8%	2%	–	1%	1%	1%	0%
	לא התגייס	25%	30%	14%	5%	16%	3%	–	4%	3%	–	–	–	–	1%
השכלה	לומד לבגרות	20%	18%	15%	13%	9%	3%	5%	10%	2%	1%	–	3%	2%	1%
	ללא ת. בגרות	25%	18%	7%	9%	21%	3%	9%	6%	1%	–	2%	–	–	–
	בעל ת. בגרות	21%	17%	12%	13%	6%	6%	5%	2%	4%	6%	3%	3%	3%	1%
	לומד / בעל ת. מקצועית	36%	18%	11%	8%	3%	2%	8%	5%	4%	–	3%	3%	–	–
	לומד לתואר ראשון	25%	19%	15%	16%	4%	6%	3%	2%	2%	2%	2%	2%	1%	3%
	בעל תואר ראשון	20%	11%	17%	9%	12%	15%	6%	3%	1%	–	1%	4%	2%	1%
מצב משפחתי	פנוי/ה	21%	16%	12%	13%	8%	6%	6%	5%	5%	4%	3%	3%	1%	1%
	בזוגיות	27%	21%	17%	13%	3%	6%	4%	1%	1%	1%	2%	1%	2%	0%
	נשוי/ה	32%	21%	4%	2%	17%	5%	4%	4%	–	1%	1%	3%	5%	1%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	22%	19%	16%	14%	9%	5%	5%	4%	1%	1%	1%	2%	1%	1%
	סביר	25%	13%	9%	10%	6%	6%	4%	4%	6%	6%	4%	5%	1%	2%
	סה"כ רע	23%	17%	4%	11%	2%	10%	2%	5%	13%	8%	3%	–	–	2%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	25%	25%	11%	8%	9%	8%	3%	3%	–	2%	2%	3%	1%	1%
	ארבע יחידות	24%	14%	11%	12%	5%	4%	4%	4%	8%	5%	3%	3%	1%	1%
	חמש יחידות	20%	15%	16%	17%	8%	6%	6%	5%	1%	8%	5%	3%	1%	1%

עמוד נוכחי 286
מתוך 408

Q64 ממצאים עיקריים

- 23% מהצעירים ציינו שיוקר המחיה והדיור הוא הנושא החשוב ביותר לקידום באמצעות מחאה, נתון המשקף הסכמה רחבה בקרב יהודים וערבים כאחד (23% ו־20% בהתאמה).
- קיים קשר ברור בין רמת הדתיות לבין הנושא המועדף למחאה: 31% מהדתיים רואים ביוקר המחיה את הנושא המרכזי שיש לטפל בו, בהשוואה ל־26% בקרב המסורתיים ו־19% בקרב החילונים. המסורתיים, לעומת זאת, מביעים תמיכה גבוהה יותר בהקמת ועדת חקירה עצמאית לבדיקת מחדלי ה־7 באוקטובר (24% לעומת 20% מהחילונים ו־14% מהדתיים). החילונים, באופן מובהק, מעדיפים לקדם את התפטרות הממשלה והליכה לבחירות (22%) בהשוואה ל־7% מהמסורתיים ו־4% מהדתיים.
- בקרב האוכלוסייה הערבית, 16% מהמשיבים ציינו את נושא היחס למיעוטים כנושא המרכזי שיש לקדם, בעוד שבקרב האוכלוסייה היהודית פחות מאחוז אחד בלבד בחרו בנושא זה כמוקד למחאה.

התפלגות התשובות לשאלה זו משקפת את התהום הערכית העמוקה בין מגזרי החברה הישראלית, ומלמדת כי גם המלחמה לא הצליחה לאחות את הקרעים.

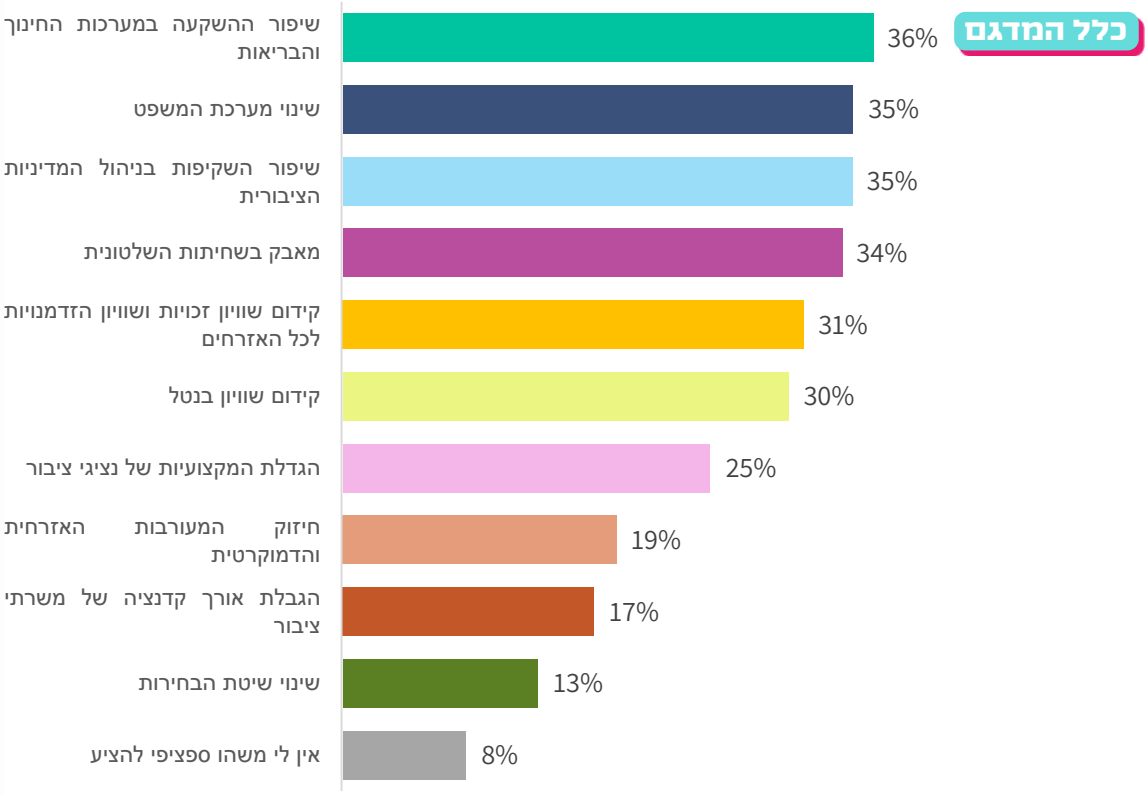
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 287
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q65 מבין הבאים ציין/י 3 שינויים שהכי חשובים לך להכנים לפוליטיקה בישראל:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	36%	36%	38%	38%	29%	32%	27%	16%	16%	11%	7%
	ערבים	35%	31%	22%	17%	40%	24%	15%	29%	21%	24%	14%
מגדר	אישה	36%	30%	37%	33%	38%	27%	22%	17%	15%	9%	12%
	גבר	36%	40%	32%	34%	24%	33%	28%	21%	19%	18%	5%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	35%	19%	32%	44%	37%	36%	28%	16%	21%	10%	7%
	מסורתי	34%	44%	44%	31%	26%	31%	29%	17%	13%	13%	6%
	דתי	44%	68%	39%	35%	14%	20%	21%	13%	8%	9%	10%
גיל	16-18	38%	32%	38%	39%	31%	31%	28%	16%	13%	8%	9%
	19-21	38%	36%	37%	32%	31%	27%	22%	24%	17%	12%	8%
	22-25	33%	36%	30%	32%	32%	33%	25%	17%	20%	20%	8%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	41%	29%	38%	40%	31%	33%	28%	16%	15%	8%	8%
	בשירות צבאי	33%	38%	36%	37%	29%	32%	26%	20%	17%	13%	6%
	משוחרר	33%	38%	37%	36%	28%	33%	30%	14%	18%	13%	6%
	לא התגייס	42%	47%	38%	40%	30%	18%	19%	16%	12%	6%	11%
השכלה	לומד לבגרות	45%	26%	35%	35%	33%	32%	25%	15%	13%	8%	12%
	ללא ת. בגרות	32%	60%	41%	49%	25%	31%	11%	12%	14%	12%	4%
	בעל ת. בגרות	37%	34%	32%	34%	30%	31%	27%	20%	17%	16%	7%
	לומד / בעל ת. מקצועית	29%	46%	37%	25%	28%	25%	29%	15%	15%	18%	11%
	לומד לתואר ראשון	34%	35%	39%	34%	31%	31%	23%	18%	24%	10%	7%
	בעל תואר ראשון	26%	28%	33%	28%	45%	27%	21%	29%	17%	13%	11%
מצב משפחתי	פנוי/ה	35%	34%	35%	34%	31%	30%	25%	19%	18%	13%	9%
	בזוגיות	39%	33%	34%	34%	35%	34%	28%	19%	15%	16%	5%
	נשוי/ה	35%	53%	37%	30%	26%	18%	18%	17%	14%	7%	15%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	35%	34%	38%	37%	31%	32%	28%	17%	17%	11%	7%
	סביר	39%	37%	30%	30%	32%	27%	21%	22%	18%	17%	9%
	סה"כ רע	30%	24%	26%	28%	28%	29%	12%	23%	15%	21%	21%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	36%	37%	36%	35%	32%	31%	19%	19%	16%	12%	9%
	ארבע יחידות	36%	38%	35%	29%	32%	30%	25%	19%	16%	14%	8%
	חמש יחידות	36%	28%	33%	39%	30%	30%	30%	18%	20%	13%	8%

עמוד נוכחי 288
מתוך 408

Q65 ממצאים עיקריים

- על פי הממצאים, השינויים העיקריים שהצעירים מצפים מהפוליטיקאים להוביל הם: שיפור במערכות החינוך והבריאות (36%), שינוי במערכת המשפט (35%), שיפור השקיפות בניהול המדיניות הציבורית (35%) והמאבק בשחיתות השלטונית (34%).
- בקרב הדתיים, השינוי במערכת המשפט זכה לתמיכה הגורפת ביותר (68%), שהיא גם גבוהה יותר מהשיעור בקרב המסורתיים (44%) והחילונים (19%).
- המאבק בשחיתות נהנה מתמיכה רחבה בכל המגזרים, אך החילונים הביעו בו תמיכה גבוהה יותר (44%) בהשוואה למסורתיים (31%) ולדתיים (35%).
- נתון מפתיע ואולי גם מאכזב הוא התמיכה הנמוכה בשינוי שיטת הבחירות עם 13% בלבד. היעדר התמיכה בשינוי שיטת הבחירות עשוי לשקף רמת שמרנות גבוהה בקרב הצעירים, שמשתקפת גם מתשובות לשאלות אחרות בסקר.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
סקרנות בקיאות ומעורבות
פוליטיקה במערכת החינוך
הצבעה
מחאות צעירים בישראל
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

תמר אלמוג
עוז אלמוג

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הבנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 290
מתוך 408

השירות בצה"ל

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

צה"ל כתנועת נוער

המוטיבציה לשרת בצה"ל מונעת ממגוון רחב של גורמים, כאשר העיקריים הם אלה:

- ההכרה המצפונית באחריות של כל אזרח הגון להשתתף בהגנה על המדינה ושמירת ביטחונה. ההכרה הזו מתחזקת לנוכח קורבן הדמים שהקריבו עבורנו דורות קודמים.
- השירות בצה"ל מבטא את אהבת העם והארץ ואת הרצון הטבעי להגן על המשפחה, החברים והחברה כולה. הוא מאשרר את תחושת השייכות למקום, בין השאר בשל החוויות החזקות המשותפות.
- המורשת המשפחתית תורמת למוטיבציה לשרת. סבים, הורים, אחים וקרובי משפחה אחרים ששירתו בצה"ל מהווים דוגמא אישית, מסמנים כיוון ויוצרים ציפיות (בעקיפין ובמישרין). זו גם הסיבה שצעירים רבים מבקשים להמשיך במסורת ולשרת באותה יחידה שבה שרתו בני משפחתם.
- השירות בצה"ל אמנם מהווה תקופת ביניים (לימינאלית) שמגשרת בין ילדות לבגרות והפוגה בין הלימודים לתיכון לבין רכישת השכלה גבוהה ומקצוע, אך הוא גם מאתגר, מחשל, מעצב אישיות ומקנה כישורים רבים וכן ניסיון, שמועיל לחיים הבוגרים בכלל ולתעסוקה בפרט.
- הקבלה ליחידות מיוחדות ומוערכות בצה"ל והשירות בהן מספקים למתנדבים תחושת ערך עצמי וגאווה כמו גם יוקרה חברתית.
- ישנם צעירים שהקריירה הצבאית קוסמת להם. הם מתגייסים מתוך תקווה להתקדם בסולם הדרגות ואולי להגיע לתפקידים בכירים בצה"ל.

אבל מעבר לכל הסיבות שנמנו לעיל, עבור רוב הצעירים בחברה הישראלית, השירות הצבאי הוא לא רק חובה על פי חוק, אלא שלב טבעי במסלול ההתבגרות ושער הכניסה לעולם המבוגרים הישראלי. צה"ל מתפקד במובן זה כ"תנועת הנוער" הישראלית הגדולה והחשובה ביותר – כור היתוך תרבותי.

רוב הציבור הישראלי יודע שמי שאינו משרת בצה"ל לא רק חוטא לחובתו האלטרואיסטית ומסתכן בתווית בלתי נסלחת של "משתמט" ו"סוציומט", אלא גם מאבד חוויות יסוד – שבלעדיהן קשה לחוש ישראלי במאה אחוז. במלים אחרות, עבור רוב הציבור היהודי הלא חרדי הגיוס לצה"ל לא כרוך בהתלבטות ממשית, זולת הבחירה במסלול השירות ואורכו (לאלה שחותמים קבע). סייג: צה"ל הוא הגורם שמנתב את המועמדים לשירות לתפקידים המותאמים לצורכי הארגון ולכישוריהם (לפי שיקולי הצבא), אך לצעירים ניתנת מידה מסוימת של בחירה.

למעשה, ההכרעה החשובה ביותר בהקשר זה היא הבחירה בין המסלול הקרבי למסלול הלא קרבי שגם הוא כולל דרגות השקעה ויוקרה: מ"תומך לחימה" ועד "ג'ובניק".

ובכל זאת, רבים בחברה הישראלית אינם מתגייסים לצה"ל. המדינה מקנה פטור משירות צבאי לבאים:

- נשים נשואות או הרות (ביוון שגיל הגיוס הוא 18 רק מתי מעט אינן מתגייסות על סעיף זה).
- בנות יהודיות המצהירות כי הן מקיימות אורח חיים דתי (רובן מגיעות מהמגזר הדתי־לאומי). מקצתן בוחרות להתנדב לשירות לאומי/ אזרחי במשך שנה או שנתיים כתחליף לשירות צבאי.
- מלש"בים (מיועדים לשירות ביטחון) המצהירים כי הם פציפיסטים נדרשים לעבור ועדה שתבחן את אמינות הצהרתם. אם הוועדה משתכנעת שאכן מדובר בתפיסת עולם ושגישה זו נטולת עמדות אידאולוגיות נוספות בנוגע לסכסוך הישראלי־פלסטיני, הם זכאים לפטור משירות צבאי. מספר מצומצם של מלש"בים מקבלים פטור כזה מדי שנה, ואילו מי שהוועדה מחליטה לגייסו למרות הצהרתו – מחויב להתגייס.
- בתהליך הגיוס ניתן לעיתים פטור למלש"בים מחמת אי־התאמה, שיכולה לנבוע מסיבות שונות: בעיה גופנית או נפשית, עבר פלילי, עבר של שימוש בסמים, השכלה נמוכה מדי, מצב סוציאלי חריג. נכון להיום (2024) כ־7% מהפטורים ניתנים עקב סעיף נפשי וכ־10% מהפטורים הם על סעיף רפואי (האוזר טוב ורבינוביץ, 2.6.2024). הפטורים משירות רשאים

להגיש בקשה להתנדבות, במסגרת שירות של מספר שעות ביום או במתכונת של חייל רגיל. לעיתים נקבעת אי־התאמה במהלך השירות, שגורמת לשחרור מהצבא לפני תום המועד.

במחזור בו יש עודף של מתגייסים, מעלה הצבא את רף ההתאמה, ומעניק פטור מסיבה של אי־התאמה למספר גדול יותר של מיועדים לשירות.

צה"ל יכול לקבוע למלש"ב ציון קה"ס (קשיי הסתגלות) – למשל עולים חדשים, בעלי דירוג פסיכוטכני ראשוני נמוך, רישומים פליליים. חייל בעל קה"ס לא ישרת כחייל קרבי.

- ספורטאים שהגיעו להישגים גבוהים ברמה הלאומית או הבינלאומית יכולים לקבל מעמד של "ספורטאי מצטיין". המעמד מאפשר להם שירות עם הקלות – על־מנת שיוכלו לפתח את עצמם בענף הספורט בו הם מצטיינים וכך גם לקדם את הענף בישראל ולייצג את המדינה בעולם. מעמד של "ספורטאי מצטיין" ניתן לספורטאים המתחרים בענפי ספורט אולימפיים בלבד. בנוסף על כך ישנם גם תקנים ל"רקדן מצטיין", "מוזיקאי מצטיין", ובעוד תחומים ומקצועות אחדים – לאחר מבחני מעבר. ההקלות ניתנות כדי שיוכלו להתאמן ופעילותם האומנותית לא תיפגע עקב השירות בצה"ל.

בשנים האחרונות עמד מספר המתגייסים הזוכים לתנאי שירות של ספורטאים או אומנים מצטיינים על כ־450 בשנה (האוזר טוב ורבינוביץ, 2.6.2024).

- על גברים דרוזים וצ'רקסים חל צו גיוס, הנשים בעדות הללו פטורות מגיוס ורק בודדות מתגייסות מרצונן הטוב.
- צה"ל אינו מגייס את ערביי ישראל באופן יזום. רק בודדים ובודדות מתוכם בוחרים להתנדב לשירות, כמו למשל מאות חיילים בדואים שמתגייסים מדי שנה, המהווים אחוזים בודדים מפוטנציאל הגיוס במגזר.
- גיוס החרדים היא סוגיה הנתונה בפולמוס ציבורי רחב מזה שנים רבות. בשנת 1974 רק 2.4% משנתון הגיוס היו תחת הסדר "תורתו אומנותו" שנועד ספציפית לחרדים (כדי להיכלל בהסדר על המבקש להתחייב להקדיש את זמנו ללימוד ולא לעסוק בעבודה שמקובל לתת בגינה תמורה). מספר זה צמח עם השנים והגיע ל־9.2% בשנת 1999. על רקע גידול מואץ זה ולאור קביעתו של בג"ץ כי אין בסמכות שר הביטחון לקבוע הסדר דחיית שירות גורף לבני ישיבות ללא הסמכה בחקיקה ראשית, הקים אהוד ברק, ראש הממשלה ושר הביטחון דאז, ועדה ציבורית בראשות השופט צבי טל (היא מונתה ב־22 באוגוסט 1999). מטרת הוועדה הייתה לקבוע ולעגן בחוק הסדר מתן דחיית שירות לבני ישיבות. בעקבות מסקנות הוועדה חוקק ב־2002 בכנסת חוק דחיית שירות לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם. החוק אפשר המשך דחיית גיוס בחורי ישיבות בכפוף לתנאים מסוימים וניתן לו תוקף לחמש שנים. תוקף זה הוארך בחמש שנים נוספות, עד לשנת 2012, אז פסק בג"ץ שהחוק אינו חוקתי ובכך מנע את הארכת תוקפו על ידי הכנסת.

מכאן ואילך החל מסע פוליטי מביש של טריקים ושטיקים (כולל הקמת וועדות שהמליצו המלצות סרק) של נציגי החרדים ושותפיהם לממשלות השונות במטרה למנוע את מה שרבני החרדים תופסים כגזירת שמד. כל זה לא שינה את הסטטוס קוו. בנובמבר 2015, לאחר כניסתן המחודשת של המפלגות החרדיות לקואליציה, תוקן החוק כך שדחה את האפשרות להטלת סנקציות פליליות על תלמידי ישיבות עד 2022 – בתיקון נקבע שבמועד זה יוכל להחליט על כך שר הביטחון במידה ולא יתמלאו יעדי הגיוס. ביולי 2022, בעקבות ההחלטה על פיזור הכנסת העשרים וארבע, אישר בג"ץ דחייה נוספת של ביטול החוק עד יולי 2023. בעקבות הבחירות לכנסת והשבעת ממשלת ישראל השלושים ושבע בדצמבר 2022, התחייב ראש הממשלה נתניהו להביא לכנסת חוק גיוס חדש שיסדיר את שאלת גיוס בני הישיבות. אבל משבר הרפורמה המשפטית ואחר כך מלחמת חרבות ברזל טרפו את הקלפים.

ביולי 2023 פקעו תיקונים 19 ו־21 לחוק שירות ביטחון המסדירים את מעמדם המיוחד, ובכך הפכו פורמלית בני הישיבות הכלולים בהסדר לעריקים. ב־16 באוגוסט 2023 הוגשה עתירה לבג"ץ נגד החלטת הממשלה שלא לגייס את בחורי הישיבות לאחר פקיעת החוק וב־26 בפברואר 2024 הוציא בג"ץ צו ביניים המחייב את הממשלה לנמק עד 31 במרץ אותה שנה מדוע לא יגויסו בני הישיבות בהיעדר חקיקה המסדירה את הפטור. ב־28 במרץ הוציא בג"ץ צו ביניים נוסף המחייב את הממשלה להפסיק לתקצב, החל מ־1 באפריל 2024, את הישיבות שתלמידיהן אינם מתגייסים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

חרף ביטולו של חוק שירות החובה הקודם שלא הוחלף באחר ולמעשה פקע, באב"א של צה"ל עדיין לא שלחו צווי גיוס לצעירים חרדים בני גיוס – מאחר שבמשרד הביטחון לא הנחו אותם לעשות זאת, ומתוך ציפייה שברגע האחרון יגיעו לפריצת דרך או לפתרון בדרג המדיני. "אנחנו מוכנים לגיוס חרדים במספר דרגות", אמר גורם בכיר בצבא במאי 2024, "התוכניות קיימות, נדרשים רק אישור ותקצוב" (זיתון, 22.5.2024).

לפי נתוני מבקר המדינה שפורסמו ב־2023, שיעור הגיוס לצה"ל בשנת 2021 עמד על 68.6% מכלל מחזור בני ה־18. מבין הלא־מתגייסים, החרדים ש"תורתם אומנותם" מהווים את החלק העיקרי – 17.6% מתוך 31.4%, כלומר למעלה ממחצית (משרד מבקר המדינה ונציבות תלונות הציבור, 28.2.2023).

נכון להיום (2024) כ־80 אלף חרדים מקבלים פטור משירות צבאי בכל שנתון (לוי, 11.3.2024). שיעור זניח של חרדים – רק כ־700 – בוחר להתגייס לצה"ל (למעשה רובם בקושי מגרדים את הגדרת החרדיות ויש הטוענים שהם בעיקר יוצאים בשאלה). הרוב – כ־500 – בוחרים במסלולי גיוס כלליים והיתר במסלולי גיוס ייעודיים – לוחמים בגדוד נצח יהודה ותומכי לחימה במג"ב (האוזר טוב ורבינוביץ, 2.6.2024).

לצד הפטור המלא, צה"ל מאפשר היום לאנשים מסוימים לדחות את הגיוס לפרק זמן מוגבל (לרוב שנה) על בסיס הסיבות הבאות:

- דחייה עקב התנדבות לשנת שירות במסגרת תנועות נוער או במסגרת עמותות.
- דחייה עקב לימודים במכינה קדם צבאית דתית או חילונית שבה יוכל המועמד/ת לשירות להכין עצמו/ה גופנית ונפשית לקראת גיוסו/ה לצה"ל, וכך למצות טוב יותר את כישוריו/ה בהגיעו/ה לצבא מוכן/ה ובוגר/ת יותר.
- דחייה עקב צורכי צה"ל, לרוב עקב פתיחה מאוחרת של הקורס אליו אמור המועמד/ת להתגייס.
- דחייה לצורך סיום תואר ראשון, אם מלש"ב צבר לכל הפחות חצי מנקודות הזכות הנדרשות לקבלת זכאות לתואר ראשון בחוגים שבהם הוא לומד.
- העתודה האקדמית לצורותיה השונות, היא מסלול שונה שבו העתודאי/ת מגויס/ת לצה"ל, אך שירותו/ה הפעיל נדחה כדי לאפשר לו/ה לרכוש השכלה גבוהה (כשבחופשות הקיץ הוא/יא עובר/ת טירונות ומשרת/ת בצה"ל).
- דחייה מסיבות אישיות שונות (באישור וועדה צה"לית מיוחדת).
- דחייה בשנה לצורך לימוד בישיבה גבוהה.
- תלמידי ישיבות ההסדר (בני"שים), המקיימות הסדר מיוחד עם צה"ל לגיוס תלמידיהן, משרתים תקופה קצרה יותר משירות החובה הרגיל – שנה וחמישה חודשים שירות פעיל. עם זאת, במשך ארבע שנים הם מוגדרים פורמלית כחיילים, כאשר רוב התקופה היא במסגרת שירות ללא תשלום (להרחבה בהמשך).
- חלק מההקלות בשירות הצבאי מקבלים עולים חדשים שהגיעו לארץ בגיל גיוס, וביניהם: דחיית גיוס, התחשבות בשירותם הקודם בצבא זר, קיצור שירות, וכדומה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 293
מתוך 408

השחיקה באתוס השירות

סולם ערכים חדש

ביקורת מרומזת על התרבות הצה"לית ובמיוחד על השירות הקרבי החלה להופיע כבר בשנות החמישים, אך היא קיבלה אופי אידיאולוגי ופוליטי יותר בשלהי שנות השישים. הדבר נבע הן מהשפעת תרבות "ילדי הפרחים" ו"מרד הנעורים" שצמחו בארה"ב ובאירופה, והן מהדשדוש במלחמת ההתשה. המחדל המודיעיני של מלחמת יום כיפור ומחיר הדמים הכבד שהחברה הישראלית שילמה בעקבותיו פגעו בעיקר בתדמית המנהיגות הפוליטית של אותה תקופה. לעומת זאת, צה"ל המשיך להיתפס כארגון נערץ, בזכות סיפורי הגבורה וההקרבה, בעיקר במאבק הבלתי פוסק בטרור, והשירות בו נחשב לביטוי האולטימטיבי של מסירות לכלל (ראו למשל מיתוס אנטבה).

השינוי המשמעותי הראשון ביחס לשירות הקרבי חל באמצע שנות התשעים, כאשר חוקרים ממדעי החברה החלו להפנות תשומת לב לתופעה. הראשון שהציב זרקור מדעי על הנושא היה הפסיכולוג ד"ר ראובן גל. כבר בשנת 1988 ערך מכון המחקר שהקים בזיכרון יעקב סקרים על מוטיבציית בני הנוער לשירות קרבי, וכינס חוקרים ופרשנים ממגוון תחומים כדי לדון בממצאים שהעידו על התפתחות הבעיה בתחום זה. עם זאת, הממצאים הראשוניים לא היו חד־משמעיים, וההד התקשורתי היה מצומצם. גל המשיך לערוך סקרים תקופתיים, ובעיית המוטיבציה הנשחקת החלה לחלחל לתקשורת, אך צה"ל הגיב בשתיקה ובהתעלמות.

בשנת 1994 עלתה לכותרות פרשה חדשה שפתחה דיון ציבורי חסר תקדים סביב הסוגיה. יובל קידר, מורה מוערך וצייר מוכשר בתיכון בתל אביב, קיבל מכתב פיטורין מהעירייה. הסיבה לפיטוריו הייתה פרופיל 21 – אי התאמה נפשית – שבגינו שוחרר מהצבא, עובדה שמעולם לא הסתיר. העיתונות דיווחה על המקרה, הביאה מגוון תגובות, וסקרה מקרים קודמים של אפליה חברתית כלפי בעלי פרופיל 21. המסר העקיף היה חד וברור: בשם הפטריוטיזם, הפכנו לחברה אכזרית.

הסיפור צבר תאוצה תקשורתית והפך לסערה ציבורית. יו"ר ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת, חבר הכנסת דדי צוקר, זימן דיון דחוף בוועדה בהשתתפות נציגים ממשרד המשפטים, צה"ל ונציבות שירות המדינה. בעקבות הדיון, פורסמה תקנה חדשה האוסרת על שימוש בפרופיל הצבאי לצורך שיקולים בקבלת אדם לעבודה בשירות המדינה. ניתן לשער כי הפרשה לא הייתה זוכה לתשומת לב תקשורתית כה רבה, והתקנה החדשה לא הייתה מתגבשת, לולא ריחפה באוויר "אווירה ערבית" חדשה סביב שאלת השירות בצה"ל. מאחורי הביקורת על התיוג הבעייתי של פרופיל 21 הסתתרה ביקורת רחבה יותר על הכתמתם של אלו שלא שירתו בצה"ל. ביקורת זו שיקפה את תחילתו של ערעור על מעמדו המקודש של השירות הצבאי בחברה הישראלית.

במרץ 1995 נחשף לראשונה בתקשורת הישראלית שצה"ל מסתיר את בעיית השחיקה במוטיבציה לשירות או מתעלם ממנה. באותו חודש פרש מצה"ל אל"מ גדי אמיר, מפקד מחלקת מדעי ההתנהגות. אמיר חשף בפני הכתבים ההמומים כי הפרישה נכפתה עליו לאחר שסקר מוטיבציה שערך במסגרת תפקידו הרגיז את הממונים עליו. הסקר הצביע על ירידה במוטיבציה בחמישה תחומים: גיוס לצה"ל, פנייה למסלולי קצונה, גיוס ליחידות השדה, הצטרפות ליחידות מיוחדות ושירות במילואים. צה"ל הכחיש את הדברים, ודובר צה"ל טען כי "זה מחקר שנתי שגרתי ואין בסקר מגמה בולטת, אלא תנודות קלות והשינוי אינו משמעותי". אך התגובה הזו נשמעה מאולצת ועוררה חשד כי צה"ל מייפה את המציאות.

בשלב זה החלה העיתונות לפקפק בהכחשות של צה"ל. הספקות גברו כאשר ביוני 1995 פרסם ה"ניו יורק טיימס" מאמר שבו נטען כי שליש מכל מחזור גיוס בישראל משתמט משירות צבאי. הנתונים הדהימו את התקשורת הישראלית, שתבעה מצה"ל הסברים. דובר צה"ל ניסה "להעמיד דברים על דיוקם" וטען כי מדובר ב־17% בלבד, כולל תלמידי ישיבות, חייבי גיוס שאינם גרים בארץ, בעלי סף גיוס נמוך ובעלי בריאות לקויה.

באוגוסט 1995 סייר האלוף יורם יאיר, ראש אכ"א, בבסיס הקליטה והמיון בתל השומר (הבקו"ם). בתשובה לשאלת הכתבים הצהיר יאיר: "צה"ל אינו מגלה בקרב הנוער המתגייס חוסר מוטיבציה. להפך, הלחץ על יחידות העילית כיום גדול יותר" דברים ברוח דומה אמר גם ראש הממשלה יצחק רבין לכתבים בביקורו במקום.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 294
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 295
מתוך 408

אולם בשלב זה חדלה העיתונות להאמין להצהרות הצבא והנושא נהפך חומר לדיונים סוערים בטלוויזיה (בעיקר בתוכנית הפופולרית "פופוליטיקה") ובפורומים תקשורתיים אחרים (מובא בתוך: אלמוג, 2004).

הבקיעים הראשונים במוטיבציה לשרת בקרבי לא נבעו מחינוך לקוי או הסברה קלוקלת, אלא מתהליך רחב ועמוק שהחל שנים רבות קודם לכן וגרם להחלשתו של דחף הלוחמנות בצעיר הישראלי מהשכבה המשכילה והמבוססת בארץ.

למעשה המוטיבציה הכללית לשרת ביחידות הקרביות בקרב האליטה הישראלית עדיין לא פחתה באופן משמעותי באותה עת, אבל המשקל של המניעים החל להשתנות (על השינוי ההיסטורי במשקל המניעים ראו גל, 2015). השירות בצה"ל החל להיתפס בשלב זה פחות כביטוי פטריוטי ויותר כמעין מדד איכות גברי שמדרג את בוגרי המחזור. צה"ל מעולם לא הכריז באופן רשמי על סולם יוקרה יחידתי, אבל כולם ידעו שיש סולם כזה המבוסס על משתני סינון סטטיסטיים, הקשורים ליישוב, למשפחה ולמוסד החינוכי שמהם הגעת – למשל מדד קב"א (קבוצת איכות), ועל קריטריוני סף אחרים כגון המלצות חברים, ראיונות עם פסיכולוג צה"לי, ומבחני כושר וסיבולת (גיבושים). בראש הפירמידה עמדו הטייסים ולוחמי יחידות העילית (שייטת 13 וסיירת מטכ"ל), אחריהן הסיירות "הפשוטות יותר" (צנחנים, גולני וכו') ובמקום השלישי יחידות החי"ר (חטיבת הצנחנים נחשבה יוקרתית יותר מחטיבת גולני), השריון ואחריו התותחנים. מתחתיהם בסולם היוקרה היו תומכי הלחימה (מודיעין, רפואה, קשר) ושלב נמוך יותר אנשי התחזוקה והחימוש. כל השאר נחשבו "ג'ובניקים" – תווית גנאי שהשתרשה בשנות השמונים והתשעים ויוחסה לחיילים ששרתו בתפקיד שאינו קרבי (המונח נגזר מהמילה האנגלית "Job", שמשמעותה עבודה, והוא התייחס לעובדה שהחיילים האלה עוסקים בתפקידים מנהליים, לוגיסטיים או טכניים).

סקרים שונים שהתפרסמו בעיתונות בסוף שנות התשעים ובעשור הראשון של המילניום החדש מצביעים על כך שהשיקולים לשירות קרבי הפכו תועלתניים יותר – כגון חוויות מרגשות, הרפתקאות, ומסלול למוביליות חברתית – ופחות מונעים מאידיאולוגיה. בסקר שערך מכון 'דחף' ב־1999 בקרב 452 תלמידי י"א וי"ב מהמגזר היהודי, עלו המניעים הבאים לשרת בצבא: 59% אמרו שהתגייסו כדי לתת ("להגן על המדינה" "עד כה קיבלתי, ועכשיו אני רוצה לתת"); 28% אמרו שהתגייסו כדי לקבל ("זה יתרום לי", "בשביל החוויות", "להוכיח שאני מסוגל"); 13% התגייסו בגלל הנורמה ("ככה זה", "כולם מתגייסים", "זו חובה"). עוד נמצא כי רק 25% רצו לשרת בלבנון, ולא יותר מ־54% רצו לשרת ביחידה קרבית. מצד שני, 60% אמרו כי יתאכזבו אם הפרופיל הרפואי יפסול אותם מגיוס (אלמוג, 2004).

אחד הגורמים המרכזיים לתפנית הזו היה תהליך הדה־לגיטימציה שהוביל שלטון הליכוד, ובפרט ראש הממשלה מנחם בגין, כלפי הקיבוצים מיד עם עלייתו לשלטון ב־1977. תהליך זה יצר תחושת ניכור ודחייה בקרב בני משפחות שהצביעו לתנועת העבודה.

גורם נוסף הוא הדימוי של מלחמת לבנון כמלחמה פוליטית שבה הוקרבו חיי אדם לשווא. דימוי זה, שהופץ על ידי התקשורת הפופולרית, ערער את האמון של הציבור המשכיל בשיקול דעתם של המנהיגים בענייני ביטחון. גם הכיבוש המתמשך בשטחים, שגרם להרג, פציעה והשפלה של אלפי פלסטינים, החליש את המוטיבציה לשירות, שכן הוא הותיר תחושת מרירות ודחייה בקרב בני נוער בעלי רגישות מוסרית. הסכם אוסלו השפיע אף הוא על הירידה במוטיבציה, כיוון שיצר תחושה שישראל כבר אינה עומדת בפני סכנה קיומית, שהשלום בפתח, וגם אם יתמהמה – בוא יבוא, ולכן אין עוד צורך בהקרבה מרחיקת לכת.

אחרי מלחמת שלום הגליל (לבנון הראשונה) החלה תמורה אידיאולוגית עמוקה באליטה הישראלית שנבעה ממכלול סיבות שתוארו בהרחבה בספרו של פרופסור עוז אלמוג "פרידה משרוליק – שינוי ערכים באליטה הישראלית" (2004). האידיאליזם הציוני התמים שהיה מניע רב עוצמה לפטריוטיזם הטוטאלי הוחלף בהדרגה בתפישה ביקורתית וספקנית יותר. השירות הצבאי חדל מלהיתפס כמצווה לאומית אלטרואיסטית בלבד, והחל להיתפס גם כחובה כפויה עם קורבנות ומחירים לא פשוטים ברמה האישית והחברתית.

אנשי התקשורת, חוקרי מדעי החברה והאמנים חדלו בהדרגה מלתאר את צה"ל כארגון מקודש שביקורת עליו היא כמעט טאבו, והחלו להציגו גם כארגון מסואב ולעיתים בלתי מוסרי – כזה השולל, מכורח החוק, את חירותם של המגויסים ומכניס אותם לפס ייצור סדרתי. צה"ל נתפס כגוף המעניק עוצמה וסמכות יתר לאנשים שלא תמיד מתאימים לתפקידם ולעיתים אף מנצלים אותו לרעה.

במקביל, "הגבר החדש" – רגיש יותר, בהשוואה לדמות הלוחם הקשוח – החליף בהדרגה את מודל הלוחם המסורתי. לראשונה חדרו לשיח סביב השירות הצבאי מונחים שליליים כמו מאצ'ואיזם, מיליטריזם, לאומנות ושמרנות.

הסכם אוסלו פגע במוטיבציה לשירות הצבאי גם משום שעידן את דמותו הדמונית והסטריאוטיפית של האויב, לפחות עד לפרוץ אינתיפאדת אל־אקצה בספטמבר 2000. דמותו המיתולוגית של הלוחם הישראלי נבנתה במידה רבה על בסיס הניגוד לדמותו הנלעגת של הלוחם הערבי. כאשר חל שיפור בתדמיתו של הלוחם הערבי, בעיקר הודות לסיקור העיתונאי הצמוד, הדבר תרם להפחתת זוהרו של הלוחם הישראלי – ומכאן גם לירידה בחשיבותו כמודל לחיקוי והערצה בקרב האליטה החילונית.

ביסוד מגמת הירידה במוטיבציה עמדו גם סיבות כלכליות: עם התרחבות האפשרויות לעשיית קריירה בשוק האזרחי בארץ ובחו"ל, צעירים מוכשרים נטו יותר לוותר על קריירה בצבא הקבע, מה שיצר דינמיקה של ירידת הסטטוס הצבאי במורד סולם היוקרה בישראל וכתוצאה מכך גם ירידה בביקוש לקריירה צבאית בקרב השכבה המובילה.

החל משנות התשעים של המאה העשרים, ישראל חוותה שגשוג כלכלי משמעותי, שנבע מכמה גורמים: העלייה מברית המועצות לשעבר, שהביאה עמה כוח עבודה מיומן ומשכיל, כולל מהנדסים, מדענים, רופאים ואנשי מקצועות טכנולוגיים; תהליך השלום והסכמי אוסלו שיצרו אופטימיות כלכלית והובילו להשקעות בינלאומיות בישראל; ליברליזציה של השוק, שהסירה מגבלות על הסחר ועל המטבע הזר, והובילה להפרטת חברות ממשלתיות רבות; צמיחת תעשיית ההייטק שהפכה את מדינת ישראל למוקד של חדשנות טכנולוגית עולמית; מדיניות כלכלית נבונה של הממשלה, שכללה בין השאר צעדי ייעול, שחיזקו את אמון המשקיעים המקומיים והבינלאומיים במשק הישראלי.

השגשוג הכלכלי יצר מעין שתי פלנטות: 'פלנטת החזית' שבה ההקרבה האישית לטובת הכלל עומדת במרכז, ו'פלנטת העורף' שבה הסיפוק האישי עומד במרכז. הפער בין החזית הלוחמת לעורף המקיים מהלך חיים שגרתי, ובכלל זה בילויים, התקיים אמנם כבר בתש"ח ויצר תחושות של מרירות וקיפוח בקרב הלוחמים הצעירים. אבל פער זה החריף בשנות התשעים עקב הנסיקה ברמת החיים. בשעה שמיעוט של לוחמים צעירים הקיז את דמו בצפון, רוב הישראלים בילו בקניונים ובחו"ל, והדבר החל לעורר תחושות של תסכול בקרב המשפחות שבניהן סיכנו את חייהם ולגבות מחיר במוטיבציה לשרת. במציאות זו, שבה המלחמה בלבנון הייתה מנותקת מההוויה הישראלית, התחזקה בעיקר בקרב האוכלוסייה המשכילה והמבוססת תדמיתם של החיילים הקרביים ומשרתי הקבע כגלדיאטורים או כפראיירים.

זאת ועוד, הצבא הוא למעשה תרבות־משנה גברית, המבוססת על "חוויות גבריות" ועל סיפוק "יצרים גבריים". לפיכך, כשהחלו הקודים הפמיניסטיים לחלחל למערכת הערכים הישראלית, הם ריככו בהכרח את ה"אינסטינקט המיליטריסטי" של הדור הצעיר החילוני. העובדה שהזמר אביב גפן, שלא שירת בצה"ל (מטעמים כאלה ואחרים), הפך באותה עת לגיבור תרבות פופולרי בקרב צעירים רבים, ביטאה בעקיפין את הפיחות במעמדו של השירות הצבאי.

צה"ל המשיך להתעלם או להכחיש את מגמת השחיקה במוטיבציה, לא רק בשל משמעויותיה מרחיקות הלכת והרגישות הרבה סביב הנושא, אלא גם משום שהיה קשה לנטר אותה באמצעות כלים סטטיסטיים. חשוב להדגיש כי השינוי המשמעותי לא התרחש במוטיבציה הכללית לשרת בצה"ל, שכן גם בשלב זה נתפס צו הגיוס בקרב רוב הציבור החילוני כצו קטגורי, והשירות נחשב עדיין לחוויה חשובה ומעשירה. השינוי התבטא בקצות הסקאלה: בקבוצה השולית אך המתרחבת של אלו המקבלים פטור מצה"ל או נושרים במהלך השירות, ובצעירים שבוחרים להמשיך לקריירה צבאית.

ב־2001 פורסמה ב"ידיעות אחרונות" ידיעה שלפיה ראש מחלקת בריאות הנפש בחיל הרפואה, אלוף משנה זאב פרידמן, חשף בדיון סגור באגף כוח אדם כי לפחות 60% מהצעירים המקבלים פטור משירות צבאי בשל בעיות נפשיות לכאורה, הם למעשה בריאים לחלוטין. עוד צוין כי במרבית המקרים שבהם קובעים הקב"נים פרופיל רפואי 21 או 24 מסיבות נפשיות, המוביל לפטור משירות, הם מודעים לכך שה'פציינט' בריא בנפשו.

עוד דווח כי בעשר השנים שקדמו לשנת 2000, נרשמה עלייה גדולה מאוד ב"נשר הנפשי". בשנת 2002, 9% מהחיילים שגויסו לא השלימו את שירותם הצבאי מסיבות נפשיות, בהשוואה ל־3% בלבד בשנת 1992. גם בקרב המיועדים לגיוס המשוחררים מסיבות נפשיות חלה עלייה חדה: בשנת 2002 קיבלו 3.7% מהמועמדים לגיוס פטור מסיבות נפשיות – כמעט כפול

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 296
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 297
מתוך 408

מהשיעור שנרשם עשור קודם לכן. אף שעדיין מדובר באחוז קטן יחסית מכלל המתגייסים, השינוי בקצה הסקלה רמז על שינויים ערכיים רחבים יותר.

הדיון בסוגיית המוטיבציה לשירות הקרבי קיבל תפנית פוליטית חדשה כאשר הסתבר ש"האליטה המשרתת" משנה פניה (בקר, 2006). ב־2005 פרסם הסוציולוג יגיל לוי מאמר בכתב העת "תיאוריה וביקורת" שכותרתו "מלחמת הפריפריות – המיפוי החברתי של הרוגי צה"ל באינתיפאדת אל־אקצא". לוי הבחין שהפרופיל הדמוגרפי של המשרתים בקרבי משתנה. הוא כתב: "את החלל שהותיר המעמד הבינוני האשכנזי החילוני באיוש יחידות השדה תפסו בהדרגה ארבע קבוצות שנדחקו עד אז למעמד פריפריאלי בשורות הצבא: המזרחיים – תחילה המזרחים המובילים יחסית, ובהמשך אלו המובילים פחות; חובשי 'הכיפות הסרוגות'; מהגרים חדשים, בעיקר מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה; ואט אט גם נשים [...] הקבוצות החדשות ראו בשירות הצבאי הזדמנות למוביליות חברתית ופוליטית ולהטבעת חותם אידיאולוגי, ולכן לא ציפו לתמורה מידית, בעיקר חומרית, כמו זו שציפו לה הקבוצות האשכנזיות החילוניות בשעתן – ציפייה שאי מילוייה הביא אותן להתרחק בהדרגה מהדרך הצבאית. על כן, מנקודת מבטה של המדינה, נטישת האשכנזים הייתה בעיה, אך גם הפתרון לבעיה" (לוי, 2005).

הצבא אמנם אינו מפרסם נתונים על ההרכב האתני והמעמדי של חייליו. אבל לוי הצליח לחלץ עוד קודם לכן (לוי, 2003) נתונים רלוונטיים "ממכלול דיווחים" וקבע באופן סכמתי כי "בראשית שנות ה־2000, הדרג הלוחם הסדיר של הצבא מורכב מכ־20% חובשי כיפות סרוגות ממוצא אשכנזי, כ־20% ויותר מהגרים מברית המועצות לשעבר, כ־35% מזרחיים (כולל מזרחים חובשי כיפות סרוגות), כ־20% אשכנזים חילונים ועוד אחוזים בודדים של נשים, בדווים ודרוזים, מהגרים מאתיופיה וקבוצות מהגרים אחרות".

כדי לאושש מכיוון נוסף את האבחנה שלו מיפה לוי את פרופיל ההרוגים מפרוץ אינתיפאדת אל אקצא בספטמבר 2000 ועד יולי 2005 (סך הכל נהרגו בפעילות מבצעית באותה תקופה 233 חייל צה"ל ומג"ב) והשווה את הפרופיל לזה של השבוע הראשון למלחמת לבנון (תקופה שבה רוב כוחות הצבא השתתפו בלחימה – סדיר ומילואים כאחד). ההשוואה הזו הצביעה על השינוי בהרכב החברתי של הנושאים בעול הלחימה. "הנתונים מראים בברור" כתב לוי, "אינתיפאדת אל אקצא היא מלחמתן של הפריפריות החברתיות. את מקום קורבנן של קבוצות העילית המסורתיות תופסות הקבוצות הפריפריאליות" (שם, עמ' 49).

לוי המשיך לחקור את הנושא ולהביא נתונים במספר מחקרים נוספים (לוי, 2007; 2015; איל, 6.5.2024) – והנתונים אודות שינוי הפרופיל הפיקודי של צה"ל (כולל בתחום החתימה לקבע ופרופיל הקצונה – לכל אורך הפירמידה הפיקודית) נעשו מובהקים משנה לשנה.

הסטטיסטיקה לא משקרת

ב־2013 שחרר צה"ל נתונים שהצביעו על "כרסום בשאיפה של בני הנוער להעביר שירות משמעותי בצבא". התברר כי מאז 2010 – שנה שבה הביקוש לשירות קרבי זינק לשיא של 80% – חלה ירידה מתמשכת במדד זה. בצה"ל בחרו להדחיק את הנתונים או לפחות להפחית מחשיבותם. ראש אכ"א, אלוף אורנה ברביבאי, הגיבה אז: "מרבית הנוער מוכן לחרף נפשו למען המדינה, אני לא מוטרדת מהנתונים" (זיתון, 7.11.2013).

משנת 2014 החל צה"ל לערוך סקרי מוטיבציה לשירות קרבי בקרב מלש"בים. הסקר נערך מדי חודש דצמבר בקרב תלמידי י"ב הצפויים להתגייס בשנה הקרובה, כאשר הם נדרשים להשיב על השאלה: "באיזו מידה את/ה רוצה לשרת בשירות קרבי לוחם?" התשובות האפשריות נעות בין "במידה רבה מאוד" ל"במידה מועטה מאוד או כלל לא", כולל אפשרות לסמן "לא יודע".

ב־2017, בצל פרשת אלאור אזריה שטלטלה את הצבא והמדינה, פרסם צה"ל נתונים מסקר המוטיבציה השנתי שהבהירו כי מגמת הירידה במוטיבציה לא רק שאינה נעצרת, אלא אף מואצת. צה"ל הודה כי "במחזור האחרון נרשמה בפעם השלישית ברציפות מגמת ירידה בביקוש לשירות קרבי".

אבל במקום להתמודד עם הבעיה באופן מעמיק, בחר צה"ל בטיפול "קוסמטי" – תמריצים חומריים ללוחמים, כגון העלאת שכר, מתן הטבות שונות, ומימון תואר ראשון. בנוסף, נערכו פעולות חינוכיות כמו סדנאות הכנה לנוער ופעולות עידוד בבתי ספר. בצפוי, כל הצעדים הללו היו בבחינת כוסות רוח לחולה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

בשלב מסוים, צה"ל הפסיק לפרסם את נתוני המוטיבציה לשירות קרבי, בטענה (הלא משכנעת) כי הם אינם משקפים את המציאות ביוון שהסקרים נערכים לפני פעולות עידוד הגיוס שמבצעים גורמי הצבא השונים.

באוגוסט 2022 פנתה "התנועה לחופש המידע" לדובר צה"ל וביקשה ממנו לפרסם את הסקרים שעורך הצבא בקרב בני נוער בנוגע למוטיבציה לשירות קרבי. בקשה זו לא נענתה, ורק לאחר שהתנועה עתרה לבית המשפט העביר דובר צה"ל את המידע (התנועה לחופש המידע, 23.4.2023).

מהנתונים עלה כי בשנת 2022 המוטיבציה לשירות קרבי הייתה הנמוכה ביותר בשנים האחרונות. בדצמבר 2022, רק 66% מהגברים שנשאלו בסקר הביעו רצון לשרת בתפקידי לחימה, לעומת 73% ב־2020. בקרב הנשים חלה ירידה דומה: בשנת 2022 רק 48% מהמתגייסות הביעו רצון לשרת בתפקידי לחימה, לעומת 50% בשנת 2021, 53% בשנת 2020, ו־60% ב־2018 (התנועה לחופש המידע, 23.4.2023).

הנתונים הללו הגיעו לידי העיתון "ישראל היום", שפנה לדובר צה"ל לקבלת תגובה. הדובר אישר כי מדובר בסקר שנערך על ידי מכון המחקר של מערך מדעי ההתנהגות למטרות פנים־צה"ליות הקשורות לגיוס, אך סייג את ממצאיו במספר טענות:

- האוכלוסייה המשיבה על הסקר מהווה כ־40% מכלל המלש"בים המתגייסים מכל סוגי האוכלוסיות. השאלון מתבצע לאחר הליך צו הגיוס הראשון ולפני מילוי "המנילה" (שאלון ההעדפות לתפקידים בצבא), ולכן, הסקר אינו משקף את נתוני צה"ל הרשמיים בנוגע למוטיבציית הגיוס של כלל המלש"בים.
- המוטיבציה לשירות קרבי/תפקידי־לחימה מורכבת ממדדים שונים, ולכן לא ניתן לצמצמה לנתון מספרי אחד בלבד. ייתכנו למשל מקרים שבהם נער מפגין מוטיבציה גבוהה לשירות בגולני, אך נמוכה לשירות בשריון.

עוד טען צה"ל כי לסקר אין השפעה על קבלת ההחלטות בתכנון כוח האדם לעתיד (שובל, 23.4.2023).

אפשר שיש דברים בגו, אך על פניו נראה שצה"ל ממשיך לטייח או לכל הפחות להדחיק את הבעיה בשל חומרת השלכותיה. העובדה שתוצאות הסקרים אינן מתפרסמות באופן קבוע היא מטרידה בלשון המעטה.

ויש עוד משהו שצה"ל נזהר עדיין מלפרסם בפומבי: בעשורים האחרונים התפתחה תעשייה שלמה של שקרים וחצאי אמיתות סביב הפטור משירות צבאי מסיבות נפשיות: צעירים והוריהם משקרים, עורכי דין מסייעים במזימה, ופסיכיאטרים מנפיקים חוות דעת שקריות בתמורה לתשלום כדי להשיג פטור לאלפי נערים. בכתבה שפורסמה ב־Ynet במהלך מלחמת חרבות ברזל, צוטט מפקד מיטב (מערך הגיוס והמיון של החיילים החדשים לצה"ל) שאמר: "היום למשרדי עורכי דין יש את פסיכיאטר הבית שלהם, וחלקם אף לא מתביישים להודות בכך בפומבי. אלחם בהם עד חורמה. לא אשקוט עד שאבטל רישיונות לאותם עורכי דין ופסיכיאטרים באמצעות ועדות האתיקה. כבר שוחחתי עם גורמים משפטיים על דרכי פעולה".

בכתבה נחשף כי כ־10% ממקבלי הפטור משירות עושים זאת בטענה של בעיה רפואית־נפשית. מפקד המשרת באגף כוח אדם סיפר כי בשנת 2020 התקבלו בצה"ל כ־2,000 פניות מעורכי דין המייצגים מלש"בים או חיילים בסוגיות אזרחיות מול הצבא. בשנת 2023 זינק מספר הפניות ל־9,000, "רובן בכולן כתובות וארוכות, ודורשות מענה משפטי מסודר מיחידת מיטב. לשם כך יש משפטנית שעוסקת בכך ביחידה הגדולה של אכ"א, ולא מן הנמנע שתחום זה יתרחב לסניף של ממש מטעם הפרקליטות הצבאית במחנה הקליטה והמיון בתל השומר" (זיתון, 29.5.2024).

תחרות בית ספרית ומגזרית

באופן פרדוקסלי, דווקא כאשר השירות הקרבי הפך לפחות מבוקש בקרב השכבה החילונית המשכילה, הפכו נתוני הגיוס – ובפרט הגיוס ליחידות קרביות ולקצונה – לסמל סטטוס בית ספרי ולסוג של תחרות מגזרית, המתמקדת בשאלה: מי מהמגזרים מספק יותר לוחמים איכותיים לצה"ל. על פי כללי "התחרות" החדשה, שקודמה על ידי כלי התקשורת הפופולריים (בין היתר בשל החשש מכרסום במעמדו של צה"ל ואולי גם בשל הפיקנטריה הפוליטית בנושא), בתי ספר עם נתוני גיוס גבוהים נתפסים כמוסדות המצליחים להנחיל ערכים של

עמוד נוכחי 298
מתוך 408

ציונות, אחריות חברתית ותרומה לקהילה – מה שמעיד, כביכול, על הצלחתם בחינוך לערכים אלו. נתוני גיוס גבוהים משמשים גם כסמן להצלחה קהילתית ומגזרית, שכן הם משקפים, לכאורה, הכנה פיזית, מנטלית וערכית של התלמידים להתמודדות עם אתגרי השירות הצבאי.

זו גם הסיבה שבכל שנה, עם פרסום "מדד ליגת הערים" על ידי אגף כוח האדם בצה"ל – הכולל נתונים לפי בתי ספר וערים על שיעור הגיוס, מיצוי לחימה (לגברים) או גיוס משמעותי (לנשים), ומיצוי לקצונה – מתקיים דיון סוער בתקשורת וברשתות החברתיות סביב תרומתן לחברה של קבוצות שונות באוכלוסייה.

ולמרות זאת, התחרות החינוכית הזו אינה משנה את התמונה הכללית. צה"ל ממשיך לאבד מכוח המשיכה שלו בקרב השכבה החילונית, זאת בשל כל הסיבות שצוינו לעיל שאליהן נוספו עוד סיבות חדשות:

- סוגיית השוויון בנטל זוכה בשנים האחרונות לתשומת לב תקשורתית וביקורתית רבה יותר, בשל הפערים ההולכים וגדלים בין המשרתים למשתמטים, בשל ההקשר הפוליטי של הסוגיה (החרדים, התומכים באופן מסורתי בימין, אחראים לתיקו הפוליטי המתמשך בין גוש נתניהו לגוש מתנגדיו), וכן בשל התחזקות הרגישות הדמוקרטית לצדק ולשוויון.
- הירידה בביקוש לשירות קרבי נובעת גם מהעדפה ברורה של מועמדים לשירות – ולא פחות גם של הוריהם – להתגייס ליחידות הטכנולוגיות, כגון 8200, יחידות הסייבר ויחידות התקשוב האחרות, המעניקות מקצוע וניסיון לחיים האזרחיים. בכתבה שפרסם יוסי יהושוע, הכתב הצבאי של ידיעות אחרונות, ושעסקה ב"ירידה במוטיבציה ליחידות קרביות" רואיין קצין בחיל האוויר שאמר: "המיונים לקורס טיס לא מזכירים את מה שהורגלנו להם בעבר [...] צעירים רבים בעלי פרופיל גבוה, כאלו שבעבר היו נותנים את הנשמה כדי להגיע לקורס טיס, בוחרים בשנים האחרונות להתגייס דווקא למערך הסייבר, שגם אליו ניתן להתקבל עם פרופיל קרבי" (יהושוע, 16.8.2017). עוד דווח בכתבה הזו כי השיקול התועלתני, המחליף את השיקול האידיאולוגי, מוביל רבים לבחור ביחידות ה"חי"ר־לייט" כמו הגדודים המעורבים ובמערכים הנחשבים פחות תובעניים, כמו מערך ההגנה האווירית (למשל "כיפת ברזל") ופיקוד העורף.

  עם זאת, השינוי הדרמטי הזה אינו נובע רק מהשפעות ערכיות (תרבותיות) אלא גם ממדיניות צה"לית, שהתבררה במרוצת השנים כהרסנית. במאמר שפרסמו בשנת 2017 חוקרי המכון למחקרי ביטחון לאומי, גבי סיבוני וגל פרל פינקל, נטען כי הירידה במוטיבציה לשירות קרבי היא תוצאה של תהליך מתמשך שבו השתנו באופן מהותי מאפייני השירות בצה"ל ותהליך הגיוס.

  התקדמות הטכנולוגיה והשימוש הנרחב (יש הטוענים המוגזם) שעושה צה"ל בטכנולוגיה הדיגיטלית, הזיזו את מוקד הגיוס מיחידות השדה הלוחמות ליחידות מיוחדות ולמערכים הטכנולוגיים. בנוסף, "באופן שיטתי ומובנה", תהליך הגיוס בצה"ל נותן עדיפות למתגייסים ליחידות המיוחדות, קורסי הטיס והחובלים, היחידות הטכנולוגיות ואגף המודיעין. יחידות אלו מקבלות את כוח האדם האיכותי ביותר שמדינת ישראל מעמידה לרשות צה"ל.

  תהליך איתור כוח האדם ליחידות המודיעין היוקרתיות מתחיל כבר בתיכון, באמצעות מערך שיווק מתוחכם, וכן בהבטחה כי במהלך השירות ירכשו המתגייסים מקצוע ובישורים שישמשו אותם באזרחות, בין אם בעולם ההייטק ובין אם בתחומים אחרים. לטענת סיבוני ופרל־פינקל במרחב תחרותי זה, יחידות השדה של צה"ל מתקשות להתמודד. הן נאלצות להסתפק באותם מועמדים שלא "יורטו" בתהליכי המיון ליחידות המיוחדות, הקורסים היוקרתיים והמערך הטכנולוגי והמודיעיני. מערך השדה אינו יכול להציע למתגייסים יתרונות דומים, ולכן נשען בעיקר על מוטיבציה, דימויים וערכים. מעבר לכך, בעוד שבעבר למתגייסים במעט ולא הייתה אפשרות להשפיע על בחירת היחידה שבה ישרתו, עם התפתחות השיח על זכויות הפרט החל צה"ל להעניק להם יותר חופש בבחירת התפקיד, תוך ניסיון לרצות אותם (ולעיתים גם את הוריהם התובעניים). כתוצאה מכך, יחידות מרכזיות כמו שריון ותותחנים, אשר סובלות מדימוי לא גבוה, מתקשות לגייס כוח אדם איכותי.

  אגב, את הניתוח שלהם מסיימים סיבוני ופרל־פינקל באזהרה שהיום נראית כנבואה מצמררת: "הפנייתם בעיקר למערכים הטכנולוגיים וליחידות המיוחדות לא תוכל לספק לצה"ל ולמדינת ישראל את הביטחון הנדרש. בעת מבחן יידרשו יחידות השדה של צה"ל, יחד עם יכולות האש והמודיעין, לספק את כוח המחץ להכרעת האויב בזמן הקצר ביותר" (סיבוני ופרל פינקל, 11.12.2017).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

כל הגורמים שהוזכרו לעיל לירידה בביקוש לשירות קרבי עלו בדיונים שונים, אך מסיבה כלשהי הגורם המרכזי מכולם טואטא אל מתחת לשטיח: סביבת הגידול של הצעירים בימינו. דור ה־Y ודור ה־Z גדלו במשפחות מגוננות, דבר שפיתח ברבים מהם (לא בכולם כמובן) רמה נמוכה יותר של עצמאות וחוסן נפשי בהשוואה להוריהם. רבים מהם חוששים מהניתוק מההורים ומהתמודדות עם לחצים. בנוסף, בהתאם לרוח הזמן, רבים מהגברים הצעירים החילונים מחוברים היום יותר לצד הנשי שלהם ולכן פחות נמשכים למסגרות מאצ'ואיסטיות מובהקות.

זו גם אחת הסיבות לכך שחלק גדול מהמעטים (בהשוואה לכלל המחזור) המתגייסים לשירות קרבי עם מוטיבציה גבוהה (כולל קצונה) מגיעים מהציונות הדתית, מהמכינות הקדם־צבאיות ומתנועות הנוער.

סקר מ־2019 הראה כי למעלה מ־70% מבני הנוער בתנועות הנוער התכוונו לשרת ביחידות קרביות. 30% מהם ציינו שהם מתגייסים לסיירות, חלקם עברו מיונים לקורס טיס, ואחרים ציינו כוונה להתגייס לצנחנים, לחיל הים ולחיל השריון. בקרב הבנות, 100% העידו כי הן מתכוונות להתגייס לצה"ל, ו־50% מהן שאפו לשרת בתפקידים קרביים, מחציתן בקרקל והיתר ביחידות אחרות. שאר הבנות נועדו לתפקידי הדרכה ותומכות לחימה. 76% מבוגרי תנועות הנוער שרואיינו במסגרת הסקר הביעו רצון להשתלב בקורסי פיקוד וקצונה, וכ־60% מהם קשרו את כוונתם להשתלב בתפקידי פיקוד לחברותם בתנועת הנוער (לבון גילת וארז, ינואר 2019).

חשוב לציין שבשיחות שערכנו עם מספר חניכי מכינות חילוניות עלתה טענה שכיחה: "המכינות הקדם־צבאיות מתפקדות במידה רבה כמועדון חברתי". אחד הצעירים אמר: "נכון, יש שיעורים רבים על אהבת הארץ והרצאות על ערכי ההתנדבות, אבל עבור חלק ניכר מדובר בעיקר בקפיצה אישית – תוספת לרזומה". צעירה נוספת התייחסה למניע שונה: "יצאתי לשנת שירות כי הרגשתי שאני לא בשלה רגשית להתמודד עם עולם המבוגרים".

עם זאת, גם כאשר מניעים אלו מהווים חלק חשוב מעולמם של חניכי המכינות (בעיקר החילוניות), בסופו של דבר מתקיים העיקרון "מתוך שלא לשמה בא לשמה". במבחן התוצאה, המכינות הקדם־צבאיות, וכך גם תנועות הנוער מצליחות באופן מרשים להעלות את שיעורי הגיוס לשירות קרבי, והישג זה נובע משילוב של מספר גורמים:

- המכינות ותנועות הנוער מתמקדות בהכנה מנטלית ופיזית לשירות הצבאי, באמצעות תכניות אימונים, סדנאות ואתגרים פיזיים. תכנים אלו מגבירים את המוכנות והביטחון העצמי של החניכים.
- במסגרת הפעילויות, החניכים נחשפים לערכים של ציונות, מחויבות לאומית ומנהיגות. החינוך לערכים אלו מעודד את הצעירים לראות בשירות הקרבי שליחות חשובה ומסייע להם לגבש את זהותם האישית.
- החניכים במכינות ובתנועות הנוער פוגשים מדריכים ובוגרים ששירתו בתפקידים קרביים. מפגשים אלו, שכוללים סיפורים אישיים ושיחות מלב אל לב, מעוררים בהם רצון להמשיך את המסורת ולהצטרף ליחידות קרביות.
- הקהילה והגיבוש שנוצרים במסגרת המכינות ותנועות הנוער מחזקים את תחושת השייכות והמחויבות של החניכים.
- המעורבות של המכינות ותנועות הנוער גם בקהילה הרחבה ובמשפחות החניכים מגבירה את התמיכה החברתית והמשפחתית בשירות הצבאי.
- במסגרת התוכניות, החניכים נחשפים לתפקידים קרביים שונים ולהזדמנויות שהם מציעים, כולל אפשרות להשתלב בתפקידים משמעותיים ומאתגרים. החשיפה הזו מעוררת עניין ורצון לתרום בשירות קרבי.

הכנה לצה"ל

במשך שנים רבות, הכנת תלמידי התיכון לשירות הצבאי התבצעה בעיקר במסגרת הגדנ"ע. בתחילת שנות ה־90, בעקבות קיצוצי תקציב נרחבים בצה"ל, הוחלט להעביר את פיקוד הגדנ"ע לאחריות קצין חינוך ראשי, בעוד שחלק מבסיסי הגדנ"ע הועברו לפיקוח הנח"ל.

עד לאיחודו עם חיל החינוך, פיקוד הגדנ"ע עסק בהכנת הנוער לשירות בצה"ל, עם דגש על תכניות הסברה והכשרה צבאית ראשונית בבסיסי החיל. בנוסף, הוא היה אחראי לתיאום והנחיית השירות הלאומי. לעומת זאת, חיל החינוך שם דגש על חינוך והסברה לחיילים שכבר משרתים בצה"ל.

לאחר שורה של שינויים ארגוניים בחיל החינוך, אוחדו בשלהי 2004 מספר מרכזים למערך מג"ן (מורות־חיילות, גדנ"ע ונח"ל) – גוף שמרכז עד היום את הכנת הנוער לשירות הצבאי.

כיום, היקף פעילות צה"ל בהכנת תלמידי התיכונים לשירות הצבאי מצומצם מאוד ומסתכם בעיקר בשבוע גדנ"ע, שבו יוצאים התלמידים להתנסות בבסיסי אימונים. במהלך השבוע הם חווים בין השאר אימוני שדאות, עמידה בזמנים ומשמעת צבאית.

תוכנית "הכנה לצה"ל" בבתי הספר כוללת מספר פעילויות מוגבלות נוספות, ביוזמת צה"ל, האגף הביטחוני־חברתי במשרד הביטחון ובשיתוף משרד החינוך. בין היתר מתקיימות סדנאות הכנה ו"יום בלשכת הגיוס". ישנם בתי ספר המשלבים במסגרת לימודי ההיסטוריה והאזרחות תכני "מורשת קרב".

תוכנית "הדור הבא" של חיל החינוך והנוער, שנועדה להצמיד לכל בית ספר תיכון קצין שיהיה אחראי על הגברת מוטיבציית התלמידים לשירות, יושמה באופן חלקי בלבד, לאחר שספגה ביקורת מצד אנשי חינוך ואקדמיה (זליקוביץ' וגרינברג, 17.12.2004).

מיזם נוסף של משרד החינוך וצה"ל מכונה "צווים בצוותא". הוא נועד לאפשר למלש"בים לקיים את תהליכי ההכנה והמיון לצה"ל תוך קבלת סיוע ותמיכה, שאותם לא תמיד מתאפשר להם לקבל בסביבתם הקרובה.

בסופו של דבר, את תפקיד ההכנה לצה"ל לקחו על עצמם בעיקר "חוגי ההכנה לצה"ל". חוגים אלה מעניקים לנערים ולנערות כלים להתמודד עם האתגרים הצפויים בשירות הצבאי, וכוללים הכנה פיזית (אימוני כושר, ריצה, כוח, סיבולת, ושיפור מיומנויות כמו ניווט, טיפוס ושימוש בנשק), הכנה מנטלית (פיתוח עמידות נפשית ויכולת התמודדות עם לחץ), הדרכה והכוונה (היכרות עם מבנה ונהלי צה"ל, ייעוץ לקראת מיון ושיבוץ, סדנאות והרצאות עם אנשי צבא פעילים ולשעבר) וחינוך לערכים של משמעת, אחריות ועבודת צוות.

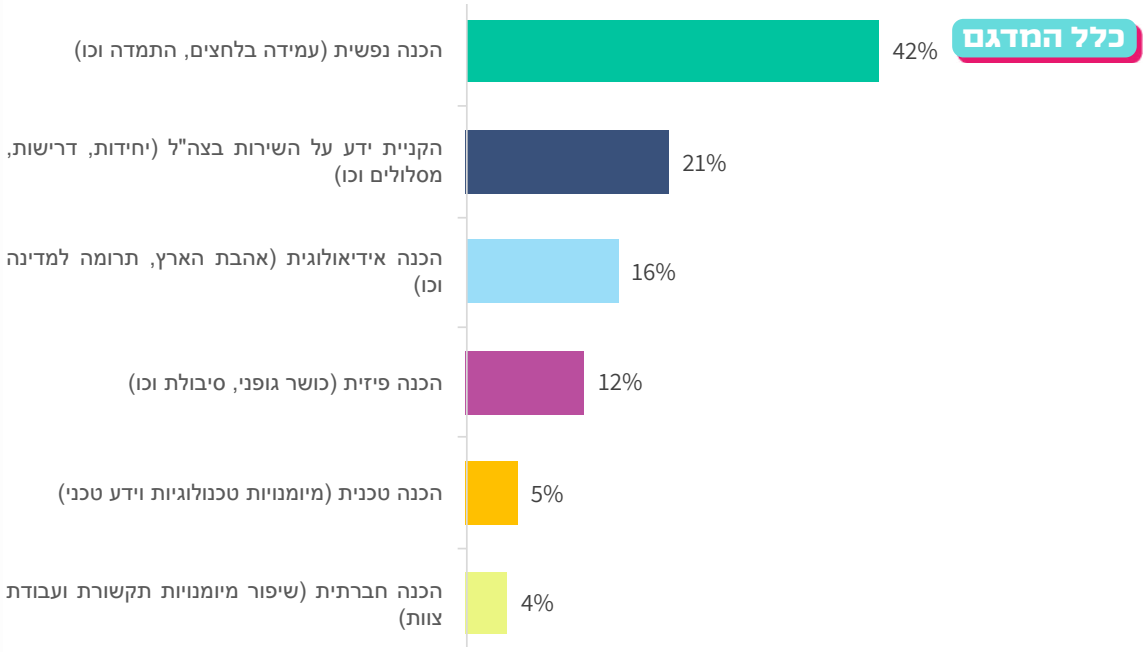
בישראל קיימים כיום מגוון חוגי הכנה לצה"ל: חוגים ביוזמת גופים ציבוריים כמו מתנ"סים ובתי ספר, הנגישים לכלל האוכלוסייה בעלות נמוכה או ללא תשלום; חוגים המועברים על ידי מכונים פרטיים, המציעים תכניות מותאמות אישית, אך בעלות גבוהה יותר; ותכניות ייחודיות המיועדות לבני נוער בעלי יכולות פיזיות גבוהות במיוחד, המכוונים לשירות ביחידות עילית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 301
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q66 מה לדעתך הכי חשוב לכלול בהכנת בני נוער לשירות בצה"ל?

מגזר	יהודים	46%	20%	16%	14%	1%	3%
	ערבים	27%	22%	12%	3%	25%	11%
מגדר	אישה	49%	23%	12%	8%	3%	5%
	גבר	36%	18%	19%	16%	8%	4%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	48%	25%	12%	12%	1%	3%
	מסורתי	45%	17%	17%	18%	0%	2%
	דתי	41%	14%	30%	14%	1%	2%
גיל	16-18	42%	27%	14%	12%	2%	2%
	19-21	46%	18%	16%	12%	3%	5%
	22-25	39%	17%	16%	13%	10%	5%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	45%	28%	13%	12%	1%	2%
	בשירות צבאי	43%	22%	19%	12%	1%	5%
	משוחרר	45%	15%	18%	20%	1%	2%
	לא התגייס	63%	11%	19%	7%	–	–
השכלה	לומד לבגרות	46%	30%	13%	9%	1%	1%
	ללא ת. בגרות	48%	20%	12%	9%	6%	6%
	בעל ת. בגרות	38%	16%	17%	13%	9%	7%
	לומד / בעל ת. מקצועית	41%	24%	14%	21%	–	1%
	לומד לתואר ראשון	45%	22%	17%	11%	3%	2%
	בעל תואר ראשון	53%	20%	14%	5%	4%	4%
מצב משפחתי	פנוי/ה	40%	22%	16%	11%	6%	5%
	בזוגיות	49%	15%	14%	16%	3%	3%
	נשוי/ה	48%	22%	16%	12%	2%	1%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	45%	21%	16%	13%	2%	3%
	סביר	37%	18%	15%	12%	12%	6%
	סה"כ רע	39%	25%	12%	6%	9%	9%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	48%	18%	14%	13%	3%	4%
	ארבע יחידות	38%	18%	17%	13%	10%	4%
	חמש יחידות	41%	26%	16%	11%	2%	4%

עמוד נוכחי 302
מתוך 408

Q66 ממצאים עיקריים

- ההכנה הנפשית נתפסת כמרכיב החשוב ביותר (42%) בהכנה לשירות הצבאי בעיני הצעירים, בפער משמעותי משאר האפשרויות שהוצגו. נשים הדגישו את חשיבות ההכנה הנפשית בשיעור גבוה יותר מגברים (49% לעומת 36%).
- 21% מהמשיבים סבורים שהקניית ידע על השירות היא ההכנה החשובה ביותר. שיעור זה גבוה יותר בקרב צעירים לפני גיוס (28%) לעומת חיילים בשירות פעיל (22%) וחיילים משוחררים (15%). ייתכן שחוסר הוודאות לפני הגיוס משפיעה על הדגשת הצורך בידע, בעוד שאחרי השירות, עם צבירת הניסיון, חשיבותו נתפסת כפחותה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 303
מתוך 408

איכות אנשי הקבע

קריירת הקצונה בצה"ל נחשבה בעבר לאחת היוקרתיות, המתגמלות והנחשקות ביותר בישראל. עם זאת, כבר לאחר מלחמת יום הכיפורים החלה האטרקטיביות שלה לדעוך, בשל סיבות דומות לירידה במוטיבציה לשירות קרבי שצוינה קודם לכן, אך גם בשל גורמים נוספים הקשורים לשוק העבודה ולהשכלה הגבוהה.

דור מלחמת לבנון (דור ה-X) היה למעשה הדור הראשון שבו רוב הקצינים הזוטרים, שנחשבו לבכירי המחזור, הסתפקו בשנת החתימה הנוספת שנדרשה ממי שנשלח לקורס קצינים, ולא המשיכו לקריירה צבאית. הבחירה הזו – או ליתר דיוק, חוסר הבחירה – נבעה לא רק מהפגיעה בתדמית צה"ל, אלא גם משלוש סיבות נוספות:

- **התרמילאות הישראלית.** בתקופה זו החלה להתגבש מסורת התרמילאות למזרח הרחוק ולדרום אמריקה. לראשונה בארץ נוצר שלב לימינלי חדש בתהליך ההתבגרות וההתמסדות של בני האליטה, שהוביל משירות החובה, דרך הטיול הגדול ישירות ללימודים אקדמיים מחוץ לצבא.
- **התואר האקדמי.** באותה תקופה הפכו הלימודים הגבוהים לשלב תקני בתהליך ההתבגרות של "בני הטובים" בישראל ולמדד איכות חשוב, בעקבות התפתחויות בשוק התעסוקה, השפעת התרבות האמריקאית והתרחבות האוניברסיטאות בארץ (כולל היצע רחב יותר של חוגים ומסלולי לימוד).
- **מודל היאפי והתל אביביות החדשה.** שנות השמונים והתשעים הולידו את מודל היאפי בארצות המערב – צעיר, עירוני ומקצוען. בישראל התבטא הדבר בהתפתחות ה"תל אביביות החדשה". קריירה מקצועית בתחומי ההנדסה, המחשבים, התקשורת, המשפטים, העיצוב, הרפואה, האמנות או האקדמיה הפכה בשלב זה לפסגת השאיפות בעוד שקריירה צבאית נדחקה לקרן זווית. הצעות העבודה האטרקטיביות בשוק האזרחי, במיוחד בתחומים הטכנולוגיים, החלו להוות פיתוי משמעותי עבור חיילים המסיימים את שירותם הסדיר. התרבות היזמית, השכר הגבוה, תנאי ההעסקה המפתים (כולל גמישות תעסוקתית ועבודה בשווקים גלובליים) והאפשרויות להתפתחות אישית מהירה, הקשו יותר ויותר על צה"ל לשמר כוח אדם איכותי. התוצאה הייתה ירידה ברמת הצעירים הממוצעת הממשיכה לקריירה צבאית ארוכת טווח. המשמעות ההרסנית של תהליך זה התבררה במלואה רק כעבור למעלה משלושים שנה, ב-7 באוקטובר 2023.

בשנת 2017 פרסם תא"ל אילן הררי, מבקר צה"ל, דו"ח מקצועי חריף שהופץ בקרב פורום המטה הכללי. הדו"ח הזה הטיח בפני מפקדי צה"ל את המציאות הקשה המוכחשת והזהיר מפני אסון קרב. הררי טען כי התוכנית הרב-שנתית של הרמטכ"ל גדי איזנקוט, שכונתה "גדעון", מהווה פגיעה משמעותית באיכות הפיקוד בצבא, הן בהווה והן בעתיד הקרוב. לדבריו, "מודל הקבע החדש תורגם על ידי חלק מהקצינים הצעירים לאובדן רשת הביטחון הכלכלי העתידי, ובכך נסדק אמונם ביכולת המערכת לשמר אותם ואת תנאיהם לאורך זמן".

"מפקדים איכותיים בדרג הלוחם, וגם חלק מהקצינים תומכי הלחימה, בוחרים שלא להמשיך בשירות קבע ועוזבים אותנו", כתב הררי, "משום שהתנאים במגזר הפרטי, הריחוק מהמשפחה, עומס המשימות ומיעוט הכוח האנושי מקשים עליהם לראות עתיד בצבא". הוא קבע שהתהליכים הללו כבר גורמים לפגיעה חמורה באיכות האימונים, בסטנדרטים של טיפול ואחזקה, בציוד, ברכב, ברק"ם (רכב קרבי משוריין) ובצל"ם (ציוד לחימה מבוקר) והזהיר, שאם מגמה זו תימשך, הצבא יישאר עם קצינים פחות איכותיים. לפיכך, המליץ לשפר את מודל הקבע החדש ולהפוך אותו לברור ויציב יותר עבור משרתי הקבע, כדי לחזק את תחושת הביטחון התעסוקתי ואת ההוגנות מצד המערכת (מובא בתוך: בריק, 6.12.2022).

למרות הדיווח החמור והתחזית הקודרת, צמרת צה"ל ומשרד הביטחון בחרו להתעלם מאזהרתו של הררי, שלימים התבררה כמדויקת ביותר וכבזו שחזתה את המשבר הגדול ביותר בתולדות צה"ל, ובמובנים רבים גם בתולדות החברה הישראלית כולה.

לא חלף זמן רב עד שהתברר, לתדהמת רבים, כי לא רק שצה"ל ומערכת הביטחון מטאטאים ביקורת מתחת לשטיח, אלא שהם אף טיפחו תרבות קלוקלת של יישור קו וסתימת פיות.

הנה כי כן, באוגוסט 2018, סמוך לסיום כהונתו בתפקיד נציב קבילות החיילים ובמקביל גם לסיום כהונתו של הרמטכ"ל גדי איזנקוט, פרסם האלוף במיל. יצחק בריק מאמר מדהים בעוצמת

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 304
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

ביקורתו על הפיקוד הגבוה של צה"ל. וכך כתב: "מדי שנה בשנה הצגתי את דוח הנציבות לפני הגורמים המקובלים. גם בשנת 2018 הצגתי את דו"ח 46 של הנציבות לשנת 2018. הוא הוצג לפני הרמטכ"ל, גדי איזנקוט, לפני פורום מטכ"ל, לפני שר הביטחון ולפני ועדת חוץ וביטחון. לאחר שהצגתי את הדו"ח למטכ"ל ובמיוחד הדגשתי את התרבות הארגונית הקלוקלת בה מתנהל הצבא, אמר לי הרמטכ"ל, גדי איזנקוט, ש־95 אחוזים מנושאי התרבות הארגונית הקלוקלת שהצגתי, מקובלים עליו. הוא הסכים עם הביקורות הקשות הנוגעות בכשלים בתרבות הארגונית, הניהולית והפיקודית הקיימת בצה"ל. כאן אירע אירוע תמוה שלא חוויתי כדוגמתו בכל מסלול חיי. לאחר שקיבלה הצמרת המדינית והביטחונית מידי את הדו"ח השנתי, נהגתי לחשוף אותו לציבור במסיבת עיתונאים ולהשיב על שאלות שנשאלתי. באותה מסיבת עיתונאים מדוברת, אחד הכתבים פנה אלי בשאלה, "האם קיימים כשלים חמורים בתרבות האירגונית של צה"ל, כפי שאתה מציין בדו"ח? האם הצבא, כפי שהוא היום, מוכן לקראת מלחמה?" תשובתי הייתה: "תרשה לי לא לענות לך". המערכת החלה להסתחרר, נוצר רעש תקשורתי, המולה וסערה בצמרת הצבא, משום שהכתבים הוציאו לתקשורת, בסיום מסיבת העיתונאים, מסר הקובע כי עצם שתיקתו של בריק היא הודאה שאין הצבא מוכן למלחמה. תגובת לשכת הרמטכ"ל הייתה חריפה ביותר. כרבע שעה לאחר הפרסום בכלי התקשורת, העביר אלי גורם בכיר מלשכת הרמטכ"ל דרך גורם בכיר בנציבות קבילות החיילים, מסר מאיים שאם איני יוצא לתקשורת ומתנצל על אי תשובתי לכתב, אנשי לשכת הרמטכ"ל "יפתחו עלי את הפה". כמובן, שסירבתי להרגיש מאוים, והודעתי לגורמים שהעבירו אלי את המסר כי אין בכוונתי לחזור בי מדברים שאמרתי ומהדברים שלא אמרתי. מפה החלה להתגלגל שרשרת אירועים, שבה חוליה אחת הזינה את רעותה. כמה וכמה שבועות לא ירד הנושא מסדר היום התקשורתי. התקשורת עסקה בממצאי הדו"ח, ובסופו של דבר ניסתה להבין אם הצבא מוכן למלחמה או אינו מוכן. הרמטכ"ל שהסכים בתשעים וחמישה אחוזים עם הסעיפים בדו"ח, הדנים בבעיות קשות בתרבות הארגונית, הניהולית והפיקודית של צה"ל, לא היה מוכן לקשר בין הדברים שהסכים עמם בדו"ח לבין קשיי צה"ל לגבי מוכנותו לקרב. הרמטכ"ל וצמרת צה"ל התחילו במסע אגרסיבי, מעל לכל במה אפשרית, לדבר אל לב קהל המאזינים: בריק טועה בגדול וכלל אין לו כלים שבהם יש לו יכולת לבדוק את המערכת ולהגיע למסקנות שהגיע אליהן. בניגוד לדברי בריק, הצבא קפץ קפיצה ענקית מאז מבצע 'צוק איתן' והשתפר פלאים". הרמטכ"ל, גדי איזנקוט הוציא דו"ח סודי לוועדת חוץ וביטחון, לקבינט ולשר הביטחון שעליו חתם כל אלוף בפרק שלו שהצבא מוכן למלחמה ואף קפץ מדרגה.[...] הרמטכ"ל וכמה אלופים נכנסו לפעולה מסיבית. הם הופיעו לפני בכירי משרד הביטחון, לפני חברי ועדת החוץ והביטחון ולפני הקבינט הביטחוני, ויצאו ובאו עם שלל מצגות, ובהן הציגו כי "הצבא מוכן למלחמה, וקפץ 20 שנה קדימה, בניגוד לטענותיו של בריק". באותו זמן ממש היו מונחים על שולחנם של הרמטכ"ל ואלופי המטכ"ל דו"חות קשים מאוד של מבקר הצבא, מבקר מערכת הביטחון על אי־מוכנות מערך השריון למלחמה, אי־מוכנות המערך הלוגיסטי למלחמה, הפוגעים קשות במוכנות האוגדות למלחמה, קריסה בכוח אדם קבע שרבים מהנגדים והקצינים הטובים נוטשים כתוצאה ממודל קבע צעיר ואובדן האמון בפיקוד הבכיר, הידרדרות חמורה של האימונים במ"לי (המרכז הלאומי לאימונים ביבשה), דו"ח קשה מאוד של ראש אט"ל על אי מוכנותם של מחסני החירום למלחמה ועוד ביקורות קשות נוספות שלא אפרט. כל אלה, לא השפיעו על הרמטכ"ל ואלופיו להמשיך במסע המצגות בפני הדרג המדיני, שבינן לבין המציאות בשטח אין שום קשר. גדולה מכך, מסע ההסברה שלהם לווה בניסיון הכפשה אישי עלי, מטעם קבוצת אנשים מסביבת הרמטכ"ל. זו חרתה על דגלה את המסר כי "יש להרוג את השליח". הווה אומר כי יש לפגוע באדם המביא בשורה רעה. אם יצליחו להיפטר מהשליח, יפטרו עצמם מהעיסוק במהות, בשורש הבעיה. זו הדרך שאימצו לעצמם, כדי למנוע את הפגיעה בדימוי החיובי והמציאות המדומה שהפיקוד הבכיר יצר לעצמו" (בריק, 18.8.2022).

כדי שלא להמשיך בשגרת "אשליית הדימוי", החליט בריק להוציא את מה שכונה לימים בתקשורת "דו"ח בריק". בדו"ח הזה, שכלל מאתיים וחמישים עמודים, הוצגו חמישה־עשר כשלים חמורים מאוד במוכנות צה"ל למלחמה.

אבל המערכת הצבאית המשיכה להתנגד לביקורת ובריק המשיך להתריע באומץ. בדצמבר אותה שנה הוא פרסם מאמר ביקורת נוסף שבו נכתב בין השאר: "בעוד הרמטכ"ל לשעבר גדי איזנקוט ואלופיו טענו בפני הדרג המדיני בקבינט ובוועדת חוץ וביטחון כי תוכנית 'גדעון' הרב־שנתית של צה"ל הקפיצה את צה"ל 30 שנה קדימה ברמת האימונים, יכולת מקצועית, איכות כוח אדם ומוכנות למלחמה, הרי שדוחות הביקורת של מבקר הצבא ומבקר מערכת הביטחון סיפרו סיפור אחר לגמרי. סיפור של הדרדרות קשה מאוד במוכנות הצבא למלחמה בכל התחומים".

במאמר הזה הצביע בריק על מספר החלטות לא שקולות ולא אחראיות של הרמטכ"ל ובראשן מודל הקבע "שיצר מצב של חוסר ביטחון תעסוקתי, הבריח מצה"ל את רוב הקצינים והנגדים הטובים ופגע אנושות באיכות כוח האדם בקבע" (בריק, 6.12.2022).

ההידרדרות באיכות קציני הקבע המשיכה בקצב מסחרר, וצה"ל נקלע למשבר כוח האדם הקשה ביותר שחווה מאז ומעולם. ב-2022 התפרסמו דבריו של ראש להק כוח אדם (רלכ"א) היוצא תא"ל איתמר רייבל, שהתריע על "הנזק המצטבר במשאב החשוב ביותר של הזרוע האסטרטגית של מדינת ישראל – כוח אדם" (שם).

היום, במבט לאחור, קשה שלא לקשר בין תגובת מערכת הביטחון להתראות של הררי ובריק לבין המחדל הפיקודי הגדול ביותר בתולדות צה"ל, שהוביל לאחד האסונות הלאומיים המחרידים שידעה מדינת ישראל.

חשוב לסייג ולהדגיש כי לאורך השנים, כולל בתקופה זו, המשיך צה"ל להעסיק גם קצינים מוכשרים – חכמים, משכילים, יזמים ובעלי כישורי מנהיגות. רבים מהם צמחו ביחידות המובחרות והתפתחו באמצעות אינספור הכשרות תובעניות, הן בתוך הצבא והן מחוצה לו. חלקם משתלבים עם שחרורם בחברות מובילות בשוק הפרטי ומצטיינים גם בקריירה השנייה שלהם. אך כל זה לא מספיק. המחסור קריטי במיוחד בשכבת האלפיון העליון – אותה שכבה דקה – יזמית, גאונית, מנהיגותית – שנמצאת היום בשפע מחוץ לצבא. צה"ל זקוק במיוחד לאנשים הללו, ומתקשה למצוא אותם בשל כל הסיבות שפורטו לעיל.

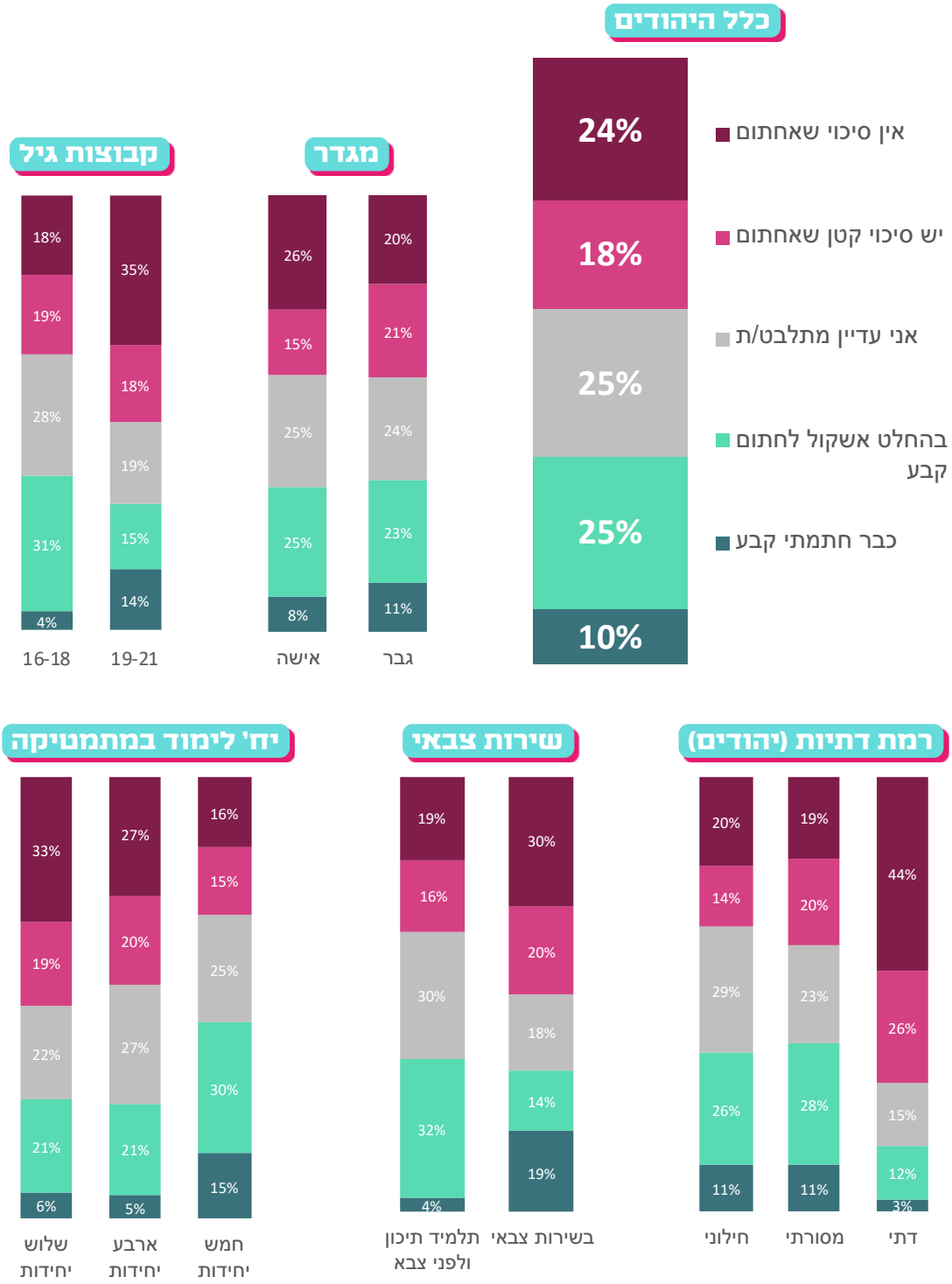
השאלה הגדולה כמובן, האם אחרי המלחמה הזו יהיו רבים וטובים שירצו לחתום קבע ולשנות את התדמית הפגועה של הקריירה הצבאית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הבנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q67 האם בעקבות מלחמת חרבות ברזל תשקול/י לחתום על שירות קבע בצה"ל?

(בקרב יהודים לפני צבא או במהלך שירות צבאי)

עמוד נוכחי 307
מתוך 408

Q67 ממצאים עיקריים

- 10% מהמשיבים ציינו שכבר חתמו קבע, ו־25% נוספים השיבו כי ישקלו זאת בחיוב. 25% עדיין מתלבטים, והיתר ציינו כי אין סיכוי או שהסיכוי שיחתמו קבע הוא קטן.
- באופן מפתיע, בקרב המשיבים הדתיים הכוונה לחתום על שירות קבע נמוכה יותר (15%) בהשוואה לחילונים ולמסורתיים (37% ו־39% בהתאמה).
- ממצא נוסף מצביע על נכונות גבוהה יותר לחתום קבע בקרב תלמידים הלומדים חמש יחידות במתמטיקה: 45% מהם ציינו שכבר חתמו או ישקלו זאת בהחלט, לעומת 27% ו־26% בקרב לומדי שלוש וארבע יחידות, בהתאמה. ייתכן שהדבר נובע מהאפשרויות הרבות יותר להשתלב בתפקידים מקצועיים־טכנולוגיים בצבא.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

המוטיבציה של "הסרוגים"

בשולי הצבא

חיילים חובשי כיפות סרוגות הם מראה שכיח בנוף הישראלי כיום, אך רבים מהחילונים, ואולי גם חלק מהדתיים עצמם, אינם מודעים לכך שזה לא היה המצב בעשורים הראשונים של המדינה.

בשנים הראשונות להקמת צה"ל תנאי השירות לא תאמו את צרכיהם של שומרי המצוות. כך, למשל, בבסיסים לא הוקמו בתי כנסת, ולא נשמרה כשרות במטבחים (מגל, 2016). כפשרה בין הציבור הדתי־לאומי לבין ראש הממשלה דאז, בן־גוריון, הוחלט על הקמת רבנות צבאית בראשות הרב שלמה גורן, שתספק שירותי דת לחיילים. בנוסף, נקבע כי כללי הכשרות, השביתה מעבודה בשבת ובחג (בולל הימנעות מאימונים בימים אלה) יחולו על כלל היחידות והחיילים (רט, תשע"ג).

גם בתנאים המותאמים הללו, השתלבותם של החיילים הדתיים במסגרת הצבאית נותרה מאתגרת, שכן המסגרת הצבאית עדיין לא היתה מותאמת במלואה לצרכיהם. באותה תקופה, רבנים נמנעו מלעודד צעירים לשרת ביחידות הקרביות, מחשש שיושפעו לרעה ויתרחקו מהדת.

בשנות החמישים והשישים גברה נוכחותם של חובשי הכיפות הסרוגות ביחידות הקרביות, ובמלחמת ששת הימים השתתפו רבים מהם בלחימה בחזית. עם זאת, השינוי המשמעותי במעמדו של השירות הצבאי בציונות הדתית ובהשתלבות צעירי הכיפות הסרוגות בצה"ל החל בשנות השבעים, והונע משלושה גורמים עיקריים: התפתחות מפעל ההתנחלויות מעבר לקו הירוק, שהציב אתגרים ביטחוניים לתושבים, והקמת ישיבות ההסדר והמכינות הקדם־צבאיות.

ישיבות ההסדר

מנתונים שפורסמו בינואר 2021 עולה כי בין 86% ל־88% מהגברים בוגרי השנתונים 2010–2019 בחינוך הממלכתי־דתי מתגייסים מדי שנה לצה"ל (כ־18% מכלל המתגייסים לצה"ל), זאת בהשוואה לשיעור גיוס של 90%–93% בקרב בוגרי החינוך הממלכתי הכללי (פינקלשטיין, ינואר 2021)

בשני העשורים האחרונים שיעור הגברים בוגרי החינוך הממלכתי־דתי שממשיכים ללימודים במסגרות תורניות מיד לאחר סיום התיכון נשאר יציב יחסית, והוא עמד בשנת 2018 על כ־53%. מתוכם, 29% לומדים בישיבות הסדר, 9% בישיבות גבוהות, ו־15% במכינות קדם־צבאיות תורניות (שם).

"ישיבה גדולה" בעולם החרדי היא מסגרת לימודית לנערים מבוגרים, שבה הם מתחילים ללמוד בגיל 16–17 ומסיימים לרוב בגיל 21–23, בדרכם לנישואין ולכולל. בציבור הדתי־לאומי המונח המקביל הוא "ישיבה גבוהה", שבה מתחילים ללמוד בגיל 18. בישיבה זו מתמקדים בלימודים תורניים בלבד, ורוב הישיבות הגבוהות מציעות לתלמידים המבוגרים אפשרות לשלב לימודי הוראה. חלק מתלמידי הישיבה הגבוהה אינם מתגייסים לצה"ל, בעוד אחרים מצטרפים לישיבה לאחר השירות הצבאי.

לצד הדגם הזה קיים במגזר הדתי־לאומי דגם נוסף המכונה "ישיבת הסדר". הניצחון המהיר והסוחף במלחמת ששת הימים ו"שחרור" האתרים הקדושים, ובראשם הכותל המערבי, הביאו לשינוי בתפיסת מרכזיותו וחשיבותו של השירות הצבאי במחנה הדתי־לאומי (אבינרי, תש"ם).

אחת מתוצאות השינוי הזה הייתה התפתחותן של ישיבות המשלבות לימודים תורניים גבוהים עם שירות צבאי במסגרת דתית. הישיבה שבה נוסד לראשונה מסלול "הסדר בני־ישיבות" הייתה "כרם ביבנה". בקיץ 1959 יצאו לראשונה שלושה תלמידי ישיבה לאימוני צניחה, ביוזמתו של יעקב דרורי, המזכיר הכללי של בני עקיבא דאז. ההסדר הלא־רשמי של "כרם ביבנה" עם צה"ל איפשר לתלמידיה לשרת במסלול צבאי בגדוד הנח"ל המוצנח שבחטיבת הצנחנים.

בשלהי שנות השישים הורחב בהדרגה מסלול ההסדר לישיבות נוספות שביקשו לשלב לימודים ושירות צבאי, והוסכם עם שלטונות הצבא על הגדלת המסגרת לכ־250 תלמידים בשנה. עד סוף 1972 כבר פעלו שבע ישיבות הסדר, אשר יצרו מציאות חדשה במגזר. בלחץ שר הדתות דאז, יצחק רפאל, הוחלט שלא להגביל את מספר התלמידים ולממן את הישיבות מתקציב משרד הדתות. בעקבות הסדרים אלו גדל מספר הישיבות והגיע בשנת 1978 ל־12. בשנות ה־80 החלו ישיבות ההסדר לקבל תמיכה כספית גם מהסוכנות היהודית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 309
מתוך 408

בעקבות הוראת בג"ץ ב־1999, שקבע כי יש לעגן בחוק את הסדר דחיית השירות לחרדים, נחקק גם ההסדר של השירות הצבאי המקוצר לדתיים־לאומיים.

תלמידי ישיבות ההסדר מכונים בצה"ל "בני ישיבות" ובראשי תיבות "בני"שים" (נהגה: בֶּיְינישים). על המיועדים למסלול ההסדר להיות בוגרי ישיבה תיכונית או לעבור בחינת בגרות מורחבת בגמרא. בכמה תיכונים דתיים ובכל הישיבות התיכוניות ניתנים לתלמידים ימי חופשה, לאחר קבלת האישור לשירות בהסדר מצה"ל, כדי שיוכלו להתארח בישיבות ובמכינות השונות ולבחור ביניהן. חופשה זו נקראת "שבוע ישיבה" (שבו"ש).

חניכי ישיבת ההסדר שוהים במסגרת זו כחמש שנים, מתוכן שלוש שנים ושבעה חודשים מוקדשים ללימודי קודש (של"ת) וכשנה וארבעה חודשים לשירות צבאי פעיל.

בשנת 2009 עמד מספר המתגייסים לצה"ל במסגרת ההסדר על יותר מחמישית מבוגרי החינוך הציוני־דתי (הוברמן, תש"ע).

בפברואר 2012, עם ביטול "חוק טל" בהחלטת בג"ץ – חוק שאיפשר דחיית גיוס לבחורי הישיבות החרדיות, בוטל גם הבסיס החוקי של ישיבות ההסדר הדתיות. למרות זאת, צה"ל המשיך לאפשר לדתיים להתגייס דרך מסלול ההסדר. לאלו הדוחים את גיוסם ניתנת האפשרות לבחור בין ישיבת הסדר לבין מכינה קדם־צבאית (ראו להלן). בשנת 2018 עמד מספר תלמידי ישיבות ההסדר על 7,481 (פינקלשטיין, ינואר 2021).

ישיבות ההסדר הפכו בפועל למתווכות בגיוס כוח אדם דתי איכותי לצה"ל, והדבר הוביל גם להכרה במעמד המיוחד של הרבנים בישיבות הללו (ליכטנשטיין, תשמ"ו).

המכינות הקדם צבאיות

בשלהי שנות השמונים נוצרה מסגרת טרום־צבאית דתית נוספת, שנקראה "מכינה תורנית". המכינות התורניות הקדם־צבאיות, הוקמו מתוך תחושה של רבים במגזר הדתי־לאומי, כי ישיבות ההסדר אינן מספיקות כדי לקדם את שילוב צעירי "הכיפות הסרוגות" בקצונה המובילה וביחידות המובחרות בצה"ל, אשר אוכלסו עד אז כמעט בלעדית בחילונים. הרעיון המרכזי היה לספק לצעיר הדתי מסגרת חינוכית – שנת הכשרה שדוחה את השירות הצבאי בשנה ולעיתים אף בשנתיים – שתבין אותו מבחינה פיזית ונפשית לאתגרים הצפויים לו בצבא.

הלימודים במכינות אלה מבוססים על מודל הדומה לזה שפעל בעבר בקיבוצים, אשר שם דגש על העשרה והנאה מתוך אהבת הלימוד, ללא מבחנים וציונים. המטרה היא לטפח משמעת עצמית, שיתוף פעולה חברתי וגיבוש השקפת עולם ערכית. מטרה נוספת ולא פחות חשובה, היא להעניק "חיסון אמוני" לחניכים באמצעות חינוך תורני מרוכז שיגן עליהם מפני "פיתויים" לא רצויים במהלך שירותם הצבאי.

הלימודים כרוכים לרוב בתשלום סמלי, ולעיתים ניתנות לתלמידים מלגות סיוע.

המכינה הקדם־צבאית הראשונה, "בני דוד", נוסדה בשנת 1989 ביישוב עלי שבשומרון, ביוזמת הרב אלי סדן והרב יגאל לוינשטיין.

בשנת 1997 הוקמו המכינה החילונית הראשונה, "נחשון", והמכינה המעורבת הראשונה, "בית ישראל". בהמשך הוקמו מכינות נוספות שמיסדו את התופעה גם במגזר המסורתי־חילוני. למעשה קיימים היום שלושה סוגים של מכינות קדם־צבאיות: תורניות, מעורבות וחילוניות. המכינות החילוניות מיועדות לציבור החילוני בלבד, ובמרביתן קשה לשמור על אורח חיים דתי (כשרות, שמירת שבת וכו'), ולכן אין בהן תלמידים דתיים, למעט אולי מספר קטן של דתל"שים (בוגרי חינוך דתי שהפסיקו לשמור מצוות).

בשנת 2008 הוסדרה פעילות המכינות הקדם־צבאיות בחוק, וכיום מאגדת "מועצת המכינות הצבאיות" 60 מכינות, מתוכן 23 מכינות תורניות – המיועדות לבוגרי החינוך הממלכתי־דתי (שתיים מהן מכינות המיועדות לנשים דתיות בלבד) ו־37 מכינות כלליות – הפתוחות לצעירים וצעירות ממגוון אוכלוסיות: מסורתיים, חילונים ודתיים. בשנת תשס"ו למדו במכינות הכלליות 445 תלמידים בשנה א', ואילו בשנת תשע"ט המספר זינק ל־1,951 תלמידים – גידול של פי 4.4. נכון לשנת 2023, כ־4,500 צעירים מתחנכים במכינות הקדם־צבאיות לסוגיהן (כ־1500 מתוכם חניכי המכינות התורניות). המסלול המרכזי הוא של שנה אחת (שנה א'), אך קיימת גם אפשרות להמשך לימודים בשנה שנייה (שנה ב'), שבה משתתפים חלק מהחניכים (פינקלשטיין, ינואר, 2021).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 310
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 311
מתוך 408

בנוסף למכינות הקדם צבאיות קיימים היום גם גופים המציעים תוכניות חצי־שנתיות לפני הגיוס לצה"ל, כמו תוכנית אופק של משרד הביטחון. אף על פי שתוכניות אלו מכונות את עצמן "מכינה," הן אינן כפופות לחוק המכינות ואינן חברות במועצת המכינות.

התוכניות החינוכיות במכינות מגוונות וכוללות לימודי העשרה בנושאי יהדות, היסטוריה ציונית, התיישבות וחברה ישראלית; תוכניות לקידום מחויבות למדינה ולפיתוח מנהיגות; וסדרות ניווט ושטח בשיתוף עם עמותת חוגי הסיירות של קק"ל. מועצת המכינות מפעילה מספר תוכניות העשרה ייעודיות ברמה הלאומית, ביניהן, תוכנית "יחד", שמטרתה להעמיק את הקשר בין הנוער הישראלי והנוער בתפוצות. התוכנית הזו תורמת לכך שמעל 150 צעירים יהודים מחו"ל משתתפים במכינות מדי שנה. תוכנית אחרת מכונה "בארצנו" והיא נועדה לפתח אפיקי פעולה התנדבותיים עבור בוגרי המכינות בשירות הציבורי הארצי והמקומי.

המכינות הקדם־צבאיות הובילו את צעירי המגזר הדתי־לאומי לעידן חדש. בוגריהן הצטרפו ליחידות הקרביות בהמוניהם, בעיקר לגדודי החי"ר והשריון, ופרצו את תקרות הזכוכית בכל שדרות הצבא, כולל ביחידות העילית – כגון סיירת מטכ"ל, שייטת 13 וקורס הטיס – ובשורות הקצונה.

ב־2007 עמד שיעור החיילים הקרביים מבין בוגרי המכינות הדתיות על כ־80% ושיעור הקצינים על 20%–25%. למכינה הקדם־צבאית בעלי מגיעים בכל מחזור כ־400 מועמדים. במחזור ממוצע, המונה כ־140 תלמידים, ממשיכים מעל 50% לקורס קצינים ולתפקידי פיקוד.

לפי נתוני אגף כוח האדם (אב"א) משנת 2022, שיעור היציאה לקצונה של גברים הוא כ־21% מבוגרי המכינות הכלליות וכ־18% מבוגרי המכינות התורניות, לעומת 11% בלבד בקבוצה המקבילה באוכלוסייה הכללית. בקרב הנשים, שיעור היציאה לקצונה של בוגרות המכינות הוא 22%, לעומת 10% בקבוצה המקבילה באוכלוסייה הכללית.

זאת ועוד, בין 40% ל־60% מבוגרי כל מחזור של קורס טיס ובין 19% ל־25% מבוגרי כל מחזור של קורס חובלים הם בוגרי מכינות. בנוסף, כ־10% ממצטייני הנשיא מדי שנה הם בוגרי מכינות (על פי אתר מועצת המכינות הקדם־צבאיות הציוניות הישראליות).

בוגרי המחזורים הראשונים של המכינות שהגיעו ליחידות העילית, הפכו למודל לחיקוי לדורות הבאים ויצרו ציפיות חדשות בקרב כלל חובשי הכיפות הסרוגות.

צה"ל אינו אוסף מידע שיטתי על אורח החיים או ההשקפה הדתית של חייליו וקציניו אבל מעת לעת מתפרסמים נתונים באלה בתקשורת (להלן הנתונים מהמקורות הבאים: זולדן, 2016; רובין, 2010; קלנר, 2017; הראל, 2013; שפרן־גיטלמן, 2020; פינקלשטיין, ינואר 2021). כך למשל:

- בשנת 2018, בוגרי החינוך הממלכתי־דתי היוו 21% ממסיימי קורס קצינים, בהשוואה ל־18% בלבד מבין כלל המתגייסים.
- בשלושת העשורים האחרונים עלה שיעור בוגרי החינוך הממלכתי־דתי בקרב מסיימי קורס קציני חי"ר מ־2.5% בשנת 1990 ל־37.6% בשנת 2015, עם ירידה קלה ל־34.8% בשנת 2018. העלייה המשמעותית הזו משקפת גידול של פי 14 בשיעורם. בעשור האחרון שיעור בוגרי החינוך הממלכתי־דתי בקרב מסיימי קורס קציני חי"ר היה כפול משיעורם בקרב כלל המתגייסים, שעמד על18%.
- שיעור הדתיים מקרב מסיימי קורס קצינים ביחידות קרביות שאינן חי"ר עלה מ־17.3% בשנת 2015 ל־21.3% בשנת 2018, וביחידות לא קרביות מ־13.5% בשנת 2014 ל־15.6% בשנת 2018.
- גם בקרב הנשים בוגרות החינוך הממלכתי־דתי נרשמה עלייה בשיעור הקצינות: מ־9.9% מכלל הקצינות בשנת 2016 ל־10.2% בשנת 2018. שיעור זה גבוה משיעור בוגרות החינוך הממלכתי־דתי מבין המתגייסות, שעמד על כ־8% בשנים 2015–2017.
- שיעור מפקדי הפלוגות שגדלו בהתנחלויות עמד כבר ב־2010 על פי חמש משיעורם היחסי באוכלוסייה הישראלית.
- בין השנים 2001–2008 גדל שיעור הקצינים הדתיים ביחידות הלוחמות עד שהגיע ליותר מפי שניים משיעור החיילים הדתיים בצבא.
- 40% ממסיימי קורס קציני היבשה בשנת 2017 הגדירו את עצמם דתיים, ו־6% מהמסיימים היו לוחמים במסלול ישיבות ההסדר.
- שיעור הדתיים ביחידת העילית מגלן עמד ב־2016 על 70%.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 312
מתוך 408

יש הגורסים שהמגזר הדתי־לאומי החליף את הקיבוצניקים כמגזר המזוהה ביותר בציבור הישראלי עם שירות איכותי בצה"ל, והדבר הפך למקור הגאווה המרכזי של הציונות הדתית. דמויות מופת של לוחמים ומפקדים חובשי כיפה שנפלו בקרב – כמו סגן־אלוף עמנואל מורנו, רב־סרן רועי קליין, סרן דוד גרנית, סגן אוריאל פרץ ורב־סרן בניה ריין – הוסיפו להילה החדשה הזו (כפיר ודור, 2018).

השתלבותם של "הסרוגים" בכל שדרת הצבא והחשיבות המרכזית של השירות הצבאי במגזר הדתי־לאומי מתבטאות גם בפריחת כתבות עיתונות לצד ספרי פרוזה שבמרכזם גיבורי צבא חובשי כיפה סרוגה. כך למשל, "תיאום כוונות" מאת חיים סבתו (1999), "בא מלבנון: בכל מקום שהם" מאת מיכאל שיינפלד (2007), "מן המדבר והלבנון" מאת עשהאל לובוצקי (2008) ו"בצל ציפור" מאת יאיר אנסבבר (2009).

עם זאת, יש חילונים בחברה הישראלית שאינם רואים את הבולטות של אנשי הכיפות הסרוגות בצה"ל בעין יפה. הם חוששים ממה שזכה לכינוי "הדתה" (נחשוני, 2009; גל וליבר, 2012; לוי, 2015; הפורום החילוני, הדתה בצה"ל; סטטמן, 2019). הוויכוח סביב ההדתה בצה"ל צבר תאוצה בשנים האחרונות והשתלב במתח הגובר בין דתיים לחילונים. המבקרים טוענים כי בצבא מתגברת ההשפעה הדתית, המתבטאת בחשיפה מוגברת של חיילים לתכנים דתיים תעמולתיים, שילוב סממנים דתיים בטקסים ואירועים צבאיים, ושילוב רבנים בניהול חיי היום־יום בצה"ל. לשיטתם, מדובר בשינוי אופיו של צה"ל כגוף ממלכתי ופלורליסטי. מנגד, אלה השוללים את הביקורת רואים בה פרנויה וצביעות ולעיתים אף כלי לניגוח פוליטי. לטענתם, מה שנתפס כהדתה הוא לא יותר מהתחשבות סובלנית בצרכים של החיילים הדתיים ולא בניסיון לכפות אורח חיים דתי. הם מדגישים כי הלוחמים עצמם יוזמים ומעודדים שילוב אלמנטים מסורתיים כחלק מהווי היחידה וכביטוי למחויבותם הלאומית.

בין שירות לאומי לצבאי

כבר סמוך להקמת המדינה היו מנהיגיה ערים לצורך לפטור בנות דתיות מחובת השירות הצבאי. ראש הממשלה, דוד בן־גוריון, הורה אז כי: "כל נערה או אישה אשר מטעם דתי או מטעם הווי משפחתי דתי אינה יכולה להתגייס, פטורה מחובת שירות".

בשנות החמישים והשישים, רק שיעור זניח מהנשים הדתיות התגייסו לצה"ל, בעיקר במסגרת גרעיני בני עקיבא של הנח"ל. מדיניות הפטור של בן־גוריון תאמה באותה עת את עמדת הממסד הדתי־רבני, שהתנגד לשירות נשים ממספר סיבות: (א) איסור הלכתי על נשים לשאת נשק; (ב) החשש ששירות צבאי אינטגרטיבי עם גברים יהווה מכשול לנשים הדתיות ויפגע בצניעותן ותומתן; (ג) הכפיפות של חיילות דתיות למפקדים גברים, שעלולים לא להיות רגישים לצרכיהן; (ד) התפיסה כי על אישה להתחתן ברגע שהיא מגיעה לפרקה.

עם השנים, עוגנה התנגדות זו בפסק הלכה עקרוני של הרבנות הראשית ובפסיקות הלכה נוספות של רבנים שמרנים בציונות הדתית.

עם זאת, היו גם רבנים מתונים, שהביעו עמדות פלורליסטיות יותר בנוגע לשירות נשים דתיות בצה"ל. כך למשל, הרב הראשי לישראל, הרב איסר יהודה אונטרמן, פסק ב־1971 כי "אם בת דתית רוצה להתגייס לצבא וטוענת כי היא תקיפה בדעתה ובמזגה, כי יכולה היא לעמוד במסגרת צבאית, ותשמור על תומתה וחרות מלאה בהתנהגותה והנהגותיה, ואינה חוששת משום לחץ המביא לידי ניסיונות – אין הרבנות מוחה בידה". גם הרב הראשי לישראל, הרב שלמה גורן, קבע ב־1982 כי "כל בת דתית המרגישה כי ערכי הדת שספגה בביתה ובבית הספר חזקים דיים, יכולה להתגייס ולשרת בצה"ל, ורצוי ביחידה דתית, אם ניתן" (שפרן־גיטלמן, 2020). יתרה מכך, אחת מבנותיו אף שירתה כקצינה בצה"ל.

על רקע המחלוקת הציבורית סביב אי־גיוסן של נשים דתיות לשירות ביטחון, חוקקה הכנסת בשנת 1953 את חוק שירות לאומי, המחייב נשים ששוחררו מחובת שירות ביטחון לשרת בשירות לאומי כחלופה לשירות הצבאי. החוק קבע כי אישה הפטורה משירות צבאי חייבת בשירות לאומי של 24 חודשים בעבודה חקלאית או בהכשרה חקלאית, בעבודה למען צה"ל או בעבודה אחרת למען ביטחון המדינה, במחנה עולים, במעברה, במוסד לחינוך, לסעד או לטיפול רפואי, או בכל מוסד אחר שנקבע לעניין זה, תוך הבטחת האפשרות לשמור על אורח חיים דתי.

בשנת 1971 יזמו שרים מהמפלגה הדתית־לאומית ניסיון להפעיל שירות לאומי במסגרת התנדבותית ממוסדת. אבל למעלה מארבעים שנה עברו עד שהכנסת אישרה, במרץ 2017,

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

את חוק השירות האזרחי, שהסדיר לראשונה את המסגרת והתנאים לביצוע שירות לאומי/התנדבותי מטעם המדינה. החוק קובע כי השירות יארך בין שנה לשנתיים, וניתן להפסיקו בכל עת. החוק מאפשר את עבודות השירות לאומי במסגרת ביטחון פנים, הגנת העורף, בריאות, רווחה, בטיחות בדרכים, תרבות, ארגוני צער בעלי חיים (כולל בגני חיות), גנזך המדינה ובהסברה ממשלתית בעניין זכויות ומענה לפניות ציבור.

ניהול השירות הלאומי בישראל מבוצע בפועל על ידי שמונה עמותות (גופים מוכרים): האגודה להתנדבות, בת עמי, העמותה לשוויון חברתי ושירות לאומי, עמינדב, ש"ל, שלומית, אופק, וחיבור חדש. עמותות השירות הלאומי אחראיות על איתור המועמדים/ות, שיבוצם/ן במקומות שירות וליווי המתנדבים/ות במהלך השירות.

אוכלוסיית המתנדבים בישראל כוללת נשים וגברים, ביניהם יהודים, ערבים, חרדים, ופטורי גיוס מסיבות שונות. כמחצית ממתנדבי השירות הלאומי בישראל היום הן בנות מהמגזר הדתי־לאומי, ששוחררו מחובת השירות בצה"ל מטעמי דת. נכון ל־2020 בכל שנה מתנדבים לשירות לאומי כ־10,000 צעירים (שובל, 12.12.2022).

ובחזרה לשירות הצבאי: גם בשנות השישים והשבעים המשיך הממסד הדתי הרבני להביע התנגדות נחרצת לשירותן של נשים דתיות בצה"ל. הן הוכוונו להינשא בגיל צעיר (מה שפוטר מידית משירות חובה ומילואים) או להתנדב לשירות הלאומי.

תקנות שירות הביטחון, שפורסמו בשנת 1978, העניקו לנשים פטור רשמי משירות ביטחון מטעמי דת. סעיף 40 לחוק קובע כי מועמדת לשירות ביטחון תהיה פטורה משירות צבאי אם הצהירה בכתב בפני שופט או דיין בבית־דין רבני כי טעמים שבהכרה דתית מונעים ממנה לשרת, וכי היא שומרת כשרות ואינה נוסעת בשבת. נהוג שהשופט חוקר את המועמדת כדי לאמת את הצהרתה.

ההתנגדות לשירות נשים בצה"ל אומצה גם על ידי מנהל החינוך הממלכתי־דתי במשרד החינוך, שקבע מדיניות רשמית המכוונת את בוגרות התיכונים הדתיים והאולפנות להימנע משירות צבאי ולהתנדב לשירות הלאומי.

עם זאת, ככל שהשירות הצבאי קיבל לגיטימציה במגזר הדתי־לאומי, עלה גם שיעור המתגייסות הדתיות. רבים מרבני הציונות הדתית, במיוחד מהחוגים הליברליים יותר, החלו להביע בגלוי או בשתיקה הסכמה לגיוס הבנות. אף על פי כן, רוב בוגרות האולפנות ובתי הספר התיכוניים הממלכתיים־דתיים בוחרות, אז וגם היום, לממש את הפטור משירות צבאי מטעמי דת ומצפון ולהתנדב לשירות הלאומי (שפרן־גיטלמן, 2020).

בעקבות התרחבות מסלולי השירות לבנות, ופתיחת מסלולים המותאמים במיוחד לצעירות הדתיות (כגון "מורה חיילת"), עלה בהדרגה מאז שנות התשעים מספרן של הבנות הדתיות המתגייסות לצבא.

לפי נתונים שאסף ועיבד אריאל פינקלשטיין, הדמוגרף של החברה הדתית־לאומית, בשנת 2000, 24.8% מבוגרות החינוך הממלכתי־דתי התגייסו לצה"ל. מאז חלה ירידה עקבית בשיעור הגיוס, שהחריפה לאחר תוכנית ההתנתקות ב־2005, והגיעה לשפל בשנים 2007–2008, אז רק 18.5% מהבוגרות התגייסו. החל משנתון 2009 נרשמה עלייה הדרגתית בשיעור המתגייסות, שהתגברה במיוחד מ־2013, ובשנת 2016 הגיעה ל־2,274 מתגייסות (פינקלשטיין, ינואר 2021).

מנתונים שצה"ל פרסם: בעוד שבשנתון 2012 התגייסו 1,538 צעירות דתיות לצבא, הרי שב־2021 מספרן עלה ל־2,682, שהיוו כ־30 אחוזים מכלל בוגרות החינוך הממלכתי־דתי (חמ"ד) באותה שנה. עוד עולה מהנתונים כי כ־20% מהחיילות הדתיות בוחרות בתפקידים קרביים, בעוד 56% מהן משרתות ב"תפקידי איכות" הדורשים מיון והכשרה מיוחדת, כולל תפקידי קצונה. אחד מסימני השינוי הוא הגידול במספר הבנות שמגיעות לצה"ל מאולפנות איכותיות, אשר בעבר שיעור המתגייסות מהן היה נמוך (לב רם, 5.1.2019; פרקש, 23.5.2023; סבר, 26.5.2024).

העלייה בגיוס לצה"ל לוותה בירידה מקבילה בשירות הלאומי: מכ־75% בשנת 2011 לכ־64% בשנת 2016. כמו כן, חלה עלייה בשיעור הקצינות בקרב בוגרות החינוך הממלכתי־דתי, שהגיע לשיא של 12.5% ב־2017, אך ירד ל־10.2% ב־2018 – שיעור הגבוה מהייצוג הכללי של הבוגרות הדתיות המתגייסות (כ־8%).

מרבית העלייה בגיוס נרשמה בקרב תלמידות ממרכז הארץ ואזור חיפה, אזורים המייצגים את "הרוב הבורגני הדומם" של החברה הדתית־לאומית. לעומת זאת, בבתי ספר בפריפריה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

ובאזורים המזוהים עם תפישות חרד"ליות, העלייה הייתה מתונה ושיעור הגיוס נותר נמוך (פינקלשטיין, ינואר 2021).

לבוגרות מערכת החינוך הממלכתי־דתי עומדות למעשה ביום ארבע אפשרויות עיקריות: (א) אי גיוס לצה"ל או לשירות לאומי (ב) גיוס ישיר לצה"ל או התחלת שירות לאומי מיד לאחר סיום התיכון (ג) לימודים במדרשה תורנית, עם אפשרות לשלב גיוס לצה"ל או שירות לאומי במסגרת התוכנית (ד) לימודים במכינות תורניות קדם־צבאיות של נשים, ולאחר מכן גיוס לצה"ל. להלן נפרט:

מדרשה היא המקבילה הנשית לישיבה. "המכללה ירושלים", שהחלה את פעילותה בשנת הלימודים תשכ"ה (1964/1965) כמכללה להוראה, היא המוסד העל־תיכוני הראשון שהעניק לימודים תורניים מעמיקים לנשים בישראל. "מדרשת לינדנבאום", שנוסדה בשלהי 1976 (בשנים 1977–1986 היא נקראה "ברוריה"), היא המוסד הראשון לנשים שתכליתו הבלעדית לימוד תורה לאורך שבוע לימודים מלא. באותה שנה נפתחה המדרשה לבנות באוניברסיטת בר־אילן (שמה היום "המכון הגבוה לתורה – המדרשה לנשים"), שכוללת לימודים באופי ישיבתי המקנים לתלמידות מלגת לימודים ותחליף לחלק משעות הלימוד האקדמיות. המדרשה היתה חלוצה גם בכך שהציעה לראשונה תכנית להכשרת טוענות רבניות.

עם השנים נוסדו "מדרשות תורניות" רבות נוספות, וכיום ישנן כ־30 מדרשות כאלה ברחבי הארץ. הן מציעות תוכניות לימוד מגוונות הכוללות לימודי תורה במשרה מלאה, מסלולים חלקיים לנשים עובדות, הכשרות אקדמיות, ובן שילוב עם שירות צבאי או לאומי.

באמצע העשור הקודם הוקם מסלול מיוחד ששמו "הסדר נשים" ושבו הנשים לומדות במדרשה תורנית ומתגייסות כקבוצה במסגרת תוכניות מסודרות ומובנות, בדומה למסלול ישיבות ההסדר לגברים. במדרשות שפועל בהן מסלול הסדר נשים ישנן תלמידות שאינן מתגייסות לצבא והן משרתות בשירות הלאומי לאחר הלימודים במדרשה או קודם לכן.

מדרשות לינדנבאום ועין הנציב הן המוסדות התורניים הראשונים שקיימו מסלול של הסדר נשים, אך עם הזמן נפתחו עוד מספר שלוחות ומדרשות שיש בהן מסלול כזה, כך שסך הכל ישנם היום תשעה מוסדות שמפעילים מסלול של הסדר נשים.

בשנת 2018 למדו 12% מבוגרות החינוך הממלכתי־דתי במדרשות תורניות, ועוד 3% (כ־900 צעירות) למדו במדרשות במסגרת מסלול הסדר נשים (פינקלשטיין, ינואר 2021).

חשוב לציין כי עדיין קיימים פערים לא מבוטלים בין המדרשה לבין ישיבת ההסדר. כך למשל, תוכנית ההסדר לגברים נמשכת חמש שנים ומשלבת לימודים ושירות צבאי, בעוד שנשים בדרך כלל לומדות במדרשות לשנה או שנתיים בלבד, לרוב במקביל לשירות לאומי.

בישראל קיימות כבר שתי מכינות קדם־צבאיות ייעודיות לבנות דתיות: הראשונה היא מכינת "צהלי" שנוסדה בשנת 2006. המכינה מאפשרת לחניכות לעסוק בלימודי קודש, ללמוד על ההיסטוריה של ארץ ישראל, ולחוות סדרות שטח. בשנת 2023 אף הוקמה שלוחה חדשה למכינת "צהלי" בקבוצת יבנה.

מכינת "לפידות אמונה" נוסדה בשנת 2017 במטרה "לספק תשתית אמונית, רוחנית ומעשית עבור בנות המתגייסות לצה"ל תוך שמירה על זהותן הדתית". עם זאת, היא אינה מסתפקת רק בהכנה לשירות רגיל, אלא שואפת, לדברי מנהליה, גם "לבנות את דור העתיד של מנהיגות נשית, ובכלל זה להכין בוגרות שמינית לשירות משמעותי" (מתוך אתר המכינה).

חשוב להדגיש שוב כי חרף העלייה העקבית במספר ובשיעור המתגייסות הדתיות, הן עדיין מהוות מיעוט במגזר, כאשר מרבית הבנות בציונות הדתית מעדיפות את השירות הלאומי. זאת לעומת 92.3% מבוגרות החינוך הממלכתי (מסורתיות וחילוניות) המתגייסות לצה"ל.

הפולמוס סביב שירות נשים דתיות בצה"ל בכלל וביחידות מעורבות בפרט משתלב בדיון הרחב יותר שמתקיים בשנים האחרונות במגזר על מעמדה ותפקידה של האישה הדתית. מעברו האחד של המתרס מתייצבים הרבנים החרד"לים שרואים בשירות הצבאי חילול קודש – אם מטעמים של צניעות ואם מטעמים של תפישת האישה כמי שאמורה להתמקד בהרחבת המשפחה, בפרנסה ובגידול הילדים – ומהעבר השני ארגוני נשים דתיות פמיניסטיות שרואות בשירות הזה מרכיב חשוב שתורם להגדלת חירותן, עצמאותן וכבודן של הנשים הדתיות (ששון־לוי, 2006).

בעת האחרונה, כאשר צה"ל החל לשלב נשים ביחידות הקרביות (תחילה טיס ואחר כך גם יחידות חי"ר ושריון), גברה התרעומת בקרב הרבנים השמרנים. הביקורת הוטחה בעיקר כנגד

השירות ביחידות מגדריות מעורבות (בגון משמר הגבול). הדברים הגיעו עד כדי עימות פומבי בין הרבנים השמרנים לבין רשויות צה"ל.

בניגוד לדברים הבוטים שהשמיע בזמנו הרב יגאל לוינשטיין, ראש המכינה הקדם־צבאית בעלי, כנגד שירות נשים בצה"ל, השיק ארגון "אלומה" קמפיין שבו הצטלמו נשים דתיות ששירתו בצבא כשהן אוחזות בשלט שבו נכתב "שרתתי בצבא ונשארתי יהודייה ודתיה." קמפיין נוסף של הארגון כלל עמוד שלם בעיתון מקור ראשון שהוקדש בכל שבת לחיילת דתיה אחרת, וכלל, לצד תמונתה, את סיפור התגייסותה, האתגרים עימם היא מתמודדת, מקורות תמיכה, והאופן בו היא נתרמת מן השירות הצבאי.

במקביל, התרבו היוזמות במגזר הדתי־לאומי לסייע למתגייסות הדתיות במגוון כלים, כגון הכוונה הלכתית של רבנים, פעולות הסברה והכנה לצה"ל. במיוחד בולטת בתחום זה "אלומה, צעירים לשם שינוי" המפעילה את תוכנית "משרתות באמונה" המסייעת לבנות דתיות המתגייסות לצה"ל.

בתוך צה"ל, הסיוע לחיילות הדתיות ניתן במסגרת מדור טיפו"ח – טיפול וליווי חיילות דתיות – הפועל במסגרת הרבנות הצבאית מאז 2008.

ד"ר תמי חלמיש אייזנמן, מנכ"לית עמותת "אלומה", ציינה בראיון ל־Ynet כי "מגמת העלייה המתמדת בגיוס בנות דתיות לצה"ל התאפשרה בזכות מאמצים משמעותיים מצד הצבא, שהציב לעצמו מטרה לקלוט יותר בנות דתיות ולהיערך לכך בהתאם". לדבריה, הצבא יצר תקנות וכללים המאפשרים לבנות דתיות לשרת תוך שמירה על אורח חייהן, כגון הצבה בבסיס יחד עם חיילת נוספת והקמת מסלול ייעודי בשם "בת חייל", המלווה את הבנות משלב הצו הראשון ועד השירות הצבאי עצמו. בנוסף, ישנה כתובת לפניות בנושאי דת, והמפקדים והמפקדות מקבלים הכשרה מתאימה לגבי ההתייחסות הנדרשת לחיילות דתיות (פרקש, 23.5.2023).

אחד מסימני ההיכר הבולטים של הלחימה בעזה היה תפקודן המרשים של החיילות בחזית וביסוסן כחלק בלתי נפרד מאתוס הגבורה. הקרב שהובילו הטנקיסטיות ליד קיבוץ חולית, הלוחמות האמיצות שהגנו על טירוני מחנה זיקים, והתושייה שהפגינה קמב"צית גדוד 13 של גולני בעת חילוץ הפצועים במוצב נחל עוז הם רק חלק מהדוגמאות מתוך הקרבות שניהלו החיילות במהלך מתקפת החמאס הרצחנית, שבהן הפגינו אומץ לב ותושייה יוצאי דופן. גם בהמשך הלחימה הפגינו לוחמות יחידת יהל"ם, רופאות קרביות ופרמדיקיות מקצועיות יוצאת דופן, שסוקרה בהערכה רבה בתקשורת. בעקבות אירועים אלה, נדמה ששירות הנשים בצה"ל עשוי לקבל תפנית משמעותית ובכלל זה שירות נשים דתיות (שליטא, 16.4.2024).

ואמנם עמותת "אלומה" כבר מדווחים על עלייה של פי חמישה בפניות מצד בנות דתיות המבקשות לעבור משירות לאומי לשירות צבאי (סבר, 26.5.2024). זאת ועוד, בראיון עם אחד הבכירים באגף כוח האדם בצה"ל דווח כי בשנתון האחרון (2024) 35% מהבנות הדתיות התגייסו. מדובר בשיא חדש של כ־3,000 נערות דתיות שמתגייסות לצבא למרות שהן יכולות לבחור בשירות לאומי (זיתון, 29.5.2024).

במאי 2024 פנתה ד"ר חלמיש־אייזמן, מנכ"לית עמותת "אלומה", למועצת החמ"ד, בדרישה להגדיל את אחריותה ושותפותה של מערכת החינוך הדתית בהכוונה ובליווי של תלמידותיה הבוחרות להתגייס לצה"ל. במכתבה, היא התייחסה לפערים בתקצוב בין תוכניות הכנה לבנות המתגייסות לצבא לעומת תוכניות לבנים המתגייסים ולבנות הפונות לשירות לאומי. לדבריה, בעוד שלהכנת בנים לצבא ובנות לשירות לאומי מוקצים בתקציב משרד החינוך כ־11 מיליון ש"ח בשנת 2024, הרי שהתמיכה בתוכניות הכנה לבנות המתגייסות עומדת על 337 אלף ש"ח בלבד, המהווים רק כשלושה אחוזים מהסכום הכולל "הבנות הדתיות משרתות את המדינה בגוף ובנפש, ועלינו כחברה לתת להן תחושת שייכות, גב ובית בתוך הציבור בו הן גדלו והתחנכו" (סבר, 26.5.2024).

במקביל יזמה עמותת "אלומה" סקר מקיף בקרב הציבור הדתי־לאומי, במטרה לבחון לעומק את עמדותיו ביחס לסוגיית גיוס הבנות הדתיות לצה"ל. מהסקר עולה כי קיים פער ניכר בין הקו אותו מובילים נציגי המגזר בכנסת ובהנהלת החמ"ד בבתי הספר הדתיים, לבין עמדות רובו של הציבור הדתי־לאומי. כך למשל, בעוד שרק 15 אחוזים מהמשיבים בסקר התנגדו לגיוס בנות לצה"ל באופן גורף, הרי ש־68 אחוזים מהם רואים בגיוס בנות מסלול לגיטימי (כאשר 35 אחוזים מהם ציינו זאת בתנאי שהגיוס יהיה במסלולים ייעודיים לבנות דתיות). 17 אחוזים נוספים אמנם הביעו התנגדות עקרונית לגיוס בנות, אך הסכימו כי יש לאפשר זאת במקרים חריגים. יתרה מכך, למעלה ממחצית (51 אחוזים) מהמשיבים סבורים כי על בתי הספר של החמ"ד לפרוס בפני

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 315
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

בת שבחרה להתגייס את כלל האפשרויות והאתגרים הכרוכים בשירות הצבאי, ו־37 אחוזים חושבים שיש גם לתת לה כלים להתמודדות עם השירות (סבר, 26.5.2024).

חשוב להדגיש שמצד אחד, הגישה השמרנית שהתנגדה לשירות נשים בצה"ל בכלל ובמערכי הלחימה בפרט, בעיקר במגזר הדתי־לאומי החרד"לי, ספגה מכה משמעותית. אף כי לא סביר שהרבנים המתנגדים ישנו את דעתם לחלוטין, השקט היחסי מצדם במהלך המערכה עשוי לרמוז על תחילתו של שינוי.

מצד שני, מאז ה־7 באוקטובר, התחדדה הדילמה המסורתית – שאינה שמורה רק לרבנים – סביב החשש מנפילת נשים בשבי, במיוחד נוכח הדיווחים על האלימות של מחבלי הנוחבה כלפי הנשים שנחטפו, ובכללן התצפיתניות. נראה כי הבנות הדתיות כבר הכריעו בין שתי הגישות. סימנים לעלייה במוטיבציה של צעירות דתיות לשרת בצה"ל, כולל במסגרות קרביות, הופיעו כבר במהלך המלחמה. בסוף אוקטובר דיווח אתר Ynet כי מאז תחילת הלחימה התקבלו בצה"ל פניות רבות מצעירות דתיות שביקשו לבטל את הפטור משירות צבאי כדי להתגייס. רוב הפניות היו של צעירות לפני גיוס שביקשו להמיר את השירות הלאומי בשירות צבאי, אך היו גם נשים בשנות העשרים והשלושים לחייהן שלא התגייסו בעבר וכעת מבקשות לעשות זאת (אלבז אלוש, 29.10.2023).

"האחיכם יבואו למלחמה, ואתם תשבו פה?"

עמדתו של רוב המגזר הדתי־לאומי כלפי השירות הצבאי של החרדים הייתה תמיד אמביוולנטית. מצד אחד, רבים מהם הצטרפו לביקורת הציבורית הכללית נגד סירובם העיקש של החרדים לשאת בנטל (ובכלל זה דחיית האפשרות לשירות לאומי). מצד שני, קיימת במגזר הדתי־לאומי, ובמיוחד בקרב החרד"לים, אמפתיה לערך לימוד התורה וחשש מכפיית השירות באמצעות החוק. הדתיים הלאומיים שמרו על פרופיל נמוך בוויכוח הציבורי סביב השוויון בנטל, גם משום שהם עצמם לא נושאים בנטל באופן שווה בשל הפטור שניתן לנשים שלהם משירות צבאי ובשל השירות המקוצר של תלמידי ישיבות ההסדר. כלומר, הם לא רק חששו להעלות את הנושא לסדר היום, אלא אף האמינו כי יש מקום להגמשת צו הקריאה בהתאם לנסיבות.

בשל חמש מערכות הבחירות שהובילו לחוסר יציבות פוליטית, דחה בג"ץ שוב ושוב את המועד שבו חויבה הממשלה לחוקק חוק גיוס חדש. המועד האחרון שנקבע היה יולי 2023. בעקבות כך, התנו המפלגות החרדיות את הצטרפותן לקואליציית "ימין על מלא" בחקיקת חוק גיוס חדש, שיקנה פטור גורף לצעירים החרדים ויגן עליהם מביקורת בג"ץ, עוד לפני אישור התקציב לשנים 2023–2024. בין היתר, הן דרשו להוריד את גיל הפטור מ־26 ל־21, כדי לאפשר לחרדים לצאת לשוק העבודה בגיל צעיר יותר. אך משבר הרפורמה המשפטית טרף את הקלפים. לא זו בלבד שהחוק המפלה עורר את זעמם של אלה שנושאים בנטל האזרחי ונתפס כשוחד פוליטי, אלא שהוא השתלב בפחד הכללי בקרב הציבור החילוני מפני השתלטות דתית־חרדית עוינת. חשוב להזכיר כי על פי הערכות, בעוד כ־30 שנה יהוו החרדים כרבע מאוכלוסיית ישראל, ובשנת 2065 שיעורם צפוי לעמוד על שליש (כהנר ומלאך, 2023).

יו"ר האופוזיציה, ח"כ יאיר לפיד, צייץ בתגובה להצעת חוק הפטור לחרדים: "לחוק הגיוס שהממשלה דוחפת יש משמעות אחת – זה סופו של צבא העם. רק הילדים שלנו יתגייסו לצבא, רק הילדים שלנו יסכנו את חייהם. מי שלא יתגייס, יגדילו לו את הקצבאות ורק הילדים שלנו ימשיכו להיות הפראיירים שעובדים ומשלמים מיסים. זה לא חוק גיוס, זו כניעה ללא תנאי להשתמטות ולסרבנות. זה ויתור על הערכים שעליהם קמה מדינת ישראל" (זרחיה, אילן, 18.4.2023).

אפילו קלמן ליבסקינד, אחד הפובליציסטים הבולטים במגזר הדתי־לאומי, פרסם מאמר שבו הזהיר: "הציונות הדתית חייבת להוביל את המאבק נגד הפטור לחרדים משירות צבאי ולאומי, ולהבהיר שמי שבוחר לא להירתם למצווה הוא יהודי שמשהו בו אינו שלם" (ליבסקינד, 15.9.2023).

בקוֹאַליציה הבינו שהיענות לדרישת חוק הפטור לחרדים עלולה להחריף את המחאה החברתית ואף את תופעת הסרבנות, ולבן ראש הממשלה נתניהו השהה את הליך החקיקה – אסטרטגיה דחיינית ששירתה אותו פעם אחר פעם לאורך הקריירה הפוליטית שלו.

עמוד נוכחי 316
מתוך 408

מספר מובילי דעת קהל במגזר הדתי־לאומי ניסו להגן על החרדים ותיארו את המתקפה החילונית עליהם כחלק מהתנפלות אנטישמית. אך גם הם ידעו היטב שלא זו בלבד שהחוק הזה אינו מוסרי ושנודף ממנו ריח רע אלא שהוא משחק לידי המחאה ופוגע בסיכויים להעביר את הרפורמה המשפטית. לראשונה נשמעו גם קולות ביקורת על החרדים מפי שמרנים במגזר הדתי־לאומי. כך למשל, כתב הרב חיים נבון בעיתון "מקור ראשון": "האמירה שגם לימוד תורה מחזק את ביטחוננו איננה רלוונטית. כשילד חולה, אביו תלמיד הכולל אינו מסתפק בלימוד עוד דף גמרא אלא לוקח אותו לרופא. רוב החרדים אינם מפגינים נכונות להיות שותפים בנטל הביטחוני – לא שירות מקוצר, לא שירות משולב, כלום. וזו חרפה תורנית ומוסרית, שהציבור החרדי עוד יתבייש בה שנים רבות" (נבון, 8.9.2023).

האסון בעוטף והמלחמה בעזה שגבו מחיר דמים כבד, לצד הירתמות הציבור מקיר לקיר למאמץ המלחמתי, שמו זרקור בוהק על הסוציומטיות החרדית. סקרים אמנם הראו עליה בתחושת הסולידריות והשותפות של החרדים עם מדינת ישראל, כמו גם בנכונות של צעירים חרדים לתרום ואף להתגייס לצה"ל, אבל מפנה של ממש לא התרחש וספק רב אם יתחולל בעתיד הנראה לעין. אדרבא, חרף המעמסה התקציבית על קופת המדינה בשל המלחמה, שר האוצר החרד"לי, בצלאל סמוטריץ', סרב להביא לקיצוץ משמעותי בהקצאת הכספים הקואליציוניים, גם כאשר הסתמן כבר אחרי שלושה חודשים שמלחמת חרבות ברזל, ככל שתימשך, תהיה היקרה במלחמות ישראל, הן לצבא והן לעורף ולמשק (זיתון ואח', 1.7.2.2024). מדיניותו של השר כה צרמה לציבור הישראלי, שאפילו מובילי דעה בולטים בימין העמוק, כגון אראל סג"ל, ד"ר גדי טאוב, ד"ר רן ברץ, ד"ר אודליה מינס, עמיעד כהן, ארז תדמור ותא"ל במיל' דני ון בירן, הביעו סלידה פומבית מהתנהלותו השערורייתית ובמכתב ששיגרו אליו קראו לו לבטל את הקצאת כל הכספים הקואליציוניים ולהוריד מסדר היום את החלת רפורמת "אופק חדש" בבתי ספר חרדים. סמוטריץ' המשיך, כהרגלו, להתעלם מכולם.

אבל דומה שהביקורת המפתיעה ביותר על החרדים, הגיעה בזמן המלחמה מצד קבוצה רחבה ומכובדת של נשים במגזר הדתי־לאומי. בשלהי שנת 2023 התפרסמה בתקשורת עצומה של אימהות ללוחמים במערכה הנוכחית מהמגזר הדתי־לאומי הקוראת ל"אחיותינו החרדיות" לשלוח את ילדיהן לקחת חלק במאמץ המלחמתי. זו לשון העצומה שהועברה במגזר מיד ליד וזכתה לתהודה נרחבת (סבר, 28.12.2023):

"מכתב גלוי לאחיותינו החרדיות,
המלים האלו נכתבות ביד רועדת ובלב כבד. אנו אימהות ונשים לחיילים וחיילות בשרות חובה ובמילואים, פונות אליכן אימהות לתלמידי הישיבות החרדיות: קראו לבניכן להתגייס לצה"ל. אנו יודעות שרבות מכן בואבות אתנו את כאב השכול והנופלים לאורך שנים ובעיקר בימים הקשים מאז שמחת תורה. ראינו בחודשיים האחרונים מאמצי עזרה וסולידריות של נשים חרדיות במגוון דרכי סיוע למשפחות מפונים ולמשפחות חללים. אנו יודעות שרבות מכן מתפללות לשלום החיילים, לרפואת הפצועים ולשובם של החטופים. אנחנו מודעות גם לכך שאתן, ככלל החברה החרדית, מייחסות חשיבות רבה ללימוד תורה ורואות בו ערך עליון ואף סיוע בשמירה על עם ישראל. אבל דבר מכל אלה לא יכול לבוא במקום גיוס לצה"ל. זו החובה היהודית, המוסרית והאזרחית של כל מי שחפץ לחיות כאן. אי קיומה הוא הבחנה בין דם לדם. המציאות הזו לא נסבלת יותר. למי מכן שחושבת שהבן שלה לא מתאים לשרות צבאי, נאמר: לרבים מילדינו לא מתאים להיות חיילים. לאיש מהם לא מתאים למות במלחמה. לאף אחת מאתנו לא מתאים לשלוח ילד לסכן את נפשו. כולנו עושות כך כי אין אפשרות לחיות כאן ללא צבא, וכולנו ערבים זה לזה: לא ייתכן שאחרים יסתכנו ויסכנו את ילדיהם בעבורי, ואני וילדיי לא נסתכן בעבורם. דמי לא אדום מדמם. נואשנו מלתלות תקווה במנהיגי החברה החרדית, ראשי הישיבות והכוללים, הפוליטיקאים והעסקנים. לאורך הדורות נשים בישראל ידעו לפעול באומץ ובהקרבה, במקום שגדולים ומנהיגים נכשלו. אנו מאמינות שאף כאן התיקון יכול להתחיל מנשים ואימהות בישראל. הבקשה שלנו אליכן קשה מנשוא, אבל אין מוצדקת ומוסרית ממנה, משום שכל אחת מאתנו נושאת בקושי הזה מיום שנולד לה ילד. אנו קוראות לכן להוביל את המעשה הנדרש, לקיים יחד עם כולנו את הציוויים 'לא תעמד על דם רעך' 'ואהבת לרעך כמוך'. קראו לבניכן להתגייס לצה"ל. אנו מתחייבות לתמוך בכן. נשמח להיפגש כדי לדבר, ולחשוב יחד איך נפעל לקראת הצעד הזה. בזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל. יהי רצון שבזכותכן ובזכות הבנים שיתגייסו עושה שלום במרומיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל".

על העצומה הזו חתמו למעלה מ־200 אימהות, שציינו לא רק את שמן המלא אלא גם את מקום מגוריהן ואת תפקידם הצבאי של ילדיהן וחתניהן – מה שהעניק תוקף ומשמעות נוספים לעצומה הזו. להלן מספר דוגמאות: תהילה אליצור, ירושלים, אימא לחייל סדיר [נח"ל] ושני

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 317
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

חיילי מילואים [גולני, מודיעין]; חנה אורבך, ירושלים, אמא לחיילת בקבע; רחל קרן, עין הנציב, אמא לחייל מילואים [שריון], וחתן [חיל האוויר]. אחות שכולה; שרה שרמן־מאוזר, נוף איילון, אמא לשני חיילים בסדיר וחתן במילואים [צנחנים]; שרון בריק־דשן, ירושלים, אמא לחיילות בסדיר ומילואים, אשת מילואימניק; נילי פילפ, בית שמש, אמא לשני חיילים בקבע ובמילואים; איב פינקלשטיין, אמא לחתן במילואים וחייל בקבע; מיש המר־קסוי, ירושלים, אמא לבן בשריון, חתן בנח"ל במילואים; תמי תמיר, זכרון יעקב, אמא לשני חיילים במילואים, [נח"ל]; רות וולפיש, תקוע, אמא לשני בנים ושני חתנים במילואים. סבתא לחייל בסדיר; אסתר לפיאן, ירושלים, אמא לחייל וחתן במילואים ולחיילת בקבע; לאה סילבר, אמא לחייל מילואים [לוחם סיירת]; אתי אלפסי, ירושלים, אשת מילואימניק [מודיעין] אמא לחיילת מילואים [מודיעין] ולשני חתנים במילואים; בת שבע רובק, אפרת, אמא לחייל סדיר לוחם בבפיר (בעזה) ולחיילת תצפיתנית בכיסופים; נעה דנציגר, רמת השרון, אמא לחייל סדיר לוחם בחיל הים; בברלי אונגר, תקוע, אמא לשני חיילים מילואים [הנדסה קרבית]; לבנת וידר, אלעזר, אמא לחייל סדיר [לוחם סיירת] ולמורה חיילת; נעמי זוסמן, ירושלים, אמא לחייל שהשתחרר ישר למילואים; לימור רובין, מודיעין, אמא לחייל סדיר בשריון חטיבה 401.

בעיית השירות הצבאי של החרדים התחדדה במהלך מלחמת "חרבות ברזל" והדליקה לפתע את אנשי הכיפות הסרוגות, לא רק בגלל הפער בין מחיר הדמים הכבד ששילם המגזר לבין ההשתמטות החרדית, אלא גם מכיוון שהתברר שמדובר לא רק בשאלה של צדק ושוויון בנטל, אלא בבעיה ביטחונית מהמדרגה הראשונה. המחסור בכוח אדם בצה"ל ניפץ את הקונספציה של "צה"ל קטן וחכם". לפתע, התברר שצה"ל "הגדול והחזק" מתקשה להילחם במספר חזיתות, גם מול ארגוני טרור ללא חילות אוויר ושריון. האירועים המחישו כי ללא הצטרפות של קהלים נוספים למאמץ ההגנתי, ישראל תעמוד בפני סכנה קיומית אמיתית.

בשלהי דצמבר 2023, פרסם הרב הליברלי אילעאי עופרן פוסט נרחב בדף הפייסבוק שלו, שבו ניפץ אחת לאחת את טענות החרדים הנפוצות שמנסות להצדיק את "עוולת אי השוויון בגיוס שנעשית אבסורדית מיום ליום": א. "התורה היא מה שמגן על עם ישראל". ב. "החרדים מתנדבים בזק"א". ג. "יש חרדים שמתגייסים". ד. "אי אפשר לפתור את זה בכוח". ה. "אם לא יהיה פטור לבחורי ישיבות לא יהיו גדולי תורה". ו. "גם הערבים לא מתגייסים". ז. "בצבא יש הרבה בטלה". ח. "גיוס חרדים ידרוש התאמות שהחברה הישראלית לא מוכנה אליהן". ט. "זה הזמן לאחדות, זה לא הזמן לוויכוחים ופילוגים". ט. "אתה שונא חרדים". הפוסט הזה, זכה ל־2700 לייקים, 581 תגובות ואלף שיתופים (דף הפייסבוק של אילעאי עופרן, 19.12.2023).

בעבור חודשיים פרסם הרב חיים נבון, כאמור מבכירי הקולות בציונות הדתית היום (והרבה יותר שמרן מהרב עופרן), מאמר חסר תקדים בחריפותו שבו כתב: "החרדים, לדאבון הלב, אינם שבט לוי, אלא שבט ראובן, שסירב להצטרף למלחמה נגד סיסרא. עליהם שורה דבורה הנביאה, לדיראון עולם: 'למה ישבת בין המשפתיים, לשמוע שריקות עדרים? לפלגות ראובן גדולים חקרי לב. [...] ההשתמטות החרדית ממיטה כלימת עולם על השבט החשוב הזה בעם ישראל. ייתכן מאוד שנכדי המשתמטים העכשוויים יתביישו בסבם, שלא נחלץ לעזרת ה' בגיבורים. אך מה זה עוזר לנו עכשיו? [...] שוויון בנטל הוא מיתוס, אך שותפות בנטל היא דרישת מינימום. נכון, החרדים מתנדבים לשרת בזק"א, ועושים שם מלאכת קודש. אבל מעולם לא הסכמנו לעסקה שבה אנחנו נהרגים והם מזהים את גופותינו. שיתכבדו ויתרמו את חלקם גם בין שורות הלוחמים. כפי שאמר משה רבנו לבני ראובן הקדמונים: 'האחיכם יבואו למלחמה – ואתם תשבו פה?!'. בני ראובן לא השיבו לו שהם יחלקו קביים לפצועים מטעם יד שרה". לסיום כותב הרב, "נתפלל שיהפוך ה' את ליבם במהרה לטובה על עם ישראל, ובינתיים לפחות נקיים את חובת המחאה; לפחות נזכיר לאחינו החרדים שהתירוצים להשתמטותם אינם משכנעים אותנו. אני לא מאמין שהתירוצים הללו משכנעים אפילו אותם" (נבון, 24.2.2024).

ביקורת לא פחות נוקבת, כולל של רבנים חובשי כיפה סרוגה, הושמעה גם בבמות אחרות ויצרה הד נרחב במגזר. בכתבה שסקרה את התופעה המפתיעה הזו כתב העיתונאי דרור פויר: "'השתמטות בלתי נסלחת', 'תירוצים שלא מחזיקים מים', 'טענות מצוצות מהאצבע'. האמירות החריפות האלה על אי–גיוס החרדים לא הגיעו ממטה יש עתיד, אלא מבכירים בציבור הדתי־לאומי. בעוד חובשי כיפות סרוגות נלחמים ונופלים בעזה, במגזר מתחילים להתחשבן בגלוי עם החרדים, כולל קריאות "לצאת לרחוב, כי בג"ץ לא יושיענו". בכתבה מרואיין יאיר שלג שאומר: "הרשימות הארוכות של הנופלים מישיבות ההסדר מלמדות שאפשר גם ללמוד וגם ללחום, והעובדה שחרדים משתמשים בשם התורה כדי להצדיק את העוול המוסרי של ההשתמטות היא חילול השם. במובן הזה ההשתמטות החרדית מפריעה לדתיים אולי אפילו יותר ממה שהיא מפריעה לחילונים. [...] לדעתי כמעט כל הציבור הדתי־לאומי – מהליברלים

ועד לחרד"לים – מאוחד בביקורת החריפה הזו. אני שומע אותה בכל מקום בין הרבנים הסרוגים, כולל בהתנחלויות התורניות ביותר. [...] החברה החרדית היא ביסודה חברה טובה וערכית. אני מאמין שבסופו של דבר חבריה לא יוכלו לשאת את הדיסוננס הקוגניטיבי שהם חיים בו, לנוכח חרפת השתמטותם. אנחנו צריכים להציב בפניהם דרישה: אנחנו לא רוצים שהם יפסיקו להיות חרדים; אנחנו רק דורשים שיישאו בנטל כמו כולם" (פויר, 2.3.2024).

האם הביקורת הזו תסיים את הברית הפוליטית ההיסטורית בין הדתיים־לאומיים לחרדים, שהקימה קואליציות רבות בעבר? קשה לדעת, אך סביר להניח שהיא תשפיע על עמדת הציבור הדתי־לאומי כלפי השותפות עם המגזר החרדי וכלפי סוגיית השוויון בנטל בעתיד.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל

אירועי 7 באוקטובר המחישו עד כמה חיוני הוא מודל צבא העם. רון בן ישי, הפרשן הצבאי הוותיק של ידיעות אחרונות, כתב ש"ללא עשרות אלפי האזרחים בעלי ההכשרה הצבאית שהתייצבו ביוזמתם לפעולה, המחבלים היו מגיעים אולי לקריית־גת, לדימונה ולבאר־שבע" (בן ישי, 25.3.2024).

השמועות על המחסור בכוח אדם בקרב חיילי הסדיר, ובמיוחד ביחידות הקרביות, החלו להתפשט כבר בשלבים הראשונים של המלחמה. אולם, בפברואר 2024 אישרו רשמית באגף כוח האדם (אכ"א) כי בשנים הקרובות יידרשו עוד 34,000 משרתים מעבר לתכנון המקורי. זאת בשל צורכי הביטחון והיקף הנפגעים במלחמה. ההערכה הייתה שכבר בשלב זה נדרשים עוד 3,500 חיילים, כדי להגדיל את גדודי החי"ר והשריון לפחות ב־20% (זיתון, 7.2.2024).

בראשית יוני 2024 דווח בתקשורת כי הרמטכ"ל, הרצי הלוי, העביר מסר חד וברור לדרג המדיני, לפיו צה"ל חסר 15 גדודים על מנת לעמוד במשימותיו. מדובר בכוח בסדר גודל של אוגדה, המונה למעלה מ־4,500 חיילים. במקביל, צה"ל ניסה לגבש פתרון זמני לבעיה, שכלל הקמת חמישה גדודים חדשים שיורכבו מחיילים שקיבלו בעבר פטור משירות, אך יוחזרו מאחר והם עדיין עומדים בקריטריונים הנדרשים (דבורי ושרקי, 10.6.2024).

כדי למלא את השורות באופן מיידי ב־7000 לוחמים ותומכי לחימה, אישרה הממשלה ב־17 ביולי את חוק הארכת שירות החיילים הסדירים בצה"ל, שבו נקבע כי למשך חמש שנים – במסגרת הוראת שעה – תעמוד תקופת השירות על בין 32 ל־36 חודשים.

החוק החדש, שזכה להתנגדות מוקדמת של היועמ"שית (בנימוק ש"הגדלת הנטל על המשרתים למשך שנים, בלי לנקוט במקביל בפעולות ממשיות לגיוס בני ישיבות ולפיזור הנטל – לא תהיה חוקתית"), קבע כי משך השירות של יוצאי צבא גברים יותאם למערכים, ליחידות ולתפקידים בהם הם משרתים. ברירת המחדל היא כי גבר יהיה חייב בתקופת שירות בת 32 חודשים, אולם שר הביטחון יקבע בצו באישור ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, מערכים, יחידות, מקצועות ותפקידים שמשך השירות בהם יהיה קצר יותר – ובלבד שלא יפחת מ־28 חודשים. עוד נקבע כי מי שיידרש לשירות העולה על 28 חודשים, יקבל החל מהחודש ה־29 תגמול, שישולם בנוסף לתשלומים הניתנים בהתאם לפקודת הצבא.

למרות שבדברי ההסבר נכתב כי הארכת הגיוס תחול רק מיום כניסת החוק לתוקף, צה"ל הודיע על כוונתו להחיל את החוק רטרואקטיבית גם על מי שכבר משרת. עם זאת, אותם משרתים צפויים לקבל פיצוי כספי, כך שבפועל, מי שמשרת כיום בצבא יקבל תגמול כספי נוסף עבור השירות בין החודשים ה־32 ל־36 (אייכנר, צימוקי וזיתון, 14.7.2024).

הארכת השירות הסדיר עוררה סערה גדולה בקרב הורי המשרתים. בכתבה שפורסמה באתר מאקו אמרה אימא ללוחם בעוקץ: "אנחנו פסע מלקרוא לבנים שלנו להשתמט מהצבא. אני מרגישה שהחיים של הבן שלי פחות שווים משל האברכים. בשבילנו המשפחות זה סכין בגב". באחת התגובות הזועמות הרבות שהופיעו בכתבות נוספות שעסקו בנושא נכתב: "אם צריך להגיד לילדים שלנו להשתמט אז זה מה שנעשה. אי שוויון בנטל חייב להיפסק פה! ומי יושב ומחוקק לנו את החוקים מתחת לאף???? אלו שמימיהם לא שרתו בצבא, לא לבשו מדים ולא תרמו למדינה. אין לנו ילדים למלחמות ללא מטרות נמאסתם" (מיסניקוב, 16.7.2024).

השאלה שמעסיקה רבים כעת היא: כיצד תשפיע מלחמת "חרבות ברזל" על המוטיבציה של צעירים להתגייס לצה"ל בכלל, ולשירות קרבי בפרט? מתוך ראיונות שערכנו במהלך המחקר, מתוך כתבות וסקרים שהתפרסמו במהלך המלחמה, ומתוך סקרים שפורסמו לאחרונה, כולל הסקר במחקר זה (ראו להלן) עולה כי המלחמה יוצרת שני וקטורים מנוגדים, המשפיעים לחיוב או לשלילה הן על המוטיבציה של הצעירים לשירות קרבי, והן על המוטיבציה של הוריהם לעודד אותם לכך.

שיקולים המפחיתים את המוטיבציה לשירות קרבי:

- המלחמה חידדה את הסיכון הגבוה הכרוך בשירות קרבי, כאשר משפחות רבות התמודדו עם אובדן או פציעות חמורות של יקיריהן. הידיעה שהשירות הקרבי חושף את החיילים

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

למפגשים ישירים עם פציעות קשות ומוות מעוררת חשש כבד בקרב צעירים רבים והוריהם, ומקשה עליהם לראות בשירות הקרבי בחירה מובנת מאליה.

- המלחמה הזו, יותר מקודמותיה, ממחישה ומדגישה את ההשפעות הנפשיות של השירות הקרבי, כולל טראומות נפשיות ותסמיני פוסט־טראומה. השפעות אלו מעוררות קושי במיוחד בקרב הורים, המודעים להשלכות ארוכות הטווח שיכולות להיות לחוויות הקרביות על בריאותם הנפשית של ילדיהם.
- המשפט המפורסם של הרמטכ"ל הראשון, יעקב דורי – "תדע כל אם עברייה שהפקידה את גורל בניה בידי מפקדים הראויים לכך" – משקף את הציפייה ההיסטורית לאחריות פיקודית ולאמון הציבור בצבא. אולם, אירועי השבת השחורה ערערו את האמון בפיקוד הצבאי. המחשה מסוימת לתופעה הזו ניתן למצוא בפרשה שסוקרה בתקשורת בינואר 2024, כאשר עשרות בנות ששובצו לתפקיד תצפיתניות סירבו בתוקף להתפנות לבסיס הטירונות וההכשרה של חיל הגנת הגבולות שבערבה. ברקע לסירוב עמדו לא רק המשבר שפקד את מערך התצפיתניות ב־7 באוקטובר, אלא גם העדויות הרבות על זלזול של מפקדים בכירים באזהרותיהן בתקופה שקדמה לפלישת חמאס לישראל – ועוד קודם לכן, למוניטין השלילי שדבק בתנאי השירות של התצפיתניות בכל גזרות הביטחון השוטף.

  יממה לאחר פרסום הפרשה, פנו הורים רבים של אותן מתגייסות למייל האדום של Ynet ותיארו את היחס המזעזע שלטענתם קיבלו בנותיהן. ההורים הדגישו את הקושי של בנותיהם לשרת בתפקיד השוחק, וסיפרו על הטראומה שחלקן חוו בעקבות טבח 7 באוקטובר – שבו נרצחו ונחטפו תצפיתניות ממוצב נחל עוז על ידי מחבלי חמאס. בבקו"ם טענו כי אחוז הסירוב מבין המיועדות לתפקידי תצפיתניות אינו חריג, כ־20%, וכי כך היה קיים גם במחזורי גיוס קודמים – כולל זה של סוף חודש אוקטובר. מדי שנה מגויסות למערך כ־1,600 חיילות, אך מנתוני אב"א שהגיעו לידי Ynet עולה כי על פי שאלוני הרצון המוקדמים שנשלחים למלש"ביות – רק 300 מהן מעוניינות בתפקיד. למחנה הגיעו מפקדות מהמערך בניסיונות לשכנע את המתגייסות להשתבץ בו מרצונן (זיתון ורובינשטיין, 23.1.2024; פוקס, לוקש, שרון וכהן, 2.1.2024).
- המלחמה נצבעה בגוון פוליטי מובהק, ורבים חשים שההנהגה מונעת משיקולים אישיים ולא מקצועיים ואף משיקולים משיחיים הרסניים. כאשר בתפקידי המפתח נמצאים אנשים שנתפסים כבלתי ראויים, בלשון המעטה, המוטיבציה לשרת – הן בקרב הצעירים והן בקרב הוריהם, במיוחד מהשכבה החילונית והמשכילה – עלולה להיחלש באופן משמעותי. העובדה שצבא שלם של ביביסטים משולחי רסן, כולל מתוך הממשלה והכנסת, מנאצים ומכפישים ללא הרף את מערכת הביטחון ואת משרתיה בעבר ובהווה, תורמת למיאוס הכללי מהמדינה. אצל רבים, כפיות הטובה הזו מעוררת תחושה שאין עוד טעם לשרת ולהקריב עבור מדינה שאלה בניה ומנהיגיה.

מצד שני, המלחמה הציפה שיקולים המחזקים דווקא את המוטיבציה לשירות קרבי, הן בקרב הצעירים והן בקרב הוריהם:

- נוכח התקופה המאתגרת שעוברת על מדינת ישראל, צעירים רבים רואים בשירות הקרבי את "המשמרת שלהם" בהגנה על הבית ועל העם מפני האיומים החיצוניים המתגברים.
- הפרסומים בתקשורת על מבצעים הירואיים וגבורת הלוחמים מחזקים את תדמית צה"ל בעיני צעירים רבים, ובפרט בקרב אלו שהתכוננו בשנים האחרונות להתגייס לשירות קרבי. יש לזכור כי צעירים רבים נמצאים בשלב בחייהם שבו הם מחפשים משמעות וזהות. כאשר הם נחשפים לסיפורים על אנשים שקיבלו הכרה ציבורית בעקבות הקרבה או מוות, הם נוטים לחוש דחף להשתייך לאותה קבוצה שקיבלה תשומת לב, גם אם הקבוצה הזו מורכבת מקורבנות. זו גם הזדמנות עבורם להתחבר לערכים נעלים ולמלא תפקיד משמעותי בחברה.
- הסכנות הברורות והמחיר הכבד שהמלחמה גבתה לא רק שלא מרתיעים, אלא מחזקים את המוטיבציה בקרב חלק מהצעירים. ראשית, צעירים רבים מכירים באופן ישיר או עקיף את הנפגעים, והקרבתם יוצרת חוב מוסרי להמשיך ולהילחם כדי להבטיח שדמם לא נשפך לשווא. שנית, האידיאליזציה של הנופלים יוצרת דימוי הרואי שמגביר את תחושת המשמעות הכרוכה בשירות הקרבי. שלישית, נוצר כאן אפקט פסיכולוגי המזכיר את "אפקט ורתר" המוכר מתופעת ההתאבדויות. החשיפה לסיפורים טראגיים, במיוחד כאלו שזוכים לתשומת לב ציבורית וסיקור נרחב, יוצרת אצל חלק מהנחשפים,

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 321
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 322
מתוך 408

ובעיקר צעירים, דחף עוצמתי של חיקוי. הוא נובע משתי סיבות:

- כאשר התקשורת והחברה מתמקדות בהאדרת קורבנות, במיוחד כאלה שנקלעו לסיטואציות קשות, נוצר דימוי הרואי שמתחבר לרצון של צעירים להתעלות מעל שגרת החיים ולהפוך למשהו גדול מהחיים עצמם.
- צעירים רגישים במיוחד להשפעה של סיפורים טראגיים. תיאורים כואבים של אובדן עשויים לעורר בהם רגשות הזדהות חזקים, ולעיתים אף דחף "לתקן" את חוסר הצדק באמצעות פעולה אישית, גם אם אותה פעולה מסוכנת.

- הסיפורים על "אחים לנשק" שלחמו שכם אל שכם בשדה הקרב מייצרים דימוי של חווית קרב הרפתקנית ומרגשת שקוסמת לצעירים רבים.
- צעירים רבים, ולעיתים קרובות גם הוריהם, מצליחים להפריד בין הביקורת על הכשלים בצבא ובממשלה לבין התפיסה הישראלית המושרשת שחובה לתרום למדינה ולשרת שירות צבאי משמעותי (ללכת בעקבות הורים, סבים וקרובים אחרים). עבור חלקם, כישלונות הצבא רק מחזקים את תחושת השליחות לשקם אותו ולמלא תפקיד משמעותי בתיקון המערכת.
- כפי שתארנו לעיל, צעירים חובשי כיפה סרוגה רואים את השירות הקרבי כחלק מהשליחות הדתית והלאומית שלהם. עבורם, השירות בצה"ל אינו רק חובה אזרחית אלא משימה קדושה להגן על עם ישראל וארצו. מלחמת "חרבות ברזל" חיזקה את התפיסות והתחושות העוצמתיות הללו, שמוקנות בבתי הגידול הדתיים. העובדה שמגזר "הכיפות הסרוגות" שילם מחיר כבד במלחמה זו מעצימה בקרבו את תחושת השליחות וההזדהות עם ערכי ההגנה על הארץ.

סקרים שפורסמו לאחרונה מצביעים על כך ששני הווקטורים הללו – האחד המעודד והשני המרתיע – משחקים תפקיד בהחלטות של צעירים לגבי השירות הקרבי, אך בשלב זה נראה כי הווקטור החיובי (המוטיבציה לשרת) חזק יותר מהווקטור השלילי (המוטיבציה להימנע):

- עם סיום סבב הגיוס למערך הלוחם בצה"ל בחודשים יולי–אוגוסט 2024, בצבא דיווחו על היענות יוצאת דופן להתגייס ליחידות הקרביות. הסתבר שאחוז הגיוס של הגברים הגיע ל־113% ואצל הנשים 123% – שיפור של 6% ביחס למחזור הגיוס של חודשי יולי–אוגוסט אשתקד. חשוב להדגיש שהנתונים משקפים אחוז גיוס ביחס לתוכניות הבסיס ולא אחוז גיוס מכלל המחזור.

  באופן יותר ממוקד, אצל הגברים: גולני – 108%, גבעתי – 107%, כפיר – 110%, נח"ל – 109%, צנחנים – 100%, חיל שריון – 112%, חיל הנדסה – 110%, חיל התותחנים – 115%, איסוף קרבי – 120%, חי"ר גבולות – 130%, מג"ב – 103%, הגנ"א – 131%, חילוץ והצלה – 111%.

  אצל הנשים: חי"ר גבולות – 117%, איסוף קרבי – 128%, תותחנים – 159%, הגנ"א – 101%, חילוץ והצלה – 133%, מג"ב – 115% (איזק, 23.8.2024).

- "סקר המתגייסים" שיזם אתר "מאקו" (נערך ביוני 2024, בקרב מדגם ארצי של מתגייסים עתידיים לצה"ל – גילאי 16–19 מהמגזר היהודי), מציג ממצאים חשובים לעניין המוטיבציה לשרת בעקבות המלחמה. הנה כי כן, רק כ־40% מהמשיבים אמרו כי הם מעדיפים להשתבץ לתפקידים קרביים בצה"ל.

  25% מהמשיבים אמרו כי הם מעוניינים לשרת כלוחמים במידה רבה מאוד, ו־16% נוספים אמרו כי הם מעוניינים בכך במידה רבה. מנגד, 36% הגדירו את הרצון שלהם בתפקידי לחימה כמועט עד מועט מאוד. ההבדל ניכר במיוחד בקרב נשים (43% לא מעוניינות לשרת כלוחמות לעומת 28% שמעוניינות בכך), חילונים (46% לעומת 27% בהתאמה) ותושבי המרכז (44% לעומת 34%). חשוב לציין כי אף שרק כשליש מהנשים שואפות לשרת בקרבי, עדיין מדובר בנתון שרק לפני עשור נחשב לדמיוני. הוא מעיד על שינוי מגדרי עמוק שמתרחש בישראל בכל המגזרים.

  שיעורים גבוהים יחסית (אף שנמוכים ממחצית) לשירות בקרבי מתגלים שוב בשני מגזרים: מסורתיים (40%) ודתיים (47%). בקרב החילונים הוא עמד על 15% בלבד. אלו העדיפו בעיקר את חיל המודיעין (23%) ותפקידי טכנולוגיה ומחשבים (20%).

  היחידות המבוקשות ביותר בקרב הגברים (על פי דירוג יורד): 8200 (19%), חיל מודיעין (7%), חיל אוויר (7%) גולני (5%), חיל הים, טיס, שריון, מג"ב, סיירת מטכ"ל, 669 (3%

כל אחד). 29% בחרו ביחידות אחרות ו־24% טרם החליטו (השיבו "לא יודע"). המשמעות היא שלמרות המחדל הגדול, יחידת 8200 עדיין מאוד מבוקשת, ככל הנראה משיקולים תועלתניים (כפי שהוסבר לעיל).

גם בקרב המתגייסות ניצבת 8200 בראש היחידות המועדפות, בשיעור זהה לזה ששל הגברים – 19%. 11% מהמשיבות ענו שיעדיפו להתגייס לחיל המודיעין מבלי לנקוב ביחידה מסוימת (הפער הגדול ביותר בין גברים ונשים בשאלה זו), ו־2% בחרו ביחידה 81 של החיל. 10% מהמשיבות בחרו בחיל האוויר, וקצת יותר מ־2% ציינו שהיו מעוניינות בקורס טיס (פחות ממחצית משיעור הגברים שבחרו בטיס). מאחור ניצבים, בפער ניכר, חיל הים, מג"ב וחיל הרפואה (שלא זכה אפילו לאחוז בודד של העדפה בקרב הגברים). בין היחידות הקרביות המשלבות נשים בתפקידי לחימה זכתה רק מג"ב לאחוזי התעניינות שעלו על 2%. יחידת החילוץ 669, שהחלה בגיוס לוחמות בינואר 2023, זכתה ל־2% העדפה בקרב המתגייסות.

השפעת הרצח והחטיפה של התצפיתניות בעוטף עזה על החיילות לעתיד של צה"ל ניכרת בסקר: רק אחוז אחד מהמשיבות מעוניינות לשרת בתפקיד.

לשאלה "מה הגורם המשפיע ביותר לבחירתך בתפקיד בצה"ל"? 41% מהנשאלים (54% מהדתיים, 40% מהמסורתיים ו־32% מהחילונים) ענו "שירות משמעותי". יש לציין כי המונח "משמעותי" הוא עמום למדי ויכול להיתפס הן במובן האידיאליסטי (משמעותי למדינה) והן במובן התועלתני־אישי (משמעותי לי ולחיי לאחר הצבא). 37% מהחילונים לעומת 25% מהמסורתיים ו־24% מהדתיים ראו ב"תפקיד מעניין" את המניע העיקרי לבחירה בתפקיד בצה"ל.

באופן מעניין, ואולי מעט מנוגד לתשובות על השאלות האחרות שהוצגו לעיל, מהסקר עלה שהמלחמה בעזה משמשת גורם ממריץ עבור צעירים העומדים בפני גיוס: מרביתם (61%) העידו כי המוטיבציה שלהם להתגייס גברה בעקבות המלחמה, כשהמספר גבוה אף יותר בקרב נשים (66%) – אולי על רקע המעורבות הגדולה והבולטת של לוחמות ותומכות לחימה. דווקא בתחום זה לא היו הבדלים גדולים בין חילונים (56% אמרו שהיא גברה), מסורתיים (56%) ודתיים (64%) [ללא שם מחבר, 28.8.2024]. אפשר שהנתון הזה קשור לעובדה שזו אינה שאלה שמחייבת את הנשאלים לתשובה קונקרטית (היכן לשרת) אלא יותר סמלית וטבעי שבשעת חירום, כשכולם מתגייסים, גם הצעירים יביעו נכונות לתת כתף. הכתף שלהם ברגע זה היא להצטרף לצה"ל.

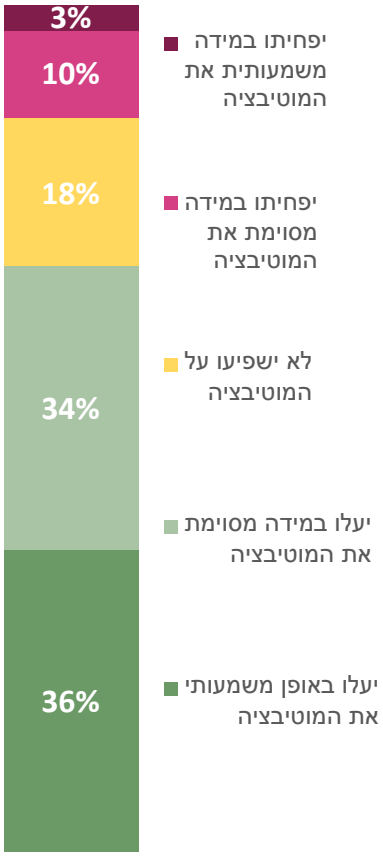
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

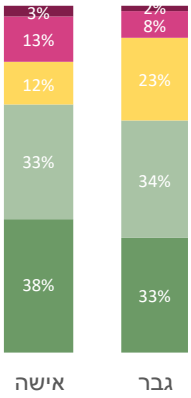
עמוד נוכחי 324
מתוך 408

Q68 האם אירועי ה־7 באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל ישפיעו לדעתך על המוטיבציה של בני הדור שלך לשרת בשירות קרבי?

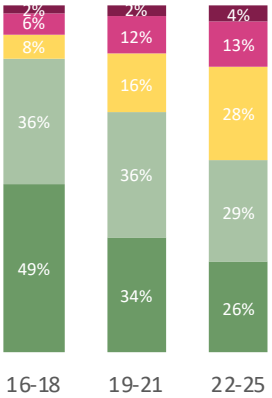
כלל המדגם

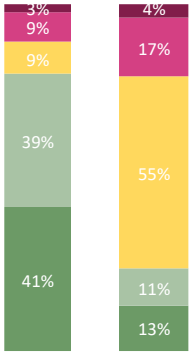
מגדר

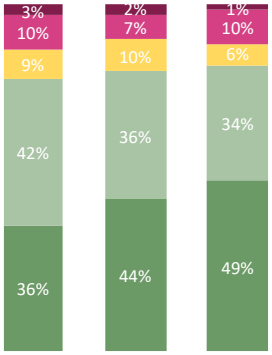
קבוצות גיל

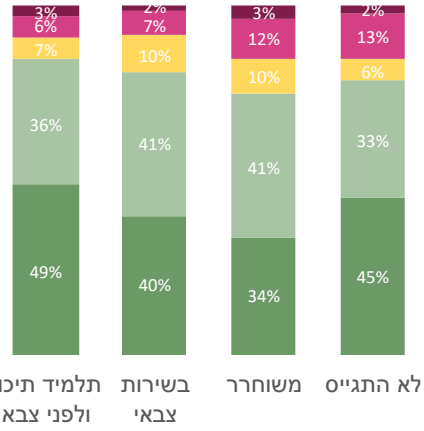
מגזר

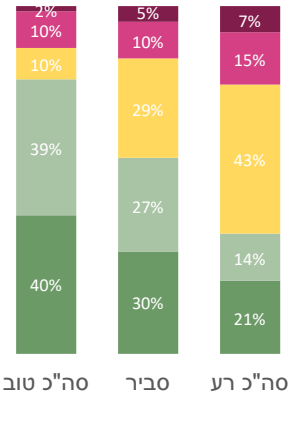
רמת דתיות (יהודים)

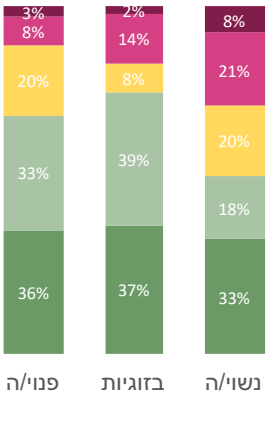
שירות צבאי (יהודים)

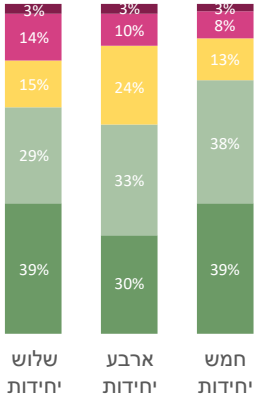
מצב כלכלי

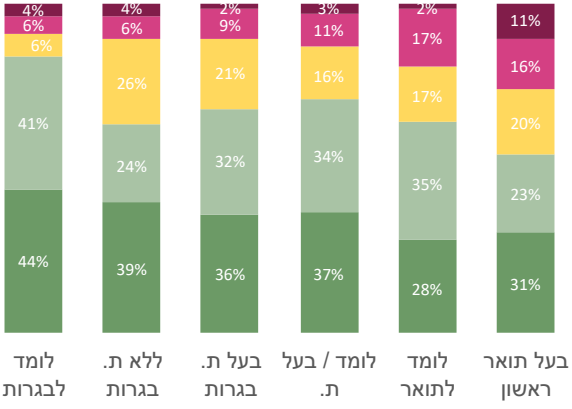
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q68 ממצאים עיקריים

- לדעת רוב מכריע מהצעירים היהודים (80%), אירועי ה־7 באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל צפויים להגביר את המוטיבציה של בני דורם לשרת בשירות קרבי. 9% סבורים שלא יהיה שינוי במוטיבציה, ו־12% מעריכים שהיא תפחת.
- בקרב צעירים לפני גיוס נרשמה תמיכה גבוהה יותר בתחזית לעלייה במוטיבציה (85%), וכן בקרב חיילים בשירות פעיל (81%), בהשוואה ל־75% מהחיילים המשוחררים.
- הנשאלים התבקשו להסביר את בחירתם. ניתוח סמיוטי של התשובות מצביע על כך שמי שסבורים שהמוטיבציה תרד מבססים את דעתם בעיקר על החשש מהסכנות (36%), אובדן האמון במערכת הביטחון בעקבות המחדל (29%), היעדר גיבוי לחיילים מצד המערכת הצבאית (20%), ורק 4% ציינו את סוגיית אי השוויון בנטל. לאור השיח הציבורי הנרחב והנוקב סביב הסוגיה, ממצא זה מפתיע.
- מי שסבורים שהמוטיבציה תעלה נימקו זאת בכך שהרצון לתרום למדינה ולהגן עליה התעצם בעקבות מתקפת ה־7 באוקטובר (42%), מצוקת כוח האדם מחייבת נשיאה בנטל (19%), תחושת השליחות הציונית והרצון להקרבה גוברים בתקופה זו (12%), חובה אישית למנוע הישנות של זוועות כאלה (10%), ורצון לנקום (6%).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

כל העם במילואים?

מי פטור?

שירות המילואים בישראל הוא חובה חוקית המוטלת על כל אזרח או תושב קבע שלא קיבל פטור משירות ושאינו נמצא בשירות סדיר. מטרת שירות המילואים היא לתגבר את הצבא הסדיר במצבי חירום כמו מלחמה, מבצע צבאי או אסון טבע, וכן בשגרה לצורכי אימונים, הכשרות וביטחון שוטף.

בעבר, רבים שמחו לשרת במילואים לא רק בשל תחושת השליחות וההערכה החברתית שנלווית לשירות, אלא גם ממספר סיבות נוספות:

- במהלך השירות הצבאי והמילואים נוצרים קשרים חברתיים עמוקים בין החיילים. המילואים הם הזדמנות לחדש קשרים, להתעדכן וליצור חברויות חדשות.
- עבור רבים, המילואים משמשים כמרענן מהשגרה היומיומית. השירות מאפשר להתנתק מהעבודה ומהמשפחה ולהתנסות בפעילויות גבריות באווירה צעירה שמזכירה נשכחות.
- ההשתייכות לקבוצה עם מטרה משותפת יוצרת תחושת אחווה חזקה, שהיא בעלת משמעות רבה במיוחד עבור צעירים בעידן הנוכחי.

הווי המילואים הוא מרכיב חשוב בפולקלור הישראלי הלאומי ואין פלא שהוא תועד באינספור שירים, ספרים, סרטים וסדרות טלוויזיה. הפזמון הישראלי הפופולרי "רק בישראל", שכתב אהוד מנור בתקופת האופוריה שלאחר מלחמת ששת הימים, כולל את השורה המיתולוגית: "כל העם במילואים רק בישראל, מתנדבים עושים חיים רק בישראל" – שורה שכנראה היום איש לא היה מעז לכתוב.

בשלהי 1998 הוציא מוזיקאי צעיר ומבטיח את אלבום הבכורה שלו, ובו הפזמון "סיגל נחמיאס". כך כתב: "בשנים האחרונות יש אישה בחיי. / כל חודש היא שולחת לי מכתב אישי במעטפה חומה. / למעלה כתוב 'מילואימניק יקר'. באמצע 'עולמך חרב' ולמטה 'בברכה, סרן סיגל נחמיאס'. / כך וכך ימים הסכים לתת לי אלוהים, / וכבר שלושים לקחה סיגל נחמיאס. / מה את ומי את? / דווקא עכשיו אני לא צריך, / שתבזבזי לי את הזמן. / דווקא לבד אני עושה את זה מצוין".

הפזמון הזה, שזכה להבלטה בתקשורת, הוא כמעט ההפך הגמור מהשורות על המילואים ב"רק בישראל". הוא סימל את התפיסה החדשה של שירות המילואים – לא רק במילים האירוניות אלא גם בזהות המחבר: אריאל הורוביץ, בנה הבכור של נעמי שמר שנודעה בין השאר בפטריוטיזם העז שלה.

לפי ההיגיון והמוסר, כל אזרח בישראל אמור לתרום באופן שווה לשירות המילואים. בפועל, המציאות שונה מהסיבות הבאות:

- **מכסת ימי המילואים אינה אחידה לכל המשרתים.** בעבר, מכסת ימי המילואים נקבעה בחוק שירות הביטחון ועמדה על 36 ימים בשנה. עם כניסתו לתוקף של חוק שירות המילואים בשנת 2010, עבר הצבא למודל תלת־שנתי, לפיו משך השירות במילואים בכל שלוש שנים עומד על לכל היותר 54 ימים לחייל, 70 ימים למש"ק, ו־84 ימים לקצין. שר הביטחון רשאי, באישור ועדת החוץ והביטחון, להאריך את משך השירות ל־108 ימים אם הוא סובר כי יש צורך בתקופות הכשרה ואימון ארוכות יותר, או לגבי תפקידים ומקצועות מסוימים. גם משימות הביטחון השוטף הוגבלו לעד 25 ימים אחת לשלוש שנים, אך גם כאן שר הביטחון יכול להגדיל את תדירות הקריאה לשירות בהתאם לצורך.
- **פטורים על רקע מגדרי.** מגזרים שלמים בחברה הישראלית – נשים דתיות־לאומיות שמחליפות לעיתים את השירות הצבאי בשירות לאומי, נשים דרוזיות, רוב הערבים ורוב החרדים – מקבלים פטור גורף משירות מילואים מסיבות פוליטיות.
- **פטור לחיילים עורפיים.** חיילים עורפיים בתפקיד כללי, בעיקר בבסיסים פתוחים, פטורים באופן אוטומטי משירות מילואים כחלק מהמדיניות החדשה של צמצום כוחות המילואים. חיילים אלה נקראים לשירות במקרים ייחודיים בלבד, לרוב על פי דרישה מפורשת של מפקד הישיר.

עמוד נוכחי 326
מתוך 408

- **פטור לנשים בהיריון ולאימהות.** שירות מילואים של נשים היה נדיר עד אמצע שנות ה־90. מאז, חלה עלייה במספר הנשים המשרתות במילואים בתפקידים מסוימים על בסיס התנדבותי. בשנת 2002 עמד שיעור הנשים במערך המילואים על אחוז בודד בלבד, אך עד 2020 הוא הגיע לכ־9%.
- **פטורים עקב בעיות משמעת.** צה"ל רשאי לפטור מיוזמתו חיילים בעלי עבר משמעתי בעייתי בשירות הסדיר, ובדרך כלל מדובר באלו שנשפטו לימי מחבוש מרובים.
- **פטור להורים שכולים.** אנשי מילואים שהוגדרו כהורים שכולים זכאים לפטור משירות מילואים.

אי שוויון בנטל

העייפות שאחרי מלחמת לבנון הראשונה והקיצוץ במספר המשרתים ובמספר ימי המילואים הרגיע במעט את השיח על אי־השוויון בנטל, אבל הוא חזר בעוצמה חדשה בשנת 1996, כאשר דלפו לתקשורת סקרים שערך צה"ל במטרה להעריך את ממדי התופעה. בסקר שנערך באותה שנה נמצא כי 50% מהנשאלים עד דרגת סרן לא היו מתייצבים לשירות המילואים אילו היו יכולים להימנע מכך. באותה שנה נחשפו נתונים מדאיגים בדו"ח השנתי של מבקר המדינה (דו"ח מספר 46). מהדו"ח עלה כי בין השנים 1989 ל־1994 חל גידול משמעותי בשיעור החיילים שהיו זמינים לשירות אך לא התייצבו – מ־24% ל־40% במערך העורפי ומ־12% ל־20% ביחידות הקרביות (אלמוג, 2004).

הגורמים לירידה במוטיבציה של אנשי המילואים דומים בעיקרם לאלה שהביאו לירידה במוטיבציה בקרב חיילי הסדיר (ראו לעיל), אך אפשר להוסיף עליהם עוד כמה: (א) שחיקה מתמשכת בקרב אלפי מילואימניקים ששירתו חודשים ואף שנים בתפקידי אבטחה, סוהרות ואחזקה בשטחים – תפקידים שהמאיסו על רבים מהם את השירות הצבאי. (ב) הזעם על המתנחלים הקיצוניים שנתקעו בעצם בגרונה של האוכלוסייה הערבית ומקצתם מתעמרים לא אחת בתושבי המקום הערבים ואף משפילים את חיילי צה"ל. (ג) התחושה המוצדקת של חלוקה לא־שוויונית (ובעיקר בין חילונים לחרדים) ולכן גם בלתי הוגנת, של נטל השירות למען המדינה. (ד) הירידה בתחושת הנחיצות בקרב המשרתים (פרל, ספטמבר 2023).

כאשר נחשפה בשנת 1999 בעיתונות "תעשיית הפטורים" המזויפים לאנשי המילואים, בה היו מעורבים רופאים, אנשי צבא קבע ומתווכים, תעשייה שגלגלה מיליוני שקלים וסייעה למאות להשתמט משירות – הציבור לא הופתע. הכתבה רק הבליטה את מה שכולם כבר ידעו או חשו: השירות במילואים הפסיק להיות ערך מרכזי בתרבות הישראלית. באופן סמלי, ב־26 בינואר 2001, בעיצומה של אינתיפאדת אל־אקצה, פרסם "במחנה", הביטאון הרשמי של צה"ל, כתבה נרחבת תחת הכותרת: "תמונה קבוצתית עם פטורים – כל השיטות להוציא פטור בצה"ל". הכתבה לא נכתבה מתוך תוכחה וזעם, אלא הוצגה באופן אינפורמטיבי ואף מתובלת בנימה אירונית.

בשלב זה, גם מחלקת מדעי ההתנהגות בצה"ל (ממד"ה) לא יכלה להתכחש למשבר העמוק. מסקר שנערך על ידה בשנת 2001, ופורסם ב"הארץ" בחודש יולי, עלה כי 41% מחיילי המילואים בצה"ל מרגישים "פראיירים" עקב שירותם. נתון זה היה גבוה משיעורו שנה קודם לכן. עוד העלה הסקר כי 92% מאנשי המילואים סברו ששירותם פוגע במשפחותיהם ובמקומות העבודה שלהם. רוב הנשאלים אף חשו שקיימת בישראל אווירה ציבורית המעודדת השתמטות משירות (אלמוג, 2004).

הירידה במוטיבציה לשרת במילואים באה לידי ביטוי לא רק בהשתמטות גלויה וסמויה, אלא גם בעלייה בטרוניות של אנשי המילואים על היחס של צה"ל כלפיהם בזמן השירות. התלונות נבעו, ככל הנראה, מבעיות פנימיות בצה"ל (כגון ירידה ברמת אנשי הקבע), אך ניתן לשער שתרמו לכך גם הפערים ההולכים וגדלים בין תנאי החיים באזרחות לתנאי החיים בצבא, ובעיקר הירידה בתחושת המחויבות לצה"ל ולמדינה והנכונות הפוחתת להקריב קורבן אישי למען הכלל. בידוע, ככל שהמוטיבציה פוחתת, כך עולה הרגישות לתחושת עוול, קיפוח ותנאי שירות קשים.

בעיית אי־השוויון בנטל הפכה בשנים האחרונות לאחד הנושאים המדוברים ביותר בפוליטיקה הישראלית. זאת, הן בשל אתוסים דמוקרטיים מועצמים של שקיפות, ביקורת ציבורית, צדק ושוויון זכויות, והן בשל המתח הפוליטי המחריף בין הימין־הדתי־חרדי לבין השמאל־מרכז החילוני. הסוגיה זכתה לסיקור נרחב בכתבות ומאמרי עיתונות, כנסים ודו"חות. אך באופן פרדוקסלי, דווקא מחאת המשרתים פחתה, משלוש סיבות הקשורות זו בזו: (א) רבים הרימו ידיים מתוך הבנה ששום

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הבנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 327
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

דבר כבר לא ישתנה; (ב) כמות ימי המילואים פחתה, ויחד עמה מספר המשרתים; (ג) פרופיל המילואימניקים השתנה – פחות מהמגזר החילוני ויותר מהמגזר הדתי והמסורתי.

הירידה בהיקף המשרתים במילואים נבעה גם מהפחתה במספר צווי הגיוס שיזם צה"ל מהסיבות הבאות:

- השינויים באופי האיומים על ישראל. ההערכה של בכירי המערכת הביטחונית כי חלה ירידה מסוימת באיומים על ישראל, בעיקר לנוכח החלשותה של סוריה – הערכה שהתבררה מאוחר יותר כמוטעית.
- צה"ל הטמיע מערכות טכנולוגיות מתקדמות שאינן דורשות כוח אדם רב, או שאינן מותאמות להפעלה על ידי אנשי מילואים.
- העלות הגבוהה של ימי המילואים, המהווה נטל כבד על תקציבי היחידות. החיסכון הכספי בימי מילואים נועד בעיקר לצרכי התעצמות הצבא.
- העלות הגוברת של שימור כשירותם של אנשי המילואים.
- עליית מאמץ האש על חשבון מאמץ התמרון.
- התפיסה שאפשר להסתדר רק עם הסדיר.
- הקושי בשכנוע קצינים לקחת על עצמם תפקידי פיקוד במילואים.
- החשש מהביקורתיות המתעצמת של אנשי המילואים שדלפה לתקשורת.
- חוק שירות המילואים, שנחקק בשנת 2008, צמצם את סמכות המדינה לגייס אנשי מילואים. החוק קובע כי ניתן לקרוא לשירות מילואים רק במצב חירום, לצורך תעסוקה מבצעית ולאימונים, והוא גם מעניק תגמול נוסף למשרתים. כמו כן, החוק מחייב את צה"ל לשמור על כשירותם של אנשי המילואים, ובכך מאלץ אותו לשחרר חיילים רבים שאי אפשר לאמן מבלי לחרוג מהמגבלות התקציביות (קבילו, 2018).

אבל הירידה בהיקף ימי המילואים לא שינתה את התמונה הכללית של מיעוט קטן שנושא על כתפיו את חובת הכלל. ב־2016 פרסם צה"ל כי רק 6% מהאזרחים בגיל 45–21 ששירתו בצבא, שירתו במילואים למעלה מ־20 ימים בשלוש השנים הקודמות (יהושוע, 30.5.2016). ב־2023 האחוז ירד לכ־1.5% (דווח של המכון למחקרי ביטחון לאומי בתוך היימן, 18.1.2023).

מיעוט קטן עוד יותר ממשרתי המילואים מוצבים ביחידות הקרביות, על כל המשתמע מזה (אימונים והכשרות, פעילות ביטחון שוטף והשתתפות פעילה בפעולות הכרוכות בסיכון חיים). מתוך אלה, הקצינים נושאים אף בנטל כבד יותר.

שמיכה קצרה

מהנתונים שפרסם דובר צה"ל לגבי ששת החודשים הראשונים למלחמה עולה כי כ־300,000 חיילי מילואים גויסו, כ־6% מהם בני 70–50, כ־17% מהם נשים. ממוצע ימי מילואים עמד אז על 61 (אתר את"צ; ליאור ואח', 7.4.2024).

המזל הגדול של מדינת ישראל הוא שהדורות הצעירים כיום מחוברים לתקשורת הדיגיטלית 24/7 ונוטים להעביר מידע ולשתף באופן מיידי. כשבמערכת הביטחון עדיין לא הבינו מה קרה, צעירים רבים כבר מיהרו לקחת את נשקם ולצאת ברכבם הפרטי להציל את הנצורים והפצועים ולסייע בשחרור היישובים. הם לא היססו ולא שאלו שאלות. היה להם ברור שהם חייבים למהר לגיא ההריגה ולסייע בכל יכולתם.

בעקבות הטבח הנורא ביישובי העוטף והחשש מפני קטסטרופה ביטחונית עלתה המוטיבציה לשרת במילואים לגבהים שלא נודעו כמותם כבר שנים רבות. צעירים פנו ליחידותיהם עוד לפני שקיבלו צו 8. רבים מבין אלה שלומדים, עובדים או מטיילים בחו"ל תרו אחר המטוס הראשון שיביאם ארצה כדי לחבור לחבריהם ליחידה. "זקנים" שכבר מזמן לא חייבים בשירות מילואים ביקשו להתנדב.

ב־7 בפברואר פרסם צה"ל נתונים על משרתי המילואים. בצבא העריכו את הגידול השנתי בכמות משרתי המילואים בפי חמישה יותר מבשנה רגילה בעבר. עוד הוערך כי 10% מסדר הכוחות בצה"ל בשנה הקרובה יבוסס על מילואים בכל רגע נתון. ההירתמות של משרתי המילואים התבטאה לא רק במערך הלוחם. גם ליחידות הטכנולוגיות התגייסו במלחמה כ־20

אלף מתבנתים ומהנדסים וזירזו תהליכי פיתוח והטמעת אמצעי לחימה ותוכנות מבצעיות שונות לטובת המאמץ המבצעי (זיתון, 7.2.2024).

בכל שהימים חלפו ומטרות המלחמה התרחקו מהשגה, ובכל שגברה התחושה שהקרע החברתי שב למרכז הבמה ושניהול המלחמה על ידי ההנהגה הפוליטית מושפע מאינטרסים זרים – כך הלכה ונחלשה המוטיבציה לשרת. במקביל, הלכה והתחוורה מצוקת כוח האדם הלוחם במדינת ישראל, בין היתר עקב ריבוי ההרוגים והפצועים. מחסור זה היה כה חמור עד שהוא פגע באיכות הלחימה והקשה על היכולת לצאת למתקפות מגן בכמה חזיתות.

אלפי חיילי מילואים, רבים מהם מעל גיל 40 או 50, התייצבו למילואים, בהתנדבות, ולעיתים לפי בקשה אישית של מפקדיהם שזקוקים להם נואשות. אלפים ממשרתי המילואים זומנו בפעם השנייה והשלישית, אחרי ששירתו בתוך רצועת עזה במשך שלושה או ארבעת חודשי המלחמה הראשונים.

מספר המילואימניקים המגויסים הלך וצנח בהדרגה משיא של כמעט 300 אלף באוקטובר לכמה עשרות אלפים במהלך 2024 (שדה, 23.5.2024).

באפריל 2024, כאשר החוק השערורייתי למתן פטור מגיוס לחרדים (חוק שזכה לכינוי "חוק ההשתמטות") הובא לחקיקה, החלו להופיע בתקשורת יותר ויותר כתבות שחשפו את המצב הקשה בשטח ואת ההתמרמרות של הלוחמים במילואים.

רס"ן במיל. ניר זקס הוכתר ב־2022 כ"שיאן המילואים" של ירושלים, לאחר שגויס ל־133 ימי מילואים בתפקידו כמ"פ בגדוד 50 של הנח"ל. זמן קצר לאחר זכייתו בתואר המכובד פרסם זקס פוסט ארוך ומפורט בחשבון הפייסבוק שלו לרגל סיום תפקידו כמ"פ. הפוסט, שהפך במהרה לוויראלי, היה מעין קינה על מוסד המילואים וכלל תהיות על מקומו בחברה הישראלית של ימינו. כך כתב זקס:

"אנשים כבר לא באים למילואים, זו האמת המובהקת שלא ניתן יותר להכחישה. פאקינג אחוז אחד! אחוז אחד מהעם עושה מילואים. בכל קנה מידה, העובדה הזו לבדה הייתה צריכה לחייב אותנו לעצור הכול ולחשב מסלול מחדש. כל הקונספט של המילואים בנוי על זה ש'בשקוראים – אז באים', שעכשיו תורי ומחר תורך – שכולם משתתפים. אבל בעשור המילואים שלי זה היה רק תורי. אולי זו הזדמנות טובה להיזכר כמה הקונספט הזה קיצוני מלכתחילה. המחשבה שפשוט נחליט שאנשים צריכים בכפייה לספק אחד לשני מוצר ציבורי בעצמם – בכל תחום אחר בחיים, זה פתרון שלא יעלה על הדעת".

ב־23 באפריל פרסם יוגב כרמל, כתב חדשות N12, ראיון עם זקס במטרה לבדוק האם ומה השתנה בגישתו למילואים לאחר ששב מכ־150 ימי שירות במלחמה הנוכחית. "יש הרבה דברים שלא הבאתי בחשבון כשכתבתי את הפוסט הזה", הודה זקס בראיון לכרמל. "חשבתי שאנחנו כבר מעבר לעידן הזה, שאנחנו כבר יכולים ללכת למקומות של צבא מקצועי ויותר קטן וחכם. [...] ברור לי היום שצבא מילואים, במסות שיש לו עכשיו, הוא קריטי. הוא הופך אותנו לבלתי מנוצחים, אבל זה לא הופך אותנו למנצחים. היינו עלולים להידרדר לנקודה סף־קיומית למדינת ישראל, והעובדה היא שבסופו של דבר 3%–4% מהחברה שלנו שהתגייסו לשירות מילואים הצליחו למנוע מישראל להיות מנוצחת בצורה קיצונית. [...] ה־4% האלה שעושים מילואים התעבו טיפה בכל מיני אנשים באמת גיבורים, שבאו מחו"ל להתנדב, אבל הם נעלמו לנו אחרי דקה. וכולם דיברו בתקשורת על 150%–200% מגויסים, והייתה הרגשה שכל המדינה נושאת נשק לכמה דקות, אבל חזרנו לסוג של שגרה. זה לא מודל שהוא בר־קיימה. מי שחוו את הדבר הזה עכשיו עדיין מרגישים חיבור מאוד־מאוד חזק ואת הטראומה של מה שקרה, אבל בטווח הארוך אנשים יחשבו עוד פעם פעמיים ושלוש פעמים על ההחלטה הזאת להיות לוחם מילואים, במיוחד כשרואים שאנשים אחרים לא עושים את זה ולא משנה שום סנקציה חברתית. ואני מניח שמעסיקים גם יתחילו להתייחס אחרת למילואימניקים, גם אם הם מעסיקים תומכים ומחבקים [...] משיחות שלי עם אנשים שהיו איתי במילואים אתה שומע שיש דור חדש בעולם הזה של משרתי המילואים. אתה שומע אבות שאומרים 'אני מתגעגע לילדים שלי'. זה משהו שכשאני נכנסתי למילואים היה בשיח פחות. והורים שאומרים שנורא קשה להם לחזור מהבית. יש גם הזדהות מאוד־מאוד יפה עם ההבנה שבסדר להיות גבר שמתגעגע אל הילדים שלו ואל בת הזוג וקשה לו שהוא עושה דברים מאצ'ואיסטיים כמו לישון עם הרבה גברים אחרים בשטח. וזה בסדר גמור" (כרמל, 23.4.2024).

במאי 2023 פרסם מוסף "כלכליסט" כתבה מקיפה שתיארה את השחיקה המתמשכת של מילואימניקים המשרתים חודשים בתנאים קשים בשטח, לעומת אלה שמקבלים משכורת

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

נוספת על שעתיים עבודה בשבוע במפקדה. הדיווחים התמקדו בשחיקה הקשה ובתסכול שנובע מהפערים בנשיאת הנטל, תסכול שכבר מתחיל להוביל לתופעות של סרבנות אפורה. בנוסף, הכתבה הדגישה את העלויות שיצאו משליטה ואת התחושה הכללית של היעדר ניהול מסודר במערכת (שדה, 23.5.2024).

שעות ספורות לפני ההצבעה בכנסת על הפטור לחרדים, הניח משרד הביטחון על שולחן הכנסת תזכירי חקיקה שנועדו להאריך את גיל הפטור ממילואים בשנה לאלה שסיימו שירות מילואים ארוך שנים. לפי ההצעה, מילואימניקים שאינם קצינים יידרשו לשרת עד גיל 41 במקום 40, קצינים עד גיל 46 במקום 45, ואלו המשרתים בתפקידים מיוחדים עד גיל 50 במקום 49 (שדה, 11.6.2024). בנוסף, דווח כי בצה"ל שוקלים להאריך את גיל הפטור עוד יותר בשנים הבאות.

מדובר היה בתזמון צורם במיוחד: מצד אחד שחרור מגזר שלם משירות ומצד שני העמסה נוספת על אלה שכבר נושאים בנטל שנים ארוכות.

על רקע האבסורד הזה, פרסמה התקשורת הישראלית דיווחים קשים מהשטח: לאחר כמעט תשעה חודשי מלחמה וסבבי מילואים ארוכים, מפקדים במערך המילואים התריעו על משבר הולך ומעמיק. מפקדי גדודים וחטיבות דיווחו על שיעורי התייצבות נמוכים של 60-70 אחוזים, ולעיתים אף פחות, גם ביחידות שנשלחות ללחימה בעזה ובגבול הצפון. "אין איך להגיד להם לבוא אחרי שכבר נתנו 140 ימים", סיפר אחד המפקדים. מפקד גדוד במילואים הוסיף: "האנשים שלי מורעלים ונתנו מיליון אחוז, אבל לך תביא מישהו שנולד לו ילד או שהעסק שלו התרסק. אנחנו משלימים דרך מתנדבים, אבל גם זה פתרון רחוק מלהיות מושלם".

חייל המשרת בגבול הצפון תיאר תחושה של "פראיירים שנשחקים עד דק מול אלה שיודעים להסתדר ולהרוויח – ותרבות שלמה של קומבינות". לוחם מילואים ששירת כמעט 200 ימים בצפון ובדרום פתח את הלב: "יש פה שחיקה מטורפת. כולם כבר מדברים על זה שבסבב שלישי לא תהיה התייצבות, וכבר עכשיו מתחילה נשירה – אצל אחד זה בעיות עם בת הזוג, אצל אחר זה בעיות בעבודה. כולם אומרים שהם נושכים שפתיים אבל לא יפרקו את הבית בשביל עוד קו בצפון עוד כמה חודשים. [...] כשהעורף גם הוא במלחמה, קשה מאוד לא לבוא, אבל אף אחד כבר לא 'רוצה' לבוא יותר. בגדול, נשבר הזין" (לוי, 18.6.24).

בכתבה שפורסמה ב־Ynet צוטטו דברים דומים מפי לוחמים:

"זה מרגיש כמו סכין בגב מהפוליטיקאים".

"בעיניי זה ביזיון. אני כבר שמונה חודשים במילואים, זה חור בלב. בסופו של דבר לא יישארו פה אנשים שיעשו צבא בקצב הזה אם לא יגייסו אותם. אני מתוסכל מזה שאני צריך להיות פה ונותן חיים וזמן, ואני עוד המקרה הסבבה יחסית שלא מסכן את החיים שלו. אנשים שמסכנים את החיים שלהם ויודעים שאוכלוסייה שלמה לא חייבת להתגייס ולא משנה מאיזו סיבה, וזה שהממשלה לא מחייבת אותם, זה ביזיון".

"ב־7 באוקטובר התייצבתי למילואים עם כל הצוות שלי, ועד לסוף מרץ שירתי באופן רצוף, כאשר רוב התקופה היינו בתוך רצועת עזה, וביצענו מגוון משימות. אני חושב שהחוק הזה הוא שערורייה. אי אפשר לוותר על פלח הולך וגדל באוכלוסייה, ולקבוע כי לא ישרת כלל. ההחלטה הזו מגבירה את הנתק והניכור בין אותם אלה שנושאים בנטל לבין אלה שמשתמטים".

"בכל מקום שבו הסתובבתי מאז 7 באוקטובר, בסיס ביל"ו, שטחי הכינוס בעזה, רענונים באשקלון ובצפון, היו המון אנשים חרדים שבאו והביאו לנו אוכל והציעו את עזרתם בכל מה שרק ביקשנו ודרשנו, ועל זה אני מוקיר תודה ענקית. לגבי החוק הזה, אני מרגיש שממשלת ישראל פשוט יורקת לתושביה בפרצוף" (רבן ומורגן גלעד, 11.6.2024).

אבל הקולות הללו לא שינו את מצבם של המילואימניקים כמלוא הנימה. אדרבא, ב־30 לאוגוסט אישרה הממשלה את "ההצעה הדחופה" של שר הבטחון בעניין הארכת התוקף של צו שירות המילואים, כדי לאפשר את המשך גיוסם של חיילי המילואים עד ל־1 בדצמבר. בהצעה, הודגש כי זו מכבידה את הנטל על האוכלוסייה המשרתת. עוד נטען כי צה"ל מרחיב את מעגל המשרתים במספר דרכים – מבלי להתייחס לגיוס חרדים (אייכנר, 30.8.2024).

המצב נעשה כה חמור, עד שגדודי המילואים נאלצו לפנות לגיוס חיילים דרך פלטפורמות כמו פייסבוק וקבוצות וואטסאפ ייעודיות. בכתבה שהוזכרה קודם לכן, דווח כי בקבוצת הפייסבוק "דרושים דרושות למילואים" כבר יש כמעט 37 אלף חברים, ואילו בקבוצת הטלגרם "דרושים

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

– למילואים" יש יותר מ־23 אלף חברים. במקביל הופיעו גם קבוצות וואטסאפ שהוקדשו לגיוס המילואים ושבהן התפרסמו מדי יום מודעות "דרושים" רבות, ששיקפו את הביקוש הנואש למילואימניקים – החל מאנשי מטבח ונהגים שעובדים במתכונת שבוע-שבוע ועד ללוחמים המיועדים ללב הפעילות המבצעית בעזה.

חלק מהמודעות נועדו למלא חוסרים משמעותיים במצבת הלוחמים, בעוד אחרות נסו לצמצם את העומס על המשרתים הסדירים. לדוגמא, חיפשו מישהו שיתפוס עמדת ש"ג לכמה שעות ביום, בתמורה ליום מילואים מלא. המודעות נוסחו ממש כמו מודעות דרושים אזרחיות, כאילו מדובר במשרה בחברת הייטק או בתפקיד בחברה ממשלתית. כך לדוגמא: "לגדוד חי"ר בעוטף עזה דרושים נהגי אושקוש לגיוס בצו 8, תנאים טובים למתאימים", או: "לחפ"ק מאו"ג דרושים מש"קי מודיעין. כישורים נדרשים: רובאי 05 ומעלה, היכרות וניסיון עם מערכות מודיעיניות, תפקיד שמשלב מודיעין ולחימה. פרטים על היחידה: חפ"ק של מפקד אוגדה מתמרנת. תנאי שירות בפועל: יפורטו טלפונית". בנוסף, הופיעו מודעות כמו: "ליחידת שריון בגזרת עזה דרוש מפקד מכלול גדוד. בוגר תפקיד סמ"פ ומעלה, הבנה אג"מית מעולה, יכולת ניהולית גבוהה, תפקוד טוב תחת לחץ. תפקיד מרתק, משמעותי ואיכותי. [...] משמרות של 12 שעות, 3-2 משמרות בשבוע". ואפילו: "קול קורא מילואים בצו 8! חייל אבטחת מחנה. תנאי שירות: רמת פעילות א'; נדרשים יחסי אנוש טובים, עצמאות, יוזמה ועמידה בזמנים, משימתיות". והיו גם מודעות בסגנון הזה: "לחטמ"ר דרושים נהגי בט"ש. נדרש היתר דוד/האמר/סוואנה/טיגריס. שבוע-שבוע, גיוס מיידי עד ספטמבר", ו־"דרושים תורני מטבח + טבחים לתע"מ (תעסוקה מבצעית), תנאים טובים למתאימים" (שדה, 18.6.24).

ב־15 באוקטובר 2024, בעיצומו של מבצע "חיצי הצפון", שהחל ב־19 בספטמבר 2024 כחלק מהחזית הצפונית במלחמת חרבות ברזל, פרסם בחור בן 39 בשם אריאל סרי־לוי פוסט אמיץ ונוקב, שמטיח את האמת המרה על שמיכת המילואים שנמתחת עוד ועוד ועלולה חלילה להיקע:

"למקרה שעדיין לא הבנתם, אנחנו בקריסה. זה סבב רביעי, שנקראנו אליו מהיום למחר, פחות מחודשיים אחרי הגיוס הקודם, והוא נמשך ונמשך, הוא החל בהבטחות לגיוס קצר ונקודתי שעד מהרה התבררו, למי שבבלל האמין – אני לא – כהבטחות סרק, כי בעצם זה יימשך עוד קצת, ואז עוד קצת, ואז עוד, ואף אחד לא יודע בדיוק עד מתי, ובינתיים, אומרים לנו, זה הזמן לתת אקסטרה, מאתיים אחוז, כל אחד מה שהוא יכול.

אבל אנחנו ככה כבר שנה, וכמו שאמר פה מישהו, בשיחה במיגונית בגבול לבנון לפני שעה קלה, אנחנו לא באפיסת כוחות, אנחנו במינוס. כל מי שעדיין בא למילואים, עושה את זה עם רגשות אשמה על הפגיעה במשפחה שלו, עם ייאוש בנוגע לאפשרות שלו להציל את העסק או הקריירה או הלימודים, ועם ניכור הולך וגובר כלפי הסיסמאות שאתם ממשיכים להפריח על עם ישראל הנפלא שמתעורר וגובר על אויביו הרשעים.

ובכן, עם ישראל הנפלא והיקר, מעכשיו כל מי שאומר "ישראל צריכה להחזיק בעזה" צריך לפרט, מי זה בדיוק ישראל הזה שיעשה עוד סבב בעוטף ועוד סבב במסדרון נצרים, וכל מי שאומר "צה"ל צריך להישאר בלבנון" צריך להסביר מי זה בדיוק הצה"ל הזה שיעשה עוד קו בצפון הגולן ועוד סבב בדרום לבנון, והאם הצה"ל הזה מסכים לוותר על עוד שנת לימודים או על העסק שהשקיע בו את מיטב שנותיו, ומי בדיוק יחבק את הילדים של הצה"ל הזה בלילה.

ובואו נהיה ריאליים בבקשה: מי ששירת בקרבי והיה יכול להתגייס, ולא עשה את זה במשך שנה, כבר לא יעשה את זה, יהיו סיבותיו אשר יהיו, ועל שירות חרדים אין מה לדבר. האפשרות הריאלית היחידה היא לחתור לסיום המלחמה, לא בגלל האסון בעזה ולא בגלל החרם הבינלאומי ולא בגלל המחסור בתחמושת, אלא מהסיבה הפשוטה, שבשביל להילחם צריך חיילים, ואין יותר חיילים.

במעט כל אחד ואחד מאיתנו נמצא כבר עכשיו בדילמה אכזרית, מה לעשות בהמשך הסבב הזה, ומה לעשות בסבבים הבאים, שאנחנו כבר יודעים שיבואו מהר מאוד. זה כבר לא עניין של אידיאולוגיה ואמונה בצדקת הדרך, זה עניין של האם להמשיך ולהרוס את כל מה שיש לנו בחיים תמורת מלחמה שאין לה סוף ושאין בה מי שיחליף אותנו.

לא יעזור לכם לשפוך עלינו עוד כסף (אם כי יהיה נחמד שלא תאשימו אותנו שאנחנו פה בשביל הכסף). אילו היינו בוחרים להקדיש את חיינו לצבא ולקבל על כך תשלום היינו מתגייסים לצבא קבע (ואין בכך כדי להמעיט חלילה מתרומתם ומסירותם של אנשי הקבע ומשפחותיהם). התשלום שלכם לא ינגב לילדים שלנו את הדמעות ולא יחזיר לנו את השנים האבודות. צריך לסיים את המלחמה. אתם יכולים להתחיל לחשוב על זה בעצמכם, או לגלות

שנגמרו לכם החיילים כשכבר יהיה מאוחר מדי. איחלתי לכם בהצלחה" (מתוך דף הפייסבוק של אריאל לוי־סרי).

צה"ל לא נוטה לדווח באופן סדיר על תופעות העריקות, אבל מפעם לפעם זולג מידע בזה לתקשורת. כך למשל, ביוני פורסם במדור המשפטי של וואלה מאמר של עורך דין אביעד רפייר, שבו דווח על תופעה מעניינית ואולי גם אינדיקטיבית למוטיבציה לשירות צבאי. עד תחילת מלחמת "חרבות ברזל" התייחס הצבא באופן גמיש ל"עריקות" של חיילי חובה, מלש"בים ומילואימניקים. חייל שנעדר עד 100 ימים בדרך כלל נשפט משמעתית וקיבל עונש של עד 20 ימי מחבוש. רק במקרים של היעדרות ממושכת מעל 100 ימים, הוגש כתב אישום והחייל נשפט בבית הדין הצבאי לעונש מאסר שעמד על 30%–40% מתקופת ההיעדרות.

ב־1 בדצמבר נכנסה לתוקפה הוראת שעה המחמירה עם העריקים. החמרת המדיניות הורגשה במיוחד בקלפי חיילי המילואים, שבעבר נדיר היה להעמידם לדין על היעדרות אלא אם הייתה ממושכת ביותר. כעת, כפי שדיווח רייפר, מספר גדול של אנשי מילואים נמצאים במעצר או ממתינים למשפט, ומתקני הכליאה ובתי הדין הצבאיים מלאים בנאשמים שנעדרו משירות במהלך המלחמה (רייפר, 24.6.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
צה"ל כתנועת נוער
השחיקה באתוס השירות
הכנה לצה"ל
איכות אנשי הקבע
המוטיבציה של "הסרוגים"
המוטיבציה לשרת בקרבי בעקבות מלחמת חרבות ברזל
כל העם במילואים?
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

תמר אלמוג
עוז אלמוג

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

אסון ה־7 באוקטובר

עמוד נוכחי 333
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

ייחודיות המלחמה

ב־76 שנותיה ידעה ישראל לא מעט מלחמות ומבצעים צבאיים, אך נראה שמלחמת חרבות ברזל היא בעלת ההשפעה הדרמטית ביותר על החברה הישראלית מאז קום המדינה. היא החלה בטבח של מאות אזרחים, חטיפת 253 נוספים וכיבוש קצר של חבל ארץ, והמשיכה בפינוי של כ־143 אלף תושבים מהדרום והצפון (צוות החוקרים של מרכז טאוב, 26.8.2024).

המלחמה הזו שונה באופן מהותי ממלחמות קודמות בכמה היבטים:

- **משך הזמן.** מלחמת לבנון השנייה ב־2006 נמשכה 34 ימים; מבצע עופרת יצוקה ב־2009 נמשך 22 ימים; ומבצע צוק איתן ב־2014 נמשך 50 ימים. אפילו מלחמת יום הכיפורים נמשכה רק 20 יום, אף שכוחות המילואים נשארו מגויסים לכחצי שנה. לעומת זאת, מלחמת חרבות ברזל נמשכת כבר למעלה משנה.
- **היקף גיוס המילואים.** במלחמת לבנון השנייה גויסו כ־60 אלף אנשי מילואים, ובמבצע צוק איתן כ־75 אלף. בעופרת יצוקה לא היה גיוס משמעותי של מילואים. לעומת זאת, הערכות עדכניות מדברות על גיוס של כ־300 אלף חיילים וחיילות מילואים למלחמת חרבות ברזל וזה עוד לפני הגיוס למבצע הצבאי בלבנון באוקטובר 2024.
- **המצב החברתי.** ישראל נכנסה למלחמה בעיצומו של שסע חברתי עמוק, כאשר מחצית מהציבור רואה את ההנהגה כלא אמינה, מרושעת והרסנית. צה"ל יצא למתקפה תחת הסיסמה "ביחד ננצח", ותחילה הייתה תחושה של אחדות מול האויב. אך במהרה התלקחה מחדש האיבה בין המחנות, כשהנהגת המדינה מלבה את הבערה. היוזמה להעביר חוק גיוס חדש שמעניק פטור לחרדים נתפסה כבהות חושים בלתי נתפסת, כאשר לוחמים מסכנים את חייהם בזמן שציבור שלם של משתמטים "תוקע אצבע" למדינה בחסות הממשלה.
- **חוסר אמון הציבור במנהיגות הלאומית.** הסערה הציבורית סביב סירובם של האחראים למחדל להודות באשמה ולזוז הצידה וסביב הטיפול הממשלתי הכושל בנושא החטופים, יצרה מציאות אפוקליפטית שכמוה לא חוותה ישראל מעולם. רבים חשים שישראל מנהלת מלחמת אזרחים פנימית תוך כדי מלחמה על עצם קיומה.
- **חזיתות מרובות.** לראשונה ישראל ניצבת במלחמה רב־חזיתית, כולל מול אויבים רחוקים כמו איראן, החות'ים, והמיליציות העיראקיות. ישראל תמיד הייתה תחת איום קיומי, אך הפעם האיום הפך למוחשי וקרוב. רבים מבינים שאלמלא ההרתעה האמריקאית הנחושה, ישראל הייתה עלולה למצוא עצמה תחת מתקפה רחבה בהרבה שהייתה גובה מחירים חסרי תקדים בתולדותיה.
- **התערערות האמון במערכת הביטחון.** צה"ל אמנם יצא מהר יחסית למתקפה נרחבת, אך המחדל המודיעיני וההיערכות המקדימה הרעה, שהמיטה את אסון העוטף, לצד הדשדוש בעזה, הפינוי ההמוני של תושבים מהדרום ומהצפון, וחוסר האונים המתמשך מול הטילים והכטב"מים של החמאס והחיזבאללה ערערו את האמון הציבורי במערכת הביטחון.
- **האנטישמיות החדשה.** המלחמה חשפה את ממדי האנטישמיות המדהימים והמדכאים בעולם והזכירה ימים אפלים בתולדות היהודים. בעבר התרגלנו שהעולם המוסלמי מתעב אותנו אבל עכשיו הסתבר שהאליטה המשכילה והמבוססת בארה"ב ואירופה ובראשן אוניברסיטאות העלית מתייחסת אלינו כאל צרה שצריך להיפטר ממנה. חזרנו למעשה לנקודת ההתחלה של הציונות שאין לנו אלא לסמוך על עצמנו בהבדל אחד משמעותי: לא רק שאנחנו כבר לא מלוכדים ומאוחדים אלא שיש בתוכנו קבוצה משמעותית של קיצונים אלימים שמוציאים לנו שם רע.

המציאות הקשה הזו משפיעה על כל החברה הישראלית, אך נראה כי הצעירים חווים אותה בעוצמה רבה יותר, בשל כמה סיבות:

- חלקם חוו את הטראומה של אירועי "נובה" והטבח, אם באופן אישי או דרך חברים (במעט כל אחד מכיר מישהו שמכיר מישהו שנפגע ישירות מהאירוע המזעזע).
- חלקם היו בקו האש, בשירות סדיר או מילואים.
- חלקם פונו עם משפחותיהם ונאלצו לחיות כפליטים בארצם.

עמוד נוכחי 334
מתוך 408

- זוהי שכבת הגיל המחוברת ביותר למדיה החברתית, ולכן חשופה למראות הקשים ששותפו ברשת בזמן אמת.
- מחקרים מראים שההשפעה של טראומה על צעירים היא ארוכת טווח יותר, במיוחד מאחר שרבים מהם חיים בסינגלים ללא משפחה שתקל עליהם את ההתמודדות.

דו"ח זה נכתב כאשר המלחמה עדיין בעיצומה, והחברה הישראלית כולה שרויה בעומק הטראומה. אין לנו יומרה להעריך את ההשלכות הפסיכו־חברתיות של המשבר הזה בטווח הארוך, ואנחנו גם חסרים את הרקע המקצועי לכך. יתר על כן, כדי להעריך את ממדי האסון והשלכותיו נדרש תהליך איסוף נתונים מעמיק שייערך חודשים ואפילו שנים על ידי אנשי מקצוע. נכון לעכשיו, מערכת הביטחון ממעטת לחשוף נתונים, ובקשתנו לשיתוף פעולה נענתה בשלילה עקב חוסר יכולת להתפנות לכך.

יתרה מזאת, הניסיונות שלנו לראיין כמות גדולה של לוחמים שהיו בקו האש העלו חרס. רק מעטים הסכימו להתראיין, וגם זאת בהיסוס. נראה כי הכול עדיין טרי מדי, ורבים מעדיפים לעבד את מה שעברו בשקט. אלה שפותחים את הלב עושים זאת במסגרת טיפולית, הנדרשת מטבעה לשמור על דיסקרטיות.

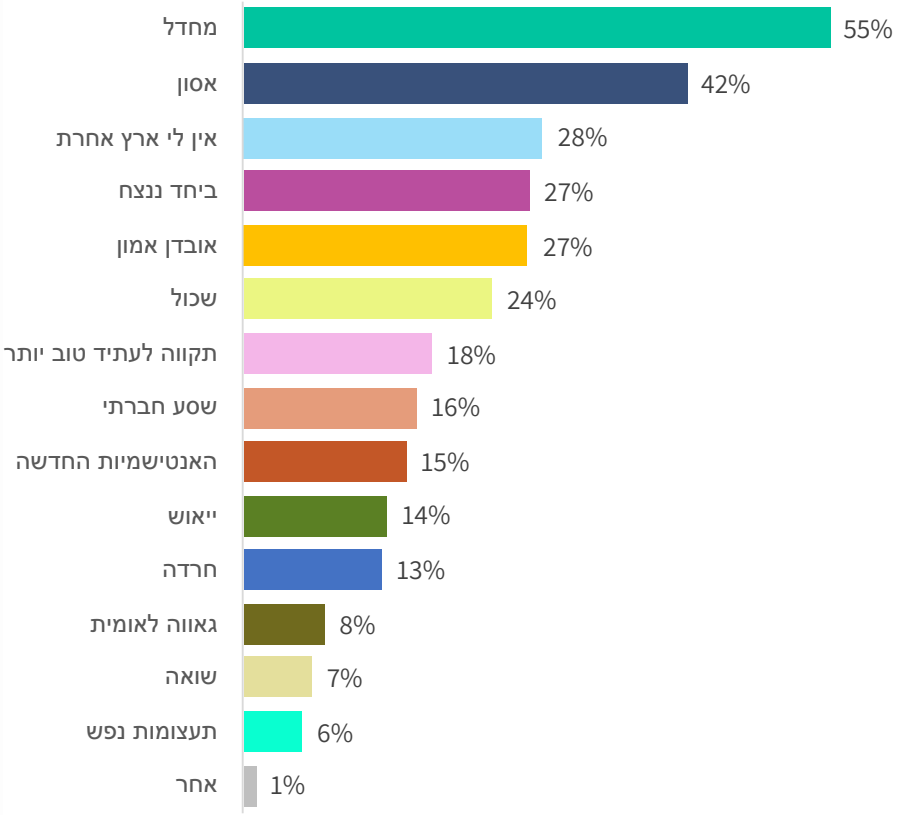
לפיכך, אנו נאלצים להסתפק בנתונים שפורסמו רשמית, ושכבר משרטטים תמונה מטרידה ואף מבהילה, ובכמה שאלות ששילבנו בסקר שעשויות אולי לרמוז על העתיד לבוא.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q69 מבין האסוציאציות הבאות, בחר/י 3 אסוציאציות מיידיות שעולות לך בראש לגבי המלחמה הנוכחית?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	62%	44%	32%	28%	23%	23%	17%	15%	15%	11%	10%	7%	7%	6%	1%
	ערבים	29%	32%	13%	24%	43%	24%	20%	22%	18%	23%	26%	6%	13%	6%	1%
מגדר	אישה	50%	46%	31%	26%	25%	25%	17%	13%	13%	17%	18%	8%	6%	5%	1%
	גבר	61%	38%	26%	28%	28%	22%	19%	19%	17%	11%	8%	5%	9%	6%	2%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	69%	46%	26%	19%	28%	21%	16%	15%	17%	15%	10%	8%	5%	4%	1%
	מסורתי	60%	45%	34%	34%	19%	23%	15%	18%	13%	9%	12%	5%	7%	5%	1%
	דתי	41%	37%	45%	41%	15%	31%	24%	14%	12%	4%	4%	10%	4%	14%	3%
גיל	16-18	53%	42%	33%	28%	22%	22%	22%	11%	22%	11%	14%	8%	7%	5%	0%
	19-21	61%	40%	34%	27%	28%	23%	14%	18%	11%	16%	9%	6%	7%	6%	1%
	22-25	53%	43%	20%	26%	31%	26%	17%	19%	13%	14%	16%	9%	6%	7%	2%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	53%	46%	34%	26%	23%	21%	20%	13%	22%	10%	12%	7%	9%	4%	0%
	בשירות צבאי	61%	38%	37%	31%	26%	25%	18%	19%	13%	12%	6%	5%	3%	6%	2%
	משוחרר	70%	47%	27%	25%	21%	24%	17%	15%	9%	12%	11%	7%	7%	6%	2%
	לא התגייס	57%	45%	31%	38%	26%	26%	8%	16%	12%	13%	11%	3%	4%	9%	2%
השכלה	לומד לבגרות	50%	48%	35%	27%	18%	25%	18%	13%	27%	9%	10%	7%	8%	5%	1%
	ללא ת. בגרות	51%	57%	27%	24%	36%	16%	8%	11%	18%	17%	16%	7%	1%	12%	–
	בעל ת. בגרות	55%	36%	27%	29%	29%	23%	19%	18%	13%	15%	12%	10%	7%	5%	1%
	לומד / בעל ת. מקצועית	58%	38%	31%	38%	31%	24%	16%	17%	18%	7%	4%	7%	7%	3%	1%
	לומד לתואר ראשון	63%	45%	26%	23%	23%	27%	18%	16%	9%	14%	17%	4%	6%	7%	1%
	בעל תואר ראשון	47%	47%	23%	11%	34%	17%	16%	23%	13%	23%	26%	4%	7%	6%	4%
מצב משפחתי	פנוי/ה	53%	39%	30%	27%	27%	24%	18%	17%	17%	12%	14%	8%	7%	6%	1%
	בזוגיות	65%	48%	22%	26%	27%	23%	20%	15%	12%	19%	11%	6%	6%	1%	0%
	נשוי/ה	53%	51%	29%	33%	23%	25%	13%	14%	8%	17%	9%	7%	5%	11%	1%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	62%	43%	29%	29%	25%	23%	18%	14%	14%	13%	12%	7%	6%	5%	1%
	סביר	46%	39%	29%	26%	30%	24%	16%	20%	19%	14%	13%	9%	9%	6%	1%
	סה"כ רע	36%	42%	25%	17%	28%	22%	23%	20%	17%	20%	27%	12%	4%	6%	2%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	57%	49%	27%	31%	29%	19%	14%	15%	13%	13%	16%	4%	10%	4%	1%
	ארבע יחידות	51%	38%	28%	25%	29%	27%	18%	17%	16%	13%	12%	11%	7%	6%	1%
	חמש יחידות	59%	39%	29%	25%	23%	24%	21%	17%	17%	16%	12%	8%	3%	7%	2%

עמוד נוכחי 336
מתוך 408

Q69 ממצאים עיקריים

- האסוציאציות השכיחות ביותר שעלו במדגם בהקשר למלחמה הן "מחדל" (55%) ו"אסון" (42%).
- צעירים המשרתים בצבא או שכבר השתחררו ציינו את האסוציאציה "מחדל" בשיעור גבוה יותר (61% ו־70% בהתאמה) בהשוואה לצעירים לפני גיוס ולמי שלא התגייסו כלל (53% ו־57% בהתאמה). ייתכן שניסיונם במערכת הביטחון מחזק את תחושת האכזבה מהכשלים הביטחוניים שהתגלו ב־7 באוקטובר.
- בקרב 43% מהמשיבים הערבים, האסוציאציה הבולטת הייתה "אובדן אמון" – נתון גבוה יותר מכל יתר האפשרויות שהוצגו להם.
- בקרב הדתיים, 45% בחרו באסוציאציה "אין לי ארץ אחרת", בהשוואה ל־34% מהמסורתיים ו־26% מהחילונים. מעניין לציין שרק 20% מהצעירים בגילאי 22–25 ציינו אסוציאציה זו, לעומת 33%–34% מהצעירים בגילאי 16–21.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

חווית הקרב

חוויית הקרב היא חוויה חריגה מאוד ועוצמתית, והיא עשויה לגרור השלכות רבות, ובהן:

- ההשתתפות בקרב מעמידה את החיילים בפני פחד מתמיד מפני פציעה או מוות. החרדה והמתח הנפשי העצום מביאים במקרים רבים לתופעות פיזיות כמו דופק מואץ, הזעה מוגברת, ולעיתים גם תגובות פסיכוסומטיות אחרות.
- במהלך הקרבות נחשפים החיילים לפציעות קשות ולמוות על בסיס יומיומי. המראות הקשים של חברים שנפגעים או נהרגים מייצרת תגובות רגשיות עוצמתיות כמו דיכאון, חרדה, והפרעת דחק פוסט־טראומטית (PTSD).
- החיילים שחוזרים מהקרב מתמודדים לעיתים קרובות גם עם רגשות אשמה על כך שהם שרדו בעוד חבריהם נפצעו או נהרגו. תחושות אלו מכונות "אשמת הניצולים" והן מלוות במחשבות קשות על מה שהיה ניתן לעשות אחרת. בנוסף, ישנו כעס על המדינה ועל המערכת שהציבה אותם במצבים כה קשים ומסוכנים.
- חוויות הקרב עלולות לגרום להפרעות שינה קשות, כגון אינסומניה (נדודי שינה) או סיוטים חוזרים.
- כדי להתמודד עם הטראומה והכאב, חלק מהחיילים עלולים לפנות לשימוש מוגבר באלכוהול וסמים, דבר המוביל גם לתלות ולהתמכרויות המחייבות טיפול.
- כאשר חיילים חוזרים הביתה עם פציעות פיזיות או נפשיות, הדינמיקה המשפחתית משתנה. המשפחה צריכה להסתגל למצב החדש, מה שעלול לגרום למתחים ולחיכוכים בין בני המשפחה.
- חיילים שחוזרים מהקרב מתקשים לעיתים קרובות ביצירת קשרים רומנטיים ובבניית משפחה. הטראומה והקושי הרגשי עלולים להוות מחסום ביצירת יחסים אינטימיים בריאים בהמשך החיים.
- רבים מהלוחמים מתקשים להסתגל לחיי השגרה. חיילים רבים מדווחים על תחושת ניכור והתרחקות מהחברה האזרחית, שכן הסובבים אותם לא מבינים את מה שעברו. הפער הזה מוביל לעיתים לתחושות בדידות וחוסר שייכות.
- חיילים שחוזרים מהקרב מוצאים עצמם, למרבה הצער, נאלצים להתמודד לא רק עם הטראומות האישיות והנפשיות שלהם, אלא גם עם חברה מפולגת ומסוכסכת. המציאות הזו עלולה להקשות על החלמתם הנפשית.

זאת ועוד, החיילים נלחמים ומסכנים את חייהם מתוך תחושת שליחות, אבל כאשר הם מגלים שרבים מהאזרחים מבקרים את אופן ניהול המלחמה, תחושת הצדק שלהם עלולה להיפגע. הם עלולים לחוש כעס ואכזבה על כך שהמאבק שלהם אינו מוערך מספיק.

בכתבה שעסקה בהשפעות המלחמה על הלוחמים ששרתו בחזית סיפר אחד מהם: "אני יכול להראות לך את קבוצת הוואטסאפ של החבר'ה מהצבא. כולם ככה. בשבוע שעבר פגשתי בטיסה מישהו שאני מכיר מהמילואים. שאלתי אותו 'מה איתך?', הוא אומר לי 'חרא'. אני שואל אותו 'מה זה אומר?', והוא אומר לי 'אני יושב כל היום מול המחשב, בוהה בו ולא עושה כלום'. המעברים הם קשים מאוד. רגע אחד אתה מפחד על החיים שלך, ורגע אחרי זה אתה שוכב על המיטה בבית ורואה נטפליקס. זה מעבר לא נורמלי. אותו דבר כשאתה מגיע לעבודה ורואה אנשים בשגרת יומם. זה קשה. אני מבין בראש שאולי אצלי ב־7 באוקטובר השעון נעצר ואצל אחרים החיים המשיכו, זה אפילו משמח אותי, ואני גם מבין שאם לא הייתי הולך למילואים כנראה הייתי כמותם, אבל לפעמים זה מתסכל. עם מה אתם מתעסקים? אני נתקל מסביבי בדילמות שנראות לי פתאום מטופשות. והסביבה לא תמיד יודעת לאכול את זה, גם אם לכולם יש כוונות טובות. [...] בכל תקופת המילואים נמנעתי מלהפעיל רדיו. לא רציתי שהעולם שבחוץ ייכנס. לא רציתי לשמוע פוליטיקאים. לא רציתי לשמוע ויכוחים. חשבתי שזה יפגע ב'ביחד' שלנו. הייתי מכבה לאנשים את הרדיו. שלא ישמעו. זה לא עשה טוב לאף אחד. כשיצאתי, זה היה אחד הדברים שפחדתי מהם. החזרה המתסכלת ל־6 באוקטובר. [...] באוקטובר, כשגויסנו, הייתה תחושה שהנה זה נגמר. שעם ישראל הבין שמשהו צריך להשתנות.

ואז אתה מבין שאנחנו לא שם. אנחנו נלחמים, ובחוץ חוזרים לריב. ושוב הפוליטיקה הקטנה, ושוב ימין ושמאל, ואתה מבין שכשתסיים את המילואים אתה חוזר החוצה שוב למה שהיה לפני. וזה מרתיח. גם כי נוצרה פה הזדמנות. גם כי בא לך לצעוק בקול 'כן, אתם חייבים לי את זה'. ואני אומר את זה בגאווה. הקרבנו הקרבה גדולה. זה בית שעזבנו לחצי שנה – והוא נפגע, זה עסקים שנפגעו, זה משפחות שנפגעו, זה ילדים שנפגעו, זה אנחנו שנפגענו. ואתה יוצא החוצה ומגלה שוב ברדק. אף אחד לא עשה עם הדבר הזה כלום. אז כן, אתם חייבים לנו גם את זה" (ליבסקינד, 12.4.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 340
מתוך 408

שכול

במתקפת הטרור (מה־7 ועד ה־9 באוקטובר) נרצחו 1,161 איש, מתוכם 266 חיילים, 714 אזרחים (39 בני פחות מ־18, 5 פעוטות בני פחות מ־5), 42 אנשי כיתות כוננות, 57 אנשי משטרה, 8 אנשי שב"כ, 9 אנשי כוחות הצלה (מד"א וכיבוי אש) ו־65 אזרחים זרים, שניים מהם תיירים. מבין האזרחים, חמישה מתו כתוצאה מירי כוחותינו בשוגג. 14 מתו מירי רקטות. המספר כולל גם את מי שמת מפצעיו אחר כך, וכל מי שנחטף ונרצח בשבי (חובל, 18.1.2024; ליאור ואח', 7.4.2024).

במלאת ששה חודשים למלחמת חרבות ברזל, פרסם דובר צה"ל את הנתונים הבאים: 604 חיילים נפלו מאז 7 באוקטובר, 260 מהם מתחילת התמרון הקרקעי. 41 מהחללים נהרגו בתאונות מבצעיות (20 מירי דו־צדדי, חמישה מחריגות ירי ו־16 מתאונות אמל"ח, נשק ודריסה). זה מוסיף על הטראומה כי זה יוצר רגשי אשמה קשים (ליאור ואח', 7.4.2024). מנין הנופלים עלה עד יום הזיכרון ל־712 (לוי, 12.5.2024).

על פי נתונים שפרסם הביטוח הלאומי באוקטובר 2024 – 885 אזרחים נרצחו בשנה האחרונה כתוצאה מפעולות איבה. חשוב להדגיש כי מספר זה מתייחס אך ורק לאזרחים, ואינו כולל את אנשי כוחות הביטחון וכיתות הכוננות, אשר מטופלים על ידי משרד הביטחון. מתוך ההרוגים האזרחיים, 581 גברים ו־304 נשים.

הנתונים מגלים תמונה קשה במיוחד לגבי הפגיעה בילדים ובני נוער. מבין הקורבנות האזרחיים, 53 היו מתחת לגיל 18. הפילוח הגילי מראה כי נרצחו ארבעה פעוטות עד גיל 3, שניים בני 3–5, שלושה בני 5–8, תשעה בני 8–12, שמונה בני 12–14, ו־27 בני 14–18 (ללא שם מחבר. 6.10.2024).

המספרים הללו מחרידים. כל משפחה שאיבדה את היקר לה חווה טראומה נוראית, אך השכול נוגע במעגלים רחבים הרבה יותר, במיוחד בחברה הישראלית, הקהילתית, הפתוחה והמשתפת.

בנוסף, קיימת גם השפעת החשיפה הציבורית לשכול. החברה הישראלית מאופיינת בקשרים חזקים ועמוקים בין חבריה, והאבל על כל נפש שאבדה מורגש בצורה חדה ורחבה. ההודעה המצמררת "הותר לפרסום" מלווה במידע מפורט על הנופלים – תמונות, סרטונים ופרטים אישיים – שלא רק מעצימים את תחושת הקולקטיביות והסולידריות, אלא גם מעמיקים את האבל והכאב. האובדן הופך לחלק מהצער הקולקטיבי של החברה כולה, מה שמוביל לאיחוד במאבק מול האויבים, אך במקביל מגביר את תחושות חוסר האונים, העצב, הכעס והחרדה בקרב הציבור הרחב.

מעבר לעומס הרגשי והסטרס, פרסום הפרטים האישיים של המתים מגביר את תחושת האיום הקיומי בקרב האזרחים. כאשר שמות ותמונות של נופלים מתפרסמים מדי יום, רבים חשים כי הם עצמם עלולים להיות הבאים בתור במשפחת השכול המצומצמת או המורחבת. תחושה זו של איום אישי מחזקת את החשש שמסוכן שם בחוץ – דבר המוביל להגברת החרדה והמתח הנפשי.

על פי הספרות המחקרית, קיימות מספר אוכלוסיות הנחשבות לפגיעות במיוחד במצבי אסון ומשבר משפחתי בשל מאפייניהן הייחודיים, המקשים עליהן להתמודד עם המציאות הקשה. עליהן נמנות אוכלוסיות בעלות רקע חברתי־כלכלי נמוך, אנשים עם מוגבלויות, וכן חברי קבוצות מיעוט. בנוסף, אוכלוסיות בסיכון הכוללות גם את הקשישים, החשופים לפגיעות פיזית ולהתדרדרות קוגניטיבית, גופנית ונפשית; וכן ילדים ובני נוער, אשר יכולתם הרגשית להתמודד עם מצבי אסון, כגון שכול במשפחה, מוגבלת (בן סימון ושות', דצמבר 2023).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

פציעות פיזיות

מהנתונים שפרסם דובר צה"ל לגבי ששת החודשים הראשונים למלחמה עולה כי במהלך תקופה זו נפצעו 3,188 חיילים, מהם 497 באורח קשה (מתחילת התמרון: 1,550 ו־318 בהתאמה). במהלך המלחמה ביצע חיל האוויר כ־950 פינויים מוסקים של כ־1,300 פצועים. מספר השוטרים שנפצעו עמד אז על 260 (ליאור ואח', 7.4.2024).

נתונים עדכניים יותר – עד לחודש יוני (8 חודשים למלחמה) – מדברים על 3,848 חיילים פצועים. על פי אגף השיקום של משרד הביטחון המספר גדול בהרבה ומדובר על 8,663 פצועים ופצועות, כולל נפגעי נפש. 95% מהפצועים הם גברים, כ־70% מהם משרתי מילואים, מחציתם בגילאי 18 עד 30. הסיבה לפער בין נתוני צה"ל לאלה של אגף השיקום נובעים מכך שהאחרונים כוללים גם פצועים באירועי שגרה (כמו חיילים שנפצעים בתאונות דרכים) וכן שוטרים, אנשי שב"כ ואנשי כיתות הכוננות בעוטף עזה שאף הם מטופלים על־ידי האגף.

הפציעות הנפוצות ביותר הן: פציעת גפיים (42%), תגובה נפשית ופוסט־טראומה (21%), פגיעות פנימיות (9%), פגיעות בעמוד השדרה (7%), באוזניים (8%), בעיניים (2%). מספר נכי צה"ל הכולל חצה את ה־70 אלף (גיל עד, 18.6.2024).

מתחילת המלחמה (נכון לחודש אפריל) פונו ואושפזו יותר מ־15 אלף אזרחים וחיילים בבתי החולים: 684 פצועים קשה – אנוש, 1,277 פצועים בינוני, 12,031 פצועים קל, 676 נפגעי חרדה ונפש, 140 נפטרו בבתי החולים (ליאור ואח', 7.4.2024).

בנוסף לקורבנות בנפש, המלחמה הותירה צלקות נפשיות ופיזיות בקרב רבים מאזרחי ישראל. על פי נתונים שפרסם הביטוח הלאומי מתוך כלל נפגעי פעולות האיבה בשנה הנוכחית, 12,728 הגישו בקשות להכרה בנכות צמיתה, כאשר 11,760 על בסיס נפשי, 527 על פגיעה פיזית ו־441 עם פגיעות פיזיות ונפשיות (ללא שם מחבר. 6.10.2024).

אדם צעיר שנפצע במלחמה מתמודד עם קשת רחבה של קשיים פיזיים, נפשיים וחברתיים, שכוללים בין השאר כאב מתמשך, מגבלות תנועה, תהליך שיקום ממושך, ופציעות כרוניות שעלולות ללוות את הפצוע/ה למשך כל חייו/ה. למעשה, הפצוע מוצא את עצמו, ללא כל הכנה מוקדמת, ביקום מקביל שנקרא "שיקום". הוא נאלץ להתרגל לגוף החדש שלו, להתמודד עם המגבלות הפיזיות ועם חוסר הוודאות לגבי עתידו. זהו חוסר ודאות אינסופי: פרוצדורות מתמשכות, ניתוחים, מעקבים ובדיקות.

מעבר להתמודדות עם הטראומה עצמה, תהליך השיקום וההחלמה עשוי להיות מאתגר וקשה. הוא דורש קבלה והתמודדות עם אובדן אברים, שינויים פיזיים ואובדן תפקודים. מדובר בתהליך של עיבוד נפשי והתמודדות רגשית שאינם פשוטים כלל. ישנם גם פצועים שיאלצו להתמודד עם נכות קשה ויישארו מרותקים לכיסאות גלגלים, פרוטזות ואביזרי עזר אחרים למשך כל חייהם.

כאשר ישנה פגיעה מוחית, אפילו אם היא יחסית קלה, המטופל חווה את הפער בין מי שהוא היה לבין מה שהפך להיות. זהו פער שקשה להכיל. הפגיעות המוחיות מתעתעות; אדם יכול להיראות בסדר מבחוץ, אך הזיכרון, הקשב והחדות אינם כפי שהיו. הדבר מערער את תחושת הזהות. כפי שמתאר אחד הפצועים: "אם אני לא זוכר כמו פעם ופחות חד, אני לא מכיר את עצמי" (גפן, 9.5.2024).

קיימים גם קשיים בהשתלבות הפצועים בדינמיקה המשפחתית והזוגית. מדובר בצעירים שרק לאחרונה סיימו את גיל ההתבגרות, התגייסו לצבא, ופתאום הם מוצאים את עצמם שוב תלויים בהוריהם. בני המשפחה נדרשים לטפל בהם בדרכים שלא היו מורגלים בהם. זהו קונפליקט בין הרצון לעצמאות לבין הצורך בתלות.

ד"ר יורם בן יהודה, פסיכולוג קליני ורפואי שצבר ניסיון עשיר בטיפול בחיילים שנפגעו פיזית ונפשית (בין השאר היה סגן מפקד המרפאה המרכזית לבריאות הנפש בצה"ל ומפקד המרפאה הפיקודית לבריאות הנפש, וכן מפקד היחידה לטיפול בנפגעי תגובות קרב) מסביר:

"הטראומה הפתאומית שחווים חיילי צה"ל במצבי פציעה (גופנית ונפשית) מסמנת קו שבר. שבר בין עולם אחד לעולם אחר שיש להסתגל אליו בתהליך ארוך ומורכב. המעבר מזהות של חייל לוחם, מתפקד, בעל יכולות גופניות וחוסן נפשי עם שייכות ברורה לעולם של פציעה ומגבלה מתחיל, בדרך כלל, בהכחשה אשר יש לה צורה של: "הכל בסדר", "לא קרה לי כלום",

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

"אני אחלים צ'יק צ'אק ואחזור לחברים להילחם". באותה תקופה ראשונית, הפצוע חש כאילו הוא זה שהפקיר את חבריו בשדה הקרב והלך לנוח בבית חולים. עם חלוף הימים והחודשים, מבין הפצוע את התמונה המורכבת ואת השלכותיה ומגבלותיה. בשלבים אלו, בדרך כלל, צה"ל משחרר אותו מן השירות והוא עובר לטיפול משרד הביטחון. אקט זה מסמן שבר נוסף בהשתייכות של הלוחם הפצוע. תחושות של נטישה נולדות מתוך אובדנה של השייכות הקודמת והזהות שנלוותה אליה ומהיעדרה של שייכות חדשה (לפעמים, מתוך הצורך הגדול, נוצרת קבוצת בני המחזור לאשפוז ולשיקום). הבדידות הזו שנכפית על הפצוע, מעבר לקושי שהיא גורמת, היא גם אינה מאפשרת לו ללמוד מאחרים הדומים לו ולקבל פרופורציות של חומרה ושל תקווה לעתיד. הבדידות, תחושות הנטישה והיעדר שייכות הם גורמים מחוללי מחלה ומעכבי החלמה. חברים, השתייכות ומערכות תמיכה הדדית הם גורמים מחזקים, מחוללי חוסן ומקדמי החלמה. בתוך כל אלה, נוצרת, לעיתים, קבוצת השתייכות חדשה, שנוכחותה הולכת ומתחזקת, והיא קבוצת הפצועים, ולידה, קבוצת הלומי הקרב. החיים שנקטעו על ידי טראומה מייחלים ללידה מחדש ולא יודעים איך לחולל אותה. ביטוי לרצון זה ניתן לראות במונח "פציעולדת" שהוא תאריך הטראומה שיכלה להמית אך הותירה בחיים. התאריך הזה, בקרב פצועי צה"ל, נחגג כיום הולדת שני". (מתוך מסמך שהועבר אלינו באופן אישי).

קיים גם קושי כלכלי משמעותי: מציאת מקום עבודה שיתאים למגבלות החדשות, אובדן כושר עבודה, עלויות הטיפול הרפואי והשיקום, והצורך בתמיכה כלכלית לטווח הארוך.

ההתמודדות אינה ברמה האישית בלבד. פציעת אדם צעיר במלחמה יוצרת גלים של קשיים המשפיעים על מעגלים רחבים בחברה. המשפחה הקרובה חווה טראומה רגשית עמוקה; הורים, אחים ובני זוג מתמודדים עם כאב ואובדן התמימות. לעיתים קרובות, המשפחה נאלצת לשאת בהוצאות רפואיות ושיקום גבוהות, ואחד ההורים עשוי להיאלץ לעזוב את עבודתו כדי לטפל בפצוע.

גם חבריו של הפצוע נאלצים להסתגל למציאות החדשה. הקשרים החברתיים עלולים להשתנות, ועולות תחושות אשמה על כך שהם עצמם לא נפצעו או שלא יכלו לעזור יותר.

הקהילה המקומית – מוסד הלימודים, מקום העבודה – מתמודדת עם שינויים בדינמיקה החברתית. לעיתים, הקהילה מתאגדת כדי לתמוך בפצוע ובמשפחתו, אך התארגנות כזו אינה פשוטה.

מערכת הבריאות הישראלית נאלצת להתמודד עם עומס נוסף של מטופלים פצועים בעקבות המלחמה, דבר המצריך משאבים רבים ואנשי מקצוע מיומנים. היקף הפגיעות, יחד עם המשך הלחימה בעזה, הוביל להרחבת מערך השיקום, אשר עדיין מטפל בפצועים הרבים מיישובי הנגב המערבי, מפסטיבל נובה ומהלחימה ברצועה. אך למרות כל המאמצים, הצרכים עדיין עולים על היכולות.

ברמה הלאומית, ישנן הוצאות משמעותיות על טיפול רפואי, שיקום ותמיכה נפשית לפצועים ולמשפחותיהם. העומס הכלכלי, הארגוני והנפשי על מערכות הבריאות, שגם כך נשחקו במהלך הקורונה, הפך לאדיר. באחת הכתבות שהתפרסמו בנושא, סיפרה שרה קירמה, פסיכולוגית שיקומית מנוסה במחלקת שיקום נפגעי ראש בשיבא: "האירוע הזה היה שונה מכל מבצע ומלחמה שחווינו כאן. לפחות ממה שאנחנו מכירים ב־20 השנים האחרונות, וכנראה גם לפני. גם בצוק איתן הגיעו אלינו פצועים למחלקה, אך הצוות היה אסוף. כאן, כל המדינה נתפסה בהלם. ממש במשבר. הצוות שלנו עצמו היה תוך כדי התמודדות עם משהו טראומטי ואקוטי" (גפן, 9.5.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 343
מתוך 408

פציעות נפש

היקפי הטראומה

אירועי 7 באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל הכניסו המוני ישראלים למעגל הנפגעים בנפש. מאות מטופלים שכבר התמודדו עם פוסט־טראומה חוו החמרה קשה במצבם לנוכח האירועים, ואליהם הצטרפו אלפי אזרחים הזקוקים כעת לטיפול נפשי פרטני – בהם עובדי שירותי ההצלה, כוחות החירום, אנשי השירותים הדתיים, מפונים מהעוטף שאיבדו בני משפחה וחברים, ובן מילואימניקים שחזרו משדה הקרב (שפרוט, 6.5.2024).

נפגעי הנפש במלחמה הזו אינם רק חיילים בסדיר ובמילואים, אלא גם אזרחים רבים, כולל ילדים. למשל, אזרחים שנחשפו ישירות או בעקיפין לאירועים טראומטיים, כמו נפילת טילים וכטב"מים, פיגועי טרור, שריפות, הרס בתים ואובדן רכוש פרטי.

שיעור גבוה במיוחד של טראומות נמצא בקרב ניצולי פסטיבל נובה וקרוביהם. רגע לפני הטבח האכזרי, אלפים חגגו את חג הסוכות במסיבה המונית, וחלקם היו תחת השפעת סמים פסיכדליים. לראשונה בהיסטוריה התרחשה טראומה המונית תחת השפעת משני תודעה. חלק מהניצולים אף אושפזו בכפייה, ומעטים מהם בחרו לשים קץ לחייהם.

במדינה שבה המצב הביטחוני רגיש ונפיץ ממילא, האירועים הנוראיים של "השבת השחורה" – ואחריהם המתקפות מהצפון, הדרום והמעורבות של החות'ים והאיראנים – רק הגבירו את תחושת הלחץ והמתח בקרב האזרחים.

מלחמה זו, יותר מכל מלחמה אחרת, הייתה גם מלחמתו של העורף. בששת החודשים הראשונים למלחמה שוגרו לישראל לא פחות מ־12,235 טילים - מתוכם כ־9,100 מרצועת עזה, כ־3,100 מלבנון וכ־35 מסוריה (ליאור ואח', 7.4.2024). בהמשך החל גם גל שיגורי כטב"מים מהצפון, שלא לדבר על המתקפה האיראנית שהלחיצה את המדינה כולה. מעבר לדאגה לשלום החיילים בסדיר ובמילואים, כל אזרחי המדינה – ובעיקר אלה המתגוררים בסמוך לגבולות – נאלצו להימלט למקלטים ולממ"דים בשל מאות אזעקות והתראות.

מתח מיוחד התעורר בעקבות הדיווחים על ארסנל הנשק הקטלני שבידי החיזבאללה וההמתנה מורטת העצבים למתקפה מצפון.

להלן כמה נתונים מספריים שהתפרסמו במקורות שונים וממחישים את היקף הטראומה הלאומית. חשוב לזכור כי נתונים אלו מתייחסים לאנשים שדיווחו או זוהו על ידי המערכת בסובלים מפגיעה נפשית. אף שהמודעות הגוברת לפוסט־טראומה ולחשיבות של פנייה מוקדמת לסיוע נפשי, במיוחד בקרב הצעירים, מקלות על הפנייה לעזרה, עדיין רבים מתקשים להכיר בפגיעתם, אפילו בפני עצמם:

- **מנתונים שמסר ד"ר יעקב רוטשילד, ראש מחלקת בריאות הנפש בצה"ל**, 15,000 חיילים טופלו נפשית מאז תחילת המלחמה ועד לספטמבר 2024, בהם כ־10,000 חיילי חובה, 1,000 משרתי קבע ו־4,000 אנשי מילואים. 9,000 מתוכן הם לוחמים ותומכי לחימה. 4,000 פניות הגיעו מחיילות. רבים מהפונים נעזרו יותר מפעם אחת בשירותי התמיכה הצה"ליים (רוזנבלום שרית, 27.9.2024).
- **מנתונים שפרסם דובר צה"ל** לגבי ששת החודשים הראשונים למלחמה עולה כי כ־10,500 חיילים "נחשפו לאירוע טראומטי ופיתחו תסמינים", ומתוכם כ־1,890 (כ־18%) לא חזרו ללחימה (ליאור ואח', 7.4.2024).
- **לפי אגף השיקום של משרד הביטחון**, מאז 7 באוקטובר ועד יוני טופלו באגף 8,663 פצועים חדשים, כאשר 35% מתוכם מתמודדים עם תגובות נפשיות, ועבור 21% זו הפגיעה העיקרית. בכל חודש מתקבלות כ־1,550 פניות חדשות וכן בקשות להכרה ב־6,500 פצועים ממלחמות קודמות (גיל־עד, 18.6.2024).
- **נתוני הביטוח הלאומי** חושפים כי מתחילת המלחמה ועד מאי הוכרו יותר מ־65 אלף ישראלים כנפגעי פעולות איבה. מדובר באזרחים שנפגעו פיזית, נפשית, או שניהם גם יחד (שמעוני, 2.5.2024).
- **לפי נתוני עמותת נט"ל** (נפגעי טראומה על רקע לאומי), מבוקר 7 באוקטובר ועד

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 344
מתוך 408

תחילת מאי התקבלו בקווי הסיוע של העמותה יותר מ־38,000 שיחות מאזרחים ומילואימניקים שנזקקו לתמיכה נפשית – מספרים חסרי תקדים עבור העמותה.

- **מנתוני עמותת ער"ן** (עזרה ראשונה נפשית אנונימית) עולה כי בשבת ה־7 באוקטובר 2023 התקבלו יותר מ־3,500 פניות במצוקה גבוהה מאוד, לעומת כ־500 שיחות ביום ממוצע בשבתות שגרתיות. בששת החודשים הראשונים של המלחמה חלה עלייה בפניות למוקד – במיוחד מצד גברים (אוכלוסייה הנוטה פחות לפנות לעזרה), חיילים בסדיר ובמילואים, ובני נוער. באותו פרק זמן נרשמה עלייה של 950% בפניות סביב חרדה, טראומה ואובדן בהשוואה לחצי השנה המקבילה אשתקד. בסך הכול, בששת החודשים הראשונים פנו לער"ן 38,240 ילדים וצעירים עד גיל 24, מהם 60% בנות ו־40% בנים. שליש מהפניות עסקו בחרדה וטראומה, וכל שיחה חמישית עסקה בכאב נפשי, דיכאון ומצוקה (חיים, 5.4.2024).
- מדו"ח שפרסם באוקטובר 2024 **המרכז ישראלי להתמכרויות ובריאות הנפש** עולה כי בעוד שבשנת 2022 עמד שיעור הישראלים שחוו תסמיני PTSD חמורים על 12%, במהלך החודשים הראשונים של המלחמה קפץ שיעור זה ל־25%, רבע מהאוכלוסייה. עוד עלה כי צעירים בני 18–26 נמצאים בסיכון גבוה במיוחד, כאשר 27% מהם מדווחים על תסמיני PTSD חמורים. בקרב משרתי הצבא (מילואים וסדיר), הנתון אף חמור יותר, כאשר 26% מהם סובלים מתסמינים חמורים לעומת 16% בלבד בקרב אלו שלא שירתו (חיים, 14.10.2024).
- מחקר משותף של **חוקרות מהאוניברסיטה העברית והמכללה האקדמית תל אביב–יפו** מצא כי כ־41% מההורים שאחד מבני הזוג שלהם נמצא במילואים מדווחים על תסמינים של פוסט־טראומה (PTSD), בהשוואה ל־30% מההורים שבני זוגם אינם במילואים. כ־66% מההורים סובלים מרמה בינונית עד גבוהה של דיכאון, בהשוואה ל־44% בתקופת הקורונה. 64% סובלים מרמה בינונית עד גבוהה של סטרס, לעומת 47% בזמן הקורונה, וכ־47% סובלים מרמה בינונית עד גבוהה של חרדה, בהשוואה ל־30% בזמן הקורונה. פרופ' נגה כהן, אחת מעורכות המחקר, אמרה בראיון: "למרות שישראל התמודדה עם משברים רבים – מלחמות, מבצעים ומגפת הקורונה – ניכר כי מלחמת חרבות ברזל יוצרת משבר נפשי בקנה מידה אחר. משך ועוצמת החוויות הטראומטיות הן ברמות בלתי נתפסות, וייקח שנים לעכל אותן" (ללא שם מחבר, 4.12.2023).
- בסקר של **התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות**, שנערך בפברואר 2024, העידו 63% מהנשאלים כי מצבם הנפשי החמיר מאז אירועי ה־7 באוקטובר. 48% העידו כי פנו או יתכן ויפנו בהמשך לקבלת סיוע נפשי, מהם 25% ציינו שאינם יודעים למי לפנות. מבין הסטודנטים המפונים72.5% העידו על החמרה במצבם הנפשי (התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית, 2024).
- במפגש של **פורום תוכנית "חוסן לאקדמיה"**, בניהולה של הקואליציה הישראלית לטראומה ובהשתתפות 22 מוסדות אקדמיים, שנערך ביוני 2024, דווח על עלייה של 122% בפניות סטודנטים ואנשי צוות אקדמי לטיפול נפשי מאז 7 באוקטובר (טרבלסי חדד, 27.6.2024).

העומס על המערכת

בישראל קיימים גופים רבים המטפלים במצוקה נפשית ובטראומות קשות, חלקם במסגרת פורמלית (צה"ל, משרד הביטחון, מערכת הבריאות והחינוך) ואחרים במסגרת עמותות ציבוריות וגופים פרטיים.

בדיון נוקב שנערך ביוני 2024 בוועדה לביקורת המדינה בראשות ח"כ מיקי לוי, השמיעו הלומי קרב את זעקתם הכואבת על קשיי ההתמודדות שלהם עם פוסט־טראומה. בין הדוברים היו חבריו של אלירן מזרחי ז"ל, לוחם צה"ל שנפל קורבן לפוסט־טראומה לאחר שירות ממושך בעזה ושם קץ לחייו. בעקבות מאבק משפחתו, הובא מזרחי לקבורה צבאית. חבריו סיפרו על תהליך דומה שהם חווים ועל הבושה שהם חשים על כך שהם נאלצים להגיע לוועדה ולחשוף את כאבם בפומבי.

עומר אמסלם, שלחם במבצע צוק איתן ומאז מתמודד עם פוסט־טראומה, קבל בדיון על חוסר השוויון בין נכות פיזית לנפשית: "כבר נהרגתי פעם אחת. למה אני צריך לבוא כל היום לצעוק ולהתמרמר? ולמה צריך לשמוע על עוד הלום קרב שהתאבד? למה אנחנו צריכים לבוא אליכם? מגיע שאתם תבואו אלינו עד הבית. לא טיפלתם בהלומי קרב עד היום, אז איך תטפלו בכל נפגעי חרבות ברזל?" (גיל־עד, 18.6.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

אפרת שפרוט, מנכ"לית עמותת נט"ל, סיפרה: "מכיוון שהייתה הצפה חסרת תקדים של שיחות טלפון, הגדלנו מיידית את מספר המתנדבים בקווי הסיוע. גייסנו שורה של מטפלים מקצועיים לטראומה ליחידה הקלינית של העמותה ולקליניקות שלנו ברחבי הארץ. ממאה מטפלים בשגרה התרחבנו ל־400 מטפלים. בנוסף, ערכנו הכשרות רבות לאנשי טיפול בתופעות חסרות תקדים במציאות הישראלית, כולל תמיכה נפשית במשפחות של חטופים, פינוי משפחות מבתיהן והתמודדות עם טראומה רב־ממדית הכוללת פינוי, שכול וחטיפת בן משפחה – כל אלו דברים שהחברה הישראלית לא הכירה עד כה [...] המצב הביטחוני רק מחמיר, ואין לנו מושג כיצד או מתי יסתיים. זה מקשה עלינו לייצר ודאות בקרב המטופלים, במיוחד כאשר המילואימניקים שאנו מטפלים בהם חוזרים הביתה ומיד מקבלים צו גיוס חדש" (שפרוט, 6.5.2024).

פרופ' ג'ון מאן, אחד החוקרים המובילים בעולם בתחום הטראומה, הגיע לישראל ביולי 2024 ורואיין על הטראומה הלאומיות שחווה המדינה עבשיו. לשאלה מה צפוי בהמשך, השיב: "יהיו הרבה מקרי דיכאון ופוסט־טראומה שלא יאותרו – אנשים שלא יוכלו לחזור לחיים נורמליים בלי עזרה. זה יהיה סבל שקט עבור רבים בישראל. אסור לכם לטמון את הראש בחול, אתם חייבים לטפל בזה". לדבריו, אף כי התחלואה הנפשית משמעותית כבר בשנה הראשונה, מחשבות אובדניות עולות מאוחר יותר. שיעורי הפוסט־טראומה והדיכאון גבוהים יותר ב־10 או 15 שנים לאחר האירוע הטראומטי. לדבריו, קבוצת הסיכון הגבוהה ביותר היא זו של המשתייכים לארגוני ההצלה (רוזנבלום, 5.7.2024).

הבעיה הגדולה ביותר כרגע היא המחסור במשאבים ובכוח אדם הדרושים לטיפול בהיקף כה גדול של נפגעים. בעמותות לתמיכה נפשית דיווחו כי בימים הראשונים למלחמה נדרשו מאות מתנדבים מדי יום למתן מענה לפניות מצוקה, לעומת עשרות בלבד בימי שגרה. במהלך החודשים הראשונים למלחמה, לצד כ־1,750 המתנדבים הקיימים שגויסו למשימה הלאומית, הצטרפו כ־150 מתנדבים "במילואים" שחזרו לשורות העמותה במצב החירום. שבעה קורסי הכשרת מתנדבים חדשים נפתחו תוך כדי הלחימה (חיים, 5.4.2024).

כחודש לאחר פרוץ המלחמה פרסם משרד הבריאות מסמך שבו דווח על עלייה חדה בצריכת שירותים עבור מצבי טראומה, ועל חסר באנשי מקצוע מיומנים בתחום (משרד הבריאות, נובמבר 2023).

בדיון שהתקיים בוועדה לביקורת המדינה עלה כי היכולת של אגף השיקום להתמודד עם בעיות הנפגעים מוגבלת באופן משמעותי, בשל מחסור חמור בכוח אדם. בין הטענות שעלו: רופא אחד באגף השיקום מטפל כיום ב־4,000 פצועים, ו־280 תקנים נותרו לא מאוישים. בנוסף, על אף שהוכרז על הקמת ועדה לשיפור השירות בתחום בריאות הנפש לנכי צה"ל, יש עיכוב משמעותי בהקמתה. שלושה חודשים חלפו מאז ההכרזה, ועדיין לא מונה נציג ציבור מטעם היועצת המשפטית לממשלה (גיל־עד, 18.6.2024).

יו"ר ארגון נכי צה"ל, עו"ד עידן קליימן, ציין בדיון: "הפערים הולכים וגדלים; יש יותר פצועים, אך מצבת כוח האדם נותרה ללא שינוי. לפני רפורמת נפש אחת הייתה התחייבות ל־256 תקנים, ולאחריה – התחייבות לעוד 100 תקנים נוספים" (גיל־עד, 18.6.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

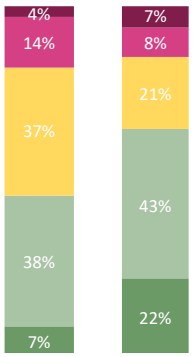
Q70 עד כמה את/ה חווה לחץ נפשי בעקבות הטבח והמלחמה?

כלל המדגם

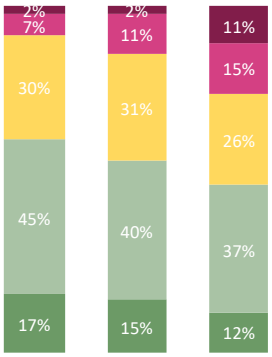

- חווה לחץ קיצוני: המצב גורם לי ללחץ נפשי קשה שמשפיע על חיי באופן משמעותי ביותר
- חווה לחץ רב: המצב גורם לי ללחץ נפשי משמעותי ומקשה עליי בתפקוד היומיומי
- חווה לחץ בינוני: המצב גורם לי ללחץ נפשי לעיתים, אך אני מצליח/ה לתפקד
- חווה לחץ מועט: המצב משפיע מעט, אך אני מתמודד/ת היטב
- כלל לא חווה לחץ נפשי: המצב אינו משפיע עליי כלל

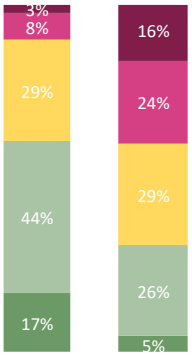
מגדר

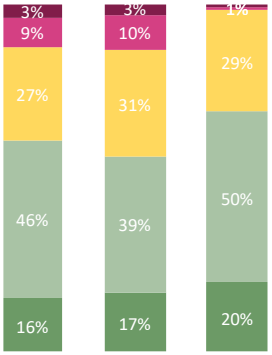
קבוצות גיל

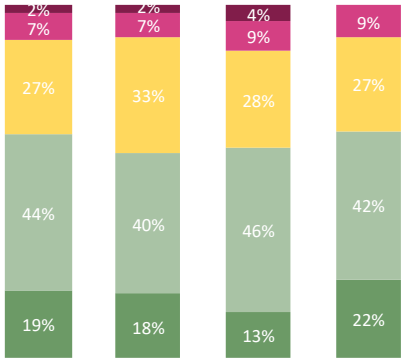
מגזר

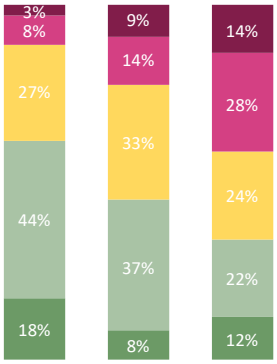
רמת דתיות (יהודים)

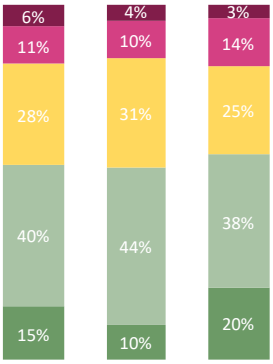
שירות צבאי (יהודים)

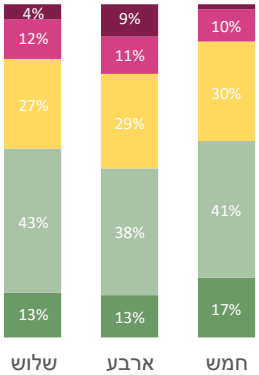
מצב כלכלי

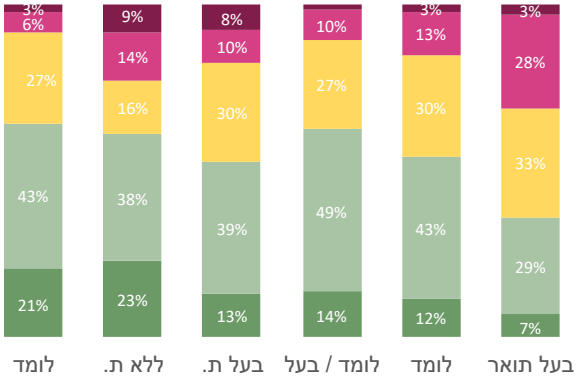
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q70 ממצאים עיקריים

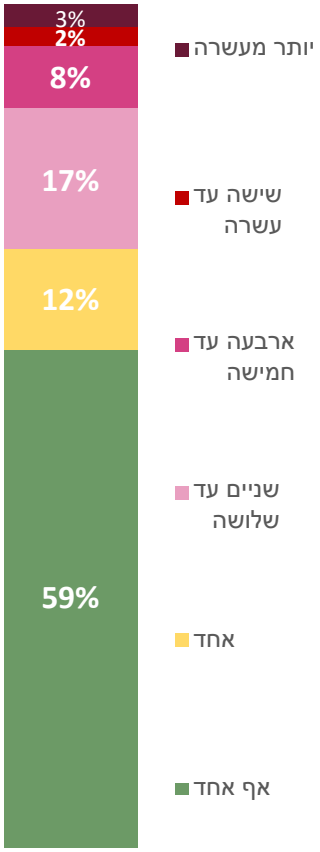
- כמעט מחצית מהצעירים (45%) חווים לחץ נפשי משמעותי (בינוני עד קיצוני) בעקבות הטבח והמלחמה: 16% דיווחו על לחץ רב או קיצוני, ו־29% נוספים על לחץ ברמה בינונית.
- במגזר הערבי שיעור החווים לחץ גבוה יותר: 40% מדווחים על לחץ רב או קיצוני, לעומת 11% בלבד בקרב היהודים. ייתכן שהלחץ החברתי מתווסף ללחץ הביטחוני ומגביר את רמות המתח אצלם.
- בקרב נשים, רמות הלחץ גבוהות יותר מאשר אצל גברים: 65% מהגברים מדווחים על לחץ מועט או היעדר לחץ, לעומת 45% מהנשים.
- בקרב הדתיים, רמות הלחץ נמוכות יותר: רק 1% דיווחו על לחץ רב או קיצוני, בהשוואה ל־13% מהמסורתיים ו־12% מהחילונים. ייתכן שהדבר קשור לנטייה במגזר הדתי להימנע מהבעת תחושות חולשה, בשל פרשנות אידיאולוגית או חשיפה מועטה לטיפול פסיכולוגי. ייתכן גם שהאמונה באל עליון, המשגיח ומיטיב, מעניקה תחושת ביטחון ומסייעת להפחתת חרדות.
- כמו כן, ניתן להבחין בעלייה ברמות הלחץ ככל שהגיל עולה: בגילאי 22–25 26% מדווחים על לחץ רב או קיצוני, לעומת 13% בגילאי 19–21 ו־9% בגילאי 16–18. ייתכן בשל חשיפה מוגברת עם הגיל לשירות צבאי ומילואים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

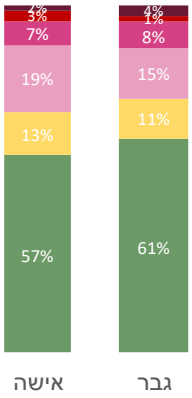
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q71 כמה אנשים מהמעגל הקרוב שלך (משפחה, חברים, קהילה קרובה) נפלו או נפצעו (פיזית או נפשית) במלחמה?

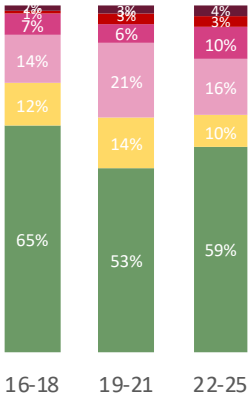
כלל המדגם

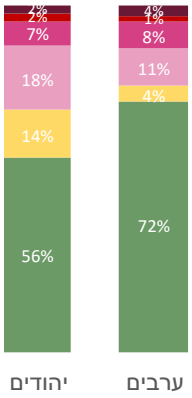
מגדר

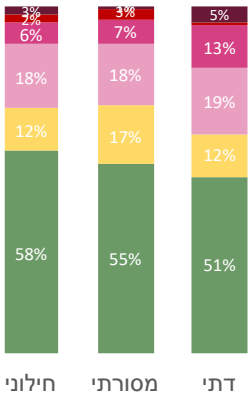
קבוצות גיל

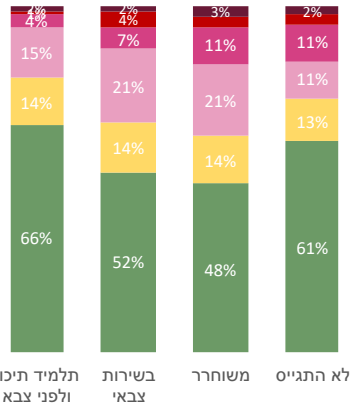
מגזר

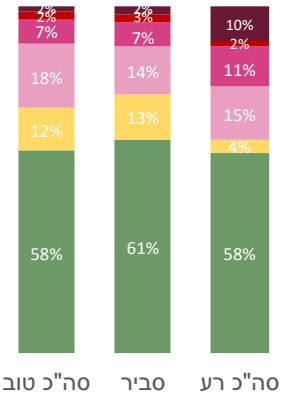
רמת דתיות (יהודים)

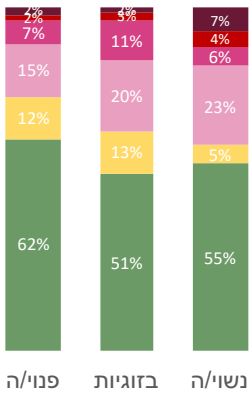
שירות צבאי (יהודים)

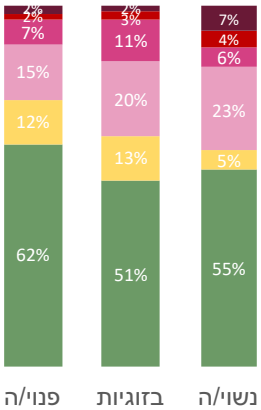
מצב כלכלי

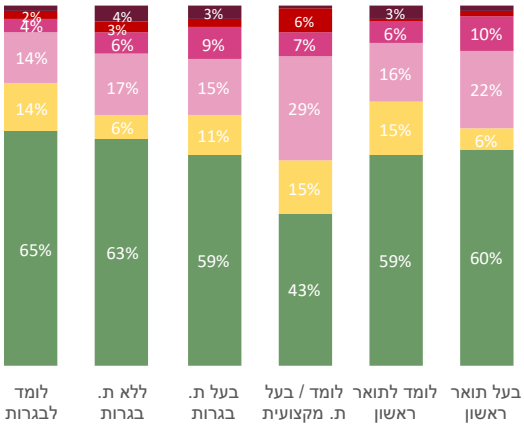
מצב משפחתי

יחי' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q71 ממצאים עיקריים

- שיעור משמעותי מהצעירים היהודים (44%) מכירים לפחות אדם אחד מהמעגל הקרוב שלהם שנהרג או נפצע (פיזית או נפשית) במהלך המלחמה, כאשר 12% ציינו כי לפחות ארבעה אנשים מהמעגל הקרוב שלהם נפגעו או נהרגו. בקרב הדתיים, 49% דיווחו על פגיעה של לפחות מכר אחד מהמעגל הקרוב, בהשוואה ל־45% מהמסורתיים ו־42% מהחילונים.
- גם בקרב הערבים, שיעור המכירים לפחות אדם אחד מהמעגל הקרוב שנהרג או נפצע (פיזית או נפשית) במהלך המלחמה אינו מבוטל, ועומד על 28%.
- שיעור גבוה של נפגעים מהמעגל הקרוב נרשם במיוחד בקרב צעירים משוחררים (52%) ובשירות צבאי (48%).

ממצאים אלו ממחישים את ההשפעה הדרמטית של אירועי השנה האחרונה על החברה הישראלית – השפעה שצפויה להדהד ולהשפיע עוד זמן רב.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

תכנים קשים לצפייה

על פי דו"ח בזק, כ־40% מהחברה הישראלית החזיקו ב־2023 חשבון טלגרם – הרשת החברתית שהציגה את הצמיחה הגדולה ביותר מאז ה־7 באוקטובר. לשם השוואה, בשנת 2018 רק 11% מהישראלים השתמשו בטלגרם (בזק, 12.2.2024).

מאז "השבת השחורה", צעירים וצעירות גייסו את כל אמצעי המדיה העומדים לרשותם כדי להבין את המתרחש. רבים מהם הוצפו ללא הפסקה בסרטונים, תמונות ותכנים, שחלק ניכר מהם הגיע מרשת הטלגרם, שאינה מצנזרת מידע, גם כאשר מדובר בתכנים הרסניים.

חשוב לציין שמלחמת חרבות ברזל לא הייתה רק מלחמה פיזית אלא גם מלחמת מידע דיגיטלית. חמאס השתמש בטלגרם להפצת סרטונים, תמונות ומידע שקרי, במטרה ליצור פאניקה ולערער את המורל של הציבור הישראלי. מידע זה הגיע לקהל רחב, שהתקשה להבחין בין עובדות לשקרים. הפצת המידע הבלתי מצונזר גרמה לבלבול, חשש ודאגה – מה שהוביל לעומס רגשי וחרדות. בנוסף, היא תרמה לחוסר האמון כלפי מקורות המידע הרשמיים של ישראל והגבירה את המתחים הפנימיים בחברה.

דו"ח שפרסם באוקטובר 2024 המרכז ישראלי להתמכרויות ובריאות הנפש חושף קשר ישיר בין תסמיני הפוסט־טראומה לבין חשיפה לתכנים לא מצונזרים במדיה החברתית. בקרב מי שצפה במדיה כזו יותר מפעם אחת בשבוע, נרשם שיעור של 28% הסובלים מ־PTSD חמור, לעומת 8.5% בקרב אלו שלא נחשפו לתכנים כאלו (חיים, 14.10.2024).

בהקשר זה, ראוי לציין מחקר שנערך בבית הספר למדעי הפסיכולוגיה באוניברסיטת תל אביב, אשר בחן את השפעת אירועי המלחמה על הפרעות קשב. קבוצת המחקר כללה עשרות צעירים בגילאי 30–20, שלא אובחנו כסובלים מהפרעת קשב טרם המלחמה, ושלא חוו באופן ישיר את אירועי ה־7 באוקטובר או השתתפו בלחימה. עם זאת, כמו אזרחים רבים במדינה, הם נחשפו לאזעקות, שהו במרחבים מוגנים, והושפעו מהמראות ומהמתח הכללי שאפיין את המדינה עם פרוץ המלחמה. ממצאי המחקר הצביעו על קשר סטטיסטי בין חומרת הסימפטומים של הפרעות קשב לצריכה מוגברת של מידע חדשותי (הדר, 16.6.2024).

בפברואר 2024 פורסם ב"ישראל היום" סקר שערך המשרד לביטחון לאומי, באמצעות המטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת (מוקד 105) ולשכת המדען הראשי. הסקר בדק את השפעות המלחמה, כפי שהן משתקפות ברשתות החברתיות, על בני הנוער בישראל, בעיקר בנוגע לחשיפה לתכנים קשים ולפגיעה בקטינים. 1,155 בני נוער בגילי 17–12 השתתפו בסקר, כשהם מייצגים את כלל אוכלוסיית הנוער בישראל, בהתייחס למשתנים דמוגרפיים כמו מגדר, גיל, מגזר ורמת דתיות.

מהסקר עלה כי 61% מבני הנוער גולשים ברשתות למעלה מ־4 שעות ביום, ו־4% מהם דיווחו על גלישה של יותר מ־9 שעות ביום. בנוסף, 37% העידו כי הם גולשים באפליקציות, פורומים ורשתות חברתיות המאפשרות גלישה אנונימית.

להלן הממצאים העיקריים בנוגע לחשיפה:

- כשני שלישים מבני הנוער (63%), דיווחו שנחשפו לתכנים קשים ופוגעניים כמו תמונות, סרטונים, שיחות, התכתבויות ופוסטים הקשורים למלחמה.
- 61% דיווחו כי היו להם חששות או תחושות קשות בגלל החשיפה לתכנים פוגעניים ברשת הקשורים למלחמה.
- 61% מבני הנוער דיווחו כי נחשפו לחדשות כזב (פייק ניוז).
- 57% דיווחו כי נחשפו לשיח אנטישמי הקשור למלחמה ברשתות החברתיות או במשחקי רשת שבהם הופיעו דמויות בתוך המשחק עם רובים, דגלי פלשתין ופגיעות על רקע לאומני.
- 71% מבני הנוער בגילי 17–15 נחשפו ברשתות חברתיות או במשחקי רשת לתכנים קשים ופוגעניים הקשורים למלחמה. מתוך בני הנוער שהגדירו את עצמם חילונים או מסורתיים 69% נחשפו לתכנים קשים או פוגעניים, ומתוך בני הנוער בחברה הערבית 65% נחשפו לתכנים קשים או פוגעניים. 13% מבני הנוער שהשתתפו בסקר דיווחו כי העבירו למשתמשים אחרים תכנים קשים ופוגעניים, ו־15% מבני הנוער בגילי 14–12 העידו כי שיתפו תכנים קשים ופוגעניים.

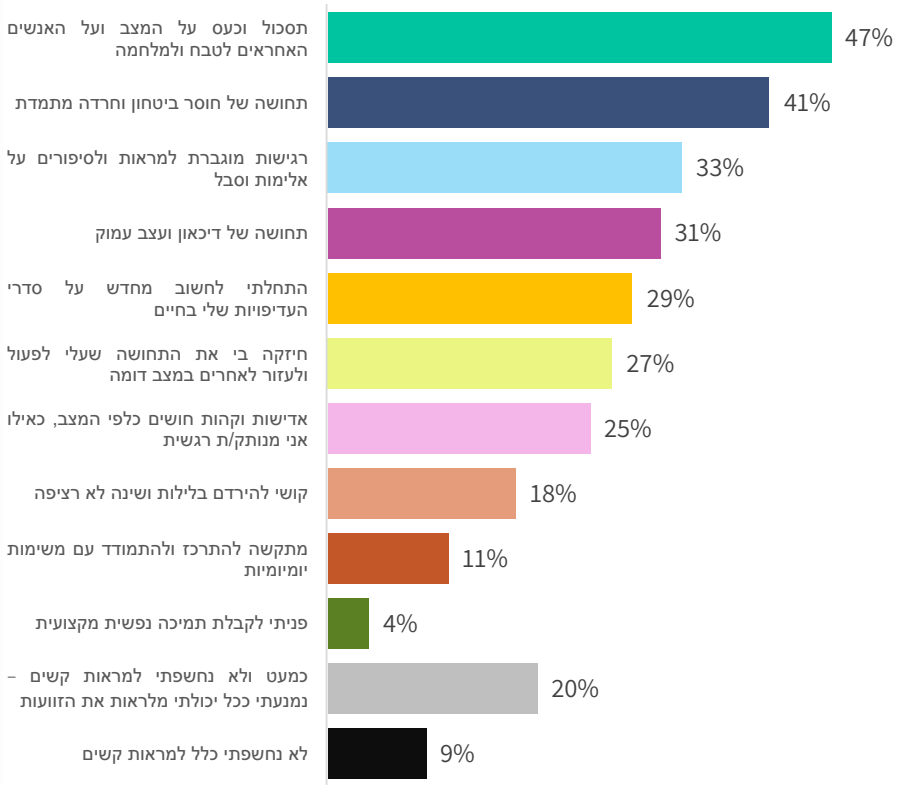
- 17% מבני הנוער העידו שנחשפו לתכנים קשים ופוגעניים בזמן שיעורים מקוונים. בקרב גילי 15–17 נחשפו 20% ובקרב גילי 12–14 נחשפו 14%.
- כרבע מבני הנוער נפלו קורבן לאלימות מילולית (23%) והעידו כי נפגעו ברשתות החברתיות, בין אם באיום או באלימות מילולית (13%). 44% מבני הנוער דיווחו כי נחשפו לפגיעה של אדם אחר ברשת, 34% מהפגיעות היו אלימות מילולית, 16% היו אירועי ביוש (שיימינג), השפלה או חרם (נגר ואח', פברואר 2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שבול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q72 כיצד השפיעה עליך החשיפה למראות קשים מאז הטבח ובמהלך המלחמה? בחר/י ב־3 ההשפעות הגדולות ביותר עליך:

כלל המדגם

מגזר	יהודים	50%	43%	33%	27%	30%	26%	23%	18%	10%	4%	21%	10%
	ערבים	35%	35%	36%	48%	22%	28%	31%	18%	19%	4%	16%	8%
מגדר	אישה	44%	52%	38%	32%	26%	18%	22%	22%	9%	3%	22%	7%
	גבר	50%	30%	28%	30%	31%	35%	27%	13%	14%	5%	18%	11%
דתיות	חילוני	57%	42%	31%	27%	28%	24%	25%	16%	9%	4%	20%	11%
	מסורתי	45%	48%	35%	28%	32%	27%	20%	22%	12%	4%	17%	6%
	דתי	40%	33%	33%	25%	31%	33%	24%	14%	5%	3%	32%	15%
גיל	16-18	50%	44%	37%	27%	26%	28%	21%	18%	7%	2%	23%	9%
	19-21	44%	42%	31%	29%	34%	27%	25%	15%	13%	2%	22%	9%
	22-25	48%	38%	32%	36%	27%	25%	28%	19%	13%	7%	14%	9%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	53%	46%	36%	26%	25%	28%	23%	17%	8%	2%	21%	10%
	בשירות צבאי	46%	41%	29%	27%	38%	31%	20%	12%	11%	2%	24%	11%
	משוחרר	50%	42%	31%	29%	28%	21%	27%	20%	11%	7%	19%	9%
	לא התגייס	50%	41%	36%	23%	41%	28%	15%	25%	7%	3%	15%	9%
השכלה	לומד לבגרות	52%	42%	36%	27%	28%	28%	23%	16%	5%	2%	24%	11%
	ללא ת. בגרות	33%	42%	23%	33%	42%	45%	19%	18%	14%	6%	16%	5%
	בעל ת. בגרות	48%	40%	33%	31%	25%	30%	27%	16%	11%	4%	20%	9%
	לומד / בעל ת. מקצועית	51%	40%	32%	41%	21%	21%	23%	23%	16%	7%	13%	7%
	לומד לתואר ראשון	45%	43%	31%	24%	36%	18%	25%	22%	16%	4%	19%	11%
	בעל תואר ראשון	42%	47%	39%	46%	34%	16%	19%	18%	7%	2%	15%	8%
מצב משפחתי	פנוי/ה	46%	38%	32%	32%	28%	28%	26%	18%	12%	4%	21%	10%
	בזוגיות	51%	51%	36%	32%	28%	24%	20%	18%	11%	5%	13%	7%
	נשוי/ה	49%	41%	33%	22%	33%	23%	22%	17%	10%	1%	28%	11%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	50%	40%	32%	29%	31%	28%	23%	16%	9%	3%	20%	9%
	סביר	40%	44%	35%	33%	22%	25%	28%	22%	13%	5%	17%	10%
	סה"כ רע	45%	40%	32%	40%	28%	24%	20%	12%	28%	6%	23%	4%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	41%	47%	36%	34%	26%	26%	22%	21%	12%	4%	17%	9%
	ארבע יחידות	55%	38%	30%	30%	27%	29%	27%	19%	11%	4%	21%	6%
	חמש יחידות	43%	40%	33%	31%	33%	25%	25%	13%	11%	4%	21%	13%

עמוד נוכחי 352
מתוך 408

Q72 ממצאים עיקריים

- הממצאים מצביעים על כך שההשפעות הקשות של החשיפה למראות טראומטיים הן מגוונות ומשמעותיות, כאשר כל סוגי הפגיעות מדווחים בשיעורים לא מבוטלים. רק כשליש מהמשיבים הצליחו להימנע מפגיעה: 9% ציינו כי לא נחשפו כלל למראות קשים, ו־20% נוספים דיווחו על חשיפה מועטה בלבד.
- עם זאת, רק 4% מכלל המשיבים פנו לקבלת תמיכה נפשית מקצועית, ממצא שמדגיש את הצורך בהגברת המודעות והנגישות לשירותי סיוע נפשי, בין היתר באמצעות יותר תוכניות בתקשורת ויותר סרטי הדרכה שמנגישים מידע ותמיכה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

השפעות עקיפות של סטרס

סטרס, או עקה נפשית, הוא תגובה פסיכולוגית ופיזיולוגית למצב הנתפס כמאיים או מאתגר. הוא יכול להיגרם מאירועים חיצוניים – כמו עבודה, מערכות יחסים או בעיות כלכליות, וגם מגורמים פנימיים – כמו מחשבות, רגשות וזיכרונות.

ההשפעות העקיפות של סטרס הן מגוונות ויכולות להשפיע על הגוף, הנפש וההתנהגות, במיוחד במצבי משבר שבהם הוא גובר. להלן כמה מההשפעות הנפוצות של סטרס: החלשת מערכת החיסון והגדלת הסיכון למחלות וזיהומים; עלייה בלחץ הדם והגברת הסיכון למחלות לב; בעיות עיכול, כגון תסמונת המעי הרגיז וכיבים בקיבה; התפתחות של חרדה ודיכאון; פגיעה ביכולת הריכוז והזיכרון; שינויים במצב הרוח, כולל עצבנות, חוסר סבלנות וכעס; שינויים בהרגלי האכילה, כמו אכילת יתר או חוסר תיאבון; שימוש מוגבר באלכוהול, סמים או עישון כמנגנון התמודדות; קונפליקטים ומתחים במערכות יחסים, כולל עם בני זוג, משפחה וחברים; פגיעה ביכולת לבצע משימות בעבודה או בלימודים, מה שמוביל לירידה בתפוקה ובביצועים; הפרעות שינה, כגון קושי להירדם או לשמור על שינה רציפה.

מחקרים מראים כי טראומה לאומית גורמת להתפרצות של התופעות שתוארו לעיל. נכון להיום, כבר דווח רשמית על עלייה בהפרעות שינה. מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שפורסמו ביולי 2024 עולה כי המצב החריף משמעותית בעקבות מתקפת הטרור ב־7 באוקטובר והמלחמה. 42% מבני 20 ומעלה שהתראיינו לאחר 7 באוקטובר דיווחו על נדודי שינה פעם בשבוע או יותר, לעומת 31% בלבד מאלו שהתראיינו לפני תאריך זה.

מנתוני 2023 עולה כי 18% מהישראלים הבוגרים דיווחו על נדודי שינה בשלושה לילות או יותר בשבוע, כאשר נשים סובלות מכך יותר מגברים (22% לעומת 15%, בהתאמה). שיעור המדווחים על נדודי שינה עולה עם הגיל: 14% בקרב בני 20–44, 19% בקרב בני 45–64, ו־29% בקרב בני 65 ומעלה.

במחקר נוסף שבחן את ההשלכות של "השבת השחורה" על הנפש, נמצאה עלייה חדה בצריכת תרופות הרגעה: 11% מהנשאלים דיווחו על עלייה בצריכתן, ו־10% דיווחו במיוחד על עלייה בשימוש בכדורי שינה. מכבי שירותי בריאות פרסמה כי בחודש דצמבר נרשמה עלייה של לא פחות מ־90% בבקשות לכדורי שינה והרגעה, ובהם לוריוון, בונדורמין וקלונקס – תרופות שעלולות לגרום לתלות ולהתמכרות (פבזנר, 21.12.2023).

מדו"ח שפרסם באוקטובר 2024, המרכז הישראלי להתמכרויות ובריאות הנפש עולה כי לאורך השנה, השימוש בתרופות הרגעה – אחד המדדים ללחץ הנפשי המתגבר – גדל פי 2.5, והגיע ל־9.5% מכלל האוכלוסייה (חיים, 14.10.2024).

בכתבה בנושא סיפרה פרופ' ריבי טאומן, מנהלת תחום רפואת השינה בבית החולים איכילוב ומנהלת מכון סגול־שרצקי לרפואת שינה, כי מאז 7 באוקטובר חלה עלייה במספר הפניות למרפאה. ד"ר עידית גוטמן, פסיכולוגית קלינית ומרצה באוניברסיטת תל אביב, הוסיפה: "היכולת שלנו להירדם בשקט התערערה, ו־7 באוקטובר היה 'וידוא ההריגה'. כדי לשקוע בשינה, אדם צריך להרגיש ביטחון בסיסי. השינה היא פרידה מהיום־יום, מהאנשים סביבנו, מהקיום. זו הסיבה שדתיים מודים בבוקר לאלוהים שהחזיר אותם לחיים. לישון זה גם לשים את עצמך במקום פגיע ולוותר על שליטה. עכשיו אנשים מתעוררים מסיוטים, אך יודעים שחלק מהדברים שחלמו באמת קרו, וקשה להבחין בין חלום למציאות הסוריאליסטית. זו תחושה שמונעת שינה".

דני ספקטור, תושב הרצליה וסמנכ"ל בחברת יחסי ציבור, סיפק זווית אישית לתופעה בפוסט שפרסם בפייסבוק. בתשובה לשאלה "מה אתה מרגיש לפני שאתה נרדם?" הוא השיב: "חרדה ממה יקרה כשאקום, מהודעת דובר צה"ל שצפויה לצאת בשש בבוקר. אני תמיד קם לפני שש, כדי שזה לא יפתיע אותי, שלא אקום שוב ואגלה שכבר מתרחשת קטסטרופה".

קבוצה חשופה במיוחד לסטרס הם ההורים והקרובים של הלוחמים. איילת ארבל־עזארי, אם לארבעה שלוחמים בעזה, שיתפה על הלילות הקשים: "עברנו מרבע לכדור הרגעה אחד שלם, אבל זה לא עוזר, רק מגביר את הדאגה. והשדים – יוצאים בלילה, רוקדים לי במחשבות. איפה זאת מתוכנית הבוקר עם ההמלצה לנשימות...".

מורן בן ארויה אהרונוביץ', שבנה, חובש קרבי בצנחנים, נלחם בעזה מאז 7 באוקטובר, אמרה: "הרבה הורים לחיילים אומרים שהילדים שלהם אומנם לא חטופים בעזה, אבל הם מרגישים

עמוד נוכחי 354
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

שזה דומה, באילו הילד שלך מופקע ממך. אין לך שום שליטה, ואת לא יודעת מתי הוא יחזור. זו פוזיציה די מזעזעת". לשאלת הכתבת "איך את ישנה?" היא השיבה: "...אני משתדלת להעסיק את עצמי במהלך היום ומנסה להתיש את עצמי לקראת הלילה, אבל הקצוות של היום הם הרגעים הכי קשים. בבוקר אני איכשהו נאספת, אבל עם השקיעה מתחילות המחשבות על הקור בחוץ, על החשיכה המוחלטת שהוא חווה בעזה, על זה שאין חשמל ואין מים זורמים. הם לא חולצים נעליים שבועות על גבי שבועות..." (פבזנר, 21.12.2023).

השפעה נוספת של סטרס, היא העלייה בשימוש בחומרים ממכרים. "האגודה לבריאות הציבור" מדווחת כי מאז פרוץ המלחמה חלה עלייה של 50% במספר המטופלים המתמודדים עם התמכרויות לתרופות מרשם, אלכוהול וסמים. לדברי עו"ד יסמין נחום, מנכ"לית האגודה: "בשמונת החודשים האחרונים אנחנו עדים לעלייה משמעותית של מאות אחוזים בפניות חדשות של מכורים – חלקם מוכרים לנו וחלקם חדשים – המבקשים סיוע בסניפים ובמרכזים שלנו ברחבי המדינה" (כהן והואזמן, 21.6.2024).

מדו"ח שפרסם באוקטובר 2024 המרכז ישראלי להתמכרויות ובריאות הנפש עולה שעם פרוץ המלחמה באוקטובר 2023, שיעור המשתמשים בסיכון מוגבר לחומרים ממכרים (כגון אלכוהול, קנאביס, תרופות מרשם וסמים אחרים) זינק באופן דרמטי ל־25% מהאוכלוסייה, מצב שנמשך במהלך השנה. האזור הצפוני של המדינה הוביל את העלייה בשימוש, שם נרשמה קפיצה של 8.5%, מה שהביא ל־28% מהתושבים הצפוניים שעושים שימוש בסיכון מוגבר. באזור גוש דן נרשמה עלייה של 5%, והדרום הציג עלייה של 4%.

בקרב משרתי המילואים והסדיר, 32% מדווחים על שימוש מוגבר בחומרים ממכרים.

לצד השימוש בחומרים ממכרים, הדו"ח מצביע על עלייה בהתנהגויות ממכרות אחרות, כמו התמכרות לגיימינג, הימורים, מדיה חברתית ועיסוק כפייתי במין, בעיקר בקרב צעירים בגילאי 18–26 – 14% מהם מדווחים על סיכון גבוה להתמכרות. זו קפיצה חדה ביחס לאוכלוסייה הכללית, המדווחת על שיעור של 6.7% (חיים, 14.10.2024).

בסקר שערכה "מכבי שירותי בריאות", דיווחו כמעט מחצית מהנשאלים על הידרדרות במצבם הנפשי, ויותר משליש דיווחו על עלייה במשקל. בנוסף, 56% מהמבוטחים שמעשנים דיווחו כי הגבירו את צריכת הסיגריות. מומחים צופים כי בעוד שבקרב מבוגרים נראה בעיקר הגברה בעישון או חזרה לעישון לאחר הפסקה ממושכת, בקרב בני נוער – ובמיוחד בקרב אלה שנעקרו מביתם ומסביבתם – עלולים להופיע מקרים רבים של התחלת עישון (סגל ולוריא, 28.1.2024).

תדמית הצעירים במלחמה

ההלל התקשורתי

במהלך כל מלחמה ישנה נטייה להלל את הלוחמים הצעירים המגינים על המולדת בגופם ובנפשם. אולם, במלחמת חרבות ברזל נראה כי התופעה בלטה במיוחד בתקשורת הישראלית, בשל מגוון סיבות:

- תחושת הסכנה הקיומית ששררה בתקופה זו עוררה רגש עז של הכרת תודה עמוקה כלפי הלוחמים, שנתפסו כמי שמצילים את העם והמדינה מאסון. והם אכן הצילו וראויים לכל שבח והוקרה.
- הזוועות של הטבח הברברי עוררו רגשות זעם קשים, והלוחמים נתפסו כמי שמוציאים לפועל את הנקמה המוסרית והראויה בשעה זו.
- כמו במלחמות קודמות, גם הפעם נפתחה המערכה בתחושת פטריוטיות רחבה ועזה בציבור, שנבעה מהאסון הכבד ומהאיום המוחשי שהמדינה ניצבה מולו. תחושת שותפות הגורל הייתה חזקה במיוחד, והתקשורת הדגישה, בעיקר בימים הראשונים, את ההתגייסות ההמונית והמיידית, כולל צעירים ששהו בחו"ל ומיהרו לעלות על הטיסה הראשונה כדי להצטרף ליחידותיהם. כלי התקשורת ציטטו אמירות נלהבות של מתגייסים צעירים, שהפגינו הבנה לגודל השעה ולמשימה הכבדה המוטלת על כתפיהם, והציבור הגיב בהערכה עמוקה ובהכרת תודה.

  זאת ועוד, המלחמה יצרה בתחילתה רגע של אחדות לאומית נדירה (בעיקר לנוכח הקרע שהגיע לתהומות חדשים בתקופת המחאה סביב "הרפורמה המשפטית"), כשהלוחמים הגיעו מכלל המגזרים והביעו קרבה ואחווה, ללא קשר להשקפות פוליטיות או דתיות. התקשורת הללה את האחדות שהפגינו הצעירים כדי לחזק את הסולידריות בעת מצוקה וגם מתוך תקווה שדור הצעירים יצליח לגשר על הקרעים בעם (תקווה שנכזבה בהמשך).
- המונח "אי השוויון בנטל" מתייחס לרוב לפערים בין המשרתים בצה"ל לבין אלה שאינם משרתים כלל, בין המשרתים ביחידות קרביות התובעניות והמסוכנות לבין המשרתים ביחידות עורפיות ובטוחות יותר, ובין אלה המשרתים במילואים לבין אלה שאינם נושאים בעול הזה. אבל יש עוד פער, שתלוי בנסיבות הגורל: הפער בין אלה שבמהלך משמרתם (בסדיר או במילואים) נקלעו למלחמה ממושכת ומסוכנת לבין אלה שצלחו את שירותם הצבאי בשקט ובבטחה יחסיים, יצר תחושת הקלה אישית ספונטנית לצד תחושת אשמה כלפי הלוחמים שעליהם נפלה המשימה הלאומית. תחושות אלו הולידו רגשות של אמפתיה והכרת תודה. זאת ועוד, "הזקנים" שחוו בעבר על בשרם את חוויות הקרב והמלחמה, באופן ישיר או עקיף, הבינו את מה שהצעירים עוברים כעת, וראו חשיבות גדולה בעידודם, בין היתר באמצעות שבחים ותמיכה.
- בישראל קיימת נטייה מסורתית להתייחס לחיילים כאל 'נערי האומה', כפי שממחיש מיתוס 'מגש הכסף'. מוטיב הנעורים, הנפוץ בספרות ובשירה, נועד לשקף ולחזק ערכים כמו חום אנושי, משפחתיות מלוכדת וקהילתיות חזקה, המאפיינים את התרבות הישראלית לדורותיה. האנשת החיילים באמצעות ביטויים של 'דאגה הורית' כלפיהם נועדה גם לרכך את המיליטריזם ולהעניק לצה"ל אופי אנושי יותר.

  עם זאת, ההתייחסות ללוחמים של היום כאל ילדים או נערים מתבגרים אינה נשענת רק על האתוס הלאומי המסורתי, אלא גם על שינויים חברתיים שחלו בשנים האחרונות. תקופת ההתבגרות התארכה, וצעירים נתפסים כיום יותר כ'ילדים' מאשר בעבר, כפי שמתואר בהרחבה במחקרים (ראו: אלמוג ואלמוג, 2015). לכן, הצורך להעניק לחיילים הצעירים – 'הילדים של כולנו' – חיזוקים חיוביים, כולל מחמאות רבות, בולט יותר, במיוחד כאשר הם מתמודדים עם אתגרים קשים, בדומה לאופן שבו מעודדים ילד צעיר.
- בפרק קודם הסברנו כיצד התפוגגה ההיררכיה המסורתית בין הורים לילדים בדורות האחרונים, ובמקומה נוצרו יחסי הורות חדשים המדגישים חברות ושיתוף פעולה על פני שליטה וסמכות. ניתן לשער שיחסים אלה השפיעו על היחס החם והמפרגן כלפי הלוחמים הצעירים. הלוחמים מצידם הביעו בכתבות רבות שפורסמו ושודרו במהלך המלחמה את חיבתם וגעגועיהם להוריהם, שמתוארים כחברים קרובים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 356
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

- המלחמה בעזה כרוכה בלחימה מורכבת ומסוכנת מאד בשטחים בנויים, עם מנהרות ומבנים ממולכדים. ההכרה בקשיים העצומים האלה, לצד החרדה מאבדות קשות, העצימו את הרצון לעודד את הלוחמים הצעירים ובאותה מידה את ההתפעלות מהצלחתם לעמוד במשימה הקשה.
- בעידן התקשורת המיידית, הדיווחים הישירים מהשטח הפכו את הלוחמים לדמויות מוחשיות עבור הציבור הרחב. המראות והקולות מהחזית העמיקו את תחושת ההזדהות איתם והגבירו את האמפתיה כלפיהם.

השימוש הרווח במושג "דור"

בטקס מצטייני הנשיא שהתקיים במאי 2024 בבית הנשיא בירושלים, פנה הנשיא יצחק הרצוג אל המצטיינים ואמר: "כולכם לקחתם חלק במלחמה. רבים מכם לחמתם בשדה הקרב, בקרבות קשים ביותר. הצלתם חיים ואיבדתם חברים. חלקכם נפצע, אפילו קשות, ויש מכם שהצטרפו למשפחת השכול הכואבת. ההצטיינות והגבורה שלכם הן לא תולדה של הנשק שנשאתם או הפקודה שמילאתם. ההצטיינות היא בהחלטה – בבחירה שלכם – להתגבר על כל האתגרים, ולהתעלות לגודל השעה, כל אחת ואחד בדרכו ובמסגרת תפקידו – בחזית ובעורף". "הבחירות הללו", הוסיף הנשיא, "הן שבונות מדינה, הן שבונות אותנו ועוד יבנו אותנו. כך נראית תקומה. כולכם סמל לדור צעיר ומופלא. דור ישראלי חדור שליחות, מנהיגות ונתינה. דור של תקווה. בשם כל העם אני רוצה לומר לכם ולמשפחות המסורות והאהובות שלכם: אנחנו גאים בכם". (איזק, 21.5.2024).

השימוש של הנשיא הרצוג במושג "דור" השתלב במגמה כללית של שימוש נרחב במושג הסמלי הזה בזמן מלחמת חרבות ברזל, לרוב תוך קשירת סופרלטיבים ללוחמים. כך לדוגמא, סוכנות הידיעות TPS-IL הוציאה מגזין מיוחד שכותרתו "הגיבורים של ה7 באוקטובר"; יאיר אגמון ואריה מבורך פרסמו ספר בשם "יום אחד באוקטובר – ארבעים גיבורים, ארבעים סיפורים", שמגולל את סיפוריהם של 40 ישראלים שהצילו בגבורה חיי אדם במלחמה; בספרו "גיבורים" מביא העיתונאי יואב לימור את סיפורם של 80 מגיבורי השבת השחורה ההיא. דרכם הוא מספר את מה שקרה להם ולנו באותן שעות ארורות: את המחדל – ואת העוצמות שצצו ממנו, אשר יבטיחו כי גם בשעתה הקשה ביותר תצא מדינת ישראל מחוזקת ומנצחת; "מלחמה של גיבורים" – כך נקרא קובץ לילדים ובו סיפורים ביוגרפיים קצרים על גיבורי מלחמת 7 באוקטובר (ערכה הדסה בן ארי).

בעיקר נעשה שגור במלחמה המושג, המעט בומבסטי, "דור הניצחון". אפילו תנועת הצעירים שהוקמה אחרי השבעה באוקטובר, במטרה לשקם את הקהילה האזרחית ולהאיץ את כניסתם של צעירים לשדה הציבורי, אימצה את השם "דור הניצחון".

את השימוש הרווח במושג "דור" אפשר לתלות במספר סיבות:

- עם הבשלת דור ה־Y וכניסתו ללימודים הגבוהים ולשוק התעסוקה התפתחו בעולם ומאוחר יותר גם בישראל דיונים נרחבים על הפרופיל המיוחד של הדור שגדל עם מהפכת הדיגיטל, על שלל היתרונות והחסרונות שלו (הספר שכתבנו "דור ה־Y באילו אין מחר" (2016), שהתבסס על מחקר רחב היקף, תרם להתפתחות הדיון הזה בישראל). לכן, זה רק טבעי שכאשר פרצה מלחמה שבחזיתה ניצבים הצעירים (עבשיו גם דור ה־Z), היא תקושר גם לשיח הדורי.
- המושג "דור" מאפשר לחברה להבין את המלחמה בהקשר רחב יותר של רצף היסטורי ותחושת המשכיות. השימוש במונח מדגיש את ההעברה הבין־דורית של ערכים, אחריות ומסורת של הקרבה למען המדינה. מלחמת חרבות ברזל העלתה שאלות בנוגע לאופן שבו הדור הנוכחי מתמודד עם אתגרים דומים לאלו של הדורות שקדמו לו.
- המלחמה הציבה דור חדש במרכז הבמה, והעלתה את השאלה האם הדור הצעיר יוכל להוביל את החברה הישראלית גם לאחר סיומה. המונח "דור" קיבל כאן משמעות סמלית של שינוי או התחלה חדשה, תוך תקווה שהצעירים יצליחו לגשר על הקרעים החברתיים ולקדם פיוס ואחדות.
- השימוש במונח "דור" שיקף את ההכרה בכך שהמלחמה הזו הפכה לאירוע מכונן, שמעצב את התודעה והחוויות של צעירים בימינו והופך אותם לשותפים בגורל היסטורי שילווה אותם כל חייהם.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 358
מתוך 408

המונח "דור" שימש פעמים רבות בעבר ככלי לביקורת כלפי צעירי התקופה, שתוארו לא אחת כמרוכזים בעצמם ואנוכיים. דוגמא מובהקת לכך, שהפכה לימים לפולקלור ישראלי, היא האמרה המיוחסת ל"זקן השומרים", אברהם שפירא (1870–1965): "אתם נוער אתם? אתם חרא!", שצוטטה (בעידון המילה "חרא") בספרו של יוסי גמזו "אתם נוער אתם?!: הזדמנות בלתי־חוזרת להכיר (ולו כזרת) עד כמה בלתי איום הוא ה"סברה" של היום" (מסדה, 1958). האמרה שולבה בהמשך בפזמון הפופולרי "סימן שאתה צעיר" של שלישיית גשר הירקון (1965), שבו הופיעה השורה: "אם עוד מושכים אותך שירים וגם גיטרה, אם צועקים לך: 'זה נוער, זה? זה בררה!'".

דוגמא נוספת לביקורת על הצעירים, שגם היא נעשתה לפולקלור, היא הביטוי "דור האספרסו", שטבע הסופר ס. יזהר בשנת 1960, במהלך דברי הפתיחה שלו בישיבת דיון בצעירים במסגרת ועידת מפא"י. בדבריו תיאר יזהר את הצעירים כדור המקדש כביכול תרבות של בידור, קלילות והווי שטחי ומחפש נוחות אישית וסיפוק מידי על פני השתתפות במאבקים הקולקטיביים של החברה הישראלית. הוא אמר: "לאן הערב? – תרבות של בידור, של שעשוע, של הווי קל; קריאה של עיתון ערב". את הביטוי "דור האספרסו" ייחס יזהר לארתור קסטלר, "שמשמעו: חריף, מהיר וזול. הוויה חריפה, שתהיה תגובה מהירה לאירוע, אין פנאי לחכות שדברים יצמחו, אין פנאי לחכות להשתלות ולהשתרשות, אלא חוויה העוברת למעשה; ושיהיה הדבר חריף ככל האפשר, מזעזע ככל האפשר, מותח, וזול – כי הוא שייך להמונים רבים השוקקים לאותו דבר. והחלום הוא חלום זעיר בורגני, שבלולים בו דירה ומשפחה".

הביקורת של יזהר על "דור האספרסו" לא עמדה לבדה, אלא השתלבה באותה עת בביקורת רחבה יותר בחברה הישראלית, שבה הדור המבוגר, אשר בנה את המדינה, הביט בחשש ובתחושת אכזבה על הדור הצעיר, שנתפס כמי שהתרחק מערכי ההקרבה והפטריוטיות שהנחו את קודמיו.

מלחמת חרבות ברזל היוותה איפה הזדמנות לבחון האם הצעירים של היום (בני דור ה־Y ודור ה־Z), שזכו לביקורת מהדורות המבוגרים על אנוכיותם והשתעבדותם לטכנולוגיה, יצליחו להתמודד עם האתגר הקיומי החדש וינפצו גם בפעם הזו את הסטיגמות על הדור הצעיר. ואכן, כפי שקרה בעבר, הצעירים שוב הוכיחו שאפשר לסמוך עליהם בזמן אמת, והתשבוחות היו בהתאם. שלושה מאמרי דעה שפורסמו במהלך המלחמה ממחישים את הנרטיב הישן חדש הזה. להלן קטעים מהם:

"כמה לגלוגים שמענו אודות 'דור האייפון' המפונקים והמרוכזים בעצמם. דור הילדים הראשון שקיבלו טלפונים חכמים כבר בבית הספר היסודי – והנה באו לוחמי גולני ושריון, תצפיתניות וצנחנים ולימדו אותנו שיעור על ענווה, מסירות וגבורה. בעוד אנו עסוקים בהתקוטטויות פנימיות, הילדים האהובים שלנו, שקראנו להם בגיחוך 'ילדי הלייקים והטיקטוק', עזבו הכל והתגייסו למען המולדת כמו גיבורי התנ"ך – כמו המכבים וכמו הפלמ"ח. צעירים ימנים וצעירים שמאלנים, בני התנחלויות ובני קיבוצים, מהעיר הגדולה ומעיירות הספר לא חשבו פעמיים – לא על עצמם, ובטח שלא על המחנה הפוליטי שמזוהה איתם. התברר שהם לא אינדיבידואליסטים־גלובליסטים כמו שחשבנו. להיפך, הם חלוצים־ציונים כמו דור המייסדים. הם אולי ממציאים שירים ומגדלים שפם, אבל זה רק מפני שהם מבינים עד כמה חשוב לשמור על מורל ועל נחישות. יש להם תודעה היסטורית מפעימה. הם זוכרים את השואה והם הראשונים שהפנימו את גודל השעה. לא נותר לנו אלא להביט בהם בהערצה, בעיניים דומעות ובלב מתפוצץ מגאווה. [...] כמה ברי מזל אנו שזכינו לראות את בנינו ובנותנו הצעירים נלחמים כמו המכבים." (אופיר, 18.12.2023).

"הייתי בצבא לפני לא מעט שנים. פה, בעזה, נוכחתי בפער העצום ביני ובין הדור הזה, ששפתו אחרת, מחשבתו שונה ותעצומות הנפש שלו מרשימות. נאלצתי למקם את עצמי הרחק מהם על ציר הזמן. "דור הטיקטוק", שזכה להתייחסויות מזלזלות, נמצא כחמישה חודשים בלי מה שנראה בקודש הקודשים שלו - הטלפונים הניידים". [...] "לאורך כל הדרך מהעוטף מלווה אותי רוח הלחימה המפעימה של החבר'ה הצעירים שפגשתי, המקצוענות והמחויבות שלהם אינן מובנות מאליהן. גם לא ההליכה הבלתי נגמרת בתוך הבוץ והסכנה. ואין בהם חריץ של ספק, אין ציניות, ברור להם שזה הקרב על החיים, על הבית, על הקיום. הם מנהלים שם קרבות שהם הכי קרובים במשמעותם למלחמת 48'. הדור שחיפש דרכון זר, שחלם על רילוקיישן, הבין ב־7 באוקטובר את משמעות המדינה בשבילו" (איבנולד, 23.2.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 359
מתוך 408

"טוב למות בעד ארצנו", אמר טרומפלדור על ערש דווי, ואין זה מקרה שהאמירה שלו הפכה אצלנו לבדיחה, ואף הוטלה בספק. כי לדידם של רבים מאד – בהחלט לא, לא היה 'טוב' למות בעד הארץ. רבים בינינו חינכו כך את הדור הבא, או לפחות אפשרו לסביבה לחנך אותם כך. 'למה לא לעבור לברלין אם המילקי שם יותר זול?' התחלת לשמוע מכל עבר, כולל מצעירים שרק שנים אחדות לפני כן היו חברים בתנועות נוער או חיילים ביחידות צבאיות 'נחשבות'. אבל אדם שספוג ברגש לאומי, ובהכרה בדבר חשיבותה העליונה של לאומיות יהודית, לא יאמר זאת. הוא אולי ירד מן הארץ מסיבות פרטיות שלו, אבל לא יבטל כך את החשיבות העליונה של ישיבתנו בארץ ריבונית משלנו. [...] הדור הנוכחי הוא כאמור שונה, ואין זה משום שקיבל חינוך אידיאולוגי ציוני מסודר. לפעמים הוא קיבל אפילו חינוך הפוך (לא מעט בזכות התקשורת). למרות זה, הוא דור ציוני לעילא ולעילא. כי גם בלי החינוך הדרוש – והוא אכן דרוש, מסיבות רבות – הציונות שלו היא טבעית. היא קיימת בו כמעט מעצמה, כפועל יוצא של העובדה שרובו הגדול חי בארץ כל חייו, וברוב המקרים כן גם הוריו, ובמידה לא מועטה הורי־הוריו. הוא קשור באופן הטבעי ביותר אל הארץ, אל העם היושב בה, אל דרך החיים שלו ואל העובדה שזו מדינה יהודית ושהיא אינה יכולה להיות אחרת. את הדברים הללו הוא אוהב ללא סייג, ללא צורך ב"מתווכים" אידיאולוגיים שיחדירו בו את האהבה. [...] עם הזמן, מסתבר, תסביכי הגלות, שנשארו עמנו שנים מרובות מדי גם לאחר שיצאנו ממנה, הולכים ונעלמים מתוכנו. בדור הלוחם הנוכחי, מסתבר, הם כמעט שאינם קיימים. אכן, זהו דור אחר. אשרינו" (מערכת וואלה חדשות, 9.8.2024).

גיבורים

פרסום מכתבי נופלים היא מסורת ותיקה בתרבות השכול הישראלית (הדוגמא המובהרת ביותר היא "מכתבי יוני") שלה פונקציות חשובות:

- בחברה הישראלית, פרסום מכתבי הנופלים מאפשר עיבוד קולקטיבי של הכאב והאובדן.
- באמצעות המכתבים, הציבור מקבל הצצה ישירה ואישית לעולמם של הלוחמים, לעיתים רגע לפני נפילתם. זהו תהליך שיוצר חיבור רגשי עמוק, ומאפשר לציבור הרחב להזדהות עם כאב המשפחות ולהביע שותפות באבל שלהן.
- הפרסום מאפשר להנציח את הנופלים דרך המלים האותנטיות שלהם, במקום שיסופר עליהם מפי אחרים. דבריהם האישיים משמרים את דמותם ואת השקפת עולמם לגבי הצבא, האומה והחיים עצמם. המכתבים הופכים את הנופלים לדמויות מוחשיות, חושפים את רגשותיהם, מחשבותיהם וחלומותיהם, ומאפשרים לדורות הבאים להכירם ברובד אישי ועמוק יותר.
- רבים מהמכתבים מביעים תובנות עמוקות על החיים, אהבה, חברות ומשמעות הקיום. המילים שנכתבות לעיתים לפני הקרב או במהלך שירות קשה, מזכירות לקוראים את השבריריות של החיים ואת הערכים שעליהם ראוי להילחם.
- המכתבים נכתבים לעיתים מתוך תחושת שליחות, מסירות ואמונה בצדקת הדרך. פרסום המכתבים מחזק את ערכי הפטריוטיזם בכך שהוא מזכיר לציבור את המחיר שהצעירים הללו שילמו למען הכלל.
- המכתבים מהווים עדות היסטורית חיה ומוחשית לתקופות הקשות בחיי האומה ומשמשים כלי חינוכי להנחלת המורשת הצבאית וההיסטורית.

ספק אם מלחמת חרבות ברזל תניב שפע מכתבים של נופלים בקרב, משום שמדובר בדור שמתבטא פחות בכתב ושמרבית התכתובת שלו נעשית בקיצור ובמדיום האלקטרוני. ובכל זאת, התקשורת פרסמה בזמן המלחמה מספר מכתבים סמליים – כאלה שנועדו לבטא את אהבת המולדת של הנופלים ובמשתמע של בני דורם.

דוגמא בולטת הוא מכתב שכתב אלקנא ויזל ז"ל (35), רס"ל במיל' מבני דקלים, מפקד כיתה בגדוד 8208, חטיבה 261, שנפל באסון קריסת המבנים במרכז רצועת עזה. בין השאר כתב: "כשחייל נופל בקרב זה עצוב. אבל אני מבקש מכם שתהיו שמחים. אל תהיו עצובים כשאתם נפרדים ממני. תשירו הרבה, תיטעו בלבבות, תחזיקו האחד לשני את הידיים ותחזקו זה את זה. יש לנו כל כך הרבה על מה להתגאות ולשמוח, אנחנו דור של גאולה! אנחנו כותבים את הרגעים הכי משמעותיים בהיסטוריה של העם שלנו ושל העולם

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 360
מתוך 408

כולו. אז בבקשה מכם תהיו אופטימיים. תמשיכו לבחור בחיים כל הזמן. חיים של אהבה, תקווה, טוהר ואופטימיות. [...] תסתכלו לאנשים היקרים שלכם בלבן של העיניים ותזכירו להם שכל מה שעובר עליהם בחיים האלה שווה את זה. ושיש להם הרבה בשביל מה לחיות. תחיו! אל תפסיקו לרגע את העוצמות של החיים! בצוק איתן כבר נפצעתי. הייתה לי את הבחירה להישאר מאחור, אבל אני לרגע לא מתחרט על כך שחזרתי להיות לוחם. להפך, זאת ההחלטה הכי טובה שהחלטתי אי־פעם" (בן קימון, 23.1.2024).

בעקבות פרסום המכתב, פרסם העיתונאי אלון גולדשטיין מאמר תחת הכותרת "דור של טרומפלדורים". בין השאר כתב: "כמה שעות אחרי שפורסם, שלחתי את מכתבו של אלקנה בקבוצת הווטסאפ המשפחתית. 'חיים בקרבנו גיבורים, ממש כאן, בזמנים שלנו, לא בספרי ההיסטוריה. אולי אחד מהם אפילו ישב לידכן פעם באוטובוס'. לא ידענו, אבל טרומפלדור הגיש לנו חומוס, טרומפלדור אחר תיקן לנו את המדיח, אחד אחר ישב לידנו ביציע בבלומפילד. זה פשוט דור של טרומפלדורים – אם תעברו על העיתונים והאתרים של שלושת החודשים האחרונים תבינו שבכל יום נכתב כאן מיתוס. לפעמים כמה פעמים ביום.

מסכי הסמארטפונים הבוהקים של הדור הזה אכן טשטשו את ההכרה. אבל לא את ההכרה של הצעירים, אלא שלנו, של דור ההורים. מרוב צקצוקים לא שמנו לב שהילדים האלה חיים ונושמים משמעות. שעיניהם פקוחות להחריד והכרתם ברורה: טוב למות בעד ארצנו. [...] אלו הם ימים היסטוריים. אסור לנו לחכות שיהפכו להיסטוריה כדי שנפנים אותם, כדי שנתחזק מהגיבורים הצעירים שכותבים אותם" (גולדשטיין, 25.1.2024).

הפובליציסט אורי הייטנר כתב ברוח דומה: "במלחמה הנוכחית, שוב התגלה "דור הטיקטוק" במלוא תפארתו. לוחמי צה"ל, בסדיר ובמילואים, אינם נופלים במסירותם, באחריותם, בנכונותם להשליך את נפשם מנגד כדי להגן על המולדת ועל אזרחי המדינה וכדי להכות באויב הנורא, מדור תש"ח. כאשר אני קורא את מכתבי הנופלים טרם מותם, והם מהדהדים את מילותיו האחרונות של טרומפלדור, אני נזכר במאמרו של ברנר 'תל־חי', המסתיים במילים: 'טוב למות בעד ארצנו' –? טוב! אשרי מי שמת בהכרה זו – ותל־חי למראשותיו.' כולנו צופים בהשתאות וגאווה בדור הנפלא, שמצדיק בגדול את התקווה והאמונה שתליתי בו" (הייטנר, 25.1.2024).

גולדשטיין והייטנר אולי קצת נסחפו בפתוס מהסוג שדהה עם השנים בשיח החילוני, אבל הביטוי "גיבורים" לא היה ייחודי ושיקף מושג שנעשה שגור בשיח העממי עוד לפני המלחמה ונעשה רווח במהלכה, הן בתקשורת והן בציבוריות הרחבה.

באופן עקרוני ניתן לטעון שכל מי שתרם למאמץ המלחמתי, ובמיוחד מי שסיכן את חייו, ראוי להיקרא גיבור ומצטיין. אמנם השירות בצה"ל הוא חובה, אך אלה שנלחמו בקו האש, כולל תומכי הלחימה, התנדבו ליחידות קרביות וביצעו עבודה קשה ומורכבת, שהייתה כרוכה במאמצים יוצאי דופן: לילות ללא שינה, מאמצים פיזיים ונפשיים, התמודדות עם פחדים, חרדות, כאבים וגעגועים, לצד תפעול טכנולוגיה מתקדמת. הם עזבו מאחוריהם משפחות דואגות, בני ובנות זוג, ולא ויתרו לעצמם.

ובכל זאת, יש כאן תופעה חדשה שמחייבת התייחסות סוציולוגית. בעבר, השימוש במונחים כמו "גיבור" או "גבורה" בישראל היה מצומצם ומבוקר. חוויות הקרב והמאבק הלאומי עומדים אמנם במרכז ההוויה הישראלית, אך התרבות הישראלית הקדישה את עיקר תשומת הלב להישגים הקולקטיביים. ה"גיבור" לא היה בהכרח היחיד שביצע מעשה גבורה אישי, אלא הייצוג של כלל הלוחמים, של היישוב כולו, אשר נרתם למאמץ לאומי. המדים הישראלים עניים באותות גבורה והצטיינות ורוב המפקדים המיתולוגים לא זכו להנצחה אישית (קל וחומר פסלים, כמקובל באירופה).

עיטורי גבורה ניתנים בצה"ל כהוקרה על מעשי גבורה יוצאי דופן בזמן מלחמה או פעילות מבצעית, והם מוענקים בהתאם לחומרת הסיכון והאומץ שהפגין הלוחם. כל עיטור מבטא רמת גבורה שונה, וההענקה שלהם מתבצעת על פי קריטריונים ברורים. אות הגבורה הוא הגבוה ביותר מבין השלושה (השניים האחרים הם עיטור המופת ועיטור העוז) ולמרות שמאז מלחמת העצמאות היו אלפי מעשי גבורה ראויים לציון, רק קומץ זכה לקבל את "אות הגבורה" (41, נכון לשנת 2023). העובדה שהאות הזה ניתן במשורה משקפת מכיוון נוסף את הגישה הזהירה שהיתה מקובלת בישראל ביחס לשימוש במונחים כמו "גיבור" ו"גבורה".

מדוע איפה מרבים היום להשתמש במושג "גיבורים"? להלן מספר הסברים אפשריים:

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 361
מתוך 408

- המושג "גיבורים" הפך למטבע לשון בשפת יחידות החי"ר בכל הנראה בעשור האחרון, והוא מזכיר במידה מסוימת את השימוש במילה "אחי", שגם היא עברה תהליך של בנאליזציה. המילה "גיבור" מבטאת אחווה, פרגון הדדי ובעיקר עידוד, בדומה למונח "צדיק" שנעשה שגור בפי החוזרים בתשובה.

  כיוון שהתקשורת לקחה לעצמה את התפקיד של המספיד הלאומי, היא מרבה להשתמש במושגים עממיים שגורים.

- בהשפעת הפסיכולוגיה החיובית, הנטייה הרווחת כיום היא להעניק סופרלטיבים חסרי פרופורציות – תופעה זו בולטת במיוחד כשמדובר במשוב לצעירים. כאשר כולם "מקסימים", "אהובים" ("חיים שלי", "חיים שלי בלב", "נשמה"), "אלופים" ו"גאונים של אמא", כולם גם הופכים ל"גיבורים". באופן פרדוקסלי, השימוש השכיח במונחים הללו מוזיל את ערכם.

- דווקא משום ששיעור הנושאים בנטל הביטחוני הולך ופוחת, מתעצם הצורך להאדיר את אלו שנותרו לשמור על הבית. כמו כן, הביטוי "גיבורים" נועד, במידה מסוימת, להשיב לצבא את כבודו האבוד.

- היחידות הקרביות מטפחות ברובן תרבות גברית מוגזמת, מעין "גבריות על סטרואידים". תופעה זו מתבטאת גם בשפה הפנימית של החיילים, המהווה חלק בלתי נפרד מההווי היחידתי המשותף. ייתכן שדווקא השירות הקרבי מאפשר לדור הגברים הנוכחי – הדור שמחובר יותר מכל לדורות קודמים לצד הנשי שלו – ליצור מרחב סגור של פולקלור גברי מועצם. חשוב להזכיר בהקשר זה כי המושג "גיבור" נחשב למושג גברי בעיקר בשל שורשיו ההיסטוריים והתרבותיים. במסורות עתיקות, כמו במיתולוגיה היוונית, בסיפורי המקרא ובאפוסים שונים, הגיבורים היו לרוב דמויות גבריות שעמדו במרכז הסיפור, ביצעו מעשים יוצאי דופן והפגינו אומץ פיזי או יכולות על־אנושיות. גיבורים אלה שימשו מודל לחיקוי, והערכים שהוצגו בסיפוריהם נחשבו כקשורים לגבריות ולתפקידים מגדריים מסורתיים.

- ישראל נקלעה למצוקה קיומית קשה, ובמלחמת הישרדות כזו, טבעי שכל מי שתורם למאמץ הלאומי נתפס כגיבור. זו גם אחת הסיבות להתגברות הכעס כלפי החרדים במהלך המלחמה, על רקע השתמטותם משירות צבאי שנתפסת כסוציומטית.

- התקשורת, כדרכה, נוטה להתמקד באירועים חריגים ומרגשים – אלה שמייצרים עניין ציבורי בשל הדרמה שהם מעוררים. דינמיקה זו הופכת את סיפורי הגבורה בזמן מלחמה לתוכן מבוקש.

  התקשורת יודעת שסיפורים כאלה מעוררים השראה, משמשים מודל לחיקוי, מחזקים את תחושת הסולידריות הלאומית, ומעודדים את הציבור להזדהות עם מאמץ הלחימה. הסיפורים יוצרים תחושת גאווה לאומית ומחזקים את הנרטיב של עם המתגייס למען מטרה משותפת.

  ההכללות הללו לא תמיד תואמות את התמונה המלאה. הלוחמים הם בני אדם, וכל אדם מגיב ללחץ ולסכנה באופן שונה. המציאות המורכבת של שדה הקרב כוללת גם רגעים של פחד, בלבול, ואפילו נטישה במצבים קשים. אולם, על אירועים כאלה התקשורת ממעטת לדווח ולעיתים לא מדווחת כלל, משתי סיבות:

  - סיפורים כאלה – שאינם מתאימים לנרטיב של עוצמה ואומץ שכה נחוץ לתלכיד החברתי – נתפסים כפוגעים במורל הלאומי ועלולים ליצור תחושת חוסר ביטחון בקרב הציבור.
  - רוב האירועים הרגישים הללו נשמרים ברמה האינטימית של היחיד והיחידה ואינם מדווחים כלל.

  חשוב להדגיש שאדם היוצא להילחם ולהגן על משפחתו, קהילתו, מדינתו ועמו, תוך סיכון חייו, מבטא את האזרחות והשליחות המוסרית בדרגתן הגבוהה ביותר. האתגר התובעני הזה דורש תעצומות נפש אדירות, ולא כל אדם מסוגל לעמוד בו. עם זאת, תיאורי גבורה מכלילים נוטים להיות סטריאוטיפיים, משום שהמניעים הפסיכולוגיים שמובילים להתנהגויות יוצאות דופן של הקרבה אישית – בין אם מדובר במלחמה, במשימות חילוץ או במצבים אחרים של סיכון חיים – הם מגוונים ומורכבים.

אלוף (מיל') יום טוב סמיה שהיה מג"ד בצנחנים, מח"ט גבעתי, מפקד אוגדת עזה ואלוף

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 362
מתוך 408

פיקוד דרום, ערך במסגרת הדוקטורט שלו שני סקרים שנועדו לבדוק מה הגורמים המניעים חיילים בשדה הקרב. בשניהם התוצאות היו דומות. הסיבות המרכזיות הן אמון במפקד הכוח (62%) והגנה על חברים ליחידה (61%). הנימוק של הגנת המולדת היה נפוץ פחות (47%) ומניע השמירה על הדמוקרטיה היה שולי (4.4%).

סמיה ציטט במחקרו את תא"ל יששכר שדמי המנוח, שהיה מפקד בית הספר לקצינים בראשית שנות ה־50: "כשאתה תחת אש, זו לא האישה, לא הילדים, לא עם ישראל ולא בן גוריון שמחזקים אותך. מחזיקה אותך האחריות של היחידה לחבריך שנמצאים מימינך ומשמאלך. עונש יותר גרוע ממוות היא הבושה שברחת והפקרת את החבר שלך" (סמיה, 2014. מובא גם בתוך: לשם, 20.12.2023).

קצין לשעבר בשם רוברט ריילי כתב בשנת 2000 בעיתון הצבא האמריקני Military Review מאמר בסוגייה "מדוע חיילים נלחמים", והגיע למסקנות דומות: "המוטיבציה החזקה ביותר להשתתפות בלחימה, במיוחד עבור חיילי ארה"ב, היא הקשר שנוצר בין חברי חולייה או מחלקה. לכידות זו היא הכוח המקיים והמניע החשוב ביותר עבור חיילים קרביים. במילים פשוטות, חיילים נלחמים בגלל שאר חברי היחידה הקטנה שלהם. רובם מעריכים את הכבוד והמוניטין שלהם... יותר מחייהם" (לשם, 20.12.2023).

מרכיב זה בולט במיוחד בקרב דור ה־Y ודור ה־Z, בשל הקשר ההדוק והאינטימי שהם מטפחים עם חבריהם, כפי שצוין בפרק קודם. באופן טבעי, השירות ביחידה קרבית, ובמיוחד בזמן קרבות, מעמיק את האינטימיות הזו ומוביל לגילויי דאגה הדדית ואף להקרבה למען החברים.

אגב, בתקשורת דווח, מפי רופאים ואנשי סיעוד, שאחת השאלות הראשונות שנוהגים לשאול פצועים שאושפזו בבתי החולים לאחר שהתעוררו מהרדמה היא "מתי אני חוזר לצוות או ליחידה שלי". מטבע הדברים ההתנהגות הזו פורשה כביטוי עילאי של דבקות במטרה ופטריוטיזם, אבל מבלי לבטל כמובן גם את המרכיב הזה, הדברים שהוצגו לעיל נותנים לתופעה הזו פרספקטיבה קצת שונה (רוזנבלום, 25.2.2024).

עד כמה הלוחמים מייצגים את הדור

חשוב להדגיש שוב שבמבחן התוצאה הצעירים ששרתו בכוחות הביטחון (צבא, משטרה, שב"כ, מוסד ועוד) הצילו במלחמה הזו את מדינת ישראל, פשוטו כמשמעו. עוד לפני שסופרו כל הסיפורים הרבים הקשורים למה שהתרחש כאן בשנה האחרונה, כבר עכשיו נחשפנו לסיפורים מרגשים של מסירות באינספור אירועים דרמטיים. צעירים רבים ראויים לכל שבח על תרומתם למאמץ הלאומי, לא רק בתחום הבטחוני אלא גם האזרחי. לאורך כל המלחמה, ובמיוחד בשבועות הראשונים שלה, ראינו התגייסות מרשימה של מתנדבים מכל קבוצות הגיל, כאשר בקרב הגילאים הצעירים (18–35) נרשם שיעור התנדבות מכובד של 46%. המתנדבים עסקו במגוון פעילויות, כגון איוש חמ"ל, סיוע למשפחות שכולות, תמיכה נפשית לאוכלוסיות מוחלשות ולמשרתי מילואים, סיוע במוסדות בריאות, עזרה למשפחות נעדרים וחטופים וסיוע לפצועים. רבים מהם השתתפו באיסוף, אריזה וחלוקת מזון וציוד, סיוע למפונים והפעלת ילדים, וכן בפעולות הסברה. בלטה גם התופעה של "התנדבות ממוקפת" (Volunteering Hyphen), המתבצעת במסגרת קבוצות שייכות קיימות, כמו בתי ספר, תנועות נוער או מועדוני ספורט (אלמוג־בר, בר, ברקאי ומרמוס, 2023).

ועדיין, חשוב להיזהר בהקשה מהפעילויות הללו לגבי דור ה־Y או דור ה־Z כולו, ממספר סיבות:

- הלוחמים בצה"ל, סדיר ומילואים, אינם מהווים מדגם מייצג של הדורות הללו. נכון ל־2023, מספר החיילים המשרתים בשירות חובה בצה"ל מוערך בכ־170,000, בנוסף לכ־465,000 חיילי מילואים הנמצאים בכוננות וניתנים לגיוס במקרה חירום. כלומר סה"כ 635,000 משרתים. מספרים אלו משתנים במידת מה משנה לשנה, בהתאם לגיוסים, פטורים ושינויים במדיניות הצבא. נזכיר בהקשר זה כי על פי הלמ"ס שכבת הגילאים 18–34 מהווה 23% מאוכלוסיית ישראל, כלומר כ־2.2 מיליון נפש.

הערכות לגבי מספר החיילים המשרתים ביחידות קרביות בצה"ל משתנות בהתאם לשנה ולמקור, אך בדרך כלל מקובל להניח כי כ־30%–40% מהחיילים הסדירים בצה"ל משרתים בתפקידים קרביים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

כדי להבין את המספרים המדויקים, חשוב לקחת בחשבון את ההגדרה של "יחידה קרבית", הכוללת תפקידים שונים כמו חי"ר (חיל רגלים), שריון, הנדסה קרבית, תותחנים וכוחות מיוחדים, וכן תפקידים לוגיסטיים ותומכי לחימה הקשורים ישירות לפעילות קרבית.

בהערכה כללית, מתוך כ־170,000 חיילים בשירות סדיר, מדובר על כ־50,000–70,000 חיילים קרביים, תלוי בשנה, בצורכי הצבא, ובקבוצות הגיל השונות המתגייסות.

- היחידות הקרביות מורכבות מלוחמים שמגיעים ממגוון בתי גידול עם ערכים שונים ומשקל דמוגרפי שונה וגם זה מציב סימן שאלה על הלגיטימציה להכללה דורית. גם טווח הגילאים הגדול מקשה על ההכללות. לא דומה חיילים רווקים בני 18–24 למילואימניקים נשואים עם ילדים.

- רוב השיח סביב מאפייני הדור במלחמה הזו קושר לתופעות חיוביות של מסירות ותרומה. אבל במלחמה היו גם תופעות פחות מחמיאות, שקבלו פחות בולטות בתקשורת ולא קושרו למאפייני הדור (לוי, 20.2.2024; זיתון, 4.9.2024; שפירא, 25.7.2024; בן קימון, 17.12.2023; חלבי וזיתון 24.5.2024; צ'רני, 14.2.2024; פוקס, 1.7.2024).

לא זו בלבד שההתנהגויות הללו הפרו קודים ערכיים מושרשים של צה"ל, הם גם הסבו נזקים עצומים בזירה ההסברתית. הם הגיעו במהירות לחשבונות פרו־פלסטינים, שהשתמשו בהם כדי לנגח את ישראל, לחשוף את זהות החיילים ולאיים עליהם בהעמדה לדין.

הפרקליטה הצבאית הראשית, האלופה יפעת תומר־ירושלמי, שלחה בינואר 2023 איגרת למפקדי צה"ל, שבה הזהירה מפני מקרים ומעשים של חיילי צה"ל במהלך הלחימה ברצועת עזה, שחוצים את הרף הפלילי. היא הדגישה כי בעת הלחימה נתקלו בצה"ל ב"מקרים פסולים החורגים מערכי צה"ל ומן הפקודות – התבטאויות לא ראויות, המעודדות תופעות פסולות; הפעלת כוח בלתי מוצדקת מבצעית, לרבות כלפי עצורים; ביזה, הכוללת שימוש או הוצאת רכוש פרטי שלא לצורך מבצעי; והרס רכוש אזרחי בניגוד לפקודות (ללא שם מחבר, 21.2.2024).

במקביל שיגר הרמטכ"ל הרצי הלוי איגרת למפקדי צה"ל שבה הדגיש את ההקפדה הצה"לית על ערכי טוהר הנשק ואמר בין היתר כי צה"ל "איננו במסע הרג, נקמה או רצח עם. באנו לנצח ולהכריע אויב אכזר, הראוי להפסד מר. לא נשגה ונאפשר לו הישג בזירה הבין־לאומית. לוחם אמיתי הוא זה שערכיו אינם מתגמשים אל מול מציאות מאתגרת, הוא זה שערכיו איתנים ואינם משתנים לפי כיוון הרוח" (ללא שם מחבר, 21.2.2024).

הפיל הגדול שבחדר

כבר בשנת 2010 התריע אל"מ אמיר אבולעפיה, אז מפקד חטיבת הנח"ל, על התבססות נורמות ונהלים המעודדים הימנעות מהבעת עמדות עצמאיות בצה"ל. עם זאת, איש מחוץ לצבא לא יכול היה לחזות עד כמה נורמות אלה יהפכו לנפוצות והרסניות, גם ביחידות המובחרות ביותר.

בפברואר 2024 פרסם העיתונאי בן כספית אגרת ששלח מפקד 8200 לכל אלפי חיילי וקציני היחידה ב־24 בספטמבר 2023, ערב יום הכיפורים האחרון, 11 ימים בלבד לפני מתקפת ה־7 באוקטובר. בין השאר כתב המפקד: "ממתק ליום הכיפורים בעניין חובת ההתרעה האישית וגם בעניין בואו לא נגיד לעצמנו 'לי זה לא היה קורה'. כישלון ההתרעה של יום הכיפורים ממשיך להדהד בתוכנו כבר חמישים שנה. משימת העל שלנו, אנשי המודיעין, היא התרעה למלחמה. [...] אני מבקש לנצל את הרגעים המיוחדים של ערב יום הכיפורים כדי שתהדהד אצל כולנו החובה הגדולה ביותר – חובת ההתרעה האישית. חובה זו מוטלת על כל חייל וכל חיילת, על כל משרת או משרתת, בסדיר או במילואים, על מדים או על אזרחי. [...] שעות ספורות לפני כניסת החג, אני מבקש להזכיר לכולנו כי גם לנו זה עלול לקרות. [...] יש לנו חובה כלפי מדינת ישראל לספק התרעה טובה ולעשות זאת בזמן. לפיכך, אנו מחויבים לעודד תרבות של שיח ודעה שונה. לחנך ולתת דוגמא אישית בדמות האומץ להביע דעה. [...] חובת ההתרעה האישית היא המחויבות שלנו כלפי עצמנו. אני מאחל לנו ומצפה מאיתנו שבשנה הקרובה נדע כל אחד ואחת כי 'לי זה עלול לקרות' ולפיכך נעודד דעה שונה ונקפיד על רוח ותרבות של חובת התרעה אישית" (כספית, 24.2.2024)

מדוע, אם כן, לא נמצא אף חייל או חיילת ביחידת העילית של המודיעין, היחידה הגדולה ביותר בצה"ל, שיקום ויזעק שהמלך עירום? שמשהו כאן אינו תקין? שאלה זו בוודאי תזכה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 364
מתוך 408

לתשובה צבאית וטכנולוגית מקיפה בעקבות התחקירים שצה"ל יערוך.

קונספציה מודיעינית היא תפיסת עולם או השקפה מקצועית מקובעת הרווחת בקרב גורמי מודיעין לגבי האופן שבו האויב פועל או צפוי לפעול. מדובר במעין מסגרת פרשנית שמנחה את עבודת המודיעין, והיא מבוססת על הנחות עבודה, הערכות וסכמות שמנתחות את נתוני המודיעין באופן חד ממדי ומובילה להתעלמות מסימנים המצביעים על שינוי או מידע חדש שלא מתיישב עם התפישה הקיימת. הקונספציה לא נוצרת בהכרח בשל מחסור באינטליגנציה, בחוסר מקצועיות ואפילו לא מפערי מידע אלא משלוש סיבות פסיכולוגיות וסוציולוגיות, א. "חשיבה קבוצתית" (Groupthink) – תופעה פסיכולוגית שמתרחשת בקבוצות סגורות. הרצון להשיג קונצנזוס ולשמור על הרמוניה בקבוצה גורם לחברי הקבוצה להתעלם או לדכא דעות מנוגדות. בתהליך זה, חברי הקבוצה נוטים להימנע ממחלוקות או הבעת ביקורת מתוך חשש לערער את תחושת האחדות וההסכמה. התוצאה היא קבלת החלטות לא מאוזנות או אפילו מסוכנות, כי חסרה בהן בחינה מעמיקה של חלופות. ב. נוקשות ארגונית שיוצרת חשש ולעיתים גם פחד מדעה הסוטה מהמקובל. ג. ביטחון עצמי מופרז וזלזול באויב, שיוצרים אשליה של חוסר פגיעות.

עופר גרוזבר, שעבד כפסיכולוג בחטיבת המחקר באמ"ן, תאר את היחידה המודיעינית הזו כ"קבוצה סגורה לאורך שנים [..] שאיננה מאפשרת ונטילציה של רעיונות ויוצרת קיבעון מחשבתי, מכיוון שחברי הקבוצה מחזקים אחד את השני [...] זוהי קבוצה הומוגנית למדי, ללא אנשים מבוגרים יותר, עם מעט נשים בתפקידים הבכירים וכמעט ללא גיוון תרבותי [...] החברה המוכשרים בחטיבת המחקר הם ברובם צעירים בעלי רקע מודרני ומערבי, שבו יש קדימות לחשיבה אנליטית, אבל הם בעלי כישורים חברתיים נמוכים. הם לא גדלו במשפחה מורחבת שבה יש הורה סמכותי ותמיד צריך להכיר את האחר ולהסתדר איתו. המבנה של אמ"ן, כמו כל הצבא, הוא היררכי באופן שמגביל את החשיבה הפתוחה, הביקורתית והיצירתית. המפקדים רוצים להתקדם במעלה הפירמידה שהולכת ונעשית צרה יותר ויותר, ועל כן לא מרשים לעצמם לבטא את דעתם בחופשיות. אלה דברים חשובים במיוחד במודיעין, שאמור להיות המוח החושב של הצבא והמדינה" (גרוזברג, 26.10.23).

עם זאת, המחדל של ה־7 באוקטובר לא מסתכם רק בהעדר התרעה מודיעינית אלא בסדרת כשלים ארוכה מאד, שכוללת בין השאר היערכות לקויה של הכוחות בשטח ואובדן שליטה חמור בזמן אמת. לפיכך, ליקויים ארגוניים ותסמונת החשיבה הקבוצתית אינם יכולים להסביר את כל מה שקרה. להערכתנו ישנה סיבה חשובה שטרם עלתה לדיון (היא נרמזת בדבריו של גרוזברג), אולי בשל הנטייה הטבעית להטיל את מלוא האחריות למחדל על הפיקוד הבכיר בצה"ל ועל הדרג המדיני, יחד עם הנטייה לחפש אשמים ספציפיים ולהתמקד בשחצנות ובהתנשאות של הממסד והחברה – כפי שקרה במחדל יום כיפור.

בספרנו על דור ה־Y, הצבענו על תופעה מטרידה המאפיינת את הצעירים בימינו: רבים מאבדים היום תכונה ישראלית מובהקת, שהייתה בעבר הכוח המניע להישגיות וליצירתיות בכל תחום, ובכלל זה התחום הצבאי: הדחף והתעוזה לחשוב מחוץ לקופסה, לשבור מוסכמות, לחרוג מגבולות המשימה המוגדרת, ולהשקיע מאמץ מעבר לנדרש – תוך נכונות לשלם מחיר אישי עבור עצמאות זו. תכונה זו זכתה לכינוי "חוצפה ישראלית", כלומר חוצפה חיובית.

חשוב להדגיש שוב ושוב כי בדור הצעיר, כולל בקרב אלו המשרתים בצה"ל, קיימים לא מעט כישרונות שתרמו רבות לפיתוחו – בתחומי הטכנולוגיה, תורת הקרב, החשיבה האסטרטגית ועוד. רבים אף גילו יוזמה ותושייה שסייעו להישגים הלא מבוטלים שהשיג צה"ל במערכה הנוכחית. עם זאת, עובדה עגומה אחת נותרת מהדהדת: המחדל הגדול ביותר בתולדות המדינה התרחש במשמרת של דור ה־Y ודור ה־Z – דורות המאיישים כיום את התפקידים בצה"ל, מהחיילים הפשוטים ועד למפקדי חטיבות ואוגדות.

מעבר לירידה ההדרגתית באטרקטיביות של שירות הקבע בצה"ל, שמילאה את הארגון באנשי קבע בינוניים (ראו בהרחבה לעיל), התפתחה בתוכו תרבות ארגונית בעייתית שמקורה בקודים שהביאו איתם דור ה־Y ודור ה־Z: הגישה הדחיינית של "נפתור את הבעיה כשנגיע אליה" מובילה לקשיים בפתרון בעיות מורכבות ולא ליניאריות. בנוסף, כאשר המוטו הוא "אל תתערב בעניינים שלא שייכים לך" ("mind your own business") – הסקרנות, החקרנות והחשיבה העצמאית וההיקפית נחלשות. גם הנטייה הרווחת בדור הזה להימנע מביקורת על חברים ועמיתים מתוך חשש לפגוע בהרמוניה הפנימית מהווה מכשול הרסני, במיוחד בארגונים צבאיים המושתתים על שקיפות, יושרה מקצועית, תעוזה ואחריות אישית.

המחשה לגודל הבעיה הזו אפשר למצוא בשני נתונים שהופיעו במחקר זה: (א) קרוב ל־40%

מהנשאלים סימנו את "הקושי בקבלת ביקורת" כמאפיין של הדור שלהם. (ב) לשאלה: "עד כמה קשה לדעתך לצעירים בימינו להביע דעה לא מקובלת בין חברים?" רק 14% השיבו "לא קשה/קל".

אגב, בסדרת הטלוויזיה הפופולרית והמאוד אותנטית "המפקדת", שבמרכזה עומדת דמותה של נועה, מפקדת צעירה שמנסה להוכיח את עצמה בתפקידה החדש - קיימת המחשה אמנותית לכמה מהמאפיינים הטיפוסיים של דור ה־Z בצה"ל, ובכלל זה הקושי לייצר סמכות והקושי להביע עמדה שאינה פופולרית בקרב האנשים בסביבתך.

הערה:

יש לסייג שבצה"ל, כמו גם בשירותי הביטחון האחרים, עדיין קיימות מסגרות שבהן נשמרת מסורת של ביקורת גלויה, יושר מקצועי, הודאה בטעויות ולמידה מתמדת (הטייסות בחיל האוויר הן דוגמא בולטת). זו גם אחת הסיבות המרכזיות להישגיהן יוצאי הדופן.

יתר על כן, צעירים וצעירות בגילאי 18-45, שמאבלסים היום את רוב התפקידים בצה"ל, גדלו בסביבה שלא דרשה מהם לפתח עצמאות או לקחת אחריות מלאה על חייהם. הם הפכו לתלויים בהוראות הפעלה חיצוניות ובתכתיבים של מערכות טכנולוגיות. הם נוטים להסתפק במינימום הנדרש מהם, לפעול רק במסגרת המשימות שהוקצו להם, ולוותר על יוזמה אישית. המבוגרים התייחסו אליהם במשך שנים כאל ילדים חסרי ישע, שצריך לגלות כלפיהם סלחנות, והציפיה הזו לעיתים קרובות הגשימה את עצמה.

מחלוקת פומבית וויכוח לשם שמים נתפסים בקרב צעירים רבים כרעש מיותר ("זה לא נעים לי") והמתפלמסים בתוך קבוצת החברים (גם על עניינים עקרוניים) כמשביתי שמחה ואווירה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

מצוקת המפונים

מלחמת חרבות ברזל הביאה עמה לא רק אובדן חיים ופציעות, אלא גם אתגר עצום של פינוי המוני. נכון ל־21.8.24 פונו מבתיהם כ־143,000 תושבים, מהם כ־74,600 מיישובים בדרום וכ־68,500 מיישובים בצפון. חלק מהמפונים הצליחו למצוא פתרונות דיור בעצמם – תחילה אצל קרובי משפחה ולאחר מכן בדירות שכורות, ששכרן כוסה באופן חלקי על ידי המדינה. הרוב עברו לבתי מלון שמומנו על ידי המדינה. נכון לסוף יוני 2024, מספר המפונים ששהו במלונות עמד על כ־22,800, המהווים כ־18% מכלל המפונים הרשומים; מתוכם כ־17,600 מיישובי הצפון וכ־5,200 מיישובי הדרום (בסוף אוגוסט מספרם ירד לכ־17,000).

פיזור המפונים בין המלונות השונים משתנה בהתאם לאזור מגוריהם המקורי. בעוד שמפוני הערים פוזרו במספר רב יותר של מלונות, מרבית מפוני הקיבוצים בדרום שהו במלון אחד. לעומת זאת, מפוני קיבוצי הצפון פוזרו בקבוצות של עשרות במספר מלונות (שחר ולרר, 3.7.2024; צוות החוקרים של מרכז טאוב, 26.8.2024).

כ־17,000 מהמפונים מובחרים למחלקות הרווחה ברשויות המקומיות, מהם 780 במצב של תשישות נפש. בנוסף, מאז תחילת המלחמה טיפל משרד הרווחה בפינוי 620 אזרחים ותיקים וכ־1,000 בעלי מוגבלויות ובני משפחותיהם מאזורי הסיכון למערכי דיור שונים, כגון בתי דיור מוגן ובתי אבות. משרד הרווחה דיווח על עלייה של 50% במספר הפניות למוקד 118 בהשוואה לשגרה, ובסך הכול התקבלו במוקד 47,889 פניות – בהקשרי מלחמה ושגרה כאחד (ליאור ואח', 7.4.2024).

הפינוי מבית המגורים בעקבות מלחמה הוא חוויה טראומטית. המפונים נאלצים לעזוב את כל מה שמוכר להם ולעבור למקומות זמניים. המעבר הבלתי מתוכנן והחפוז גורם לאנשים רבים להשאיר מאחור את רכושם ולחיות בתחושת אי וודאות. השהייה בבתים זמניים היא במקרים רבים צפופה ולא מספקת מבחינת תנאי מחיה, מה שמוביל לעיתים לקשיים בריאותיים ולתחושת אי נוחות מתמדת.

רבים מהמפונים מתמודדים עם תחושות של אובדן, חוסר אונים ופחד מהבלתי נודע. הפגיעה בתחושת הביטחון האישי עלולה להוביל להתפתחות הפרעות חרדה, דיכאון והפרעת דחק פוסט־טראומטית (PTSD). ילדים, במיוחד, חווים קשיים רגשיים משמעותיים עקב השינויים הפתאומיים בסביבת חייהם, דבר שעלול להשפיע על התפתחותם הנפשית והחברתית.

יתרה מזאת, הפינוי מאלץ את המפונים לעזוב את קהילותיהם, בהן נהנו מרשתות תמיכה חברתיות חשובות. המעבר למקומות חדשים יוצר נתק ממשפחותיהם ומחבריהם, מה שמוביל לבדידות ולתחושת ניכור. הקליטה בקהילות חדשות מציבה אתגרים של השתלבות והסתגלות חברתית, במיוחד כאשר התושבים החדשים מגיעים מאזורי עימות ומחפשים מקלט. המתח החברתי שנוצר מוביל לא אחת לקונפליקטים ולהגברת תחושת אי־הנוחות וחוסר הביטחון בקרב המפונים.

הפינוי טומן בחובו גם השלכות כלכליות כבדות. אובדן רכוש, אובדן מקומות עבודה והוצאות נוספות על דיור זמני ושיקום כלכלי מכבידים על המשפחות המפונות. רבים מוצאים עצמם תלויים בסיוע מהמדינה ומארגונים התנדבותיים – ממסדיים ופרטיים, וכן מתרומות נדיבות לצורך מילוי צרכיהם הבסיסיים. היקף הצרכים העצום והקושי להתמודד עם כמות גדולה כל כך של מפונים מציבים אתגרים משמעותיים בפני מערכות הסיוע, שמתקשות לעמוד בנטל.

כ־7 חודשים מאז תחילת המלחמה פורסמה באתר "מאקו" כתבה נרחבת שסקרה את המצב הבריאותי והנפשי של כ־100 אלף המפונים. בכתבה צוין כי רבים מהם מתמודדים עם אלימות, החמרה במחלות וקשיים משפחתיים. מרכזי חוסן בגליל המערבי והמזרחי הקימו במלונות צוותי צח"מ (צוות חירום מלוני), פתחו 20 מרכזי טיפול ברחבי הארץ והקימו קו סיוע הנותן מענה ל־36 רשויות. דליה עמוס, מנהלת מרכז החוסן, סיפרה כי מאז 7 באוקטובר התקבלו בקו הסיוע אלפי שיחות. "ביישובים כמו מנרה, מרגליות ומטולה, הבתים נהרסים באופן יומי מטילי נ"ט – לפחות אחד ביום – מה שגורם ללחץ, חרדה ומצוקה גדולה בקרב התושבים. המפונים פזורים ביותר מ־400 מלונות, ואין להם ודאות לגבי מועד חזרתם הביתה." עוד היא ציינה כי רוב השיחות המתקיימות באמצעות קו הסיוע מתמקדות בחרדה, מחשבות טורדניות, בעיות שינה, דיכאון, מתחים בזוגיות ופרידות. רבים מהמפונים חיים בפחד ובחשש שאולי לא יוכלו להעניק ביטחון לילדיהם בעתיד, עם חזרתם הביתה.

עמוד נוכחי 366
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 367
מתוך 408

הקושי גדול במיוחד לאנשים בגיל השלישי, שהבית היה עבורם עוגן, והם חשים שאיבדו את הקרקע שלהם. הם רגילים לסגנון חיים מסוים, לאירוח של נכדים וילדים ופתאום נאלצים להסתדר בחדר במלון (קורן קריב, 30.4.2024).

ממסקר שערכה "קרן בריאה", לקידום בריאות נשים, במאי–יוני עולה כי 30% מהנשים שפונו זקוקות לסיוע נפשי. 17% מהמפונות ו־11% מהנשים שלא פונו דיווחו על הרעה במצבן הפיזי. 37% מהמפונות על הרעה במצבן הנפשי לעומת 19% ממי שאינן מפונות.

35% מהמפונות ו־22% מכלל הנשים דיווחו על בעיות בריאותיות שהחמירו או הופיעו לראשונה מאז השבת השחורה.

ממצאים נוספים היו גידול בשימוש בתרופות, ובהן תרופות שינה (זינוק של 132% בקרב המפונות, לעומת 58% בקרב נשים שלא פונו), תרופות דיכאון וחרדה (61% לעומת 26%) ותרופות הרגעה (42% לעומת 34%) [בית אור יסעור, 9.9.2024].

גם הורים יחידנים מתמודדים עם מצב קשה במיוחד, במיוחד כשהבן או בת הזוג מגויסים למילואים או לכיתות הכוננות (קורן קריב, 30.4.2024).

בנוסף, בעלי עסקים קטנים רבים מובטלים כבר חודשים ארוכים, מה שמגביר את תחושת הייאוש. חלקם יצאו לחל"ת או נאלצו לסגור את העסק והם קמים ליום חסר מטרה.

מעבר להשפעה על המבוגרים, ישנו גם הנזק החינוכי, שקשה לאמוד אותו בשלב זה. לפי נתונים שפרסם משרד החינוך לאחר 6 חודשי לחימה, כ־48,000 תלמידים פונו מבתיהם – כ־31,000 בדרום וכ־17,000 בצפון. בנוסף, כ־3,000 אנשי חינוך גויסו בצו 8 (ליאור ואח', 7.4.2024).

תלמידי הגנים ובתי הספר, שעדיין מתמודדים עם העיכובים בלימודים שנכפו עליהם בתקופת הסגרים של הקורונה, נאלצו כעת להתמודד גם עם הפליטות שנכפתה עליהם. הם פוזרו ברחבי הארץ, לעיתים רחוק מהחברים ועם מעט מאוד פנאי רגשי ללמידה. בתי המלון אליהם פונו הפכו לסיר לחץ של מגורים בצפיפות, לרוב בחדר אחד עם ההורים ובלי פרטיות.

משרד החינוך הקים מאות מסגרות חינוכיות ארעיות, ובתיכונים גובשו מתווים מקלים לסייע לתלמידים לעבור את בחינות הבגרות. אבל מאות מורים, גננות, פסיכולוגיות ומטפלים שגויסו במטרה לספק לתלמידים המפונים מענים רגשיים וחינוכיים, דיווחו על קשיים בריכוז ועל קשיים להתעורר בבוקר עקב ערעור סדר היום.

היעדר מענה חינוכי רציף גורם לבני נוער רבים לצרוך אלכוהול בכמויות, לנשור מלימודים ולהביע את מצוקתם באלימות – תופעה המתעצמת בבתי המלון. בקרב ילדים קטנים יותר נראות תופעות של הסתגרות, התבודדות, דימוי עצמי נמוך ואף חרם קבוצתי.

רבים מתלמידי הדרום אמנם חזרו לבתיהם, אך מצפה להם דרך ארוכה לשיקום וצמצום פערים רגשיים, חברתיים ולימודיים. תלמידי הצפון עדיין מפונים ונאלצים להתרגל לשנת לימודים נוספת מחוץ לבית. למרות ההקמה של מסגרות החירום, הרצון הטוב והמעטפת המסייעת – הנסיבות שנכפו על המדינה אינן יכולות להחליף את תחושת הבית והכיתה הקבועה והמוכרת (ליאור ואח', 7.4.2024).

"שליש מבני הנוער שאנחנו פוגשים, גם מפונים וגם לא מפונים, מדווחים על אי־הגעה סדירה למסגרת בית ספרית, מרמה של להגיע ולא להיכנס לאף שיעור ועד היעלמות של ימים ושבועות מכל מסגרת", כך אומרת בראיון לכלכליסט טלי ארז, מנכ"לית עלם, העמותה לנוער במצבי בסיכון. לשם השוואה, נתוני הנשירה הארציים של משרד החינוך עומדים בעקביות סביב אחוז אחד. עוד היא מוסיפה שהמלחמה החמירה מאוד את המצב בקרב בני הנוער הערבים, שאצלם המרחק לפשע, כולל הפשע המאורגן, הרבה יותר קצר.

במסגרת מיזם הכשרה מעשית (של החוג לעבודה סוציאלית במכללת תל חי) שבבסיסו שיתוף פעולה אקדמיה וקהילה לקידום אבחון חברתי בקרב תושבי קריית שמונה המפונים, קיימו הסטודנטים ראיונות עומק אישיים ומילאו שאלונים עם 218 הורים למתבגרים, 68 בני נוער מקרית שמונה, ו־157 צעירים המפונים מזה תשעה חודשים למלונות, לדירות שכורות וסידורים שונים נוספים. מהממצאים עלה יותר מ־40% מהילדים המפונים לא הגיעו בשנה האחרונה באופן יומיומי לבית הספר. 6% נשרו כליל. "יש פיגור בחומר", אמרה בראיון ד"ר אביבה זריהן ויצמן, אחת משלוש מובילות המחקר הזה (לצד ד"ר דפנה גרוס מנוס וד"ר איילה כהן), "אתה לא יכול בשעתיים, מקסימום ארבע, להשלים כל מה שצריך ללמוד".

מחקר נוסף של ד"ר איילה כהן ממכללת תל חי מעלה כי 22% מתלמידי חטיבות הביניים ירדו בשנת הלימודים הקודמת בהקבצה לימודית; 25% מתלמידי התיכון ירדו במספר היחידות הנלמדות (אילן, 7.10.2024).

מחקר שנערך על ידי צוות חוקרים מאוניברסיטת חיפה בהובלת פרופ' אדר בן־אליהו, בחן את תיפקודם של 248 בני נוער מכיתות ט' עד י"ב באזור הצפון על רקע המצב הביטחוני הקשה במהלך מבצע "חיצי הצפון". מהממצאים עולה כי 62% מבני הנוער חווים קשיים בריכוז במשימות הלימודיות. למרות כל האתגרים, המחקר מצא כי תחושת התקווה נשמרת בקרב בני הנוער: 69% דיווחו כי הם חשים תקווה, בעוד 31% ציינו שאינם מרגישים זאת (שדה, 14.10.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

העתיד הכלכלי

המשק הישראלי, שידע להתאושש במהירות ממשברי מלחמות וממגפת הקורונה, הצליח גם הפעם להשתקם בתוך חודשים ספורים, ובתחילת 2024 חזר לתפקוד כמעט מלא. עם זאת, עלות המלחמה וההלוואות שנאלצה המדינה ליטול צפויים להכביד מאד על אזרחיה שנים רבות (ליאור ואח', 7.4.2024).

במהלך המלחמה פרסם מרכז טאוב דו"ח על ההשלכות הכלכליות הצפויות, שבו פורטו התחומים שיידרשו להשקעות עתק: בריאות, רווחה, חינוך, שוק העבודה (פיצוי למי שאיבדו את פרנסתם), פיצוי על רכוש פרטי וציבורי, לצד תשתיות ואוצרות טבע שנפגעו מטילים ושריפות (צוות החוקרים של מרכז טאוב, דצמבר 2023).

סקר של AllJobs, שבדק את השפעות המלחמה על המצב הכלכלי של העובדים במשק (53% מהם שכירים, 11% עצמאים, 4% גם שכירים וגם עצמאים ו־32% אינם עובדים כרגע), חשף את הנתונים הבאים:

- הרוב המכריע של העובדים בישראל (80%) מתמודדים עם קושי כלכלי מאז תחילת המלחמה, כאשר כמחציתם דיווחו על קושי ניכר.
- 39% ציינו כי הקושי נובע ישירות מהמלחמה, 37% כי הקושי החל בחודשים האחרונים, ו־29% דיווחו כי הם מתמודדים עם קשיים כלכליים כבר מספר שנים.
- 46% מהמשיבים צמצמו את ההוצאות באופן כללי, בעוד 11% צמצמו בהוצאות גדולות כמו רכישת רכב וחופשות, ו־31% צמצמו בדברי מותרות, כמו מסעדות, חוגים, אופנה ובידור. 12% דיווחו כי הם מצמצמים גם בהוצאות חיוניות כמו מזון.
- 18% השיבו כי הם דוחים תשלומים באופן קבוע, ו־67% העידו שמקדמה מהמשכורת הייתה מסייעת להם (שירות כלכליסט, 12.2.2024).

באוגוסט 2024, כאשר הסוף למלחמה לא נראה באופק וההוצאות הולכות ומכבידות, פורסמו נתונים קשים המנבאים עתיד קודר למשק הישראלי – תחזית המזכירה באופיה את המשבר הכלכלי אחרי מלחמת יום כיפור: הגירעון התקציבי עצום, ההשקעות במשק ובחברות הישראליות פוחתות, המשקיעים הוציאו מיליארדי שקלים מהבורסה בת"א, האינפלציה מרימה ראש, מחירי הדירות מזנקים שוב, המטבע הישראלי מאבד מערכו מול המטבעות הזרים. עם מוסיפים לתמונה את העובדה שעד מועד זה הממשלה הקפיאה את דיוני התקציב – העתיד הכלכלי של ישראל לשנים הקרובות לא נראה מזהיר (ליאור, 15.8.2024).

המלחמה הזו גובה ועוד תגבה מחיר כלכלי כבד במיוחד מהצעירים, מכמה סיבות:

- רבים מהמגויסים למילואים נאלצו להפסיק את עבודתם, מה שהוביל לאובדן הכנסה ישירה. עבור רבים, המילואים אינם מכוסים במלואם מבחינת שכר, דבר שמותיר פער כלכלי משמעותי.
- היעדרות ממושכת מהעבודה גרמה להפסד הזדמנויות. מגויסים החמיצו קורסים, פרויקטים חשובים והזדמנויות לרשת מקצועית, מה שמפחית את סיכוייהם להתקדם בעבודה.
- בעלי עסקים רבים נאלצו לבטל לחלוטין את עבודתם, דבר שהוביל לאובדן לקוחות והכנסות עתידיות, ובמקרים לא מעטים – לסגירת עסקים בהם השקיעו עמל וממון.
- במהלך שירות המילואים, המגויסים מתמודדים עם הוצאות על נסיעות, ציוד אישי והוצאות מחיה נוספות, המכבידות על המצב הכלכלי של משפחותיהם.
- למרות שירותם, המגויסים עדיין מחויבים לשלם על משכנתאות, הלוואות והוצאות אחרות, דבר שמגביר מכיוון נוסף את הלחץ הכלכלי שהם חווים וימשיכו כנראה לחוות.
- בנות ובני הזוג שנותרו מאחור נאלצים להתמודד עם ההוצאות השוטפות ללא ההכנסה הנוספת של המגויסים, מה שיוצר עומס כלכלי נוסף על המשפחה.
- הממשלה מעניקה פיצויים למגויסי מילואים, אך אלו לא תמיד מכסים את כלל ההפסדים, ותהליך קבלתם לעיתים מורכב וממושך, מה שמוסיף לקושי.

- ההשפעות של המלחמה על הכלכלה המקומית יוצרות חוסר ודאות בשוק העבודה. עסקים רבים נסגרו או צמצמו פעילות, מה שמקשה על צעירים למצוא עבודה יציבה.
- חוסר הוודאות הביטחוני מוביל לתחושת אי־ביטחון לגבי העתיד המקצועי. צעירים רבים מתקשים לראות את עצמם מתקדמים בקריירה כשהמציאות סביבם כה לא צפויה.
- מנתונים שפרסמו המל"ג והתאחדות הסטודנטים לאחר 6 חודשי לחימה עולה כי כ־70,000 סטודנטים גויסו בצו 8, 161 סטודנטים נרצחו או נהרגו ו־17 נחטפו (ליאור ואח', 7.4.2024). מעל ל־10,000 פונו מבתיהם, כ־ 15,000 נוספים השתייכו למעגל בני ובנות הזוג של משרתי ומשרתות המילואים, ומספר רב של סטודנטים הוכרו כנפגעי פעולות איבה (התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית, 2024).

צעירים רבים נאלצו להפסיק או לדחות את לימודיהם עקב גיוס החירום, מה שפוגע מכיוון נוסף בתכנון הקריירה וביכולת להתקדם בשוק העבודה.

עד כמה יצליחו הצעירים בישראל להשתלב בשוק העבודה לאחר המלחמה?

בשלושה חודשים לאחר פרוץ המלחמה ניסה העיתון דה־מרקר לענות על השאלה הזו בכתבה שפרסמה העיתונאית מירב ארלוזרוב. בכתבה הובאו נתונים ממחקרים שנעשו בנושא ורואיינו מספר מומחים שסיפקו הערכות שונות: האופטימיים מבין המומחים צפו, שבדומה להשפעת מלחמת העולם השנייה או מלחמת ששת הימים, גם סיום המלחמה הזו (בהנחה שתסתיים בתבוסת החמאס וחיזבאללה) עשוי להוביל לשגשוג כלכלי. אחד הפסיכולוגים, המתמחה בתחום של אובדנות, טראומה, ופגיעות נפשיות, היה אף אופטימי יותר וסבר שהדור הצעיר יגיב בחיוב ויתפתח בצורה של "צמיחה פוסט־טראומטית" שתוביל לשיפור פני החברה הישראלית, תוך חיזוק תחושת השייכות והאחריות הלאומית (ארלוזרוב, 26.1.2024).

הפסימיים חזו כי הפגיעה הנפשית בקרב חלק גדול מהצעירים, קל וחומר בקרב החיילים (וזאת בהינתן שהדור הזה מלכתחילה סובל משיעור גבוה של חרדה ודיכאון), לצד הנזק לכלכלה הישראלית, ישפיעו לרעה על פוטנציאל ההשתכרות שלהם. גם חוסר האמון בממסד ותחושת הניכור החברתי עלולים להשפיע לרעה. להערכתם יגבר הקושי לחזור לשגרה ולהתמסד, ותתחזק הנטייה לחיות את הרגע במקום להשקיע בעתיד הרחוק. זה כולל הימנעות מהשקעה בבניית קריירה מקצועית, שבמילא כבר אינה נחשבת בעיני צעירים רבים למטרת חיים מרכזית.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

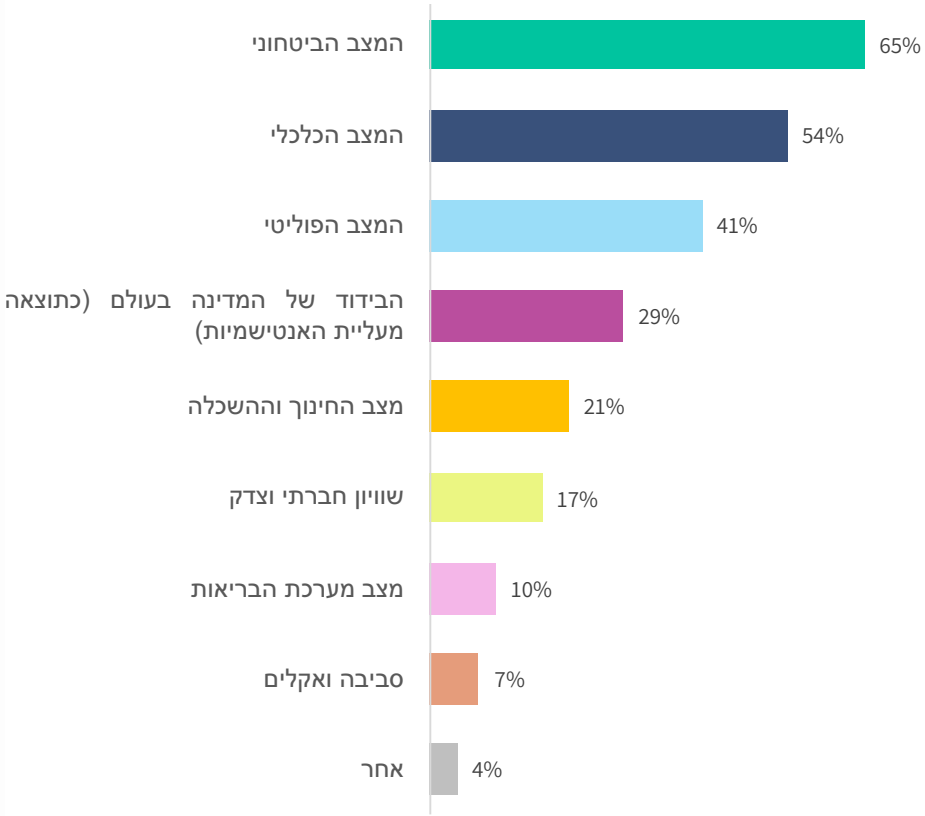
עמוד נוכחי 370
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 371
מתוך 408

Q73 מבין הבאים מה הכי מדאיג אותך לגבי עתיד המדינה (סמן עד שלוש אפשרויות):

כלל המדגם

מגזר	יהודים	70%	54%	41%	31%	22%	13%	9%	7%	5%
	ערבים	44%	53%	39%	22%	16%	33%	12%	10%	0%
מגדר	אישה	75%	58%	40%	32%	20%	16%	9%	6%	4%
	גבר	55%	49%	42%	26%	21%	18%	11%	9%	4%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	73%	56%	50%	34%	20%	15%	9%	7%	2%
	מסורתי	68%	53%	32%	31%	23%	13%	10%	6%	4%
	דתי	67%	49%	37%	19%	25%	9%	10%	5%	17%
גיל	16-18	73%	47%	42%	35%	25%	16%	10%	6%	5%
	19-21	66%	60%	38%	30%	21%	13%	8%	7%	5%
	22-25	58%	54%	42%	23%	17%	21%	11%	8%	3%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	73%	45%	44%	36%	28%	15%	8%	6%	3%
	בשירות צבאי	64%	55%	40%	34%	17%	14%	8%	8%	7%
	משוחרר	71%	63%	42%	26%	19%	10%	11%	5%	5%
	לא התגייס	70%	50%	32%	17%	24%	13%	14%	13%	11%
השכלה	לומד לבגרות	74%	46%	43%	39%	28%	12%	6%	6%	3%
	ללא ת. בגרות	65%	44%	50%	23%	29%	14%	9%	17%	0%
	בעל ת. בגרות	61%	49%	38%	31%	18%	19%	11%	8%	6%
	לומד / בעל ת. מקצועית	66%	61%	42%	30%	26%	11%	9%	8%	2%
	לומד לתואר ראשון	67%	67%	42%	20%	18%	17%	10%	6%	3%
	בעל תואר ראשון	69%	64%	45%	15%	13%	23%	18%	7%	2%
מצב משפחתי	פנוי/ה	64%	52%	41%	30%	22%	17%	11%	8%	4%
	בזוגיות	71%	60%	44%	29%	15%	18%	6%	5%	2%
	נשוי/ה	58%	54%	34%	10%	25%	17%	11%	8%	6%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	68%	52%	41%	30%	20%	15%	10%	6%	5%
	סביר	62%	56%	39%	25%	23%	18%	10%	9%	3%
	סה"כ רע	51%	53%	44%	36%	15%	33%	9%	18%	1%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	73%	60%	42%	28%	19%	15%	9%	6%	3%
	ארבע יחידות	61%	49%	36%	28%	21%	21%	12%	12%	3%
	חמש יחידות	63%	53%	46%	31%	22%	14%	9%	4%	6%

Q73 ממצאים עיקריים

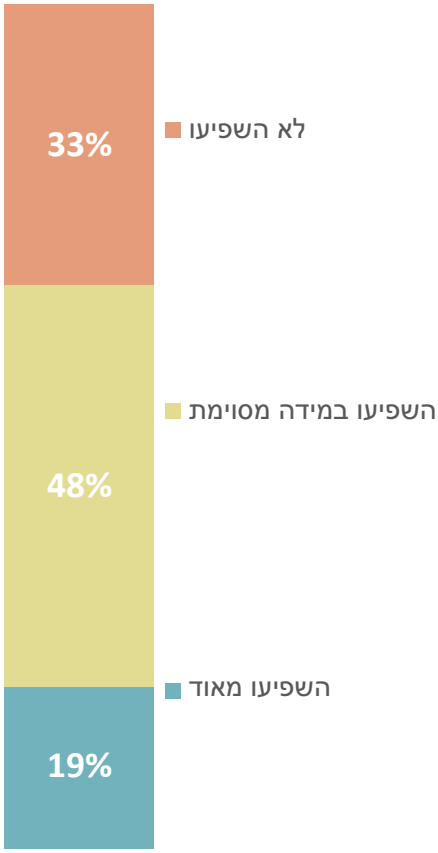
- 65% מהמשיבים במדגם הביעו דאגה מהמצב הביטחוני, ו־54% מהמצב הכלכלי. בקרב היהודים, 70% הביעו חשש מהמצב הביטחוני, לעומת 44% בלבד בקרב הערבים.
- יש לציין כי ככל שגיל הנשאלים יורד, כך גובר החשש מהמצב הביטחוני: 73% מבני 16–18 ציינו את הנושא כמדאיג ביותר, לעומת 66% מבני 19–21 ו־58% מבני 22–25.
- 41% מהמשיבים במדגם הביעו דאגה מהמצב הפוליטי, שדורג שלישי מבין האופציות שהוצעו בשאלה. עם זאת, ניכר פער משמעותי בין החילונים (50%) לעומת המסורתיים והדתיים (32% ו־37% בהתאמה). ייתכן שהנטייה של המסורתיים והדתיים הלאומיים למזער את גודל הקרע הפנימי נובעת מהכחשה של האופן והסיבות להיווצרותו – בעיקר בעקבות עליית ממשלת ימין על מלא, שבה הם תמכו באופן נרחב. יתרה מכך, בעיני רבים מהם המחלוקות הפוליטיות נתפסות כשלב זמני בחתירה להשגת מטרות דתיות ולאומיות ארוכות טווח, ולכן הקרע הנוכחי אינו נראה בעיניהם כמשהו כה חמור או מאיים.
- שוויון חברתי וצדק הם נושאים שמטרידים מאוד את הציבור הערבי (33%), בהשוואה ל־13% בלבד בקרב היהודים. דאגה זו ניכרת גם בקרב משיבים שגדלו במצב כלכלי קשה (33%), לעומת 18% בלבד בקרב אלו שגדלו במצב כלכלי סביר, ו־15% בקרב אלו שגדלו במצב כלכלי טוב.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

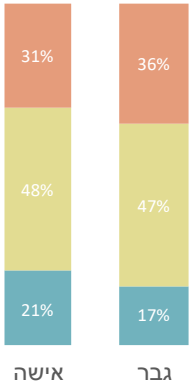
1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q74 עד כמה השפיעו האירועים הדרמטיים שהתרחשו במדינה בשנים האחרונות על תוכניותיך לעתיד?

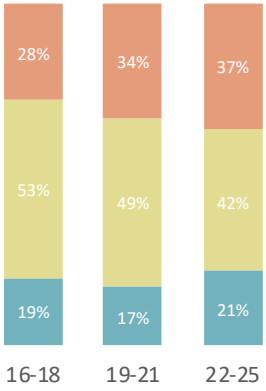
כלל המדגם

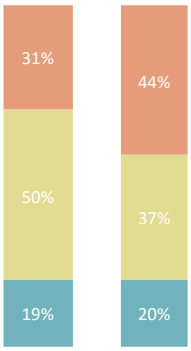
מגדר

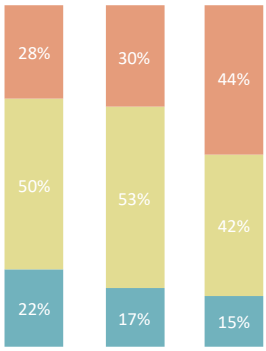
קבוצות גיל

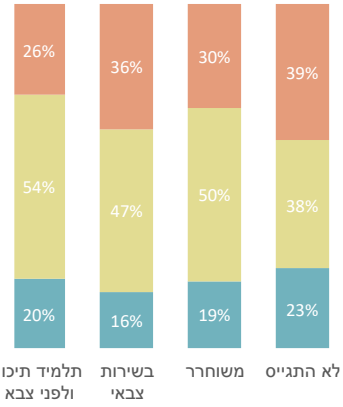
מגזר

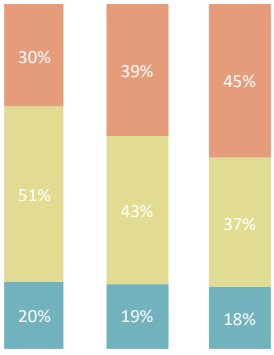
רמת דתיות (יהודים)

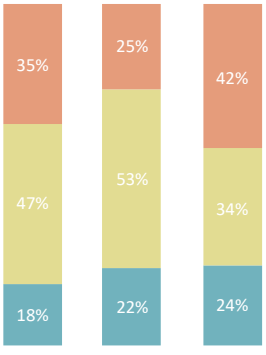
שירות צבאי (יהודים)

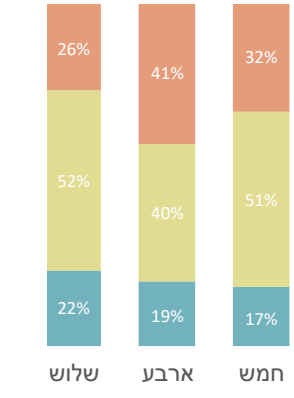
מצב כלכלי

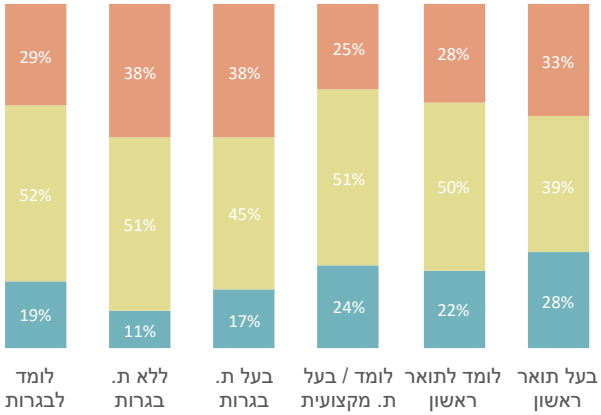
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

השכלה

Q74 ממצאים עיקריים

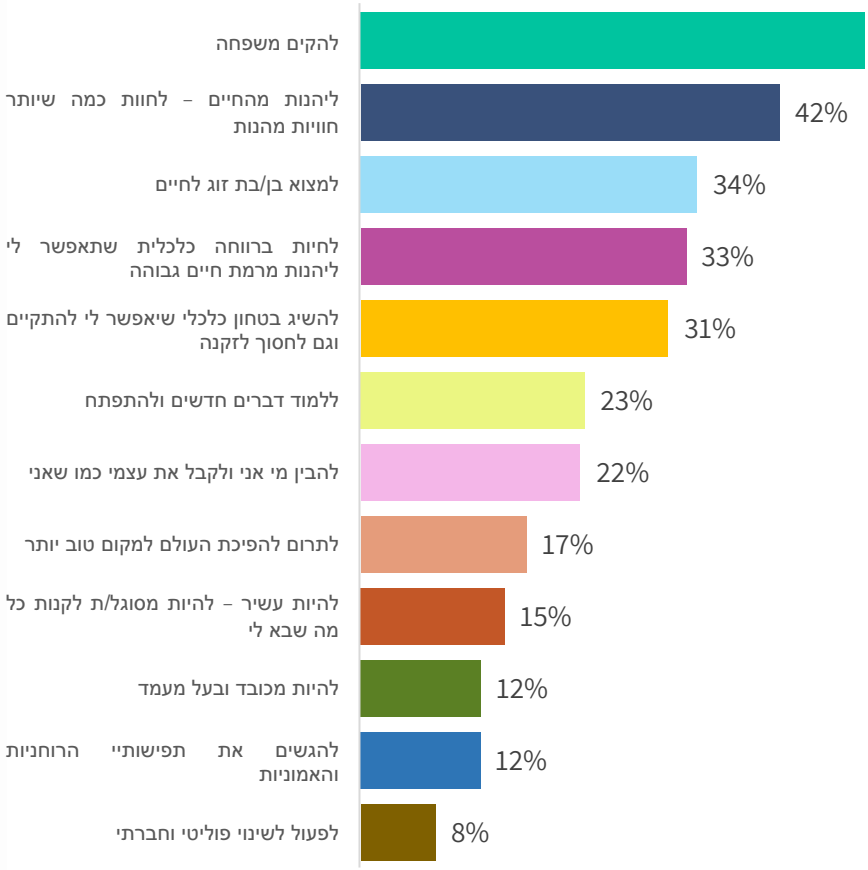
- 72% מהחילונים ו־70% מהמסורתיים דיווחו כי האירועים האחרונים שינו את תוכניותיהם, לעומת 56% בלבד מהדתיים.
- בקרב צעירים בני 16–18, 72% ציינו שהאירועים השפיעו על תוכניותיהם, בהשוואה ל־66% מבני 19–21 ו־63% מבני 22–25.
- השפעת האירועים על התוכניות הייתה ניכרת במיוחד בקרב צעירים הנמצאים בזוגיות (75%), לעומת נשואים (58%) ופנויים (65%).
- צעירים שגדלו במצב כלכלי טוב (70%) חוו השפעה משמעותית יותר על תוכניותיהם בהשוואה לאלו שגדלו במצב כלכלי סביר (61%) או במצב כלכלי רע (55%).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q75 מתוך רשימת המטרות שלפניך, מהן שלוש המטרות שהכי חשוב לך להשיג בחייך?

כלל המדגם

מגזר	יהודים	57%	45%	38%	34%	30%	21%	23%	14%	14%	9%	11%	6%
	ערבים	28%	30%	17%	29%	38%	31%	21%	30%	18%	28%	15%	16%
מגדר	אישה	56%	48%	36%	34%	28%	20%	23%	14%	12%	13%	10%	6%
	גבר	46%	37%	33%	32%	34%	25%	22%	19%	17%	12%	14%	9%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	47%	52%	36%	34%	31%	24%	28%	12%	14%	9%	6%	5%
	מסורתי	63%	43%	40%	32%	30%	19%	16%	13%	16%	10%	12%	7%
	דתי	73%	27%	43%	35%	22%	15%	21%	20%	9%	4%	27%	5%
גיל	16-18	58%	47%	44%	33%	24%	21%	22%	12%	13%	10%	11%	6%
	19-21	51%	44%	35%	32%	32%	23%	21%	18%	15%	11%	12%	6%
	22-25	45%	37%	25%	34%	37%	24%	24%	20%	16%	16%	13%	10%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	60%	46%	45%	34%	21%	20%	24%	13%	14%	8%	11%	5%
	בשירות צבאי	53%	49%	41%	30%	32%	24%	20%	15%	13%	7%	12%	5%
	משוחרר	56%	43%	32%	37%	35%	20%	23%	15%	13%	9%	11%	7%
	לא התגייס	52%	40%	30%	30%	36%	20%	22%	8%	22%	16%	14%	10%
השכלה	לומד לבגרות	56%	45%	47%	41%	15%	20%	20%	12%	14%	9%	10%	5%
	ללא ת. בגרות	44%	43%	41%	33%	23%	16%	28%	4%	31%	10%	18%	9%
	בעל ת. בגרות	48%	43%	33%	29%	34%	24%	25%	18%	14%	13%	12%	7%
	לומד / בעל ת. מקצועית	52%	47%	34%	31%	39%	24%	19%	17%	15%	9%	10%	4%
	לומד לתואר ראשון	56%	36%	30%	34%	39%	23%	20%	22%	11%	10%	8%	12%
	בעל תואר ראשון	50%	40%	17%	41%	28%	22%	16%	14%	17%	30%	14%	9%
מצב משפחתי	פנוי/ה	48%	40%	39%	31%	30%	24%	24%	17%	14%	12%	13%	8%
	בזוגיות	63%	52%	21%	38%	36%	19%	19%	17%	13%	10%	7%	6%
	נשוי/ה	55%	35%	17%	36%	36%	20%	14%	12%	26%	20%	25%	3%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	56%	44%	37%	34%	31%	22%	20%	15%	13%	11%	11%	7%
	סביר	44%	39%	30%	31%	31%	23%	25%	21%	18%	14%	14%	9%
	סה"כ רע	35%	42%	28%	34%	32%	29%	27%	20%	12%	16%	16%	8%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	53%	43%	37%	33%	33%	19%	26%	9%	16%	14%	10%	8%
	ארבע יחידות	49%	41%	31%	31%	31%	23%	22%	24%	16%	13%	13%	6%
	חמש יחידות	52%	44%	35%	35%	30%	26%	19%	16%	12%	10%	13%	8%

עמוד נוכחי 375
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
ייחודיות המלחמה
חווית הקרב
שכול
פציעות פיזיות
פציעות נפש
תכנים קשים לצפייה
השפעות עקיפות של סטרס
תדמית הצעירים במלחמה
מצוקת המפונים
העתיד הכלכלי
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Q75 ממצאים עיקריים

- באופן מעט מפתיע, פסגת השאיפות של הצעירים היא הקמת משפחה, כאשר 51% מהם ציינו אותה כאחת משלוש המטרות החשובות ביותר בחייהם. נשים מייחסות להקמת משפחה חשיבות רבה יותר מגברים (56% לעומת 46%), וכך גם דתיים ומסורתיים בהשוואה לחילונים (73%, 63% ו־47% בהתאמה).

  ניתן להניח שהחשיבות הרבה שהצעירים מייחסים להקמת משפחה נובעת משתי סיבות עיקריות: ראשית, רבים מהם גדלו במשפחות תומכות ומחבקות, שהעניקו להם ילדות יציבה ונעימה – חוויה שהם שואפים להעניק גם לצאצאיהם. שנית, הקושי ההולך וגובר למצוא זוגיות יציבה בימינו מקנה למטרה זו חשיבות מוגברת.

- נתון מפתיע לא פחות הוא ש"ההנאה מהחיים" תופסת את המקום השני ברשימת המטרות המרכזיות בחיים, עם שיעור של 42%. שיעור זה גבוה יותר בקרב חילונים (52%) בהשוואה למסורתיים (43%) ודתיים (27%). את הבחירה הזו ניתן להסביר במספר גורמים:
  - בחברה הפוסט־מודרנית, ובמיוחד בקרב חילונים, ניתן דגש הולך וגובר על חופש אישי ואינדיבידואליזם. אנשים מחפשים משמעות אישית דרך חוויות חיוביות וסיפוק מיידי, כשההנאה מהחיים נתפסת כחלק מהותי בהגשמה העצמית.
  - בעידן שבו קיימים אתגרים כלכליים משמעותיים, כמו יוקר המחיה וקשיים בתעסוקה, ייתכן שצעירים רואים בהסתפקות בהנאה מהחיים דרך להקל על הלחצים. הבחירה הזו גם מפחיתה את הלחץ הנובע מציפיות להצטיינות והצלחה.
  - התרבות הגלובלית, ובעיקר זו המודגשת ברשתות החברתיות ובתקשורת, מציגה דימויים של חיים מהנים, חופשיים ונטולי דאגות. צעירים רבים, המושפעים מהזוהר המזויף הזה, מאמינים בתמימותם שגם הם יצליחו להשיג חיים מהנים ומשוחררים מדאגות.
  - בעולם המלא בדרישות תובעניות בעבודה, בלימודים ובחיים האישיים, הולכת וגוברת ההבנה שחשוב למצוא איזון בין עבודה לחיים פרטיים. עבור צעירים, ההנאה מהחיים משקפת את הרצון לאזן בין אחריות ודרישות לבין זמן פנוי והנאה אישית.
  - רבים מהצעירים חווים תחושה של חוסר ודאות כלפי העתיד, אם בשל המצב הכלכלי, האקלימי או הפוליטי. כתוצאה מכך, הם ממקדים את תשומת הלב בהנאה בהווה, מתוך תחושה שצריך לנצל את הרגעים הטובים.
- יש לציין כי בקרב בעלי תואר ראשון, 30% הדגישו את החשיבות של כבוד ומעמד, לעומת 12% בלבד במדגם הכללי. ניתן להסביר תופעה זו במספר גורמים:
  - בעלי השכלה גבוהה השקיעו זמן, מאמץ וכסף בלימודים, והם מצפים כי מאמצים אלה יתורגמו להכרה חברתית ולהצלחה מקצועית.
  - אנשים בעלי תואר אקדמי חשופים יותר לציפיות חברתיות להצלחה חומרית ומעמד חברתי.
  - רבים מבעלי התואר הראשון משתייכים לשכבה המובילית (המעמד הבינוני החדש) ורואים בתואר כלי לשיפור מצבם הכלכלי והחברתי.
- ממצא חשוב נוסף הוא שבמגזר הערבי, 28% הדגישו את חשיבות המעמד, ו־30% רואים בתרומה לעולם טוב יותר ערך חשוב (בהשוואה ל־9% ו־14% בלבד בקרב היהודים).

תמר אלמוג
עוז אלמוג

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 377
מתוך 408

מכאן לאן?

עיקרי הממצאים מהסקר

הממצאים מובאים להלן ללא נתונים סטטיסטיים מפורטים או פרשנויות נלוות, אשר מופיעות בהרחבה בגוף הדוח:

- בחירת תחום תעסוקה והתמחות מקצועית מהווה אתגר משמעותי עבור רוב הצעירים. השיקול המרכזי בבחירה בקרב כלל המדגם הוא "התחום שאני הכי נהנה ממנו".
- מבין רשימה של 20 מקצועות, הצעירים בחרו בחינוך והדרכה כמקצוע שהכי סובל מהערכה חברתית לא מספקת. עם זאת, בקרב המשיבים הערבים שיעור הבחירה במקצוע זה היה נמוך יותר מאשר אצל היהודים. עובדי הסיעוד והתמיכה הרפואית דורגו במקום השני כמי שאינם מקבלים את ההערכה החברתית הראויה.
- השאיפה השכיחה ביותר בקרב הצעירים אינה כלכלית ותעסוקתית. שאיפתם היא להקים משפחה מאושרת, בחירה מפתיעה לנוכח הנטייה העולמית של צעירים לדחות את גיל הנישואין וההורות, כמו גם לאור הקשיים הרבים שהם חווים ביצירת קשרים זוגיים יציבים. בקרב היהודים, קיים מתאם בין רמת דתיות לבין עוצמת השאיפה למשפחה מאושרת. באופן מפתיע, צעירים יהודים מייחסים חשיבות רבה יותר להקמת משפחה בהשוואה לצעירים ערבים. אצל הצעירים הערבים, לעומת זאת, השאיפות הכלכליות (קריירה מצליחה ועסק עצמאי משגשג) עומדות במקום הראשון.
- אחת השאיפות הבולטות בקרב צעירים (דורגה במקום השלישי בכלל המדגם) היא "לפתוח עסק עצמאי משגשג". היא מבטאת את החשיבות ההולכת וגדלה שצעירים מייחסים היום לקריירה עצמאית, בעיקר בתחום היזמות הקטנה.
- לומדי 4 ו־5 יחידות במתמטיקה שואפים יותר לפתח קריירה מקצועית בהשוואה ללומדי 3 יחידות – פער שמשקף את ההבדלים בפרופיל התלמידים הבוחרים במסלולים השונים ואת ההסללה הבעייתית שנוצרה כאן.
- מבין 13 החששות לכישלונות בתחום התעסוקה שהוצגו לנשאלים, "היעדר יציבות כלכלית" היה החשש השכיח ביותר בקרב כלל המדגם. הבחירה באפשרות זו בלטה בפער משמעותי לעומת האפשרות השנייה בדירוג – "חוסר סיפוק בעבודה". באופן מפתיע, במגזר הערבי החשש מ"הזנחת הבריאות הפיזית והנפשית" היה השכיח ביותר מבין כל החששות.
- קיימת הסכמה רחבה שאבחון אישיותי מקצועי הוא חיוני לכל נער ונערה בגיל התיכון, כדי להבטיח בחירה מושכלת יותר של תחום ההתמחות המקצועית בעתיד. ככל שהרקע של הצעיר/ה פלורליסטי יותר (מגזר, גיל ומגדר משפיעים על משתנה זה), כך עולה הפתיחות לאבחון אישיותי מקצועי.
- למעלה משליש מהנשאלים ציינו כי רמת המוטיבציה האישית היא הגורם שיקדם אותם בצורה הטובה ביותר לעבודה נחשקת, בפער גדול בהשוואה לשאר הגורמים שהוצעו להם ברשימה.
- רוב הצעירים מודעים לאתגר הבינה המלאכותית העומד לפתחם, אך בשל חוסר הוודאות לגבי העתיד, הפתרונות שהם בוחרים מגוונים. עם זאת, כרבע מהצעירים בוחרים להתמודד עם השינויים הצפויים באמצעות פיתוח מיומנויות רכות.
- רוב מוחץ מהצעירים ציינו כי הם נעזרים בעצות וטיפים מקצועיים שניתנים על ידי אישים ברשתות החברתיות, כאשר שיעור היהודים הנעזרים במשפיענים גבוה מזה של הערבים, ושיעור הנשים גבוה מזה של הגברים. ככל שהגיל צעיר יותר, כך גוברת הנטייה להסתייע במדיום זה. כמעט מחצית מהצעירים עוקבים אחרי משפיענים מתחומי האומנות והבידור, כאשר קיים פער משמעותי לטובת הנשים בהשוואה לגברים. בנוסף, שיעור ניכר מהצעירים עוקב גם אחרי אישים מתחומי הספורט והבריאות.
- מבין 17 הכישורים הרכים שהוצגו למשתתפי הסקר, הכישורים שדורגו בראש הרשימה לצורך שיפור היו ביטחון עצמי, חוסן נפשי, יכולת מנהיגות והובלה ויכולת עמידה בפני קהל (פרזנטציה).
- רוב הצעירים סבורים שבית הספר לא העניק להם את הכלים הדרושים להשתלבות בשוק התעסוקה. ככל שהגיל יורד, כך פוחתת התחושה שבית הספר העניק כלים באלה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 378
מתוך 408

- מיומנויות טכנולוגיות נתפסות על ידי הצעירים כיתרון הבולט ביותר של דורם בשוק העבודה.
- הצעירים נשאלו בסקר לגבי 13 קשיים אפשריים בשוק העבודה, שנבחרו במטרה לבדוק עד כמה הם מסכימים שקשיים אלה אכן מאפיינים את בני דורם. לכל הקשיים הללו שיעור ההסכמה היה גבוה משיעור חוסר ההסכמה (בדרגות משתנות). שיעורי הסכמה גבוהים במיוחד (בניקוי שיעורי חוסר ההסכמה) היו לקשיים הבאים: קושי בקשב וריכוז, תלות גדולה מדי בטכנולוגיה, חוסר סבלנות, קושי להתמיד, קושי בקבלת ביקורת.
- בצפוי, הטבות כלכליות מהוות את השיקול המרכזי בבחירת מקום עבודה. עם זאת, ייחודם של הצעירים כיום הוא בכך שהשיקול השני בחשיבותו עבורם הוא האווירה במקום העבודה. שיקול העניין והאתגר בעבודה בלט במיוחד בקרב תלמידי 5 יחידות במתמטיקה.
- המודל ההיברידי, שמשלב עבודה מהבית ומהמשרד, הוא המועדף ביותר בקרב הצעירים. מודל העבודה הסטנדרטי, הכולל 8 שעות עבודה ביום במשך 5 ימים בשבוע, זוכה לעדיפות על פני האפשרות של צמצום ימי העבודה והארכת שעות העבודה בכל יום.
- עבור הצעירים, הקשיים המרכזיים בעבודה מהבית הם בדידות חברתית והסחות דעת. צעירים במגזר הערבי ציינו כי בעיות טכניות מהוות עבורם את הקושי העיקרי בעבודה מהבית.
- לדעת הצעירים, שתי הדרכים היעילות ביותר להכין תלמידים להיות יזמי הייטק הן חינוך טכנולוגי מתקדם בבתי הספר ושיתוף פעולה עם תעשיות ההייטק. עבור הצעירים הערבים, הדרך הטובה ביותר לקדם יזמות הייטק היא באמצעות עידוד יצירת רשתות חברתיות וקהילות יזמיות.
- שיעור משמעותי מהצעירים מטילים ספק בתדמית הזוהרת של תעשיית ההייטק.
- שלוש הסיבות העיקריות לחוסר האטרקטיביות של התעשייה המסורתית בעיני צעירים הן: סביבת עבודה לא מושכת, תנאי שכר לא מספקים ותדמית מיושנת וזקנה. בנוסף, שיעור גבוה יחסית מהצעירים ציינו את "היעדר חשיפה מספקת" כסיבה לכך שהם אינם שוקלים את התעשיות הללו כמקום תעסוקה.
- קרוב לרבע מכלל הצעירים במדגם ושליש מהערבים שואפים להקים עסק עצמאי. בקרב אלה ששואפים להיות שכירים, ישנה העדפה ברורה לעבוד בחברה בינלאומית או בחברה מסחרית גדולה. שיעור נמוך מהצעירים העדיפו עבודה שכירה במגזר הציבורי (ביטחון, חינוך, בריאות וכו').
- במעט מחצית מהצעירים סבורים שיש לשנות את תוכנית הלימודים ואת התכנים הנלמדים במערכת החינוך. רמת המורים דורגה כתחום השני בחשיבותו לשיפור, ואילו שילוב טכנולוגיות ואמצעים דיגיטליים בלמידה דורג במקום השלישי ברשימת התחומים שדורשים שיפור במערכת החינוך.
- הנשאלים התבקשו להשוות את התגמול הראוי למקצוע ההוראה ביחס למקצועות אחרים. בראש הרשימה עמדו המקצועות הבאים: עובדים סוציאליים, רופאים, מהנדסים, עורכי דין וקצינים בדרגות ביניים בצבא.
- רוב גדול מקרב הצעירים היהודים תומך ברעיון של שוק חופשי ליזמות בחינוך, שבו מותר על פי חוק להקים בית ספר פרטי – תוך עמידה בתנאי סף.
- ידע באנגלית וידע בתחומי הכלכלה והפיננסים הם שני התחומים שצעירים ציינו כקריטיים לשיפור או לרכישה, במטרה להתקדם בחיים.
- בשליש מהצעירים רואים בתואר האקדמי מטרה המצדיקה את ההשקעה ללא הסתייגויות. כמעט חמישית מהמשיבים אינם רואים בתואר הכרח ומתייחסים בחיוב למסלולים חלופיים, כאשר שיעור זה גבוה במיוחד בקרב צעירים ערבים. שיעורים גבוהים במיוחד המצדיקים את ההשקעה בתואר נמצאו בקרב תלמידי 5 יחידות במתמטיקה.
- החוסרים העיקריים בידע תשתיתי ("ליבה"), כפי שציינו הנשאלים בכלל המדגם, אינם קשורים לתחומי דעת אקדמיים. הם כוללים "חוסר במיומנויות יומיומיות", "חוסר בכישורים פיננסיים בסיסיים" ו־"חוסר במיומנויות תקשורת". מבין תחומי הידע המדעי שהוצגו לנשאלים, הידע ההיסטורי נבחר כלקונה המרכזית.
- גם בתקופה של שסע כה עמוק וויכוח ציבורי כה לוהט, עדיין פחות ממחצית מהצעירים

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

משוחחים על אקטואליה פוליטית עם חבריהם. בחתך מגדרי – גברים נוטים לעסוק יותר באקטואליה פוליטית ובנושאים של השקעות כלכליות, בעוד שנשים נוטות לדון יותר עם חברותיהן בנושאים של חברות וזוגיות.

- ניתן לצפות שאדם בוגר, עצמאי ומצפוני לא יסס להביע עמדות לא מקובלות, במיוחד בקרב חברים שאמורים להיות פתוחים ואמפתיים יותר לדעות חריגות. עם זאת, הממצאים מגלים מציאות שונה: רק מיעוט קטן מכלל המדגם ציין שאין לו קושי להביע עמדות כאלה.
- הצעירים חווים כיום את הלימודים פחות כאתגר אינטלקטואלי ויותר כמאבק פסיכולוגי מלחיץ, בעיקר בשל הציפיות הגבוהות להצטיין ולעמוד בסטנדרטים מחמירים כדי להצליח באקדמיה ובשוק העבודה.
- המילה "אימא" מעוררת בקרב הצעירים כמעט אך ורק אסוציאציות חיוביות, בעוד שהאסוציאציות השליליות שהוצעו להם נבחרו בשיעורים מזעריים. גם האבות של דור ה־Z מזוהים כמעט בלעדית עם אסוציאציות חיוביות. מבין 12 האסוציאציות החיוביות שהוצעו לנשאלים האימהות "מנצחות" את האבות ב־8 ואילו האבות מובילים ב־4. לעומת זאת, מבין 6 האסוציאציות השליליות, האבות "מנצחים" את האימהות ב־5. הפער הגדול ביותר לטובת האבות הוא באסוציאציה "ביקורת בונה".
- ממצאי הסקר מראים כי התמיכה הכלכלית של הורים בילדיהם נפוצה מאד. בקרב האוכלוסייה הערבית קיים שיעור גבוה יותר של עצמאות כלכלית בהשוואה לאוכלוסייה היהודית.
- באופן כללי, התכונות החשובות ביותר לצעירים בבחירת בני/בנות זוג הן כנות ואמינות, אינטליגנציה רגשית וחוש הומור. ערבים נטו לבחור פחות בתכונות הללו, והעדיפו במקום זאת חובמה ועומק, תמיכה רגשית ותקשורת בינאישית טובה.
- רוב הצעירים מביעים דאגה מהקושי ביצירת זוגיות יציבה, אך בנושא זה קיים פער משמעותי בין המגזרים: שיעור גבוה יותר בקרב הערבים סבור שהבעיה כלל אינה קיימת, או שמדובר בהגזמה, בהשוואה ליהודים. הבדלים מגדריים גם הם בולטים, כאשר נשים מביעות יותר דאגה מהנושא בהשוואה לגברים.
- מבין שמונה ההגדרות שהוצעו לנשאלים לתיאור המושג "חברים קרובים" ההגדרה הבולטת ביותר שהם בחרו, עם פער משמעותי, הייתה "אנשים שמרגישים לי כמו משפחה". ההגדרה הזו נבחרה באחוזים הגבוהים ביותר בכל חתכי האוכלוסייה, אך בקרב היהודים היא בולטת יותר בהשוואה לערבים. הערבים בחרו בהגדרה "שותפי הסוד שלי" לחברים הקרובים בשיעור גבוה יותר מהיהודים.
- קצת יותר ממחצית מהמשיבים סבורים כי יש להעניק לחברי קהילת הלהט"ב זכויות שוות לכלל האוכלוסייה, כולל נישואין, גירושין ואישור פונדקאות. עם זאת, כמעט שליש מהמשיבים סבורים שיש להעניק להם זכויות מסוימות אך לא את כולן, או שמתנגדים להרחבת הזכויות מעבר לאלה הקיימות כיום. כחמישית מהמשיבים לא גיבשו דעה בנושא. התשובות לשאלה זו חושפות פערים משמעותיים בין יהודים לערבים ובין חילונים לדתיים.
- למרות היותה של ישראל מדינה סוערת מבחינה פוליטית, כמעט מחצית מהצעירים ציינו כי הנושא הפוליטי מעסיק אותם במידה מועטה או כלל לא. בקרב האוכלוסייה הערבית, הפוליטיקה מעסיקה אף פחות בהשוואה ליהודים.
- רוב מכריע מקרב הצעירים מייחס לרשת החברתית תכונות שליליות כגון "שיח אלים ורעיל שכדאי להתרחק ממנו", "שיח שטחי שלא תורם לי הרבה", "שיח שנשלט מבחוץ על ידי בוטים". עם זאת, כחמישית רואים ברשת החברתית "שיח ער ומעניין שעוזר לגבש עמדה".
- עצוב ומטריד שבמדינה שבה הפוליטיקה תופסת מקום כה מרכזי בשיח התקשורתי היומיומי, רק מיעוט זניח מהמשיבים סבורים שמערכת החינוך שבה הם לומדים או למדו תרמה להם במידה רבה להבנת הזירה הפוליטית בישראל.
- רוב מכריע מהמשיבים במדגם אינם נוטים ("כנראה שלא", "בהחלט לא") להשתלב בעתיד בתפקיד פוליטי או מנהיגותי.
- רוב מוחץ מהצעירים היהודים סבורים כי אסון ה־7 באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל צפויים להגביר את המוטיבציה של בני דורם לשרת בשירות קרבי.
- ההכנה הנפשית נתפסת בעיני הצעירים כמרכיב החשוב ביותר בהכנה לשירות הצבאי,

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

בפער ניכר משאר האפשרויות שהוצגו. נשים הדגישו את חשיבות ההכנה הנפשית בשיעור גבוה יותר מגברים.

- ברבע מהמשיבים היהודים לסקר (שאינם משרתים כרגע בקבע) השיבו כי ישקלו לחתום על שירות קבע בחיוב. רבע נוסף עדיין מתלבטים. באופן מפתיע, בקרב המשיבים הדתיים, הכוונה לחתום על שירות קבע נמוכה באופן משמעותי בהשוואה לחילונים ולמסורתיים. כמו כן, קיימת בולטות (קרוב למחצית) לחתימה לקבע בקרב הלומדים או שלמדו חמש יחידות במתמטיקה.
- האסוציאציות השכיחות ביותר שעלו במדגם בהקשר למלחמה הן "מחדל" ו"אסון". בקרב המשיבים הערבים, האסוציאציה הבולטת הייתה "אובדן אמון". כמעט מחצית מהמשיבים הדתיים בחרו באסוציאציה "אין לי ארץ אחרת" בהקשר למלחמה, שיעור כמעט כפול מזה שנרשם בקרב החילונים.
- קרוב למחצית מהצעירים היהודים מכירים לפחות אדם אחד מהמעגל הקרוב שלהם שנהרג או נפצע (פיזית או נפשית) במהלך המלחמה. כשליש מהצעירים הערבים מכירים לפחות אדם אחד מהמעגל הקרוב שנהרג או נפצע (פיזית או נפשית) במהלך המלחמה.
- הממצאים מצביעים על כך שההשפעות הקשות של החשיפה למראות טראומטיים הן מגוונות ומשמעותיות, כאשר כל סוגי הפגיעות מדווחים בשיעורים לא מבוטלים. רק כשליש מהמשיבים הצליחו להימנע מפגיעה. עם זאת, שיעור זניח מכלל המשיבים פנו לקבלת תמיכה נפשית מקצועית.
- כמעט מחצית מהצעירים חווים לחץ נפשי משמעותי (בינוני עד קיצוני) בעקבות הטבח והמלחמה. במגזר הערבי שיעור החווים לחץ גבוה יותר. בקרב נשים, רמות הלחץ גבוהות יותר מאשר אצל גברים ובקרב הדתיים, רמות הלחץ נמוכות יותר בהשוואה למסורתיים ולחילונים. כמו כן, ניתן להבחין בעלייה ברמות הלחץ ככל שהגיל עולה.
- "ליהנות מהחיים" מדורגת במקום השני (אחרי הקמת משפחה) ברשימת המטרות המרכזיות בחיים בקרב הצעירים היהודים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח

דוח זה, הממפה את עולמם של צעירים בני 16–24 בישראל (למעט חרדים), נועד לסייע לקדמם בבל תחומי החיים. חשוב להבהיר שאין ברשותנו את הכלים המקצועיים וגם לא את היומרה לפתור את הבעיות והקשיים שעולים באופן ישיר או עקיף מהדוח הזה. עם זאת, בפרק זה לקחנו על עצמנו להציע מספר רעיונות כלליים המתכתבים עם הממצאים העיקריים שעלו בו.

אתגר האצת השינוי

דור ה־Z ממשיך ואף מעצים לעיתים את התהליכים והשינויים שהחלו בדור ה־Y, אך החברה עדיין לא הצליחה להסתגל לתמורות החברתיות העמוקות ששני הדורות הללו מובילים.

רוב המערכות והארגונים – בין אם כלכליים, פוליטיים או חינוכיים – לא עשו את ההתאמות הנדרשות, ואלה שמנסים אינם עומדים בקצב הנדרש. הסיבות לכך מגוונות: שמרנות, קיבעון מחשבתי, הססנות וחוסר ידע של קובעי המדיניות; הנוחות והיציבות שמייצרים הרגל ושגרה; ההעדפה הטבעית של אנשים להישאר במצב מוכר, גם אם הוא לא אידיאלי או אף בעייתי, מאשר להתמודד עם מצב חדש ולא ידוע שעלול להיות גרוע יותר ("עדיף השטן שאתה מכיר על פני השטן שאינך מכיר"); וגם הנטייה הקונפורמית והסתגלנית של הצעירים עצמם, שממתינים שאחרים יוציאו עבורם את הערמונים מהאש.

בתוצאה מההשתהות נוצרת תקופת מעבר חיכוכית ארוכה, רווית משברים וקשיים. להלן מספר דוגמאות שממחישות זאת:

- אם השיטה הפוליטית בישראל היתה מותאמת לעידן החדש, המדינה לא היתה נקלעת לחוסר יציבות כרוני ואולי גם לא היתה נגררת למצב שבו מיעוט קיצוני מכתיב את המציאות לרוב המתון ויוצר שסע הולך ומעמיק.
- חברות מסחריות יכלו כבר מזמן לאמץ מודל העסקה היברידי, שהוכיח את עצמו במגביר שביעות רצון, יעילות ופרודוקטיביות. אלא שהמנהלים היססו ורק מגפת הקורונה כפתה עליהם את השינוי. לפי נתונים של דלויט ישראל, קרוב ל־90% מהארגונים בארץ מאפשרים לעבוד לפחות יום אחד בשבוע מהבית (מנלה, 2.10.24) – נתון שהיה דמיוני רק לפני חמש שנים. ללא הקורונה, היינו נשארים עם מודל העסקה מיושן שמאמלל צעירים רבים, שמחפשים איזון גדול יותר בחייהם. עולם התעשייה והעסקים זקוק לשינויים נוספים שיאפשרו גמישות תעסוקתית גדולה יותר – חלקם תלויים באומץ של מנהלים, ואחרים מחייבים חקיקה עדכנית.
- עולם ההשכלה הגבוהה, מבוסס ביסודו על מודל לימודים שנבנה בימי הביניים, והוא כבר פחות רלוונטי. במציאות אידיאלית, צעירים היו מזמן מוותרים על לימודים ארוכים ומסורתיים במוסד אחד, בכיתות עם מורים ובלוח זמנים קשיח, ומחפשים הכשרות קצרות וממוקדות המתאימות לצרכי העולם המודרני ולהעדפותיהם האישיות. השינוי מבושש להגיע מהסיבות שהוסברו בהרחבה בספרנו (אלמוג ואלמוג, 2020). מגפת הקורונה פתחה במעט את סתימת זרם השינוי במוסדות האקדמיים ודומה שמהפכת הבינה המלאכותית כבר תשלים עם הזמן את המלאכה.

  למרבה הצער, אנו לא תולים תקוות גדולות בנשיאי המוסדות האקדמיים שרובם עסוקים בהישרדות פיננסית, אלא במעסיקים, בצעירים עצמם (כנראה דור האלפא – שאחרי דור ה־Z) ואולי גם בממשלה. האלטרנטיבות לתואר האקדמי בתחום ההכשרה המקצועית מתפתחות בהדרגה מתוך השטח. אבל ממשלה אחראית היתה גם מעודדת את המגמה ומתגמלת יזמויות בתחום.

  כאשר קודקוד פירמידת ההשכלה (המוסדות האקדמיים) יעבור שינוי ממעלה שניה, גם תחתית הפירמידה תשתנה בהתאם, כולל בתי הספר. כאשר זה יקרה, גם הצורך בבחינות הבגרות קרוב לוודאי יתבטל, מה שעשוי להוביל לעיצוב מחדש של תוכניות לימודים והערכות תלמידים בדרכים חדשות המותאמות לעולם החדש.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

אתגר הייחודיות הדורית

דור ה־Z נכנס לשוק העבודה כשהוא מצויד במגוון מאפיינים ייחודיים המעניקים לו יתרונות משמעותיים ולצידם גם חסרונות. מצד היתרונות ניתן למנות בין השאר, שליטה מעולה בטכנולוגיה הדיגיטלית ובמדיה החברתית; שליטה באנגלית; גמישות מחשבתית ויכולת הסתגלות גבוהה לשינויים מהירים; נטייה לשיתוף מידע וחוויות אישיות; הכרה בקשיים וחולשות; מיומנות בעבודת צוות; רגישות לצדק וסובלנות לשונה; מהירות תגובה וקואורדינציה משוכללת; ניסיון עשיר בלמידה עצמית; גישה מאוזנת יותר לעבודה־בית; נטייה ליצור אקלים עבודה נעים, ומיומנויות פנאי מפותחות.

מצד החסרונות אפשר למנות בין השאר, בשלות נפשית מעוכבת; קשיים בפיתוח עצמאות מחשבתית, ביטחון עצמי ומנהיגות; התמכרות לסלולר וקשיי קשב וריכוז; קושי בניהול זמן ותעדוף משימות; חוסר התמדה וסף שבירה נמוך (חוסן נפשי); מיקוד עצמי מוגזם; חשש מעימותים ישירים ופומביים ונטייה ל"ראש קטן" (הסתפקות במינימום הנדרש).

חשוב לציין כי הדור הזה מודע בדרך כלל לחולשותיו ומוכן להודות בהן ולשתף אחרים במצוקותיו. הנה כי כן, מבין 17 סוגי "הכישורים הרכים" שהוצגו למשתתפי הסקר במחקר זה, 34% ציינו כי הם היו רוצים לשפר בעתיד את הביטחון העצמי (האמונה והתחושה של האדם ביכולותיו ובערכו העצמי); 29% רצו לשפר את החוסן הנפשי (היכולת להתמודד עם מצבי לחץ, משברים וקשיים בצורה אפקטיבית); 22% את המנהיגות שלהם (היכולת לקבל אחריות והחלטות עצמאיות ומושכלות, להוביל, להנחות ולהניע אנשים להשגת מטרות משותפות); ו־21% את הפרזנטציה (היכולת להציג ולהנגיש מידע בצורה אפקטיבית ולדבר בפני קהל). ארבעת הכישורים האלו נבחרו בשיעורים גבוהים בכל הפלחים.

עם זאת, אפשר להתייחס לנתונים הללו מזווית אחרת. הרשתות החברתיות ותוכניות הריאליטי משדרות את המסר שהצלחה והערכה חברתית תלויות בעיקר באסרטיביות, מוחצנות ודומיננטיות. תכונות כמו ביישנות, מופנמות או צניעות נתפסות כחולשות שיש להתגבר עליהן. הרצון להיראות מצליח ומשפיע יוצר תחושת תסכול אצל מי שאינו עומד בציפיות הללו, מה שמוביל לירידה בביטחון ובהערכה העצמית.

כדי למצות את הפוטנציאל של דור ה־Z נדרשת הבנה מעמיקה של היתרונות והחסרונות שלו. דומה שבשנים האחרונות שלוש מסגרות הוכיחו הצלחה יחסית גדולה בטיפוח צעירים. זה הצליח להן בשל מודעות וקשב לצרכיהם הייחודיים ובמקביל חוסר התפשרות בדרישות כלפיהם: היחידות המובחרות בצבא, מסגרות הספורט המקצועני, ותוכניות ההכשרה בתחומי האומנות. חשוב לדעתנו ללמוד מהניסיון המצטבר של המסגרות הללו ולהטמיע את התובנות שנצברו בתוכן גם בתחומים נוספים בשוק התעסוקה ובחברה כולה.

אתגר מיקוד ההשקעה הציבורית

קיימות שתי גישות עיקריות ביחס לסדרי העדיפויות בהשקעה בדור העתיד:

- הגישה הראשונה נותנת עדיפות להשקעה בבסיס הפירמידה. כלומר, היא מתמקדת ברוב התלמידים ובמיוחד באלה שנמצאים בשכבות החלשות. לגישה זו מספר יתרונות:
  - השקעה רוחבית מאפשרת לילדים מהשכבות החלשות לקבל חינוך איכותי יותר, מה שעשוי להוביל לצמצום פערים.
  - כאשר אוכלוסייה רחבה זוכה להשכלה איכותית יותר, החברה כולה מרוויחה מכך. האזרחים הופכים למעורבים יותר, מועסקים יותר ותרומתם לכלכלה ולחברה גדלה.
  - השקעה בחזית רחבה יכולה למנוע מתלמידים חלשים לנשור מהמערכת החינוכית, ולשפר את הסיכויים שלהם להיחלץ מהמצוקה והעוני.

  לגישה הזו ישנם גם חסרונות:
  - השקעה רחבה בבסיס הפירמידה דורשת משאבים עצומים, ולעיתים היא עלולה להתבצע על חשבון השקעה בתלמידים המוכשרים ביותר, שעלולים להישאר ללא האתגרים וההזדמנויות שהם זקוקים להם כדי לממש את הפוטנציאל הטמון בהם.
  - פגיעה אפשרית בשכבת העילית, שמושכת את החברה כולה כלפי מעלה, עלולה לפגוע גם בחברה כולה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 383
מתוך 408

- הגישה השניה נותנת עדיפות להשקעה בקודקוד הפירמידה. גישה זו מתמקדת בטיפוח התלמידים המוכשרים יותר, המחוננים והגאונים בכל התחומים.

לגישה זו מספר יתרונות:

- השקעה במצטיינים מובילה למיצוי טוב יותר של הפוטנציאל האישי שלהם, ובסופו של דבר גם של הפוטנציאל החברתי כולו. במילא המוכשרים הם אלה שמובילים, וההשקעה בהם רק מחזקת את התהליך הטבעי. הדבר עולה בקנה אחד עם חוק פרטו, הידוע גם בעיקרון 80/20, שלפיו ברוב המערכות 20% מהגורמים אחראים ל־80% מהתוצאות. זהו עקרון סטטיסטי שהתגלה במקור בתחום הכלכלה, אך נמצא כנכון גם במגוון תחומים אחרים כמו ניהול, עסקים, בריאות, ספורט ועוד.
- אותם תלמידים מצטיינים יהפכו בעתיד למובילי מחקר, תעשייה, טכנולוגיה, ספורט ואמנות, ובכך יתרמו באופן ישיר לצמיחת הכלכלה והחברה. ככל שהחברה נעשית עשירה יותר – כולם נהנים מתוספת העושר. הצלחת המוכשרים גם תהווה מודל חיקוי לכל השאר.
- השקעה בתלמידים המחוננים מונעת "בריחת מוחות", שכן היא מאפשרת להם להתפתח ולממש את הפוטנציאל שלהם במדינתם, במקום לחפש הזדמנויות בחו"ל.

לגישה זו ישנם גם חסרונות:

- השקעה בקודקוד הפירמידה עלולה להגדיל את הפערים בין המצליחים למתקשים, ולהוביל לחברה מקוטבת.
- כאשר רוב המשאבים מושקעים במוכשרים יותר, התלמידים הממוצעים והחלשים עלולים להישאר מאחור.

בישראל פעלו מאז ומעולם מסגרות אליטיסטיות שסיננו וטיפחו מצטיינים, אך הגישה החברתית הכללית, ובמיוחד המדיניות הממשלתית הרווחת, נטתה יותר לכיוון הסוציאליסטי. עד היום יזמים ישראלים נתקלים בקשיים בהקמת בתי ספר פרטיים. עד להופעתה של מכללת רייכמן, שהוקמה לאחר מאבק ממושך, לא הוקם בישראל מוסד להשכלה גבוהה פרטי. גם לשידור הציבורי לקח שנים ארוכות לפני שהופרט והפך לתחרותי, וכך גם למערכת הבריאות. דווקא במגזרים הדתי־לאומי והחרדי הלכו יותר על המודל האליטיסטי, מה שאכן טיפח מצטיינים אבל במקביל הביא לקיפוח ואפליה של רבים.

בשנים האחרונות, אולי בהשראת המודל האמריקאי והצלחת ההייטק, הגישה הכללית בישראל משתנה ונעשית אליטיסטית יותר. זה לא מתממש רק באמצעות הפרטה אלא גם באמצעות התמקצעות. ברגע שנוסדות מסגרות חינוך מתמחות – למשל, במוסיקה, בתיאטרון, במחול או בספורט – באופן טבעי הן מושכות אליהן את הטובים והטובות בתחום ומסננות באופן יותר מקצועי וקפדני. הן גם נעשות יותר תובעניות ובלתי מתפשרות בכל הנוגע לתהליך ההכשרה. דור ה־Y ועוד יותר דור ה־Z הם הדורות הראשונים שנכנסו למסגרות הללו והמציאות מוכיחה שזה מאוד מצליח. הדוגמא הבולטת ביותר היא ההצלחות הפנומנליות בתחום הספורט. המסגרות הספורטיביות מצליחות לחנך את הצעירים במקום שבו בית הספר ואפילו ההורים מתקשים. ובאמור, ההישגים בהתאם וכך גם שביעות הרצון של התלמידים.

ועדיין נותרת השאלה העקרונית במה המדינה צריכה להעדיף להשקיע. גם אם מסכימים, לפי רוח הזמן, על העדפת טיפוח המוכשרים, נותרות שתי שאלות עקרוניות שהפתרון להן מורכב:

השאלה הראשונה היא אלו כישורים חשוב יותר לטפח? הכישורים הם רבים ומגוונים, וקשה להגדיר באופן אובייקטיבי איזה תחום חשוב יותר. הכישרונות הדרושים לחברה גם משתנים בהתאם לתקופה ולנסיבות.

השאלה השניה והקשה יותר: כיצד נאתר את המוכשרים? ברור שהגישה האליטיסטית מעניקה יתרון מובנה לקבוצות ההגמוניות בחברה. כישרון טבעי לעולם אינו מופיע "נקי". הוא עטוף במעטפת של תמיכה מצד הורים, מורים ומדריכים שמסוגלים לזהות את הפוטנציאל ולסייע בפיתוחו. תמיכה זו, שכמעט תמיד זמינה יותר לבעלי האמצעים, כוללת בין השאר חינוך פרטי, תמריצים והכוונה.

יתרה מכך, למרות שלעיתים נדמה כי גאונים מתגלים "מכוח עצמם", קל בהרבה לזהותם במשפחות מבוססות ומשכילות. בסביבה כזו יש למבוגרים הסובבים את הילד/ה מודעות ויכולת לקלוט את הכישורים הייחודיים שלו/ה, והם גם יכולים לסייע בהפניתו/ה למקומות הנכונים.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 384
מתוך 408

במילים אחרות, האתגר החברתי הוא לאתר את המוכשרים בכל שכבות החברה ובכל התחומים. כלומר, חשוב לוודא שהתוכניות לגילוי כישרונות וטיפוחם לא ייצרו הטיות לטובת השכבה המבוססת ולטובת תחומים מסוימים בלבד.

אתגר המצוינות

החברה מציבה כללים פורמליים ובלתי פורמליים להצלחה ומדרבנת את חבריה לשאוף להצליח. בכל תרבות, ובמערבית בפרט, כדי להצליח צריך בעיקר להתחרות, כדי להתחרות טוב צריך להצטיין, וכדי להצטיין צריך להציב מטרה ולהגדיר מדדים. התרבות הקפיטליסטית השכילה לייצר תמריצים תחרותיים, שהובילו את החברה המערבית להישגים אדירים. אבל אַלְיָה וְקוֹצִים בָּהּ. התחרות נעשתה אינדיווידואלית, אכזרית ותובענית מדי, המנצחים המעטים לוקחים את כל הקופה ומתסכלים את הרוב, והרדיפה אחר ניצחונות והצלחות מייצרת חמדנות ואובססיה. זאת ועוד, מי שאינו "מצליח להצליח" במסגרת כללי המשחק הצרים עלול לאבד תקווה וביטחון, ולפעמים אף לחוות פגיעה בתחושת הערך העצמי, מה שעלול גם להוביל לוויתור על עצם השאיפה להצלחה.

בשל כך, אתוס ההצלחה עודכן בשנים האחרונות והוסב למודל חדש שזכה לכינוי "מצוינות" (חשוב להבדילו מהמושג "הצטיינות"). בניגוד להצלחה שנתפסת לרוב במונחים של השגת מטרה או כיבוש יעד שנקבע מראש, המצוינות "מסתפקת" בחתירה לשיפור מתמיד. המצוינות אינה תלויה בהשוואה לאחרים אלא במיצוי הפוטנציאל העצמי, באמצעות השקעה, מחויבות, ומאמץ מתמיד להתקדם ולהתפתח ללא קשר לשאלה אם מגיעים ל"קו הסיום". כלומר, מצוינות היא אורח חיים או גישה לחיים ולא נקודה מסוימת בזמן.

מצד אחד, הילדים ובני הנוער נחשפים היום כבר מגיל צעיר לציפייה לבלוט ולהצליח, הן מצד מערכת החינוך שמעודדת הישגים גבוהים, והן מצד ההורים המצפים מהם להצטיין ולהתבלט. מצד שני, מתחזקת הרגישות האמפטית ואיתה גם ההכרה שחשוב לעודד ולשבח גם את אלה שהתאמצו ולא בהכרח הצליחו. הגישה הזו נכונה גם בהיבט ההישגי, כי מי שנכשל פעם אחת אולי יצליח בפעם השניה ומי שלא מימש את עצמו בהתחלה אולי יממש בהמשך.

אבל מעבר ליתרונות הברורים והמוכחים של גישת "המצוינות" יש לה גם חסרונות, בעיקר באשר היא מקצינה:

- מי שחיים תחת מכבש המצוינות עלולים לחוות חוסר סיפוק תמידי. השאיפה להשתפר באופן מתמיד מייצרת תחושה של "לעולם לא מספיק" ולבן גם מתישה ושוחקת.
- צעירים חשופים היום למסרים כפולים. מצד אחד מתייחסים אליהם כאל חסרי אונים ומסירים כל מכשול וקושי מדרכם, ומצד שני מצפים מהם לפתח חוסן אישי ולחתור למצוינות.
- תפיסת המצוינות מושפעת מאוד מסולמות היוקרה החברתיים ונוטה להיות חד־ממדית. דוגמה בולטת לכך היא ההתייחסות החברתית למקצועות הלימוד בבתי הספר התיכוניים. המסר שהתלמידים מקבלים הוא שיש מקצועות יוקרתיים ויש יוקרתיים יותר. בהתאם לכך, המצוינות בלימודים נמדדת באופן לא שוויוני, וניתנת עדיפות למקצועות מסוימים בתעודת הבגרות.

  מקצועות שנחשבים "יוקרתיים" יותר – בעיקר המקצועות הריאליים – מזכים את התלמידים בניקוד בונוס מוגדל בחישוב ממוצע הציונים בבחינת הבגרות. לדוגמא, באוניברסיטת תל אביב, תלמיד שנבחן במתמטיקה ברמת 5 יחידות זוכה לבונוס של 35 נקודות, בעוד שתלמיד שנבחן ברמת 5 יחידות באנגלית, פיזיקה, כימיה, ביולוגיה, ערבית, ספרות, היסטוריה או תנ"ך זוכה לבונוס של 25 נקודות בלבד. יתר המקצועות זוכים לבונוס נמוך יותר של 20 נקודות, מה שמעביר מסר ברור לגבי סדרי העדיפויות החברתיים.

  כדי לשבור את מעגל הקסמים הזה, יש להערכתנו צורך בהשוואת הבונוסים בין המקצועות השונים. בנוסף, יש לשנות את שיטות הסינון והמיון של המוסדות האקדמיים, כך שבמקום להסתמך בעיקר על מקצועות הבגרות, ייבנה מבחן התאמה ייחודי לכל תחום לימוד. באופן זה ניתן יהיה להבטיח הערכה מגוונת ורחבה יותר של הכישורים והיכולות של כל תלמיד ותלמידה.
- תפיסת המצוינות נעשתה בימינו כה רווחות ומשפיעה עד שצעירים רבים משוכנעים שאם הם עשו את המיטב ("הכי טוב שאני יכול") – כמובן בראיה הסובייקטיבית שלהם – זה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

אמור להספיק. וזאת, גם אם התוצר הסופי שלהם אינו עומד בסטנדרטים. הם בטוחים שאין דבר כזה "בישלון אובייקטיבי", מגלים סלחנות עצמית מופלגת לכישלונותיהם ומחדליהם ונוטים לתרצם בהתאם: "למה אתם כועסים עלי? הרי השקעתי את המקסימום".

כאשר הצעירים מציבים רף הישגי נמוך, שמשקף גם ציפיות עצמיות נמוכות, קשה להגיע להישגים משמעותיים. אם נוסיף לכך גם סף שבירה נמוך, נוצרת תחושת פגיעות: "השקעתי את המקסימום ולא מעריכים זאת". באותה מידה, רבים נוטים לגלות סלחנות מוגזמת כלפי חברים, עמיתים או עובדים שפישלו.

להערכתנו, כדי לעקור מהשורש את התפיסה הבעייתית הזו, שמובילה לבינוניות, יש צורך בשינוי כיוון חינוכי מהותי. יש ללמד את הצעירים, כבר מגיל הגן, שלא להסתפק במינימום אלא לצפות מעצמם ליותר. עליהם ללמוד לקחת אחריות על הבטחותיהם ומעשיהם, לעמוד בהתחייבויות, ולהכיר בכישלונות במקום למצוא תירוצים. כישורים אלה מהווים מפתח לשיפור עצמי ולהשגת הישגים גבוהים.

אתגר ההכוון התעסוקתי

בתי הספר והמוסדות האקדמיים אינם מציידים היום את הצעירים במיטב המידע וההכוונה הנחוצים להשתלבות ולהצלחה בעולם העבודה. חסרים שיעורים מובנים שמטרתם להכיר לתלמידים את ההזדמנויות התעסוקתיות הקיימות, וכן סיורים וסדנאות שמעניקים התנסות מעשית בתחומים מגוונים.

התוצאה היא שרבים מהצעירים מסיימים את לימודיהם ללא הכוונה מעשית, מחמיצים אפשרויות תעסוקה שמתאימות לנטיותיהם וכישוריהם, ולעיתים קרובות מוצאים את עצמם במשרות שאינן עונות על ציפיותיהם ויכולותיהם.

גם המידע הזמין כיום במנועי חיפוש ובאתרי השמה מוגבל ושטחי. לרוב, פרטי המשרות המוצגות בהם אינם מספקים הבנה מעמיקה של מהות העבודה, מסלולי הקידום או תנאי ההעסקה.

שינוי במצב זה הוא לא רק אפשרי אלא הכרחי, ויכול להערכתנו להתבצע באמצעות שילוב של טכנולוגיה ורגולציה. הבינה המלאכותית והכלים האנליטיים שהיא מציעה יכולים לייצר פתרון יעיל לניתוח עולם העבודה המסועף והמורכב. מנוע חיפוש משוכלל יוכל להעניק תמונה מקיפה ומדויקת של השוק, ולהציע התאמות תעסוקתיות אישיות על סמך פרופיל המשתמש. הטכנולוגיה הזו כבר קיימת בשוק, אבל היא עדיין לא עונה על כל הציפיות.

לצד זאת, יש צורך ברגולציה שתבטיח שכל מידע רלוונטי יונגש לציבור. בדומה לחובה להפקיד עותק מכל ספר בספרייה הלאומית, ניתן לקבוע שכל חברה שמחפשת עובדים תפרסם מידע מפורט בפורטל ציבורי מרכזי, לפי קריטריונים מוגדרים מראש: מהות התפקיד, דרישות קבלה, מסלולי קידום, תנאי ההעסקה וכיוצא באלה.

שינוי כזה יאפשר לכל אדם, בכל שלב בקריירה, לקבל החלטות תעסוקה מושכלות, ומטבע הדברים גם מקומות העבודה והמדינה כולה ירוויחו מכך.

אתגר הכישורים הרכים

הכשרה מקצועית חשובה לצורך רכישת ידע ומיומנויות טכניות, אבל בימינו, ועוד יותר בעתיד, "הכישורים הרכים" (soft skills) יהפכו לחשובים לא פחות ואולי אפילו יותר.

כדי להקנות לצעירים כישורים רכים נדרשת גישה שונה מזו הרווחת היום במערכת החינוך. כך למשל, כישורי תקשורת (סיעור מוחין, הקשבה, הבעת דעה, פתרון בעיות משותף ובדומה) ניתנים ללמידה ותרגול באמצעות פרויקטים משותפים במסגרת קבוצות־משימה קטנות. אבל בשביל זה בתי הספר צריכים להיערך בהתאם.

ישנם כישורים רכים, כגון מיומנויות ניהול, שאפשר להרכישם בקלות באמצעות אפליקציות, סימולציות ומציאות מדומה. אבל בשביל זה צריך תקציבים ואנשי טכנולוגיה מתאימים.

גם מודל ההערכה במערכת החינוך צריך לעבור שינוי משמעותי כדי לתמוך בפיתוח כישורים רכים. במקום הערכה המבוססת על ציונים בבחינות סטנדרטיות, יש להטמיע מערכות משוכללת המספקות משוב אישי וממוקד. בשלב זה הפתיחות למערכות כאלה במשרד החינוך האיטי והשמרן נמוכה מאד.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 386
מתוך 408

אתגר התעשייה המסורתית

התעשייה המסורתית, בעולם בכלל ובישראל בפרט, מתמודדת עם קושי מתמשך: תדמית לא אטרקטיבית בעיני צעירים.

זו תעשייה שנתפסת כתחום מיושן ומונוטוני, המאופיין בעבודה פיזית קשה, שכר נמוך בהשוואה לתחומי ההייטק והטכנולוגיה, ותנאים שאינם מתאימים לציפיות של צעירים השואפים לקריירות גמישות בסביבת עבודה מושכת. אחת השאלות בסקר שלנו היתה: "בחר מבין הסיבות הבאות את שלוש הסיבות שבעיניך הכי מסבירות את חוסר האטרקטיביות של ענפי התעשייה המסורתית בעיני הצעירים". שלוש הסיבות השכיחות ביותר שהמשיבים ציינו היו: סביבת עבודה לא מושכת (59%), תנאי שכר לא מספקים (54%) ותדמית מיושנת וזקנה (36%).

אבל יש כאן עוד מכשלה: בניגוד לחשיפה הגדולה שמקבלת תעשיית ההייטק, הצעירים היום בקושי נחשפים להזדמנויות שקיימות בתעשייה המסורתית, מה שגורם להם לא לקחת אותה בחשבון כאפשרות תעסוקתית. הנה כי כן בתשובה לשאלה בסקר, שהוזכרה לעיל, שיעור גבוה יחסית מהצעירים (27%) ציינו את "היעדר חשיפה מספקת" כסיבה לכך שהם אינם שוקלים את התעשיות הללו כמקום תעסוקה.

כדי להתמודד עם הבעיה יש צורך בביצוע שינויים משמעותיים בתעשייה עצמה, במערכת החינוך ובהכשרה המקצועית. על התעשייה המסורתית לשפר את תנאי העבודה, להציע שכר ותנאים תחרותיים, ולהתאים את סביבת העבודה לציפיות הצעירים. בנוסף, יש להגביר את המודעות למגוון אפשרויות התעסוקה של תעשייה זו באמצעות תוכניות חשיפה כמו סיורים, סרטונים וסדנאות – שיקרבו את הצעירים לתחום ויאפשרו להם להכיר את היתרונות שבו.

אתגר החינוך

רוב השינויים המתרחשים בחברה הם "בתוך הקופסה" (הפסיכולוגיה החברתית מכנה זאת "שינויים ממעלה ראשונה"), כלומר שינויים במסגרת כללי המשחק ולא כאלה המערערים על הכללים עצמם. יש לתופעה הפסיכולוגית הזו סיבות רבות, אך שתים מהן בולטות במיוחד:

- רוב בני האדם מתקשים להתבונן על עצמם מפרספקטיבה חיצונית, ולבחון את עצמם באופן נטול פניות והטיות. נטייה זו מגבילה את היכולת ליזום שינויים מרחיקי לכת.
- מערכות חברתיות רבות הן גדולות ומורכבות, ולבן קשה מאוד לחולל בהן שינויים מהירים ועמוקים. באופן כללי, שמרנות וזהירות הן תכונות דומיננטיות יותר מאשר חדשנות ותעוזה.

כדי להניע תהליכים משמעותיים בחברה, מוטב לוותר על החתירה לשנות את המערכת כולה בבת אחת ולהעדיף קידום רעיונות חדשניים באמצעות ניסויים מוסכמים ומבוקרים בהיקף מצומצם – מה שמכונה "פיילוט". הצלחת הפיילוט מרכבת את השמרנים, יוצרת מודל חיקוי, ומאפשרת להרחיב את הניסוי להיקפים גדולים יותר. אבל כדי שיוזמות כאלה יצליחו, חשוב להפחית חסמים בירוקרטיים ולהציע מימון נדיב. הגישה הזו יכולה להיות ישימה במיוחד בתחום החינוך.

מעטים, אם בכלל, מטילים היום ספק בכך שמערכת החינוך הממלכתית מאבדת את הרלוונטיות שלה. היא פועלת כמו גוף פצוע שמקבל רק טיפול זמני באמצעות משככי כאבים ופלסטרים. כדי להחלים, יש להשתחרר מהגישה המסורתית, הרואה בשכר המורים את הגורם העיקרי לבעיה המערכתית.

גם אם יעלו את השכר בצורה דרמטית, המצב לא ישתפר, כי גם המורה הטוב ביותר לא יצליח בסביבה חינוכית מיושנת עם תלמידים משועממים והורים מעוצבנים ולא מנומסים. להערכתנו יש לבצע "התחל מחדש" (restart) למערכת: להקטין למינימום את מוטת השליטה של משרד החינוך ומל"ג ולהגדיל את האוטונומיה של מוסדות החינוך – מגן הילדים ועד בכלל.

חייבים להסתכל על החינוך בשדה יזמות ובתור שכזה הוא צריך להיות חופשי ככל האפשר כדי שיוכל ליישם רעיונות חדשים מכל הסוגים והמינים, שמתאימים למטרות מגוונות ולקהלים שונים. זהו פרויקט לאומי שיש להובילו בעזרת מיטב המוחות בארץ – לא רק מתחום החינוך אלא גם מתחום התעשייה, הכלכלה, ההנדסה, הספורט, האמנות, המשפטים ועוד.

לדעתנו (ושל רבים אחרים) משרד החינוך חייב לאפשר ליזמי חינוך ליישם את רעיונותיהם באופן חופשי ופשוט, עם מינימום בירוקרטיה. דוגמה מוצלחת ליוזמה כזו היא התוכנית

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 387
מתוך 408

"רובופיסיקה", שהחלה כ"שיגעון פרטי" של יזם ההיי־טק והמחנך עופר דנינו, ואומצה בהמשך על ידי הטכניון ומשרד החינוך. התוכנית מבוססת על תהליך מבוקר של בניית רובוטים, שנועד לפתח חשיבה מערכתית וביקורתית, ולעודד עניין במדע והנדסה. התוכנית מלווה את התלמידים שסוננו למיזם מהגן דרך התיכון ועד לעתודה האקדמית.

כאשר המוסדות האקדמיים יאבדו את המונופול שלהם על הנפקת תעודות הוראה והשוק יפתח למודלים חדשים של מיון והכשרת מורים, יוכלו גופים שונים, ציבוריים ופרטיים כאחד, לקבל רישיון – בכפוף לרגולציה ממשלתית – להכשרת מורים איכותיים במגוון תחומים ושיטות. שינוי זה יוביל לתחרות בריאה על איכות ההכשרה, וכתוצאה מכך ישפר את שכרם, מעמדם ואיכותם של אנשי החינוך. כשם שאנשים מובנים להוציא סכומים נכבדים על שירותים של רופא טוב, עורך דין מצטיין או קבלן איכותי, כך הם יהיו מובנים להשקיע במורים איכותיים שילמדו את ילדיהם. למעשה, בתחומים רבים כבר לא יהיה צורך במורים לפי המודל המסורתי, אלא במהנדסי ידע והשכלה שיידעו להתאים את הכלים והאמצעים הנכונים ללימודים הנדרשים.

אתגר הבינה המלאכותית

מהפכת הבינה המלאכותית כבר כאן, והיא עתידה לשנות את פני החברה באופן מקיף ועמוק. למרות שמדובר בתהליך שרק החל, כבר עכשיו ברור שמדובר באחת המהפכות הטכנולוגיות הדרמטיות ביותר שידענו, אם לא הדרמטית מכולן. כמו בכל מהפכה, ישנה אי־וודאות רבה לגבי הכיוונים שבהם היא תתקדם ומה יהיו השלכותיה לטווח הארוך. עם זאת, חשוב להתחיל להיערך כבר עכשיו כדי לסייע לצעירים להשתלב בהצלחה במציאות המשתנה ולמעשה גם להוביל את השינוי.

אנו מציעים לחשוב מחדש על תוכנית הלימודים לכל אורכה ורוחבה של מערכת החינוך. בעידן שבו הבינה המלאכותית תאפשר ביצוע משימות מורכבות, שנעשו עד היום בידי בני אדם, ייתכן שחלק מתכני ההוראה שנלמדים היום בבתי הספר ובאקדמיה, כבר אינם רלוונטיים.

מהפכת הבינה המלאכותית גם מציבה אתגר ערכי. הצעירים ידרשו לא רק ללמוד כיצד להשתמש בה למטרות שונות, אלא גם לחשוב על ההשלכות האתיות שלה. שאלות אודות פרטיות, אבטלה, רווחה, זכויות יוצרים, ומקומם של החברה והיחיד בעולם שבו מכונות יכולות "לחשוב" יהפכו לרלוונטיות יותר ויותר.

אתגר הליבה

הדיון סביב ליבת הידע הנדרשת לאדם בימינו סטה ממסלולו. כיום, רבים מתמקדים בשאלה מה חשוב ללמד במקום להתמקד בשאלה מה חשוב לדעת. דווקא עכשיו, כשמכונות מסוגלות לעבד כמויות עצומות של מידע, חשוב לברר מהם המיומנויות והידע שנחוצים לאדם כדי להבין את העולם שמסביבו, ליצור, להיות אמפטי, מצפוני ומאושר.

מדינת ישראל, עם המורשת התרבותית העשירה והאתוס היזמי שלה, יכולה להוביל במשימה הזו. אנו מציעים איפוא לכנס את מיטב המוחות בארץ, ממגוון תחומים – חינוך, מדע, פילוסופיה וטכנולוגיה – כדי לגבש תוכנית ליבה חדשה, מקיפה ומפורטת הרלוונטית לימינו. תוכנית כזו תוכל לשמש בסיס לאינספור תוכניות חינוך והכשרה ספציפיות.

אתגר הפייק ניוז

רבים מצעירי העולם, וישראל בתוכם, נוטים לצרוך ולייצר מידע מהיר, שטחי ולעיתים גם כוזב. ההשלכות של תופעה זו חמורות ומסוכנות וחשוב להתמודד אתן כבר בגיל צעיר.

אנו מציעים לפתח תוכנית לימודים ייחודית – רחבה ומעמיקה יותר מהתוכניות המוכרות להקניית אוריינות מידע – שתכלול את המרכיבים הבאים:

- הכרת הדרכים בהן מיוצר ומופץ מידע בפלטפורמות התקשורת השונות, תוך התמקדות בתהליכי יצירה והפצה של פייק ניוז.
- הכרת הדרכים שבהן הפייק ניוז משפיע על ההתנהגות האישית והחברתית, והנזקים שהוא גורם.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 388
מתוך 408

- הקניית כלים לאיתור מקורות מידע אמינים ולהבחנה בין אמת לשקר, בין עיקר לטפל ובין עובדות לדעות.
- הקניית יכולת לגבש ולנסח טיעון עצמאי, קוהרנטי ומושכל, המבוסס על עובדות מאומתות.
- פיתוח היכולות להפעיל חשיבה ביקורתית, לנתח בעיות מורכבות ולנהל דיון מעמיק ומכבד (דיבייטינג).
- פיתוח הסקרנות ללמוד דברים חדשים, להכיר את העולם סביבנו, לחקור ולהעמיק.
- שיפור יכולת חלוקת הקשב, באמצעות שימוש במוזיקה, משחקי וידאו ואפליקציות, תרגילי מיקוד, פיתוח אסטרטגיות ניהול זמן, ותרגול מדיטציה ומיינדפולנס.

אתגר חלוקת הרווחים

הכלכלה הקפיטליסטית, על כל גווניה, הביאה להישגים עצומים, אך היא גם יצרה עיוותים פונקציונליים ומוסריים שהולכים ומקצינים בעידן הדיגיטלי. אחת התופעות הבולטות במאה ה־20 וה־21 היא התרחבות מעמד הביניים. אבל המעמד הזה הולך ונשחק, בעיקר בקרב הדור הצעיר. במקביל, נוצרת תופעה חדשה המשנה את כללי המשחק הכלכליים והחברתיים – תופעת "הוולטרים" (הפקרייאטים), שגם היא מאפיינת בעיקר את הדור הצעיר.

במודל ההעסקה הנהוג כיום קיימת הפרדה חדה מדי בין הבעלות על ההון לבין העבודה. רוב העובדים מבצעים את הנדרש מהם, אך הרווחים שנצברים כתוצאה מעבודתם מתרכזים בעיקר בידי בעלי ההון – בין אם מדובר בגופים פרטיים או ציבוריים.

אף שבתעשיית ההייטק קיים פתרון חלקי בדמות חלוקת מניות ואופציות לחלק מהעובדים, המהוות עבורם תמריץ להישאר במקום העבודה ולהצטיין מתוך תקווה לרווחים אישיים, מדובר במגזר קטן יחסית שאינו מייצג את כלל שוק העבודה. היעדר שותפות, ולו מזערית, ברווחים מוביל לתחושת ניכור וחוסר מחויבות בקרב העובדים, יוצר פערי שכר גבוהים וחוסר שוויון בולט, מפחית את המוטיבציה לשיפור והצטיינות ומעודד נטייה להסתפק במינימום הנדרש.

כאשר עובד יודע שחלק מהצלחת העסק היא גם הצלחתו האישית, רמת המחויבות וההתמדה שלו עולים. גם הסיכוי לעזיבה קטן.

הדור הצעיר מתקשה במיוחד להתמודד עם עבודות רוטיניות או משעממות. חלוקה של חלק מהרווחים – אפילו באחוז קטן – לעובדים יכולה ליצור תחושת שותפות והזדהות עמוקה יותר, להעניק לעובדים משמעות חיים מתגמלת יותר ולהקל על תחושת חוסר הנעימות ולעיתים גם הסבל הכרוכים בעבודות מהסוג הזה.

אז מה עושים? מודלים מגוונים של שותפות עובדים או בעלות חלקית קיימים כבר בשוק ואפשר לשכללם. ייתכן שניתן ליישם מודל תעסוקה הומני ושוויוני יותר באמצעות רגולציה או עידוד ממשלתי לחברות המאמצות מודלים כאלה.

אתגר ההייטק

אין ספק שההייטק משחק תפקיד מרכזי בכלכלה העולמית, ובפרט בכלכלה הישראלית. ההצלחות המסחררות של חברות ההזנק הביאו לכך שבתי הספר והמוסדות האקדמיים מתמקדים יותר ויותר בהכשרת צעירים לתחום זה. עם זאת, ניכרים סימנים שהאטרקטיביות של הענף מתחילה לדעוך בקרב דור ה־Z – דור שגם נוטה פחות ליזמות. רבים מהצעירים חשים שזהו תחום תובעני מדי ובלתי יציב, שבו מדיניות ה"משתמשים וזורקים" נפוצה, במיוחד כלפי עובדים מתחילים ועובדים מבוגרים. שהחברה תטפח אותך כל עוד אין לך תחליף זול או רווחי יותר, ומרגע שזרימת המשקיעים מתדלדלת – תופעה שכיחה – הסימפטיה תעלם ויראו לך את הדלת.

הצעירים קולטים שהעובדים בהייטק מוצאים עצמם לעיתים קרובות חיים ללא רגע של שקט נפשי, מתמודדים עם משימות בלתי נגמרות ושעות עבודה ארוכות ומתישות, שמרחיקות אותם ממשפחתם. שגם אלו שהצליחו חשים לעיתים כ"עבדים בכלוב של זהב" ומחפשים את הדרך החוצה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

התקשורת מרבה לדווח על קומץ היזמים הצעירים (החריג בעליל) שעשו אקזיט והפכו למיליונרים, אך נוטה להמעיט בחשיפת המחיר האישי הכבד שהם משלמים, הן בתקופת המאבק המייגע בדרך לאקזיט והן אחרי ההצלחה. מחירים אלה כוללים, בין השאר, לחץ אישי ומשפחתי, חרדה מתמדת מכישלון, התמכרות לעבודה, קנאה וריחוק מצד הסביבה, וקושי במציאת משמעות עמוקה לחיים.

מצבה הנוכחי של ארה"ב מהווה שיקוף של הדואליות של ההצלחה בימינו. מה שנראה נוצץ מבחוץ, מתגלה לעיתים קרובות בשחור וקודר מבפנים. מדינת הייטק המובילה היא מדינה אלימה, מפולגת, עם פערים כלכליים עצומים ומתחים פנימיים מחריפים. למרות הקידמה והעושר, אנשים רבים בארה"ב מדווחים על דיכאון, בדידות ותחושת ריקנות.

השאלה המרכזית היא כיצד יוצרים את האיזון הנכון במודל ההצלחה של הייטק. בעבר הועלו מספר רעיונות בנדון, כגון:

- יצירת רגולציות שיגבילו את כמות הרווחים שניתן לחלק למשקיעים בטווח הקצר.
- קידום מנגנונים שמחייבים חברות מסחריות להשקיע אחוז מסוים מהרווחים שלהן בפרויקטים חברתיים, חינוכיים או סביבתיים, כדי לוודא שההתעשרות מתורגמת גם לתרומה לקהילה ולחברה.

כך או אחרת, הנושא הזה מחייב דיון מעמיק, בשיתוף צעירים, כדי שתעשיית הייטק המשגשגת לא תהפוך לקללת הברכה.

אתגר ההסברה

המלחמה האחרונה המחישה את חולשתנו בתחום ההסברה והדגישה עד כמה היא קריטית במאבק על דעת הקהל העולמית. בזירת ההסברה, שבה כל שנייה חשובה ותשומת הלב מוגבלת, חשוב להתאים את המסרים לשפה ולמבנה של תקשורת העידן הדיגיטלי.

המתנדבים הצעירים, שהתגייסו במלחמה לטובת ההסברה הישראלית בחו"ל, הוכיחו את עצמם והלקח ברור – הם יודעים טוב יותר כיצד לדברר מסרים לקהלים רחבים. הם מבינים טוב יותר מהמבוגרים את הדינמיקה של המדיה החברתית בימינו ואת מגבלות תשומת הלב בעידן המהיר.

המיומנות הגבוהה שלהם בצמצום רעיונות מורכבים למשפטים תמציתיים, ממים או סרטונים קצרצרים מאפשרת להם לייצר השפעה רגשית מהירה ואפקטיבית.

חשוב להדגיש: כיוון שהצעירים מובילים כיום את השיח הגלובלי בנושאים חברתיים, פוליטיים ותרבותיים, הם גם אלה שיודעים לפנות לדור שלהם בצורה אפקטיבית ולהשפיע על דעת הקהל.

לסיכום, הגיע הזמן להקים מערך הסברה לאומי משוכלל ומתוקצב כראוי ולתת לצעירים את המושכות.

אתגר השוויון בנטל

בעיית אי־השוויון בנטל השירות הביטחוני מלווה את החברה הישראלית שנים ארוכות, אך המורסה התפתחה עם השנים לגידול ממאיר המאיים על רקמת החברה כולה.

בשנה האחרונה החריפו והתחדדו שתי בעיות קריטיות: (א) לצה"ל אין די כוח אדם בסדיר ובמילואים כדי לעמוד במשימותיו המורכבות; (ב) צה"ל מתקשה למשוך לשורות הקבע אנשים איכותיים במספרים הנדרשים. המשמעויות הקשות של הבעיות הללו הוטחו בפנינו במלחמת חרבות ברזל.

בעת כתיבת פרק זה פרסם המכון למחקרי ביטחון לאומי סקר שבחן את עמדות הציבור בנושאים שונים הקשורים למלחמה. אחת השאלות בסקר היתה: "במידה ובן משפחתך, שכבר שירת מילואים קרבי כלוחם במהלך המלחמה, היה מקבל צו מילואים נוסף, האם היית מעודד אותו להתייצב בהתאם לצו? 34% בלבד מהחילונים, 53% מהמסורתיים ו־69% מהדתיים בחרו בתשובה חיובית בלתי מסוגית: "הייתי מעודד/ת אותו להתייצב בכל מקרה"; 8% מהחילונים, 6% מהמסורתיים ו־1% מהדתיים בחרו בתשובה: "הייתי מעודד/ת אותו להתייצב רק במידה ותתפתח מלחמה רחבה בצפון"; 24% מהחילונים, 13% מהמסורתיים ו־10% מהדתיים בחרו בתשובה "הייתי מעודד/ת אותו להתייצב אך לא לטובת מלחמה רחבה בצפון"; 19% מהחילונים, 15% מהמסורתיים ו־11% מהדתיים בחרו לשבת על הגדר וענו "לא יודע/ת" (דיטש וחב', 17.9.2024).

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 390
מתוך 408

המשמעות היא שלא זו בלבד שקיים אי שוויון בנטל, אלא שגם בין המגזרים הנושאים בנטל יש פער במוטיבציה לשרת ביחידות קרביות – מה שמסמן גם את כיוון השחיקה העתידי בכוח האדם בצה"ל. נזכיר שהמגזר הדתי־לאומי, שאצלו המוטיבציה לשרת בקרבי היא הגבוהה ביותר בפער משמעותי, מהווה פחות מ־20% מהאוכלוסייה המשרתת (היהודית הלא חרדית). כאשר שיעור כה גבוה מהאזרחים מציב סימן שאלה מעל המחויבות לשירות קרבי במילואים, הסכנה הביטחונית למדינה הופכת מוחשית ומיידית יותר מאי פעם.

הפתרונות למשבר הזה אמנם קשים ומורכבים, ונוגעים להיבטים רבים – פוליטיים, כלכליים ואחרים – אך השעון מתקתק ואנחנו בדרך לקטסטרופה. זו תתרחש כאשר הגרעין האיכותי (ויש שיאמרו תמים) שנושא עד כה בעול יאמר "עד כאן". כפי שהסקרים מראים – כולל הסקר במחקר זה – האיום הביטחוני שחווינו בשנה האחרונה יצר פולס של עלייה במוטיבציה לשרת בצה"ל, בעיקר בקרב המתגייסים הצעירים ופחות בקרב אנשי המילואים. אך ככל שהחברה הישראלית תחזור לשגרה ותחושת המחויבות תתפוגג, בעיית השירות בצה"ל בכלל והשירות הקרבי בפרט צפויה להחריף.

הפתרון אינו טמון רק בגיוס החרדים הסוציומטים, שבו מתמקד כרגע השיח הציבורי, אלא גם בשורה של שינויים אמיצים ומרחיקי לכת הנדרשים בהקשר למבנה השירות הלאומי, ההכנה לצה"ל, אורך השירות (בסדיר ובמילואים) ואופיו. בעבר אמנם הועלו שורת רעיונות להתרת הפלונטר, אבל הם היו חלקיים משום שלא התבססו על מידע סוציולוגי מקיף וחסרו תעוזה. גם כאן נדרשת חשיבה מערכתית שתתבסס על גיוס מיטב המוחות מכל תחומי החברה ומגזריה. זאת ועוד, ההצעות השונות צריכות להיות פתוחות לתגובות הקהל הרחב. כך תנוצל חוכמת ההמונים והשקיפות תגבר. המחשה ליתרונות הללו אפשר למצוא במשבר הרפורמה המשפטית. רק אחרי פרוץ המשבר החלו להתפרסם בתקשורת אינספור מאמרים וכתבות שהסבירו ופירשו להמונים בשפה נגישה את המורכבות של הנושא. באופן פרדוקסלי דווקא המתח הפוליטי הגובר סביב הרפורמה – על שלל רעיונותיה – חילץ את הדיון סביבה מקלישאות שטחיות, גייס את מיטב המוחות להגיב וחייב כל אחד מהצדדים להציג את מלוא טיעוניו. זה גם מה שיוליד בסופו של דבר את הפתרון.

אתגר הטראומה

שנות הקורונה, שנת המחאה סביב הרפורמה המשפטית, והשתלשלות האירועים מאז 7 באוקטובר 2023 ועד היום, יצרו מציאות טראומטית לחברה הישראלית. השפעות המשברים הללו כבר ניכרות בכל רבדי החיים, אך קשה עדיין לאמוד את מלוא ממדי הטראומה. עם זאת, מהנתונים שפורסמו וקובצו בדוח זה ניתן להבין שמדובר במשבר לאומי חסר תקדים. הנפגעים העיקריים הם הצעירים, שנכנסו לאירועים הקשים עם רמות גבוהות של לחץ וחרדה, ורבים מהם אף מצאו עצמם בקו החזית.

המשבר הזה מחייב התגייסות מקיפה מצד המדינה, הכוללת הקצאת משאבים משמעותיים לחיזוק מערך בריאות הנפש הציבורי, שכבר לפני המשבר היה נתון בלחצים כבדים ובמצוקה מתמשכת (אלמוג־בר, אייזנשטדט, גל, פברואר 2024).

במדינת ישראל פועלים ארגונים רבים המטפלים בנפגעי נפש, הן בצבא והן באזרחות, ברמה הארצית והמקומית, ובמסגרות ציבוריות ופרטיות. המגוון הרחב של הגופים הללו יוצר לעיתים בלבול ומקשה על הזקוקים לסיוע למצוא את הגוף המתאים ביותר לצרכיהם.

כדי לגשר על פער זה, אנו מציעים להקים פלטפורמה דיגיטלית ידידותית שתספק את כל המידע הרלוונטי בצורה מרוכזת ונגישה. פלטפורמה זו תכלול רשימה מעודכנת של כל הגופים המטפלים, ההליכים המנהליים, והמשאבים הזמינים, כך שכל אזרח יוכל למצוא בקלות ובמהירות את המענה המתאים לצרכיו. בנוסף, המערכת תאפשר התאמה אישית על בסיס מצב נפשי, גיל, אזור גיאוגרפי, או מצב סוציו־אקונומי, כדי להבטיח שכל אדם יקבל את המענה המדויק ביותר עבורו.

כדי להבטיח שהפלטפורמה תהיה מקיפה ושימושית, אנו ממליצים לעודד שיתוף פעולה מלא בין כל הגופים הרלוונטיים – ממשלתיים, צבאיים, ארגוני סיוע ועמותות פרטיות. שיתוף פעולה כזה יאפשר איסוף נתונים מקיף והנגשתם בצורה ברורה ומסודרת, תוך עדכונים שוטפים לגבי זמינות השירותים, זמני ההמתנה לטיפול, והליכים לקבלת סיוע.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 391
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

אתגר ההגירה

בשנתיים האחרונות השיח הציבורי־תקשורתי על הגירה מישראל הולך ומתעצם. השסע החברתי המתרחב, החשש הגובר מפני שחיקת ערכי הדמוקרטיה והיחלשות מוסדות החוק והמשפט, תחושת התסכול הגוברת מאי השוויון בנטל, האימה והחרדה לנוכח האיומים הביטחוניים המתגברים, הייאוש מההנהגה הפוליטית הצינית ומהתחזקות הגורמים הקיצוניים, יוקר המחיה והדיור, המשבר הכלכלי המתרגש, ומעל לכל – השחיקה הנפשית הנלווית לחיים במקום כה לא יציב ולחוץ – כל אלה יחדיו יוצרים לכאורה סיכון מוגבר להגירת צעירים, במיוחד מקרב השכבה היהודית־החילונית־המשכילה.

התקשורת מדווחת כמעט מדי שבוע על ישראלים שבוחרים לעזוב את הארץ או שוקלים זאת, וכן על רבים המשיגים ויזות לשהות ממושכת ודרכונים זרים, והרוכשים נכסים בחו"ל כדי להבטיח לעצמם מפלט בעתות חירום. במקביל, זורמים דיווחים על חברות הייטק שמעבירות את פעילותן לחו"ל או מתכננות לעשות זאת בעתיד הקרוב (רינגל, 12.9.2024; מנלה, 6.9.2024) – מה שמחזק את התחושה בקרב רבים כי עזיבה היא אופציה מציאותית.

לאורך השנים היה תמיד מיעוט של צעירים שעזבו את הארץ לתקופה קצרה לצורכי לימודים, השתלמות מקצועית או עבודה זמנית - כדי לצבור ניסיון, חוויות או כסף. הטיול הגדול לאחר צבא, שנמשך לעיתים חודשים ארוכים, הפך גם כן לחוויית יסוד ישראלית. עם זאת, תופעות של רילוקיישן ממושך או הגירה מלאה מופיעות לרוב בשלב חיים מאוחר יותר, ולא בגיל הצעיר שעמד במוקד המחקר הנוכחי. למרות זאת, ניסינו לבדוק את עמדות הצעירים לגבי רעיון ההגירה.

בסקר במחקר זה נשאלו הצעירים: "בעקבות המצב הביטחוני והחברתי בארץ, האם תשקול/תשקלי להשיג דרכון זר?" פחות משליש מהנשאלים (29%) בחרו בתשובה "אין סיכוי שאשקול דבר כה פסול". הרוב נע על רצף של הסכמה – מ"כרגע לא, אבל אולי אשקול זאת בעתיד" (31%) ועד ל"הייתי רוצה אבל אין לי שום אפשרות ריאלית להשיג זאת" (20%). כל השאר (21%) כבר החזיקו ברשותם דרכון זר או היו בתהליך להשגתו. בין הערבים ליהודים לא היו הבדלים גדולים בהתפלגות התשובות אבל בין דתיים לחילונים ההבדלים היו עצומים. בעוד שבקרב הדתיים יותר ממחצית המשיבים (54%) ראו באופציית העזיבה דבר שלילי ופסול, בקרב החילונים רק 14% ראו את ההגירה מהארץ באופן שלילי. חשוב לציין שלא פחות מ־15% מהצעירים הדתיים כבר השיגו דרכון זר או היו בדרך להשגתו (לעומת 31% מהחילונים).

גם העובדה שהמניעים העיקריים לרילוקיישן זמני (3 שנים) היו ביטחוניים (26% מכלל המדגם) וכלכליים (21%) משקפת את המצוקה שבה נתונים הצעירים, ומדגישה שהחיים בישראל כבר אינם מובנים מאליהם עבור רבים מהם, כפי שהיו בעבר.

במהלך הראיונות המקדימים שערכנו עם צעירים חילונים ומסורתיים לאחר שירותם הצבאי, רובם ציינו כי בשנים האחרונות השיחות על האפשרות להגר הפכו לשכיחות יותר במסגרת המשפחתית ובין חברים. עם זאת, הם דחו את רעיון ההגירה ממספר סיבות שחזרו על עצמן:

- תחושת מחויבות להתלכד ולהגן על המדינה בתקופה מאתגרת זו.
- חשש מאובדן הקשר הפיזי עם חברים קרובים.
- דאגה מהמרחק הגדול מההורים, האחים/יות והסבים/ות, שמספקים לצעירים תחושת חמימות וביטחון כה חשובה.
- חשש מהאנטישמיות הגוברת בעולם, הגורמת לצעירים רבים לתפוס את חו"ל כמקום עוין ומאיים.
- הצעירים תיארו את רעיון הרילוקיישן כמשימה מורכבת מדי לעת עתה, והביעו העדפה לבצעה בעתיד, אם יוחלט על כך, יחד עם חברים ולא לבד.

להערכתנו, ביוון שבני דור ה־Z אינם נוטים לגבש החלטות משמעותיות באופן עצמאי, הם זקוקים הן ל"מבוגר אחראי" והן למשפיענים ברשת שיציגו להם סיבות משכנעות לעזיבה ו"מתווה פעולה" מעשי.

פוטנציאל העזיבה - בעיקר של המוכשרים מבני הדור - יגדל אם השסעים הפנימיים במדינה ימשיכו להעמיק, ואם יותר ויותר הורים מיואשים יסמנו לילדיהם את הכיוון באמצעות מימון לימודים בחו"ל או סיוע במציאת עבודה מעבר לים.

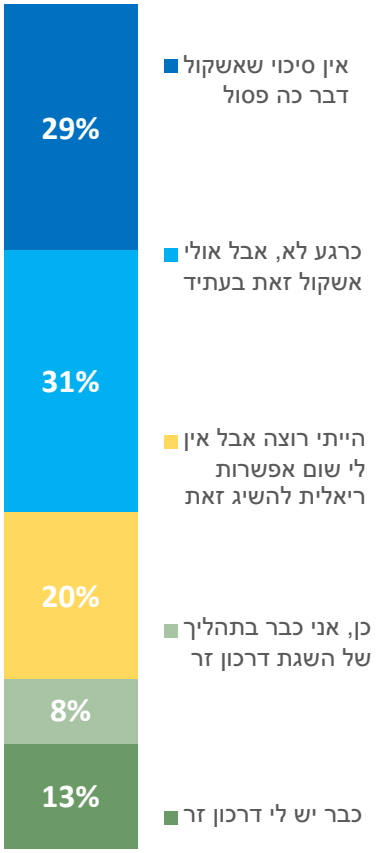
עמוד נוכחי 392
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

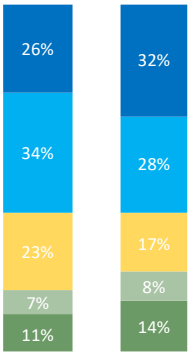
עמוד נוכחי 393
מתוך 408

Q76 בעקבות המצב הבטחוני והחברתי בארץ, האם תשקול/תשקלי להשיג דרכון זר?

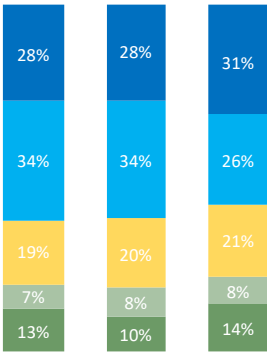
כלל המדגם

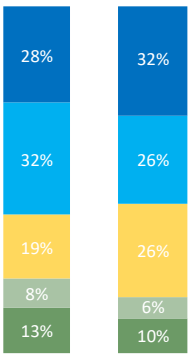
מגדר

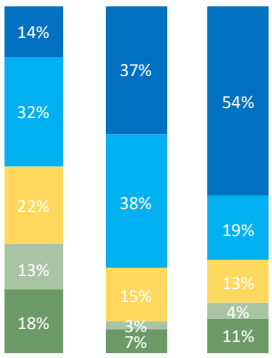
קבוצות גיל

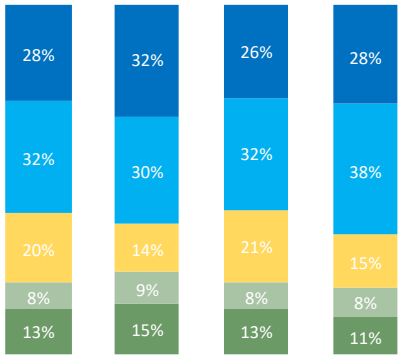
מגזר

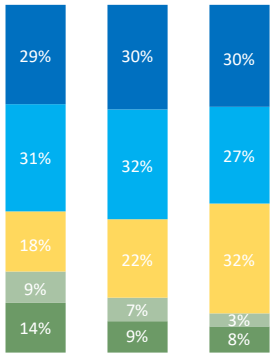
רמת דתיות (יהודים)

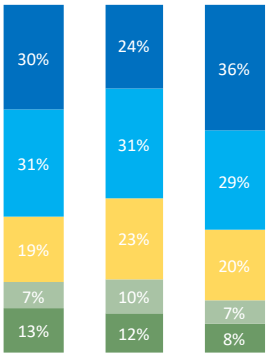
שירות צבאי (יהודים)

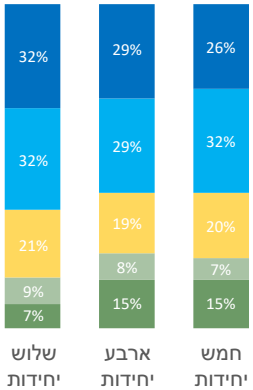
מצב כלכלי

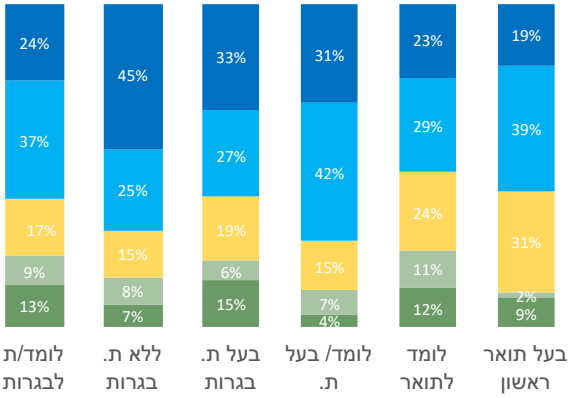
מצב משפחתי

יח' לימוד במתמטיקה

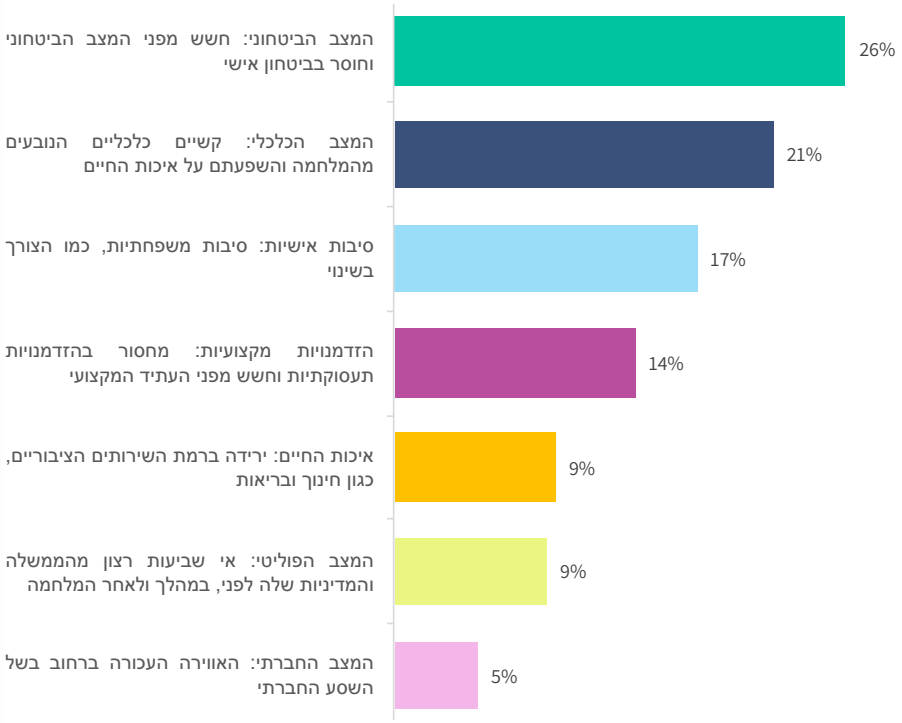
השכלה

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
עיקרי הממצאים מהסקר
רעיונות מעשיים לנוכח ממצאי הדוח
9 רשימת מקורות

Q77 מי מהגורמים הבאים יכול לעודד אותך יותר מכל גורם אחר לשקול לעשות רילוקיישן ל־3 שנים או יותר? בחר/י אפשרות אחת בלבד.

כלל המדגם

מגזר	יהודים	25%	23%	19%	14%	9%	6%	4%
	ערבים	28%	15%	11%	10%	10%	19%	8%
מגדר	אישה	30%	20%	17%	15%	9%	6%	2%
	גבר	21%	23%	17%	13%	9%	11%	7%
רמת דתיות (יהודים)	חילוני	23%	25%	11%	15%	12%	9%	4%
	מסורתי	31%	22%	18%	15%	6%	4%	5%
	דתי	18%	18%	44%	11%	5%	3%	2%
גיל	16-18	27%	23%	18%	13%	9%	7%	3%
	19-21	27%	18%	18%	15%	11%	6%	5%
	22-25	23%	23%	16%	13%	7%	12%	6%
שירות צבאי (יהודים)	תלמיד תיכון ולפני צבא	26%	23%	18%	12%	10%	8%	4%
	בשירות צבאי	24%	18%	21%	17%	10%	5%	4%
	משוחרר	26%	25%	18%	15%	6%	6%	3%
	לא התגייס	21%	28%	21%	12%	12%	1%	5%
השכלה	לומד לבגרות	24%	25%	17%	14%	9%	6%	4%
	ללא ת. בגרות	26%	21%	18%	7%	2%	10%	15%
	בעל ת. בגרות	25%	19%	18%	13%	10%	10%	5%
	לומד / בעל ת. מקצועית	30%	23%	15%	12%	9%	8%	3%
	לומד לתואר ראשון	24%	24%	17%	15%	10%	8%	3%
	בעל תואר ראשון	37%	20%	10%	16%	3%	7%	8%
מצב משפחתי	פנוי/ה	23%	21%	18%	14%	9%	10%	5%
	בזוגיות	33%	23%	11%	12%	11%	7%	3%
	נשוי/ה	31%	15%	28%	15%	5%	3%	2%
מצב כלכלי	סה"כ טוב	26%	22%	17%	15%	8%	8%	4%
	סביר	25%	19%	17%	10%	11%	11%	7%
	סה"כ רע	19%	22%	15%	20%	8%	10%	6%
יח' לימוד במתמטיקה	שלוש יחידות	31%	25%	17%	10%	8%	5%	5%
	ארבע יחידות	22%	22%	18%	13%	9%	12%	5%
	חמש יחידות	25%	18%	16%	18%	11%	8%	4%

עמוד נוכחי 394
מתוך 408

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

רשימת מקורות

עמוד נוכחי 395
מתוך 408

הקדמה

- אלמוג עוז, אלמוג תמר. 2015 . דור ה־Y דו"ח מחקר. מוסד שמואל נאמן.
- ג'וברן הישאם, הרמן תמר, כץ יצחק, עלינאת־עאבד סלוא, שיינדלין דליה. ינואר 2023. מה הסטורי של הנוער? – הדור הצעיר ועתיד המדינה – עמדות אישיות, לאומיות וחברתיות של צעירים בישראל. מחקר הנוער החמישי של קרן פרידריך אברט בישראל.
- למ"ס. 2022. שנתון סטטיסטי לישראל 2022.
- שבע נתן. 25.6.2023. תעסוקה ואבטלה של צעירים בני 18–35 – נתונים ומאפיינים עיקריים. הכנסת – מרכז המחקר והמידע, המחלקה לפיקוח תקציבי.
- OK Zoomer. 18.4.2024. Reasons to be cheerful about Generation Z . The Economist.
- Parker Kim, Igielnik Ruth. 14.5.2020. On the Cusp of Adulthood and Facing an Uncertain Future: What We Know About Gen Z So Far. Pew Research Center.
- The Economist's editorial team. 16.4.2024. Generation Z is unprecedentedly rich. The Economist.

תעסוקה ופרנסה

- אביב מתוק רויטל (עורכת ראשית). 2023. צעירים ערבים בישראל תמונת מצב 2023 – סקירה סטטיסטית. מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל והמכון הישראלי לדמוקרטיה.
- אביגד דורון. 16.2.2023. זה כבר קורה: אלה המקצועות שנפגעים מבינה מלאכותית. גלובס.
- אזולאי יובל. 16.5.2024. הביקוש לטילים הישראליים בשמיים, ויצרנית המנועים שלהם מרחיבה ייצור. כלכליסט.
- אלמוג גל. 2024. איפה האקזיט? מסעו של יזם ישראלי להצלחה בנגד כל הסיכויים. כנרת זמורה דביר.
- אלמוג גל. 2019. תום עידן העבודה! איך משתנה עולם העבודה ומה אפשר לעשות כדי לנצל את ההזדמנות. סטימצקי.
- אלמוג עוז, אלמוג תמר. 2015. דור ה־Y דו"ח מחקר. מוסד שמואל נאמן.
- אלמוג תמר, אלמוג עוז. 2020. כל שקרי האקדמיה – מה התקלקל במודל האקדמי ומה יחליף אותו. ידיעות ספרים.
- אתר הביטוח הלאומי
- אתר סחבק
- אתר שירות התעסוקה הישראלי
- אתר תעשיידע
- ביצור פרנס מלי. 19.3.2020. עובדות מעניינות על התעשייה בישראל. מדדים של קסם.
- בקר אהוד. (2022). שילוב צעירים בתהליכי קבלת החלטות: מבט משווה. הכנסת – מרכז המחקר והמידע.
- ג'וברן הישאם, הרמן תמר, כץ יצחק, עלינאת־עאבד סלוא, שיינדלין דליה. ינואר 2023. מה הסטורי של הנוער? – הדור הצעיר ועתיד המדינה – עמדות אישיות, לאומיות וחברתיות של צעירים בישראל. מחקר הנוער החמישי של קרן פרידריך אברט בישראל.
- גויכמן רפאלה. 17.10.2017. עבודה מהבית: אחרי שתקראו את הכתבה הזאת לא בטוח שתרצו לבוא מחר למשרד. TheMarker.
- גולדברג יעקב. 17.1.2024. שבוע עבודה של ארבעה ימים: האם הניסוי הצליח? כלכליסט.
- גל איתמר. 2018. דינמיקה של נשירה והתמדה בשוק העבודה. סדרת ניירות עבודה, מס' 108. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- גרמנדי כהן טלי. מאי 2022. תעסוקת צעירים. הפורום לאתגרים לאומיים.
- גרניט עדנה. 2022. צעירים בישראל – סקירת נתונים 2021. המשרד לשוויון חברתי, רשות הצעירים.
- הירש זק, מרגלית יותם, נועם יחיאל, פלוג קרנית. יוני 2024. היי־טק בערוץ למוביליות בין דורית. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- המוסד לביטוח לאומי. מענק לחייל משוחרר בעבודה נדרשת (מועדפת).
- המשרד לשוויון חברתי, רשות הצעירים. מרץ 2020. מספרים צעירים – 3: עמדות צעירים בנושא תעסוקה.
- המשרד לשוויון חברתי, רשות הצעירים. 2020. צעירים בישראל בתקופת הקורונה.
- וייסמן בתי. ללא תאריך. הרבה יותר מכסף: מה מניע את מחפשי העבודה הצעירים? אתר AllJobs.
- חדשות החוץ. 25.2.2024. אחרי הפיילוט: 89% מהחברות שעברו לשבוע עבודה מקוצר בבריטניה אימצו את המודל בקבוע. כלכליסט.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

חוסן חברתי לישראל. יולי 2019. שוק העבודה בישראל – תמונת מצב ופעילות זרוע העבודה. משרד העבודה הרווחה והשירותים הציבוריים.

חינוך בישראל, ויקיפדיה.

חכים מתן. פברואר 2024. הרצון להחליף עבודה: ניתוח המצב והמגמות בישראל. פורום ארלוזרוב.

טיש גלעד, גלמן עדן. יוני 2024. תעסוקת סטודנטים/יות בצל המלחמה, תמונת מצב. התאחדות הסטודנטים הארצית.

יהושוע יוסי. 17.6.2024. מאות מיליונים הוקצו לבעיית הכטב"מים, הערכה: פתרון טוב יותר – תוך 3 חודשים. Ynet.

כאהן־סטרבצ'ינסקי פאולה, עמיאל שרון, קונסטנטינוב וצ'סלב. (2016). מצבם של צעירים בישראל בתחומי חיים מרכזיים. מכון מאיירס־ג'וינט־ברוקדייל.

לב־אדלר ענת. 7.9.2024. עבודה מסודרת? הצחקתם את צעירי דור ה־Z: "המגייסות אוכלות קש, אין עובדים". Ynet.

לוי דגנית, אייל יונתן, קונסטנטינוב וצ'סלב, קגיה שלומית. 2019. סטודנטים ערבים בשלוש שנים לאחר תחילת לימודיהם – סיועה של "התוכנית להרחבת הנגישות להשכלה גבוהה". מכון מאיירס־ג'וינט־ברוקדייל.

לוקש אלכסנדרה. 19.6.2024. הביקוש הגובר להנדסאים בצל המלחמה: "צריכים להגדיל את קווי הייצור". Ynet.

למ"ס. 2022. שנתון סטטיסטי לישראל 2022 מספר 73.

מאגר מוחות. 1.5.2019. סקר ודו"ח: עמדות תעסוקה וגמישות תעסוקתית בקרב צעירים. עבור המשרד לשוויון חברתי – רשות הצעירים בשיתוף התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית.

מאיירס־ג'וינט־ברוקדייל. 2023. צעירים ערבים בישראל: תמונת מצב.

מנלה מעין. 13.9.2024. ג'וניורים? חברות ההייטק שמציעות הכשרות לעובדים ללא ניסיון. כלכליסט.

מנלה מעין. 9.8.2024. המעסיקים כבר עושים זאת, עכשיו תורכם: כך תמצאו עבודה בעזרת בינה מלאכותית. כלכליסט.

מנלה מעין. 10.5.2024. תעשו רק מה שאתם אוהבים: עצות הקריירה שיובילו אתכם למבוי סתום. כלכליסט.

מנלה מעיין. 28.4.2024. זינוק של 200% בקורות חיים: התעשיות הביטחוניות הן הלהיט החדש של ההייטק. כלכליסט.

מערכת. 27.3.2024. רפאל ברווחי שיא בצל המלחמה: חצי מיליארד שקל ב־2023. Ice.

משרד החינוך – המנהל לכלכלה ותקציבים. ללא תאריך. התפתחות מערכת החינוך עובדות ונתונים תשפ"ג.

סטנדינג גיא. 2021. הפרקריאט – המעמד המסוכן החדש. הקיבוץ המאוחד. (המהדורה באנגלית פורסמה ב־2011).
[Standing Guy. 2011. The Precariat: The New Dangerous Class. Bloomsbury Academic.]

סמולסקי רז. 14.9.2023. השבר בהייטק לא יציב? אלו הדרכים המקוריות של המעסיקים לתגמל עובדים.

סמולסקי רז, שחף טל. 26.2.2023. שבוע העבודה המקוצר הראה תוצאות טובות בבריטניה, אבל מה היו תוצאות הניסוי בישראל?. Tech12.

פוקס הדס, וייס אבי. דצמבר 2018. שוק העבודה: מבט־על, בתוך: דוח מצב המדינה 2018. מרכז טאוב.

פורום ההיי טק למען ישראל. ינואר 2024. סקירה: השפעת המלחמה על ההייטק בישראל, ההשלכות על הכלכלה ומתווה לתכנית חירום. מכתב שעליו חתומים 39 בכירים בתעשיית ההיי טק הישראלית.

קונסטנץ בלומברגג'ו. 2.3.2024. סרטון ויראלי סידר לבת 29 מאות ראיונות עבודה. TheMarker (במקור: Bloomberg).

קורן אמיתי זיואורה. 24.8.2017. פועלי כל העולם, הכירו את המכונות שייקחו את העבודה שלכם. TheMarker.

קנה הדה. 2.6.2022. "זה כבר לא עניין של כסף. העלינו את השכר ב־25%, אבל העובדים לא באים". TheMarker.

רגב איתן, ירדן קידר ונאור פורת. 2020. מערך ההכשרות המקצועיות בישראל – חסמים, כשלים ואתגרים בהשוואה בינלאומית. מחקר מדיניות 141, המכון הישראלי לדמוקרטיה ועמותת צורים.

רשות החדשנות, אגף כלכלה ומחקר. 2023. ההיי־טק הישראלי 2023 – תמונת מצב.

שבע נתן. 25.6.2023. תעסוקה ואבטלה של צעירים בני 18–35 – נתונים ומאפיינים עיקריים. הכנסת – מרכז המחקר והמידע, המחלקה לפיקוח תקציבי.

שבע נתן. יולי 2020. אבטלה בקרב צעירים בעקבות משבר הקורונה. הכנסת – מרכז המידע והמחקר.

Apprenticeship. Is an apprenticeship right for you? HM Government.

Apprenticeships.gov

Apprenticeship USA. U.S. Department of Labor.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

- Barudin David. 19.8.2020. Why Young Workers Switch Jobs. Wharton Magazine.
- Basuthakur Radhika. 11.11.2021. How to Present Military Experience on your Resume (and Upwork Profile. Upwork.
- Begley Richard. 15.3.2024. Is Trade School Worth It? Pros and Cons. CBT Technology Institute.
- Bureau of Labor Statistics. No date. Occupational Outlook Handbook – reporters, correspondents, and broadcast news analysts.
- Bureau of Labor Statistics. No date. Occupational Outlook Handbook – Legal Occupations.
- Clark Biron. 9.11.2023. How Often Do People Change Jobs? (And Why?). Career Sidekick.
- College Transitions. 5.2.2024. Pros and Cons of Community College.
- Coursera
- Deloitte. 2024. 2024 Gen Z and Millennial Survey.
- Deloitte. 2023. 2023 Gen Z and Millennial Survey.
- Deloitte. 2021. The Deloitte Global 2021 Millennial and Gen Z Survey.
- D'melio Charli, Beast Mr., Earle Alix. 13.2.2023. The Power of Influencer Culture in Gen Z. The Social Institute.
- Economic Graph Team. 7.10.2021. LinkedIn Workforce Report | United States | October 2021. LinkedIn.
- Farm Bureau Financial Services. 20.9.2023. Community College vs. University: Financial Considerations.
- Fuller, Joseph B. and Kerr, William R. 2022. The Great Resignation Didn't Start with the Pandemic. Harvard Business Review.
- Gallup. 2016. How Millennials Want to Work and Live.
- Germano Christina. 3.9.2020. How influencers shape Gen Z values and purchasing decisions. Gen Z Insights.
- Half Robert. 5.6.2024. Remote Work Statistics and Trends for 2024.
- Hilton Segel Liz, Hatami Homayoun. No Date. Mind the Gap: Curated Reads for Gen Z – and Their Z-Curious Colleagues. Mckinsey & Company.
- Inman Phillip. 13.8.2023. Britain has felt the shift to home working more than most countries. The Guardian.
- Jorgensen Niki. 11.7.2023. 3 Reasons Why Soft Skills Still Matter. Forbes.
- Kendra Cherry. 31.12.2023. 5 Key Emotional Intelligence Skills. Very Well Mind.
- King-Newman Rebecca. 31.1.2023. What's Hot, or Not, in 2023. Vaults.
- Kochhar Rakesh, Parker Kim, Igielnik Ruth. 28.7.2022. Majority of U.S. Workers Changing Jobs Are Seeing Real Wage Gains. Pew Research Center.
- Kotkin Joel. 2020. The Coming of Neo-Feudalism: A Warning to the Global Middle Class. Encounter Books.
- Lekkas Josie. 20.10.2020. Gen Z Marketing: How Influencers Can Help Brands Reach A New Generation of Consumers. WPROMOTE.
- Mackenzie Keith. September 2023. AI, ChatGPT and the human touch in hiring. Resources Workable.
- Mains John Paul. 4.5.2023. 5 (now six) Characteristics of Top Influencers [updated 2023]. Click Laboratory.
- Maher Bron. 27.1.2023. At least 1,000 jobs cut in English-language news media in January. PressGazette.
- Mental Health America. No Date. 4Mind4Body: Work-Life Balance.
- Nedelkoska Ljubica, Quintini Glenda. 14.3.2018. OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 202: Automation, skills use and training. OECD
- NGTU: Not Going To Uni
- Norris Lori. 1.7.2023. Resumes: How To Effectively Market Your Military Experience. Indeed.
- OECD. 2022. Education and Skills at the OECD.
- OECD. Future of Works.
- OECD. January 2021. What happened to jobs at high risk of automation?
- OECD. 2018. Employment Outlook. Paris.
- Office of National Statistics. 19.4.2019. Analysis of job changers and stayers.
- Open Society Fundations. 11.9.2023. Generational Shift: New Global Poll Reveals Large Minorities of Young People Lack Faith in Democracy to Deliver on Their Priorities.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

- Parker Kim, Horowitz Juliana Menasce. 9.3.2022. Majority of workers who quit a job in 2021 cite low pay, no opportunities for advancement, feeling disrespected. Pew Research Center.
- Pay Scale. 2024. Average Entry-Level Attorney Salary.
- Pew Research Center. No date. State of the News Media (Project).
- Preston Lee. 19.1.2023. Freelance Statistics Show Freelancers are Happier & Wealthier. Millo.
- Probst Julius. 20.1.2023. Is the UK Headed for a White-Collar Recession? Recruitonomics.
- Psychology Today. No date. Emotional Intelligence Overview.
- PWC. No Date. Millennials at Work: Reshaping the Workplace.
- Robehmed Natalie. 11.7.2018. How 20-Year-Old Kylie Jenner Built A $900 Million Fortune In Less Than 3 Years. Forbes.
- Robinson Ken, Aronica Lou. 2014. Finding Your Element: How to Discover Your Talents and Passions and Transform Your Life. Penguin Books.
- Robinson Ken. 2009. The Element: How Finding Your Passion Changes Everything. Penguin Books.
- Rubinstein Samuel. 6.11.2023. Gen Z has an Israel problem. UnHerd
- Salary.com. 2024. Entry Level Attorney Salaries in the United States.
- Sethi Bhushan, Brown Peter, Munshi Parul, Stubbings, Carol. 24.5.2022. What 52,000 people think about work today PwC's Global Workforce Hopes and Fears Survey 2022. PwC.
- Sharma Gaurav. No Date. 6 Tips To Become A Successful Social Media Influencer. Bulkly.
- Shee Kat. 23.6.2023. The Rise Of Influencers In Media. Forbes
- Shewale Rohit. 19.12.2023. 23+ Remote Work Statistics & Trends For 2024 (Latest Data).
- Sicardi Arabelle. 16.2.2021. The Kardashians Changed the Way We See Beauty – for Better or for Worse. Medium.
- Silver Laura. 2.4.2024. Younger Americans stand out in their views of the Israel-Hamas war. Pew Research Center.
- Simmons Liz. 24.5.2023. The Pros and Cons of Trade School. Best Colleges.
- Stanford Report. 14.2.2024. 8 ways Gen Z will change the workforce.
- Sukkersudha Raj. 19.11.2023. Kim Kardashian: From Model to Billionaire Entrepreneur. Medium
- TAFE courses Australia
- The European Parliament. September 2021. Flash Eurobarometer European Parliament Youth Survey – Report.
- Thilagavathy S., Geetha S.N. 15.12.2021. Work-life balance – a systematic review. Vilakshan – XIMB Journal of Management.
- Udemy
- Unicef. 12.7.2022. Around 3 in 4 youth lack skills needed for employment, new report says.
- Vemparala Tejas. 24.10.2023. Solving the Mystery of Millennial and Gen Z Job Hoppers. Business News Daily.
- Vogels Emily A., Gelles-Watnick Risa. 24.4.2023. Teens and social media: Key findings from Pew Research Center surveys. Pew Research Center.
- Walker Maison. 31.7.2021. U.S. newsroom employment has fallen 26% since 2008. Pew Research Center.
- Wallace Ali. 28.12.2023. The power of networking: Leveraging connections for career advancement in client services. DNA.
- West Ed. 23.11.2020. Welcome to the new Middle Ages Rising inequality, lower mobility, contempt for the poor and widespread celibacy – we're returning to the past. UnHerd.
- World Economic Forum. 30.4.2023. The Future of Jobs Report 2023.
- World Economic Forum. 20.10.2020. The Future of Jobs Report 2020.

לימודים והשכלה

- אבישי ליבת, רוטנברג נפתלי. 2012. אחדות מתוך שינוי, ליבה חינוכית משותפת לילדי ישראל. מכון ון ליר, הוצאת רכס.
- אודם יעל. 26.9.2024. לראשונה ללא ציונים מספריים: משרד החינוך פרסם את נתוני בתי הספר. N12.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

אילן שחר. 1.8.2022. חינוך לא חובה: 1 מכל 5 מורים חדשים נוטש את מקצוע ההוראה. כלכליסט.

אלמגור, תומר. 31.12.2023. חזרה לקמפוסים בצל המלחמה: 1 מכל 5 סטודנטים – במילואים. N12.

אלמוג עוז, אלמוג תמר. 2015. דור ה־Y דו"ח מחקר. מוסד שמואל נאמן.

אלמוג תמר, אלמוג עוז. 2020. כל שקרי האקדמיה – מה התקלקל במודל האקדמי ומה יחליף אותו. ידיעות ספרים.

אתר הקלות.

בויל מתיו. 14.2.2024. חברות אמרו שהן מבטלות דרישות לתואר, אבל מגייסות בעיקר בעלי תארים. TheMarker (במקור פורסם ב־Bloomberg).

בטיטו אליאב. 28.4.2021. מחקר: אחד מכל שישה מורים רוצה לעזוב את המקצוע. מעריב.

בלום איתן, יוספסברג בן־יהושע ליאת. 2022. חינוך באמצעות תיאטרון וחינוך לתיאטרון: סקירת ספרות שהוגשה ללשכת המדען הראשי, משרד החינוך. מכון מופ"ת.

בלס נחום. דצמבר 2022. הישגי מערכת החינוך בישראל: מבט־על. מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

בן דוד דן, קמחי איל. דצמבר 2018. סקירה של מערכת החינוך הישראלית והשפעתה. מחקרי שורש.

בן סימון ברכי, צ'סלב קונסטנטינוב. דצמבר 2023. צעירים בישראל 2023 – שנתון סטטיסטי. מאיירס־ג'וינט־ברוקדייל.

גולדברג יעקב. 25.4.2024. התיכונים הטובים ביותר בישראל בשנת 2024. mako.

גפן איתן. 16.4.2024. מחקר ישראלי: צ'אט GPT הפתיע בענק ועקף רופאים בבחינות ההתמחות. Ynet.

גרניט עדנה. 2022. צעירים בישראל – סקירת נתונים 2021. המשרד לשוויון חברתי, רשות הצעירים.

דוח טאליס. יוני 2019. סקר ההוראה והלמידה הבין־לאומי — ממצאים עיקריים מבט ישראלי. הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך.

המועצה להשכלה גבוהה. 23.10.2022. פתיחת שנת הלימודים האקדמית תשפ"ג – 2022/2023.

המשרד לשוויון חברתי – רשות הצעירים. 2021. צעירים בישראל בתקופת הקורונה שאלון ההמשך.

התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית. 2024. סקר הסטודנט/ית 2024, מהדורת "חרבות ברזל". Panels.

זרד אלירן. 14.11.2023. מערכת ההשכלה הגבוהה בתקופת מלחמה. הכנסת – מרכז המחקר והמידע.

טיש גלעד, גלמן עדן. יוני 2024. תעסוקת סטודנטים/יות בצל המלחמה, תמונת מצב. התאחדות הסטודנטים הארצית.

טרבלסי חדד תמר. 27.6.2024. אקדמיה במשבר: זינוק בפניות לטיפול נפשי, יותר משליש שוקלים לפרוש מהתואר. Ynet.

טרבלסי חדד תמר. 18.6.2024. הבנות מובילות בהצטיינות – והפער בין תלמידים מרקע חברתי שונה | נתוני פיז"ה. Ynet.

ינקו אדיר. 19.10.2019. האם אנחנו חוזים בגסיסת התואר האקדמי?. Ynet.

כהן בועז. 26.5.2022. ואיזה נפלאים האוהדים. כלבו.

למ"ס. 28.12.2023. השכלה גבוהה בישראל – נתונים נבחרים לשנת הלימודים תשפ"ג (2022/23) לרגל פתיחת שנת הלימודים האקדמית. הודעה לתקשורת.

מבקר המדינה. 31.8.2021. הוראה ולמידה מרחוק בתקופת הקורונה. החטיבה לביקורת תחומי חברה ורווחה.

מבקר המדינה. מרץ 2021. המוכנות לשוק העבודה המשתנה: היערכות משרד החינוך לשוק העבודה המשתנה. דוח ביקורת שנתי 71ב.

מגן הדס. 16.5.2020. המשבר אילץ את האוניברסיטאות לחשב מסלול מחדש, וזה לא רע. גלובס.

מוניץ שמואל. 28.8.2024. האם יש הדתה במערכת החינוך? רוב החילונים חושבים שכן. Ynet.

מיכלין עמיחי דניה (מראיינת). 18.4.2024. חדשות בן עזר, 1943.

מלמד אריאנה. 23.11.1990. מה שאין בה. חדשות.

מנהל החינוך. ללא תאריך. למידה מרחוק בתקופת הקורונה: שימוש, עמדות וחסמים. ראשון לציון.

מנלה מעין. 5.43.2014. לוותר על התואר? מה יותר חשוב למעסיקים השכלה או ניסיון. כלכליסט.

סאמט גדעון. 1990. רשימת ה־6000. עידנים.

פרויקט מינרווה. יוני 2023. שילוב בינה מלאכותית במוסדות להשכלה הגבוהה – אסטרטגיית מפתח. מרכז אדמונד דה רוטשילד לחיבור השכלה גבוהה–תעסוקה.

פרנק אברהם. 24.4.2023. המדינה מוציאה 800 מיליון שקל בשנה על בחינות בגרות מיותרות. TheMarker.

ראלי סער. 23.8.2002. "תוכנית הליבה" של משרד החינוך: לימודי יסוד גם במוסדות החרדיים. הארץ.

ראמ"ה. מאי 2023. מחקר פירלס 2021: אוריינות קריאה בקרב תלמידי ביתות ד'.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

- ריינפלד משה. 28.4.1999. עתירה לבג"ץ: לחייב את שר החינוך לקבוע תוכנית לימודי חובה בחינוך החרדי. הארץ.
- תומר אברהם. פברואר 2021. מודל העסקת המורים בישראל ושיפור מערכת החינוך. פורום קהלת, ניר מדיניות מס' 69.
- תכנית הליבה, ויקיפדיה.
- תנאי קבלה - לימודי חינוך והוראה. לימודים בישראל.
- Belkin Douglas. 31.3.2023. Americans Are Losing Faith in College Education, WSJ–NORC Poll Finds. Wall Street Journal.
- Bloom Allan. 1987. The Closing of the American Mind. Simon & Schuster.
- Global Education Monitoring Report Team. 2015. Education for All 2000–2015: achievements and challenges. EFA global monitoring report.
- Hirsch Jr. E.D. 1988. Cultural Literacy: What Every American Needs to Know. Vintage.
- Horwitz Ilana M. 15.3.2022. I Followed the Lives of 3,290 Teenagers. This Is What I Learned About Religion and Education. The New York Times.
- Katz Uriel, Cohen Eran, Shachar Eliya, Somer Jonathan, Fink Adam, Morse Eli, Shreiber Beki, Wolf Ido. 12.4.2024. GPT versus Resident Physicians — A Benchmark Based on Official Board Scores. NEJM AI 2024, 1(5).
- Kotkin Joel. 26.2.2024. Why are Americans becoming more stupid? UnHerd.
- Langbert Mitchell. 24.4.2018. Homogenous: The Political Affiliations of Elite Liberal Arts College Faculty. National Association of Scholars.
- Lukianoff Greg. 28.11.2023. The Latest Victims of the Free-Speech Crisis. The Atlantic.
- Marche Stephen. 6.12.2022. The College Essay Is Dead. The Atlantic.
- Mast Jelle. 2016. The Dark Side of Reality TV: Professional Ethics and the Treatment of Reality Show Participants. International Journal of Communication 10, 2179–2200.
- Meyer Katharine. 5.6.2023. The case for college: Promising solutions to reverse college enrollment declines. Brookings.
- Muscanell Nicole, Robert Jenay. 14.2.2023. EDUCAUSE QuickPoll Results: Did ChatGPT Write This Report? EDUCAUSE Review.
- NAEP Report Card. 2022. National Achievement-Level Results.
- NeJame Louis, Bharadwaj Ria, Shaw Catherine, Fox Kristen. 25.4.2023. Generative AI in Higher Education: From Fear to Experimentation, Embracing AI's Potential. Tyton Partners.
- Peterson Jordan. 8.11.2016. Jordan Peterson: The right to be politically incorrect. National Post.
- Schlesinge Arthur Meier. 1991. The Disuniting of America: Reflections on a Multicultural Society. Whittle Books.
- Solomon Andy. 21.9.2023. National Survey Finds Warning Signs For American Democracy In Civic Outlook Of Young Adults. Institute for Citizens & Scholars
- Torry Harriet. 29.5. 2023. More High-School Grads Forgo College in Hot Labor Market. The Wall Street Journal.
- Unesco Institute for Statisitcs. September 2015. Adult and Youth Literavy. Fact Sheet, 32.
- Vogles Emily A., Gelles-Watnick Risa. 24.4.2023. Teens and social media: Key findings from Pew Research Center surveys. Pew Research Center.
- Young opinions. 7.12.2023. One in five young Americans thinks the Holocaust is a myth. Economist.

זוגיות הורים וחברים

- אביב מתוק רויטל (עורכת ראשית). 2023. צעירים ערבים בישראל תמונת מצב 2023 - סקירה סטטיסטית. מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל והמכון הישראלי לדמוקרטיה.
- אייד חגי. 3.1.2024. "צה"ל הוא מהצבאות המתקדמים ביותר ביחס לנשים וללהט"ב". Ynet.
- אלמגור תומר. 19.8.2024. מחפשים אהבה במקום אחר: ירידה במספר הישראלים שמשתמשים באפליקציות היכרויות. N12.
- אלמוג עוז, אלמוג תמר. 2015 . דור ה-Y דו"ח מחקר. מוסד שמואל נאמן.
- גיל-עד הדר. 29.8.2022. "מין תמורת תמיכה", פערי כוח מובנים: כך חשופים בני נוער להט"בים לסיכונים. Ynet.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה-7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

האגודה למען הלהט"בים בישראל. 2023. דו"ח מצב הלט"בופוביה בישראל 2023. המכון הישראלי לחקר מגדר ולהט"ב.

המרכז הישראלי לחינוך מיני - מידע אמין על מין. ינואר 2023. סקר מיניות ילדים.ות ונוער בישראל 2023.

המשרד לשוויון חברתי - רשות הצעירים. אוקטובר 2019. עמדות צעירים בנושא משפחתיות וקשרים חברתיים.

התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית. 2023. סקר הסטודנט/ית 2023, מהדורת "חרבות ברזל". Panels.

וינרב אלכס. דצמבר 2022. מגמות עכשוויות בנישואים וגירושים בישראל. מרכז טאוב.

ללא שם מחבר. 21.6.24. בן הזוג שלי מתנהג בצורה ילדותית, מה אפשר לעשות. Ask People.

למ"ס. 15.8.2024. לקט נתונים לרגל ט"ו באב, תשפ"ד - 2024.

למ"ס. 30.7.2023. לקט נתונים לרגל ט"ו באב, תשפ"ג – 2023.

למ"ס. 21.2.2022. הודעה לתקשורת - ילודה ופריון בישראל 2020.

למ"ס. 24.2.2021. דפוסי מגורים של צעירים בישראל 2018.

מכון חרוב. 2022. דוח הוועדה לבחינת פגיעות מיניות בקהילת הלהטב"ק בדגש על ארגונים חברתיים.

מערכת ביזנס. 11.7.2024. דו"ח: רוב בני דור ה־Z לא חוסכים כסף ונסמכים על סיוע כלכלי, בעיקר מההורים. N12.

מערכת ישראל היום. 4.8.2023. הפוסט הדרמטי של לוחם עוקץ: "השתחררתי מצה"ל, אני שונא את המפקדים שלי". ישראל היום.

סרדס קובי. 28.6.2017, "95% מהחיילים נתקלו בלהט"בופוביה בצבא". Ynet.

פזמוני־לוי אורן, רוגל אבנר, סנוף־פלפול אורפה. (2022). מחקר אקלים בית ספרי 2021: חוויות של תלמידות ותלמידים גאים בישראל. תל־אביב: מכון מגנוס הירשפלד.

פיליפוב מיכאל, קנפלמן אנה, הדר יעל. 15.9.2009. היחס לקהילה ההומו־לסבית בישראל: האם כבר לפני הפיגוע הייתה הכתובת על הקיר?. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

קמה עמית. 2004. קובץ מידע מספר 1. ארגון נוער גאה.

קפלן־תורן, נורית. 28.6.2010. הקשרים בין ממדי מעורבות הורים לבין הערכה עצמית והישגים בלימודים בקרב מתבגרים צעירים. מכללת אורנים, הכנס המדעי השנתי ה־11.

שטטמאור לורי. 5.9.2024. "המורה, מה דעתך על אונלי פאנס?". Ynet.

שילה גיא, פזמוני לוי אורן, קמה עמית, לביא שרי, פנחסי בתיה. אוקטובר 2006. גאים במדים - מצבם של חיילים הומואים, לסביות וביסקסואלים בצה"ל: דוח מחקר. פורום מחקר – ארגון הנוער הגאה.

Bowler Abby. 2020. Isolation Among Generation Z in the United States. Ballard Brief.

Departmental update. 3.2.2023. The changing world of adolescent sexual and reproductive health and rights. World Health Organization.

Eurobarometer. (2019). Discrimination in the EU in 2019.

GLAAD. (2020). Accelerating Acceptance 2020.

Hermanson Marissa. No Date. How Millennials Are Redefining Marriage. Gottman Institute.

IHME. 20.3.2024. The Lancet: Dramatic declines in global fertility rates set to transform global population patterns by 2100.

New Michael J. 15.2.2023. New CDC Data Show Continued Declines in Teen Sexual Activity. National Review.

OECD. 2024. Society at a Glance 2024.

OECD. 4.10.2017. The Pursuit of Gender Equality: An Uphill Battle.

Ogunsina, Adewale. 20.30.2023. The Impact of Social Media on Modern Parenting: The Good, The Bad, The Ugly. Linkedin.

Pattemore Chantelle. 27.4.2023. What Qualities Should I Look For in a Life Partner? PsychCentral.

Pew Research Center. 2.2.2021. Public Sees Black People, Women, Gays and Lesbians Gaining Influence in Biden Era.

Ritchie Hannah, Mathieu Edouard, Rodés-Guira Lucas, Gerber Marcel. 2022. Five key findings from the 2022 UN Population Prospects. Our World in Data.

Roser, Max. March 2024. Fertility Rat: How does the number of children vary across the world and over time? What is driving the rapid global change? Our World in Data.

Schiffrin Holly H., Liss Miriam, Miles-McLean Haley, et al. April 2014. Helping or Hovering? The Effects of Helicopter Parenting on College Students' Well-Being. J Child Fam Stud 23, 548–557.

Twenge M. Jean. 2017. iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

Tolerant, Less Happy – and Completely Unprepared for Adulthood. Atria Books.

Winner Nathan. A., Nicholson Bonnie. C. 4.7.2018. Overparenting and Narcissism in Young Adults: The Mediating Role of Psychological Control. J Child Fam Stud 27, 3650–3657.

Youth Risk Behavior Survey 2011–2021. Centers for Disease Control and Prevention National Center for HIV, Viral Hepatitis, STD, and TB Prevention Division of Adolescent and School Health.

Zelaya Erica. 3.5.2020. 10 Personality Key Traits to Look for in a Partner. Medium.

פוליטיקה

אילן שחר. 27.10.2022. הדמוגרפיה מדברת: הצעירים של היום הרבה יותר ימנים. כלכליסט.

אלמוג עוז. 2004. פרידה משרוליק: שינוי ערכים באליטה הישראלית. כנרת זמורה דביר.

ביאליק תום. מרץ 2021. הקונספירציות משתלטות על העולם. מכון דוידסון לחינוך מדעי.

בן שטרית דן. 8.10.2022. הנוער הולך ימינה כי הוא מבין את המציאות. מידה.

ברקוביץ אורי. 1.4.2019. האם רשתות הבוטים באמת מצליחות להשפיע על השיח הציבורי בישראל?. גלובס.

ג'וברן הישאם, הרמן תמר, כץ יצחק, עלינאת־עאבד סלוא, שיינדלין דליה. ינואר 2023. מה הסטורי של הנוער? – הדור הצעיר ועתיד המדינה – עמדות אישיות, לאומיות וחברתיות של צעירים בישראל. מחקר הנוער החמישי של קרן פרידריך אברט בישראל.

דביר נועם. 24.10.2022. הגיל והתרגיל: כשהצעירים נעלמו מהפוליטיקה הישראלית. ישראל היום.

דעואל אליסף. 4.8.2023. אז מה הדאוויין של שיר מחאה. Ynet.

האקונומיסט. 2.2.2017. הצעירים בישראל הכי אדישים בעולם המפותח: שיעור ההצבעה הנמוך ביותר. TheMarker.

המכון הישראלי לדמוקרטיה. 16.2.2015. מי לא מצביע?.

הרמן תמר, ענבי אור. 17.7.2023. שוויון בקרב מצביעי הליכוד בין התומכים בהמשך החקיקה לבין אלה הסבורים שיש לעצור אותה ולפעול להגברת האחדות במדינה. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

הרמן תמר, ענבי אור. 26.10.2022. כמעט 40% אינם מאמינים כי תוצאות הבחירות ישקפו את ההצבעה בקלפי. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

זיו אורן. 2.8.2023. מסתבלים קדימה בזעם. כך שינו הצעירים את המחאה. שיחה מקומית.

חבר אביחי. 17.3.2023. סקר מדהים: האם הצעירים משתתפים בהפגנות המחאה נגד הרפורמה. בחדרי חרדים.

טוביה רון. 2.4.2023. הדור הלא נכון? המאבק על עתיד מערכת המשפט עבר לצעירים. Ynet.

כספי יאיר. 27.9.2018. דור הרצף: החילונים שיש להם אלוהים, הדתיים שמאסו בדת. Ynet.

לביא נועה, אדלר אירית. 2021. הצבעת צעירים בישראל: מצב הדעות והתנהגויות בקרב קהל הצעירים בבחירות הכלליות לכנסת 2020. מחקר קהילתי ופוליטי 9.2: 101–77.

ליטמן שני. 1.2.2023. למה לא רואים בני נוער בהפגנות נגד ההפיכה המשטרית?. הארץ.

ללא שם מחבר. 13.9.2020. מנחם לזר:71% מהצעירים מגדירים עצמם ימין. עוצמה יהודית היא השנייה בגודלה. זה משקף תהליך פנימי עמוק שלא יתפוגג. רוטר – קהילת הפורומים של ישראל.

למ"ס. 16.8.2023. לקט נתונים מתוך הסקר החברתי 2022 בנושא עמדות לגבי התקשורת והרשתות החברתיות. הודעה לתקשורת.

לן שלומית. 20.8.2022. פרופיל אחד מצייץ, מאות מרטווטים תוך שנייה: כך פועלים החשבונות המזויפים לקראת הבחירות. גלובס.

משיח איתי. 10.8.2023. המחאה הצמיחה גל של מנהיגים צעירים. מבחינתם, בלימת ההפיכה היא רק ההתחלה. הארץ.

ניימן חזקי. 27.10.2022. מדגם: הצעירים מצביעים לימין ולא מאמינים בתוצאות הבחירות. חדרי חרדים.

פטימר דודי. 5.3.2023. אנחנו מוכיחים שיש לנו קול": בני הנוער שהצטרפו למחאה נגד המהפכה המשפטית. מעריב און ליין.

פלג בר, ברייר, יהושע (ג'וש). 28.7.2023. צעירים יותר, זועמים יותר: בקרב המפגינים יש מי שמותחים את גבולות המחאה. הארץ.

צוות המשרוקית של גלובס. 1.11.2022. התל אביבים אדישים והסקרים תמיד טועים? צללנו לנתונים מהבחירות הקודמות. גלובס.

צוק נירית. 28.3.2023. האם המחאה בכלל מעניינת את הנוער?. Ynet.

קורצר מיכאל. 4.10.2023. מהשביתות בתיכונים ועד הגוש נגד הביבוש: הנוער יוזם, מתארגן ולא מסתפק בהגנה על הקיים. מאבק סוציאליסטי.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 403
מתוך 408

קושמרו דני, לוקאץ' אילן. 29.7.2022. בני 20 פלוס ומצביעים בפעם החמישית – מיוחד: הסקר שמגלה במי יבחרו הצעירים ואת מפת המנדטים שלהם. N12.

רובינשטיין עדי. 21.7.2022. צעירים נגעלים מפוליטיקה, אבל מתכוונים להצביע. ישראל היום.

רון איתי, הראלי גלית. 16.2.2024. אחרי תקופה ארוכה של "זה עוד לא הזמן", ארגוני מחאה ברחבי הארץ נערכים להעלות הילוך. המקום הכי חם בגיהנום.

שוורץ רמי. 18.10.2022. איסוף ופרסום נתונים רשמיים על שיעורי הצבעה, לפי משתנים דמוגרפיים. מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

שחר רון. 28.4.2023. נפלתם על הדור הלא נכון: כל מה שהופך את המחאה למוצלחת. TheMarker.

Medina Alberto. 7.8.2023. Gen Z Voted at a Higher Rate in 2022 than Previous Generations in their First Midterm Election. Circle.

השירות בצה"ל

אביעד דואני יעקב. תשע"ו. בין לימוד תורה לשירות בצבא. מצוטט בתורת יבנה – המאגר התורני.

איזק אורי. 23.8.2024. על רקע המלחמה: העלייה באחוזי הגיוס לקרבי. N12.

אייבנר איתמר. 30.8.2024. הממשלה שוב אישרה את הארכת שירות המילואים. החלופות הוצגו: גיוס חרדים לא הופיע. Ynet.

אייבנר איתמר, צימוקי טובה, זיתון יואב. 14.7.2024. הממשלה אישרה: לוחמים ישרתו 3 שנים. היועמ"שית: לא חוקתי. Ynet.

איל נדב. 6.5.2024. מה אפשר ללמוד מהדמוגרפיה של השכול?. Ynet.

אלרן מאיר, שפר גבי. (עורכים). ספטמבר 2015. השירות הצבאי בישראל: אתגרים, חלופות ומשמעויות. המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 148.

בן גל הירשהורן ירדן. 3.5.2024. "כל שירות המילואים של 2024 כבר פרוס בפניי". הארץ.

בן ישי רון. 25.3.2024. ממשלה אוטואימונית. Ynet.

בקר אביחי. 2006. ארץ אחרת – על ישראליות ויהדות. גליון 35, אוגוסט-ספטמבר, עמ' 20–14.

ברונפלד שאול. 2003. מילואים: בעיית שיח של כלכלנים ושל אנשי צבא, מערכות 390 (יולי).

בריק יצחק. 6.12.2022. צה"ל נמצא במשבר כוח האדם החמור בתולדותיו. אתר מידה.

בריק יצחק. 18.8.2022. הרמטכ"ל איזנקוט נכשל כמנהיג, מה ניתן לצפות ממנו כמנהיג אזרחי?. אתר מידה.

גל ראובן. 2015. תמורות במרכיבי המוטיבציה לגיוס לצה"ל, בתוך: אלרן מאיר, שפר גבי (עורכים). השירות הצבאי בישראל: אתגרים, חלופות ומשמעויות. המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 148, ספטמבר, עמ' 46–37.

דבורי ניר, שרקי יאיר. 10.6.2024. האזהרה של הרמטכ"ל לדרג המדיני: אין מספיק גדודים לצה"ל כדי לעמוד במשימות. N12.

האוזר טוב מיכאל, רבינוביץ אהרן. 2.6.2024. נתוני הצבא מראים כי מספר החרדים שגויסו נמוך בעשרות אחוזים מהנתון הרשמי. הארץ.

הדר אור. 16.6.2024. בעקבות המלחמה: צעירים פיתחו תסמינים קשים של הפרעות קשב. mako.

הדר תומר. 8.2.2015. ראש אכ"א בצה"ל: רבע מהבנים ושליש מהבנות מתחמקים מגיוס. כלכליסט.

היימן אריאל. 18.1.2023. מערך המילואים 2023 – אתגר לרמטכ"ל הנכנס. אתר INSS.

הראל עמוס. 28.12.2018. קצין מילואים בכיר: בצה"ל מספרים סיפורים על היכולת ולא יודעים לקבל ביקורת. הארץ.

התנועה לחופש המידע. 23.4.2023. מידע שקיבלנו מצה"ל: סקרי מוטיבציה מצביעים על ירידה ברצון לשירות קרבי בקרב בני נוער.

זיתון יואב. 19.8.2024. בשל מחסור בבוחות: צה"ל מחזיר למילואים 15 אלף אזרחים עד גיל 35 שקיבלו פטור. Ynet.

זיתון יואב. 29.5.2024. בכיר באכ"א מודה: "יש תעשייה שלמה של פטורים על רקע נפשי". Ynet.

זיתון יואב. 22.5.2024. במסלולים ייחודיים: נחשפו המלצות הוועדה לשילוב חרדים בצה"ל. Ynet.

זיתון יואב. 7.2.2024. 3 שנים חובה גם למי שאמור להשתחרר, פי 4 יותר מילואים – והפטור לחרדים נמשך | חוק הגיוס החדש. Ynet.

זיתון יואב, רובינשטיין רועי, 23.1.2024, עשרות סירבו להיות תצפיתניות. הגרי: עלינו לשבנע לשרת ולהסביר כמה התפקיד חשוב. Ynet.

זיתון יואב. 7.11.2013. מבוכה בצה"ל: ירידה במוטיבציה לשירות קרבי. Ynet.

זליקוביץ' מורן, גרינברג חנן. 17.12.2004. "לבנת, אל תכניסי את הקציינים לבתי הספר". Ynet.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

יהושוע יוסי. 16.8.2017. ירידה במוטיבציה לשירות ביחידות הקרביות. Ynet.

יהושוע יוסי. 30.5.2016. לא כולל שירות מילואים. Ynet.

כהן ניר והאוזמן אופיר. 21.6.2024. "אם היינו מודעים יותר – אולי היום הבן שלנו היה בחיים": מיזם להעלאת המודעות להתמכרות בקרב בני נוער. Ynet.

כרמל יוגב. 23.4.2024. "אני באמת פחדתי כמו שלא פחדתי אף פעם, ולא ממה שיקרה לי". N12.

לבון גילת ארזה, ארז נועם. ינואר 2019. התהליך החינוכי בתנועת הנוער והשפעתו על השירות בצה"ל ועל שירות משמעותי בצבא – ממצאי המחקר. מוגש למועצת תנועות הנוער בישראל, עמ' 73-45.

לוי יגיל. 2015. המפקד האליון התאוקרטיזציה של הצבא בישראל. עם עובד.

לוי יגיל. דצמבר 2011. צבא המילואים שוקע, צבא ואסטרטגיה. המכון למחקרי ביטחון לאומי, כרך 3.

לוי יגיל. 2007. מצבא העם לצבא הפריפריות. הוצאת כרמל.

לוי יגיל. 2005. מלחמת הפריפריות – המיפוי החברתי של הרוגי צה"ל באינתיפאדת אל־אקצא. תיאוריה וביקורת, 27, 39–69.

לוי מיקי. 11.3.2024. המלחמה שבתוך המלחמה: נתוני האמת מאחורי משבר הגיוס. אתר שומרים.

לוי שי. 18.6.24. ירדנו ל־60 אחוז התייצבות, כבר אין איך ללחוץ על האנשים. mako.

ליכטנשטיין אהרן. תשמ"ו. זאת תורת ההסדר. תחומין ז', עמ' 329-314, מובא באתר דעת.

ללא שם מחבר. 28.8.2024. סקר מתגייסים, 2024. mako.

מבקר המדינה. פברואר 2023. המיון והגיוס לצה"ל – ביקורת מעקב מורחבת. דוח מבקר המדינה.

מיסניקוב אביבית. 16.7.2024. "סכין בגב", "עד מתי אפשר לירוק להם בפרצוף": זעם משפחות הלוחמים על הארכת השירות הסדיר. N12.

נבו ברוך, שור יעל. 2002. כל העם צבא? שירות המילואים בישראל. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

סבר מרב. 26.5.2024. רוב הציבור הדתי לאומי סבור: גיוס בנות דתיות לצה"ל – מסלול לגיטימי, ישראל היום.

סיבוני גבי, פרל פינקל גל. 11.12.2017. משבר מוטיבציה בגיוס לקרב. מבט על, גיליון 997, אתר המכון למחקרי ביטחון לאומי.

פוקס נינה, רבן דן, מורגן גלעד. 11.6.2024. לוחמי מילואים נגד הפטור מגיוס: "השלטון ששלח אותנו לחזיתות נעץ לנו סכין בגב". Ynet.

פוקס נינה, לוקש אלכסנדרה, דירון שרון, כהן ניר. 2.1.2024. סערת סירוב התצפיתניות: "לבת שלי מוטיבציית שיא, אבל גם טראומה – ושברו אותה". Ynet.

פינקלשטיין אריאל. ינואר 2021. החברה הדתית־לאומית בנתונים. נאמני תורה ועבודה.

פרל גל. ספטמבר 2023. "צה"ל, צה"ל, כבר באים – רות סוף, סוף למילואים"? בין הקטבים 41 | 75 שנות מילואים, 22-1.

צדוק מיה, דוידוב עמית. 21.5.2023. ליגת הערים 2023: מי בראש הרשימה? ואיפה יש הכי הרבה לוחמות וקצינים? חפשו את העיר שלכם. אגף כוח האדם, צה"ל.

קבילו אופיר. אוקטובר 2018. כוח האדם במערך המילואים: מהתנהלות לניהול. בתוך: אלרן מאיר, פדן כרמית, פרידמן בן שלום יהושע וטיארג'אן רוני (עורכים). מערך המילואים לאן?. המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 183.

קפלן צוויקלר עמית. 7.2.2024. עכשיו תורנו: מועמדים לשירות קרבי מספרים על המוטיבציה להצטרף למאמץ המלחמתי לצד החששות, ועל החברים שאיבדו. שבתון.

רייפר אביעד. 24.6.2024. מה שקרה לחיילים שערקו מצה"ל אחרי ה־7 באוקטובר. וואלה.

שדה יובל. 11.6.2024. לפני ההצבעה בכנסת: משרד הביטחון פעל להאריך את גיל הפטור לאלפי משרתי מילואים. כלכליסט.

שדה יובל. 23.5.2024. מילואים אדירים. מוסף כלכליסט.

שובל לילך. 23.4.2023. ירידה במוטיבציה לשירות קרבי – עוד לפני המשבר הפוליטי. ישראל היום.

שובל לילך. 12.12.2022. צבא העם? דאגה בצמרת הביטחונית מהצניחה הצפויה באחוזי הגיוס. ישראל היום.

אסון ה־7 באוקטובר

אבולעאפיה אמיר. 21.10.2010. האומץ להביע דעה עצמאית. מערכות 433, 27-20.

אבינרי שלמה. תש"ם. הרעיון הציוני לגווניו. עם עובד.

אוחנה ליאור. 7.3.2024. "נועדנו לפרוץ גבולות": שש נשים, ושישה סיפורי גבורה מ־7 באוקטובר. Ynet.

אופיר יעקב. 18.12.2023. "דור הטיקטוק": רק כך נהיה ראויים לגבורתם ומסירותם. מקור ראשון.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 405
מתוך 408

איזק אורי. 21.5.2024. במתכונת מצומצמת: טקס מצטייני נשיא המדינה התשפ"ד נערך בבית הנשיא בירושלים. N12.

איבגולד דובי. 23.2.2024. "אנחנו פה בעלי הבית": בתוך הציר שחוצה את רצועת עזה. Ynet.

אילן שחר. 7.10.2024. נשירה המונית של תלמידים מהצפון. כלכליסט.

אלמוג עוז, אלמוג תמר. 2015. דור ה־Y דו"ח מחקר. מוסד שמואל נאמן.

אלמוג־בר מיכל, בר רונית, ברקאי רון ומרמוס הילה. 2023. פעילות החברה האזרחית בישראל במלחמת חרבות ברזל. האוניברסיטה העברית, המכון לחקר החברה האזרחית והפילנתרופיה בישראל.

ארלוזרוב מירב. 26.1.2024. דור הטיקטוק הפתיע לטובה, אך האם יוכל להצליח גם בשוק העבודה כשיחזור מהמלחמה?. TheMarker.

בזק. 12.2.2024. 2023 – בזק מסכמת את החיים הדיגיטליים בישראל בעשור האחרון.

בית אור יסעור מיטל. 9.9.2024. אפקט המלחמה: שני שלישים מהנשים בארץ מדווחות על הרעה במצבן הנפשי. ישראל היום.

בן יהודה יורם. 31.3.204. מיפוי אוכלוסיות בסיכון וגורמי סטרס – מלחמת חרבות ברזל. מכון דרכים, מסמך פנימי.

בן סימון ברכי, טופורק בר אורטל, קרמל־שיפמן אילא, שורק יואה, רזניצקי שירלי, יעקובוביץ יונית. דצמבר 2023. בצל מלחמת חרבות ברזל – השפעות של אובדן ושכול על משפחות וקהילות סקירת ספרות. מכון מאיירס ג'וינט ברוקדייל.

בן קימון אלישע. 23.1.2024. המכתב שהשאיר אלקנה שנפל באסון: "אל תהיו עצובים, תחיו!". Ynet.

בן קימון אלישע. 17.12.2023. תיעוד: חיילים צוחקים עם נרגילה בג'נין, מול עצורים כפותים ומכוסי עיניים. Ynet.

ברגמן רונן, צורי מתן. 13.4.2024. המחבלים שחטו נשים, ילדים וגברים – ולא ראו אפילו חייל אחד | תחקיר הטבח בניר עוז. Ynet.

ברגמן רונן, צורי מתן. 5.4.2024. ניר עוז – הקרב שלא קרה ב־7 באוקטובר: "הופקרנו". Ynet.

ג'ובראן הישאם, הרמן תמר, כץ יצחק, עלינאת־עאבד סלוא, שיינדלין דליה. ינואר 2023. מה הסטורי של הנוער? – הדור הצעיר ועתיד המדינה – עמדות אישיות, לאומיות וחברתיות של צעירים בישראל. מחקר הנוער החמישי של קרן פרידריך אברט בישראל.

גולדשטיין אלון, 25.1.2024, דור של טרומפלדורים. Ynet.

גיל עד הדר. 18.6.2024. שליש מפצועי המלחמה נפגעו נפשית: "עוד כמה אלירן מזרחי אתם צריכים?". Ynet.

גל ראובן, ליבל תמיר (עורכים). 2012. בין הכיפה לכומתה: דת, פוליטיקה וצבא בישראל. מודן.

גפן איתן, 9.5.2024, הפסיכולוגיה של השיקום: "צעירים בכיסא גלגלים או הליכון מתמודדים עם דימוי הגוף". Ynet.

גרוזברג עופר. 26.10.2023. הייתי פסיכולוג באמ"ן. ללא שינוי, הם ימשיכו לטעות. הארץ.

דבורי ניר. 11.7.2024. תושבים נלחמו לבדם במשך שעות במאות מחבלים, קיבוץ שלם נכבש | תחקיר הקרב על בארי. N12.

דבורי ניר, אברהם ירון. 19.6.2024. ריבוי ירי דו־צדדי, ואי־סדר בחלוקת הכוחות: גילויים חדשים על תחקיר 7 באוקטובר. N12.

דרוקמן ירון. 10.7.2024. הישראלים לא ישנים מספיק, נדודי השינה החריפו במלחמה. Ynet.

הדר אור. 16.6.2024. בעקבות המלחמה: צעירים פיתחו תסמינים קשים של הפרעות קשב. mako.

הדתה בצה"ל, הפורום החילוני.

הוברמן חגי. תש"ע. לראשונה יתגייסו חיילי ההסדר בימי הגיוס של חטיבותיהם ולא ביום נפרד. מצב הרוח, כ"ו באדר.

הייטנר אורי. 25.1.2024. כמו רקפות בין הסלעים. חדשות בן עזר, 1919.

הראל עמוס. 2013. תדע כל אם עבריה: קווים לדמותו של צה"ל החדש. כנרת זמורה ביתן.

וייל בת חן. 21.5.2024. אחרי חצי שנה של מילואים אני יכולה לעשות הכל בלי בעלי – אז למה בעצם צריך אותו? כיפה.

וייל בת חן. 3.4.2024. בעלי חזר מהמילואים אחרי חצי שנה ואני לא מפסיקה להתעצבן עליו – מה לעשות?. כיפה.

זולדן דוד. 9.8.2016. קסדה סרוגה – קיצור תולדות המהפכה הדתית בצה"ל. הארץ.

זיתון יואב. 4.9.2024. הסרטונים הוויראליים שהביכו את צה"ל: לוחם הושעה, בצבא מתחקרים. Ynet.

חדד עופר. 4.7.2024. האזהרה הדרמטית לפני טבח 7.10: "החרב באה – יפה השעה להזהיר את העם". N12.

חדשות כיפה. 7.4.2024. "למה אני מסכן את החיים שלי?": המכתב המצמרר של הלוחם שנפל. אתר כיפה.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 406
מתוך 408

חובל רויטל. 18.1.2024. "יש שני חטופים שלא שמעתם עליהם": ראיון עם מי שעוקב אחריהם. המקום הכי חם בגיהנום.

חיים אביחי. 14.10.2024. מדינה בדיכאון: דו"ח מגלה את עומק הפגיעה הנפשית וההתמכרויות. וואלה.

חיים אביחי. 5.4.2024. עלייה של 950% בחרדה ובטראומה: חצי שנה של מלחמה על הנפש. וואלה.

חלבי עינב, זיתון יואב. 24.5.2024. לוחמים צולמו עם ספרים בוערים בעזה; צה"ל: "אירועים חמורים, מצ"ח חוקרת". Ynet.

כהן ניצן. 15.5.2024. פישמן ר. מיטל, לא משאירים אותם לבד: האנשים שמעניקים טיפוליים נפשיים לחיילים בודדים. Ynet.

כהן ניר, הואזמן אופיר. 21.6.2024. "אם היינו מודעים יותר – אולי היום הבן שלנו היה בחיים": מיזם להעלאת המודעות להתמכרות בקרב בני נוער. Ynet.

כפיר אילן, דור דני. 2018. כיפה סרוגה נשק בהצלב, סיפור גבורתם של 18 לוחמים, חללי הציונות הדתית. ידיעות ספרים.

כספית בן. 24.2.2024. הדו"ח הגנוז של 8200 – גילויים חדשים: מכתב המפקד לפני הטבח נחשף. מעריב.

לב גדעון. 12.8.2024. משבר תחילת החיים: אחד מכל עשרה מבני דור ה־Z מתמודד עם חרדה ודיכאון. הארץ.

לב רם, טל. 5.11.2019. צה"ל: היעד – גיוס 40% מהבנות הדתיות בתוך שלוש שנים. מעריב.

לוי יגיל. 20.2.2024. הביזה היא חלק מהנקמה. הארץ.

לוי יגיל. 2015. המפקד האליון: התאוקרטיזציה של הצבא בישראל. עם עובד.

לוי מיקי. 12.5.2024. יזכור. אתר שומרים.

ליאור גד. 15.8.2024. כמו הכאוס הכלכלי לאחר מלחמת יום כיפור – רק בהבדל ענק אחד. Ynet.

ליאור גד, חלבי עינב, טרבלסי תמר, רובינשטיין רועי, ינקו אדיר, גיל־עד הדר, בן קימון אלישע, תורג'מן מאיר. 7.4.2024. כמה רקטות שוגרו, כמה עלה יום מלחמה, מה קרה לנתב"ג וכמה מנות דם נתרמו | 6 חודשי מלחמה – הנתונים. Ynet.

ליבסקינד קלמן. 12.4.2024. העדות המטלטלת הזו מספרת את סיפורם של עשרות אלפי מילואימניקים שחזרו מהמלחמה. מעריב.

ללא שם מחבר. 6.10.2024. שנה לטבח 7 באוקטובר: המספרים הכואבים של המלחמה. N12.

ללא שם מחבר. 21.2.2024. הפרקליטה הצבאית: נתקלנו במקרים פסולים, בהם הפעלת כוח כלפי עצורים שחוצה את הרף הפלילי. Ynet.

ללא שם מחבר. 4.12.2023. שני שליש מההורים סובלים כעת מרמות בינוניות עד גבוהות של דיכאון. אתר אוניברסיטת חיפה.

לשם ברוך. 20.12.2023. אולי "יחד ננצח", אך אחרי המלחמה נפסיד בנפרד. Ynet.

מגל יניב. 2016. סרוגים בקנה: סיפור השתלבות הציונות הדתית בצה"ל. ידיעות אחרונות, ספרי חמד.

מערכת וואלה חדשות. 9.8.2024. דור חדש, ציונות חדשה: הלוחמים של היום חופשיים מתסביכי העבר. וואלה.

משעלי גיל. 20.2.2024. בעקבות הפרסום ב־mako: צה"ל השעה שוב את אביהו פנחסוב. mako.

משרד הבריאות. נובמבר 2023. תכנית בריאות הנפש: בחינת האתגרים ויצירת מענים לטווח הארוך בצל המלחמה.

נבון חיים. 24.2.2024. ויכוח עם דובר חרדי מיומן על גיוס לצבא מרגיש כמו שחייה בבריכה של ג'לי. מקור ראשון.

נגר גיא, כהן אביגדור נאוה, קצב אליק, פרישמן גד. פברואר 2024. סקר דעת קהל התנהגויות אנטי־חברתיות בקרב בני נוער. המשרד לביטחון לאומי, המטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת ולשכת המדען הראשי.

נחשוני קובי. 1.2.2009. יש פאניקה מריבוי הקצינים הדתיים בצה"ל. Ynet.

נעים לי. 16.10.2023. התצפיתנית התריעו – המפקדים התעלמו: "חמאס חבורה של ערסים, הם לא יעשו בלום". N12.

סבר מרב. 28.12.2023. אימהות לחיילים בשירות קרבי בקריאה לאימהות חרדיות: גייסו את בניכן לצבא. ישראל היום.

סגל לוריא רות. 28.1.2024. כשהתותחים רועמים: העלייה בשיעורי העישון בזמן מלחמה. N12.

סטטמן דני. נובמבר 2019. ממלכתיות "הדתה" ודתיים בצה"ל. המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 139.

סמיה יום טוב. 2014. מנהיגות ברגעים של אמת: ניהול, ניהול ופיקוד בשגרה ובעתות מבחן. הוצאת קונטנטו דה סמריק.

פבזנר יאנה. 21.12.2023. גם אתם שמתם לב שכל המדינה לא ישנה, מגזין mako.

פוקס נינה. 1.7.2024. נערים מהעוטף התחפשו ל"מחבלים" ופרצו לבית חברתם – עם אקדחים וסכינים. Ynet.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

- פינקלשטיין אריאל. 2021. החברה הדתית־לאומית בנתונים. נאמני תורה ועבודה.
- פרידמן שוקי. 31.12.2017. הדתיים לא על הגדרות. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- פרל גל. ספטמבר 2023. "צה"ל, צה"ל, כבר באים – רות סוף, סוף למילואים"?. בין הכתבים 41, עמ' 22–1.
- פרקש טלי. 23.5.2023. "הולבות נגד הזרם": הדתיות מתגייסות יותר, גם לתפקידי לחימה. Ynet.
- צוות החוקרים של מרכז טאוב. 26.8.2024. 325 יום למלחמה – מקבץ נתונים על תושבי יישובי הצפון והדרום. מרכז טאוב.
- צוות החוקרים של מרכז טאוב. דצמבר 2023. מלחמת 7 באוקטובר 2023 והשפעותיה על החברה והכלכלה בישראל. נייר מדיניות מס' 11.2023.
- צ'רני מילאן. 14.2.2024. שורפים את הרשת: צה"ל אובד עצות אל מול השימוש של חיילים בעזה. אתר שומרים.
- קוסמן אליסף. 15.1.2014. "הן העיניים על הגדר, ולא הקשיבו להן": אזהרות התצפיתניות לפני 7/10 בבותרת ה־BBC. Ynet.
- קורן קריב מיכל. 30.4.2024. מצב המפונים מעורר דאגה: החמרה במחלות, עלייה בהתמכרות לאלכוהול. mako בריאות.
- קלנר גיל. 28.6.2017. גם בקורס קצינים: 40% מהמסיימים – סרוגים. אתר סרוגים.
- רוזנבלום שרית. 27.9.2024. שיעור החיילים שפיתחו פוסט טראומה נמוך ביחס לפונים, אבל הרבה פעמים המספרים עולים דווקא אחרי המלחמה. Ynet.
- רוזנבלום שרית. 5.7.2024. "יהיו הרבה מקרי דיכאון ופוסט־טראומה לא מאותרים, האנשים האלה יסבלו". Ynet.
- רט אבי. תשע"ג. הרב שלמה גורן: בעוז ותעצומות – אוטוביוגרפיה. ידיעות ספרים.
- שדה שקד. 14.10.2024. בצל המלחמה: המחקר החדש ששופך אור על מצבם הנפשי של ילדי הצפון. מעריב.
- שחר תהילה, לרר מיכל. 3.7.2024. נתונים מעודכנים על מפונים מהדרום ומהצפון. הכנסת, מרכז המחקר והמידע.
- שירות כלכליסט. 12.2.2024. סקר: 80% מתמודדים עם קושי כלכלי מאז המלחמה; 46% צמצמו בהוצאות. כלכליסט.
- שמעוני מור. 2.5.2024. נפגעי "חרבות ברזל", עולם ההייטק מחכה לכם. Ynet.
- שפירא ניצן. 25.7.2024. לוחם צה"ל צילם את עצמו עם גופות 5 החטופים שחולצו מח'אן יונס ונשלח לעשרה ימי מחבוש. N12.
- שפרוט אפרת. 6.5.2024. מנכ"לית עמותת נט"ל: "הביקוש לטיפול וסיוע נפשי גדל מיום ליום, נמשיך למלא את תפקידנו נאמנה". mako.
- שפרן־גיטלמן עידית. 2020. שילוב נשים בצה"ל בראי פקודת השירות המשותף. המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 143.
- ששון־לוי אורנה. 2006. זהויות במדים: גבריות ונשיות בצבא הישראלי. מאגנס.
- Blanchflower, G. David, Oswald, J. Andrew. 2008. Is Well-being U-shaped over the Life Cycle?, Social Science & Medicine, 66(8), 1733–1749.
- Haidt, Jonathan. 2021. The Anxious Generation: How Social Media and Smartphones Are Causing a Mental Health Crisis in Generation Z. Basic Books.

מכאן לאן?

- אלמוג תמר, אלמוג עוז. 2020. כל שקרי האקדמיה – מה התקלקל במודל האקדמי ומה יחליף אותו. ידיעות ספרים.
- אלמוג־בר, מיכל, אייזנשטדט מימי, גל ג'וני (עורכים). פברואר 2024. רווחה בעקבות המלחמה. עבודה סוציאלית, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- דיטש מורן, מלר רבקה, שפרן גיטלמן עידית, שפירא ענת. 17.9.2024. ממצאי סקר "חרבות ברזל" – ספטמבר 2024. המכון למחקרי ביטחון לאומי.
- הרמן תמר, ענבי אור. 10.11.2023. סקר בזק "חרבות ברזל" 4: שיא של 20 שנה בתחושת השייכות למדינה הן בקרב יהודים והן בקרב ערבים. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- מנלה מעין. 2.10.2024. אחרי אמזון, האם גם ההייטק הישראלי יחזור למשרד?. כלכליסט.
- מנלה מעין. 6.9.2024. המשקיעים לוחצים, וסטארט־אפים מקימים צוותים בחו"ל במקום בארץ. כלכליסט.
- רינגל שי. 12.9.2024. 40% מחברות הטק בצפון שוקלות לעזוב, 24% מהחברות בארץ עשו רילוקיישן חלקי. Mako.

1 הקדמה
2 תעסוקה ופרנסה
3 לימודים והשכלה
4 זוגיות הורים וחברים
5 פוליטיקה
6 השירות בצה"ל
7 אסון ה־7 באוקטובר
8 מכאן לאן?
9 רשימת מקורות

עמוד נוכחי 408
מתוך 408